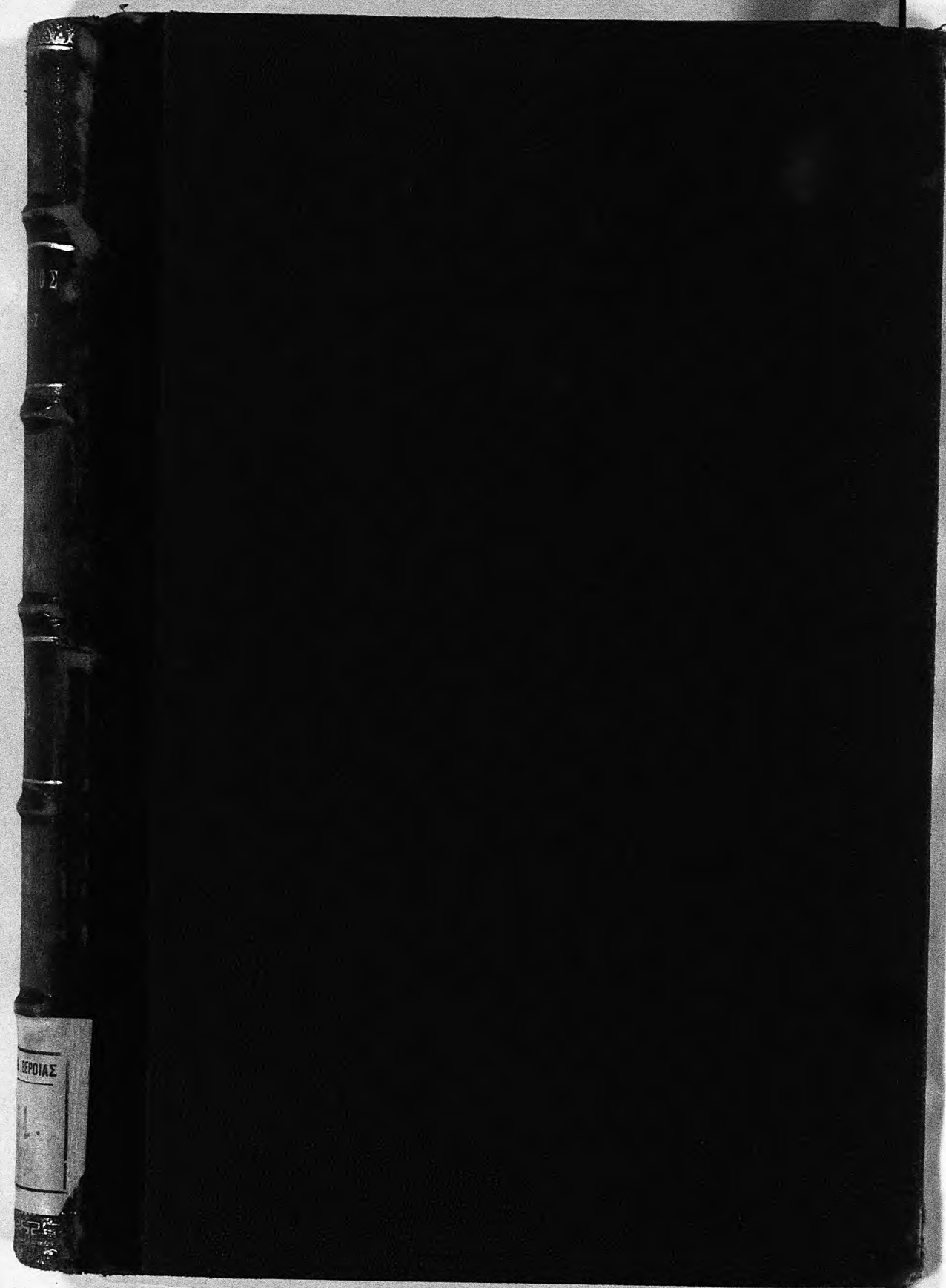

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

490 ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθ. εις

9540/70

Εξ αγοράς

GRVER 00580

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

ΥΠΟ

Δ. ΘΕΡΕΙΑΝΟΥ

ΕΚΤΥΠΟΥΤΑΙ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ

ΤΟΥ

ΟΙΚΟΝΟΜΕΙΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΕΝ ΤΕΡΓΕΣΤΗ:

Τύποις τοῦ Ἀδαμπεργκερικοῦ Λαύδ.

1890.

Μακαραβί

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Fondazione
DEMETRIO A. ECONOMO
Editrice.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ Σελ. 1—352

Αὐτοσχέδιοι Στοιχασμοὶ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας καὶ Γλώσσης. — Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. — Ἰσοκράτους Λόγοι. — Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι. — Στράβωνος Γεωγραφικῶν γαλλικῇ μετάφρασις καὶ ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου ἑκδόσις. — Πάρεργα Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. — Πολυαίνου Στρατηγήματα. — Αἰσωπεῖων Μύθων Συναγωγή. — Ξενοκράτους καὶ Γαλγνοῦ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς. — Μάρκου Ἀντωνίνου τῶν εἰς Ἑαυτὸν βιβλία ιβ'. — Ἰλιάδος βραχυδία Α, Β, Γ καὶ Δ. — Παπᾶ Τρέχας. — Ἰεροκλέους Ἀστεῖα. — Συμβουλὴ τριῶν Ἐπισκόπων πρὸς τὸν πάπαν Ἰούλιον. — Ἡ Ζωσιμαία Ἀδελφότης. — Ὁ Κοραῖς ἀρνούμενος τὸ δις προσαθὲν αὐτῷ ἀξίωμα δημοσίου καθηγητοῦ ἐν Παρίσι. — Τὰ κατὰ τὴν ὑποψηφιότητα αὐτοῦ, ὡς ἐταίρου τοῦ Ἰνστιτούτου. — Ἀγῶνες τοῦ Κοραῖ περὶ ἀνορθώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδιώματος. — Τὸ περὶ τῆς καθωμιλημένης γλώσσης ζήτημα. — Ἐρευνα καὶ ἐπὶ κρίσις τῶν θεωριῶν τοῦ Κοραῖ. — Οἱ μελλοντικοὶ τύποι τῆς καθωμιλημένης. — Ἱστορικαὶ περιπέτειαι καὶ ἀλλοιώσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πολυβίου. — Βλαβερά ἐπὶ τὴν γλῶσσαν ἐπιδράσεις τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. — Αἱ ἀρχαὶ τοῦ καθηγητοῦ Κόντου. — Ἀντίπαλοι τοῦ Κοραῖ. — Νεόφυτος Δούκας. — Στέφανος Κομνητᾶς. — Παναγιωτάκης Κοδρικᾶς. — Λόγιος Ἑρμῆς. — Κορακιστικά. — Φιλολογικὴ ἔρις Κοδρικᾶ, Λογίου Ἑρμοῦ καὶ Κοραῖ καὶ κριτικὴ ταύτης ἐξέτασις. — Ἡ ὑπὸ Κοδρικᾶ «Μελέτη τῆς Κοινῆς Ἑλληνικῆς Διαλέκτου». — Διατριβὴ Αὐτοσχέδιος περὶ τοῦ περιβόητου δόγματος τῶν Σκεπτικῶν φιλοσόφων καὶ τῶν Σοφιστῶν «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἀπὸ τοῦδε ἡ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ γένους φιλολογικὴ τοῦ Κοραῆ ἐργασία λαμβάνει τύπον ἀκριβέστερον καὶ μᾶλλον συστηματικὸν ἢ πρὶν. Τῇ φιλοτίμῳ χορηγίᾳ τῆς Ζωσιμαίας Ἀδελφότητος, ἐγκαινίζεται τῷ 1805 ἡ ἔκδοσις τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἣν οὖν συλλογῆς δοκίμων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι ὅτι ἡ τούτων μελέτη καὶ ἐνδελεχὴς ἀνάγνωσις ἔμελλε νὰ ἀναζωπυρήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων τὰ πεπλακωμένα μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ τέλειον ἠφρανισμένα φρονήματα τῶν προγόνων. Ἐν τῷ Προδρόμῳ τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἐν τοῖς Λόγοις τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἐν τοῖς Παραλληλῶσι Βίοις τοῦ Πλουτάρχου προέταξεν ὁ Κοραῆς, ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς, τοὺς λεγόμενους Ἀὐτοσχέδιους Στοιχασμοὺς περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, ἣν καὶ ὑπελάμβανε καὶ ἐκήρυττε πρῶτιστον μοχλὸν τῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς προλόγοις τούτοις μυρία ὑπάρχουσιν ἐγκατεσπαρμένα πρὸς ἀπάσας τοῦ ἔθνους τὰς τάξεις πολῦτιμοι συμβουλαὶ περὶ τῆς παιδείας καθόλου, εὐλογον ἐκρίθη πρῶτον μὲν νὰ περισυναχθῶσιν αὗται καὶ παρατεθῶσιν ἐπὶ τὸ συνοπτικώτερον συνηρμολογημέναι, εἴτα δὲ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ἰδιαιτέρα τοῦ ἀνδρὸς θεωρία περὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσης τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὸν Κοραῆν, διήνυσεν ἀρχομένης τῆς κατ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος τὴν ἐσχάτην ὥραν τῆς ζοφερᾶς νυκτὸς τῆς ἀπαιδευσίας, ἥδη δὲ ὑπέλαμπεν ἡ πᾶσι περιπόθητος τῶν φώτων ἡμέρα· ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἐπειδὴ τὸ γένος ὅλον ἀμετάθετον ἐβουλεύθη βουλὴν νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀναλάβῃ τὴν

δοξάσασαν τοὺς προγόνους σοφίαν, πᾶς ἀγαθὸς πολίτης ἔδει νὰ φιλοτιμῆται ὅπως ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπιταχύνῃ τὴν ἐθνικὴν ἐπίδοσιν, καταφιμῶν τοὺς ἐχθροὺς τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων, καταπαύων τὰς τῶν μισανθρώπων κουρολόγους λοιδορίας, διασκεδάζων δὲ καὶ τῶν φιланθρώπων ἐνδεχομένους τινὰς φόβους, μὴ τυχὸν φροῦδαι ἐλεγχθῶσιν αἱ χρησταὶ αὐτῶν περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος προσδοκίαι. Ἐν ἡμῖν αὐτοῖς κεῖται, ἔγραφεν ὁ Κοραΐς, νὰ μιμηθῶμεν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ· σταθερὰ βουλὴ τοῦ διασκεδάσαι ἐκ τῆς πατρίδος τὸ τῆς ἀπαιδευσίας σκότος ἀρκεῖ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν πρόσθεν ζηλωτὴν εὐημερίαν· ἀρκεῖ νὰ εἰπώμεν, γεννηθῆτω φῶς, καὶ γενήσεται φῶς. Σήμερον, εἴπερ ἄλλοτε, συμφέρει νὰ φανῶμεν τοῖς ἐν Εὐρώπῃ σοφοῖς πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἡμετέραν αὐτῶν παιδείαν, μηδὲ νὰ ἀνεχώμεθα ἵνα ἀδίκως ἄλλοι ἀρπάζωσιν ἡμᾶς τὴν τιμὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. Συμφέρει ἡμῖν καὶ αὐτοὶ νὰ σεμνυνώμεθα καὶ τοὺς ἐν ἄλλοδαπῇ σοφοὺς νὰ διαβεβαιώμεν, ὅτι καὶ ἄνευ τούτων εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ παραμείνῃ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐν τῇ ἐλευσινότητι, εἰς ἣν κατεβύθισεν αὐτὸ ἡ ἀπαιδευσία. Συμφέρει τελευταῖον νὰ εὐρωσιν ἡμᾶς οἱ ἐν Εὐρώπῃ δυνατοὶ ἐπιτηδεύοντας ὅτι πρέπον νὰ ἐπιτηδεύωσιν οἱ αἰσχυρόμενοι νὰ καλῶνται βάρβαροι, οὐχὶ δὲ καθεύδοντας τὸν βαθὺν καὶ ὀλέθριον ὕπνον τῆς ἀμαθίας, δι' ἣν καὶ πρόσθεν ὑπὲρ τὸ πρέπον ὠνειδίσθημεν καὶ ἔτι μετὰ πολλῆς εἴτε ἀσπλαγχνίας εἴτε ἀκρισίας στηλιτευόμεθα. Ὁ παρὼν καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, ἐν ᾧ καὶ πλοῦστοι καὶ πένητες, καὶ γέροντες καὶ νέοι, καὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοί, καὶ μονάζοντες καὶ κοσμικοὶ δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος· ἐν τῷ γενναίῳ δὲ τούτῳ καὶ εὐλογημένῳ ἀγῶνι οὐ μόνον οἱ πρῶτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ τρίτοι καὶ οἱ ἐφεξῆς τόποι ἀποδείκνυνται ἐνδοξοὶ καὶ ζηλωτοί. Μακάριος ὁ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους συνεργός, ἔστω καὶ ἔσχατος· ἄθλιος ὁ ἀδιαφορῶν· ἀθλιώτατος δὲ ὁ ταύτην παρεκκλῶν.

Προσαγορεύων ἐν πρώτοις ἅπαντας τοὺς Ἑλληνας, οὓς καλεῖ πολῖτας καὶ ἀδελφοὺς «τῷ λαμπρῷ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματι τιμωμένους», ἀγγέλλει αὐτοῖς, ὅτι οἱ φιλέλληνες Ζωσιμάδα διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀρχαίων κλασικῶν ἄσμενοι μὲν ῥίπτουσι μαργαρίτας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐπισταμένους νὰ κοσμῶσι διὰ τούτων ἢ ἑαυτοὺς ἢ ἄλλους· ἅπαντας λοιπὸν ἐκλιπαρεῖ νὰ ὠφεληθῶσι προθύμως ἐκ τῶν ἑαυτοῦ κόπων, ὅπως ἀναλαβοῦσα ἡ πατρίς τὴν πάλαι εὐκλειαν καὶ ἀρετὴν, συγκαταλεγείσα δὲ καὶ εἰς τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν τὴν χορείαν, ἀναγκάσῃ

καὶ τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἀναφωνήσωσιν ἄκοντες ἀλλ' ὀλολύξατε φαινομένην ταῖς ἀρχαίαισιν Ἀθήναις! » Πρὸς τοὺς γονεῖς ἐπειτα τὸν λόγον ἀποτείνων ὑποβάλλει αὐτοῖς, ὅτι μείζονα εὐεργεσίαν νὰ εὐεργετήσωσι τὴν πατρίδα δὲν δύνανται ἢ καταλείποντες τέκνα εὐπαιδευτα καὶ χρηστοθήνη, οὐχὶ δὲ διεφθαρμένα, ἀληθινὰ τῆς πατρίδος ὄνειδη καὶ βάρη ἀφόρητα. Τῆς ἀγωγῆς δὲ τῶν τέκνων θεὸν νὰ ἐπιλαμβάνωνται ἐκ τῆς πρώτης τούτων ἡλικίας καὶ νηπιότητος διὰ πολλοὺς λόγους. Τὸν ἄνθρωπον ἐκάλεσε Φιλῆμων ὁ κωμικὸς θηρίον ὀρθόν· καὶ ἀληθῶς ἐν τῇ καταστάσει τῆς φύσεως οὐ μόνον ὀλίγον διαφέρει τῶν θηρίων ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τούτων θηριωδέστερος ἐνίοτε καθίσταται ὡς ἔχων τὸν νοῦν ὅπλον πολλῷ ἰσχυρότερον τοῦ ὀδόντος καὶ τοῦ ὄνυχος τῶν τετραπόδων. Τὸν ἄνθρωπον πειράται νὰ ἡμερώσῃ ἢ κοινωνίᾳ ἢ πολιτικῇ, γράφουσα νόμους, δι' ὧν καὶ δυνατοὺς καὶ ἀδυνατοὺς ἐξ ἴσου προφυλάττει ἀπὸ τῆς ἐξ ἀλλήλων ἀδικίας. Ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων οὐδὲν ὄφελος, ἐὰν μὴ διὰ τῆς ἐκ παιδῶν διδασκαλίας προπαρασκευασθῶσιν αἱ ψυχαὶ εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἡ ὀρθὴ ἐκ παιδῶν ἀγωγή, διασκεδάζουσα ἐκ τῶν ψυχῶν πάντα ἄλλον φόβον πλὴν τοῦ πρὸς τοὺς νόμους, διδάσκει τοὺς πολίτας, ὅτι φοβούμενοι τοὺς νόμους, δὲν θὰ φοβῶνται τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὑπακούοντες τοῖς νόμοις, δὲν θὰ ἀποβρίνωσιν ἰσχυροτέρων ἀνθρώπων ἀνδράποδα. Οὐδενὸς ἄλλου μαθητοῦ ἐσπούδασεν ὁ Σωκράτης προθυμότερον νὰ βελτιώσῃ τὰ ἦθη καὶ καθοδηγήσῃ εἰς τῆς πατρίδος τὴν ὠφέλειαν ἢ τοῦ Ἀλκιβιάδου, νέου ἡδὴ ὄντος. Τοῦ δὲ Ἀλκιβιάδου τὸ παρὰδειγμα σπουδαία κατέστη πηραίνεσις ὅτι οὐδ' οἱ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας λόγοι τελεσφοροῦσι παρά τοῖς νέοις, ἐὰν μὴ αἱ τούτων ψυχαὶ προεπηρεπίζωνται διὰ τῆς ἐκ παιδῶν ἐμμελοῦς καὶ σώφρονος τροφῆς καὶ παιδεύσεως. Ἀνέκαθεν ὁ πλοῦτος ὑπελήφθη ἀρετῆς κώλυμα καὶ κακίας ὑπηρέτης· ἀλλ' ἡ ὀρθὴ ἐκ παιδῶν ὑφήγησις διδάσκει καὶ τοῦ πλούτου τὴν ὀρθὴν χρῆσιν καὶ τῆς πενίας τὴν τε ἐντιμὸν θεραπείαν καὶ τὴν φιλόσοφον ὑπομονήν. Αὕτη μὲν προφυλάσσει καὶ τὸν πλούσιον ἀπὸ τῆς μωρίας τοῦ ὑπολαμβάνειν τοὺς ἐνδεεστεροὺς ἑαυτοῦ ὑποδεεστεροὺς καὶ τὸν πένητα ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ καλῶς εἶναι τοὺς πλουσίους καὶ πορίζεσθαι ἐκ τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ψεύδους ὅσα ὀφείλει νὰ προσδοκᾷ ἐκ τῶν ἰδίων κόπων. Αὕτη μὲν καὶ τὸν ἄσπον πείθει νὰ τιμᾷ τὴν σοφίαν, καὶ τὸν σοφὸν νὰ μὴ κατασχύνῃ αὐτὴν διὰ τῆς θηριώδους τῶν ἡθῶν βαρβαρότητος. Ἄνευ αὐτῆς ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πλουσίου καὶ αἱ ἐπιστήμαι ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ σοφοῦ ἀποβρίνουσι φθοροποιὰ ὄργανα πολλῷ ὀλεθριώτερα

*

μαχαίρας ἐν τῇ χειρὶ μεθύοντας ἢ μαινομένους. Καὶ ἐπιτηδεύονται ἐὰν ἀποδειχθῶσιν οἱ παῖδες ἀτρονόμοι, χημικοὶ, φυσικοὶ, βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας θὰ γίνωσι τῇ πατρίδι· παραίτιοι, ἂν μὴ φθᾶσα ἢ ἔγκαιρος ἐκ παιδῶν ἐκτροφή καὶ παιδείσεις συναποδείξῃ αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπους χρησίμους καὶ πολίτας χρηστούς.

Τοὺς πλουσίους τῶν Ἑλλήνων διδάσκει ὁ Κοραῆς ὅτι τῶν εὐλογιῶν καὶ τῶν μακαρισμῶν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν θὰ τύχῃσι τὰ ἴδια ὀνόματα, ἐὰν ἀπροφασίστως προσφέρωσιν εἰς τῆς πατρίδος τὴν ἀναγέννησιν τὸ περίσσευμα τοῦ πλούτου, οὗ ἐπιτρόπους, οὐχὶ κυρίους ἀπέδειξεν αὐτοὺς ἡ θεία Πρόνοια. Οὐδεὶς ὁ μὴ ἀνομολογῶν, ὅτι ἡ τῆς πατρίδος δυστυχία καρπὸς ὑπάρχει τῆς κοινῆς ἀπαιδευσίως· καὶ τὰ ἰδιαιτέρα δὲ ἀτυχήματα ὠφείλον ὡσαύτως νὰ διδάξωσιν ἕκαστον ὅτι αὐτῆς ταύτης ἔνεκεν τῆς ἀπαιδευσίως ὁ πλοῦτος χαλεπῶς καὶ μόλις καταβαίνει πρὸς τοὺς υἱούς, σπκνιώτατα πρὸς τοὺς ἐγγόνους, σχεδὸν δ' οὐδέποτε χωρεῖ προσωτέρω. Ἄν τοῦ πλούτου ἡ κτήσις εἶναι πολλάκις τύχης ἔργον, ἡ τήρησις ὅμως αὐτοῦ καὶ ἡ φυλακὴ ἀπαιτεῖ πεφωτισμένην διάνοιαν καὶ σωφρονοῦσαν καρδίαν. Οὐδὲν ὠφελοῦσιν ὀπόταν, εἰκοῦντες πόλεις ἐρήμους σχολείων, διδασκάλων καὶ βιβλιοθηκῶν, φαντάζονται ὅτι ἐπιτελοῦσι τὸ καθήκον ἢ κατὰ σάββατον ὀλίγα κερμάτια διανέμοντες πρὸς εὐαριθμὰ ἀνθρωπάκια ἀργοῦντα, ἢ κατὰ τὰ προσόρτια μεγάλων πανηγύρεων ἐξαγοράζοντες ἐκ τῶν δεσποτηρίων τινὰ χρεωκόπον. Εὐάρεστος τῷ Θεῷ ὑπάρχει μόνῃ ἡ μετὰ κρίσεως ἐλεημοσύνη· γέννημα δὲ φιλάνθρωπίας εἰκότως ὑπολαμβάνεται οὐχὶ τὸ τρέφειν καὶ αὐξάνειν τὴν πτωχείαν διὰ τῆς ἀργίας, ἀλλὰ τὸ αἶρειν ἐκ τοῦ μέσου αὐτὰ τῆς πτωχείας τὰ αἷτια. Καὶ μεγάλην μερίδα τοῦ πλούτου, ἐφ' ᾗ ἐπαίρονται, ἂν διένεμον εἰς τοὺς ἐπαίτας, ἢ τούτων πληθὺς οὐδαμῶς θὰ ἡλαττοῦτο· μικράν ὅμως ἂν προσέφερον εἰς τὰς χρείας τῆς πατρίδος δόσιν, ἡ πατρίς τοιαύτην θὰ ἐποιεῖτο αὐτῆς χρῆσιν, ὡς τε ταχέως νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς κατασχύνης τῶν ἐπαϊτῶν. Ἐπὶ τέλους μὴ νομίσωσιν ὅτι εἶναι τίμιοι μὲν, διότι τιμῶσιν αὐτοὺς κόλακες καὶ ἐπαῖται, ἢ ἐνάρετοι διότι ἀπέχονται παντὸς ὅ,τι ἀπαγορεύουσιν οἱ νόμοι· οἱ πολιτικοί. Κανὼν καὶ μέτρον ἀληθοῦς τιμῆς καὶ ἀληθοῦς ἀρετῆς νομίζεται οὐχὶ ὅσα τις μὴ διέπραξε κακὰ, ἀλλ' ὅσα θυνάμενος ἡμέλησε νὰ ποιῇ ἀγαθὰ.

Τοὺς νέους καθόλου ἀναμνησκει ὅτι κατέχουσι μὲν τὴν θέσιν τῶν πάλαι σοφῶν, Πυθαγόρου, Θάλητος, Πλάτωνος, Εὐδόξου, εἶναι δὲ ἐκείνων τοσούτῳ εὐτυχέστεροι, ὅσω ἀφρονώτερος πρόκειται ὁ τῶν ἀπὸ

τῆς φιλοσοφίας καλῶν θερισμός. Παρὰ τῶν νέων προσδοκᾷ ἡ Ἑλλάς ἦθῃ, νόμους, παιδεῖαν καὶ τὴν μεγίστην πασῶν τῶν γνώσεων, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν τῶν πόλεων καὶ οἰκίσεων διακώσμησιν. Τοῖς πλοῦσι τῶν νέων συμβουλεύει νὰ μιμῶνται, περιερχόμενοι τὴν Εὐρώπην, καὶ νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὴν πατρίδα ὅσα ἐν ἐκείνῃ παρήγαγεν ἡ φιλοσοφία πλεῖστα καὶ μέγιστα ἀγαθὰ, οὐχὶ δὲ ὅσα μὴ ἡδυνήθη εἰσέτι νὰ ἐκριζώσῃ κακὰ. Ἀληθὲς ὑπεροχὴ εἶναι οὐχὶ ἡ ἐκ τοῦ πλούτου, ἀλλὰ μόνῃ ἡ ἐκ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς ὑπεροχὴ. Παρακαλεῖ λοιπὸν αὐτοὺς νὰ φυλάσσωνται, μὴ, καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ γήρωος, στεναγμοῖς ἀπαρηγορήτοις καταρῶνται τὴν τύχην. ἥτις δὲν εἰσάγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον ἀπόρους μᾶλλον ἢ πολυχρημάτους. Καὶ τοὺς πένητας δὲ τῶν νέων παρορμᾷ εἰς τὰ καλὰ λέγων, ὅτι ἡ παιδεία καὶ φωτίζει καὶ ἀπαλλάσσει τὸν παιδεύμενον τῆς τε πτωχείας καὶ τῆς ἐντεῦθεν ὑπαρχούσης αἰσχύνῃς. Καὶ τοὺτους λοιπὸν παρακαλεῖ νὰ φυλάσσωνται, μὴ, ἀμελήσαντες τοῦ καιροῦ, καταρῶνται ἐν τῷ γήρῳ τὴν τύχην ὅτι ἐδωρήσατο αὐτοῖς πλεόντας φωτισμοῦ καὶ παιδείας πόρους, οὐχὶ δὲ καὶ φρόνησιν καὶ προθυμίαν ἵνα ἀποβῶσι χρήσιμοι καὶ ὠφέλιμοι τοῖς πολλοῖς. Οὐχὶ χρήματα αἰτεῖ παρὰ τῶν πενήτων ἡ πατρίς, ἀλλὰ φίληκοῖαν, φιλομάθειαν καὶ ἐπιμέλειαν ὅπως διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πολλαπλασιάσῃσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀνγκαῖα χρήματα. Ἡ μὲν γὰρ τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον «γῆ σίτου καὶ οἶνου καὶ ἄρτων καὶ ἀμπελώνων», ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀπαιδευσίας Ἑλληνες μὲν σπεύρουσι καὶ φυτεύουσιν, ἀλλοδαποὶ δὲ θερίζουσι καὶ τρυγῶσιν. Ἑλληνες συλλέγουσι τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων κόπων· ἀγνοοῦντες δὲ τὴν ἑντεχον τούτων ἐξεργασίαν πωλοῦσιν αὐτοὺς ἀντὶ εὐτελῶν τιμῶν πρὸς ἔθνη ἀλλότρια, ὅπως πάλιν ἀγοράσωσιν ἐπεξεργασμένους ἀντὶ τιμῶν ἀδροτάτων. Λοιμοὶ καὶ ἄλλαι νόσοι καὶ πυρκαϊαὶ εἶναι οὐχὶ ἀποτελέσματα θεομηνίας, ἀλλ' ἐπακολουθήματα ἀμαθίας· δεινὸν ἐπομένως καὶ τὸ ἐκπειράζειν τὴν θεότητα διὰ προσευχῶν ἀνοήτων. Τὴν θεῖαν ὁργὴν οὐδὲν ἕτερον μᾶλλον ἐρεθίζει παρὰ τὴν καταφρόνησιν τῆς παιδείας· τούτου ἔνεκα καὶ ὁ προφητὰν εἰς ψαλλεῖ «ὁράξασθε παιδεῖας μήποτε ὀργισθῇ Κύριος». Οὐδὲν ἔθνος ἀπώλετο πρὶν ἢ μωρανθῇ ἀποστραφὲν παιδεῖαν καὶ ἐπιστήμης. Ὁ Θεὸς ἐπλασεν ἡμᾶς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν ὅπως διὰ τοῦ λόγου τελειώσωμεν τὰς ψυχικάς ἡμῶν δυνάμεις καὶ κατακυριεύσωμεν τῆς γῆς· ἡμεῖς δὲ κτηνῶν ἀλόγων δίκην τολμῶμεν νὰ ἱκετεύωμεν αὐτὸν ἵνα ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς συμφορῶν, ἃς νὰ ἀποφεύγωμεν κατέστησεν ἡμᾶς κυρίους.

Τοιαύτας προσευχάς ἀποστρέφεται τὸ Θεῖον ὡς βλασφημίας· «νηστεΐαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς νουμηνίας ἡμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου». Ὁμοίᾳ τούτοις ἔλεγέ ποτε ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἑτοιμον νὰ αἰτήσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτήματα μωρὰ· «οὐκ ἀσφαλές σοι ἐλθεῖν πρὸς τὸν Θεὸν εὐ-
 ξομένῳ, ἵνα μὴδ' ἂν οὕτω τύχῃ βλασφημοῦντός σου ἀκούων, οὐθὲν ἀπο-
 δέξηται τῆς θυσίας ταύτης, τυχὼν δὲ καὶ ἑτερόν τι προσταπολαύσης· ἐμοὶ
 μὲν οὖν δοκεῖ κράτιστον εἶναι ἡ συχίαν ἔχειν». Ἐν Ἑλλάδι, λέγει
 ὁ Κοραῆς, τὸ θανατικὸν ἀρχόμενον ὀλίγας ἐβδομάδας πρὸ τοῦ Πάσχα
 ἐπαύετο περὶ τὰ τέλη ἰουνίου· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ προσευχαὶ καὶ δεήσεις
 ἐγίνοντο ὑπὲρ τῆς παύσεως τοῦ θανατικοῦ, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπαύετο πρὶν
 ἔλθῃ ὁ τεταγμένος χρόνος. Καὶ τότε ὅμως ἀπέδιδόν τινες τὴν παύσιν
 αὐτοῦ εἰς τὴν μεσιτείαν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ἑορταζομένου τῇ 24
 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Πρῶτον ἀπαιδευσίας κακὸν, ὅτι προσευχόμενοι παρα-
 κλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἐξαλείψῃ διὰ θαύματος πληγὴν, ἣν νὰ διεκφυ-
 γωμεν ἔδωκεν ἡμῖν τὰ μέσα· ἀπόδειξις δὲ ὅτι ἔδωκεν ἡμῖν ταῦτα,
 εἶναι τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν αἱ πόλεις ὁπόθεν τὸ θανατικὸν ἀπεκλεί-
 σθη, καὶ ὅπου, ἐὰν ἐπισκῆψῃ, δὲν ἀποδίδεται εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν,
 ἀλλ' εἰς τῶν φυλάκων τὴν ἀπραξίαν καὶ ἀμέλειαν. Δεύτερον ἀπαιδευ-
 σίας κακὸν ὅτι βλασφημοῦμεν τὸν Βαπτιστὴν τοῦ Χριστοῦ, ὑπολαμβά-
 νοντες αὐτὸν τοσοῦτον φιλόδοξον, ὥστε νὰ περιμένη ἀσπλάγχχνως τὴν
 ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ, ὅπως σώσῃ ἐκ τοῦ ὀλέθρου πόλιν ὀλόκληρον.
 Ταῦτα λέγων ὁ Κοραῆς δὲν καταργεῖ τὰς προσφερομένας τῷ Θεῷ πρὸς
 ἐξιλέωσιν τῆς ὀργῆς αὐτοῦ προσευχάς, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνει, ὅτι καὶ ὁ
 ὀρθὸς λόγος καὶ ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, «ἡσυχίαν ἔχειν».

Ἀναπτύσσων εὐφραδῶς χάριν τῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδαζόντων κλη-
 ρικῶν ἠλίεην Θεὸς καὶ πατέρις ἀνέθεντο αὐτοῖς ἐντολήν, ἐξαίρει ὁ
 Κοραῆς πολλαχοῦ μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐφημιῶν τοὺς τῆς παιδείας ἐπι-
 μελόμενους Πατριάρχας, τοὺς μοναχοὺς τοῦ Βατοπεδίου, προσκαλέσαντας
 σοφοὺς διδασκάλους, καὶ τοὺς μητροπολίτας τῆς Οὐγγροβλαχίας, τοὺς ἐν
 Εὐρώπῃ ἰδίαις θαπάναις νέους φιλομαθεῖς ἐκπαιδεύοντας. Μετὰ θριμύτη-
 τος δὲ οὐχὶ παραλόγου οἰκτείρει τὴν ἀναληγῆσαν ἄλλων Ἀρχιερέων,
 ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ πολυταλάντων μοναχῶν, πρὸς οὓς ἀποστίνει καὶ
 συμβουλὰς σπουδαίας καὶ νοουθεσίας προφητικὰς. Ἀντὶ τοῦ συνεισφέρειν
 καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ περισσεύματος φαντάζονται, ὅτι ἀποτίνουσι τὴν πρὸς
 τὴν πατρίδα ὀφειλὴν σταυροειδῶς τὴν δεξιὰν σχηματίζοντας καὶ εὐλό-
 γουντες τοὺς συνεισφέροντας κοσμικοὺς. Ἀντὶ τοῦ πολλαπλασιάζειν τοὺς

παιδευτὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ κοσμεῖν πόλεις καὶ κώμας διὰ καταλλή-
λων ἐκπαιδευτηρίων, ἄγουσι βίον Σαρδαναπάλου, εἰς λευκολιχὰς τρα-
πέζας τὴν ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίαν περιορίζοντες. Βεβαίως οὔτε ἡ πατρίς
οὔτε ἡ θρησκεία παρὰ τούτων ἀπαιτεῖ οὔτε στωϊκὴν ἀπάθειαν, οὔτε σκλη-
ραγωγίαν ἀσκητικὴν, οὐδ' ἀπαγορεύει αὐτοῖς ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις τιμίας
καὶ πρεπούσας εἰς τὴν τοῦ ἱεροῦ ἐπαγγέλματος σεμνότητα. Δεῖλαιοι
ὁμῶς καὶ ἐλεεινοὶ ἐλέγχονται θησαυρίζοντες ἀργύριον καὶ χρυσίον χάριν
ἀπλῆς καὶ κακῶς νοουμένης θανάμειως, δόξης καὶ τιμῆς, καθ' ὅσον καὶ
φιλόδοξοι ὄντες, οὔτε ἐπίστανται ποῦ κυρίως ἐνοικεῖ ἡ δόξα ἡ ἀληθής,
οὐδὲ θέλουν· νὰ νοήσωσιν, ὅτι ψυχῶν εὐγενῶν ἔρως εἶναι ὁ ἔρως τῆς
μετὰ θάνατον δόξης, οὗ τινος ἀναισθητοῦσι μόνοι οἱ ἀνδραποδωδέστατοι.
Πρὸς μὲν τοὺς ἀναξίους ποιμένας προσεῖπεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ
«ἐξελεύμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ στόματος αὐτῶν»· τοὺς δὲ νῦν σκληρο-
τραχήλους κληρικοὺς ὡς νέος ὑποφῆτης παραινεῖ ὁ Κοραῆς νὰ προσέ-
χωσι μήπως «αὐτὰ τὰ πρόβατα ἐξελεῖται ἑαυτὰ ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν».
Μάτην δὲ ἐπαναπαύονται εἰς τὰς κατ' ἐκκλησίαν διδασχὰς καὶ παραινέσεις
πρὸς διόρθωσιν τῶν ἡθῶν, διότι αἱ διδασχὰὶ καρποφοροῦσιν ὅπου ὁ μὲν
ρήτωρ διδάσκει ἐν ἐπιγνώσει καὶ πείρᾳ, σκοπίμως καὶ εὐμεθόδως, οἱ δὲ
ἀκροώμενοι κέκτηνται τοσαύτην τοῦλάχιστον προπαιδείαν, ὥστε νὰ παρέ-
χωσιν ἑαυτοὺς προθύμους εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς διδασχῆς. Ἄν ἐμιμοῦντο τοὺς
μὲν Ζωσιμάδας οἱ κοσμικοί, τοὺς δὲ ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ μητροπολίτας οἱ
κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοί, ἐν βραχεῖ χρόνῳ παράδοξος θὰ ἐτελεσουργεῖτο
ἀλλοίωσις, διότι ἐν τοῖς νῦν καιροῖς ἀπλῆ μετὰ κένωσις θὰ ᾔτο ἡ
τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους παιδεία, τουτέστιν ἡ ἐξ Εὐρώπης μεταδόσις γραμ-
μάτων καὶ ἐπιστημῶν, ἃς ἔλαβον οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι παρὰ τῶν λογίων
τοῦ ἔθνους πρὸ τεσσαρῶν περίπου αἰῶνων ἀτελεῖς, ἐτελείωσαν δὲ αὐτοὶ
μετὰ χρόνον μακρὸν καὶ πόρους πολλοὺς. Ὅπως δὲ καταστῇ εὐπετε-
στέρα ἡ μετακένωσις, θεὸν νὰ ἱδρῶσι σχολεῖα καὶ προσκαλῶσι διδα-
σκάλους εἰδήμονας μεθόδων εὐρωπαϊκῶν· ὡσαύτως θεὸν νὰ παραγγέλλωσι
πρὸς τοὺς ἱεροκλήρυκας ἵνα ψέγωσιν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος οὐχὶ ταύτην ἡ
ἐκείνην τὴν κακίαν κατὰ μέρος, ἀλλὰ τὴν ἀπαιδευσίαν καθόλου ὡς
πηγὴν καὶ ῥίζαν πασῶν τῶν κακιῶν· θεὸν νὰ ἐπιτάττωσι τοῖς πνευματι-
κοῖς ἵνα ἐπιβάλλωσι τοῖς ἐξομολογουμένοις ἐπιτίμια οὐχὶ νηστείας, κα-
ταστάσας ἥδη τρυφήλοτέρας τῆς τῶν κρεάτων καταλύσεως, οὐχὶ γονυ-
κλισίας ἐνοχλοῦσας μόνον ὑπέρπαχύν τινα Σαρδανάπαλον, οὐδὲ διανομήν
ὀλιγοστοῦ ἀργυρίου πρὸς πολυαρίθμους ἀργοῦντας ἐπαίτας. ὣν ἡ πτωχεῖα

δὲν θὰ κατήσχυνε τὸ γένος, ἂν τὸ γένος εἶχε παιδείαν, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκάστου ἀνάλωγον συνεισφορὰν εἰς τὴν μεγίστην τῶν χρεῶν, τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους.

Τοιαύτας καὶ ἄλλας παρομοίους νουθεσίας καὶ παραινέσεις δὲν διέλιπε μετὰ παρρησίας μέχρις ἐσχάτης πνοῆς ποιούμενος πρὸς τὸ ἔθνος ὁ τῆς τοῦ ἔθνους παλιγγενεσίας ἱεροφάντης καὶ μυσταγωγός. Οὐτε τοῦ γήρως ἢ ἀσθένειας, οὔτε τὰ ἄλλα νοσήματα ἐκώλυσον τὸν Κοραῆν νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ ἀείποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν. Αἱ εἰκόνες τοῦ ἐλληνικωτάτου τῶν Πάρθων βασιλέως Ὀρώδου καὶ τοῦ τραγωδίας καὶ ἱστορίας γραψάντος βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Ἀρταβάζου παρέχουσιν αὐτῷ ἐνδόξιμον νὰ ἀνασπνήσῃ πρὸς τοὺς Ἑλληνας· «συλλογίσθητε τίνων ἀπόγονοι εἴσθε· συλλογίσθητε, ὅτι ἡ εὐγενεία σας ὑπερβαίνει ὅλας τὰς θαυμαζομένας εὐγενείας τοῦ κόσμου, καὶ προσέχετε καλὰ μὴ φανῇτε τοσαύτης καὶ τοιαύτης εὐγενείας ἀνάξιοι, ἐὰν δὲν δείξετε καὶ ὅσον ἐδειξαν οἱ ἄγριοι Πάρθοι καὶ Ἀρμένιοι· ζῆλον τῆς ἐλληνικῆς σοφίας». Πρὸς δὲ τὴν πατρίδα ἐν ἐτέρᾳ περιπτώσει στρέφων τὴν διάνοιαν, ἀνακράζει «ὦ Ἕλλάς, Ἕλλάς! ἃς μάθω, ὅτι ἔδωκας τοιαῦτα ἢ περὶμοῖα σημεῖα τῆς ἀγάπης τῶν φώτων καὶ ἃς παύσω πάραυτα νὰ ζῶ».

Ὑπομνηματίζων τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς πρῶτιστα καὶ μάλιστα ἐσκόπει νὰ δείξῃ εἰς τοὺς φιλομούσους τῶν ὁμογενῶν ὅποσον ἔχει τὸ χρήσιμον εἰς τὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀκριβῆ κατάληψιν ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς παράθεσις. Καθ' ὑπερβολὴν ἀλλὰ καὶ ἐν συνειδήσει μετριοφρονῶν προσεπιλέγει «ὅτι ἔκαμεν ὅ,τι ἐσυγχώρουν ἡ δύναμις καὶ αἱ ἐμποδίζουσαι τὴν δυνάμιν του περιστάσεις» εὐχεται δὲ «εἰς τὴν πατρίδα νὰ φθάσῃ γρήγορα εἰς τὴν ποθητὴν καὶ μακαρίαν ἐκείνην τοῦ χρόνου περὶοδον, ὅταν τὰ σπουδάσματά του ἔχουν νὰ κριθῶσιν ἀρχαῖά γε καὶ διπολιώδη, καὶ τεττίγων ἀνάμειστα». Ἡ εὐχὴ τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς δὲν ἐπληρώθη, πολλοῦ γε δεῖ· τὰ δὲ σπουδάσματα αὐτοῦ εἶναι καὶ σήμερον ἔτι, τὰ ἀρίστα τῶν ἔργων, ἐφ' οἷς καυχᾶται ἡ πενιχρὰ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Ἐπὶ τῶν Αὐτοσχεδίων Στοιχασμῶν ἀρμόζουσιν ἐν γένει ὅσα αὐτὸς οὗτος ὁ Κοραῆς ἔγραφε περὶ τοῦ Πασχάλ. «Ὁ εὐτυχέστατος οὗτος σοφὸς ἐμάντευσε πῶς ἔχει νὰ μορφωθῇ καὶ ποῦ νὰ σταθῇ ἡ πατρίς του γλῶσσα, καὶ ἔγραψε τὰς ὀνομαζομένας Lettres Provinciales εἰς ὕψος τοιοῦτον, ὥστε, ὁπόταν τῶν περισσοτέρων του συγχρόνων συγγραφέων ἢ γλῶσσα ἀπηρχαιώθῃ, αὐτοῦ μόνον τὸ σύγγραμμα σχεδὸν ἔμεινε

κλασσικόν». Ὁλίγον πρὸ τῶν «Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν» ἐξέδωκε καὶ ὁ μέγας γερμανὸς φιλόλογος Γοδόφρεδος Ἑρμάννος τὸ περιώνυμον βιβλίον de emendanda ratione gr. grammaticae, ἐνθα ὑπέδειξε μετὰ σπανίας κριτικῆς ὀξυνοίας τὰς πολλὰς ἐλλείψεις τῶν προγενεστέρων γραμματικῶν καὶ τὴν μέθοδον καθ' ἣν ὤφειλον αὐταὶ νὰ διορθωθῶσιν (Gr. grammaticae rationem non emendare, sed quo pacto emendari posset, ostendere studui)· ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἑρμάννου βιβλίον ἀπηρchiώθη ἤδη, σπανίως δὲ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς γερμανῶν γραμματικῶν καὶ γλωσσολόγων, ἐν τῷ οἱ Αὐτοσχεδίοις Στοχασμοῖς εἶναι ἔτι καὶ νῦν διδακτικώτατον ἀνάγνωσμα καὶ ἐντρυφήμα παντός λογίου Ἑλλήνος, ὁμοιάζοντες πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα καλλιτεχνήματα ἄτινα, καὶ μετὰ πολλῶν αἰώνων πάροδον, φαίνονται νεωστὶ κατεσκευασμένα καὶ οἷον γλυφάνου ἐκπέμποντα ὁσμήν. Βεβαίως οὖν ὀλίγαι τῶν γραμματικῶν τοῦ Κοραῆ δοξασίῶν εἶναι σήμερον ἀσθήρικοι ἢ ἀμφισβητήσιμοι, ἄλλως τε καὶ διότι ἡ γραμματικὴ ἐπιστήμη ἔλαβεν ἔκτοτε διὰ τῆς γλωσσολογίας ἐπίδοσιν τεράστιον, πολλάι δὲ τῶν γραμματικῶν θεωριῶν δεηκριβώθησαν ὕστερον καὶ μετεσκευάσθησαν ἐκ θεμελιῶν. Ἐν συνόλῳ ὁμοῦς ἐξεταζόμενοι οἱ Αὐτοσχεδίοι Στοχασμοὶ εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ σπουδαιότατον καὶ λυσιτελέστατον τῶν φιλοσοφικῶν μνημείων, ὅσα ἐγράφησαν ἔστω καὶ αὐτοσχεδίως περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος· δύνανται δὲ εἰκότως νὰ παραβληθῶσι, λόγῳ τῆς πολιτικῆς καὶ ἡθικῆς αὐτῶν ἐπιδράσεως εἰς τὸν νοῦν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς τοὺς πολυκρότους λόγους, οὓς ἀπέτεινεν ὁ μέγας φιλόσοφος Φίχτε πρὸς τοὺς Γερμανοὺς, στενάζοντας ὑπὸ τὸν βαρὺν τοῦ Ναπολέοντος ζυγόν. Οὐ μόνον ὑπεξέκαυσαν τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν φιλομάθειαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐνέπνευσαν αὐτοῖς δι' ἐξαισίῶν παρακελεύσεων ἀκράδαντον πίστιν ἐπὶ τὴν ἀνώλεθρον δύναμιν τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως. Οὐ μόνον ἐδίδαξαν τοὺς λογίους καὶ καὶ ἐν πολλοῖς, ὕμεις καὶ γονίμους θεωρίας περὶ τῆς διδασκαλικῆς τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπεδήλωσαν αὐτοῖς τίνι τρόπῳ εἶδει νὰ ἀναπλασθῇ ἡ τέως μισοβάρβαρος γραφομένη ἑλληνική. Τοσοῦτος ὑπῆρξεν ὁ ἐκ τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων παρὰ χθεὶς ἐνθουσιασμός, ὥστε καὶ ἰδιαιτέρως ἀνετυπώθησαν οὗτοι ἐν Βιέννῃ τῷ 1815 (καὶ ὕστερον τῷ 1833 ἐν Παρισίοις). Τὸ μέτριον δὲ καὶ ἀφιλαυτον τοῦ Κοραῆ φρόνημα γίνεται καὶ ἐκ τούτου φανερόν, ὅτι, παρὰ κληθεὶς νὰ

προτάξῃ τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν τὴν ἰδίαν εἰκόνα, ἀπεκρίνατο. «Εἶναι ἀσυγχώρητον εἰς ἐμὲ νὰ καταστήσω γελοίας τὰς δόλγας ἡμέρας ἢ ὥρας, ὅσας ἀκόμῃ μέλλω νὰ πατῶ τὴν γῆν, ὑποφέρων ὅ,τι ἐβδελύχθην εἰς ἄλλους, ὅ,τι νὰ βδελύσσωνται ἐπαράγγειλα ῥητῶς τοὺς ὁμογενεῖς μου εἰς αὐτοὺς τοὺτους τοὺς Αὐτοσχεδῖους Στοχασμούς. Ἐνόσω ἔμεναν κολημένοι μὲ τὸν Πλούταρχον, ἡ λαμπρότης τοῦ Πλουτάρχου, τοὺς ἐστόλιζεν ὀλίγον τι. Χωρισμένους ἀπ' αὐτὸν ἴσως ἀκόμῃ ἡ παρούσα γενεὰ τοὺς ἐπαινέσῃ· ἀλλ' ἡ ἐπερχομένη θέλει τοὺς κρίνειν ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι, δηλαδὴ ὡς καρπὸς ἀρχομένης τοῦ ἔθνους παιδεῖας, ἢ νὰ τὸ εἶπω καθαρά, ὡς ψελλίσματα νηπίων. Τοιαύτης κρίσεως χρόνον καὶ προβλέπων καὶ εὐχόμενος εἰς τὸ γένος μου, τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ, εἰς τοῦτο μόνον ἀρκοῦμαι, νὰ μὴ μὲ συγκαταριθμήσωσι μὲ τοὺς κατασχύνοντας τὸ γένος, μηδ' ὀρεξίν ἔχω καμμίαν νὰ δείξω εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ νεκροῦ μου σώματος.»

Τὸ πρῶτον καὶ ἐκτενέστατον μέρος τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν εἶναι ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθηκῆς. Ἐν τούτῳ ὁ Κοραῆς ἀξιᾷ πρῶτον μὲν νὰ διορθωθῇ καὶ ἀναμορφωθῇ ἡ γραμματικὴ τεχνογραφία, εἴτα δὲ νὰ ἐγκαινισθῇ ἀρμοδιωτέρα καὶ τοιαύτη τις μέθοδος παραδόσεως τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἥτις ἄμα μὲν νὰ καθιστᾷ κοινωτέραν τὴν εἰδησιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἄμα δὲ νὰ διορθῇ καὶ τῶν νέων τὰ ἥθη· τοῦτο δὲ ἀξιᾷ ἐκ πείρας γινώσκων, ὅτι τῆς πρόσθεν μεθόδου καρποὶ ἦσαν ματαία χρόνου θάπανη καὶ ἡθῶν διαστροφή ἐν τῆς δοξοσοφίας προερχομένη. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς ὅπισθεν γίνεται πλεονάκεις μνεῖα τῆς γραμματικῆς τέχνης, τῶν μεθόδων καὶ τῶν μαθημάτων, ἅτινα συνήθως ἐκαλοῦντο καλὰ γραμματικά, καὶ αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, πρόσφορον κρίνομεν βραχεῖάν τινα διασφατητικὴν προσημείωσιν, ἀναιροῦσαν μὲν παραλόγους ὑπολήψεις, συμβαλλομένην δ' ὅπως καὶ εἰς εὐχερεστέραν τῶν γραφησομένων κατὰ ληψιν. Οἱ Αὐτοσχεδῖοι Στοχασμοὶ γέμουσι πολλῶν παρεμβάσεων καὶ πλειόνων ἐπαναλήψεων οὐ μόνον διότι συνετάχθησαν ἐν μακροτέροις χρονικοῖς διαλείμμασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐξῆς δύο λόγους· α) τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν διόρθωσιν τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης ἐσπούδασεν ὁ Κοραῆς διὰ μυρίων παραδειγμάτων καὶ παντοίων ἄλλων τρόπων νὰ πείσῃ, ὅτι πρὶν ἐπιλάβωνται τοῦ ἐπαινετοῦ ἔργου ὀφείλουσιν ἄμα μὲν νὰ ἀκριβώσωσι τὴν ἱστορίαν ὅλην τῆς γλώσσης ἥτοι τὴν κατάστασιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων, ἐπὶ τῶν τοῦ

παρακμάζοντας αττικισμού, ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μεταγενεστέρων λογίων, ἅμα δὲ νὰ προσλάβωσιν ἐπίκουρον καὶ τὴν γλωσσὴν τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς κατὰ μικρὸν διαπλάσεως καὶ τελειώσεως τῶν νῦν φιλοσόφων γλωσσῶν· διότι καὶ κατὰ τὴν τελειώσιν καὶ κατὰ τὴν διαστροφὴν τῶν γλωσσῶν τὰ ἔθνη ἐτήρησαν ἐν πολλοῖς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον ὡς ἐν τῇ τελειώσει καὶ τῇ φθορᾷ τῆς ἰδίας ἑκάστον ἡμερώσεως· β') παρεκβατικώτερος κατέστη ὁ Κοραῆς καὶ διότι ἠθέλησε νὰ ἀποπλύνῃ τὸν πολλαχόθεν αὐτῷ προστριβέντα μῶμον, ὅτι ἐπετήδευε καινοτομίας καὶ παραλλαγάς. Κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν, οὐδαμοῦ καινοτόμησεν· ἐκ δὲ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν κατὰ χρόνους καὶ τόπους ἀλλοιώσεων αὐτῆς ἄλλα μὲν ἐξελέξατο ὡς χρηστὰ, ἄλλα δὲ ἀπέβαλεν ὡς ἀχρεῖα ἢ ἀνοίκεια τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ «Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ κρίσις (ἐγγραφὴν) ἐνδεχόμενον νὰ ᾖναι ἐσφαλμένη· ἀλλ' ἢ κρίσις μου δὲν εἶναι νόμος· ἄς τὴν ἀκολουθήσῃ ὅστις τὴν νομίζει ὀρθὴν· ἄς τὴν ἀποβάλῃ ὅτινα δὲν ἀρέσκει. Τόσον ὀλιγώτερον θὰ μὲ κακοφραγῇ ἢ ἀποβολή, ὅσον οὐδ' αὐτὸς (καὶ τὸ ὁμολογῶ χωρὶς ὑπόκακριν μετριοφροσύνης) ἐξεύρω τίνα τύπον ἢ μορφήν μέλλει νὰ λάβῃ ἢ γλῶσσα». Ἀκούων τις ὅτι ὁ Κοραῆς προετίμα νὰ καῶσιν αἱ τέως γραμματικαὶ μᾶλλον ἢ νὰ συντάσσωνται νέαι, κινδυνεύει νὰ νομίσῃ, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἦτο κατ' ἀρχὴν πάσης γραμματικῆς πολέμιος ἄσπονδος· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτου ἀτοπώτερον. Περὶ τῶν ὀνομασθέντων ἀνθρωπικῶν γραμματικῶν, Humanitas, ἦτοι τῆς γραμματικῆς τέχνης ὁ Ὀβίδιος ἀπεφάνηκε, ὅτι *emollit mores, nec sinit esse feros* τουτέστι μαλάσσουσι τὰ ἦθη καὶ διώκουσι τὴν ἀγριότητα. Τοιαύτην καὶ ὁ Κοραῆς ἐνόει τὴν ἀληθῶς καλὴν γραμματικὴν, διότι ἐκ τῆς τέως παραδιδομένης ἐν τοῖς σχολείοις, πολλοὶ μὲν ἔμειναν ἀμάλακτοι, ἔνιοι δὲ καὶ παντάπασιν ἐθνηρώθησαν ἕνεκεν τῆς ὀλεθρίας οἰήσεως ὅτι δῆθεν ἔμαθόν τι. Μόνον διὰ τῆς γραμματικῆς τέχνης, ὁ πότμος αὐτῇ διδάσκηται πρεπόντως, ποριζόμεθα τὴν γνῶσιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἥτις συντελεῖ εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἡμέρωσιν. Τῆς γραμματικῆς δὲ πάλιν τὸ λαμπρότατον μέρος, κατὰ Διονύσιον τὸν Θράκα, εἶναι οὐχὶ τοσοῦτον ἢ κατὰ προσοδὶαν ἐντριβῆς ἀνάγνωσις, οὐδ' ἢ ἐξηγησις κατὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας ποιητικὰς τρόπους, οὐχὶ τοσοῦτον ἢ γλωσσῶν τε καὶ ἱστοριῶν πρόχειρος ἀπόδοσις, οὐδὲ τῆς ἐτυμολογίας ἢ εὗρεσις, οὐδ' ὁ τῆς ἀναλογίας ἐκλογισμὸς, ὅσον ἡ κρίσις, «Κρίσις ποιημάτων», ὅ δὴ κάλλιστόν ἐστι πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ· διὰ τοῦτον τὸν λόγον

γραμματικὸς καὶ κριτικὸς ἦσαν τὸ πάλαι λέξεις ἰσοδύναμοι. Συνέβη θμως εἰς τὴν γραμματικὴν ὅτι καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις, τουτέστιν ἡμέρα καὶ κατὰ μικρὸν ἔλαβεν ἐπίδοσιν ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς εἰς τὸ τέλειον κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους αἰῶνας ἐξ ὅτου εὐαριθμοὶ λόγιοι Ἑλληνες φυγάδες ἐκόμισαν εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην τῆς φιλολογίας τὰ σπέρματα· οἱ τούτων δὲ ἀγλαοὶ καρποὶ ἀπόκεινται ἐν ταῖς πολυαριθμοῖς ἐκδόσεσι τῶν ἐλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ ἐν ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις λατινιστῇ συντεταγμένοις πονήμασιν. Ἄλλ' οὔτε δυνατόν ὑπάρχει νὰ μάθωμεν ἡμεῖς καλὰ γραμματικὰ ἐφ' ὅσον ἀγνοοῦμεν ὅσα ἐν χρόνῳ μακρῷ ὑπὸ μυρίων σοφῶν ἐγράψαν εἰς τελεῖωσιν τῆς γλώσσης, οὔτε δίκαιον εἶναι οἱ μὲν ἀλλογενεῖς νὰ ἀναγινώσκωσι τοὺς κόπους τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐν διωρθωμέναις ἐκδόσεσι καὶ νὰ τρυφῶσιν ἐν τῷ καθαρῷ τῆς ἐλληνικῆς τραπέζης ἄρτῳ, ἡμεῖς δὲ νὰ λιμαίνωμεν ἢ νὰ ἀποζῶμεν ἐκ τῶν πιτύρων τῆς ἡμετέρας γραμματικῆς. Ἐκ τῶν ἡμεδαπῶν οἱ μὲν προτιθέμενοι νὰ συντάξωσι γραμματικὴν δύνανται ἐκ τῶν ῥηθησομένων ἐν τοῖς ὅπισθεν νὰ μάθωσιν ὅποσα καὶ τίνα ἐφόδια δεόν νὰ ἔγῃ ὁ τοιοῦτον ἔργον ἀναδεχόμενος, οἱ δὲ συντάξαντες ἤδη φαύλας γραμματικὰς δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ ἀποτρίψωσι τὸ ὄνειδος συντάσσοντες ὀρθοτέρας. Μικρὰ ζημία εἶναι ἡ σύνταξις γραμματικῆς φαύλης, ἔτι δὲ μικροτέραν ὑφίσταται ζημίαν ὁ στερούμενος τῆς ὑπολήψεως ὅτι εἶναι γραμματικὸς· πασῶν τῶν ζημιῶν μεγίστη κατὰ τὸν Ἐπίκτητον, εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς αἰδοῦς, τῆς καταστολῆς, τῆς ἡμερότητας, τῆς ἀνθρωπότητος.

Μέχρι τῆς παρελλούσης ἐκατονταετηρίδος ἐβράδυνον, κατὰ Κοραῆν, τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν ἄλλα τε καὶ τῶν βιβλίων ἡ σπάνις, δι' ἣν ὁ πολῦτιμος ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις χρόνος κατηνάλισκετο εἰς εὐαριθμῶν ποιητῶν καὶ λογογράφων ἀπογραφὴν. Καὶ ἡ διδασκαλία δὲ, γινομένη ὑπὸ διδασκάλων, ἀβίβλων καὶ αὐτῶν, ἀπέβαινε μακρὰ, πολύπονος, ἀτερπὴς καὶ ἀπέφερε καρποὺς ὀλιγίστους. Οὐδὲν θαυμαστὸν ἐπομένως, ἂν μετὰ πλείους ἐνικυτοὺς καὶ ἐκ πολυαριθμοῦ μαθητῶν χορείας πάνυ ὀλίγοι ἀπεφοίτων κεκτημένοι μετρίαν τῆς γλώσσης εἰδῆσιν. Ἐπαρκῶν ὁ Κοραῆς εἰς τὴν πρώτην ἑλληψιν διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὑποδεικνύει νέαν διδασκαλικὰς μέθοδον, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς γραμματικῆς. Τὸ μέρος τοῦτο τῶν Αὐτοσχεδίων Στοιχασμῶν εἶναι, ὡς εἴπομεν, τὸ διδακτικώτατον τῶν φιλοσοφημάτων, ὅσα πώποτε ἐν Ἑλλάδι περὶ γλώσσης καθόλου καὶ περὶ γραμματικῆς

ἰδιαιτέρως ἐφιλοσοφήθησαν· τὴν δὲ ἀξίαν αὐτοῦ καὶ τὸ κύρος ἀνομολογεῖ καὶ νῦν ὁ ἀναγνώστης, ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἡ πραγματεία συνετάχθη καθ' ὃν χρόνον οὐδὲ παρὰ Γερμανοῖς ἐπλεόναζον φιλόσοφοι γραμματικαὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, καὶ ὅτι καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν οἱ λογιώτατοι, εἰς παραπλήσια συμπεράσματα καθ' ἑαυτοὺς καὶ χωρὶς τοῦ Κοραῆ καταλήξαντες, συνέταξαν γραμματικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συναρθούσας πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εἰσηγήσεις ἐκείνου. Ὁ Κοραῆς οὕτε ἀποριστικῶς ἀποφαίνεται, οὕτε γνώμας ἀναρρίπτει ἐπὶ τὸ δογματικώτερον ὡς νομοθέτης τῆς γλώσσης· τοῦταντίον δὲ ὀκνεῖ νὰ καλέσῃ τὴν αὐτοσχέδιον αὐτοῦ ἐκθεσιν συμβουλὴν. Ἐκ τῶν διδασκάλων, λέγει, πολλοὶ μὲν οὐδεμιᾶς χρήζουσι συμβουλῆς, οἱ πλείστοι ὁμῶς προσκρούουσιν εἰς κωλύματα κατ' ἀνάγκην παρεμβαλλόμενα παντὶ τῷ ἐπιχειροῦντι νὰ καινοτομῇ περὶ πράγματα καὶ ἔθνη, εἰς ἃ ἡ παλαιότης περιῆπεν οὕτως εἰπεῖν σέβας θρησκευτικόν. Ἐλπίζει λοιπόν, ὅτι ἡ ἐκθεσις αὐτοῦ, εἰ μὴδὲν ἄλλο, θὰ συνεμπεδώσῃ τὰς φωνὰς τῶν φιλογενῶν διδασκάλων χάριν τῶν ἀπλοῦν ἀνθρώπων, οὔτινες ἔμαθον νὰ ἀριθμῶσι μᾶλλον ἢ νὰ σταθμῶσι τὰς φωνάς. Πρὸς δὲ τοὺς εἰλικρινῶς ἢ κατὰ προσποίησιν ὑπολαμβάνοντας τὰς τοιαύτας καινότητας καινοτομίας θρησκευτικὰς, καλὸν νὰ ἐπαναληφθῶσι, τὰ σοφὰ τοῦ Ἰσοκράτους ῥήματα «τὰς ἐπιδόσεις ἐρώμεν γιγνομένους καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεστῶσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολμῶντας ἀεί τι κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων». Τῶν γραμματικῶν τὸ ἀφιλόσοφον ἐλέγχων ὁ Κοραῆς ἀποφαίνεται, ὅτι πλέον θὰ ὠφέλει τὸ ἐλληνικὸν γένος ὁ καιὼν ἢ ὁ συντάσσων γραμματικὰς, διότι πᾶσαι αἱ γραμματικαί, αἱ συνταχθεῖσαι μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχουσι τρία σφάλματα ἱκανὰ νὰ ἐμβάλωσι τοῖς νέοις φόβον καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν· οἱ κανόνες αὐτῶν δηλονότι συνετάσσοντο α) ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ, β) διεξοδικῶς, γ) ἀμεθοδῶς. Ὅτι τὸ πρῶτον ἀμάρτημα καθίστα δυσχερὲς τῆς γραμματικῆς τὴν ἐκμάθησιν, εὐδαίς ὁ ἀμφιβάλλων· ἀφ' οὗ καθ' ἑαυτὴν ἀηδὴς ὑπάρχει ἡ τῆς γραμματικῆς ἀνάγνωσις, πολλῷ ἀηδεστέρα καθίσταται, ὅποταν ἐκαίην συντάσσεται ἐν γλώσσῃ ἀκαταλήπτῳ. Ὡς δ' ὁ Γάλλος λ. χ. μανθάνει τοῦ Ἀγγλοῦ τὴν γλῶσσαν ἐν ἀγγλικῇ γραμματικῇ συντεταγμένῃ γαλλιστὶ, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, οὕτω καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ παῖδες ὠφείλον νὰ διδάσκωνται τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ καθωμίλημένῃ ἐλληνικῇ. Ἐλέγχων ὁ Κοραῆς τὸ δεύτερον τῶν γραμματικῶν

ἀμάρτημα, ἥτοι τὸ διεξοδικὸν αὐτῶν καὶ σχολιοτενές, παρατηρεῖ, ὅτι αὐτὴ κυρίως ἢ γραμματικὴ δὲν διδάσκει τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰσάγει ἀπλῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐξ ὧν ἡ γλῶσσα μανθάνεται· ὀφείλει ἐπομένως νὰ ᾖναι εἰσαγωγὴ περιέχουσα τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ᾖναι διηρημένη εἰς δύο γραμματικάς, τὴν μὲν χάριν τῶν περὶ τὰ στοιχεῖα σπουδαζόντων, τὴν δὲ χάριν τῶν τὰς πρώτας ἀρχὰς μεμαθηκότων. Τῆς γραμματικῆς τὴν διχοτομίαν συνιστῶν ὁ Κοραῆς ἐπάγεται παράδειγμα τὴν τότε ἐν χρήσει οὖσαν γραμματικὴν τοῦ Θεοδώρου, ἧς τὰ δύο πρώτα βιβλία εἶναι δύο ἐλόκληροι γραμματικά, ἡ μὲν συντετμημένη, ἡ δὲ ἐκτεταμένη· ἀλλ' ἡ πρώτη ἡδύνατο νὰ καταστῇ ἔτι συντομωτέρα, μετατιθεμένων ἐξ αὐτῆς πολλῶν εἰς τὴν ἑτέραν, ἧτις ὤφειλε νὰ ὑπάρχῃ μᾶλλον ἐκτενής. Καὶ καταλείπει μὲν τοῖς φιλοσόφοις καὶ ἐμπείροις τῶν διδασκάλων νὰ δηλώσωσι τίνα θέον νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἐξ ἐκείνης καὶ προστεθῶσιν εἰς ταύτην· ἐξ οὗ δὲ ἐπιφέρει παραδείγματος πρὸς διευκρίνησιν τῆς ιδέας αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι ἀξιοῖ νὰ παραλειφθῇ ἐν τῇ πρώτῃ οὐ μόνον ὁ θυϊκὸς ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεσις τῶν τε γραμμάτων εἰς φωνήεντα καὶ σύμφωνα καὶ τῶν φωνηέντων εἰς μακρά, βραχέα καὶ δίχρονα. Γινώσκων δὲ ὅσον σφοδροὶ θὰ ἐπανίσταντο κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ οἱ ἀπρὶξ τῶν ἁπλῶς μεμαθημένων ἐχόμενοι, πειρᾶται νὰ δικαιώσῃ τὴν ἐκ τῆς πρώτης εἰς τὴν ἑτέραν γραμματικὴν μετάθεσιν τοῦ θυϊκοῦ ἀριθμοῦ, λέγων, ὅτι οὐδὲν βλέπτει, ἂν δοκιμάσῃ τις τοῦλάχιστον τὴν τοιαύτην καινοτομίαν, φρικτὴν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν μὴ τολμώντων νὰ μετακινήσωσι μηδὲν καὶ ἐκ τῶν μάλιστα ἀδιάφορων πραγμάτων, ἀλλ' οὐχὶ παράδοξον τοῖς ἀσχολουμένοις περὶ τὴν τελείωσιν τῶν πραγμάτων. Ἡ τῶν μαθημάτων παράδοσις εἶναι καὶ αὐτὴ ἐπιστήμη, ἀδύνατον δὲ νὰ ἀποτελεσθῇ ἄλλως ἢ διὰ πολλῶν πειραμάτων καὶ πολλῆς ἐρεύνης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Οἱ τὴν ἐξέτασιν δὲ ταύτην ἐπιχειρήσαντες δὲν ἀγνοοῦσιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει καὶ μάλιστα ἐν τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ φεύγει καὶ μισεῖ τοὺς κόπους, ὧν δὲν εἶναι προφανὴς ἡ ἀνάγκη καὶ ψηλαφητὴ ἡ ὠφέλεια. Κατὰ τοὺς πρώτους ὀκτῶ ἢ καὶ δέκα μῆνας τῆς παραδόσεως, ἐὰν ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, τοῦ ὀνόματος, τοῦ ῥήματος, τῆς μετοχῆς καὶ τῆς ἀντωνυμίας ἐξαίρεθῇ ὁ θυϊκὸς ἀριθμὸς, ἀπαλλάσσεται ὁ μαθητὴς κόπου οὐδεμίαν εἰσέτι ἀποφέροντος ὠφέλειαν, κερδαίνει δὲ πλεοναχρόνον ὅπως μάθῃ τὰ ἀπαραιτήτως χρειώδη. Προτείνων ὁ Κοραῆς τὴν διχοτομίαν τῆς γραμματικῆς χάριν πρωτοπειρῶν καὶ προκεχωρηκότων,

ἀποφαίνεται, ὡς μικρῷ πρόσθεν εἴρηται, ὅτι ἐν τῇ μικροτέρᾳ καλὸν εἶναι νὰ παραλείπωνται καὶ ὁ θυϊκὸς καὶ ἡ τῶν φωνηέντων διαίρεσις εἰς μακρά, βραχεὰ καὶ δίχρονα. Ἄν ἐξῇ σήμερον, θὰ ἐφρόνει ἄλλως. Ἡ τῶν λόγων τέχνη ἔχει θεμέλιον τὴν παθολογίαν τῶν συμφῶνων καὶ τῶν φωνηέντων, μάλιστα δὲ τὴν προσωδίαν, ἣς ἄνευ οὔτε μετρικῇ θεωρίᾳ ὑπάρχει δυνατὴ οὔτε ὀρθογραφία, οὔτε ὀρθὴ λέξεων δημιουργία. Ἐν Γερμανίᾳ οἱ τὸ πρῶτον περὶ τὴν ἐλληνικὴν σπουδάζοντες μαθηταί, πρὶν ἀκούσωσι τί δηλοῖ τὸ ἄρθρον ὁ, ἡ, τὸ, μανθάνουσιν ἅμα τῇ γραφῇ καὶ τῇ ἀναγνώσει τὸ ποσὸν τῶν φωνηέντων καὶ τῶν διφθόγγων καὶ τοὺς τέσσαρας κυρίους κανόνας τῆς τονώσεως· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς γραμματικαῖς αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς λεξικοῖς καὶ ἐν ταῖς ἀσκήσεσι τῆς θεματογραφίας βλέπουσι σεσημειωμένα διὰ τοῦ σημείου τοῦ μακροῦ ἅπαντα τὰ δίχρονα φωνήεντα, ὅπου τῶν λέξεων ταῦτα ὑπάρχουσι φύσει μακρά, ἀκριβοῦσιν ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ λεληθότως τὸ μέρος τῆς ὀρθογραφίας. Πολλοὶ αὐτοὶ ὁ Κοραῆς, δι' ἑλλείψιν ἐγκαίρου ἀσκήσεως ἢ ἐπιστάσεως, ἔγραψε «νίκαι», «κλίναι», «τύφος», «ἰσχυρώτερος», «ἐπικινδυνώτερος», «τρωνώτερος» κτλ.

Μετὰ πολλῆς δεινότητος πραγματεύεται ὁ Κοραῆς ἐν ἑκατὸν σελίσιν καὶ ἐπέκεινα τὸ τρίτον τῶν γραμματικῶν ἀμάρτημα ἦτοι τὸ ἀμέθοδον ἔν τε τῷ τεχνολογικῷ καὶ τῷ συντακτικῷ. Οὐδεμία ὑπάρχει οὔτε ἐπιστήμη οὐδὲ τέχνη, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ δύσκολος, ἣς νὰ μὴ ἀποβαίῃ εὐχερὴς ἢ ἐκμάθησις, ὅταν ἡ παράδοσις αὐτῆς γίνηται μετὰ μεθόδου· οὐδεμία δὲ πάλιν, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ εὐχερὴς, ἥτις νὰ μὴ μανθάνηται μετὰ κόπου καὶ ἀηδίας, ὅταν ἀναπτύσσεται ἢ ἀμεθόδως ἢ μετὰ μεθόδου διεστραμμένης. Εἶναι δὲ καὶ λέγεται ὀρθὴ μέθοδος ἐκείνη, καθ' ἣν τὰ μαθήματα τάσσονται οὕτως, ὥς τε νὰ γίνωνται προειδοποιήσεις τὰ πρῶτα εἰς κατὰληψιν τῶν δευτέρων, ταῦτα τῶν τρίτων καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἕκαστον δὲ τῶν διδασκομένων νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ οἰκεῖον καὶ οὐχὶ εἰς ἀλλότριον εἶδος, μηδὲ νὰ πολλαπλασιάζωνται χωρὶς ἀνάγκης ἢ νὰ συγχέωνται τὰ εἶδη. Εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν ἀμεθόδων γραμματικῶν προέτεινεν ὁ Κοραῆς νὰ ἐπενεχθῇ τάξις διὰ τῶν ἐπομένων μεταρρυθμίσεων. Ἐν πρώτοις χωρίζει τὸ ἄρθρον ὁ, ἡ, τὸ, ἀπὸ τῆς ἀντωνυμίας ὁς, ἡ, δ. Συνήθως, λέγει, ἄρχονται αἱ γραμματικαὶ ἀπὸ τοῦ ἁρθρου, ὅπερ δὲν εἶναι μέρος οὐσιῶδες τοῦ προσοριστικοῦ λόγου, διότι σπανιώτατα μὲν ἐχρήσατο αὐτῷ ὁ Ὅμηρος, ὑπάρχουσι δὲ καὶ γλῶσσαι, ἐν αἷς ἐλλείπει παντάπασι. Ἐν ᾧ δὲ ὀρίζονται τὸ ἄρθρον μέρος λόγου πτωτικόν,

προτασσόμενον τῶν ὀνομάτων», διαιροῦσιν αὐτὸ παραχρῆμα εἰς προτακτικὸν καὶ ὑποτακτικόν. Δυσὶν θάτερον ὁμῶς· ἢ ἡ διαίρεσις εἶναι φαῦλη, ἢ ὁ ὀρισμὸς οὐδὲν λέγει· ἀλλὰ φαῦλη μὲν φησὶται καὶ ἡ διαίρεσις, διότι ὑπολαμβάνει ἄρθρον τὴν ἀντωνυμίαν ὅς, ἀτελὴς δὲ καὶ ὁ ὀρισμὸς, διότι τὸ ἄρθρον προτάσσεται οὐχὶ τῶν ὀνομάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετοχῶν καὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου, ἴσως δὲ καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν, ὡς θέλουσι τινες. Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Κοραῆ δὲν εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισβήτησεως. Ἡδὴ ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν (1841) ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν παλαιῶν Γραμματικῶν, ἐπικρίνει τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένα, λέγων πρὸς τοὺς ἄλλους· «ὅτι καθ' ἑαυτὸ λαμβανόμενον τὸ ὅς ὀνομάζεται ἀναφορικὴ ἀντωνυμία, τοῦτο δὲν πειράζει τίποτε, διότι καὶ τὸ ὁ δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ προτακτικὴ ἀντωνυμία καὶ εἶναι τῷ ὄντι τοιαύτη, ὡς ἡ ἀναφορικὴ ὅς εἶναι ἐπιτακτικὴ ἢ ὑποτακτικὴ, αἱ δύο δὲ αὗται συνδεόμεναι εἰς τὸν λόγον γίνονται ἄρθρον». Καὶ ὁρθὸς μὲν φαίνεται ὁ χωρισμὸς τοῦ λεγομένου προτακτικοῦ ἄρθρου ὁ, ἢ, τὸ, ἀπὸ τοῦ ἄρθρου τοῦ ὑποτακτικοῦ ἥτοι τῆς ἀντωνυμίας ὅς· κεινδυνευμένη δὲ ὅπως οὖν φαίνεται ἡ δόξα ὅτι τὸ ἄρθρον δὲν εἶναι μέρος οὐσιῶδες τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἀλλῶς δὲ παρατηρητέον ὅτι οὐχὶ μόνη ἡ ὅς, ἢ, ὁ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὁ, ἢ, τὸ, εἶναι παρ' Ὀμήρῳ δεικτικὴ ἀντωνυμία, ἀναφορικὴ ἀντωνυμία, ἄρθρον καὶ σύνδεσμος αἰτιολογικός.

Αἱ συνήθεις δέκα κλίσεις τοῦ ὀνόματος ὁμοιάζουσι κατὰ τὸν Κοραῆν, δέκα πληγαῖς. Οἱ καλοὶ γραμματικοί, διαστείλαντες τὰ γένη, κατέταξαν εἰς μὲν τὴν πρώτην κλίσιν τὰ εἰς ας καὶ ης ἀρσενικά, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰ εἰς α καὶ η θηλυκά· ἐχώρισαν δηλαδὴ τὰς δύο κλίσεις ἕνεκα τῆς τοῦ γένους διαφορᾶς, λησμονήσαντες ὅτι καὶ τῶν ἄλλων κλίσεων οὐκ ὀλίγαι ἔχουσιν οὐχὶ ἓν μόνον, ἀλλὰ δύο, εἶναι δὲ τρία γένη. Ὡσαύτως ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῆς τρίτης κλίσεως εἰς ος καὶ ον ἐχώρισαν τὰ τῆς τετάρτης ἀττικᾶ εἰς ως καὶ ων λησμονήσαντες, ὅτι, ἂν ᾔθελον νὰ μείνωσιν ἑαυτοῖς ἀκόλουθοι, ὥφειλον καὶ πλείους ἄλλας κλίσεις νὰ κατακερματίσωσιν εἰς τσαύτας, ὅσαι εἶναι αἱ τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου. Τελευταῖον κατέσχισαν τὴν πέμπτην, περιττοσύλαβον λεγομένην, εἰς ἄλλας πέντε ἕνεκα τῆς συναίρεσεως, λησμονήσαντες, ὅτι ἡ συναίρεσις ἀπαντᾷ ἐν πολλοῖς τῆς πέμπτης ὀνόμασι. Τῶν κλίσεων ὁ ἀριθμὸς δεόν νὰ ἀναχθῇ εἰς τρεῖς. Πλημμελὴ εὑρεν ὁ Κοραῆς καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοδώρου ὀρισμὸν τῆς πτώσεως «ὡς

μεταβολῆς ὀνομαστικοῦ τοῦ κατὰ τὸ τέλος». Διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου ἀποκλείεται τῶν τριῶν κυρίων πτώσεων ἡ ὀνομαστική, ἡ ὀρθή καὶ εὐθεῖα προσχωρευομένη, ἀλλ' οὐχί καὶ ἡ κλητική, ἡ διαρρήδην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κληθὲν καλουμένη πτώσις, ὡς πᾶσιν ἐνίοτε μεταβολὴν ἐν τῇ ληγούσῃ λ. χ. ὦ λόγε. Ἀλλ' ἡ κλητικὴ ὑπάρχει συγγενὴς τῇ ὀνομαστικῇ πολλῶ μᾶλλον ἢ ταῖς πλάγiais πτώσεσι, πρῶτον μὲν, διότι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἦτο ἀμετάβλητος ὡς ἡ ὀνομαστικὴ ἐν πᾶσι τοῖς γένεσι καὶ τοῖς ἀριθμοῖς τῶν ὀνομάτων· εἴτα δὲ, διότι, ὡς ἡ ὀνομαστική, οὔτε προθέσεως συντακτικὴ ὑπάρχει, οὔτε ῥήματος μεταβατικοῦ· καὶ τελευταῖον διότι, ὡς εὐφυῶς παρετήρησεν ὁ φιλόσοφος γραμματικῶς Ἀπολλώνιος, ἡ μὲν σύνταξις αὐτῆς πρὸς τὸ ῥῆμα, καθάπερ ἡ τῆς ὀνομαστικῆς, ἐμφαίνει ἐν μόνον πρόσωπον, ἡ δὲ τῶν τριῶν γενεῶν πτώσεων ἐμφαίνει ἀναγκαιῶς δύο πρόσωπα.

Καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ῥήματος φαυλίζονται μὲν πρῶτον οἱ γραμματικοί, οἱ εἰς τρεῖς καὶ δέκα συζυγίας τὸ ῥῆμα κατακερματίζοντες, εἴτα δὲ ἀναπτύσσεται μετὰ πρωταφανοῦς ἐν τοῖς τότε Ἑλλησι σαφηνείας ἡ θεωρία τῶν μέσων ῥημάτων καὶ ἀποθετικῶν. Τὴν περὶ τῆς φύσεως τῶν ῥημάτων ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ τὴν παντελῆ τῶν γραμματικῶν ἀβελτερίαν τεκμηριεῖται ὁ διεξερχόμενος τὰς οἰκείας τοῦ Κοραῆ περιχοπὰς. Ἐν οὐδεμιᾷ (λέγει) τῶν πολυαριθμῶν καὶ πολυεὐλίων γραμματικῶν, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἕως τῆς σήμερον κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα, ἡρμηνεύθη σαφῶς ἡ τῶν ῥημάτων μέση διάθεσις. Δὲν εἶναι ἀγανακτῆσεως ἄξιον νὰ ἀκούῃ τις τοὺς γραμματικούς δογματίζοντας, ὅτι τὸ μέσον ῥῆμα σημαίνει ὅτε μὲν ἐνέργειαν, ὅτε δὲ πάθος, νὰ ἔχωμεν δὲ χρεῖαν παρ' ἀλλοφύλων ἑλληγιστῶν νὰ μάθωμεν τὴν φύσιν τοῦ μέσου ῥήματος ἡμεῖς οἱ Ἑλληνες, ὧν ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ σώζεται τὸ μέσον ῥῆμα; Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ μνεία ἀλλοφύλων; θὲν ἐνόησαν Ἑλληνες γραμματικοί φιλόσοφοι, ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο δηλοῖ ἐνέργειαν ἅμα καὶ πάθος, ἦτοι ἐνέργειαν εἰς αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον ἀντεπιστρέφουσιν ἡ πάθος, οὗ τινος αἰτίας εἶναι αὐτὸς ὁ πάσχων; Τῶν ῥημάτων τὴν μεσότητά διεσχέρησεν ὁ Ἀπολλώνιος, πολλὰς δὲ ἐκατονταετηρίδας πρὸ τοῦ Ἀπολλωνίου οἱ Στωϊκοί, οὓς ὤφειλον νὰ λάβωσιν ὁδηγοὺς, οἱ δὲ τασούτων πτωχῶν γραμματικῶν τὴν Ἑλλάδα πλουτίσαντες· ἂν δὲ μὴ ἦσαν ἐκεῖνοι ἱκανοί, ὤφειλον νὰ χειραγωγηθῶσιν ὑπὸ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἐν ᾗ τὰ παθητικὰ Βασανίζομαι, Βιάζομαι, Δέρομαι καὶ ἄλλα μυρία ἐφύλαξαν καὶ τὴν μεσότητά τῶν παλαιῶν, ἥγουν σημαίνουσι «βασανίζω,

βιάζω, δέρω ἐμαυτὸν». Ὅτε ἔγραψε ταῦτα ὁ Κοραῆς ἐγίνωσκε μόνον τὸ τοῦ Κυστέρου συνταγματίον *de verbis mediis*· διὰ δὲ τοῦ παραλλήλισμοῦ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθωμιλημένης τοσοῦτον διηχηρήνησε τὰ ἀντανακλαστικά ἦτοι ἀντεπιστρεπτικά, τὰ ἀλληλοπαθῆ ἦτοι διὰλληλα καὶ τὰ διάμεσα ἦτοι ὑπερηρητικά ῥήματα, ὥστε ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπεδείχθη πράγματι διδάσκαλος τῶν κατόπιν φιλοπονησάντων συντακτικὰ ἐν Ἑλλάδι, ὡς μαρτυροῦσιν ἄλλα τε καὶ αἱ παρὰ τοῦ Ἀσωπίου εὐφημῖαι, αἱ ἀπαντῶσαι πολλαχοῦ τῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σύνταξιν Εἰσαγωγῆς. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάλυσιν δὲ τῆς θεωρίας δὲν ὀκνεῖ ὁ Κοραῆς νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ μακροτέρων τὴν διαφορὰν τῶν «λέγω καὶ λέγομαι, ὀνίνημι καὶ ὀνίναμαι, ἀφαιρῶ καὶ ἀφαιρούμαι, λύω καὶ λύομαι, οἰκοδομῶ καὶ οἰκοδομοῦμαι, θανείζω καὶ θανείζομαι, διδάσκω καὶ διδάσκομαι...», διακαιολογεῖ δὲ τὴν παρέκβασιν διὰ λόγων, οἵτινες καὶ νῦν ἐτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις φαίνονται ἀναγνώσεως ἄξιαι. Τὰ ἐκ τῶν δοκίμων συγγραφῶν παραδείγματα, λέγει, ἐπήνεγκεν ὅπως προφυλάξῃ τοὺς νέους ἅμα μὲν ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ ἐγγινόμενου αὐτοῖς ἐκ τῶν νέων ἑλληνικῶν συντάξεων καὶ θεματογραφῶν, ἅμα δὲ ἀπὸ ματαιίας τριβῆς τοῦ χρόνου, ὃν ἡδύναντο ὠφελιμώτερον νὰ θαπανῶσιν εἰς τὴν μελέτην τῆς καθωμιλημένης. Τῆς ἀμαθίας οὐδὲν ὑπάρχει τολμηρότερον. Ἀνιάτοι μὲν εἶναι οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν μίμησιν συγγραφῶν ἀκμασάντων ὅποτε παρήκμαζεν ἢ εἶχεν ἤδη παρακμᾶσθαι ἢ γλῶσσαν· πρόκειται λοιπὸν περὶ τῶν μιμουμένων αὐτοὺς τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς. Ἄν περιορίζοντο εἰς μόνην τὴν προθυμίαν τῆς μιμήσεως, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἦτο παντάπασιν ἀνωφελές, καθ' ὅσον δίδονται καὶ περιστάσεις, ἐν αἷς ὁ σπουδαῖος ἀναγκάζεται νὰ γράψῃ ἑλληνιστί. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι οὐ μόνον ἀνευ ἀνάγκης σπαράττουσιν τὴν ὥραίαν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ ἀνευ λόγου περιφρονοῦσι τοὺς γράφοντας ἐν τῇ κοινῇ, ἦτοι τοὺς προκρίνοντας νὰ καλλύνωσιν ἐκείνην τὴν γλῶσσαν, ἣν τὸ ἔθνος λαλεῖ καὶ θὰ λαλῇ εἰς τὸ ἐξῆς, μᾶλλον ἢ νὰ ματαιοπονοῦσιν ὡς αὐτοί. Ἐπειδὴ δὲ θέλουσι καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως νὰ ἦναι Ὅμηροι, Πλάτωνα, Ξενοφῶνες, Δημοσθένη, ὡφείλον τοὐλάχιστον νὰ αποδύωνται εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς μιμήσεως ἔχοντες ὅπλα στερεώτερα τῶν ὅπλων τῆς γραμματικῆς. Ὁφείλον δὲ νὰ μὴ ἀρκῶνται εἰς τὰ ἐγκώμια τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ νὰ φουβῶνται μὴ ποτέ τις τῶν μετ' ἐπιστάσεως ἀναγνόντων τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς, εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς «εἰσὶ καὶ ἐν Μούσῃσι Ἑρινύες κ.λ.» διότι ἀληθῶς παρὰ τούτοις εὕρισκει τις βαρβαρισμοὺς, σολοικισμοὺς,

ἀκυρολογίας, καταχρήσεις ἐν τοῖς χρόνοις, καταχρήσεις ἐν ταῖς διαθέσεσι τῶν ῥημάτων καὶ μάλιστα ἐν τῇ μέσῃ, περὶ ἧς νῦν ὁ μακρὸς λόγος. Ἀλλ' οὐδὲ δυνατόν εἶναι νὰ γινώσκωσι τὴν ὁρθὴν τῶν διαθέσεων χρῆσιν, ἣν οὔτε ἐκ γραμματικῆς τινος ἔμαθον, οὔτε καθ' ἑαυτοὺς νὰ ἀκριβώσωσιν ἔσχον πώποτε εὐκαιρίαν, περὶ τὰ μάταια ἀσχολούμενοι.

Ὁ Κοραῆς ἠρεύνησε καὶ τὰ ἀποθετικὰ ῥήματα, ὧν οὔτε τὴν φύσιν, οὔτε τὸ ὄνομα ἐνόησαν οἱ προγενέστεροι γραμματικοί. Κατ' αὐτὸν πάντα ταῦτα ἦσαν μέσα, ἐκλήθησαν δὲ ἀποθετικά, διότι ἀπέθεντο τὸν ἐνεργητικὸν σχηματισμόν, ἄλλα μὲν διότι ἡ σημασινομένη ἐνέργεια δὲν γίνεται ἀνευ ἀντιπαθήσεως, οἷον εἶναι τὸ Ἀγωνίζομαι, Μάχομαι, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐνεργητικὸς τύπος ἦτο παντάπασιν περιττός καὶ μάταιος, ἄλλα δὲ δι' ἄλλας αἰτίας, ἃς παρατρέχει καὶ ὡς μακρὰς καὶ ὡς δυσσευρέτους τὰς πολλὰς. Ὅτι δὲ τὰ τοιαῦτα ῥήματα εἶχον ἀνέκαθεν καὶ ἐνεργητικὸν τύπον, γίνεται δῆλον ἐκ τῆς καθωμυλημένης γλώσσης, ἧς διὰ τοῦτο δὲν διαλείπει συνιστῶν τὴν μελέτην. Πάντα ὅσα διδάσκει ὁ Κοραῆς περὶ μέσων καὶ ἀποθετικῶν εἶναι ὄντως ἀξία μελέτης. Οἱ γνωριμώτατοι τῶν ἀλλοδαπῶν γραμματικῶν ἠκριβώσαν τῶν ἀποθετικῶν ῥημάτων τὴν σύνταξιν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν, τὸ μὲν, διότι ἡ τῆς γενέσεως ἔρευνα, πᾶν δυσεύρετος οὔσα, μικρὰν καὶ σχεδὸν εἰπεῖν οὐδεμίαν ἔχει συνάφειαν ἄμεσον πρὸς τὴν ἱστορικὴν καὶ κανονικὴν χρῆσιν, τὸ δὲ διότι οἱ γράψαντες συντακτικὰς πραγματείας εἶχον ἀπείρως πρὸς τὴν καθωμυλημένην ἑλληνικὴν, ἐν ἣ πλείω μὲν σώζονται ἐκ τῶν ἀποθετικῶν τῆς ἀρχαίας, εὐχερέστερος δὲ καθίσταται ὁ παραληλισμός. Μετὰ τὸν Κοραῆν διέλαβε περὶ τῶν ἀποθετικῶν ῥημάτων ὁ Ἀτάπιος ἐν τῷ προμνημονευθέντι πονήματι, μετὰ τοῦτον δὲ ἕως τῆς σήμερον ἕτερος οὐδεὶς οὐδὲν καινὸν ἐδίδαξε περὶ αὐτῶν.

Διορθώσεως χρεῖαν εἶχε, κατὰ τὸν Κοραῆν, καὶ τῆς ἀντωνυμίας ἡ τεχνολογία, καθ' ὅσον οἱ γραμματικοὶ εἶχον ἀποσπάσῃ τῶν ἀντωνυμιῶν οὐ μόνον τὸ ἀναφορικὸν ὅς, περὶ οὗ λόγος ἐγένετο ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἀλλὰ πάντα τὰ πειστικά, ἀναφορικὰ καὶ ἄλλα τοιαῦτα μόρια, λ. χ. Τίς, Ποῖος, Πόσος, Πότερος, Τοῖος, Τόσος, Ἔτερος, Ἐκάτερος κ.λ. Ταῦτα δὲ πάντα τοσοῦτον ἀλλότρια ὑπάρχουσι πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ὀνόματος, ὥστε ἂν μὴ εἶναι ἀληθῶς ἀντωνυμίαι, εὐλογώτερον θὰ ἦτο νὰ προσαρτηθῶσι ταύταις ἐν εἶδει παραρτήματος ἢ νὰ ἀπαρτίσωσιν ἴδιόν τι ἑνατον μέρος τοῦ λόγου μᾶλλον ἢ νὰ συγγέωνται ἀκρίτως τοῖς ὀνόμασι, πρὸς ἃ οὐδὲν ἕτερον ἔχουσι κοινὸν ἢ τὴν κλίσιν. Καὶ ἐνταῦθα θὰ ἡδυνάτο τις

*

νά ἀντείπῃ τῷ Κοραῇ ὅτι οἱ παλαιοὶ γραμματικοὶ δὲν εἶναι οἱ μόνοι ὑπαίτιοι τῆς συγχύσεως ἀντωνυμιῶν καὶ ὀνομάτων. Οἱ Περιπατητικοὶ πρῶτοι ἀπέξευξαν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τινὰς τῶν ἀντωνυμιῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο τέως ὀνόματα· καὶ σήμερον ἔτι οἱ κράτιστοι τῶν γερμανῶν γραμματικῶν ἀμφιβάλουσιν ἂν πρέπει νὰ καλέσωσιν ἀντωνυμίας τὰ ποιότητος, ποσότητος καὶ πηλικότητος σημαντικά. Τὰς περὶ τῶν ἀντωνυμιῶν θεωρίας τῶν ἀρχαίων ἀναπτύσσει ἐμβριθῶς ὁ καθηγητὴς Στείνθαλ ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς γλωσσολογίας παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις» (1863).

Ἐκ τῆς κατηγορίας τῶν προθέσεων ἐξεῖλον οἱ γραμματικοὶ τὰ γνωστὰ μόρια Πλὴν, Ἄνευ, Χωρὶς, Δίχως, Ἄμα, Ὡς κ.λ. εἶτε διότι ἐνίοτε λαμβάνονται ὡς ἐπιρρήματα, εἶτε διὰ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν πρὸς ἄλλας προθέσεις· ἂν διὰ τὸ πρῶτον, ἔδει κατὰ τὸν Κοραῆν νὰ ἐκτοπισθῶσι καὶ ἄλλαι πλείους προθέσεις, λ. χ. ἡ ἀντὶ ἐπιρρήματος λαμβανομένη περὶ (συνεχὰς τοι περὶ δῶκε θεὸς πολεμῆϊα ἔργα)· ἂν διὰ τὸ δεύτερον, ἔδει νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς μέρη τοῦ λόγου διάφορα ἢ Εἰς καὶ ἡ Ἐκ, ἡ Ἀνὰ καὶ ἡ Κατὰ, ὡς ἔχουσιν ἑκατέρα ἔννοιαν ἐναντίαν τῇ τῆς ἐτέρας. Ὅτι δὲ ἡ ἀντίθεσις δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν μερῶν τοῦ λόγου, ἀποδεικνύει τὸ τοῦ Ἰσοκράτους «ῥώμη, μετὰ μὲν φρονήσεως ὠφέλησεν, ἄνευ δὲ ταύτης πλείω τοὺς ἔχοντας ἐβλαψε». Μάλιστα συγκεχυμένη ἦτο ἡ τεχνολογία τοῦ ἐπιρρήματος, οὕτως εἰς τὴν κατηγορίαν ὑπάγαγον οἱ γραμματικοὶ καὶ προθέσεις καὶ ἄλλα τοῦ λόγου μέρη καὶ λόγους ὀλοκλήρους· τὸ δὴ χεῖριστον, διεῖλον αὐτὸ εἰς εἶδη τοσοῦτον ἀτέχνως, ὥστε ἦν ὡσανὺ μὲν εἰς ἓν εἶδος ἐπιρρήματα διάφορα, ἐχώρισαν δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἄλλα ὁμοειδῆ· τοιοῦτω δὲ τρόπῳ τὸ ἐπιρρήμα, ὅπερ οἱ Στωϊκοὶ ἐκάλεσαν Πανδέκτην, κατέστη ἀληθὴς Αὐγείου κόπρος, ἣν εἰς μόνον Ἡρακλῆς δὲν ἰσχύει νὰ ἐκκαθάρῃ. 1) Κακῶς ποιοῦντες οἱ γραμματικοὶ (λέγει ὁ Κοραῆς) συγκατέλεξαν τοῖς ἐπιρρήμασι τὰ ἐκπλήξεις, θαυμασμοῦ ἢ σχελιασμοῦ δηλωτικά μόρια καὶ τὸ κλητικὸν Ὡ, ἅτινα ὤφειλον νὰ ἀποτελέσωσι μᾶλλον ἴδιον λόγου μέρος, τὸ Ἐπιφώνημα. 2) Οὐχ ἥττον πλημμελῶς συγκατηρίθμηναν τοῖς ἐπιρρήμασι λογικὰς προτάσεις ἥτοι λόγους ἀπρητισμένους «Ταυτέστι, Δηλονότι, Ἐνίοτε κ.λ.» Ἐπὶ τούτων δὲν ἀρνεῖται ὁ Κοραῆς, ὅτι ὑπάρχουσι περιστάσεις, ἐν αἷς ὁ αὐτὸς ὅρος, ἡ αὐτὴ λέξις, ἀνήκει εἰς διάφορα μέρη τοῦ λόγου κατὰ τὸν διάφορον τρόπον τοῦ νοεῖσθαι ἢ τοῦ προφέρεσθαι, ἀφ' οὗ μάλιστα, διὰ τινὰ φαύλην ἄμα καὶ παλαιάν, ἐπομένως καὶ ἀθεράπευτον συνήθειαν, ἡλλοιώθη καὶ ἡ γραφὴ τῆς λέξεως καὶ ὁ τόνος (λ.

χ. Ἰδοῦ, Ἐκποδῶν). Ἄλλ' ἂν εἶναι ἀδύνατος ἡ τούτων ἔξωσις ἐκ τοῦ τόπου, εἰς ὃν ἔταξεν αὐτὰ τύραννος συνήθεια, ὥρειλον τοὐλάχιστον οἱ γραμματικοὶ νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τούτων τὴν ἐρμηνείαν ὀλιγοστὸν μέρος τοῦ πολλοῦ χρόνου, ὃν μάτην δαπανῶσι περὶ τὰ ἄχρηστα καὶ τὰ ἀνωφελῆ. 3) Τὸ μάλιστα καταγέλαστον εἶδος τῶν ἐπιρρήματων εἶναι τὰ κληθέντα θετικὰ ἐπιρρήματα «Ἀναγνώστεον, Γραπτέον κ.λ.». Τί παθόντες οἱ γραμματικοὶ ἔδοσαν τοιοῦτον ὄνομα εἰς τριγενῆ ὀνόματα ῥηματικά; Τὰ εἰς τέος παριστάνουσι, κατὰ Κοραῆν, συμπεπλεγμένην ἔνοιαν, ἣτις ἀναλύεται εἰς τὸ «ἄξιός ἐστι» καὶ τὸ σύστοιχον παθητικὸν ἀπαρέμφρατον, λ. χ. «ἀναγνώστεος=ἄξιος ἀναγνωσθῆναι». Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ οὐδετέρῳ γένει, διὰ τὴν ὁμοιότητα ὀνομαστικῆς καὶ αἰτιατικῆς, δυνατὸν νὰ γίνῃ ἡ ἀνάλυσις ἀδιαφόρως εἰς τὸ «Ἀξιόν ἐστι ἀναγνωσθῆναι τὸ ἐγκώμιον» καὶ τὸ «Ἀξιόν ἐστιν (ἢ Δεῖ ἢ Χρὴ) ἀναγνῶναι τὸ ἐγκώμιον», οἱ Ἀττικοὶ, παρὰ τοὺς κανόνας τῆς φυσικῆς συντάξεως, μετένεγκαν τὴν χρῆσιν τοῦ οὐδετέρου ἐνικοῦ καὶ εἰς τὰ ἄλλα γένη καὶ ἀριθμούς «ἀναγνώστεον τὸν λόγον, τὴν ἐπιστολὴν τοὺς λόγους κ.λ.». τὸ δὲ παραδοξότατον, ἐσηματίσαν καὶ ἐκ ῥημάτων οὐδετέρων ἢ ὡς οὐδετέρων τοιαῦτα θετικά, ὧν ἡ εἰς ὄνομα ἐπάνοδος ἀδύνατος. Ἐν τῷ αὐτῷ πλουτητέον ἐξ ἀδίκων» τὸ πλουτητέον δηλοῖ μόνον «ἄξιόν ἐστιν (ἢ Δεῖ) πλουτεῖν» οὐχὶ δὲ καὶ «ἄξιόν ἐστι πλουτεῖσθαι» ὡς θὰ ἀπῆται ἡ φύσις τοῦ ῥηματικοῦ εἰς τέος ἂν ἦτο εὐχρηστον τὸ παθητικὸν πλουτοῦμαι. Ταραχθέντες ἐπὶ τούτοις οἱ γραμματικοὶ, ἀποροῦντες δὲ πῶς νὰ καλέσωσι τὰς τοιαύτας ἀττικὰς ἀκαταλληλίας, ἔταξαν αὐτὰς εἰς τὰ ἐπιρρήματα· οὕτω δὲ ἀπέδειξαν τὸ ἐπιρρήμα καὶ μέρος τοῦ λόγου κλιτόν! 4) Λίαν ἀξιόλογον καὶ διδακτικὸν μέρος τοῦ προκειμένου κεφαλαίου εἶναι ἡ ἀκρίβως πλείστων πτώσεων ὀνομάτων, αἵτινες κατετάχθησαν εἰς τὰ ἐπιρρήματα ἢ διότι ἐν τῇ χρήσει εὐρίσκονται πάντοτε σχεδὸν ἐλλειπτικάι προθέσεις, ἢ διότι πολλῶν δὲν σώζεται πλέον ἢ ὀνομαστική. Τὰ ἐπιρρήματα ταῦτα, τὰ κοινῶς καλούμενα γενικοφανῆ, δοτικοφανῆ, αἰτιατικοφανῆ, ὁ Κοραῆς ἐξήταξε μὲν καθ' ἑαυτὰ, ἐξήταξε δὲ καὶ κατ' ἀντιβολὴν πρὸς τὰ τῆς καθωμιλημένης (ἄθην, λίαν, μάτην, οὐ, ὁμοῦ) — καὶ ὁμοῦ, μαζί, κατόπιν, χάμου, κατὰχαμα, ἀκόμη...») εὐφρῶς δὲ πᾶν πολλὰ τούτων ἡτυμολόγησε πολλῶ πρότερον, πρὶν ἢ ἄλλοι ἄλλως αὐτὰ διεσάφησαν φιλόσοφοι γραμματικοὶ καὶ γλωσσολόγοι τῆς ἀλλοδαπῆς. Τὴν ἐν τούτοις καὶ ἄλλοις ἐπιρρήμασιν ἐπενεχεῖσαν σύγχυσιν ἐπηύξησαν ἔτι μάλλον οἱ αὐτοὶ ἑλλήνες γραμματικοὶ διὰ τε

πλημμυλούς συνθέσεως δύο λέξεων εἰς μίαν (διόλου, εἰσάπαν, παραυτά, καταρχάς) καὶ διὰ τῆς μεταβολῆς ἢ μεταθέσεως τοῦ τόνου (ἐπίπαν, ἐπέκεινα, ἐκποδών). Ὁ Κοραῆς φρονεῖ, ὅτι οὐδὲν κακὸν θὰ προέκυπτεν, ἂν, ἐκκαθαρισμένης τῆς τοῦ Αὐγείου κόπρου, ἐξεβάλλοντο πάντα αἱ προμνημονευθεῖσαι τῶν ἐπιρρήματων τάξεις ἐκ τοῦ τόπου, εἰς ὃν ἔταξεν αὐτάς γραμματικῇ ἄλλοτος καὶ ἀφιλόσοφος· διότι πᾶν τὸ μὴ κατέχον τὸν οἰκείον αὐτῷ καὶ προσήκοντα τόπον εἶναι καὶ καλεῖται ἄτοπον, τὰ δὲ τῆς γλώσσης ἄτοπα ῥαδίως γεννῶσι τὰ ἄτοπα τοῦ διανοεῖσθαι, ἐξ ὧν μετ' οὐ πολὺ προέρχονται τὰ ἄτοπα τῆς διαγωγῆς. Ὁ μαθὼν νὰ ᾔναι ἄτοπος ἐν ἐνὶ πράγματι ταχέως μεταφέρει τὴν ἀτοπίαν καὶ εἰς ἕτερον, τούτου δ' ἕνεκα ἀπανταχοῦ ἢ τῶν ἡθῶν ταραχὴ ὑπῆρξε σύγχρονος τῇ ταραχῇ τῆς γλώσσης. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει καὶ αἱ καινοτομίαι νὰ γίνωνται μετὰ μέτρου ἵνα μὴ συνεκρίζωθῃ τοῖς ζιζανίοις καὶ σίτος, ἀρκεῖ νὰ ἐκτοπισθῶσι μὲν ὅσα τῶν ἐπιρρήματων δὲν ἀπέβαλον εἰσέτι τὴν ὀνομαστικὴν ἢ ῥηματικὴν αὐτῶν φύσιν, νὰ σημειωθῶσι δὲ τὰ λοιπὰ συνειληγμένα εἰς ἴδιον κεφάλαιον, ἐπιτεταγμένον τῷ ἐπιρρήματι, ὡς ἐπιρρηματικὰ ἀνωμαλίαι, καθάπερ ἐπιτάσσονται ταῖς μὲν κλίσεσι τὰ ἑτερόκλητα ὀνόματα, ταῖς δὲ συζυγίαις τὰ ἀνώμαλα ῥήματα. Ὁ Ἀσώπιος ἀπορεῖ «πῶς ὁ μακαρίτης Κοραῆς κατεφέρθη τόσον πολὺ ἐναντίον τῶν παλαιῶν γραμματικῶν ὅτι κατέταξεν εἰς τὰ ἐπιρρήματα γενικὰς, δοτικὰς, αἰτιατικὰς καὶ ὀλοκληρούς προτάσεις· διότι, ἐν ᾧ ταῦτα πάντα κατὰ τὴν ἀρχὴν εἶναι ὀνόματα, ὡς θυμασιώτατα ὁ αὐτὸς Κοραῆς ἀπέδειξε, ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν εἶναι ἀληθινὰ ἐπιρρήματα». Βεβαίως οὐχὶ πάντες τοῦ Κοραῆ οἱ ἰσχυρισμοὶ εἶναι ἀκαταμάχητοι. Λόγου χάριν, δοξάζει ὅτι «τὰ νομιζόμενα ἐπιρρήματα, παράγωγα ἀπὸ πόλεων ὀνόματα, οἷον «Μεγαροῖ» «Ἰσθμοῖ» «Φαληροῖ» εἶναι «πρωτοτύπων ἀχρηστών δοτικαὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν, τῆς ὁποίας ἔχον ἔμειναν εἰς τὴν δοτικὴν τῆς λεγομένης τετάρτης τῶν συνηρημένων, οἷον Λητοῖ». Κατὰ τοὺς νεωτέρους γλωσσολόγους, τὰ προμνημονευθέντα εἶναι τοπικαὶ πτώσεις. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ εἰκασία τοῦ Οἰκονομίδου, καθ' ἣν τὸ «Μεγαροῖ» καὶ τὸ «Φαληροῖ» ἐγένοντο κατ' ἀποκοπὴν παρὰ τὸ «Μεγαρόθι» καὶ «Φαληρόθι». Οἱ τὰ τοιαῦτα ἐπιρρήματα δοτικὰς ἢ τοπικὰς πτώσεις ὑπολαμβάνοντες, οὐδένα ἔχουσι λόγον ἢ ὅτι ἀληθεῖς δοτικαὶ «Μαραθῶνι, Σαλαμῖνι, Δελφοῖς, Τίρυνθι» καὶ ἄλλαι κυρίων καὶ προσηγορικῶν ὀνομάτων εὐρηγται πρὸς τοπικὰ ἐπιρρήματα ἰσοδυναμοῦσαι. Ἐπειτα, ζητεῖται α') διατί τῆς πόλεως Μεγαρέων, πληθυντικῶς λεγομένης «Μέγαρα»

ἐλήφθη παρὰ λόγως οὐχὶ ἡ πληθυντικὴ δοτικὴ «Μεγάροις» εἰς δῆλωσιν τῆς ἐν τόπῳ σχέσεως, κατὰ τὸ «Δεῖλφοις» τὸ «Ἀθήναις» κλ. ἀλλ' ἡ ἐνικὴ «Μεγάρω» β') διατὶ ὁ τόνος τοῦ προπαροξυτονόου «Μεγαρον» κατεβιβάζετο παρὰ τοὺς κοινούς περὶ τονώσεως κανόνας οὐχὶ εἰς τὴν παρὰ λήγουσαν ὡς εἶδει («Μεγάροι») ἀλλ' εἰς τὴν λήγουσαν «Μεγαροῖ» γ') εἰ δὲ ὁ τόνος εἶναι ὁ τὴν τοπικὴν κατ' ἐξοχὴν σημαίνων σχέσιν, διατὶ καὶ τοῦ «οἶκος» ἡ δοτικὴ «οἴκῳ» δὲν ἔγινεν «οἰκοῖ» ὡς ἡ «Μεγάρω Μεγαροῖ» καὶ ἡ «Φαλήρῳ Φαληροῖ» (Φιλολογικαὶ Ὑποτυπώσεις σελ. 314—315). Ἰσχυρίζεται πρὸς τοῦτοις ὁ Κοραῆς ὅτι τὰ «παρὰυτὰ» ἢ «παράυτα» εἶναι ἀντὶ τοῦ «παρ' αὐτὰ» δηλ. τὰ πράγματα· ἀλλὰ πιθαιότερον ὅτι λαμβάνει ἐνταῦθα ἐπιρρόημα αὐτὰ, ὅπερ, περισωθὲν ἐν τῷ παρὰυτὰ, ἔχει ὑπόμνησιν ἐν τῷ αὐτίκα· τὸ αὐτὰ εἶναι ἐσχηματισμένον ὁμολόγως τῷ εἶτα, καὶ ὡς ἐπειτα οὕτω καὶ παρὰυτὰ (αὐτόθι, σελ. 343).

Τῶν προμνημονευθεισῶν ἀνωμαλιῶν οὐδὲ οἱ σύνδεσμοι ἔμειναν ὀπηλάχμενοι. Τὰ μόρια Ὅτι, Διότι, Οὐνεκα, Τούνεκα, ἅτινα κατὰ τὸν φρόνιμον Ἀπολλώνιον εἶναι τὸ μὲν ἀπρόθετος αἰτιατικὴ, τὰ δὲ ἐμπρόθετοι αἰτιατικά ἢ γενικά, κατέταξεν ἄνευ ἀνάγκης ὁ Θεόδωρος εἰς τοὺς συνδέσμους, ἐπειπὼν, ὅτι καὶ τὸ ἀπλοῦν ἔνεκα ἐν τῷ «ἐνεκ' ἀρητῆρος» εἶναι αἰτιολογικὸς σύνδεσμος καίπερ γενικῇ συντασσόμενος. Ἀλλ' οἱ γελοιότατοι τῶν συνδέσμων εἶναι κατὰ τὸν Κοραῆν οἱ παραπληρωματικοὶ κληθέντες ὑπὸ τῶν χαριέντων γραμματικῶν, οἵτινες ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἀγγλινουστάτου ἀπάντων τῶν ἔθνων ἀνεκάλυψαν μόρια ἐναντία μὲν αὐτῇ τῇ φύσει τῆς γλώσσης καθόλου, ἀπαντῶντα δὲ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ οὔτε τῶν ἀρχαίων οὔτε τῶν νέων γλωσσῶν. Οἱ ἄνθρωποι, οἱ τὰς λέξεις ὡς σημεῖα τῶν ἐννοιῶν ἐπινοήσαντες, οὔτε χρεῖαν οὔτε δύναμιν εἶχον νὰ ἐπινοήσωσι μόρια οὐδαμῶς οὐδεμίαν ἐμφαίνοντα ἐννοιαν. Καὶ οἱ παραπληρωματικοὶ σύνδεσμοι, οἱ οὕτω δῆθεν κληθέντες «ἀπὸ τοῦ τὴν φράσιν παραπληροῦν ἢ μέτρου ἢ κόσμου χάριν» οὐδέποτε παραλαμβάνονται χάριν μέτρου ἢ κόσμου ἄνευ τοῦ εἰκονίζειν μέρος τι τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου τῆς ψυχῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τῶν παραπληρωματικῶν συνδέσμων ἕκαστος ἔχει ἰδίαν δύναμιν καὶ σημασίαν, ὡφείλον νὰ ὑπαχθῶσι μὲν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν οἱ ταυτόσημοι καὶ ταυτοδύναμοι, νὰ ταχθῶσι δὲ εἰς εἶδη χωριστὰ οἱ μὴ συμφωνοῦντες πρὸς ἄλλο τι εἶδος καὶ παντάπασιν νὰ ἐξαλειφθῇ ἐκ τῶν συνδέσμων καὶ τῆς γλώσσης τὸ γελοῖον ὄνομα τῶν παραπληρωματικῶν. Τούτου γενομένου, οἱ μαθηταί,

ἀπαλλασσόμενοι ψευδῶν καὶ ἀλλοκότων ἐνοιῶν καὶ ἀκριβοῦντες τὴν ἀληθῆ δύναμιν καὶ χρῆσιν τῶν μορίων τούτων, θὰ καθίσταντο ἱκανοὶ νὰ διακρίνῃσι τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς ἀπὸ τῶν συγγραψάντων κατὰ τὴν παρακμήν τῆς γλῶσσης, τοὺτους δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν ὕστερον ἑλληνιστῶν. Παρὰ μὲν τοῖς πρώτοις οὐδεὶς ἀπαντᾷ οὔτε σύνδεσμος ἄνευ ὀρισμένης σημασίας, οὐδὲ ἕτερον λόγου μέρος παραπληρωματικόν· πολλοὶ τῶν δευτέρων, ἀγνοοῦντες τὴν κυρίαν τῶν μορίων δύναμιν, ἐχρήσαντο αὐτοῖς κόσμου μὲν χάριν ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, μέτρου δὲ χάριν ἐν τῷ λόγῳ τῷ ποιητικῷ. Τῶν δὲ τρίτων οἱ πλεῖστοι παραπληροῦσιν ἥτοι παραγεμίζουσι καὶ μαγειρεύουσιν ἄνοστα, βάρβαρα, ἀλλόκοτα, ξύλους καὶ λίθους παραγεμιστὰ συγγράμματα. Τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ περὶ τῶν παραπληρωματικῶν συνδέσμων γεγραμμένα εἶναι κατὰ μέγα μέρος ὀρθὰ, ἀλλὰ τὸ πταῖσμα ἀπόκειται ἰδίως εἰς τοὺς γραμματικούς τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες μωρῶς καὶ ἀνεπιτηδεῖως ἡρμήνευσαν τὰ παραγγέλματα τῶν ἀρχαιοτέρων δοκίμων γραμματικῶν. Ὁ Ἀπολλώνιος λέγει ῥητῶς ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς «ὥς τινες ὑπέλαβον, μόνον αὐτοὺς (τοὺς παραπληρωματικούς συνδέσμους) ἀναπληροῦν τὸ κεχρηγὸς τῆς διανοίας» εἰ καὶ ἀπ' ἐτέρου αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀπολλώνιος διδάσκει· ἀλλάχου ὅτι οἱ παραπληρωματικοὶ σύνδεσμοι ἔσχον τὴν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ κοινοῦ πᾶσι καὶ ἰδιαζόντος πλεονασμοῦ.

Ἐλέγξας ὁ Κοραῆς τὰς ἀτεχνίας τοῦ τεχνολογικοῦ, καταδεικνύει τὸ σφαλερὸν καὶ τὸ ἀμέθοδον τοῦ συντακτικοῦ καὶ τῆς τούτῳ παρομοιουμένης θεματογραφίας, ὀρθῶς παρατηρῶν, ὅτι οὔτε ὁ μαθητὴς θεματογραφεῖ ἥτοι οἰκοδομεῖ ἀναμαρτήτως, οὔτε ὁ διδάσκαλος χειρωναγεῖ ἀκινδύνως, ὅταν ἀμφοτέρω ἀγνοῶσι τὴν ὕλην, ἐξ ἧς τὸ θέμα οἰκοδομεῖται. Οὐδεμίαν λ. χ. ὀρθὴν χρῆσιν τῶν μέσων ῥημάτων ἢ τῶν παραπληρωματικῶν συνδέσμων ποιεῖται ὁ διδαχθεὶς, ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἐμφαίνουσιν ὅτε μὲν ἐνέργειαν, ὅτε δὲ πάθος, οὗτοι δὲ δυνατόν νὰ παρεμβάλλωνται αὐτογνώμωνως εἰς οἷονδῆποτε μέρος τῆς περιόδου. Ἐν πρώτοις ἀποδοκιμαῖται ἡ προστηγρία τῆς γενικῆς ἀπολύτου. Ἐπειδὴ ἡ σύνταξις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τοιαύτη τις τῶν τοῦ λόγου μερῶν πρὸς ἄλληλα συμπλοκή, ἐξ ἧς προκύπτει σημαντικὸς λόγος αὐτοτελής. οὐδαμῶς οὐδὲν πρέπει νὰ ἀπαντᾷ ἐν τούτῳ ἀπόλυτον ἥτοι χωριστὸν καθ' ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ἀσύνδετον· εἰ δὲ μὴ, θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ λιθάριον ἢ ξύλον οἰκοδομῆς ἀσύντακτον πρὸς τὴν λοιπὴν αὐτῆς ὕλην. Ἐὰν τοῦτο ὑποτεθῇ χαμαὶ ἐρρίμμενον, τότε δὴ καὶ ἐγγύτατα τῆς οἰκοδομῆς ὅν, δὲν νομίζεται συστατικὸν αὐτῆς μέρος· ἐὰν τούναντίον ᾖναι μέρος

τῆς οἰκοδομῆς, ὑπάρχει ἀναγκαίως συνδεδεμένον πρὸς αὐτὴν καὶ οὐχὶ ἀπόλυτον. Ἐν ταύτῃ δρῶντες τῆς ἀρχῆς ὑπολαμβάνει ὁ Κοραῆς τὰς λεγόμενας γενικὰς ἀπολύτους οὐχὶ κυρίως ἀπολύτους, ἀλλ' ἐλλειπτικάς προθέσεως· ἐμπεδοῖ δὲ τὴν θεωρίαν αὐτοῦ, ἅμα μὲν συγκρίνων ἐλλειπτεῖς φράσεις πρὸς ἄλλας ὁμοειδεῖς φράσεις ἀνελλειπεῖς, ἅμα δὲ μεθερμηνεύων τὴν αὐτὴν φράσιν εἰς τὴν καθωμυλημένην, ἧς διὰ τοῦτο κηρύσσει τὴν μελέτην ἀναγκαιότητα. Ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ λοιπὸν τὸ «Δαρείου βασιλεύοντος» ἐκφέρει ὁ Ἡρόδοτος σχεδὸν πάντοτε μετὰ τῆς ἐπὶ «ἐπὶ Δαρείου βασιλεύοντος»· ἐν δὲ τῇ καθωμυλημένῃ τὸ «χρυσὸν λαλοῦντος ἄπας ἄπρακτος λόγος» ἐρμηνεύεται ἢ κατὰ τὴν χρονικὴν σημασίαν τῆς ἐπὶ, «ὅταν ὁ χρυσὸς λαλήῃ» ἢ κατὰ τὴν τοπικὴν «ἔμπροσθεν τοῦ λαλοῦντος χρυσοῦ», ἢ μετὰ τῆς ἔνεκα ἢ χάριν «διὰ τὴν λαλίαν» τοῦ χρυσοῦ» κατὰ τὸ ὁμηρικὸν «χάριν Ἑκτορος ὀτρύναντος», ἢ καὶ παθητικῶς «ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ λαλοῦντος γίνεται ἄπρακτος ἄπας λόγος»· διότι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς φυσικῆς συντάξεως κατασκευάζεται καὶ ἡ ἀντίστροφος ἐνεργητικὴ πρότασις «ὁ χρυσὸς λαλῶν ἄπρακτον ποιεῖ πάντα λόγον». Ὡσαύτως ἐν τοῖς παραδείγμασι «σεῦ διδάσκοντος ἐγὼ μανθάνω» λείπει ἡ παρά· «Θεοῦ θέλοντος καὶ ἐπὶ ῥήτορας πλείους», ἡ μετὰ. Ἀλλὰ δὲ νομιζόμεναι γενικαὶ ἀπόλυτοι εἶναι γενικαὶ κτητικαί· «ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι» ἦτοι «οἱ φίλοι τοῦ κακῶς πράσσοντος ἀνδρὸς γίνονται ἐκποδὼν» ἢ καὶ «οἱ φίλοι γίνονται ἐκποδὼν τοῦ κακῶς πράσσοντος ἀνδρὸς». Καὶ αἱ λεγόμεναι δὲ γενικαὶ διαιρετικαὶ εἶναι ἐλλειπτικάι προθέσεως, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς καθωμυλημένης «οἱ εὖ φρονούντες τῶν ἀνθρώπων» ἦτοι «οἱ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔχουσι φρόνησιν». Τελευταῖον ἐν τοῖς παραθετικοῖς τῶν ἐπιθέτων, ὅτινα συνήθως συντάσσονται γενικῇ, ἢ τῆς προθέσεως ἀπουσία οὔτε τὴν φύσιν αὐτῶν ἀλλάσσει, οὐδὲ δικαιολογεῖ τὴν ἀγνοίαν τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν συντάξεως, διότι ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψεν «εὐειδεστάτην ἐκ πασέων», «καλλίστους ἐκ τῶν πάντων», «ἡ τυραννὶς πρὸ ἐλευθερίας ἀσπαστότερον». Διὰ παραπλησίων παραδειγμάτων πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ὁ Κοραῆς, ὅτι αἱ κατὰ τοὺς γραμματικούς παθητικάι, αἰτιολογικάι, ὁμοιωματικάι, ὀργανικάι ὁποτικαὶ εἶναι ἐλλειπτικάι τῆς ὑπὸ, σύν, ἐν, κλ. Ἡ δὲ καλουμένη ὁποτικὴ χάρις τικὴ εἶναι μὲν καὶ αὐτὴ ἐλλειπτικὴ, οὐχὶ προθέσεως, ἀλλὰ μετοχῆς, τῆς χαρίζομενος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς· «διδάσκω σοι τὸν Νικόλαον» ἦτοι «διδάσκω χαριζόμενός σοι τὸν Νικόλαον». Ἀλλ' ἡ ἀπόφανσις

τοῦ Κοραΐ ὅτι ἡ γενικὴ ἀπόλυτος ἐξήρηται ἐκ σεσιγημένης προθέσεως φωρᾶται ἐπὶ πολλῶν περιπτώσεων ὅπως ἀστήρικτος. Οἱ πλείστοι τῶν νῦν γραμματικῶν δοξάζουσιν ὅτι ἡ γενικὴ ἀπόλυτος παρεισέφρησε ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ὅτε ἐν ταύτῃ ἤρξατο βαθμηδὸν ἐκλείπουσα ἡ ἀφαιρετικὴ· τούτων ἕνεκα, ἀντιστοιχεῖ ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν ἀπόλυτον τῶν Λατίνων ἀφαιρετικὴν. Τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὴν κατὰ μικρὸν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν δυνατόν νὰ ἀνεύρη τις παρ' Ὀμήρω. Ὁ καθηγητὴς Teutsch, ὁ τῷ 1882 ἐκδοὺς ἀξιόλογον περὶ γενικῆς ἀπολύτου διατριβὴν, λέγει· ὅτι τὴν γένεσιν τῆς γενικῆς ἀπολύτου ζητητέον ἐν τῇ φύσει τῆς μετοχῆς μᾶλλον ἢ τῆς πτώσεως, ὅπερ εἶναι ἀληθέστατον. Ἄν ψυχὴ τοῦ λόγου εἶναι ὄνομα καὶ ῥῆμα, ὅποσον σπουδαῖον μέρος λόγου ἀποβαίνει· ἡ ὀνόματος καὶ ῥήματος κοινωνοῦσα μετοχή, καὶ ὅποσον σπουδαιότερον, ὅταν ἐξενεχθῇ διὰ γενικῆς, τῆς φραστικωτάτης καὶ μάλιστα πολυσυμμάχου τῶν πτώσεων. Ἡ ἰδιότης τῆς μετοχῆς νὰ ἔχῃ ῥηματικὴν ἔννοιαν καὶ ὀνοματικὸν τύπον, ἐπήνεγκε τὴν ἐξωτερικὴν, τὴν κατ' ἐπίφασιν ἐξάρτησιν τῆς μετοχῆς ἀπὸ τῆς κυρίας προτάσεως· ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς ῥηματικῆς φύσεως διέσωσεν ἡ μετοχή οὐ μόνον τὴν ἰκανότητα ἀλλὰ καὶ τὴν κλίσιν νὰ ἐκφράξῃ αὐτοτελῶς καὶ ἀπολύτως ἀπάσας τὰς δυνατός σχέσεις. Κατὰ δὲ τὸν ἄγγλον καθηγητὴν Μόνο, τὸν συγγράψαντα τὴν ἀρίστην «ὁμηρικὴν γραμματικὴν» (1882), ἡ γενικὴ ἀπόλυτος εἶναι οὐχὶ ἡ παλαιὰ ἀφαιρετικὴ πτῶσις (ὡς ἐν τῇ λατινικῇ), ἀλλ' ἀπλῶς ἐπέκτασις μιᾶς τῶν πολλῶν χρήσεων τῆς γενικῆς πτώσεως, πιθανώτατα τῆς χρονικῆς. Καὶ ἡ περὶ χαρακτηριστικῆς δοτικῆς παρατήρησις τοῦ Κοραΐ, εἶναι οὐδὲν ἥττον μονομερὴς, διότι οὐδαμῶς δύναται τις νὰ ἐρμηνεύσῃ πάσας τὰς χαρακτηριστικὰς δοτικὰς, ὑπονοῶν ἔξωθεν τὴν μετοχὴν χαρακτηριστικῆς.

Ὁξύτερον ὁ Κοραΐς καταχρῖναι τοὺς γραμματικούς ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῶν σολοικισμῶν. Κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, σολοικισμὸς εἶναι λόγος ἀκατάλληλως συντεταγμένος· πρὸς ὁρθὴν δὲ τοῦ ὀρίσμου κατάληψιν, διασαφητέον πρῶτον τί νομίζεται ἀκατάλληλον ἐν ταῖς γλώσσαις. Κατὰ τοὺς θεμελιώδεις καὶ φυσικοὺς τῶν γλωσσῶν κανόνας, λέξεις δεκτικαὶ γενῶν, ἀριθμῶν καὶ προσώπων συντάσσονται ἀλλήλαις συμφωνοῦσαι κατὰ γένος, ἀριθμὸν καὶ πρόσωπον· καὶ τοιαύτη μὲν σύνταξις καλεῖται κατὰλληλος, ἡ δὲ ἐναντία ἀκατάλληλος ἥτοι σολοικισμός. Οὕτω δὲ ἐξεταζομένου τοῦ καταλλήλου, οὐδεὶς τῶν δοκίμων συγγραφέων ὑπάρχει οὐ σολοικίζων, οἱ δὲ σολοικισμοὶ θέον νὰ ζητηθῶσιν οὐχὶ ἐν Σόλοις τῆς

Κύπρου ἢ τῆς Κιλικίας, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις. Παρὰ τὴν ἀκαταλληλίαν τῆς φύσεως ὅμως ὑπάρχει καὶ ἀκαταλληλία χρήσεως, ἢ ἀκόλουθος. Ὅσαίτις πεπαιδευμένη ἔθνος μερίς ἐπιχειρεῖ νὰ προβιάσῃ εἰς τελειότητα τὴν γλῶσσαν, καθίρει αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀκαταλληλιῶν· ἐπειδὴ δὲ πρέπει καὶ ἐν τῇ καθάρσει νὰ τηρῇται μέτρον τι, οἱ λόγοι νομοθετοῦν τῆς γλώσσης καταλείπουσιν ἀκαταλληλίας τινάς, ἐξαίρεσεις τῶν φυσικῶν κανόνων· ταύταις δὲ προσθετέον ὅσας προσλαμβάνει ἀναρμοστίας ἡ γλῶσσα καὶ ἀφ' οὗ τελειωθῇ, διὰ τὴν φυσικὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν μεταβολὴν κλίσιν, ἥτις τοσοῦτω σφοδρότερα ἀποβάνει, ὅσω μᾶλλον περὶεργον καὶ εὐχίσθητον ἔχει τὸ ἔθνος τὴν ψυχὴν. Τοιαῦται ἐξαίρεσεις καὶ μεταβολαί, ἅμα κυρωθεῖσαι ὑπὸ τῆς χρήσεως τῶν δοκίμων συγγραφέων, παύονται οὔσαι ἀκαταλληλίας καὶ σολοικισμοί, γίνονται δὲ μᾶλλον ὠραῖοι τῆς γλώσσης καὶ κανόνες τοῦ ὁρθῶς λαλεῖν καὶ γράφειν, τοῦλάχιστον ἐπὶ τινι χρόνῳ, ἄχρις οὗ μεταβῇ ἡ γλῶσσα εἰς ἄλλην περιόδον ἢ μείζονος τελειώσεως ἢ ἀνκποδράστου παρχμῆς καὶ φθορᾶς. Οὐδεὶς οὐδενὸς ἔθνους συγγραφεὺς πρέπει νὰ καλῇται σόλοικος, ἂν μὴ πρῶτον ὀρισθῇ ἡ τοῦ χρόνου περίοδος, καθ' ἣν ἐγένετο χρῆσις τῆς παρβαينوμένης καταλληλίας. Ταῦτα διὰ μακροτέρων προσέταξεν ὁ Κοραῖς, ὅπως δείξῃ, ὅτι ὁρθὴν γραμματικὴν δύναται νὰ συντάξῃ μόνος ὁ ἐξευρών τὴν φιλοσοφικὴν τοῦ προφορικοῦ λόγου γραμματικὴν, ὁ καταμαθὼν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης καθόλου θεωρουμένης, ὁ ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν ἐκάστου τῶν μερῶν τοῦ λόγου, καὶ ἀκριβῶς ὀρίσας πρότερον τὴν χρονικὴν περίοδον, ἣν ἐπιχειρεῖ νὰ προβάλῃ ὡς τῆς γλώσσης κανόνα. Ὁ Θεόδωρος ἐν τῷ περὶ σολοικισμοῦ κεφαλαίῳ ἀναφέρει ἐν παραδείγματι σολοικισμοῦ ἐκ τοῦ Μενάνδρου, ἕτερον ἐκ τοῦ Ἡσιόδου, πέντε δὲ καὶ εἴκοσιν ἐκ τοῦ Ὀμήρου· τὸν θεῖον, μέγαν καὶ ἀμίμητον ποιητὴν κατακρίνει ὡς σολοικότατον ἦτοι ἀμαθέστατον τῆς ἰδίης γλώσσης γραμματικῆς τῆς πεντεκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος! Ἀλλ' εἰς τοιαύτην βλασφημίαν οὐδέποτε, κατὰ τὸν Κοραῖν, θὰ προσέβινεν ὁ Θεόδωρος, ἂν διέκρινε τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου καὶ τοὺς τῶν ἀττικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐχώριζε δὲ εἰς ἐξάρετον κεφάλαιον τὰ τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης ἰδιώματα συντάσων παράρτημα γραμματικῆς ἦτοι ἄλλην γραμματικὴν ἐπιγραφόμενὴν Ὀμηρικὴν. Ὡφείλε νὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι ἐν διαλείμματι τοσοῦτων αἰώνων τῶν ἀδυνάτων ἦτο νὰ μείνῃ ἡ γλῶσσα ἀναλλοίωτος, ταύτης δὲ ἡ ἀλλοίωσις ἐξ ἀνάγκης ἡλλοίωσε τὴν γραμματικὴν, οἱ δὲ λεγόμενοι ὁμηρικοὶ σολοικισμοὶ ἦσαν κυρίως ἰδιώματα τῆς

γλώσσης, κανόνες τῆς γραμματικῆς τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, οὓς ὁ πα-
ραβαίνων θὰ ἐκρίνετο δικαίως σόλοικος καὶ ἀμαθὴς τῆς ἰδίας γλώσσης.
Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἠκολούθησεν ὁ "Ὀμηρος εἰς τὴν αὐτὴν χρῆσιν
καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς κανόνες, οὓς θὰ εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς συγχρόνοις
αὐτοῦ καὶ τοῖς συμπολίταις ποιηταῖς, ἂν τὰ ἔργα τούτων μὴ ἤφηνίζοντο
ὑπὸ τοῦ χρόνου. "Αν οἱ ἀττικοὶ ποιηταὶ καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸν "Ὀμηρον
σεβας καὶ διότι ἡ διάλεκτος αὐτῶν διεφύλαξε πλεῖστα τῆς ὁμηρικῆς
διαλέκτου, ἐμιμήθησαν τὰ σχήματα τῆς ποιήσεως ἐκείνου, καὶ τούτων
τὰ σχήματα δεόν νὰ καλῶνται οὐχὶ σολοικισμοί, ἀλλ' ἀρχαϊσμοί. "Ολί-
γον καὶ οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ Θεόδωρος συγχέων σχῆμα καὶ σολοικισμόν ὅ-
πως διορθῶσιν τὴν ἀτοπίαν τοῦ προμνημονευθέντος κεφαλαίου. Τὰ σχή-
ματα εἶναι μὲν συντάξεις ἀνώμαλοι, στηρίζονται δὲ εἰς τὴν σύμφωνον
χρῆσιν τῶν δοκίμων συγγραφῶν· οἱ δὲ σολοικισμοὶ εἶναι καὶ αὐτοὶ
συντάξεις ἀνώμαλοι, ἀλλὰ δὲν στηρίζονται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν συγγρα-
φῶν. Καὶ σχήματα μὲν ἀπαντῶσιν ἐν ἀπάσαις ταῖς γλώσσαις, σπανι-
ώτερα παρὰ πεζογράφοις, συχνότερα παρὰ ποιηταῖς· καὶ σολοικισμοὶ δὲ
ἀπαντῶσιν ἐν ἀπάσαις ταῖς γλώσσαις, ὅταν μάλιστα αὗται παρχημά-
ζωσι καὶ γίνωνται οἰονεὶ προσδοποιήσις τῆς μελλούσης τῶν ἔθνων βερ-
βαρότητος. "Η ἀσυνταξία τῆς γλώσσης ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀσυνταξίαν
τῶν ἐννοιῶν· ὁ δὲ ἐπιζόμενος νὰ καταφρονῇ τῶν κανόνων τῆς γραμ-
ματικῆς, ταχέως θὰ καταφρονήσῃ καὶ τῶν κανόνων τῆς λογικῆς· ἅμα
δὲ εἰσόδους τῆς ταραχῆς εἰς τὰς κεφαλὰς, καταφέρεται ὡς κύλινδρος
τὸ ἔθνος ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς δόξης εἰς τῆς ἀδοξίας τὸν βυθόν. Τότε δὴ
Ἰλιάς, Ὀδύσσεια καὶ τὰ δράματα τῶν μεγάλων τραγικῶν ὑποχωροῦσιν
εἰς τὴν Ἀλεξάνδρην τοῦ Λυκόφρονος, εἰς τοὺς Βωμοὺς καὶ τοὺς Πε-
λέεις, εἰς τὰς Πτέρυγας καὶ τὰ Ὠὰ τοῦ Σιμίου ἢ τοῦ Δωσιάδου,
ταῦτα δὲ πάλιν εἰς τὰ Ἀναστρέφοντα, Ἀνακυκλικὰ ἢ Καρκινικὰ ἐπι-
γράμματα, ἄχρις οὗ τὸ ἔθνος ἀναγκασθῇ νὰ προτιμήσῃ παντελῆ ἀπαι-
δευσίαν μᾶλλον ἢ παιδείαν, ἥς καρπὸς ἡ μωρία.

Αἱ περὶ θεματογραφίας ὑποθῆκαι τοῦ Κοραῆ εἶναι μᾶλα ἀξιο-
σπούδαστοι διὰ τε ἄλλους λόγους καὶ διότι ἐν τοῖς νῦν γυμνασίοις τῆς
Εὐρώπης τὰ γυμνάσματα πρὸς μετάφρασιν ἐκ τῆς οἰαζόμενῃ ἐγχωρίου
γλώσσης εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν εἶναι συντεταγ-
μένα καθ' ὕλην καὶ κατ' εἶδος ὅπως ὁ αἰδιμος ἀνὴρ ἠύχετο νὰ ῥυθι-
μισθῇ παρ' ἡμῶν ἡ θεματογραφία ἡ ἑλληνικὴ. Ἐπὶ Κοραῆ οἱ διδάσκαλοι,
λαμβάνοντες ὁδηγὸν τῆς θεματογραφίας τὰ εἶδη τοῦ ῥήματος κατὰ τὴν

διαίρεσιν τοῦ Λαοκράτους, ἔδιδον τοῖς μαθηταῖς ἐν κοινῇ γλώσσῃ θέμα τῆς ἐπινοίας αὐτῶν ἡθικὸν ἢ ἱστορικόν, οὗ τινος ἅπαντα τὰ ῥήματα ἔδει νὰ ἀνάγνωνται εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, τῶν συντασσομένων δηλονότι αἰτιατικῇ· μετὰ πολλὰς δὲ διορθώσεις καὶ ἀπλήσεις μετέβαινον εἰς τὸ δεύτερον εἶδος, τῶν συντασσομένων δοτικῇ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη, πρὸς τὴν ἐκ τῆς μονοτονίας ἀηδία, ἀπειργάζετο τοὺς μαθητὰς ταυτολόγους, λαλούς, ἀδολέσχους καὶ μωρολόγους· αἱ πρὸς τοῦ διδασκάλου δὲ τσαῦται ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος διορθώσεις, ὅσοι ἦσαν οἱ μαθηταί, οὐδαμῶς οὐδὲν ὠφέλουν, ἂν μὴ ἐσπευδεν ὁ διδάσκων νὰ συντάξῃ αὐτὸς ἐλληνιστὶ ὅλον τὸ θέμα καὶ παράσχῃ τοῖς μαθηταῖς αὐτὸ χειραγωγὸν τοῦ ἐπομένου θέματος. Ὅτι δὲ καὶ τοῦ διδάσκοντος ἡ θεματικὴ σύνταξις ἦτο ἀποπλάνησις μάλλον ἢ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, θὰ ἐμολογήσωσιν οἱ ἐνθυμούμενοι, ὅτι ὅσον ὀρθῶς καὶ ἂν συντάσσῃ τις, οὐδέποτε δύναται νὰ γράψῃ εὖ καὶ καλῶς γλώσσῃ, ἐν ᾗ δὲν διαλογίζεται, ἤτοι δὲν συμπλέκει τοὺς καθ' ἡμέραν ἐνδιαιθέτους λόγους, πρὶν ἐξενέγκῃ αὐτούς. Εἰς τοὺς ἔχοντας ὀρθακλούς νὰ βλέπωσιν ἢ τοῦ κακοῦ θεραπείαν δὲν ἦτο δυσεύρετος. Ἐκ τῶν δοκίμων συγγραφέων ἐρανίζετο ἡ γραμματικὴ τὴν ὕλην ἤτοι τὰ παραδείγματα πρὸς διδασκαλίαν τῆς ὀρθότητος τοῦ λόγου συντάξεως· ἐκ τῶν αὐτῶν δοκίμων συγγραφέων ὀφείλει καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ ἐρανίζηται τὴν ὕλην τῆς θεματογραφίας, ὅπως οἱ Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ οὐδεὶς ἕτερος χειραγωγῶσι τοὺς διδασκομένους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς τοῦ λόγου, τῆς ἀτυφίας καὶ τῆς μετριοφροσύνης. Μέλλων λοιπὸν ὁ διδάσκαλος νὰ προτείνῃ τοῖς μαθηταῖς θέματα, ἃς μεταφράσῃ κρῦφα αὐτῶν ἐκ δοκίμου συγγραφῆως ῥήσεις ἡθικὰς ἢ σύντομον ἱστορίαν εἰς τὴν καθωμιλημένην, ὅπως ἐκεῖνοι πάλιν μετενέγκωσι ταῦτα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν. Ἀφ' οὗ δὲ διορθώσῃ τοὺς σολοικισμοὺς ἢ βραβρατισμοὺς ἐκαστοῦ τῶν μαθητῶν, ἃς δεῖξῃ τὸ καίμενον, ὅπως νοήσωσιν αὐτοὶ οὐχὶ πότερος ἔγραψεν ἀπαισίτως τὴν ἀρχαίαν, ἀλλὰ πότερος προσήγγισε πλείοτερον εἰς τὴν ὀρθότητα τοῦ δοκίμου συγγραφῆως. Τοιαύτη παρὰθεσις καὶ σύγκρισις μεταφράσεως καὶ καίμενου διδάσκει πρὸς τοὺς ἄλλους τὴν διαφορὰν τῆς καθωμιλημένης πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἐκκαλύπτουσα καὶ τὰ τῆς διαφορᾶς αἷτια. Ἡ βραχεῖα ῥήσις ἀγαπῶσιν ὅλοι ὅχι ἐκείνους, ὅσοι ἀπέκτησαν μεγαλωτάτην ἐξουσίαν, χρησίμον εἰς μόνους αὐτούς, ἀλλ' ὅσοι ἔγιναν πολλοτάτων καλῶν αἷτιοι εἰς τοὺς Ἕλληνας» παραβηλομένη πρὸς τὴν τοῦ ἱσυχρατείου καίμενου παρέχει τῷ διδασκάλῳ ἐνδόξιμον νὰ

ἐρμηνεύσῃ τὴν διαφορὰν τοῦ Ἀγαπῶ καὶ τοῦ Φιλῶ, τοῦ Ὁλος καὶ τοῦ Πᾶς, τοῦ Ἀγαθὸς καὶ τοῦ Καλὸς, τὸν σχηματισμὸν τοῦ Ὁχι, Ναιχι, Ναῖσκε, Ὅσκε, τοῦ Ἀμμή (ἀντί εἰ μ.ή, ἀλλὰ) κλ. Τοιοῦτω τρόπῳ οἱ μαθηταὶ ἅμα μὲν τηροῦσιν εὐχερέστερον ἐν τῇ μνήμῃ τὴν ὁρθὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς, ἅμα δὲ ἀνταναλὺντο κατὰ μικρὸν τὰ γενέθλια τῆς καθωμίλημένης. τὰς ἀνωμαλίας, τοὺς χυδαῖσμούς καὶ τὴν μέθοδον τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Ἀκούοντες λ. χ. τὴν ἐτυμολογίαν καὶ χρῆσιν τοῦ ἀμμή, θὰ αἰσχύωνται ἀντὶ τούτου ἢ τοῦ ἰσοδυνάμου ἀλλὰ χρώμενοι τῷ ἰταλικῷ ma. Ἡ παρ' ἄλλοτριῶν θάνεισις ἢ βέλτιον εἰπεῖν ψωμοζήτησις λέξεων καὶ φράσεων, ὧν γέμουσιν αἱ τῆς γλώσσης ἀποθήκαι, παρέχει πρὸς τῇ ἀτιμίᾳ ὑπόληψιν παντελοῦς ἀπαιδευσίας ἢ καὶ ἡλιθιότητος· ταύτης δὲ ἑλλογώτερά φαίνεται ἡ ὑπερηφάνια, ἡ γεννωμένη ἐκ τῆς μεγαλοφροσύνης, ἣν ἐμπνέει ταῖς γενναίαις ψυχαῖς ἡ τῆς ἰδίας πατρίδος καὶ γλώσσης ἀγάπη. Τί ὠφελεῖ τῶν ἄλλοτριῶν γλωσσῶν ἢ εἰδήσεις, ὅποταν ἐξ αὐτῶν λαμβάνη τις οὐχὶ τὸ θυνάμενον νὰ διορθώσῃ, ἀλλὰ τὸ διασπρέφον τὴν ἰδίαν γλωσσάν καὶ φθειρόν τὴν καλλονήν αὐτῆς; Τῶν ἄλλοτριῶν γλωσσῶν χρῆζει ἡ ἡμετέρα καθωμίλημένη ὀλιγιστον, διότι παραστατὶν ἔχει τὴν ἀρχαίαν φωνήν, πρόθυμον νὰ ἀναπληροῖ αὐτὴ πᾶν τὸ ἐλλεῖπον, ἀρκεῖ μόνον οἱ λαμβάνοντες νὰ λαμβάνωσιν αὐτὸ μετ' ἐπιστήμης καὶ ἀνευ σπαράγμου. Ἀρκοῦσιν οἱ μιδάναντες αὐτὴν τουρκισμοί· τίνας χάριν θὰ πολιορκήσωσι καὶ πνίξωσιν αὐτὴν οἱ γαλατισμοί, οἱ ἰταλισμοί, οἱ γερμανισμοί; Τελευταῖον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐλάχιστον ἀγαθὸν παρέχει ἡ ἑλλογος θεματογραφία τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον, ὅταν οἱ θεματογραφοῦντες λαμβάνωσι παραδείγματα ἱκανὰ νὰ ἐμπνέωσι ταῖς ψυχαῖς ἐπιθυμίαν τοῦ ὠφελεῖν τὴν πατρίδα καὶ ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, κατὰ τὸ σοφὸν λόγιον «ὅτι καλὸν φίλον ἐστίν» καὶ τὸ «εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν». Μέγιστος τῆς πατρίδος εὐεργέτης ἀποδεικνύεται ὁ διδάσκαλος, ὁ τὰς ἀπαλὰς τῶν νέων ψυχὰς διὰ τοιοῦτων διακρίσεων ναμάτων ποτίζων, ἀπαλλάσσων αὐτοὺς τῆς ἀηδίας καὶ τῶν ματαίων κόπων τῆς ἀμεθόδου παραδόσεως, εὐχερῆ δὲ καὶ τερπνὴν καθιστῶν αὐτοῖς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· τοιοῦτοι δὲ μαθηταί, ὡς καλὰ ἀγάλματα ἐκ τῶν χειρῶν καλοῦ δημιουργοῦ ἐξερχόμενοι, θὰ ἀσχολῶνται οὐχὶ εἰς τὰς προμνημονευθείσας ματαιοπονίας, ἀληθεῖς προδρόμους τῆς μελλούσης τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνῶν

διαστροφῆς, ἀλλ' εἰς μεταφράσεις ἑλληνικῶν καὶ ξένων βιβλίων, εἰς παρατηρήσεις ὡς ἐλέμους πρὸς τὴν διάπλασιν τῆς κοινῆς γλῶσσης, εἰς τὴν εὐμέθοδον παράδοσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ εἰς πάντα τὰ καλὰ τὰ θυνάμενα νὰ ἀποπλύνωσι τὸν πολυχρόνιον ῥύπον, δι' οὗ κατησβόλωται τὸ εὐμορφώτατον τῆς Ἑλλάδος πρόσωπον ἡ βαρβαρότης. Καὶ ἡ ἀντίστροφος τῇ θεματογραφίᾳ ἐξήγησις, διὰ τὴν ἄλογον συσσώρευσιν πολλῶν κοινῶν λέξεων καθ' ἑκάστην λέξιν ἑλληνικὴν (φιλοσοφίαν, ἀγαπῶν, ἀσπάζονται, περιποιῶνται, κεντημένους οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν, ἐκέρδησαν, θυναστέϊαν, ἐξουσίαν, δύναμιν, κράτος, ἡγεμονίαν, βασιλείαν κλ.) ἀπέβαινε τοσοῦτον ἀηδής, ὥστε πρεπωδέστερον θὰ προσηγορεύετο ψυχροκτονία ἢ ψυχαγωγία. Τοσαύτη δὲ τῶν λέξεων ἀσωτία καὶ ἀληθινὴ λογοδιχόρρις οὐ μόνον ἐδίδασκε τὴν φλυαρίαν, ἀλλὰ καὶ ἐκώλυε τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοῦ ἀκριβοῦν ἑκάστης λέξεως τὴν ἔννοιαν. Τῶν λέξεων ἡ συμφόρησις τότε μόνον κατὰ Κοραῆν εἶναι συγγνωστὴ, ὅταν ἡ καθωμιλημένη ἀδυνατῇ νὰ ἐξαγγείλῃ τὴν ἔννοιαν διὰ μιᾶς λέξεως. Ὡς ἐν τῇ κυρίως θεματογραφίᾳ ἡ ἐκ τῆς κοινῆς μετάφρασις ἐγένετο πρὸς γυμνασίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, οὕτω ἐν τῇ ἐξηγήσει ἡ ἐκ τῆς ἀρχαίας μετάφρασις ὤφειλε νὰ ᾔναι θέμα καὶ γύμνασμα τῆς κοινῆς. Γέλως ᾄξιοι καθιστάμεθα ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ζήτησιν τῆς παραγωγῆς, τῆς ἐτυμολογίας, τῆς γραφῆς καὶ συντάξεως τῶν ἑλληνικῶν λέξεων, ἀγνοοῦντες δὲ τὰς λέξεις, δι' ὧν καθ' ἑκάστην παριστάνομεν τὰς ἡμετέρας ἐννοίας, καὶ τὸν τρόπον τῆς τούτων συντάξεως. Ἐπῆλθε δὲ ἡ ἐπονειδιστος ἀγνοία, διότι ἐν τοῖς σχολείοις ἡμελήθη μὲν ἡ ἀδιάλειπτος παραβολὴ καὶ παραθέσις τῶν δύο γλωσσῶν, ἐπεχείρησαν δὲ οἱ διδάσκαλοι νὰ ἀποδείξωσι τοὺς μαθητὰς νέους Πλάτωνα καὶ Ξενοφῶντας, ἀφέντες τούτους νὰ γράφωσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν χειρότερον ὑδροφόρων καὶ ξυλοφόρων. Τὸ οὐσιαστικὸν γέλειον ἢ γέλοισιν λ. χ. οὐδέποτε οὔτε διὰ τοῦ ει, οὔτε διὰ τοῦ ο ι, ἀλλὰ διὰ μόνου τοῦ ι, γέλειον, θὰ ἐγράφετο, ὡς ὑποκοριστικὸν τοῦ δευτεροκλίτου ὁ γέλος, τοῦ γέλου, ἂν ἐγκαίρως παρετηρεῖτο, ὅτι παρ' Ὀμήρῳ ἀπαντᾷ καὶ τὸ τριτόκλιτον ὁ γέλωας καὶ τὸ δευτερόκλιτον ὁ γέλος. Ὡσαύτως τὰ δύο ῥήματα, εἰς ὧν τὸ μὲν ἐμφαίνει «ἀναπαύομαι ἐν τῇ κοίτῃ», τὸ δὲ «βλέπω», οὐδέποτε θὰ ἐξεφύροντο διὰ τοῦ κοιτάζω, ἂν ἐγκαίρως παρετηρεῖτο, ὅτι τὸ δηλοῦν «βλέπω» ἔδει νὰ γράφηται κυττάζω ὡς ἐκ τοῦ κυπτάζω, τοῦ ἐμφαίνοντος «σχυρῶς θεωρῶ τι, διατρίβω περὶ τι». Διὰ τῆς αὐτῆς παραβολῆς θὰ ἡρμηνεύοντο καὶ ἄλλαι λέξεις, ὧν ἄθλος ἡ

γένεσις, εἴτε διότι δὲν ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς σωζομένοις ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καὶ λεξικοῖς, εἴτε διότι ἀπαντῶσιν ἐν μιᾷ μόνῃ διαλέκτῳ. Ἄντι τοῦ συνήθους θ ρ ᾱ ῥ λ. γ. ἔχει ἡ κοινὴ τὸ βαρβαρὸςχημον Φ ο ὡ κ τ α ἐκ τοῦ παρ' Ἑσυχίου σωζομένου ἀττικῷ Π ὕ κ τ η, σχηματισθέντος δὲ κατὰ τὸ π τ η ν ὄ ν φ τ ε ν ὄ ν καὶ φ ὕ σ κ η φ ο ὕ σ κ α.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης σύγχρυσιν ἐπίνεγκαν μεγάλην δύο ἄλλαι τῶν Γραμματικῶν πλάναι, ὧν ἡ πρώτη εἶναι, κατὰ τὸν Κοραῆν, ἡ ὑπὸ τούτων πλασθεῖσα καὶ κληθεῖσα Κοι ν ῆ πέμπτη διάλεκτος, πρόδηλος ἀντίφασις καὶ ἔνεκεν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος· διότι, ἂν Κοινή, πῶς εἶναι Διάλεκτος, ἂν δὲ Διάλεκτος, πῶς Κοινή; Ἐκ ταύτης δὲ τῆς πρώτης πλάνης περιέπεσον ἀμέσως εἰς ἐτέραν διδάξαντες «κοινὴ δὲ, ἥ π ᾶ ν τ ε ς χρώμεθα καὶ ἥ ἐχρήσατο Πίνδαρος». Ἀλλὰ τίνες οἱ π ᾶ ν τ ε ς οὗτοι; ἄρα γε ὁ κοινὸς καὶ ἀπαιδευτος ὄχλος τῶν Ἑλλήνων; ἀλλὰ τίνος χρονικῆς περιόδου ὄχλος; Ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ πάντες παρὰ τοὺς Ἴωνας, Ἀττικοὺς, Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς συγγραφεῖς καὶ ποιηταί; ἀλλὰ τίνες οὗτοι οἱ συγγραφεῖς ἢ ποιηταὶ Ἑλληνες, οἵτινες δὲν ἦσαν οὔτε Ἴωνες, οὔτε Ἀττικοί, οὔτε Αἰολεῖς, οὔτε Δωριεῖς; Ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ οἱ γράψαντες μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς γλώσσης μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως; ἀλλ' οὗτοι ἐχρήσαντο ἄλλος ἄλλη τῶν πάλαι διαλέκτων, οἱ δὲ πλεῖστοι κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἤττον τῇ ἀττικῇ. Πάντων δὲ τῶν αἰνιγματῶν τούτων τὸ μάλιστα δυσδιάλυτον εἶναι· ὅτι τῇ κοινῇ διαλέκτῳ «ἥ πάντες χρώμεθα» ἐχρήσατο καὶ Πίνδαρος. Τίς ἄρα εἶναι τῶν Γραμματικῶν ὁ Πίνδαρος οὗτος; ὁ Κοραῆς ἔνα μόνον Πίνδαρον γινώσκει, τὸν ἐπίσημον λυρικόν, ὅστις ἐν τοῖς Ἑπινικίοις καλεῖ αὐτὸς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ὅτε μὲν δωρικὴν, ὅτε δὲ αἰολικὴν. Ἀλλὰ περὶ τῆς κοι ν ῆ ς διέλαβεν ὁ Στεῖνθαλ ἐν τῷ προμνημονευθέντι πονήματι, μετὰ κριτικῆς δεινότητος ἀκριβῶς τοῦ ὅρου τούτου τὴν ἀληθὴ ἔννοιαν.

Δευτέρᾳ τῶν Γραμματικῶν πλάνῃ εἶναι κατὰ τὸν Κοραῆν ὁ μακρονομός, ὁ ὑπὸ τοῦ Κυντιλιανοῦ ὀνόματι ἐλληνικῶ ὀνομασθεὶς Κοι ν ι σ μ ὁ ς. Καλοῦσι δὲ οὕτω οἱ Ἴταλοι τὴν ἄτοπον καὶ γελοῖαν σύμμιξιν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς. Τοιοῦτος ἐν τῷ περὶ λόγῳ τῆς ἡμετέρας γλώσσης εἶναι ὁ Μιξοβαρβαρισμὸς καὶ ἡ σύγκρασις πασῶν αὐτῆς τῶν διαλέκτων. Εὐρετὴν καὶ ἀρχηγὸν τιοῦτου μακαρονισμοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ ἀνεκάλυψαν οἱ καλοὶ Γραμματικοὶ τὸν θεῖον Ὁμήρου ἀνακηρύξαντες Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν σύγκλωσιν μακαρονικὴν

πασῶν τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων! Ἄν μικρὸν ἐσκέπτοντο περὶ τῆς γλώσσης, ἦν ἐλάλουν αὐτοὶ, ῥαδίως θὰ εὕρισκον διὰ τί τὸ αὐτὸ ῥῆμα, τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔχει πολλάκις δύο διαφόρους συζυγίας ἢ κλίσεις, δύο σχηματισμοὺς ἢ καταλήξεις. Οὐδεμία γλώσσα φαίνεται ἀπῆλλαγμένη τοιοῦτων ἀνωμαλιῶν ἢ ποικιλιῶν, ἐλιγωτέρων ἢ πλειοτέρων καθ' ὅσον προσεγγίζει εἰς τὴν ἀκμὴν ἢ ἀρίσταται αὐτῆς. Ἦσαν δὲ ἐπὶ Ὀμήρου αἱ ποικιλίαι πλείοτε δι' ἄλλους τε λόγους καὶ διὰ τὴν φύσιν αὐτῆς τῆς ποιήσεως καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ῥυθμοῦ ἢ τοῦ μέτρου καὶ διὰ τὴν εἰκονικὴν τῶν λεγομένων παράστασιν. Παρὰ τοῖς Ἕλλησι ποιηταῖς τῶν τριῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων ἀπαντῶσιν ἀνωμαλίαι καὶ σώζονται ἕως τῆς σήμερον ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν, ἄχρις οὗ τὰς μὲν καταργήσῃ, τὰς δὲ κυρώσῃ ἢ μέλλουσα τῆς γλώσσης τελειώσῃ. Ἄλλ' οὐδεὶς δι' ἐκχυρίσας, ὅτι ἔγραψαν ἐν διαφόροις διαλέκτοις ἢ ποιητικῇ αὐτῶν γλώσσῃ εἶναι καὶ ἀτελῆς καὶ βάρβαρος, ἀλλ' οὐχὶ μακαρονικῇ. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ὅπωςδὴποτε ἂν καὶ παρ' ἡμῖν ἐφιλοπονεῖτο μικρὸν τι μακαρονικὸν ποιημάτων στυρικόν, ὅπως θεραπεύσῃ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τῶν ἑλληνισμῶν καὶ τὴν ἀνευ κρίσεως σύμμειξιν τούτων καὶ τῶν χυδαῖσμων. Τοιοῦτο ποιημάτων καὶ τὴν γλώσσαν θὰ διώρθου καὶ πλείους ἄλλας θὰ διεσκεδάζεε γραμματικὰς ἀλογίας.

Κρίνων ὁ Κοραῆς τὰς ἐν τοῖς τότε σχολείοις χρησίμους συλλογὰς τῶν συγγραφέων, παρέχει τοῖς διδασκάλοις λαμπρὰς ὑποθήκας περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς παραδόσεως τούτων καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης συλλογῆς ἀναγνωσμάτων μετ' εὐαρίθμων σημειώσεων χάριν τῶν σπουδαζόντων περὶ τὴν ἑλληνικὴν νέων. Τὰς πολυαρίθμους τοῦ ἔθνους πληγὰς ἱκανῇ εἶναι νὰ θεραπεύσῃ μόνῃ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἐὰν μεταδεθῇ κατὰ μέθοδον φιλοσοφικὴν ἢ τοι πάντῃ διαφορὸν τῆς τέως ἐν τοῖς φροντιστηρίοις ἐπικρατησάσης. Τῶν μὲν βαναύσων τεχνῶν οἱ διδάσκαλοι παρὰδίδουσι τοὺς κανόνας τῆς τέχνης καὶ οὐδὲν πλέον· τοῦναντίον δὲ οἱ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας φιλόσοφοι καὶ φιλόανθρωποι διδάσκαλοι ἐρημνεύουσι τοὺς συγγραφεῖς ὅπως οἱ νέοι ἐντεῦθεν ἀπανθίσκωσιν οὐχὶ βημάτων καὶ λεξιείδων, τύφον μόνον καὶ ἀλαζονείαν συνεπαγόμενα, ἀλλὰ χρηστότητα ἡθῶν καὶ νοῦν μέλλοντα νὰ καθοδηγήσῃ αὐτοὺς ἐν πάσῃ πράξει καὶ περιπτώσει τοῦ βίου. Πορίζει δὲ τὸν νοῦν τούτον οὐχὶ ἡ πολλὴ καὶ ἀμέθοδος ἀνάγνωσις, ἀλλ' ἡ εὐμέθοδος χρηστομάθεια, κατὰ τὴν χρυσὴν γνώμην «ὅ χρῆσιμ' εἰδῶς, οὐχ ὅ πόλλ' εἰδῶς, σοφός». Ἄλλ' ὥς τότε παρεδίδοντο οἱ συγγραφεῖς, οὐδενὶ τρόπῳ ἡδύνατο νὰ ἀποδείξωσι τοὺς

μαθητὰς χρηστοθήεις. Πρῶτον μάθημα ἦσαν αἱ τοῦ Χρυσολωρᾶ μονόστιχοι γινῶμαι. ἄκριτος συλλογὴ γινῶμῶν ὠφελίμων μεμιγμένων πρὸς ἄλλας ἢ ἀνοήτους ἢ βλαβεράς ἢ παρασκευαστικὰς εἰς κκκίαν· τὸ δὲ ἀτοπώτατον, ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἦσαν συμπεφορημέναι γινῶμαι ἀντιφάσκουσαι, ἐμποιοῦσαι τοῖς νέοις δόξας καὶ κρίσεις, ἃς δὲν συμφέρει νὰ ἔχωσι γενόμενοι ἄνδρες. Το εἰς γάμον κεφάλαιον λ. χ. ἐμπνέει μῖσος καὶ ἀποστροφήν πρὸς τὸν γάμον, καθάπερ τὸ εἰς γυναῖκα κεφάλαιον παριστάνει τὰς γυναῖκας ὡς θηρία παντάπασιν ἀνεπίδεκτα παιδείας καὶ ἀρετῆς. Τὸ εἰς παιδείαν κεφάλαιον μετὰ τὴν ὀρθὴν γινῶμην «ἀπαντὰς ἡ παιδευσίς ἡμέρους ποιεῖ» ἔχει ἐτέραν γινῶμην ὀλεθρίαν καὶ ἀντίθετον πρὸς τε τὴν ἡμερότητα τῶν πάλαι Ἑλλήνων καὶ τὰς φιλανθρωποὺς ἀρχὰς τῆς νῦν παιδαγωγικῆς τέχνης «ὅ μὴ θαρεῖς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται». Ἡ νέα χρηστομάθεια, ἥς ἔχει χρεῖαν τὸ ἔθνος, πρέπει νὰ συνδυάζῃ φιλοσοφικῶς, ἥτοι μετὰ νοῦ καὶ κρίσεως, τὸ τερπνὸν καὶ τὸ ἡδὺ, νὰ ἀπεργάζεται τὸν ἀναγινώσκοντα σοφὸν καὶ ἡμερον, ἐμπνέουσα τῇ ψυχῇ αὐτοῦ καὶ τὰ μεγάλα τῆς ἐλευθερίας φρονήματα καὶ τὰς χάριτας καὶ κομψείας τῆς προγονικῆς αὐτοῦ γλώττης· συνελόντι δ' εἰπεῖν, πρέπει νὰ ᾔηται ἀληθὲς ταμεῖον φρονήσεως, ἐπιτήδειον μὲν εἰς τῶν πρωτοπείρων τὴν παιδείαν, τοιοῦτον δὲ, οἷον καὶ οἱ προκεχωρηκότες μαθηταὶ καὶ δὴ καὶ οἱ ἀποφοιτήσαντες νὰ ἀναγινώσκωσιν ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πρὸς ἀναψυχὴν καὶ παρηγορίαν. Ἀδυνατῶν ὁ Κοραῆς νὰ ἀσχοληθῇ αὐτὸς περὶ τὸ ὠφελιμώτατον ἔργον, δεικνύει ἐν ὑποτυπώσει πῶς θὰ ἤρχeto νὰ κατορθωθῇ τοῦτο. Οὔτε ἡ συλλογὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ᾔηται μακρά, οὔτε αἱ γραμματικαὶ σημειώσεις, αἱ ἀναγκαῖαι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας· καλὸν δὲ θὰ ἦτο, ἂν εἰς τὸν ἐλληνικὸν πύνακκα κατεχωρίζοντο αἱ ἀπορῶσαι εἰς τὴν ἐλληνικὴν, εἰς δὲ τὸν κοινὸν αἱ εἰς τὴν κοινὴν· διττῶν δὲ πινάκων ὑπάρχει χρεῖα, διότι ἀπὸ τοῦδε καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ δέον νὰ διατρέβωσι περὶ τὴν παραβολικὴν ἐξέτασιν τῶν δύο γλωσσῶν. Μωρὸς μὲν ὁ φανταζόμενος, ὅτι ἐντελῶς ἐπίσταται τὴν ἐλληνικὴν ἀγνοῶν μίαν τῶν τεσσάρων αὐτῆς πάλαιων διαλέκτων· μωρότερος δὲ ὁ ἐν τῇ σπουδῇ τῆς ἀρχαίας οὐδεμίαν ἀπεκδεχόμενος βοήθειαν ἐκ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ κοινῆς γλώσσης, ἥτις ἀποβαίνει τοσούτω μάλλον ἀξιόλογος τῶν πάλαι διαλέκτων, ὅσῳ ἐν ἐκείναις μὲν ὀλίγοιτα σώζονται συγγράμματα, ταύτην δὲ λαλεῖ ζῶν ὀλόκληρον ἔθνος. Αἱ ὑποκάτω τοῦ καίμενου σημειώσεις πρέπει νὰ ᾔηται ἀληθεῖς τοῦ καίμενου ἐξηγήσεις, διαλευκαίνουσαι τὰς δυσχερεῖς τῶν

συντάξεων καὶ ἀναλύουσαι αὐτὰς φυσικώτερον εἰς τὰς ἀπλουστεράς, νὰ ἐρμηνεύωσι τῶν κυρίων ὀνομάτων τὴν χρονολογίαν ἢ τὴν μυθολογίαν ἢ τὴν ἱστορίαν, νὰ περιέχωσι δὲ καὶ τὴν ἐπίκρισιν οὐ μόνον τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ συγγραφεὺς ἢ ποιητὴς ἐκφράζει τὰ νοήματα τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἀλλ' ὅπερ ἀναγκασιότατον, καὶ αὐτῶν τῶν νοημάτων, ἥτοι τοῦ τρόπου καθ' ὃν αὐτὸς κρίνει τὰ πράγματα. "Ανευ τούτων καὶ τῶν παραπλησίων παρατηρήσεων καὶ σημειώσεων ἢ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μάθησις ἐλέγχεται ματαία λέξεων ἀπαγγελία, ἀηδὴς τῇ ἀκοῇ, δυσφύλακτος δὲ ἐν τῇ μνήμῃ· μετὰ πολλοὺς δὲ κόπους καὶ ἰδρώτας, ἀντὶ γραμματικῶν, γίνονται καὶ διατελοῦσιν οἱ νέοι γελοῖοι γραμματισταί, μεστὴν μὲν ἔχοντες τὴν κεφαλὴν ὀνομάτων, ῥημάτων καὶ παντοειδῶν λεξειδίων, πτωχὴν δὲ πραγμάτων καὶ τῆς τούτων κρίσεως.

Ὁ Κοραῖς, καίπερ πολλὰ ἄχρι τοῦδε συμβουλευσας περὶ τῆς Γραμματικῆς καὶ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὑπολαμβάνει ταῦτα ἀνεπαρκῆ μὲν καὶ ἐλλιπέστατα καθ' ἑαυτά, ἱκανὰ δ' ὅπωςδὴποτε νὰ παρὰσχῶσιν νύξιν φιλοσόφῳ τινὶ διδασκάλῳ ὅπως ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα. "Ἐχει δι' ἐλπίδος, ὅτι, ὡς ἕτερος Ἡρακλῆς, θὰ εὐρεθῇ τις μέλλων νὰ καθάρῃ τῆς παραδόσεως τὴν μέθοδον ἀπὸ τῆς κόπρου, ἧς ἡ δυσωδία ἀπείργει τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐκείνους μάλιστα τῶν νέων, ὅσοι, εὐφυέστεροι τῶν ἄλλων ὄντες, ἠδύναντο νὰ γίνωσι τῇ κοινῇ πατρίδι καὶ τιμῆς καὶ ὠφελείας μεῖζονος αἵτιοι. "Ἐχει δι' ἐλπίδος, ὅτι, ἀντὶ τῆς φαύλης μεθόδου θὰ ἀντικατασταθῇ μέθοδος ἐπιτηδειότερα νὰ πολλαπλασιάσῃ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ ἔθνους, ὧν ἀνευ τῶν ἀδυνάτων εἶναι νὰ δοξασθῇ ποτε τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ὁ ἀναλαμβάνων τὴν σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς Χρηστομαθείας, παρὰ πᾶσιν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν, δὲν θὰ δυνήθῃ νὰ παραγάγῃ ἐφ' ἧπαξ ἔργον ἀπηρτισμένον καὶ τέλειον· ἀρκεῖ νὰ καταστῇ πρωταίτιος τοῦ καλοῦ, ἄλλοις δὲ νὰ καταλίπῃ τὴν δόξαν τῆς τελειώσεως. Ἀρκεῖ ἡ γραμματικὴ τούτου καὶ ἡ μέθοδος νὰ ἐξαλείψῃ τὰς προτέρας γραμματικὰς καὶ μεθόδους, ὑποδεικνύουσα τὴν συντομωτάτην ὁδόν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν· τοιαύτη δὲ βεβαίως θὰ ᾔνοι, ἐὰν χειραγωγήσῃ τὸν κάλαμον αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία. Οὐδὲ τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων αἱ γραμματικαὶ προσέβησαν εἰσέτι εἰς τὴν ἀκρότητα. Το γένος χρήζει βοηθείας ταχίστης. Τοῦ γυμνοῦ πρώτη χρεια εἶναι νὰ καλύψῃ ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἑαυτοῦ γυμνότητα· τὰ δὲ πολυτελῆ τῆς Ἰνδικῆς ὕφασματα ἀρμόζουσι τοῖς ἔχουσι πλείονας ἱματισμούς.

*

Πολλαχοῦ μὲν τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν, πολλαχοῦ δὲ καὶ τῶν σημειώσεων εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὁ «κατὰ τὸν φιλοσοφικὸν αἰῶνα» γεννηθεὶς Κοραῆς ποιεῖται μνεῖαν τῆς Φιλοσοφίας, πρὸς τὴν τοιαύτην ἐκάστοτε περιάπτει σπουδαιότητα, ὥστε δὲν ἀποκρίνεται κηρύττων, ὅτι χωρὶς Φιλοσοφίας οὔτε τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης ἢ ἀναμόρφωσης εἶναι ἐφικτὴ, οὔτε τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἢ ἡθικῆ ἀναγέννησις. Τί ἄρα γε νοεῖ ὁ Κοραῆς ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον; Ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τὸ ὄνομα Φιλοσοφία ἔσχε τοσαύτας σχεδὸν εἰπεῖν ἐκδοχάς, ὅσα ἀνεφάνησαν φιλοσοφικὰ συστήματα. Τὸ ῥῆμα Φιλοσοφεῖν ἀπαντᾷ πρῶτον παρ' Ἡροδότῳ, ἔνθα ὁ Σόλων μνημονεύεται ἀποδημήσας εἰς χώρας ἀρεστώσας πρὸς αὐξήσιν τῶν γνώσεων αὐτοῦ «φιλοσοφῶν γῆν πολλὴν θεωρίας εἵνεκεν ἐπελήλυθας». Παρὰ δὲ τῷ Θουκυδίδῃ ἐφαίρει ὁ Περικλῆς τὸ «φιλοσοφεῖν» τῶν Ἀθηναίων, ἥτοι τὴν σπουδὴν αὐτῶν περὶ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν. Κατὰ ταῦτα ἡ Φιλοσοφία ἐδήλου τὸ πρῶτον πᾶσαν τῆς ψυχῆς παιδευσιν καὶ πᾶσαν περὶ τὴν παιδεύειν σπουδὴν· ἐπὶ δὲ τῶν Σοφιστῶν ἔλαβε στενοτέραν τινὰ ἔννοιαν, ἐξ οὗ χρόνου μάλιστα, ἐζητήθη εὐρυτέρα γνῶσις δι' ἰδιαίτερας τινὲς ἐντέχνους διδασκαλίας. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἰσοδύναμος ὑπάρχει ἡ μὲν Σοφία τῇ Ἐπιστήμῃ, ἡ δὲ Φιλοσοφία τῇ Κτήσει τῆς Ἐπιστήμης· ὁ αὐτὸς Πλάτων ὅτε μὲν ἀπονέμει τὸ τῆς φιλοσοφίας ὄνομα καὶ εἰς τὰ μαθηματικά, ὅτε δὲ ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ αὐτὸ ἐκλαμβάνων διδάσκει, ὅτι φιλόσοφος μὲν καλεῖται ὁ θεωρίᾳ τε καὶ πράξει ἑαυτὸν πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἥτοι τὴν ἀληθῆ οὐσίαν, οὐχὶ δὲ πρὸς τὴν δόκησιν ἥτοι ἐπίφασιν τῶν πραγμάτων ῥυθμίζων. Τὸν κύκλον τῆς Φιλοσοφίας ἐστένωσεν οὐ μόνον ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκλείσας τὴν πρακτικὴν ἐνέργειαν καὶ διδάξας ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι («ἡ τοῦ Φιλοσόφου ἐπιστήμη» ἥτοι ἡ Μεταφυσικὴ, («ἡ μετὰ τὰ φυσικὰ πραγματεία») ἀλλ' ἔτι μάλλον αἱ ἀκμάσασαι μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην σχολαί, ἡ ἀποκλείσασαι τὴν θεωρίαν καὶ μονομερῶς δρισάμεναι αὐτὴν ἀσκήσιν σοφίας, μέσον εὐδαιμονίας, σοφίαν βίου, ἢ μικρὸν αὐτὴν δικαστεῖλαι τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν καὶ συνταυτίσασαι τῇ καθόλου μαθησίᾳ. Τελευταῖον πᾶσαν ἔννοιαν ἰδιαίτεραν ἀπέβαλεν ἡ φιλοσοφία ἀφ' οὗ συνανεφύρθη ἡ Ἐπιστήμη τῇ Μυθολογίᾳ καὶ τῇ θεολογικῇ Ποιήσει· οἱ μὲν Νεοὶ Πλατωνικοὶ δηλονότι ἀνεκέρυζαν Αἶνον μὲν καὶ Ὁρφέα ὑπάτους τῶν φιλοσόφων, τοὺς χαλδαίικους χρησμούς μνημεῖα ὑπερτάτης σοφίας, τὴν ἀσκήσιν δὲ καὶ θεωρητικὴν δεισιδαιμονίαν τῆς σχολῆς αὐτῶν ἀληθῆ φιλοσοφίαν· οἱ δὲ χριστιανοὶ θεολόγοι ἀπεκάλεσαν

τῶν μοναχῶν τὰς αἱρέσεις χριστιανικὴν φιλοσοφίαν, ἀπένειμαν δὲ βο-
σκοῖς τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, δι' οὗ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἐδηλώσαν τὴν
ὁψίστην ἐνέργειαν τῆς διανοητικῆς διανοίας. Τοὺς πλείστους τῶν
ἀρχαίων τούτων ὁρισμῶν ὁ Κοραῆς οὐδαμῶς ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν·
ὡσαύτως ὀλίγον ἐφρόντισε καὶ περὶ τῶν νεωτέρων ὁρισμῶν, καθ' οὓς ἡ
Φιλοσοφία εἶναι «Ἐπιστήμη τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἰδέναι», «Ἐπιστήμη
τῶν πρώτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν», «Ἐπιστήμη τοῦ ἀπολύτου ἐν τῷ εἶδει
τῆς διαλεκτικῆς ἀναπτύξεως ἥτοι ἐπιστήμη τοῦ ἐαυτὸν νοοῦντος καὶ κα-
ταλαμβάνοντος Λόγου». Φιλοσοφίαν καλεῖ ὁ Κοραῆς τὴν ἐπιστήμην τὴν
ἀναπτύσσουσαν καὶ μορφοῦσαν τελείως τὸν τε νοῦν καὶ
τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων, προσεγγίζει δ' ὁπωσοῦν τοῖς Στωϊκοῖς καὶ
ἐπίως τῷ Σενέκᾳ ἀποφαίνοντι «τὴν φιλοσοφίαν μελέτην τῆς ἀρετῆς»·
ἀλλ' ἀκριβέστερον εἰπεῖν, προσεγγίζει μᾶλλον, ἔστι καὶ ἀνεπαίσθητος,
εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις τὴν φιλοσοφίαν ὡδέ πως συγκα-
ταλάσσει ἐν τῷ περὶ Παίδων Ἀγωγῆς. «Διὸ δεῖ τῆς ἄλλης παιδείας
ὥσπερ κεφάλαιον ποιεῖν τὴν φιλοσοφίαν· περὶ μὲν γὰρ τὴν τοῦ σώματος
ἐπιμέλειαν διττὰς εὐρον ἐπιστήμας οἱ ἄνθρωποι, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν
γυμναστικὴν, ὧν ἡ μὲν τὴν ὑγίειαν, ἡ δὲ τὴν εὐεξίαν ἐντίθησι· τῶν
δὲ τῆς ψυχῆς ἀρρώστημάτων καὶ παθῶν ἡ φιλοσοφία μόνη φάρμακόν
ἔστι· διὰ γὰρ ταύτην ἔστι καὶ μετὰ ταύτης γινώσκειν τί τὸ κακόν, τί τὸ
αἰσχρὸν, τί τὸ δίκαιον, τί τὸ ἀδίκον, τί τὸ συλλήβδην αἰρετόν, τί τὸ
φευκτόν· πῶς θεοῖς, πῶς γονεῦσι, πῶς πρεσβυτέροις, πῶς νόμοις, πῶς
ἄλλοις, πῶς ἄρχουσι, πῶς φίλοις, πῶς γυναίξει, πῶς τέκνοις, πῶς
οἰκέταις χρηστέον ἔστι... τὸ δὲ μέγιστον, μήτ' ἐν ταῖς εὐπραγίαις πε-
ριχαρεῖς, μήτ' ἐν ταῖς συμφοραῖς περιλύτους ὑπάρχειν, μήτ' ἐν ταῖς ἡδο-
ναῖς ἐκλύτους εἶναι, μήτ' ἐν ταῖς ὀργαῖς ἐκπαθεῖς καὶ θηριώδεις, ἅπερ
ἐγὼ πάντων τῶν ἐκ φιλοσοφίας ἀγαθῶν πρεσβύτερα κρίνω».

Ὁ Κοραῆς, ὁσάκις μνημονεύει αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ὀνόματος,
ἀναφωνεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος, «ὅποτε γὰρ τοι τὸ φιλοσοφεῖν αἰσχρὸν
ἡγησαίμην εἶναι, οὐδ' ἄνθρωπον νομίσαιμι ἐμυτὸν εἶναι, οὐδ' ἄλλον τὸν
οὕτω διακείμενον». Πολλοὶ καὶ διὰ μακροτέρων ἀναπτύσσει ὅτι χωρὶς
φιλοσοφίας εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος· οἱ τῆς
φιλοσοφίας ἐχθροὶ εἶναι ἄνθρωποι ἅμα καὶ μισάνθρωποι, διότι «ἀπειργάουσι
πολλῶν μὲν ἄλλων συνουσιῶν καὶ ὠφελίμων, ὅθεν ἂν μάλιστα ἀνὴρ
γίγνοιτο καὶ φρονιμώτατος εἴη· τοῦτο δὲ θεῖα φιλοσοφία τυγχάνει
ἔν»· «Ἄνευ φιλοσοφίας οὔτε φιλανθρωπία ὑπάρχει δυνατὴ, οὔτε ἔλεος·

ἐν μὲν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ἑλλήσι φιλανθρωπία μείζων ἢ παρὰ παντὶ ἑτέρῳ λαῷ· ὥς δὲ τῶν ἐλληνίδων πόλεων προσεξήρχον κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν αἱ Ἀθηναίαι, οὕτω καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνῶν ἡμερώτεροι καὶ φιλανθρωπότεροι ἀπεδείχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μόνον ἐν Ἀθήναις ἀνηγγέρθη ὑπὸ Ἀθηναίων βωμὸς ἐλέου. Περὶ τούτου γράφει ὁ Κοραῆς καὶ πού τῶν εἰς τὸν Πλούταρχον ὑπομνημάτων. «Σημειοῦ, ὅτι εἰς δι' Εὐριπίδην ἐλέου ἔτυχον Ἀθηναῖοι· συλλογίζου ἐντεῦθεν, ὦ νέε, ἡλίχην ἢ παιδεία φέρει τὴν ὄνησιν καὶ τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς τῶν ἔχόντων οὐ μόνον πολίταις καὶ συγγόνοις, ἀλλ' ὅ καὶ μᾶλλον ἂν τις θαυμάσεις, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀπογόνοις· καὶ ἡμεῖς γὰρ εἰ ἐπὶ ξένης ἀλώμενοι τανῦν Ἑλληνας, εἴ τις οἷκτος καὶ κηδεμονίᾳ παρὰ τῶν ἀλλογενῶν ἐπικουρῆζει τὰς ἡμετέρας ἀτυχίας, τοῖς προγόνοις εἰδέναι χάριν ὀφειλομένην». Ἄνευ τῆς χειραγωγίας τῆς φιλοσοφίας ἀδύνατος ἢ τῆς γλώσσης ἀναμάρφωσις· εἰς τὴν παρὰ τοῖς καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν κοινῶν γραμμάτων δεῖον ἀντὶ τῆς παλαιᾶς μεθόδου νὰ ἀντικαταστήθῃ μέθοδος φιλοσοφικὴ· ἄνευ τοῦ λύχου τῆς φιλοσοφίας ἀδύνατος ἢ προκοπὴ. Οἱ μόνον τὰ καλὰ γραμματικὰ μαθόντες καὶ τῆς φιλοσοφίας καταφρονούντες ἐτυμολογοῦσι τὸ μὲν πέντρα παρὰ τὸ πέτρασθαι ῥαδίως, τὸ δὲ λίθος παρὰ τὸ λίαν θέειν! πάντες δ' οὗτοι οὐδὲν διαφέρουσιν ἀνθρώπων, οἷτινες, καὶ μετὰ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀρτοποιητικῆς, τρώγουσι βελάνους, καὶ μετὰ τὴν ἐπεξεργασίαν λίνου καὶ ἑρίου, περιέρχονται φοροῦντες ἀκατέργαστα δέρματα ζῶων ἀλόγων, καὶ ἐντὸς πόλεων διατρίβοντες, ἢ κρύπτονται ἐν ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς θηρίων δίκην ἢ διαίουσι τὸν βίον ἐν ἀμάξαις ὥς Σκύθαι, καὶ ἐνώπιον ἄλλων ἔθνων διδασκομένων τὴν τέχνην τοῦ λαλεῖν καὶ τοῦ γράφειν, αὐτοὶ ψελλίζουσι γλώσσαν βάρβαρον. «Οἷς δὲ σκοπὸς πρόκειται τὸ τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἐν ἅπασι προτρέψασθαι (παρρησιάζει αὐτὸς οὗτος ὁ Κοραῆς ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὸν Πλούταρχον) τοῦτο λελέχθω καὶ ὡς γραμματικὴ ἀπόδειξις πεπιστεύθω, ὅτι δίχα φιλοσοφίας οὐκ ἔστι καλῶς ἐλληνίζειν, ὥςπερ οὐδὲ καλῶς ζῆν, οὐδ' ὅλως ἐν οὐδενὶ τῶν δεόντων κατορθοῦν». Ὁ μετ' ἐπιστάσις διεξερχόμενος τὰς πολυαριθμοὺς μαρτυρίας Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων ἀρχαίων φιλοσόφων, δι' ὧν ὁ Κοραῆς ἐκόσμησε τοὺς Αὐτοσχεδίους Στοχασμοὺς καὶ ἐνεπέδωκε τὰς ἑαυτοῦ θεωρίας, προσκαποδείξας, ὅτι αἱ πλείους καὶ κάλλισται τῶν ὥσεων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶναι εὐρήματα τῆς πάσαις ἐλληνικῆς διανοίας, πρῶτον μὲν ὅθ' ἀντιπαραστή, ὅτι τὰ ἐν τῇ πεφωτισμένῃ Εὐρώπῃ

παρτηρούμενα νῦν ἀγαθὰ ἢ διαρρήδην ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἢ εἶναι τῶν διαρρήδην δεδιδαγμένων ἀναγκαῖα συμπεράσματα· εἴτα δὲ διαπορούμενος θὰ ἐρωτήσῃ, διὰ τί λοιπὸν οἱ μὲν ἀλλογενεῖς ἠρώσαντο ἀπ' ἐκείνων τηλικαύτην ὠφέλειαν, ἐξ ἡμῶν δὲ οἱ πλεῖστοι οὐδὲ ἤκουσαν πώποτε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐφιλοπόνησαν αὐτὰ πρῶτιστα καὶ μάλιστα χάριν τῶν συγγρόνων καὶ τῶν ἀπογόνων; Ἡ ἀπόκρισις εἶναι κατὰ Κοραῆν εὐχερεστάτη· οἱ μὲν ἀλλογενεῖς, μεθεριμηνεύσαντες εἰς τὰς κοινῶς λαλουμένας γλώσσας ἕκαστος τοῦ ἴδιου ἔθνους ἐμελέτησαν, μετὰ δὲ τῆς μελέτης καὶ ἠϋΐησαν καὶ ἐπλάτυναν αὐτὰ· παρ' ἡμῖν τοῦναντίον οἱ μὲν ἀπαιδευτοὶ οὐδεμίαν ἔχουσι τοῦτων εἰδήσιν, ὡς γεγραμμένων ἐν γλώσσῃ αὐτοῖς ἀκατανόητα, οἱ δὲ διδάσκοντες ταῦτα καὶ διδασκόμενοι διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ καρπὸν ἕτερον ἐξ αὐτῶν ἕως τῆς σήμερον οὐδένα συνεκόμισαν ἢ πεπατημένας λέξεις καὶ φράσεις, ἵνα ἀφισσώσῃς κακωτεχνῶσι μακαρονικᾶς θεματογραφίας. Ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς φιλοσοφίας καὶ ὁ κοινὸς λαὸς θὰ ἀποβάλῃ τὰς προλήψεις καὶ κατὰ τὴν τοσοῦτον σοφός, ὅσον τοῦλάχιστον συγχωρεῖ ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ θέσις. Ὅ,τι διακρίνει τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀπὸ τῶν βαρβάρων, εἶναι (ἐπιλέγει ὁ Κοραῆς) οὐχὶ τοσοῦτον τῶν πεπαιδευμένων τὸ πλῆθος παρ' ἐκείνοις καὶ ἡ ὀλιγότης παρὰ τοῖτοις, ὅσον αἱ ἐρῶ καὶ ἡ καὶ αἱ δόξαι τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου. Ὅσον καὶ ἂν σοφισθῇ τὸ ἔθνος, οὔτε δυνατόν ὑπάρχει, οὔτε εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συμφέρει νὰ ᾔναι ἅπαντα αὐτοῦ τὰ μέλη σοφά· ἀρκεῖ εἰς τὸν λαόν νὰ δοξάζῃ ἐρῶν, οὐδένα δίδων λόγον, διὰ τί ἡ δόξα αὐτοῦ εἶναι ἐρῶν· ἀρκεῖ εἰς αὐτὸν νὰ διατελῇ, ὡς ἔλεγεν ἡ σοφὴ Διοτίμα πρὸς τὸν φίλον Σωκράτην, ἀνὰ μέσον τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀμαθίας· «ἢ οὐκ ἦσθηται, ὅτι ἐστὶ τι μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας; τί τοῦτο; τὸ ἐρῶν δοξάζειν καὶ ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι, οὐκ οἶσθ', ἔφη, ὅτι οὔτε ἐπίστασθαι ἐστίν (ἄλογον γὰρ πρᾶγμα πῶς ἂν εἴῃ ἐπιστήμη;) οὔτε ἀμαθία (τὸ γὰρ τοῦ ὄντος τυγχάνειν πῶς ἂν εἴῃ ἀμαθία;) ἐστὶ δὲ δήπου τοιοῦτον ἡ ἐρῶ ἡ δόξα μετὰ τὸ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας». Εὐφραδέστερον ἀναπτύσσει ἀλλαχοῦ ὁ Κοραῆς τὸ αὐτὸ θέμα γράφων ὅτι ἡ διάκρισις τοῦ σοφιστοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς φίλου τῆς σοφίας εἶναι δυσχερής· δυσδιάκριτος μὲν ὁ σοφιστὴς διὰ τὸ πάντοθεν αὐτὸν περικαλύπτειν σκότος, δυσδιάκριτος δὲ καὶ τῆς σοφίας ὁ φίλος διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κοινοῦ λαοῦ πρὸς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας. Τὴν ἀναγκασίαν διάκρισιν κατορθοῖ πρῶτος ὁ τῆς παιδείας πληθυσμός. Ὅταν τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἐμβάλῃ καὶ εἰς

πολλῶν ἀνεπιστημόνων κεφαλὰς τὰς ὀρθὰς δόξας, τότε δὴ καὶ ὁ κοινὸς λαὸς, ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως, θὰ διακρίνῃ τοὺς ἀληθινοὺς τῆς δόξης αὐτοῦ προνοητάς ἀπὸ τῶν οὐδὲν ἄλλο ἐπιζητούντων ἢ τὸ ἴδιον συμφέρον. Ἀλλὰ μόνος ὁ πλῆθυσμός δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ προξενήσῃ τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν εἰς τὸ γένος, ἐὰν μὴ συγχρόνως διορθώσῃ καὶ τὴν παιδείαν ἢ ἀνατροφὴν. Αἱ ὀρθαὶ δόξαι, ἀρκετὴ σοφία τοῦ κοινοῦ λαοῦ, τότε μόνον εἶναι σταθεραὶ, ὅταν κοινωνήσῃ τοῦτων ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἡ φιλοσοφία μόνη προβιβάζει καὶ τὴν ἀληθὴ εὐσέβειαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐχθροὶ τῆς φιλοσοφίας, λέγει, θέλοντες νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν μισητὴν ἀπέδειξαν συνώνυμον τῇ ἀσεβείᾳ. Ἡ συκοφαντία, καίπερ ἀναισχύντου αὐτῆς τῆς ὑπερβολῆς, δὲν πᾶνται πρότερον, ἐὰν μὴ φιλοσοφήσῃ αὐτὸς ὁ κοινὸς λαός. Ὁ κοινὸς λαὸς φιλόσοφος! κραυγάζουσιν οἱ Φαρισαῖοι σείοντες τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων. Ναί, ἀγίωτατοι Φαρισαῖοι· ὁ κοινὸς λαὸς φιλόσοφος, ἂν ἡ Φιλοσοφία εἶναι οὐχὶ ὅτι ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, ἀλλὰ γνώσις τῶν ἀληθῶς συμφερόντων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ. Ἐν δὲ ταῖς εἰς Πλούταρχον σημειώσεσι γράφει· «Ὁ μὲν τοῦ φωτὸς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ θεὸς Ὀρομάχης ἐποίησεν ἐξ ἑαυτοῦ, τὸν Εὐνοίας, Ἀληθείας, Εὐνομίας, Σοφίας, Πλούτου, τῶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς Ἡδέων· ἴσον δὲ τὸν ἀριθμὸν ὥςπερ ἐκείνοις ἀντιτέχνους ἐποίησεν ὁ τοῦ ζόφου καὶ παντὸς κακοῦ Ἀρειμάνιος. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν παρὰ Πέρσαις θεῶν, μυθικὰ μὲν, ἀποχρώντως δὲ δηλοῦντα τὴν ἀδхамνένιους θεσμοῖς κατεχομένην ταύτην ἀληθειαν, ὅτι καὶ παρὰ βαρβάρους ὡς καὶ παρ' Ἑλλήσιν, Εὐνοία, Ἀλήθεια, Εὐνομία, Σοφία, Πλοῦτος καὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς Ἡδοναί, ἃ μόνη Φιλοσοφία παρέχειν οἶα τε, τῷ ἀγαθῷ θεῷ ἀνατίθεται, ὥςπερ αὖ Καλόνιοι, Ψεῦδος, Ἀνομία, Ἀμαθία, Πτωχεία καὶ παντὸς εἶδους Ἀνία τε καὶ Κακοδαιμονία, τοῦ πονηροῦ δαίμονος εἶναι νενόμισται. Οἱ ἄρα φιλοσοφίαν τιμῶντες, μόνον θεοσεβεῖς, ὥςπερ οἱ ταύτην ἀπελάσαι τῆς Ἑλλάδος σπουδάζοντες σκοτεινοὶ τοῦ σκοτεινοῦ δαίμονος λάτρες εἰκότως ἂν ὀνομάζοντο. Εἰ δὲ τις τούτων, τῶν, ἣ φησι Πλάτων, εἴη τὴν ἀνδραποδῶδη τρίχα φερόντων ἐπὶ τῆς ψυχῆς, τοὺς ἐπὶ φιλοσοφίαν τὸ ἐλληνικὸν γένος προτρέποντας προπηλακίζειν τολμῶν, ἄλλως τε καὶ ἐν οἷς μάλιστα σωφρονεῖν ἱεροῖς χώροις ἐχρῆν, ὑπὸ πονηρῶν δαιμόνων ἀπονενουμένως ἐκβαλχευόμενος, τοῦτον τί τις καλέσας δικαίως ἂν μᾶλλον καλέσειεν; τί δ' ἂν ἄλλο ἢ ὅπερ αὐτὸς ὁ Θεοῦ Σοφία καὶ Λόγος ἐπικαλούμενος εἴρηκε; Βδελυγμα τῆς ἐρημώσεως ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ». Ἀλλ' ὁ μέγιστος τῶν ἐπαινῶν,

δι' οὗ ἡ Φιλοσοφία ἀποδείκνυται συνώνυμος τῇ φιλοπατρίᾳ, θεοσεβείᾳ καὶ πάσῃ ἄλλῃ ἀρετῇ, εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ μακρὸς ἐκείνος ἐπιλόγος, ὃν οἰοεὶ κορωνίδα ἐπέθηκεν ὁ Κοραῆς εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν, ἔπαινος ἀληθῶς λαμπρὸς καὶ ἄξιος νὰ ἀναγινώσκηται συγχρότατα ὑπὸ γονέων, διδασκάλων καὶ παντὸς Ἑλλήνου.

Καὶ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι αἰσίως τελειοῦνται καὶ ἀνυσίμως μεταδίδονται, ὅταν χειραγωγῶνται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας. Τὸ ἄξιωμα τοῦτο εἰς τὴν Γραμματικὴν προσαρμόσας ὁ Κοραῆς ἐπιχειρεῖ νῦν νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὴν Ῥητορικὴν. Ἡ μὲν Γραμματικὴ εἶναι στοχαστικὴ τοῦ ὁρθοῦς, ἡ δὲ Ῥητορικὴ τοῦ πιθανοῦ λέγειν καὶ γράφειν. Κυρίως εἰπεῖν ματαίᾳ θὰ ἡλέγχετο ἡ Ῥητορικὴ, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παθῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀκούοντες μόνον ἀναπτυσσομένης λογικῶς τὰς ἠθικὰς ἀληθείας, θὰ ἐδέχοντο καὶ ἤσκουν αὐτὰς χωρὶς διαταγμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πλείους ἀγνοοῦσι τὸ ἀγαθόν, ἢ τοῦτου ἀπλῆ ἀνάπτυξις ὀλίγον τελειοφορεῖ, ἐὰν μὴ κρατύνηται διὰ τῶν τῆς Ῥητορικῆς ὅπλων, ἅτινα, ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ῥυθμιζόμενα, δύνανται κατὰ τὸ πρέπον καὶ τὴν χρεῖαν νὰ διεγείρῳσιν ἢ νὰ ἀνακόπτωσι τῶν παθῶν τὴν ὁρμήν. Τὴν ἀγριότητα τῆς καρδίας ἡμεροῖ ὡς ἕτερος Ὁρρεὺς ὁ φιλόπολις ῥήτωρ, τὴν δὲ ψυχὴν σφάττουσι διὰ τῆς τοῦ λόγου μαγνηταίας ὡς ἕτεροι Σειρήνες οἱ πονηροὶ δημαγωγοί, οἱ τῆς πατρίδος προδότες, οἱ κόλακες, οἱ συκοφάνται, οἱ τῆς ἀρετῆς ὑποκριταὶ καὶ οἱ γόητες. Περὶ πλεόν, ἂν χρήξει καλλωπισμοῦ ὁ λόγος, ὅπως καταστή πιθανὸς, δεόν νὰ ἔχῃ καὶ ὁ καλλωπισμὸς οὗτος ὄριόν τι καὶ μέτρον, ὁμοιάζων πρὸς εὐπρεπῆ κόσμον γυναικὸς σώφρονος μᾶλλον ἢ πρὸς διαφανεῖς ἐσθῆτας γυναικὸς ἀσέμνου καὶ ἀναιδοῦς. Ἡ ὑπέρβασις τοῦ μέτρου, διαστρέφουσα τὴν κρίσιν τῶν ἀχρωμένων, ἐθίζει αὐτοὺς νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν εὐφράδειαν τῆς συμβουλῆς μᾶλλον ἢ εἰς αὐτὴν τὴν συμβουλὴν καὶ νὰ περιπτύσσωνται νεφέλῃ ἀντὶ Ἡρας κατὰ τὸν μυθολογούμενον Ἰξίονα. Ὁρθὸν δὲ ὄριον καὶ μέτρον χορηγεῖ μόνῃ ἡ φιλοσοφία, τῆς μέρος ἀνεκλήρυσαν τὴν Ῥητορικὴν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῆς εὐρεταὶ καὶ τελειουργοί. Οἱ διακφιλοβητοῦντες περὶ τῆς ὠφελείας τῆς Ῥητορικῆς, ἐπαγόμενοι τοὺς ἀνωφελεῖς ἀγῶνας Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος, ποιοῦσι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν εἰ κατέκρινον ἱατρὸν ἀδυνατοῦντα νὰ σώσῃ τοὺς ἀνηκέστως νοσοῦντας. Ἀληθεύει ὅμως, ὅτι ἡ τῶν λόγων τέχνη μικρὰν μὲν ἔχει ῥοπὴν ἐπὶ ἔθνη παρακμᾶζοντα, μεγίστην δὲ ἐπὶ ἔθνη ἀναγεννώμενα. Ἐκεῖνα μὲν δὲν διαφέρουσι σωματίων γηραλέων, ἀφ' ὧν οὐδεμία τέχνη

1001
ΕΙΣ ΤΟΝ
ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ

ἀποσβεῖ τὸν ἀπαραίτητον θάνατον, ταῦτα δὲ αὐξάνονται διὰ τῆς νοθεσίας ὡς τὰ νεογνά βρέφη διὰ τῆς τροφῆς. Τοιαύτης δὲ οὔσης καὶ τῆς νῦν καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους (λέγει ὁ Κοραῆς) θὰ ἐπιταχύνωσι βεβαίως τὴν τούτου αὐξήσιν καὶ ἐπίδοσιν οἱ λόγοι διὰ τῆς φιλοσόφου ῥητορικῆς, ἥτις διδάσκει τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων καὶ τὰ ἀμαρτήματα τὰ ἐξαφανίσαντα ἐκείνην καὶ τοὺς πόρους, δι' ὧν δυνατόν νὰ ἀναλάβωμεν τὴν δόξαν, καὶ οἵτινες πρέπει νὰ θεμελιωνται εἰς τὴν ἀληθινὴν ἢ ὀρθήν· διότι λογικῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς ἀξία ἀποδείκνυνται ἡ ῥητορικὴ, ἐπὶ τὴν ἀσχολῆται περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποψὶν διέπρεψεν ὁ φιλόσοφος ἄμα καὶ ῥήτωρ Ἰσοκράτης πρῶτος ἀπὸ τῶν ἐριστικῶν καὶ σοφιστικῶν λόγων χωρήσας ἐπὶ τοὺς πολιτικοὺς καὶ διηγεσθεὶς περὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην σπουδάζας «ἐξ ἧς τὸ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν καὶ πράττειν τὰ συμφέροντα γίνεται τοῖς μαθούσι». Καὶ ἡ γλῶσσα καθόλου καὶ ἡ ἀληθὴς ῥητορικὴ ἰδιαιτέρως χωροῦσι παραλλήλως τῇ ἀκμῇ ἢ τῇ παρακμῇ τῆς ὕψους φιλοσοφίας, τῆς πολιτικῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας· εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ῥητορικῆς λ. χ. πρῶτος ἐνέκυψεν ὁ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς, ἔσχατος δὲ ἐτεχνονογράφησεν αὐτὴν εὐμεθεδῶς ὁ τῶν φιλοσόφων μέγιστος Ἀριστοτέλης. Ὁ τῆς γραμματικῆς φθορεὺς Μένανδρος ὑπῆρξε σύγχρονος, φίλος καὶ συμμαθητὴς τοῦ τὴν Ῥητορικὴν φθειράντος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου διδάσκαλοι ὑπώρυσσον τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν, διέστρεφον οἱ Ἕλληνας καὶ τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν γραμματικὴν καὶ τὰ ἥθη αὐτῶν, ἀμιλλώμενοι πότερος νὰ φανῇ τῶν ἄλλων ἐλευθερίας ἀναξιώτερος.

Ἐκ τῶν τριῶν τῆς Ῥητορικῆς γενῶν τοῦ μὲν δικανικοῦ ἢ τότε κατὰστασις τῆς Ἑλλάδος χρεῖαν εἶχε οὐδεμίαν, τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ἦτοι τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ οὐχὶ μεγάλην, τοῦ δὲ συμβουλευτικοῦ πλείστην καὶ μεγίστην. Τὸ ἐγκωμιαστικὸν γένος δὲν πρέπει νὰ ἀμεληθῇ παντάπασιν, ἵνα μὴ κωλύηται ἡ αὐξήσις τῶν εὐεργετούντων τὸ ἔθνος· ὁσάκις λοιπὸν ὁ ἐγκωμιάζων τηρεῖ τὸ χρυσοῦν μέτρον, ὁ ἔπαινος καθίσταται ἄμα μὲν πολυτίμος ἀμοιβή τῶν εὖ ποιούντων τὴν πατρίδα, ἄμα δὲ κέντρον φιλοτιμίας τοῖς ἀπολειπομένοις. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἔθνος χρήζει τανῶν παραινήσεων, θεραπευτέον μάλιστα τὸ γένος τὸ παραινетиκόν, διότι, ὡς τὸ πάλαι ἐν ταῖς Ἀθήνησιν ἐκκλησίαις ὁ κῆρυξ, οὕτω νῦν αὐτὴ ἡ πατρίς ἔρωτ'· «τίς ἀγορεύειν βούλεται; τίς ἔχει καὶ φρόνησιν

ἱκανὴν νὰ διακρίνῃ καὶ ἀγάπην πρὸς ἐμὲ εἰλικρινῇ νὰ συμβουλευέσῃ τὰ κοινῶς εἰς πάντας συμφέροντας·» Πρώτιστον γινώρισμα ἀχραιφνοῦς ῥήτορος παραινετικοῦ εἶναι κατὰ Πλάτωνα ἡ εἰδότης τῆς οὐσίας καὶ φύσεως τῶν πραγμάτων. Ὁ προφορικὸς λόγος, ἀπεικόνισμα ὡν τοῦ ἐνδιαθέτου, γράφεται καὶ λαλεῖται πιθανῶς, ὅταν πρῶτον πιθανὸς διὰ τῆς φιλοσοφίας ἀποδειχθῇ ὁ ἐνδιαθέτος. Νοῦς, ἀτελεῖς ἢ σφαλερὰς κεκτημένος ἰδέας τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ἐξ ἀνάγκης κακῶς διασκέπτεται, κακῶς γράφει καὶ λαλεῖ, καὶ ἂν πάσας ἀπὸ στήθους ἐξεμαθε τὰς ῥητορικὰς τέχνας. Ἔτερον αὐτοῦ προτέρημα ὁμολογεῖται τὸ ἐλευθερὰ φρονεῖν καὶ παρρησίᾳ ἐξαγγέλλειν τὰ ἴδια φρονήματα. Οὐδέποτε ὁ ῥήτωρ εὐδοκίμεῖ, ἂν μὴ φανῶσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀληθῆς εἰκὼν ψυχῆς ἐλευθέρως. Ὁ πείθων τοὺς ἄλλους τὰ συμφέροντα, θεόν αὐτὸς πρῶτος νὰ ᾔῃαι περὶ αὐτῶν πεπεισμένος· ὁ βουλούμενος νὰ πυρώσῃ τῶν ἀκροωμένων τὰς ψυχὰς διὰ τῶν λόγων τοῦ ῥητορικοῦ λόγου θεόν πρῶτος νὰ ἀνάψῃ αὐτὰς ἐν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ. Ἐν ἀγενεῖ ψυχῇ ἀνδραπέδων τοιαύτη πύρωσις ἢ οὐδαμῶς τελειοουργεῖται ἢ ἄμα ἀνάπτεται καὶ μαραινέται δίκην ἀγύρων. Ὁ δὲ κεκτημένος φρονήματα ἐλευθερίας ἀκατάπληκτα οὔτε ψεύδεται, οὔτε κολακεύει, οὔτε συκοφαντεῖ, ἀλλὰ θάρβούντως συμβουλεύει τὰ εἰκότα, ἀποβλέπων οὐχὶ εἰς τὸν ψόγον τῶν ἀχρείων οὐδ' εἰς τὸν ἔπαινον τῶν ἀπαιδευτῶν τῆς συγχρόνου γενεᾶς, ἀλλ' εἰς τὴν ἀθέκαστον χρεῖσιν τῶν ἐπιγόνων. Τρίτον τοῦ ῥήτορος προσὸν εἶναι ἡ σαφήνεια, ἥς ἄνευ οὔτε διδάσκει, οὔτε πείθει. Ἀπὸ θανάτου θὰ ἦτο ὁ Δημοσθένης ἂν ἀνεμίσγυνεν Ἀττικὴν καὶ Αἰολικὴν ἢ ἐτέραν τοῖς Ἀθηναίοις ἀσαφῇ διάλεκτον· ὥς δὲ ἐκεῖνος ἔγραψε τὴν Ἀττικὴν χάριν Ἀττικῶν, οὕτω καὶ οἱ Ἑλληγες θεόν νὰ γράψωσιν ἑλληνιστὶ χάριν Ἑλλήνων, διότι ἂν δυσχερὲς ὑπάρχει ἡ ῥητορεῖα ἐν τῇ μητρικῇ ἐκάστου διαλέκτῳ, πολλῷ δυσχερεστέρα ἀποβαίνει τοῖς γράφουσιν ἐν ἄλλῃ διαλέκτῳ ἢ ἐν τῇ ἑμαυτοῦ νὰ σκέπτωνται καὶ διαλέγωνται παιδιόθεν. Ἡ τῶς ἀρίστος ῥητορικὴ εἶχε κατορθώσῃ νὰ γράφωνται καὶ τὰ ῥητορικὰ προγυμνάσματα ὡς τὰ γραμματικὰ θέματα· δὲν ἀπεδείχθησαν ὅμως ἐκεῖνα καὶ πράγματι διδασκαλικά, διότι δὲν συνετάσσοντο ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ἣτις εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς μεγίστης τοῦ ἔθνους μερίδος. Ἄν αὕτη ὑπάρχει ἔτι ἀκανόνιστος, δι' αὐτὸ τοῦτο ὀφείλει νὰ λαλῇ καὶ γράφῃ αὕτη ὁ ῥήτωρ ὅπως τελειώσῃ διὰ μὲν τῆς ῥητορικῆς τὴν γλῶσσαν, διὰ δὲ τῆς γλώσσης τὴν ῥητορικὴν καὶ δι' ἀμφοτέρων τὴν εὐδαιμονίαν καὶ εὐκλείαν τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἐν τῇ χρήσει τῆς κοινῆς γλώσσης δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ

σαφήνεια. Ὡς ὁ καλὸς στίχος, κατὰ τὸν σοφὸν Γαλάτην, πρέπει καὶ ὁ ῥητορικὸς λόγος νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς ἀκίβδηλον χρυσόν, δοκιμαζόμενον ἐκ τοῦ βάρους, τῆς καθαρότητος καὶ τοῦ ἤχου. Ἐκεῖνο μὲν εἶναι ἡ ὕλη, ταῦτα δὲ τὸ εἶδος τῶν λεγομένων. Τὸ μὲν βάρος στρέφεται περὶ τὰ νοήματα, ἅτινα θεὸν νὰ ἦναι ἀξιόλογα· ἡ καθαρότης περὶ τὰ ὀνόματα ἥτοι τὰς λέξεις, αἵτινες θεὸν νὰ ἦναι οἰκεῖαι καὶ ἀρμόζουσαι εἰς τὰ νοήματα καὶ δὴ πολιτικαὶ ἥτοι γνωσταὶ τοῖς πολίταις κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεά καὶ τὸν Ἰσοκράτην· ὁ δὲ ἤχος περὶ τοιαύτην τινὰ τῶν λέξεων τάξιν, ἥτις καὶ ἡδονὴν μεῖζονα νὰ ἐμποιῇ τῇ ἀκοῇ καὶ σφοδρότερον νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ψυχὴν. Ἐν τῇ καθωμυλημένῃ μάλιστα, ἥτις, πτωχὴ οὖσα, θανεῖζεται ἐκ τῆς ἀρχαίας λέξεως οὐχὶ τοῖς πᾶσι καταλήπτῃς, ἡ ἐντεχνος τῶν λέξεων θέσις μέγα συμβάλλεται εἰς τὴν τοῦ λόγου σαφήνειαν. Τῶν δοκίμων συγγραφέων καὶ ποιητῶν οὐκ ὀλίγοι ἐκωμωδῆθησαν ἐπὶ σκηνῆς ὡς χρυσάμενοι· κατὰ κόρον ταῖς αὐταῖς φράσεσιν ἢ λέξεσιν ἢ καὶ στοιχείοις. Ἄν δὲ εἰς τοιαῦτα λάθῃ περιέπαισον ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐν γλώσσαις ἀπηκριβωμέναις καὶ τελειοτάταις, σφόδρα πλανῶνται οἱ διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς κοινῆς γλώσσης προτιμῶντες νὰ γράφωσι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἥτις πρὸ αἰώνων ἐπαύσατο λαλοῦμένη, καὶ ἐν ᾗ, ἔτι καὶ ὁπότε ἐλαλεῖτο, τοσούτον εὐαριθμοὶ ὑπῆρχον οἱ γράφοντες καλῶς. Οἱ χρηστοὶ ἄνθρωποι φαντάζονται, ὅτι τὸ γράφειν ἑλληνιστὶ συνίσταται εἰς τὸ συντάσσειν τὰ μὲν ῥήματα καὶ τὰς προθέσεις ταῖς αὐταῖς ὀνομαστικαῖς πτώσεσιν, αἷς συνέτασσον αὐτὰς οἱ ἀρχαῖοι, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου κατὰ τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς· τοῦτο δὲ μόνον ὑπολαμβάνουσιν ὀρθὸν καὶ ἀσολοικόν, ὅτι δὲν ἀθετεῖ τοὺς κανόνας ἐκείνους· οὐδέποτε ὁμῶς ἐφρόντισαν περὶ τοῦ λεκτικοῦ μέρους τῆς γλώσσης ἥτοι τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκλογῆς καὶ τῆς εὐαρμόστου τούτων συνθέσεως. Ἡμεῖς τοὐναντίον, ἀρκούμενοι εἰς τὴν τῶν ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων κατάληψιν, ὡς ἀναγκαίαν πρὸς τὴν διόρθωσιν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἃς παραχωρῶμεν τοῖς μὲν φίλοις τοῦ μακαρονισμοῦ νὰ συγκλῶθωσι τὰ ἀσύγκλωστα, τοῖς δὲ φίλοις τῆς ματαιοπονίας τὴν δόξαν τοῦ συγγραφῆναι λόγους καὶ ποιεῖν στίχους, οὓς ἀναγινώσκων τις τῶν πάλαι σοφῶν θὰ ἀναφώνει «ὅτε μοι λεκάνην». Ἄς ἐγκλύπτωμεν δὲ ὅλην ψυχὴν εἰς τὴν μετὰ λόγου διόρθωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, ἥς ἡ τελείωσις ἐξήρηται ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν νοημάτων, ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἐντέχνου αὐτῶν συνθέσεως καὶ συμπλοκῆς.

Ὅταν τὸ πραγματικὸν τῆς συμβουλῆς ἔχῃ τὸ βάρος τοῦ χρυσοῦ, ὅταν δηλαδὴ ᾖ τὸν τοσοῦτον ἀξιόλογον, ὥστε νὰ ἐπιδιώκῃ τοῦ ἔθνους τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν εὐκλειαν, ἐπιλείπεται τὸ λεκτικὸν ἥτοι ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ πρέπουσα συνθήκη τῶν λέξεων. Καὶ τὴν μὲν ἐκλογὴν ῥαδίαν καθιστᾷ ἡ ἐντελής εἰδήσις τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Ἡ ἀρχαία αὕτη γέμει συνωνύμων, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν σώζονται ἐν τῇ κοινῇ, ἄλλα δὲ δι' ἐλλείψιν λεξικοῦ ὑπάρχουσι τοῖς πλείοσιν ἄγνωστα, ἄλλα δὲ ἄνευ δυσχερείας εἰσάγονται εἰς τὴν κοινὴν, ὁπόταν τάσσωνται οὕτω πως, ὥστε νὰ ἐρμηνεύωνται ὑπὸ τῶν ἐγγύς λέξεων, ἄνευ τοῦ μαγειρεύειν ἄκριτον μακρονισμόν, τοῖς ἀπαιδεύτοις ἀκατάληπτον, τοῖς δὲ πεπαιδευμένοις ἀγδῆ. Καὶ ἰδιώταις καὶ χαριεστέροις ἀρέσκει ὁ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χαρακτήρων μεμιγμένος λόγος, οἷος ὁ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἀποφεύγων ἑκατέρων τὰς ὑπερβολὰς καὶ τηρῶν τὸ μέτρον. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκλογῆς μέλζονα δύναμιν ἔχει ἡ σύνθεσις, ἥτις ἐντεχνος μὲν οὖσα, ἰσχύει νὰ καλύψῃ καὶ τῶν εὐτελῶν νοημάτων καὶ τῶν λέξεων τὴν ἀμορφίαν, ἄτεχνος δὲ διαμένουσα, ἀμαυροῖ καὶ τῶν ἀξιολόγων νοημάτων καὶ τῶν καταλλήλων τούτοις λέξεων τὴν κἀλλονίαν. Ὡς ἡ Ἀθηνᾶ διὰ τῆς μαγικῆς ῥάβδου ἐποίει τὸν Ὀδυσσεύα, ὄντα τὸν αὐτὸν, νὰ φαίνεται ὅτε μὲν ῥυσὸς καὶ μικρὸς καὶ αἰσχροὺς καὶ γέρων ἐπαίτης, ὅτε δὲ μέγας καὶ παγχὺς καὶ εὐμορφος καὶ τὴν ὄψιν νεαρός, οὕτω καὶ ἡ σύνθεσις, «τὰ αὐτὰ λαμβάνουσα ὀνόματα, τοτὲ μὲν ἄμορφα καὶ πτωχὰ καὶ ταπεινὰ ποιεῖ φαίνεσθαι τὰ νοήματα, τοτὲ δὲ ὑψηλὰ καὶ πλούσια καὶ ἀδρὰ καὶ καλὰ». Ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα διαφέρει ποιητῆς ποιητοῦ καὶ ῥήτορος ῥήτωρ «τῷ συντιθέναι δεξιῶς τὰ ὀνόματα». Ἀληθεύει μὲν, ὅτι, καθάπερ οὔτε εἰς τὴν ὄρασιν εἶναι ἀδιάφορος πᾶσα μίξις χρωμάτων, οὔτε εἰς τὴν γεῦσιν πᾶσα σύγκρασις χυμῶν, οὕτω καὶ ἄλλη μὲν σύνθεσις λέξεων ἀρέσκει, καὶ ἄλλη ἀπαρέσκει τῇ ἀκοῇ. Καὶ ἡ σύνθεσις ὁμῶς καὶ ὅλη ἡ ῥητορικὴ τέχνη, ὅπως ἐμμένη ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, δεόν νὰ χειραγωγῇται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, τοσαύτην μόνον ἡδονὴν τῷ ἀκροατῇ ἐμποιοῦσα, ὅση ἀρκεῖ ὥστε νὰ στερῇ τοὺς εἰς ὠφέλειαν αὐτοῦ ἀποβλέποντας λόγους καὶ καταστῇ, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἀπάτης εὐδαίμων.

Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν, ὑποδεικνύει ὁ Κοραῆς τὴν ἀνάγκην τῆς συναγωγῆς καὶ τῆς εἰς Λεξικὸν καταχωρίσεως τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, τὸν τρόπον τῆς κἀλλιεργίας καὶ τελειώσεως αὐτῆς καὶ τὴν ὠφέλειαν, ἥτις πρὸς

ἐκμάθῃσιν καὶ κατανόησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θὰ προήρχετο ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου παραθέσεως τῶν δύο γλωσσῶν· ἐπάγεται δὲ πολλὰ παραδείγματα, ἀπ' οὗ πλείονα κατεχώρισεν ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν ἐκδεδομένων ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέων. Προοιμιαζόμενος ὁμῶς δυσφορεῖ ἐπὶ ταῖς ἀναισχύντοις λοιδορίαις, αἷς ὀλίγω ἔμπροσθεν εἶχεν ἐξακοντίση κατὰ τοῦ ἔθνους ὁ γερμανὸς περιηγητὴς Βαρθόλδου, στηριχθεὶς εἰς τὴν πολυθρύλητον «Ἀντιφώνησιν» μισολόγων καὶ μισοσόφων Ἑλλήνων, οὔτινες, πᾶσαν βδελυσσόμενοι καινοτομίαν, ἐξήγγειλαν ἀρχὰς κατὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς μεθόδου τῆς τῶν γραμμάτων διδασκαλίας, ἀντεχόμενοι τῶν οὔτε φιλοσόφων, οὔτε ἀνυσίμων παλαιῶν μεθόδων. Οἱ φίλαυτοὶ ἄνθρωποι, πονοῦντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τοῦ βαθμηδὸν ἀνατέλλοντος τῆς παιδείας φωτός, φοβούμενοι δὲ μὴ φωραθῶσιν αὐτοὶ ἄστροι καὶ ἀπολέσωσι δύναμιν καὶ τιμὰς, συνίστῳν τὰ λεγόμενα καλὰ γραμματικὰ, φαυλιζόντες ὡς δημεγέρτας, ἀθέους καὶ φθορέας τῆς Ἑλλάδος τοὺς ἡσύχους ὀπαδοὺς τῆς φιλοσοφίας, ἣν φιλοζοφίαν ἐκάλουν ἐπὶ τὸ σκωπτικώτερον. Οἱ τῆς παιδείας τοῦ γένους ἐχθροὶ ἀνήκουσι, κατὰ Κόραῆν, εἰς δύο τάξεις· οἱ μὲν φρονοῦσιν εἰλικρινῶς μὲν, ἀλλ' ἐσφαλμένως, ὅτι ἡ φιλοσοφία καθίσταται βλαβερά, οἱ δὲ ὑφορῶνται καὶ μισοῦσιν αὐτὴν διὰ φόβον μὴ ἀποκαλύψῃ τὴν οὐτιδανότητα αὐτῶν, τιμωμένων τέως ὡς φωστήρων τοῦ ἔθνους. Καὶ ἐκείνους μὲν διδάσκει μετὰ πραότητος, τούτων δὲ ἀσυμπαθῶς ἐλέγχει τὴν ὑπόκρισιν, ἐπιλέγων, ὅτι ἄδικον θὰ ἦτο ἂν ἐβραδυπόρει τὸ ἔθνος ὅλον ἐν τῇ ἐπιδόσει χάριν τινῶν πλανωμένων ἢ πλανώντων καὶ ἂν ἐστερεῖτο ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀληθινὴν παιδείαν, ἥτοι τὴν παράδοσιν τῶν ἐπιστημῶν, ὡς αὗται τανῦν διδάσκονται ἐν τῇ σοφῇ Εὐρώπῃ, ὅπως θεοποιῶνται ὀλίγοι τινὲς ἐπαγγελλόμενοι τοὺς ποδηγέτας τοῦ ἔθνους. Τοὺς σπουδάζοντας νὰ καταδείξωσιν, ὅτι βλάβης πρόξενοι γίνονται αἱ τὰ πεφωτισμένα ἔθνη δοξάζουσαι ἐπιστημαί, ὀφείλει τὸ γένος νὰ ὑπολαμβάνῃ ἐχθροὺς, τὰς δὲ τούτων μωρολόγους κατὰ τῆς φιλοσοφίας διατριβὰς βλαστημίαν εἰς τὸν Θεόν, τὸν πηγὴν ὄντα πάσης σοφίας. Τὰ λεγόμενα καλὰ γραμματικὰ τῶν κακοδαίμωνων καὶ ἀγγραμμάτων ἀντιφιλοσόφων οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅπερ τὸ γένος ἐδιδάσκετο ἀπὸ τῆς δουλώσεως αὐτοῦ ἕως τῆς σήμερον καὶ ὣν ἕνεκεν διετέλεσεν ἐν βαρβαρότητι ἐπονειδίστη· εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅτινα ὅπως μάθη ὁ νεκρὸς Ἑλλῆν ἐθαπτόναι τὸν πλείστον τῆς νεότητος χρόνον, διατελῶν τοῦ λοιποῦ ἐν ἀγνοίᾳ πάσης βιωφελοῦς μαθήσεως· εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα, εἰς ἃ τὸ γένος ὀφείλει καὶ τὴν δούλωσιν καὶ τὰς ἐκ τῆς δουλώσεως

πολυχρονίους συμφοράς καὶ δι' ἃ ἠνυχάσθησαν πολλοὶ ἐκλιπόντες τὴν πατρίδα νὰ διάγῳσιν ὡς φυγάδες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, διότι δὲν εὗρισκον ἐπὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅτι τὸ πάλαι διέστελλε τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὡς ἐξαιρετον ἔθνος τοὺς Ἑλληνας· εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα τελευταῖον, δι' ἃ ὁ ἀνόητος ὄχλος ἐδοξολόγει καὶ σοφολογιωτάτους ἀπεκάλει ταλαιπώρους ἀνδρας, οἵτινες διὰ τῶν καλῶν γραμματικῶν μόνον οὐδὲ ὀλίγους στίχους ἠδύναντο νὰ ποιήσωσι καὶ νὰ μὴ φωραθῶσι συγχρόνως ὅτι οὐδέποτε ἐνόησαν οὔτε γραμματικὴ τί ἐστίν, οὔτε λογικὴ. Οὐδ' αὐτὴ τοῦ Θεοῦ ἡ παντοδυναμία ἰσχύει νὰ ποιήσῃ καλὰ γραμματικὰ ἄνευ καλῶν φιλοσοφικῶν. Ὁ τὰ γραμματικὰ μέρος τῆς φιλοσοφίας ἀνακηρύξας Πλάτων εἶπεν «ἀφιλοσοφία ἐξίς, καθ' ἣν ὁ ἔχων μισολόγος ἐστίν». Οἱ μὲν τὰ γραμματικὰ ψέγοντες, τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἐπαινούσας τοιοῦτόν τι πράττουσιν, ὡς εἰ ἐκάλουν τὴν μὲν σωφροσύνην ἔργον θεάρεστον, τὴν δὲ ἀρετὴν γέννημα διαβόλου.

Μετὰ τὸ προοίμιον ἐπανέρχεται ὁ Καραῆς εἰς τὴν διάπλασιν τῆς γλώσσης, λαμπρὰς σκέψεις παρενείρων καὶ περὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἔθνους. Πρὸς ἐκμάθησιν τῶν ἔντως καλῶν γραμματικῶν χρεῖα ὑπάρχει καλῆς γραμματικῆς, περὶ ἧς λόγος ἐγένετο ἄλλοθι, καλοῦ λεξικοῦ, τῆς παραθέσεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς πρὸς τὴν καθωμιλημένην καὶ τῆς παραδόσεως τῆς λατινικῆς. Εἰς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τὴν κατάληψιν δὲν ἀρκεῖ ἡ τῶν περιόδων καὶ τῶν φράσεων ἀνάλυσις κατὰ τοὺς τέως ἐν τοῖς σχολείοις συνήθεις κανόνας, ἀλλὰ προσαπαιτοῦνται πλεῖσται ἄλλαι γνώσεις, ἅς μόνῃ ἡ φιλοσοφία καὶ νὰ ὑποδείξῃ δύναται καὶ νὰ τελειώσῃ. Τῶν γνώσεων δὲ τούτων πρωτίστη δμοιογεῖται ἡ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης ἀκριβεστέρᾳ μελέτῃ, χρῆξουσιν λεξικοῦ ἐπιτηδεῖου, ἐλλείποντος τανῦν, καθ' ὅσον τὰ γνωστὰ τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης λεξικά οὔτε τὰς λέξεις ἀπάσας συμπεριλαμβάνουσιν, οὔτε τὰς φράσεις. Τοιοῦτο λεξικὸν ὃ ἦτο ἔργον καὶ χρόνου μακροῦ καὶ πόνου πολλοῦ καὶ λογίων πολυαριθμῶν· οἱ δὲ μέλλοντες λεξικογράφοι δέον νὰ ᾖναι εἰδημόνες καὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἐξ ἧς ἡ νῦν λαλουμένη προέκυψε, καὶ τῆς λατινικῆς διὰ τὴν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν συγγένειαν, καὶ ὅθι καὶ τῆς γαλλικῆς διὰ τε τὰς ἐν αὐτῇ ἀποθεσουργισμένους ἐλληνικὰς καὶ λατινικὰς λέξεις καὶ διὰ τὸ γαλλιστί συντεταγμένον παράδειγμα καλοῦ λεξικοῦ, τοῦ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Πηγαὶ δὲ, ἐξ ὧν ὃ ἡρύοντο τὴν ὕλην, ὑποδεικνύονται αἱ ἐξῆς τέσσαρες· πρώτη ὃ ἦτο τὸ σύνολον τῶν λέξεων ἀπάντων τῶν τέως

ἐκδοθέντων λεξικῶν Δουκαγγίου, Μεύρσιου, Σίμωνος Πορτίου, Βλάχου, Σομαυέρα, Βιγέλου, Βεντότη κλ. Δευτέρα δὲ θὰ ᾔτο ἡ πολύβιβλος βυζαντινὴ ἱστορία, ἥς ἡ ἀνάγνωσις ὀδυνηρὰ μὲν καθίσταται τοῖς ἐχέφροσιν, ὡς ἀπεικονίζουσα τὰς τῶν γραικορωμαίων αυτοκρατόρων μορφάς, αἵτινες ὤθησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν δουλείαν, λυσitteλεσάτη δὲ θὰ ἀπέβαινε ἐκ τῆς συναγωγῆς μυρίων ἐν αὐτῇ λέξεων, ὧν ἡ ἄγνοια πολὺ λάχιν ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ προσφεύγωμεν εἰς λέξεις ἀνοικεῖους τοῖς λεγομένοις πράγμασι. Τρίτη πηγὴ προτείνεται τὸ σύνολον τῶν ἐν τῇ κοινῇ γλῶσση γραφέντων ἀπὸ τοῦ 1453 ἕως τῆς σήμερον· ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται κρίσις καὶ διακρίσις. Ἐκ μὲν τῶν γραφέντων ἕως μεσοῦσης τῆς προτέρας ἐκατονταετηρίδος πλείστας ἀπανθίζει τις ῥαδίως καὶ λέξεις καὶ φράσεις γνησίας τῆς κοινῆς γλῶσσης· ἐκ τοῦ μέσου δὲ ἐκείνου ἕως τῆς σήμερον, πολλοὶ τῶν συγγραψάντων ἐν εἰλικρινεῖ μὲν τῇ προθέσει, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης κρίσεως βουλευθέντες νὰ διορθώσωσι τὴν γλῶσσαν, ἐπλάσαν μακαρονισμὸν τοσοῦτω ἀηδέστερον, ὅσῳ ποικιλώτερον ἔνεκεν τῆς διαφωνίας τῶν γραψάντων. Ἐκ τοιούτων μακαρονιστῶν συγγραφέων καὶ μάλιστα τῶν μεταφραστῶν θέον νὰ συλλέγωνται αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις μετὰ μείζονος προσοχῆς. Ὅσάκις ἐν τῇ κοινῇ ἐλλείπουσι λέξεις, διότι ἄγνωστοι ὑπάρχουσιν αἱ ταῦταις ἀντιστοιχοῦσαι ἰδέαι, ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ μεταφράζων ὀφείλει νὰ προστρέχῃ μὲν εἰς τὴν ἀρχαίαν, ἐκ δὲ τῶν πολλῶν συνωνύμων λέξεων νὰ προτιμᾷ τὴν οὖσαν μᾶλλον ἀρμυρῶν ὅπως διδάξῃ τὸν ἀναγινώσκοντα ἢ παρορμήσῃ αὐτὸν εἰς ἐρευναν, δι' ἧς νὰ μαντεύσῃ τὸ λεγόμενον ἀφ' ἐαυτοῦ. Τετάρτη πηγὴ προτίθεται ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα Διαθήκη, ὧν ἡ συγχὴ ἀνάγνωσις μεγίστην ἔσχε ῥοπὴν ἐπὶ τὴν κοινῶς λαλουμένην καὶ οἶονεῖ ἔβαψεν αὐτήν· ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν θέον νὰ ἀπανθίζωνται φράσεις σώζουσαι ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰς τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθωμιλημένης ἐλληνικῆς, νὰ ἀπορρίπτονται δὲ οἱ κατὰ κόρον ἐν ἀμφοτέραις ἀπαντῶντες ἑβραϊσμοί.

Εἰπὼν ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι οἱ συνθέται τοῦ κοινοῦ λεξικοῦ θέον νὰ ᾔναι εἰδήμονες τῆς ἀρχαίας, ἔρχεται νὰ δηλώσῃ ὅποιαν τινὰ εἴδησιν νοεῖ. Ἡ μὲν κοινὴ γλῶσσα ἀφίσταται πολὺ τῆς ἀρχαίας, ἀλλ' ἡ ἀπόστασις δὲν εἶναι τοσαύτη, ὅσην θὰ ἐφρατᾶζετο ὁ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀναγινώσκων ἄνευ ἄλλης προπαρασκευῆς καὶ βοηθείας παρὰ τὰ καλὰ τῶν ἀντιφιλοσόφων γραμματικῶν. Ἐν τῇ κοινῇ γλῶσση ἀπαράλλακτοι ἐσώθησαν καὶ φράσεις τῆς ἀρχαίας πάμπολλαι

καὶ μυρίαὶ λέξεις σημασίαι κύριαί τε καὶ μεταφορικαί· διὰ τῆς μεθόδου ὅμως, καθ' ἣν ἐδιδάσκοντο τότε ἡ ἀρχαία, ἦτο ἀδύνατον νὰ κατανοηθῇ ἡ στενὴ ἀμφοτέρων συγγένεια· διὰ ταύτην δὲ τὴν ἄγνοiam ὁ γραφὼν τὴν κοινὴν ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ ἐπιτηδεύῃ ἀντὶ τῶν χρηστῶν καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἀχρήστους ἢ καὶ παντάπασι βαρβάρους. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Κοραῆς, ἐπιχειρεῖ καὶ πάλιν νὰ ὑποδείξῃ πόσον ἀναγκαία ὑπάρχει ἡ τῶν δύο γλωσσῶν παραθέσις εἰς τὴν ἀκριβῆ τῆς ἀρχαίας καταλήψιν καὶ εἰς τὴν μετὰ λόγου τῆς νέας διόρθωσιν, διδάσκων διὰ πληθὺς παραδειγμάτων πῶς πρέπει ἐκ τῆς παραθέσεως ταύτης νὰ ὠφεληθῇ ὁ μελετῶν νὰ συντάξῃ νέον τῆς νέας γλώσσης λεξικόν. Τὰ δοκίμια ταῦτα τοῦ Κοραῆ εἶναι ἀληθῶς θησαυροί, οὕτως μετ' εὐφροσύνης καὶ θαυμασμοῦ ἐμνημόνευσαν καὶ ἀλλοδαποὶ λόγιοι. Ἐρ' ἐκάστης λέξεως δυσνοήτου ἢ καὶ βαρβαροφανοῦς ἀναζητεῖ ὁ ἀνὴρ τὸ ἔτυμον, τὰς διαφόρους ἐκδοχάς, τὰς δι' αὐτῆς σχηματιζομένας φράσεις καὶ παροιμίας, ἐξαίρων μὲν τὰς ἐν τῇ καθωμίλημένῃ μόνον ἀπαντώσας, ἀντιπαραβάλλων δὲ καὶ τὰς τυχόν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σωζομένας ἀντιστοίχους. Τοιοῦτω δὲ τρόπῳ διορθοῖ λεξικογράφους καὶ ἐρμηνεύει χωρὶα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων πείθων τοὺς νέους, ὅτι τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων θὰ ἐκμάθωσι διὰ τῆς παραθέσεως τῆς κοινῆς πολλῶν εὐχερέστερον καὶ πολλῶν ταχύτερον ἢ διὰ τῶν κακίστων καλῶν γραμματικῶν τῶν ἀντιφιλοσόφων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους καὶ ὁ Κοραῆς, συνειδὼς τοῦ ἔργου τὸ δυσχερές, ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν ἐπῆλθεν εἰσέτι ἡ ὥρα ἵνα συνταχθῇ τοιοῦτο κριτικὸν λεξικόν τῆς καθωμίλημένης, περιέχον καὶ τὴν ἀποδειξὴν τῆς συγγενείας αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν· ἐπῆλθεν ὅμως ἡ ὥρα, ἵνα συνταχθῇ λεξικὸν περιέχον τοὐλάχιστον ἅπασαν τὴν ὕλην τῆς γλώσσης, ἥτοι ἅπασας τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις τῆς κοινῆς ὁμιλίας, καθ' ὅσον οὕτω θὰ ἀπέβαινεν εὐχερεστέρα καὶ ἡ συναγωγὴ τῆς εἰς τὸ κριτικὸν λεξικὸν ἀναγκαίας ὕλης. Πρὸς συναγωγὴν τῆς ὕλης ἔδει νὰ περιέλθωσι τὴν ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὴν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους δύο νέοι λόγιοι, καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος, ἔχοντες δύο τῆς κοινῆς γλώσσης λεξικά μετὰ φύλλου ἀγράφου, προσκεκολλημένου εἰς ἕκαστον φύλλον ἔντυπον, καὶ νὰ συλλέξωσι μετὰ πολλῆς ἀκριβείας πρῶτον τὰς ἐν τοῖς προχείροις λεξικοῖς ἐλλείπουσας λέξεις, διότι πολλὰ τοῦ τῆς Ἑλλάδος σώζονται πολλὰί λέξεις ἑλληνικαὶ ἢ τοὐλάχιστον οὐχὶ βάρβαροι, ὧν ἡ ἄγνοια ἀναγκάζει τοὺς ἄλλοι διαιτωμένους νὰ μεταχειρίζονται ἀντὶ τούτων ἰταλικὰς ἢ τουρκικὰς· τοιούτων δὲ λέξεων

ἡ ἀκριβὴς συναγωγὴ θὰ ἡρμήνευε λέξεις ἑλληνικάς, ὧν ἄγνωστοι ἔως τῆς σήμερον ἦτε ἐτυμολογία καὶ ἡ ἀκριβὴς ἔννοια. Μετὰ τὰς λέξεις ὤφειλον, θεύτερον νὰ περισυλλέξωσι φράσεις, διότι τὸ μὲν λεξικὸν ἀνευ φρασιολογίας θὰ ἦτο τοῦ ὀνόματος ἀνάξιον, αἱ δὲ τῆς κοινῆς φράσεις, πρὸς τὰς τῆς ἀρχαίας παραβαλλόμεναι, καθιστῶσι ταύτην μὲν μᾶλλον εὐνόητον, ἐκείνην δὲ μᾶλλον εὐδιόρθωτον. Τελευταῖον ὤφειλον νὰ συλλέξωσι καὶ παροιμίας, αἵτινες, ὡς ἀληθὲς τοῦ λαοῦ φιλοσοφία, χειραγωγοῦσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ γίνονται δεῖγμα τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταστάσεως. Αὗται δὲ αἱ παροιμίαι δυνατόν νὰ καθαρῶσιν ἀπὸ τῆς ἀνωμάλου αὐτῶν χυδαιότητος κατὰ τὸ ὀρθὸν μέτρον, οὔτε ἐξελληνιζόμεναι, οὔτε τελείως μακαρονιζόμεναι. Τότε δὴ τοιοῦτο λεξικὸν καὶ τοῖς μόνον τὴν ἀνάγνωσιν ἐπισταμένοις θὰ ἀπέβαινε διορθωτήριον καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν διαγωγῆς.

Ἐν τῷ τετάρτῳ μέρει τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν, παρέστηεν ὁ Κοραῆς ἀναγκαίαν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους τὴν ὁμόνοιαν ἀπάντων τῶν γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν διευθυνόντων αὐτὰ διδασκάλων. Ἀναγκαίαν ὡσαύτως παρέστησε καὶ τὴν παιδικὴν τῶν νέων ἀνατροφὴν. Ἐπιστέλλων τοῖς ἰδρύσασι γυμνάσιον τῶν ἐπιστημῶν Σμυρναίοις ἔγραφε· θέλετε νὰ καταστήσῃτε τὸν πλοῦτον ἀληθῶς πρᾶγμα χρησίμον; Ἰδοὺ καιρὸς· ἐξοδιάσατε μέρος αὐτοῦ κατὰ μίμησιν τῶν προγόνων εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς Σμύρνης, ἐμβιβάζοντες πάλιν εἰς αὐτὴν ὅσα ἀπ' αὐτῆς ἐξώρισεν ἀγαθὰ τῆς ἀπαιδευσίας τὸ σκότος. Ὡς δὲ ἐκείνοι ὡμονόησαν πρὸς ἄλλας πόλεις ἣν τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπῆται τότε πολιτικὴν ὁμόνοιαν, οὕτω καὶ ὑμεῖς νῦν ὡμονοήσατε πρὸς τὰς γείτονας πόλεις, τὴν Χίον καὶ τὰς Κυθωνίας, ὁμόνοιαν ἠθικὴν, διότι τὸ κυριώτατον τέλος τῆς τῶν ἔθνων παιδεύσεως εἶναι ἡ χρηστοτήθεια. Ἡ ὁμόνοια θὰ χορηγήσῃ ὑμῖν τὰ μέσα νὰ φυλάττησθε τὰς ἐνέδρας τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν, οἵτινες δὲν εἶναι μόνοι οἱ ὑπὸ τὴν προσωπίδα τῆς θρησκείας κρυπτόμενοι. Ἐν παντὶ τῶν ἔθνων μεγάλῃ ἠθικῇ ἢ πολιτικῇ κινήματι ἀναφαίνονται τρία εἶδη ἀνθρώπων, ἐνεργοὶ τοῦ νέου δράματος. Οἱ εὐαριθμοὶ πρῶτοι, ψυχῆς καὶ σώματος δυνάμεις ἀφιερῶσιν εἰς τὴν πρὸς τὰ καλὰ μεταβολὴν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀναζύμωσιν τῆς πατρίδος αὐτῶν. Οἱ δεῦτεροι, οἱ ἐκ μόνης τῆς παλαιᾶς ζύμης τρεφόμενοι τέως καὶ δοξαζόμενοι, ἀποστρέφονται τὴν ἀναζύμωσιν, κραυγαῶσιν ὁρρυβδῶς κατὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀναισχύντως διώκουσι

τοὺς ὀλίγους ταύτης ὀπαδοὺς. Οἱ τρίτοι, πανουργότεροι τῶν δευτέρων, ἀδυνατοῦντες νὰ φιλοσοφῶσιν ἀληθῶς καὶ νὰ τρέφωνται ὡς πρόσθεν ἐκ τῆς ἀπαιδεύσεως, ποιοῦνται πραγματεῖαν τὴν παιδεῖαν τοῦ ἔθνους. Ἀποστατοῦντες τῶν ἐχθρῶν τῆς φιλοσοφίας μόνον κατ' ἐπίφασιν, γίνονται τῶν ἀληθινῶν τῆς σοφίας φίλων ψευδᾶδελφοί. Πάντων τούτων τὴν διὰ-κρίσιν, δυσχερεστάτην οὖσαν νῦν ἐν Ἑλλάδι, μόνος ὁ πληθυσμὸς τῆς παιδείας δύναται νὰ διευκολύνῃ. Ὅταν τὸ φῶς τῶν ἐπιστημῶν ἐμβιβάζῃ τὰς ὁρθὰς δόξας καὶ εἰς τῶν ἀναπιστημένων τὰς κεφαλὰς, τότε καὶ ὁ κοινὸς λαὸς ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως θὰ διακρίνῃ τοὺς ἀληθινοὺς τῆς δόξης αὐτοῦ προνοητὰς καὶ τοὺς μόνον τὸ ἴδιον συμφέρον ἐπιδιώκοντας. Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν λαλεῖ καὶ γράφει μόνον ὅσα ἀκριβῶς ἐπίσταται, οὐχὶ δὲ τὰ ὑπερβαίνοντα τὴν δύναμιν αὐτοῦ· γράφει δὲ τότε μόνον, ὅταν ἐπιβῇ ὅτι θὰ ὠφελήσῃ κοινῶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδίως τὴν πα-τριδα, οὔτε εἰς κέρδος ἀποβλέπων, οὔτε εἰς τιμὰς. Οὔτε πατριδα κο-λακεύει, οὔτε συμπολίτας· ἐπαινεῖ τὰ καλὰ ἀδόλως, ψέγει τὰ κακὰ μετὰ παρρησίας καὶ θεατριζέει τοὺς προξένους τῶν κακῶν ὅταν ἐπιμέ-νωσιν ἐν τῇ κατὰ τῆς φιλοσοφίας πλῆρῳ. Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν τιμᾷ τοὺς συναγωνιζομένους αὐτῷ τὸν καλὸν τῆς τοῦ γένους παιδείας ἀγῶνα, προθυμούμενος νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτοὺς, πλανηθέντας ποτὲ, εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν μετ' εὐσχημοσύνης, ἱλαρότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἀληθινῆς· λαλεῖ δὲ πάντοτε καὶ γράφει οὐχὶ ὅπως ἀρέσῃ τῷ συρφετῷδε· ἔχῃ, οὐ τιнос τὴν τιμὴν ὑπολαμβάνει τιμὴν φύλου κριτοῦ, ἀλλ' ὅπως ὠφελήσῃ τὴν πατριδα. Ἀλλ' ὁ πληθυσμὸς τῆς παιδείας οὐδέποτε θὰ πορίσῃ τὴν ὀ-ρθὴν ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων κρίσιν, ἂν μὴ διορθώσῃ συγχρόνως καὶ τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν. Οὐδέποτε πύεται λέγων ὁ Κοραῖς ὅτι καιρὸς νὰ φροντισώμεν περὶ τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς. Αἱ ἐπιστῆμαι ἀπὸ τιнос χρόνου εἰσάγονται εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' ὅπως ὠφελήθωσιν ἐκ τούτων μὲν οἱ νέοι, ἐκ τῶν νέων δὲ σύμπαν τὸ γένος, θεόν νὰ ἔρχωνται πρὸς αὐτὰς οἱ νέοι προπαρεσκευασμένοι δι' ὀρθοτάτης παιδικῆς ἀνατροφῆς· εἰ δὲ μὴ, θὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰς ὡς μεταχειρίζονται πολλὰκις τὸν πλοῦτον ὅσοι δὲν ἐγεννήθησαν ἐκ γονέων πλουσίων, ἀλλὰ κατὰ τὸν πλεῖστον τοῦ βίου ὑπὸ τῆς ἐνδείας τῶν χρεωδεστῶν ταλαιπωρηθέντες, ἐγένοντο αἴφνης πλούσιοι ὑπὸ τύχης.

Ταῦτα ἐν περιλήψει ἔγραψεν ὁ Κοραῖς τῷ 1809 τρίτῳ δὲ ἔτει ὕστερον, κατὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ τρίτου τόμου τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου, διελεύκανε τὸ αὐτὸ θέμα «λέξει τῷ μεγέθει τῶν λεγομένων

*

συνεπαρμομένη», διὰ σφωτέρων ἐπιχειρημάτων, διὰ γλαφυρωτέρου ὕφους καὶ διὰ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ κηλοῦντος καὶ ἀνυψοῦντος τὴν διάνοιαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μονονουχί εἰς δάκρυα τὴν καρδίαν ἐπικλῶντος· συγχρόνως δὲ προσευμήθη νὰ ἀπαλλάξῃ τῆς πτωχαλαζονείας ἐνίους τῶν τότε εἰς τὸ δημόσιον παρερχομένων λογίων καὶ χειραγωγήσῃ αὐτοὺς εἰς ἣν αὐτὸς ὑπελάμβανεν εὐθεῖαν ὁδόν. Τὸ θεινότατον τῶν συμπτωμάτων τῆς καθόλου ἐθνικῆς καχεξίας ἦτο μέχρι τινὸς χρόνου, κατὰ τὸν Κοραῖν, ἡ ἀναισθησία, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν τοῖς σωματικοῖς νοσήμασι θεινότατος κρίνεται τοῦ ἀσθενοῦντος ὁ κίνδυνος, ὅταν ἀναισθητῇ τῶν πόνων. "Οτε ὁμως ἤρξατο ἡ Ἑλλὰς νὰ νοῇ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, ἤρξατο καὶ νὰ φιλοσοφῇ, διότι κατὰ τὸν Ἐπίκτητον ἀρχὴ φιλοσοφίας παρὰ γε τοῖς ὡς δεῖ καὶ κατὰ θῆραν ἀπομένους αὐτῆς, συναίσθησις τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας περὶ τὰ ἀναγκαῖα». Εὐφρόσυνον δὲ τῆς συναισθήσεως ταύτης ἐπακολούθημα φαίνεται ὅτι φιλογενεῖς ἱατροὶ οὐκ ὀλίγοι, περὶ πολλοῦ ποιοῦμενοι τὴν θεραπείαν τῶν θειῶν τῆς πατρίδος, προτείνουν περὶ παιδείας καὶ γλώσσης συμβουλὰς, οὐχὶ μὲν τὰς αὐτὰς, τεινούσας δὲ ἀπάσας πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτῆς. Καὶ εὐχῆς μὲν ἔργον, ἂν ἦσαν οἱ ἱατροὶ ὁμοφρονέστεροι καὶ ἐφίστων συντονωτέραν εἰς τὸ πρᾶγμα προσοχὴν, διότι ἀπ' ἐναντίας περιπτώσεως τὸ πολυθρόλῳτον ἀπολλῶν ἱατρῶν εἰσοδός μ' ἀπώλεσε» κινδυνεύει νὰ ῥηθῇ ποτε καὶ ἐνταῦθα διὰ δύο μάλιστα λόγους. Ὁ μὲν σωματικὰ νοσήματα θεραπεύων ὀφείλει νὰ ἀκριβοῖ μόνον τὴν φύσιν τοῦ κακοῦ καὶ τὴν κράσιν τοῦ πάσχοντος· ὁ δὲ γλῶσσαν βεβαρβρωμένην διορθῶν πρέπει νὰ προσεπικριβοῖ καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ κράσιν, διότι μέλος ὢν τοῦ κακῶς ἔχοντος σώματος καὶ δὴ καὶ συμμετέχων οὕτινος ἐπιδιώκει τὴν ἀπαλλαγὴν παθήματος, παρέχει ἐνίοτε καὶ λειληθότως συμβουλὰς, αἵτινες οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ προλήψεις κεφαλῆς νοσοῦσης καὶ ἀληθινὰ πυρετοῦ παραλαλήματα. Περὶ πλείον, ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν αὐτὸς μὲν ὁ εἰσκαλούμενος ἱατρὸς ποιεῖται ἑναρξίν τῆς θεραπείας, αὐτὸς δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ διαπεραίνει αὐτήν· ἐπὶ δὲ τῆς διορθώσεως τῆς γλώσσης οἱ τῶν ἱατρῶν ἔσχατοι καὶ τελευταῖοι εἶναι οἱ δόκιμοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, αἵτινες δὲν ἀναφαίνονται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὅταν πρῶτον λάβῃ τὸ βεβαρβρωμένον ἔθνος συναίσθησιν τοῦ ἰδίου νοσήματος. Εὐτύχημα λοιπὸν θέον νὰ ὑποληθῇ καὶ τοῦτο μόνον, ἔαν κατ' ἀρχὰς ἐφανισθῶσι σπουδαῖοι ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ συλλέξωσι καὶ παράσχωσι τοῖς μέλλουσιν ἱατροῖς τὰς χρεώδεις βοτάνας. Ἡμεῖς οἱ νῦν ποθοῦντες τῆς γλώσσης τὴν βελτίωσιν καὶ

τῆς πατρίδος τὴν εὐκλειαν, μελετῶντες τὸ θεοδίδακτον «γνώθι σαυτόν», ὡς ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἀπέναντι τῶν ἐπιγενησομένων τῆς γλώσσης νομοθετῶν εἴμεθα ὅ,τι ριζοτόμοι καὶ φαρμακοπῶλαι ἀπέναντι ἱατρῶν καὶ κτίσται ἀπέναντι ἀρχιτεκτόνων. Ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ» ἀναρρίπτουσί τινες γνώμας ὥσαντι ἦσαν νομοθέται τῆς γλώσσης· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες οὔτε Θουκυδίδαι εἴμεθα, οὔτε Πλάτωνα, οὔτε Δημοσθέναι, χαλεπῶς δὲ καὶ μάλιστα δυνάμεθα νὰ παραβῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τοῖς πρώτοις τῶν λογογράφων, Φερεκῦδει, Καδμῳ, Ἐκαταίῳ. Ἡ κατ' ἐπίρασιν ταπεινὴ θέσις οὐδὲν μὲν οὐκ εἶδος προστρίβει ἡμῖν, δόξης δὲ πολλῆς θὰ γίνῃ παραιτίος, ἔαν προσηκόντως μοχθήσωμεν εἰς τῶν κακῶς κειμένων τὴν ἀνθρώπων καὶ προλειάνωμεν ἄλλοις τὴν ὁδὸν τοῦ εὖ ποιεῖν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ σοφὸς, κατὰ τὸν Χῖον Ἀρίστων, εἶναι ὁμοιος τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ, ὅστις, ἂν τε Θεοσίτου, ἂν τε Ἀγαμέμνονος ἀναλάβῃ πρόσωπον, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως. Οὐδ' ἡμεῖς λοιπὸν θὰ ἀμοιρῶμεν ἐπαίνων, ἔαν καὶ προσηκόντως καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων κοπιᾶσωμεν, ἀφ' οὗ πρῶτον συνειδῶμεν τίνες εἴμεθα, πότε καὶ ποῦ ἐγεννήθημεν, ἐν τίνι βίου καταστάσει διατελοῦμεν καὶ τίνα δυνάμεθα νὰ καταβάλλωμεν ἔρανον εἰς τῆς πατρίδος τὴν χρεῖαν. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν ἐργασίας ἐξήρτηται ἡ τῶν μελλόντων δοκίμων συγγραφῶν ἐπιτυχία· διότι ὁποῖαν ἂν ἡμεῖς ὕλην καταλίπωμεν αὐτοῖς, τοιαύτην ἐξ ἀνάγκης θὰ ἀνεγείρωσιν ἐκεῖνοι οἰκοδομήν.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνέβη ὅ,τι εἰς τοὺς λαλοῦντας αὐτὴν Ἕλληνας. Βαθυμῶδον ὅτε ἀπέλειπον ἡμᾶς ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, ἐξέρρεον ἡμῶν καὶ αἱ ὀρθαὶ τῶν πρᾶγματων ἰδέαι, ὧν τὴν θέσιν κατελάμβανον προλήψεις διεστραμμέναι καὶ φθοροποιοί. Ἀλλ' αἱ ἰδέαι, ὀρθαὶ ἢ πλημμελεῖς, ἀποτελοῦσι τὸ θεμέλιον καὶ δὴ τὴν ὕλην τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου. Οἷος ὁ λόγος ὁ ἐνδιαθέτος, τοιαύτη καὶ ἡ τούτου εἰκὼν, ὁ λόγος ὁ προφορικός· καὶ τὸ ἀνάπαλιν· δὲ, ὁ προφορικός, ἐπιδρῶν εἰς τὸν ἐνδιαθέτον, ἀπεργάζεται τοῦτον ἐπιχαριτώτερον ἢ ἀχαριτώτερον, πλουσιώτερον ἢ πτωχότερον. Ὁ μὴ ὀρθῶς διανοούμενος λαλεῖ καὶ οὐκ ὀρθῶς· ὁ δὲ πλημμελῶς λαλῶν κωλύει τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ ἀνευρίσκειν τὰ τῆς πλάνης αἷτια καὶ διαστρέφει ἢ καὶ τέλειον καταργεῖ τὴν τοῦ λογίζεσθαι δύναμιν. Τὴν συνάφειαν καὶ ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν τῶν δύο λόγων νοήσαντες οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξέφερον ἀμφοτέρων τὰς ἐργασίας διὰ τοῦ αὐτοῦ ῥήματος φράζω καὶ φράζομαι, λέγω καὶ λογιζομαι. Ἄγονον ἔριν λοιπὸν ἐρίζουσι καὶ οἱ τὰς λέξεις ἀκριβοῦντες, καὶ οἱ τῆς

ἀκριβώσας ταύτης καταφρονούντες ὡς δῆθεν τῆς τῶν πραγμάτων ἰδέας μᾶλλον στοχαζόμενοι, ὅτι, ἐπὶ τέλους, ἐκεῖνοι μὲν, ὀρμώμενοι ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν λέξεων, πειρῶνται νὰ χωρήσωσιν εἰς τῶν πραγμάτων τὴν κατὰληψιν, οὗτοι δὲ, καίτοι αἰρούμενοι τὴν περὶ τὰ πράγματα ἀσχολίαν, δὲν ἀποβάλλουσι παντάπασιν τῶν λέξεων τὴν ἀκρίβωσιν, φρονοῦσι δ' ἀπλῶς ὅτι συμφέρει νὰ μὴ μένωμεν ἐπὶ τῶν λέξεων, ἀλλὰ νὰ χωρῶμεν εἰς τὰ διὰ τούτων σημαζόμενα. Τὸ φράζειν καὶ τὸ φράζεσθαι τοσοῦτον ἀδιασπαστως ὑπάρχουσιν ἀλλήλοις συνημμένα, ὥστε ὁ τὸ ἕτερον διορθῶν ἢ διαστρέφων συνδιορθοῖ ἢ συνδιαστρέφει καὶ τὸ ἕτερον. Αἴρεσις λοιπὸν καὶ προτίμησις ἐννοίας ἢ λέξεως οὐδεμία εἶναι συγχωρητὴ· κατὰ τοῦτο δὲ μόνον ἢ λέξις ἦτοι ἢ τῆς λέξεως ἔρευνα δέον νὰ ἔχῃ τὰ πρωτεῖα τῆς τάξεως, καθ' ὅσον, πρὶν ἢ νοήσωμεν πρᾶγμα τι, ἀνάγκη νὰ μάθωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἔτι δὲ ἀναγκαιότερα φαίνονται τὰ περὶ τῶν ὁ λόγος πρωτεῖα ὑποκειμένου λόγου περὶ ἔθνους βαρβάρου ἢ βαρβαρωθέντος, διότι πρὶν ἢ ὁ διδασκόμενος μάθῃ ὀρθὰς ἰδέας δέον νὰ ἀπομάθῃ ὅσας κέκτηται στρεβλὰς· τοιαύτη δὲ ἀπομάθησις δὲν κατορθοῦται χωρὶς ἐρεῦνης καὶ καθαρμοῦ τῆς γλώσσης. Εἰς τῶν λέξεων τὴν ἐρμηνείαν ἡσχολήθησαν ἄλλοι τε φιλόσοφοι καὶ οἱ στωικοί, νοήσαντες ὅτι τὸ ἀδιόριστον τῶν λέξεων συνεπάγεται τὸ ἀκατάστατον τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀκατάστατον τῶν πράξεων, ὁπόθεν ἢ τῶν ἀνθρώπων κακοδαιμονία. Τῷ ὄντι, ἔνεκεν τῆς διαφορᾶς τοῦ σημειομένου μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως, πολλοὶ ἢ καλοῦσι τὸ ἄδικον δίκαιον ἢ ἀρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ὅπως ποιήσωσιν ἐλεημοσύνην, ἢ ἀγνοοῦσιν ἔννοιαν ἅμα καὶ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, ἐφ' ᾗ ἐπὶ τέλους ἀφαιρούμενοι τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν γίνονται ἐξ ἀνθρώπων ἀνδράποδα· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ καλὰ γραμματικά ἄλλως ἐρμηνεύονται ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ φιλολόγων καὶ ἄλλως ὑπὸ τῶν μισοσόφων καὶ μισολόγων. Ὁρθῶς λοιπὸν διισχυρίσατο ὁ Ἐπίκτετος, ὅτι ἢ τῶν ἀνθρώπων παιδεία ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐρεῦνης τῶν λέξεων, «ἀρχὴ παιδείσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις»· ὁρθῶς δὲ ποιοῦντα καὶ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη πρῶτον βιβλίον ἐφρόντισαν νὰ πορίσωσιν ἑαυτοῖς τὸ λεγικὸν τῆς ἰδίας γλώσσης· διότι, ἐφ' ὅσον χρόνον ἔθνος τι ἀμελεῖ νὰ περισυλλέξῃ καὶ διασαφήσῃ τὰ σύμβολα, δι' ὧν ἀποκαλύπτει τὰ ἑαυτοῦ διανοήματα καὶ αἰσθήματα, οὔτε παιδείας καθέλου γίνεται μέτοχον, οὔτε τὴν ἤδη κτηθεῖσαν πλουτίζει, κινδυνεύει δὲ μάλιστα καὶ ταύτην νὰ ἀπολέσῃ ὡς περιφερομένην κατὰ πόλεις καὶ χώρας σποραδικήν καὶ ἀθησαύριστον. Οἱ Ἕλληνας ὀλίγον διαφέρομεν ἀνθρώπου ἀπολυομένου

ζοφεράς καὶ μακροχρονίου φυλακῆς· καθ' ὃν δὲ τρόπον οὗτος πρῶτον ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ τὰς ὀνομασίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὀρωμένων πραγμάτων, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθίας ἐξερχόμενοι, δέον νὰ προσεγγίζωμεν μετὰ τοῦ φωτός τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰς τέως συνήθειας λέξεις, ἐρευνῶντες τί ἐκάστη ἐδήλου παρὰ τοῖς προγόνοις, τί δηλοῖ περ' ἡμῖν καὶ τίς ἡ κυρία ἔννοια αὐτῆς, παραβυλλομένης πρὸς ἀντιστοίχους λέξεις τῶν ἄλλων σοφῶν ἔθνων. Τοιαύτην ἐρευνᾶν ἐκάλεσε μὲν ὁ Ἐπίκτητος παρακολούθησιν τῶν ὀνομάτων, διέστειλε δὲ τῆς ἀπλῆς αὐτῶν χρήσεως, καθ' ἣν ὁ διαλεγόμενος λαλεῖ ἄνευ ἐπιγνώσεως τοῦ βήθους τῶν ἰδίων λέξεων, μεταχειρίζεται δὲ ταύτας ἡ γυμνάς ἰδεῶν ἡ συνημμένης πρὸς ἐννοίας ἀλόγους καὶ κτηνώδεις· «χρῶνται ὡς οἱ ἀγράμματοι ταῖς ἐγγραμματοῖς φωναῖς, ὡς τὰ κτήνη ταῖς φαντασίαις». Παρὰ τοῖς σοφοῖς τῆς Εὐρώπης ἔθνεσιν οὐδεὶς γράφει περὶ πράγματος, οὗτινος ἄγνοεῖ τὸ ὄνομα ἥτοι τὴν ἰδέαν καὶ παρακολούθησιν· λαμβάνων δὲ τὸν κλάμον ἀνὰ χεῖρας, οὔτε τῶν σοφῶν μόνον, οὔτε τῶν ἀσφῶν χάριν γράφει, ἀλλὰ σύμπαντος τοῦ ἔθνους· μιμεῖται δὲ τὴν γλῶσσαν τῶν λεγομένων κλασικῶν, οἵτινες ἀνάξιοι τοῦ ὀνόματος θὰ ἦσαν, ἂν ἔγραφον μόνον ὑπὲρ μιᾶς τινοῦ τοῦ ἔθνους μερίδος. Τὴν ἔλλειψιν τῶν κλασικῶν ταχέως θὰ ἀναπληρώσωμεν τρεπόμενοι μέσσην τινὰ τῆς γλώσσης ὁδόν, ἐξ ἧς νὰ ἀνακοινώσωμεν τοῖς ἀπαιδεύτοις εἴ τι ἔχομεν ἀγαθόν, παράσχωμεν δὲ τοῖς εὐπαιδεύτοις εὐκαιρίαν τοῦ εὐρίσκειν καὶ διδάσκειν βελτίονα. Μέσση δὲ ὁδὸν τρεπόμεθα ἐξερχόμενοι ὅσον ἀκριβέστατα τὴν κατὰστασιν τῆς ἡμετέρας αὐτῶν γλώσσης κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Στωϊκῶν. Ἐὰν ἐκ πάσης πόλεως καὶ χώρας ἐλληνικῆς συλλέξωμεν τὴν ὕλην ἥτοι τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις τῆς γλώσσης, θὰ προβιβάζωμεν τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους πολλαχῶς. Πρῶτον μὲν θὰ καθάρωμεν τὴν γλῶσσαν ἀπὸ λέξεων ἀλλοφύλων· πολλαχού τῆς Ἑλλάδος δηλονότι ὀνομάζονται τὰ πράγματα διὰ λέξεων ἰταλικῶν ἢ τουρκικῶν οὐχὶ διὰ σπάνιν λέξεως ἐμφυλίου, ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τόπους ἄγνοιαν αὐτῆς· ἀλλ' αὐτὲς ἡμῖν αὐτοῖς, οὔτε τῇ πατρίδι φέρουσι θόξαν καλοῦντες τουρκιστὴ μὲν ὁ Συμωναῖος, ἰταλιστὴ δὲ ὁ Κερκυραῖος ὅσα Χίος καὶ Πελοποννήσιος ὀνομάζουσιν Ἑλληνιστὴ. Δεύτερον δὲ πλουτίζοντες τὴν γλῶσσαν θὰ παράσχωμεν καὶ τῷ κοινῷ λαῷ μερίδα τινὰ τῆς ὅλης ἐπιστήμης τοῦ ἔθνους· πολλαχού δηλονότι πράγματά τινα ἀμοιροῦσιν ὀνόματος ἐμφυλίου τε καὶ ἀλλοφύλου μένοντα διὰ τοῦτο ἀπαράτηρτα τοῖς πολλοῖς· μανθάνοντες ὅμως καὶ οἱ ἐγγῶριοι τὰς τούτων ὀνομασίας μανθάνουσι καὶ τὰ πράγματα, ἅτινα

ἐβλεπον τέως ὡς τὸ κτῆνος τὴν ἰδίαν βοσκὴν, ἥς ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν. Τρίτον, δὲν θὰ κινδυνεύωμεν ἔτι νὰ πλάττωμεν λέξεις ἀμφιβόλου ἀρχῆς καὶ γενέσεως πρὸς δηλωσιν πραγμάτων ἐχόντων ἤδη ὄνομα δηλωτικὸν ἐν τῇ γλώσσῃ· αἱ μὴ ἀναγκαῖαι ὀνοματοποιεῖται καὶ ὀνοματοθεοῖται, ἀντὶ τοῦ πλουτίζειν τὰς γλώσσας, ἐπιφέρουσιν σύγχυσιν ἢ λήθην τῶν ὀρθοτέρων καὶ πρεπωδεστέρων· ἀνάγκη ἐπομένως νὰ τηρῶνται τὰ ὀνόματα τὰ παλαιά, ὅταν μάλιστα ἦναι καὶ ὀρθὰ καὶ παντὶ τῷ ἔθνει οἰκεῖα. Τέταρτον, ἐκμανθάνομεν εὐχερέστερον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἥς ἡ τέως ἀμέθοδος παράδοσις ἠῤῥῃσεν ἀνευ ἀνάγκης τοὺς κόπους, ἀνέστειλε τὴν εἰς πλείους διὰδοσιν αὐτῆς καὶ ἀπεδείχθη αἰτία οὐκ ὀλίγων τοῦ ἔθνους ἀτυχημάτων. Ὁ τῶν Λοκρικῶν Ἐπιγραφῶν ἐρμηνευτὴς Οἰκονομίδης ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἰδεογονία· παραπλησίως δὲ καὶ ὁ Κοραῆς ἔγραψεν ὅτι ὁ τὴν Ἑλλάδα περιερχόμενος πρὸς συλλογὴν καὶ ἔρευναν τῶν λέξεων θὰ ᾔτιος νὰ προσαγορευθῇ οὐχὶ λεξιθέρας, ἀλλὰ γυναιθέρας. Τῷ ὄντι οὔτε τὴν πεπτωκυῖαν γλώσσαν ἀνορθοῦμεν, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀνασκαψώμεν τὰ ἐρείπια αὐτῆς, οὔτε τὰ ἐν αὐτῇ ἐλλείποντα ἀναπληρώμεν, ἐὰν μὴ ἀκριβώσωμεν τὰ ἐναπολειφθέντα, οὔτε κατασκευάζομεν αὐτήν, ἐὰν ἀμοιρῶμεν οἰκοδομικῆς ὕλης, οὐδὲ τὰ ἀμορφα αὐτῆς καὶ δυσειδῆ μετασχηματίζομεν, ἀγνοοῦντες ἂν ἀπανταχοῦ ἔχουσι τὴν αὐτὴν μορφήν. Συνελόντι δ' εἰπεῖν οὐδενὶ τρόπῳ θεραπεύομεν τὴν γλώσσαν ἂν μὴ διαγινώσκων τὸ τε πάθος καὶ τὰ πάσχοντα μέρη αὐτῆς· εἰ δὲ μὴ ἐμπλαστροῦμεν τὰ ὑγιερά, καταλείποντες νὰ σφακελίῳσι τὰ ἐλκώδη καὶ πυρειδῆ, ὡς ποιοῦσιν οἱ σχολαστικοί. Τελευταῖον δὲ, ἀλλ' οὐχὶ ἐλάχιστον ὠφέλημα θὰ προκύψῃ ἡ διάπλασις τοῦ ἥθους τῶν τε Ἑλλήνων καθ' ἕκαστον καὶ τοῦ ἔθνους καθόλου. Πολλὰ τοῦ Αὐτοσχιδίων Στοχασμῶν ὁ Κοραῆς ἐνεπέδωσε διὰ παραδειγμάτων τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ τῆς γλώσσης βαρβαρίωσις, διαστρέφουσα τῶν λέξεων τὰς ἐννοίας, συνδιαστρέφει καὶ τὰ ἥθη καθ' ὃν τρόπον καὶ τῆς γλώσσης ἡ διόρθωσις συνδιορθοῖ καὶ ἀπεργάζεται αὐτὰ ἡμερώτερα. Πολλὰ λ. χ. ὀνόματα, ψυχικῆς διαθέσεως δηλωτικὰ, ἄλλο τι ἐμφαίνουσι παρὰ τοῖς σοφοῖς καὶ ἄλλο παρὰ τοῖς ἀσόφοις· ἐντεῦθεν διαφωνία, σύγχυσις, ἔριδες· ὁπόταν ὅμως διασαφηνισθῇ ἡ τούτων ἐτυμολογία καὶ ἡ ἀληθὴς ἐννοία, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ἀρθῇ ἡ σύγχυσις καὶ νὰ μὴ μεθαρμόσῃ ἕκαστος τὰς τε ἑαυτοῦ ἰδέας καὶ τοὺς τρόπους πρὸς τὰς ὀρθῶς ἡδὴ νοουμένας λέξεις, ὧν χρῆσιν ποιεῖται καθ' ἑκάστην. Ἡ λέξις θαῦμα ἐδήλου κατ' ἀρχὰς πρᾶγμα ἢ ἐνέργημα φυσικὸν ἢ τεχνητὸν, ἔσχον ἢ διὰ κάλλος ἢ διὰ

μέγεθος ἢ δι' ἄλλο τι προσὸν ἀπροσδόκητον, ἐπομένως ἐκπλήσσον τοῦ θεωμένου τὴν ψυχὴν· κατόπιν ἐδήλωσε καὶ αὐτὴν τὴν ἐκπλήξιν, τὸν κοινῶς λεγόμενον θαυμασμόν· τελευταῖον διὰ τοῦ θρησκευματος ἀνέλαβεν ἡ λέξις τὴν ἀρχικὴν σημασίαν, ἀλλὰ μετὰ τινος διαφορᾶς· κατ' ἐκείνην μὲν τὸ θαῦμα ἦτο πράγμα ἀπροσδόκητον μὲν, φυσικὸν δὲ ἢ τεχνικόν, κατὰ δὲ τὴν θρησκευτικὴν ἐκδοχὴν ἐδήλωσεν ἄμεσον τινα τῆς θείας δυνάμεως ἐνέργειαν παρὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ὁ τῆς συγχύσεως κίνδυνος ἐνταῦθα προφανές· εὐστάθειν χαρμηλὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ὁ θαύματα ὑπολαμβάνων πάντα τὰ ἀπροσδόκητα, ὧν ἀγνοεῖ τὴν αἰτίαν· διότι πᾶς ψηροπαίκτης, θαυματοποιὸς καὶ παροφθαλμιστής διὰ φυσικοῦ τινος ἢ χημικοῦ πειράματος, δι' εὐστρόφου καὶ ταχείας τῶν χειρῶν κινήσεως ἀποδεικνύει αὐτὸν ὄργανον μεγάλων κακιῶν. Σύγχυσις παρομοία συμβαίνει διὰ τοῦ ἐπιθέτου ἁγίος· κατὰ μὲν τοὺς ἀπαιδεύτους δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἀγιότητα μόνῃ ἡ ἀρετὴ, προσκαπιτεῖται δὲ ὁ ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων χωρισμός, ἡ τοῦ σώματος σκληραγωγία καὶ ὁ καὶ ἡ θαυματουργία· χρηστὸς ἀνὴρ, ὦν ἅμα χρηστὸς σύμβιός τε καὶ πατήρ, ἔμψυχον παράδειγμα ἀσκήσεως ἀρετῆς καὶ πληρώσεως τῶν θείων ἐντολῶν, κατὰ τοὺς ἀπαιδεύτους, δὲν εἶναι ἁγιος. Κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ἔννοιαν τοῦναντίον τὸ ἁγίος ἴσα δύναται τῷ ἁγνός καὶ δηλοῖ τὸν καθαρὸν. Πρῶτον μὲν ἅγιοι προσηγορεύθησαν οἱ πιστοὶ ὡς καθαρθέντες ἀπὸ τῆς πολυθείας, εἴτα δὲ οἱ ἐνᾶνθρωποι ἦτο οἱ καθαροὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας χριστιανοί. Ἀρετὴ λοιπὸν καὶ Ἀγιότης ἰσοδύναμα. Ὁ ποθὼν νὰ ᾖ ἁγιος ὀφείλει νὰ ἐξορκίζῃ τοὺς θαίμονας οὐχὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἀντὶ δὲ τούτων ἐγκαινίζει τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς. Ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἐν τῇ ἐλληνικῇ λέξει, οὗσαι αὐτόχρημα ἕρισμοὶ πραγμάτων, ὧν εἰς τὴν ἀγάπην ἢ ἀποστροφὴν παρορμῶνται οἱ ἄνθρωποι, ἅμα ἀκούσαντες ἐρμηνεύμενον ὅτι αὐτοὶ οὗτοι καθ' ἐλάχιστον φέρουσιν ἀνὰ στόμα, ἀλλὰ δὲν καταλαμβάνουσιν. Ἡ λέξις δίκαιον, ἥς τὸ μὲν ὄνομα κᾶθηται ἐπὶ τοῦ χεῖλους ἀπάντων, ἡ δὲ οὐσία ἐν ταῖς ψυχαῖς ὀλιγίστων, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ δίκαιον, τὸ ἔλκον τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἐπιρρήματος δίκαια, δηλοῦντος «εἰς δύο ἴσα μέρη». Ὁ μέγας Ἀριστοτέλης, ὁ πολλαχού τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ καὶ πολιτικῶν συγγραμμάτων ἐτυμολογήσας καὶ λέξεις καὶ φράσεις καὶ παροιμίας, ὅπως ἀνκαλύψῃ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἔννοιαν, ἔγραψε. «Τὸ ἄδικον, ἀνισὸν ὃν, ἰσάζειν πειράται ὁ δικαστής· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι τοὺς δικαστὰς μεσιδῖους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. Μέσον ἄρα τι τὸ

δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής· ὁ δὲ δικαστής ἐπανισοῖ. Διὰ τοῦτο ὀνομαζέται Δίκαιον, ὅτι Δίχα ἐστίν, ὥςπερ ἂν εἴ τις εἴποι Δίχαιον καὶ ὁ Δικαστής Διχαστής». Οὐχὶ ἀλλότρια πρὸς τὸ διχάζειν φαίνονται τὰ τῆς καθωμίλημένης ἰσάζω, ἰσασμὸς ἰσάσθησαν ἢ ἐδικαιώθησαν ἦτοι ἔλαβον ἐκάτερος τὸ ἑαυτῷ προσήκον, οὕτω δὲ ἤρθησαν ἐκ τοῦ μέσου αἱ ἀνισότητες καὶ αἱ διαφοραί. Ἀρκεῖ καὶ ἐνταῦθα, κατὰ τὸν Κοραῆν, μόνῃ ἢ ἐτυμολογία ὅπως ἐρμηνεύσῃ τὴν φύσιν τοῦ δικαίου καὶ διδάξῃ ὅτι ἄνευ δικαιοσύνης οὔτε ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον φιλία εἶναι δυνατὴ, οὔτε πολλῶν ἀνθρώπων ὁμόνοια ἐν μιᾷ πολιτείᾳ.

Αἱ ψυχαί, κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα, θεραπεύονται διὰ τῶν ἐπωδῶν ἐκείνων, τῶν ἄλλως λεγομένων καλῶν λόγων, οἵτινες ἐμποιοῦσι σωφροσύνην τοῖς ἀκούουσιν· «ἐγγενομένης δὲ καὶ παρούσης τῆς σωφροσύνης, ῥᾴδιόν ἐστι τὴν ὑγίειαν καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι πορρίζειν». Καλῶν ἐπωδῶν καὶ καλῶν λόγων γέμουσι τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων, οἵτινες ἦσαν ἄριστοι φιλόσοφοι ἅμα καὶ φιλόσοφοι, οἱ δὲ πλείστοι καὶ ἄριστοι γραμματικοί. Τοὺς καλοὺς δὲ λόγους, τοὺς τελεσιουργοῦντας καὶ τῆς διανοίας τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ τῆς γλώσσης τὴν κάθαρσιν καὶ ἀνώψωσιν, καὶ τῶν ἡθῶν τὴν ἡμέρωσιν καὶ κοσμιότητα, ἐκάλεσαν καὶ καλὰ γράμματα καὶ παιδεῖαν ἐγκύκλιον καὶ φιλολογίαν καὶ δὴ μουσικὴν, ἦτοι τέχνην τῶν Μουσῶν, ἃς οὐδέποτε ἐπλάττον κεχωρισμένους τῶν Χαρίτων, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Πλάτων συνεβούλευε τῷ μαθητῇ Ξενοκράτει νὰ θύῃ ταῖς Χάρισι συχνῶς. Ἄνευ τῶν καλῶν γραμμάτων ἦτοι ἄνευ τῆς εὐμεθέδου καὶ φιλοσόφου φιλολογίας, αἱ ἄλλαι ἐπιστήμαι ἀδυνατοῦσι νὰ τελέσωσι ψυχῶν ἡμέρωσιν, ὑποβιβάζονται δὲ εἰς ταπεινότητα τεχνῶν βανύσων. Μικροῦ καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξιοι ἐλέγχονται ἐπίσης ὅτε ἀγράμματος φιλόσοφος καὶ ὁ ἀφιλόσοφος γραμματικός· ὁ μὲν ἀγνοεῖ τὸ πραγματικόν, ὁ δὲ τὰ βοηθήματα τοῦ λεκτικοῦ, ἀμφοτέροι δὲ ἀμοιροῦσι τοῦ κρατίστου προτερήματος τῶν λογικῶν ζώων, ὅπερ συνίσταται εἰς τὸ ἐκδηλοῦν διὰ τοῦ προφορικοῦ τὸν ἐνδύκετον λόγον τῆς ψυχῆς οὕτως ὥστε νὰ ὠφελῇ ἅμα καὶ νὰ θέλγῃ τοὺς ἀκούοντας. Οἱ νέοι λοιπὸν τοῦ γένους διδάσκαλοι, οἱ τῶν ἐπιστημῶν τὴν διδασκαλίαν ἀναλαβάνοντες, ὀφείλουσι, κατὰ τὸν Κοραῆν, πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ νὰ συναρμολογῶσι τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φιλολογίαν, ἂν εἰλικρινῶς ποθοῦσι νὰ ἀναφλέξωσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκρωμένων τὸν πόθον, τὸν ἔρωτα, τὴν θεόδοτον ἐκείνην μάχιν, ἥτις ἐκλείσσετο τὸ ἐλληνικόν, κλείζει δὲ τανῦν τὰ πεφωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, καὶ ἥς ἄνευ οὐδέποτε οὐδὲν

οὔτε μέγα, οὔτε καλὸν τελειοῦται. Τοιαύτη θεόδοτος μανία, «θεία δόσει διδομένη» μεταδίδεται ταῖς ψυχαῖς οὐχὶ δι' ἀλγέβρας καὶ πειραμάτων φυσικῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας τέχνης τοῦ λαλεῖν καὶ τοῦ γράφειν· ἐμπνέουσι δ' αὐτὴν οἱ ἐπιστάμενοι νὰ συνδέωσιν τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοσοφίας μετὰ τῶν χαρίτων τῆς μεθοδικῆς φιλολογίας. Οἱ τὸν σύνδεσμον τοῦτον κατορθοῦντες προβαίνουν εἰς τὸ τελειότατον τῆς παιδείας κάλλος· ἐὰν δὲ συγχρόνως φαίνωνται καὶ δι' ἀληθῆ σοφίαν θαυμαστοὶ καὶ δι' ἀνυπόκριτον ἀρετὴν σεβάσμιοι, ῥαδίως θὰ ἀπεργάζωνται τὰ μὲν ἴδια σχολεῖα ἀληθινὰ χρηστοθείας ἐργαστήρια, τὴν δὲ ἰδίαν διδασκαλίαν ἐναρμόνιον σύστημα παιδείας, ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας, τοὺς δὲ ἰδίους μαθητὰς εὖξεστα ἄμα καὶ ἐμψυχα ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας ἀγάλματα.

Καταδείξας ὁ Κοραῆς τὴν χρείαν τελείου τῆς καθωμλημένης λεξικοῦ, εἰσηγείται τίνι τρόπῳ δυνατόν νὰ εὐρεθῇ ἡ δαπάνη χάριν τοῦτου καὶ ἄλλων τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν. διδασκτικώταται τοῦ ἀνδρός συμβουλαὶ καὶ προτάσεις· καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀγδοηκονταετηρίδος, δὲν ἀμοιροῦσι σπουδασιότητος, ὡς ἔχουσαι ὁρμητήριον τὸν φιλόσοφον νεὺν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ κοινῇ συμφέροντος, τὴν διήκουσαν διὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν συγγραφῶν. Οἱ τοῦ Λεξικοῦ τὴν ὕλην μέλλοντες νὰ περισυλλέξωσι νέοι στέλλονται παρὰ τοῦ Κοινοῦ δαπάνη τοῦ Κοινοῦ. Κοινὸν δὲ καλεῖται οὐχὶ ἔνθα τρεῖς ἢ τέσσαρες τῆς πόλεως δυνατοὶ κυβερνῶσιν αὐτογνῶμόνως, ἀλλ' ἀδελφότης, προϋποτιθεῖσα ἰσότητα καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων, κοινότητα βάρους καὶ ἀπολαύσεως, δύο δὲ ἢ τρεῖς ἐκλέγουσά ἵνα διοικῶσιν ὡς πατέρες οὐχὶ τετραπόδων ἀγέλην, ἀλλὰ κοινότητα ἀνθρώπων ἐν χρόνῳ ῥητῶ. Ὅπου μὴ ὑπάρχουσι κοινὰ βάρη καὶ ἀπολαύσεις, ζῆλος ἀληθινὸς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ἀδύνατος. Ἐφ' ὅσον δυνατοὶ καὶ ἀδύνατοι μὴ ἐμποροῦνται τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ἥτις προέρχεται ἐκ μόνης τῆς ἀδελφικῆς ἀναλόγου κοινότητος βάρους καὶ ἀπολαύσεως, ἐφ' ὅσον οἱ μὲν ἀδύνατοι μισοῦσι τοὺς δυνατοὺς διὰ τὴν τῆς δυνάμεως κατάχρησιν, οὗτοι δὲ πάλιν προκαλοῦνται νὰ ἀποβαίνωσι φοβεροὶ μᾶλλον ἢ ἀγαπητοί, ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος σωτηρία εἶναι τι ἀνέφικτον. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἀναγκαῖα ὑπάρχει ἡ κοινὴ τοῦ γένους σύμπαντος συνδρομὴ, ἐν δέον νὰ ᾔηται τὸ Κοινόν, ὁπόθεν, ὡς ἐκ κέντρου, νὰ ἀφορμῶνται καὶ εἰς ὃ νὰ καταλήγῃσι τοῦ ἔθνους αἱ πράξεις καὶ αἱ βουλαί, τὸ Κοινὸν Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνταῦθα ἱερὸν ἔχουσι καθήκον νὰ ἀποστέλλωσι γενναίας εἰσφορὰς πρώτιστα μὲν καὶ μάλιστα οἱ κατὰ χώρας καὶ πόλεις πλούσιοι, ἀφ' οὗ

πεισθῶσιν, ὅτι ὁ μὲν ἔρανος αὐτῶν θὰ νομίζεται παρακαταθήκη ἱερὰ, οἱ δὲ ἐκ τούτου τόκοι θὰ καταναλίσκωνται εἰς τῆς πατρίδος τὴν ἀναγέννησιν. Παρὰ τὸν ἔρανον τῶν πλουσιῶν ὀφείλει ἐκάστη πόλις νὰ ἔχῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῆς δύο πυξίδας, τὴν μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐγγωρίου ἐκπαιδευτηρίου, τὴν δὲ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συστήματος. "Ὅσα δὲ τῶν μοναστηρίων μὴτε διατηροῦσι, μὴτε θέλουσι νὰ διατηρῶσι διδάσκαλον ἐπιστημῶν ἢ τοῦλάχιστον γλώσσης ἐλληνικῆς, τούτων τὰ βαλάντια δεόν νὰ μεταφέρωνται εἰς τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ὠφέλειαν. Ἐν χρόνους, καθ' οὓς πολλοὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἡγεμόνων ὀρίζουσι τὰς περισσὰς τῶν μοναστηρίων προσόδους εἰς διδασκάλων σιτηρέσια, αἷσχος θὰ ᾔτο ἂν ἡμεῖς ἐχորηγούμεν πρὸς εὐαρίθμους μοναχοὺς ὅτι ὀφείλεται εἰς ἕλην τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν φιλοσοφίαν πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ τρέφεται ἐκ τῶν ἑαυτοῦ κόπων· κατὰ τὴν Γραφὴν προσετάρχη ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ νὰ τρώγῃ τὸν ἄρτον ἐν ἰδρωτί οὐχί ἀλλοτρίων, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου προσώπου· κατὰ δὲ τὸν Παῦλον «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μὴδὲ ἐσθιέτω».

Ἐκ τοῦ ἐτησίου τῶν ἐράνων τούτου πρέπει α) νὰ ὀρισθῶσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει βραβεῖα μεγάλα ἢ κοινὰ παρὰ τὰ μικρὰ καὶ μερικὰ τῶν κατὰ χώρας καὶ πόλεις γυμνασίων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης· νὰ τυγχάνωσι δὲ τοῦ μεγάλου οἱ τρεῖς ἀξιωθέντες τοῦ μικροῦ· β') νὰ αὐξηθῇ ἡ πληθὺς τῶν γυμνασίων, ἐν ἐκάστῳ δὲ τούτων νὰ τρέφωνται δωρεάν καὶ πενήτων παῖδες μαθηταὶ ἀπὸ τριῶν ἕως δωδεκα κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς πόλεως· γ') νὰ στέλλωνται οἱ βραβευόμενοι εἰς τὴν Εὐρώπην, εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος προσαγορευομένου τοῦ προθύμως ἀναλαμβάνοντος τὴν ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνην· δ') νὰ ἀμείβωνται οὐ μόνον οἱ τοῦ λεξικοῦ τὴν ἕλην συλλέγοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ μεθερμηνεύοντες εἰς τὴν γλῶσσαν βίβλους συντεινούσας νὰ καθάρωσι τὰς κεφαλὰς τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου ἀπὸ σφαλερῶν δοξῶν, ἀντὶ δὲ τούτων νὰ ἐμβάλλωσι δόξας ὀρθὰς, αἵ τινες διακρίνουσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἐθνῶν τὰ ἡμερωμένα· εἰ) νὰ βραβεύηται ὁ τὴν ἡδέιστην καὶ συντομωτάτην ἐπιστὴν μέθοδον τοῦ διδάσκειν τοὺς παῖδας γραφὴν, ἀνάγνωσιν καὶ ἀριθμητικὴν· ς') νὰ ἀπολαμβάνῃ προσήκοντα τῷ ἀξιώματι μισθὸν ὁ τοῦ Πατριαρχείου γραμματεὺς, εἰδημὸν ἀπὸ τοῦδε ὢν τῆς τε ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ ἁλίων νεωτέρων γλωσσῶν καὶ εὐμοιρῶν παιδείας ἐγκυκλίου. Τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι αὐτὴ ἡγεμονικὴ, ἥς τὰ ἐγκύκλια γράμματα δεόν οὕτω νὰ συντάσσωνται, ὥστε, εἴτε ἀναγινωσκόμενα, εἴτε μεθερμηνεούμενα, νὰ

φέρωσι δόξαν τῇ Ἑκκλησίᾳ, φαινόμενα ἑλλογὰ τε καὶ καλὰ, οὐχὶ δὲ ἀλλόκοτα καὶ τερατώδη, οἷα ἐξήμβλου ἢ τῶν Γραμματικῶν κεφαλῇ, ἢ μόνον τὸν τῶν καλῶν γραμματικῶν ἀνεμον κυροροῦσα· ζ') νὰ βελτιωθῇ καὶ τελειωθῇ τὸ πατριρχικὸν τυπογραφεῖον κατὰ τὸ παρὰδειγμα τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἔθνων· ἡ τυπογραφικὴ τέχνη εἶναι εὖρημα θεῖον καὶ δωρον οὐράνιον· αὕτῃ ἐνίκησε τὸν πανθαμάτωρα χρόνον, διεφύλαξε τὰ σοφὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων παρὰ γέλωτα, διέδωκεν ὀρθὰς δόξας παρὰ τῷ κοινῷ λαῷ, ἐφώτισε τοσαῦτα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, οὐρανοῦ δ' ἀγγέλου δίκην τράσσει· καὶ νῦν τῶν ἐπιστημῶν τὴν κορυφὴν θραν καὶ βαπτίζει τὴν Ἑλλάδα, ἵνα θεραπεύσῃ πολλὰ μακροχρόνια νοσήματα καὶ καθάρῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς ἀπειθείας· ἡ) νὰ χορηγῇ τὸ Πατριαρχεῖον πρὸς τινα λόγιον ὁμογενῆ τὴν θάπην εἰς σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν ἐφημερίδος πολιτικῆς ἅμα καὶ φιλολογικῆς, γραφουμένης ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ἀνθολογουμένης ἐκ παραπλησίων περιοδικῶν συγγραμμάτων ἄλλων σοφῶν ἔθνων, περιλαμβανούσης δὲ καὶ εἰδήσεις τῶν ἰδίως ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων. Ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης οὐδαμῶς χρήζει νὰ μανθάνῃ πότε κατακλίνονται ἢ ἐξανίστανται τοῦ ὕπνου οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, πότε φοιτῶσιν εἰς θέατρα ἢ ἐξέρχονται εἰς θήραν, πότε συγκροτοῦσι χοροὺς καὶ συμπόσια· συμφέρει δ' αὐτῷ νὰ γινώσκῃ τὰς τῶν ἀγαθῶν ἡγεμόνων ἀγαθὰς πράξεις ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἰδίων ὑπηκόων, καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς φιλολογίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν· θ') νὰ σταλῶσι νέοι πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Πεσταλότση, ὅπερ νέον εὖρημα τότε ὄν, πολλοὺς μὲν εἶχεν ἐπαινέτας, πολλοὺς δὲ χλευαστάς· ὁπότεροι ἐφρόνουν ὀρθότερα, τοῦτο θὰ ἐδείκνυτο ἐκ τῆς πείρας· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ φιλοσοφία καὶ θρησκεία παρὰ γέλωτος· «πάντα δοκιμάζοντες τὸ καλὸν κατέχευε», συνέφερε, κατὰ τὸν Κοραῆν, νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ τοῦ Πεσταλότση μέθοδος διὰ δύο λόγους. Πρῶτον μὲν, ἡ παρ' ἡμῖν διδασκαλία καὶ παιδαγωγία τοσοῦτον ὑπάρχει στρεβλή, ὥστε πλείοτερον νὰ διαστραφῇ δὲν εἶναι δυνατόν· διὰ τῆς νέας λοιπὸν μεθόδου, εἰ μὴδὲν ἄλλο, θὰ μάθωσιν οἱ διδασκαλοὶ τὴν πατρικὴν πρὸς τὰ παιδιά ἡμερότητα, ἀποτιθέμενοι τὴν ἀγριότητα τὴν σκυθικὴν, εἰς ἣν πλείστοι ἀτυχεῖς ἄνθρωποι ὀφείλουσιν ἀπαιδεῖσθαι καὶ δουλοφροσύνην. Ἐπειτα δὲ ἡ νέα μέθοδος καθιστᾷ ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν παιδῶν εὐχερεστεράς τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων τὰς λύσεις. Πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ Πεσταλότση ἔγραφεν ὁ Πλάτων «πρὸς τε γὰρ οἰκονομίαν καὶ πρὸς πολιτείαν καὶ πρὸς τὰς τέχνας

ἀπάσας, ἐν οὐδέν ὧτω δύναιμι ἔχει παίδειον μάθημα μεγάλην, ὥς ἡ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς διατριβή· τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι τὸν νυστάζοντα καὶ ἀμαθῆ φύσει ἐγείρει καὶ εὐμαθῆ καὶ μνήμονα καὶ ἀγγίχουν ἀπεργάζε-
ται παρὰ τὴν ἐκυτοῦ φύσιν ἐπιδιδόντα θεία τέχνη» (Νομ. σ. 747). Ἐπὶ
τῆς πλατωνικῆς δὲ βήτρικς λίσαν προσφωδῶς παρατήρησεν ὁ Κοραΐς, ὅτι
οἱ μὲν ἀφιλόσοφοι γραμματικοί, ἂν ἡρμήνευον τοῖς νέοις τὸ χωρίον, θὰ
ἠκριβούν οὐδὲν ἕτερον ἢ τὰ « Διαβατικά » καὶ τὰ « Συγκείμενα » καὶ
ἄλλας τῆς Γραμματικῆς μωρολογίας· οἱ δὲ φιλοσοφούντες Εὐρωπαῖοι,
τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου ἐρευνήσαντες, ἐφήρμωσαν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πρακτι-
κώτερον, ὅπως ἐκ πείρας μάθωσιν, ἂν ὧτως προβιβάζει τὴν παιδα-
γωγίαν ἢ συμβουλή τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Κοραΐς συνηγορεῖ εὐλόγως ὑπὲρ
τῆς παιδαγωγικῆς μεθόδου τοῦ Πεσταλότση· καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι ὁ με-
γαλόνυμος οὗτος Ἑλβετὸς εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας παιδαγω-
γίας. Ἀλλ' οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ προήχθη ἔκτοτε εἰς ἐπι-
στήμην, ἰδίως διὰ τῶν Γερμανῶν διδασκάλων, ἐπομένως οὐχὶ πάντα ὅσα
ὁ Κοραΐς ὑφηγεῖται ἰσχύουσιν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Εἰς τὴν πατρικὴν ἐπιμέλειαν καὶ φυλακὴν τοῦ Πατριάρχου, ὡς
μόνου τότε ἐθνάρχου τῶν Ἑλληνικῶν, προέτειναν ὁ Κοραΐς νὰ διαπι-
στευθῇ καὶ ἡ συλλογὴ τῶν περισωζομένων ἑλληνικῶν χειρογράφων καὶ
ἄλλων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος κειμηλίων, ἵνα μὴ περιέρχωνται εἰς
χεῖρας ἀλλοδαπῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀτυχημάτων τῆς τῶν ἐθνῶν βαρ-
βαρώσεως ὁμολογεῖται καὶ τοῦτο, ὅτι οὔτε λύπην αἰσθάνονται ἐφ' οἷς
ἀπώλεσαν ἢ ἀφῆρέθησαν, οὔτε ἀναγνώριζουσι τὴν ἀξίαν τῶν αὐτοῖς ἀ-
πολειπομένων ὀλίγων θησαυρῶν, ἀφίνουσι δὲ τοὺτους ἐκ τῶν χειρῶν,
ἵνα πλουτίσωσι τοὺς ἀλλοδαπούς, αὐξάνοντες τὴν ἰδίαν πτωχείαν. Πῶς ἄλ-
λως δὲ θὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι παρῆλθον οἱ ζοφεροὶ χρόνοι τῆς ἡμετέρας
βαρβαρότητος, πῶς ἄλλως θὰ κλείσωμεν τῶν κατηγορῶν τὰ στόματα,
ἐὰν μὴ δηλώσωμεν αὐτοῖς ἀμετάθετον βουλὴν μήτε νὰ χαρίζωμεν ἔτι,
μήτε νὰ πωλῶμεν τὰ προγονικά κτήματα; Σπαράσσεται ἡ καρδία τοῦ
Κοραΐ ἀναγινώσκοντος τὸν κατάλογον ὧν ὁ ἀγγλος Κλάρκιος ἐπορί-
σατο τότε χειρογράφων ἐκ Πάτμου, Νάξου καὶ ἀλλαχόθεν τῆς Ἑλλά-
δος καὶ ὧν ἄλλοι ἠγόρασαν ἀγγείων, σκευῶν καὶ λίθων τιμίων. «Ποῖος
ἀπὸ τοὺς ἀναγινώσκοντας ταῦτα νοῦν ἔχοντας Γραικοὺς δὲν θέλει αἰ-
σθανθῇ τὴν αὐτὴν ἐντροπὴν, τὴν αὐτὴν ἀγανάκτησιν καὶ θλίψιν, τὴν
ὅποιαν ἠσθάνθη ἐγώ; Τίς δὲν θέλει κλαύσειν καὶ τῆς πατρίδος του
τὴν δυστυχίαν καὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων τὴν ἀνοησίαν, ὅσοι προθυμοῦνται,

δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν ὀργὴν Θεοῦ, νὰ τὴν καταποντίσωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις ἤρχισε νὰ σηκώῃ τὴν κεφαλὴν ἀπαιδευσίαν ;» Πρὸς περιστολὴν τοῦ ὀλεθρίου κακοῦ ἀπέτεινεν ὁ Κοραῆς πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς ἐξῆς φρονιμωτάτας προτάσεις :

α) διὰ πατριαρχικῆς φιλοστόργου συμβουλῆς καί, ἐάν δεῖσῃ, δι' ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐλληνικῶν χειρογράφων δωρεὰ καὶ πώλησις πρὸς ἄλλοδαπούς· β') ὁ κύριος χειρογράφου τινὸς ἀγγέλλει τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τῇ Συνόδῳ, ἥτις ἢ ἀγοράζει ἢ δανείζεται αὐτὸ χάριν ἀπογραφῆς· γ') πατριαρχικὸς ἑξαρχὸς λόγιος καὶ τῶν καλῶν ἐραστὴς στέλλεται ὑπὸ τῆς Συνόδου εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον μοναστήρια ὅπως συναθροίσῃ τὰ αὐτόθι χειρογραφα· δ') ἰδρύεται μὲν σείον ἐλληνικὸν διατηρούμενον ἐκ τῆς συνεισφορᾶς ἐμπόρων ὁμογενῶν, καὶ ἀνὰ πᾶν ἔτος ὑπὸ τοῦ λογιωτάτου τῶν Ἀρχιερέων καὶ τριῶν ἐπιστατῶν ἐξεταζόμενον, ἵνα φανῇ, ἂν πάντα καίνται ἀσφαλῶς κατὰ χώραν, ἢ ἂν χειρεὶς βέβηλοι ἐσύλησαν τὴν ἱεράν παρακαταθήκην.

Ἐν τῇ παρατελευταίῳ καὶ τελευταίῳ μέρει τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν, πραγματεύεται ὁ Κοραῆς καθόλου τίνι τρόπῳ προεχῶρει ἢ παιδεύει καὶ τίνα μέσα ἐπιταχύνουσιν ἢ βραδύνουσιν αὐτήν· προσαρμόζων δὲ ἔπειτα τὴν καθόλου θεωρίαν ἐπὶ τὸ ἐλληνικὸν γένος, παραβλάθει τὴν τότε καὶ τὴν προτέραν κατάστασιν, καταδεικνύων, ὅτι τῆς παρελθούσης εὐτυχεστέρα εἶναι ἢ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ταύτης δὲ πάλιν εὐτυχεστέρα θὰ καταστῇ ἢ μέλλουσα, ἂν μὴ ἐλαττωθῇ ὁ ζῆλος μεθ' οὗ οἱ Ἕλληνες διατρέχουσι τὸ στάδιον τῆς ἀναγεννήσεως. "Ὅσω ἢ παιδεύει τοῦ ἔθνους βαίνει ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ἐξαπλοῦται εἰς πλείονας, τοσοῦτοι ὠφελιμώτεροι γίνονται οἱ παιδεύοντες αὐτό. Το ἔθνος ὅμως, ἕνεκα τῶν ζώντων καὶ παρόντων αὐτοῦ παιδευτῶν, οὐδὲν ἔχει δικαίωμα νὰ καταφρονῇ τῶν πρόθεν, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἀσύγγνωστός ἀχαριστία πρὸς ἐκείνους, ὧν ἄνευ οὗτοι δὲν θὰ ἐγεννῶντο· «εἰ μὴ ἦν Χρῦσιππος, οὐκ ἂν ἦν ἐγὼ», ἔλεγε καὶ ὁ Κερνεάδης· ἂν δὲ πάλιν εὐρέθησαν ἐξ ἐκείνων τινὲς πολυμαθέστεροι, οὐδὲ τότε πρέπει νὰ λαμβάνῃ ἐντεῦθεν ἀφορμὴν νὰ ἐξευτελίξῃ τὴν παρὰ τῶν ζώντων ὠφέλειαν, διότι παρὰ τὴν ἀχαριστίαν θὰ ἦτο τοῦτο καὶ ἡλιθιότης μεγίστη. Οἱ χρόνοι διαδέχονται ἀλλήλοις, ἀλλεπάλληλοι δὲ καταβαίνουσιν εἰς τὸν ᾤον οἱ ζῶντες· τὸ ἔθνος ὅμως μένει καὶ νομίζεται πρόσωπον ἀθάνατον. "Ὅταν λοιπὸν κρίνῃ τὴν ποσότητα τῆς εἰς τὰ καλὰ προκοπῆς, κρίνει τὴν ἰδίαν κατάστασιν· τῆς κρίσεως δὲ ταύτης τὸ δίκαιον μέτρον εἶναι οὐχί

τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου ἢ πολυμαθεία, ἀλλ' ἢ ἐξ αὐτῆς προξενηθεῖσα εἰς τὸ ἀθάνατον ἔθνος ὠφέλεια. Ἐν Εὐρώπῃ οὐ μόνον πᾶσα ἐπιστήμη ἔχει ἴδιον διδάσκαλον, ἀλλὰ πολλάκις ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καταμερίζεται εἰς πολλὰ διάφορα τμήματα, ὧν ἕκαστον διδάσκεται ὑπὸ ἰδιαίτερου καθηγητοῦ περιοριζομένου εἰς τούτου μόνου τὴν μελέτην, καίπερ οὐχὶ ἀπείρου ὄντος τῆς γνώσεως τῶν ἄλλων. Ἐν τῇ τότε καταστάσει τῆς Ἑλλάδος ἡ πολλῶν καὶ διαφόρων μαθημάτων παράδοσις ὑφ' ἑνὸς μόνου διδασκάλου ἦτο πρᾶγμα τῆς ἀνάγκης. Οἱ ταῦτα δὲ διδάσκοντες τοσοῦτον ἀπέχρυσαι τοῦ φαντάζεσθαι τέλειον τὸ ἴδιον ἔργον, ὥστε αὐτοὶ πρῶτοι ἐπιθυμοῦσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ χρόνου περίοδον ἐκείνην, ἐν ᾗ ἢ Ἑλλὰς κατὰ μίμησιν τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης θὰ ἔχῃ ἐκάστου μέρους ἐπιστήμης διδάσκαλον ἰδιαίτερον. Ἡ περίοδος δὲν ἀπέχει μακρὰν ἢ ἐρρότερον εἰπεῖν ἤρξατο ἤδη. Πρὸ τριάκοντα ἐτῶν πολλαχού τῆς Ἑλλάδος ἐδίδασκεν ὁ αὐτὸς διδάσκαλος γραμματικὴν, ῥητορικὴν καὶ ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐνομιζέτο πολυμαθέστατος. Σήμερον τοῦλάχιστον (ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δηλαδὴ τοῦ Κοραΐ) ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας ἡ γραμματικὴ· ἐπιλείπεται νῦν νὰ καταμερισθῇ καὶ ἡ φιλοσοφία εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη, λάβῃ δὲ ἕκαστον τούτων διδάσκαλον ἰδιαίχοντα. Ταχέως δὲ τοῦτο θὰ κατορθωθῇ, ὁπότεν καὶ πόλεις καὶ πλοῦσοι ἔλθωσιν εἰς συναισθησὶν τῆς ἀνάγκης νὰ πέμπωσιν ἰδίαις δαπάναις εἰς Εὐρώπην νέους ἀγαθοὺς ἵνα μαθάνωσιν ἄλλος ἄλλην ἐπιστήμην, ὁπότεν οἱ νέοι ἄνευ τοῦ ἀμελεῖν τῆς σειρᾶς ὅλης τῆς φιλοσοφίας ἐπιμελῶνται ἐξαίρετως ἑνὸς μέρους αὐτῆς, ὅπως ἀνελλιπῶς ἐκμάθωσιν καὶ ἀνελλιπῶς παραδίδωσιν αὐτὸ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια... Τὸ νῦν ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχει σοφώτερον τοῦ πρὸ τριακονταετίας· οὗτος δὲ ὁ πλείότερος σοφισμὸς θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἂν οἱ νῦν λόγιοι τοῦ ἔθνους μὴ ἦσαν παρὰ τοὺς πρὸ τριάκοντα χρόνων χρησιμώτεροι σοφοί. Τὸ κατ' ἐμὲ, ἐπιλέγει ὁ Κοραΐς, καὶ ἡ ἐπιστήμη μου εἶναι πᾶν μικρὰ (ἴσως καὶ παρ' ὅσον σπουδάζουσι νὰ σμικρύνωσιν αὐτὴν μικροτέρα) καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς εἰς τὸ γένος μου ὠφέλεια πᾶν ὀλίγη. Ὡς δὲ θὰ ἦτο σεσαλευμένης κεφαλῆς φαντασία ἂν ἐπηγγελλόμην εὐεργέτης τῆς πατρίδος, οὕτω θὰ ἦτο ἡ ὑπόκρισις ἢ παντελῆς ἀναισθησία ἂν ἔλεγον πάλιν ὅτι ἀπέβην παντάπασιν ἀνωφελὲς εἰς αὐτήν. Ἄν ἄλλοι μετὰ τῆς πλειοτέρας αὐτῶν σοφίας ὠφέλησαν τὴν πατρίδα πλείοτερον, μήπως διὰ τοῦτο ἡ μικρὰ ἐκ τῆς μικρᾶς μου γνώσεως ὠφέλεια εἶναι περιττὴ εἰς γένος, ὅπερ εἰσέτι δὲν ἠτύχησε τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταφρονῇ τῶν

μικρῶν; ... Κἀλλιστα γινώσκω καὶ ἐμαυτὸν ταλανίζω, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ὠφελήσω τὴν πατρίδα μου πλείοτερον· ἀλλ' ἂν μὴ εἶμαι σοφώτερος, τοῦτο εἶναι· οὐχὶ ἐκούσιος ἁμαρτία, ἀλλ' ἀτυχία ἀξιώτερα συμπαθείας μᾶλλον ἢ συκοφαντικῆς καταδραμῆς. Μικρὸν εἶναι, ὅτι συνεισφέρω εἰς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀναγέννησιν· ἀλλ' ὅσον ἔχω, τοσοῦτον προσφέρω· δέχεται δὲ τοῦτο ἡ πατρίς φιλανθρώπως διότι δὲν ὑπάρχει εἰσέτι ἐν αὐτῇ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν προσφερόντων μεγάλα.

Ἐπὶ τέλους ταλανίσας πάλιν ὁ Κοραῆς τὴν δυστροπίαν καὶ ἀπάθειαν πλουσιῶν τινῶν λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, παρέχει τὰς ἐσχάτας συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας περὶ γλώσσης καὶ περαίνει τὸν λόγον μετὰ τῆς αὐτῆς μετριοφροσύνης, ἐφ' ἣ διαπρέπουσιν ἅπασαι αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ. Περὶ μορφώσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἔγραφεν, ἐλέχθη, ὅτι δέον νὰ ποιήσωμεν ἀρχὴν ἐκ τῆς Ποιήσεως, ὁποῦθεν ἤρξαντο πάντα τὰ ἔθνη νὰ προβαίνωσιν ἐν τῇ ὁδῷ τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τί λέγεις, δέον; ἐξ ἀνάγκης θὰ ἐβίβαζεν ἡμᾶς ἡ φύσις αὐτὴ νὰ ποιήσωμεν ἐκεῖθεν ἀρχὴν, ἂν εὕρισκόμεθα ἐν ἡ καταστάσει εὐρέθησαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, εὕρισκονται δὲ νῦν ἔθνη ἄγρια πολλὰ. Ἀλλ' ἡμῖν συνέβη τὸ ἐναντίον· ἔχομεν δηλαδὴ Λογογράφους πλείονας τῶν Ποιητῶν, διότι δὲν μεταβαίνομεν ἐκ τῆς ἀγριότητος εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὡς οἱ παλαιοὶ τῶν προγόνων ἡμῶν πρόγονοι, οὐδὲ περικυκλούμεθα ὡς ἐκεῖνοι ὑπ' ἄλλων ἔθνων ἐξ ἴσου ἢ μᾶλλον ἀγρίων· ἀλλ' ἀναλαμβάνομεν πολιτισμὸν, οὗ τινος τὰ ἔχνη δὲν ἀπωλέσαμεν παντάπασιν ἕνεκα τῆς ὁπωσθῆναι φυλαχθείσης προγονικῆς γλώσσης, θυνάμεθα δὲ πάλιν νὰ ἀνεύρωμεν αὐτὰ ἀκόπως τῇ βοήθειᾳ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν γειτόνων πεφωτισμένων ἔθνων. Τῆς Ἑλλάδος οἱ παλαιοὶ κάτοικοι ἐγένοντο αὐτοὶ πρῶτοι κτίσται καὶ δημιουργοὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, ἄνευ ἐξωτερικῆς βοήθειας ἀρχαιοτέρας ἢ συγχρόνου· εἰκότως λοιπὸν ἐδέησε νὰ ποιήσωσιν ἀρχὴν ἐκ τῆς Ποιήσεως ὡς πρώτου ὀργάνου καὶ μέσου τῆς τελειώσεως τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἡ νῦν κατάστασις ἡμῶν; εἶναι ἔργον μιμήσεως καὶ ἀληθινῆς μετακενώσεως· ἐπειδὴ δὲ πηγαὶ ταύτης εἶναι ἡ τῶν προγόνων γλώσσα, πλουσία ποιητῶν καὶ λογογράφων, καὶ αἱ γλώσσαι τῶν νῦν πεφωτισμένων ἔθνων, ὡσάυτως πλούσιαι ποιήσεως καὶ λογογραφίας, μετακενοῦμεν συγχρόνως ἀμφοτέρας μὲν, λογογραφίαν δὲ πλείοτερον ἢ ποίησιν, ὡς δεικνύει ἡ πείρα. Τίνος ἕνεκεν; διότι ἡ μὲν ποιητικὴ τοῦ χρόνου περιόδος εἶναι ἡ νηπιώδης τῶν ἔθνων ἡλικία, ἐν ἣ ἐμβασιλεύει ἡ φαντασία μᾶλλον ἢ ὁ λογισμὸς· ἡ δὲ λογογραφία, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομα, εἶναι

ἀληθῶς ἢ τοῦ λογικοῦ ἡλικία. Ὡς δὲ ἐκείνη ἐπλάσε (τοῦτο σημαίνουνσι ἢ Ποίησις καὶ ὁ Ποιητής) τοὺς μύθους, οὕτως ἡ Λογογραφία ἐγέννησε τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, μεταβαλοῦσα καὶ τὴν ποίησιν εἰς τὸ δραματικόν, ἥτοι εἰς τὸ λογικώτερον, διότι ἡ μὲν τραγωδία δὲν εἶναι ἔτι ποίησις ἀπλή, ἀλλὰ λογικὴ στιχηρὰ παράστασις μυθικῆς τιнос ἢ ἱστορικῆς πράξεως, ἡ δὲ κωμωδία καθιστὰ γελοίας τὰς ἔτι νηπιώδεις πράξεις τῶν συγχρόνων. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου οὔτε Θουκυδίδης, οὔτε Πλάτων, οὔδ' Ἀριστοτέλης ἦτο θνατὸν νὰ γεννηθῇ· σύγχρονοι τοῦτοις ἦσαν οἱ τῆς Ἑλλάδος τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ ποιηταί. Τοιαύτη νῦν ἡ τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης χρονικὴ περίοδος, ἐξ ἧς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος λαμβάνει τὴν παιδείαν αὐτοῦ. Καὶ ἐνταῦθα λήγουσιν οἱ περὶ ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης Αὐτοσχέδιοι τοῦ Κοραῆ Στοχασμοὶ καὶ ἀρκεῖται τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, βαρεῖαν καὶ ταύτην εἰς τὴν ὑπὸ γεροντικῶν νόσων βασιανίζομένην ἡλικίαν του, ἀλλ' ὅμως ἀναγκάειν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦλάχιστον νὰ μὴ καταλίπη αὐτὴν ἢ μετὰ τῆς ζωῆς. «Χάριν δ' ἔχω τῷ γήρα ταύτην μόνην, ὅτι προήγαγεν εἰς τοῦτό μου τὸν βίον, ὥσθ' ἂ διενεούμην καὶ γράφειν ἐπεχείρουν, τοῦτων ἤδη τὰ μὲν νῦν γιγνόμενα ἐφορῶ, τὰ δ' ἐλπίζω γενήσεσθαι».

Ὁ Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης περιέχει Κλαυδίου Αἰλιανοῦ τὴν Ποικίλην ἱστορίαν, Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ καὶ Νικόλαου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ σωζόμενα. Περὶ τῶν τριῶν τούτων συγγραφέων, ὧν ὁ μὲν ἀνάγεται εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὁ ἕτερος εἶναι ἀληθῆς κλασικὸς, ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς φαίνεται ἄξιός νὰ συγκαταριθμηθῇ εἰς τοὺς κλασικοὺς, διαλαμβάνει ὁ Κοραῆς διὰ βραχέων καὶ μετὰ κριτικῆς ἀκριβείας. Ὁ Πραϊνεστίνος Αἰλιανὸς ἐσοφίστευσεν ἐν Ῥώμῃ εὐδοκίμως, καὶ ἦτο ἐκ τῶν ῥωμαίων ἐκείνων ἑλληνιστῶν, οἵτινες ἔγραφον τὴν ἑλληνικὴν μετὰ γλαφυρίας καὶ καλλιπειίας, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπωνομάσθη μελίγλωστος· φίλος τοῦ ἀττικισμοῦ ὁ Αἰλιανὸς λέγεται ὅτι «ἠτινίζεν ὥσπερ οἱ ἐν μεσογαίᾳ Ἀθηναῖοι» ἀλλὰ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἡρανισμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἑλλήνων συγγραφέων, γέμουσιν ἀκυρολογιῶν καὶ ἀντιπτώσεων, αἵτινες ἐμφαίνουσιν ὅτι ὁ ἐκ Πραϊνέστου σοφιστῆς ἦτο μὲν τρίβων ἑλληνιστὴς ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ πάντα εἰδῆμων τῆς ἀττικῆς διαλέκτου. Κατὰ τὸν Κοραῆν «ὁ Αἰλιανὸς ἤκησε τῷ 225 ἀπὸ Χριστοῦ καὶ ἐχρημάτισεν (ὡς λέγουσι) μαθητῆς τοῦ Παισανίου, τοῦ ὁποῦ ἐχομεν τὴν πολυμαθεστάτην περιήγησιν τῆς

Ἑλλάδος». Ἀλλὰ βεβαίως ὁ Αἰλιανὸς ἤκμασεν ὀλίγω πρότερον, πιθανώτερον δὲ ὅτι ἐτελεύτησε περὶ τοὺς χρόνους εἰς οὓς τίθησιν ὁ Κοραῆς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ· ἐγένετο δὲ μαθητὴς οὐχὶ τοῦ περιηγητοῦ Πausανίου, ἀλλ' ἐτέρου Πausανίου, ἐκ Καισαρείας, σοφιστεύσαντος ἐν Ἀθήναις καὶ εἶτα ἐν Ῥώμῃ. Ἐκ τῶν σωζομένων τοῦ Αἰλιανοῦ πονημάτων γνήσια ὁμολογουμένως εἶναι ἡ Ποικίλη Ἱστορία, ἀπάνθισμα ποικίλων, χαριέντων καὶ ἐν πολλοῖς διδακτικῶν διηγημάτων, καὶ τὸ περὶ Ζώων Ἰδιότητος. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῶν νεωτέρων κριτικῶν, ἡ «Ποικίλη Ἱστορία» εἶναι ἐπιτομὴ μακροτέρου συγγράμματος, ἡρανισμένου ἐκ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Κτησίου, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Θεοπόμπου καὶ τοῦ Τιμαίου, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἐκ τῆς παντοδαπῆς ἱστορίας τοῦ Φαβωρίνου. «Τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ Ποικίλη Ἱστορία (λέγει καὶ ὁ Κοραῆς) εἶναι συναθροισμένη ἀπὸ ἄλλους διαφόρους σωζομένους συγγραφεῖς· περιέχει ὅμως καὶ πολλὰ, τῶν ὁποίων αἱ πηγαὶ ἡρανίσθησαν ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τοῦτο κάμνει τοῦ Αἰλιανοῦ τὴν ἱστορίαν ἀναγκαίαν. Ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰ διηγέεται μὲ τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις· καὶ τότε ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου, καλὸς ἢ κακὸς, εἶναι τῶν συγγραφέων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὰ μετέγραψε. Πολλάκις ὅμως καὶ τὰ μετασχηματίζει εἰς ἴδιον αὐτοῦ χαρακτήρα καὶ φράσιν· καὶ τότε γέμουσι τὰ διηγήματα ἀπὸ ἀντιπτώσεις, πλεονασμούς, μορίων ἄκριτον ἐπισύρρευσιν, ἀπτικισμῶν κατάχρησιν, περιόδους μακράς, ἐμπεριδεμένους καὶ ἀνανταποδότους, καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ σοφίσματα, τὰ ὅποια ὅσοι δὲν ἔμαθον παρὰ τὴν Γραμματικὴν στοχάζονται ὡς κομψαίς, ὅσοι μετὰ τῆς Γραμματικῆς συνέζευξαν τὴν Λογικὴν, ἀποστρέφονται ὡς φλυαρίαις». Πολλῶ πληρέστερον καὶ σπουδαιότερον ὁμολογεῖται τὸ περὶ Ζώων Ἰδιότητος, ἐν ᾧ ὁ Αἰλιανὸς περιγράφει ἐπιχαρίτως καὶ σαφῶς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν ζώων ἐν γένει. Τὰ 14 βιβλία ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι ἀνάγνωσμα περιέρχον καὶ ψυχγωγικόν· ἡ ἀγριότης τῶν λύκων, ἡ κακοήθεια τῶν πιθήκων, ἡ εὐπειθεία τῶν προβάτων, ἡ ἀκολασία τῶν τράκων, τῶν νεβρῶν ἢ ἀτολμῆς, τὸ θυμόσοφον τοῦ ἐλέφαντος, τοῦ πελαργοῦ τὸ φιλόστοργον, τὸ ἐθελουργόν τῶν μυρμηκῶν, τοῦ ἵππου τὸ γαῦρον, τὸ βάσκανον τῆς φώκης, τὸ λιγυρὸν καὶ εὐστομον τῆς ἀηδόνος, πάντα τὰ καλὰ καὶ κακὰ ἰδιώματα τῶν χερσαίων, θαλασσιῶν καὶ πτερωτῶν ζώων περιγράφονται καὶ ἐρμηνεύονται κομψῶς ἅμα καὶ ἀφελῶς. Ἔνιοι τῶν κριτικῶν τῆς παρελθούσης καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος ἀνέβριψαν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ποικίλης Ἱστορίας», δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ τοῦ περὶ

*

Ζώων ιδιότητος. Ὁ κλεινότετος φιλόλογος Ἰακώβιος, ὁ κατὰ τὸ 1832 ἐκδούς τὸ περὶ Ζώων τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ ὁ Ἑρχερος ἐν τῇ διατριβῇ de Aeliani varia historia (1856) εἶτα δὲ καὶ ἐν τῷ προοίμῳ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ σωζομένου τοῦ Αἰλιανοῦ (ἐν Παρισίοις τῷ 1858) ἀναφέρονται ὡς αὐτοὶ πρῶτοι ἀποδείξαντες τὴν ταυτότητα τοῦ γράψαντος ἀμφοτέρω τὰ πονήματα. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Ἰακωβίου καὶ τοῦ Ἑρχέρου, ἔγραφε τῷ 1805 ὁ Κοραῆς. «Ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι καὶ ἠπόρησαν τινὲς ἂν ἦναι τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως τὸ «περὶ ζώων ιδιότητος»· ἱκανὸν εἶναι ν' ἀναγνώσῃ τις καθέξῃς τὴν «Ποικίλην Ἱστορίαν» καὶ τὸ «περὶ ζώων ιδιότητος» διὰ τὰ πληροφόρηθῇ ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς τοῦ λόγου χαρακτήρ, αἱ αὐταὶ δόξαι καὶ κρίσεις περὶ τῶν πραγμάτων, τὰ αὐτὰ ἦθη, εἰς ἓνα λόγον ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ συγγραφεύς». Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὰ τοῦ Αἰλιανοῦ ἐξεδόθησαν κριτικῶς ἐπεξεργασμένα ὑπὸ τοῦ Ἑρχέρου δις, τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τῷ 1858, τὸ δεύτερον ἐν Λειψίᾳ τῷ 1864—1866· ἡ δὲ «Ποικίλη Ἱστορία» ἐξεδόθη τὸ τρίτον ἐν ἔτει 1870. Ὁ Ἑρχερος, ἀντιβαλὼν ἐπιμελῶς τοὺς σωζομένους κώδικας διώρθωσε πολλαχοῦ τὸ κείμενον καὶ συνεπλήρωσε τὰ ἀποσπασμάτια· ἡσπάσατο δὲ οὐκ ὀλίγας διορθώσεις καὶ εἰκασίας τοῦ Κοραῆ ὧν ἐνίας ἀναφέρει ἐν τοῖς προλεγόμενοις καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσι. Τὴν «Ποικίλην Ἱστορίαν» τοῦ Αἰλιανοῦ ἐξέδωκε τῷ 1811 ἐν Γοτtingῇ καὶ ὁ καθηγητὴς Λυμεμπνός, ad optimarum editionum imprimis Gronovianae et Corayanae, βραδύτερον δὲ (τῷ 1827) ὁ γάλλος κριτικὸς Δασεὶς ἐξέδωκε τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων, κατὰ τὴν διόρθωσιν καὶ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Κοραῆ. Ἐκ τῶν κριτικῶν ἐπιστάσεων εἰς τὴν «Ποικίλην Ἱστορίαν» τοῦ Αἰλιανοῦ ἀξιομνημόνευτοι εἶναι αἱ τοῦ Ἰακωβίου (1809) καὶ τοῦ Νάουκ (1868—1877) καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐμβριθὴς πραγματεία τοῦ Ροῦδολφ (1884) ἐν ᾗ διὰ μακρῶν καὶ κριτικώτατα ἐρευνοῦνται αἱ πηγαί, ὅθεν ἠντλήσεν ὁ ῥωμαῖος σοφιστὴς τὰ πλείεστα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένων.

Τὰ τεσσαρακαίδεκα βιβλία τῆς Ποικίλης τοῦ Αἰλιανοῦ Ἱστορίας καταλαμβάνουσι διακοσίας τοῦ Προδρόμου σελίδας, ἐξαίρουμένων, νοεῖται οἷοθεν, τῶν σημειώσεων. Τὰ δὲ κατόπιν παρατεθειμένα τεμάχια ἐκ τῶν Ἑρακλείδου περὶ Πολιτειῶν περιλαμβάνουσι μόνον 14 σελίδας· ἱσχυοτάτη ὄντως συγκομιδὴ ἐκ τῶν σωζομένων ἐπισημοτάτου φιλοσόφου καὶ κλασικοῦ συγγραφέως, παραβλαβλομένη πρὸς τὴν πλησμονὴν τῶν ἐν τῇ «Ποικίλῃ Ἱστορίᾳ» ἀνεκδότων! Ὁ Ἑρακλείδης οὗτος, ἔλκων τὸ

γένος ἐκ τῆς Ἡρακλείας τῆς ἐν Πόντῳ, ὑπῆρξε τοῦ Πλάτωνος ζηλωτῆς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε, κατὰ τὸν Σούδαν «ἐκδημήσαντος Πλάτωνος εἰς Σικελίαν, προσετάναι τῆς σχολῆς κατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ». Διήκουσε δὲ ὁ Ἡρακλείδης καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ δὲ Κικέρων ἀποκαλεῖ αὐτὸν «ἄνδρα ἐν τοῖς μάλιστα σοφόν»· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐπὶ τέλους ὁ ἐξ Ἡρακλείας φιλόσοφος, ἐκμανεῖς ὑπὸ ἀγρίου ἀθανασίας ἔρωτος, ἀπέθανε θάνατον γόητος, καὶ πρὶν δὲ ἀποθάνῃ, διὰ τὴν ὑπερβολικὴν αὐτοῦ ἡδυσθεῖαν καὶ μαλακίαν, παρωνομάσθη ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν Πομπικός. Ἦτο ὅπωςδὴποτε ἐπίσημος φιλόσοφος καὶ συνέταξε κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον, κάλλιστά τε καὶ ἄριστα συγγράμματα ἐν οἷς τοῦ λόγου τὸ ὕψος ἦτο συγκεκραμένον ἀνθηρᾷ φράσει. Ὁ πολυτίμιος Ἡρακλείδης ἔγραψε περὶ φύσεως, περὶ τῶν οὐρανῶ, περὶ τῶν ἐν ἄδου, περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, περὶ σωφροσύνης, περὶ νόμων καὶ παντοίων ἄλλων, ἅτινα μνημονεύει ὁ Διογένης· δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ἂν διέλαβε καὶ περὶ «Πολιτειῶν», κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ξενοφώντος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τὸν Κοραῆν, τὰ σωζόμενα τεμάχια εἶναι ἀπλῶς σποραδικὰ λείψανα ἢ ἐπιτομὴ τοῦ ἀπολωλὸτος μεγάλου συγγράμματος τοῦ Ἡρακλείδου. Βραδύτερον δὲ ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Κοραῆς μεταγνοῦς, ἀπεφάνητο ὅτι ὅλον τὸ σύγγραμμα ἦ μέρος αὐτοῦ ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡρανισμένον ἐκ τῶν Πολιτειῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡδὲ ὁ πρὸ τοῦ Κοραῆ τὰ ἀποσπασματικά τοῦ Ἡρακλείδου τῷ 1804 ἐκδοὺς γερμανὸς καθηγητῆς Κοέλερος ἐνόμισεν ὅτι ταῦτα ἦσαν διαφόρου ἀρχῆς. Μετὰ τὸν Κοραῆν, ὁ ἐπιφανὲς ἀρχαιολόγος Οὐέλκερος (Kleine Schriften τόμ. α' σελ. 451—461) ἐξετάζων τὰς διαφόρους τῶν κριτικῶν γνώμας, ἀσπάζεται μὲν ὡς καθόλου δρθὴν τοῦ Κοελέρου τὴν δόξαν, καθ' ἣν ὁ ἄτακτος καὶ ἀσυνάρτητος τῶν λειψάνων ἔρρανισμός εἶναι ἐναργῆς ἀπόδειξις ὅτι δὲν ἐγένετο ἐξ ἑνὸς μόνοῦ καὶ αὐτοτελοῦς πονήματος· ἀλλὰ δὲν ἀποδέχεται ἐπ' ἴσης ὅτι ὁ Ἡρακλείδης ἔγραψε περὶ πολιτειῶν. Φρονεῖ δὲ ὁ Οὐέλκερος ὅτι ἡ ἐράνσις ἀποτελέσθη ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων βυζαντινῶν χρόνων ἐκ σωζομένων λειψάνων ἀρχαίων ἐξηφανισμένων βιβλίων· οὕτω καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης, ἀρχομένης τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος, ἐσταχυολόγησεν ὑπομνηματισμοὺς καὶ σημειώσεις γινωμικὰς ἐξ ἐβδόμηκοντα καὶ περιπλέον ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων. Ἡ συλλογὴ τῶν προμνημονευθέντων λειψάνων ἐγένετο, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Οὐέλκερου, ἐπὶ τῆς ἐνάτης ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος· ἀλλ' ἡ ἐπιγραφή τῆς πραγματείας δὲν

εἶναι γνησίαν, πιθανὸν δὲ ὅτι ἐπενεόθη κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀριστοτελικῶν Πολιτειῶν. «Ἡ ἐμὴ εἰκασία (ἐπιλέγει ὁ Οὐέλκερος) οὐδὲν ἔχει τὸ καινὸν, διότι τὰ αὐτὰ πρὸ ἐμοῦ εἰσηγγήσατο καὶ ὁ Κοραῆς, ὅστις ὁμοίως δὲν ἐνεμενεν εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ· διότι ἐν τοῖς Πολιτικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξαγγέλλει παράδοξον ὅλως θεωρίαν, λέγων «ἀπὸ τὰς αὐτὰς (τὰς τοῦ Ἀριστοτέλους) Πολιτείας πιθανὸν ὅτι ἤρانیσθη τὸ σύγγραμμα ἢ μᾶλλον μέρος συγγράμματος τοῦ Ἡρακλείδου περὶ πολιτειῶν (42 τὸν ἀριθμὸν) καὶ αὕτη τοῦ Δαμασκηνοῦ Νικολάου ἡ παραδόξων ἐθνῶν συναγωγή». Τοιοῦτω τρόπῳ, αἱ δύο τοῦ Κοραῆ γνώμαι ἐγένοντο ὁμηγήριον τῶν διαφόρων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κριτικῶν περὶ τοῦ Ἡρακλείδου ζητήσεων. Καὶ τὴν μὲν πρώτην γνώμην ἐνέκρινεν ὁ Οὐέλκερος, τὴν δευτέραν δὲ ὁ Γράσορ τῷ 1829 καὶ ὁ ἐν Γοτίγγη περὶ πύστος καθηγητὴς Σναϊδεβιν, ὁ τῷ 1847 ἐκδοὺς τὰ Ἡρακλείδου περὶ Πολιτειῶν μετὰ σοφῶν προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς ἀκριβοῦς ἑνδεκα ἀντιγράφων παραθέσεως. Ὁμολογεῖ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Σναϊδεβιν ὅτι ὁ Κοραῆς, ὡς ἔμπειρος ἐλληγνιστὴς, διώρθωσεν οὐκ ὀλίγα πταίσματα τῶν πρόσθεν ἐκδοτῶν, αἱ δὲ διορθώσεις τοῦ Κοραῆ προσεπεκυρώθησαν λαμπρῶς διὰ τῶν ἀντιγράφων, ὧν αὐτὸς ὁ Σναϊδεβιν ἐπεχείρησεν ὕστερον τὴν ἀντιβολήν. Ἄλλως δὲ «ἡ ἑκδοσις τοῦ Κοραῆ εἶναι (παρατηρεῖ ὁ γερμανὸς κριτικὸς) μεστὴ ἀξιολόγων σημειώσεων» ὧν οὐκ ὀλίγας μεταγράφει ὁ Σναϊδεβιν, ἐπαινῶν τὴν γλαφυράν τοῦ Κοραῆ βραχυλογίαν (*elegantem brevitatem*). Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Σναϊδεβιν τὰ σωζόμενα ἀποσπασμάτια τοῦ Ἡρακλείδου ἐλέγχονται νόθα μᾶλλον ἢ γνήσια, πιθανὸν δὲ ὅτι εἶναι ἐράνισμα ἐκ τῶν «Πολιτειῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους (ὡς ὑπώπτευσεν ὁ Κοραῆς) γενόμενον ὑπὸ ἐτέρου (νεωτέρου) Ἡρακλείδου, τοῦ ἐπονομαζομένου Λέμβου. Τὰ λείψανα ταῦτα ἐξεδόθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Μυλλέρου ἐν τοῖς Ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλληνικῶν Ἱστορικῶν (τόμ. 2 σελ. 197—207)· περὶ τοῦ Ἡρακλείδου δὲ ἐν γένει σπουδαίας συνέταξεν διατριβὰς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις οἱ καθηγηταὶ Οὐγγερ, Σχράδερ καὶ Κόν.

Ὁ τρίτος τῶν συγγραφέων, ὧν τεμάχια κατεχωρίσθησαν εἰς τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, εἶναι ὁ ἐκ Δαμασχοῦ Νικόλαος, ἀκμάσας περὶ τοὺς χρόνους Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος. Ὁ Δαμασκηνὸς οὗτος Νικόλαος δὲν ἦτο εὐκαταρρόνητος συγγραφεὺς, ἀναφέρεται δὲ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων ὡς εὐσυνείδητος καὶ φιλαλήθης ἱστορικὸς καὶ περιπατητικὸς φιλόσοφος, καὶ δὴ καὶ δοκιμώτατος ποιητὴς τραγωιδῶν καὶ

κωμωδιῶν, πλὴν εἰ μὴ ὁ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ μνημονευόμενος Νικόλαος (ὅτι δῆθεν ἐποίησε τραγωδίας καὶ κωμωδίας) ἐγράφη κατὰ λάθος ἀντὶ τοῦ Νικόμαχος. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον, ὁ Νικόλαος ἔγραψε 144 βιβλία ἱστοριῶν ἢ καθολικῆς ἱστορίας, κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν, οὐχὶ 144 ἀλλὰ 80 μόνον· κατ' ἄλλους ὁ Νικόλαος ἐπέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀρχαίολογίαν, παρέλαβε δὲ ἀρρήτως πολλὰ ἐκ τῶν πρόσθεν ἀρχαιολογησάντων καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεύς, τοῦ Ἐκίθου καὶ τοῦ Κτησίου. Ὁ ἔγκριτος φιλόλογος Λουδοβίκος Δινδόρριος ἐν τῇ περὶ τοῦ Νικολάου μακρᾷ διατριβῇ του (1869) ἐπάγεται μάρτυρα τὸν ἑρῶς κρίνοντα Κοραῖν (ἐν πολλὰχοῦ ἐπικινεῖ) πρὸς ἀποδείξιν ὅτι ἡ προσκρηθεῖσα τῷ Νικολάῳ λογοκλοπία εἶναι πάντῃ ἀπίθανος. Ὁ ἐκ Δαμασκοῦ σοφὸς ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας τοῦ Ἡρώδου, βασιλέως τῶν Ἰουδαίων, παρὰ τοῦτου δὲ συνεστάθη καὶ πρὸς Αὐγουστον τὸν Καίσαρα. Ὁ γοῦν βασιλεὺς ἀγαπήσας διαφερόντως τὸν περιπατητικὸν φιλόσοφον Νικόλαον, γλυκύν ὄντα τῷ ἥθει, ῥαδινόν δὲ τῷ μήκει τοῦ σώματος, διάπλεων δὲ τὸ πρόσωπον ἐπιφαινίσσοντος ἐρυθρήματος, τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας τῶν φοινικοβαλάνων Νικολάου ἐντόμασεν. Πλὴν τῆς καθολικῆς ἱστορίας ὁ Νικόλαος συνέταξε κομψὸν πονημάτιον περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κοραῖ ὑπῆρχε κλοπὸν, καὶ ἄλλα τινὰ, μάλιστα δὲ παραδόξων ἐθῶν συναγωγὴν, ἧς λείψανα εὐρηγνται ἀποτεθηταυρισμένα παρὰ τῷ Στοβαίου. Σήμερον «τοῦ Νικολάου τὰ σωζόμενα» εἶναι οὐκ ὀλίγον ἐπηυξημένα διὰ πολλῶν νέων ἀποσπασμάτων, ἅτινα εὐρέθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοραῖ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἑσκαριάλ· ἰδίως τὸ περὶ Καίσαρος ἀγωγῆς συνταγμάτιον συνεπληρώθη ἐν τοῖς τέως χάσμασιν αὐτοῦ. Τὰ λείψανα τοῦ Νικολάου διωρθώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ Φεδέρου, Μυλλέρου καὶ Πικέλου, ὑστερον δὲ ὑπὸ Δινδόρριου ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν ἑλασσόνων Ἑλλήνων Ἱστορικῶν (1870). Ὁ Μύλλερρος (ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς προμνημονευθείσης συλλογῆς) ἐπιδοκιμαζει πλείστας ὕσας τοῦ Κοραῖ διορθώσεις, τινὰς τούτων προαιρούμενος ἀντὶ τῶν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις (πρβλ. σελ. 427, 428, 429, 430, 431 καὶ 432). Μετὰ τούτους δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ διέλαβον περὶ τῶν ἀποσπασματίων τοῦ Νικολάου, ἐν οἷς οἱ καθηγῆται Βύχελερ, Βύργερ, Μεινέκιος, Τρίβερ, Διέλες κλ. Ὅλιγον πρὸ τοῦ Κοραῖ, ἐξέδωκε τὰ λείψανα τοῦ Νικολάου τῷ 1804 ἐν Λειψίᾳ ὁ ἐλβετὸς θεολόγος καὶ φιλόλογος Ἰωάννης Ὁρέλλις, μετὰ πολλῶν σημειώσεων ἰδίων καὶ τῶν προγενεστέρων ἐκδοτῶν. Ὁ μὲν Κοραῖς ἐξαίρει τὴν φιλολογικὴν

τοῦ Ὁρελλίου ἀκρίβειαν, οὗτος δὲ πάλιν οὐδαμῶς ὤκνησε νὰ κηρύξῃ ὅτι διὰ τοῦ Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἐπεσκοτίσθη ἡ κατὰ τὸ 1804 γενομένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ὁρελλίου ἐκδόσις τῶν λειψάνων τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ Νικολάου. Ἡ ἀρχαία παροιμία «καὶ κεραμεὺς κεραμεὶ κοτέει» δὲν ἀρμύζει εἰς ἄνδρας καλοὺς καὶ καλοὺς, τὸ ἀφίλαυτον δὲ καὶ ἀφιλόκομπον τοῦ Ὁρελλίου διετρανώθη δι' οὗ ἐξέδωκε τῷ 1811 Παραρτήματα, ἔνθα ὁ σοφὸς Ἑλβετὸς παρέθετο τὰ πλείστας τῶν τοῦ Κοραῆ διορθώσεων καὶ σημειώσεων. Supplementum editionis Lipsiensis Nicolai Damasceni, continens emendationes Diamantis Coray, Creutzeri, Schweighaeuseri, Bremii etc. — ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν φέρει τὸ «παράρτημα» εἰς τὴν ἐκδόσιν τοῦ Ὁρελλίου, ὅστις ἐν τῇ ἕκτῃ τῆς εἰσαγωγῆς σελίδι τὰδε γράφει περὶ τοῦ Κοραῆ. «Πολλῶν δὲ μᾶλλον, σιγγλοῦ τινος αἰσθήματος αἰδοῦς καὶ ἀηδίας πρὸς ἡμιτελῆ ἐργασίαν ἐνέπλησέ μου τὴν ψυχὴν νέα τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆς ἀναγραφὴ, πονηθεῖσα ὑπὸ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ἱατροῦ ἐκ Σμύρνης καὶ ἐξόχου σεμνώματος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἥτις, σφωτάτοις σχολαῖς ἑλληνικοῖς διαλευκανθεῖσα, ἐπισυνήρθη εἰς τὸ τέλος τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀπακριβωθεῖσης ἐκδόσεως τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ εἰς φῶς προελθούσης ἐν Παρίσις τῷ 1805. Ταύτην ἐξετάσας, σφόδρα ἐμαυτῷ δυσχεραίνων, οὐδὲν μᾶλλον ἐπόθουν ἢ ἵνα μοι προσενεχθῇ ποτε εὐκαιρία τοῦ ἀναμάρχεσθαι τὴν ἡτταν» (ἵνα κατὰ τὸν αὐτὸν Νικόλαον εἶπω) τουτέστιν ἢ διὰ νέας καὶ ἀκριβεστέρας ἐκδόσεως τοῦ Νικολάου ἢ τοῦλάχιστον διὰ τινος παραρτήματος διορθώσω καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταλλάξω τὰ λάθη ἐκεῖνα, εἰς ἃ ἡσθάνομην περιπεσῶν εἴτε ἀγνοίας εἴτε σπουδῆς ἔνεκεν. (Multo magis autem tacito quodam pudoris sensu et laboris imperfectissimo taedio animum implevit nova ejusdem scriptoris recensio facta a Diamante Coray, Medico Smyrnensi et literarum Graecarum in Francogallia eximio decore, quae scholiis graecis doctissimis illustrata ad calcem addita est editioni Aeliani egregie ab eodem curatae, quae prodiit Parisiis 1805. Qua inspecta mihi ipsi maxime displicenti nihil magis in votis erat, quam ut aliquando mihi obtingeret occasio τοῦ ἀναβάλλεσθαι τὴν ἡτταν (ut ipsius Nicolai verbi utar) hoc est vel nova et accuratiore editione Nicolai, vel saltem appendice aliqua corrigendi ea et in melius mutandi, in quibus aut ignorance aut festinatione lapsus me fuisse intelligebam). Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσιν ὁ Ὁρελλίος παντοίους προχέει τῷ Κοραῆ ἐπαίνους, ἀποκαλῶν αὐτὸν post

Valesium (1634) praecipuum Nicolai sospitatore, ἤτοι μετὰ τὸν Οὐ-
αλέσιον, ἐν τοῖς μάλιστα τοῦ Νικολάου σωτήρα· πολλοῦ δὲ μετὰ
θαυμασμοῦ ἀναφέρει τὰς διορθώσεις τοῦ Ἑλληνος κριτικοῦ, «legendum
cum Corayo» »rectissime Coray» «palmaria est emendatio doctissimi
Coray» «Coray egregie correxit» κτλ.

Αἱ σημειώσεις τοῦ Κοραῆ εἰς τὴν «Ποικίλην Ἱστορίαν» τοῦ Αἰ-
λιανοῦ καὶ εἰς τὰ λείψανα τοῦ Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Νικολάου εἶναι ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον κριτικά καὶ ἐξηγητικά, οὐκ ὀλίγα δὲ ἀναφέρονται εἰς
τὴν παράθεσιν τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νῦν γλώσσης· ἐνίοτε ἔμως ὁ Κο-
ραῆς ἐλέγχει μετὰ παρρησίας πᾶν ὅ,τι εὕρισκε ἀπᾶδον πρὸς τὴν λεκτικὴν
ἀκριβοῦρησύνην καὶ τὴν πραγματικὴν τῶν νοημάτων ὁρθότητα. Δη-
γεῖται ὁ Αἰλιανὸς ὅτι «Ζαλεύκου τοῦ Λοκροῦ πολλοὶ μὲν εἰσι καὶ ἄλ-
λοι νόμοι κάλλιστα καὶ εἰς θεὸν κεῖμενοι, καὶ οὗτος οὐχ ἥκιστα· εἴ τις
Λοκρῶν τῶν Ἐπιζεφυρίων νοσῶν ἔπιεν οἶνον ἄκρατον, μὴ προστάξαντος
τοῦ θεραπεύσαντος, εἰ καὶ περιεσώθη, θάνατος ἢ ζημία ἦν αὐτῷ, ὅτι μὴ
προσταχθὲν αὐτῷ ὅδε ἔπιεν». Ὁ φιλόανθρωπος Κοραῆς δικαίως κατε-
ξάνιστάται κατὰ τῆς ὀριζώδους ταύτης καὶ πρὸς τὴν ἀσυνῆ τοῦ ἀρρώστου
παρακοὴν ὅλως ἀσυμμέτρου ποινῆς. «Κάκιστα μὲν οὖν, ὦ βέλτιστε Αἰ-
λιανέ· ἀμαρτάνει μὲν γὰρ ὁ νοσῶν, μὴ πειθόμενος τῷ θεραπεύοντι·
ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο θανάτῳ τιμωρητέος». Ἀλλὰ τοῦ ὁ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ ὅτι
«ἡνίκα τῆς θαλάσσης ἤρξαν Μυτιληναῖοι, τοῖς ἀφισταμένοις τῶν συμμά-
χων τιμωρίαν ἐκείνην ἐπῆρτησαν, γράμματα μὴ μανθάνειν τοὺς παῖδας
αὐτῶν, μηδὲ μουσικὴν διδάσκεισθαι· πασῶν κολάσεων ἡγχεσάμενοι βαρυ-
τάτην εἶναι ταύτην, ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ καταβιῶσαι». Ὁ Κοραῆς,
ὅστις ἡγεῖτο τὴν παιδείαν πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸ κορυφαῖότατον, προ-
σεπάγεται τούτοις. «Σημειούσθων ἀκριβῶς οἱ νέοι τὸ βιωφελέστατον τοῦτο
παράδειγμα, καὶ τοὺς παιδείας αὐτοὺς ἀπείργοντας οὐδὲν ἤττον ἢ τοὺς
αἰκίζομένους καὶ μαστιγοῦντας τυράννους ἀποστρεφέσθωσαν». Ἐνθα ὁ
Αἰλιανὸς λέγει ὅτι «ὁ Ἐπίκουρος ἐπῆγει τὴν ἡδονὴν» ὁ Κοραῆς ἐρμη-
νεύων τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔννοιαν, παρατηρεῖ. «Ἡδονὴν ἔννοεῖ ὁ
Ἐπίκουρος, ὡς αὐτὸς περὶ ἐκτου λέγει, οὐ τὴν ἐν ἀπολαύσει, ἀλλ' ἣν
Καταστηματικὴν ἡδονὴν εἰῶθει λέγειν, τούτεστι τὴν ἀταραξίαν τῆς ψυ-
χῆς· προσετίθει δὲ καὶ τὴν χρυσὴν ταύτην γνώμην, καθά φησι Κλάσιος
(παρὰ τῷ Κικέρωνι) ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἀνευ τοῦ ἀλῶς καὶ δι-
καίως ζῆν». Ὑποκειμένου λόγου περὶ ἐλευθερίας, ὁ Κοραῆς προθυμεῖται
ἐκκρίσσειν ὅπως ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς φιλομαθεῖς νέους, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς

ἀναγεννωμένης πατρίδος, ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς τυράννους. Λέγει πού ὁ Αἰλιανὸς ὅτι πᾶσα ἡ Ἀσία ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ προσφιλεστάτου τῷ βασιλεῖ τῆς Περσίας εὐνούχου, Τηριδάτου. «Οἱ γὰρ δούλοι (ἀναφωνεῖ αὐτόθι ὁ Κοραῆς) καὶ συνήδουσαι καὶ συμπενηθεῖν τοῖς τυράννοις, οὐ μόνον ἐφ' οἷς ἄξιον, ἀλλὰ καὶ δι' ἃ τῆς ἀν ἐρυθρίασε τῶν καλῶν καὶ κατῶν, ἀναγκάζονται· καὶ ἔστι δὴ τοῦτο τῆς δουλείας τὸ αἵσχιστον». Οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας δὲν ἦσαν φυγόπονοι ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ φιλεργία των ἦτο χεῖρων καὶ αὐτῆς ὀκνηρίας. «Ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὀδοιπορῶν, ἵνα μὴ ἀλύῃ, φιλύριον εἶχε καὶ μαχαίριον ἵνα ξέῃ τοῦτο· καὶ τοῦτο εἰργάζοντο αἱ βασιλέως χεῖρες. Πάντως γὰρ οὐκ εἶχεν οὐ βιβλίον, οὐ διάνοιαν, ἢν' ἡ σπουδαῖόν τι καὶ σεμνὸν ἀναγινώσκῃ, ἢ γενναῖόν τι καὶ λόγου ἄξιον βουλευῆται». Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Καὶ τοῦτο σφῶς ὁ Αἰλιανὸς· χήτει γὰρ τῶν ἀμεινόνων οἱ ὑπὸ τρυφῆς διεφθαρμένοι τυράννοι εἰς τὰ μηδενὸς ἄξια κατατρίβουσι τὸν χρόνον, καθάπερ ἔστιν ἰδεῖν μέχρι δεῦρο τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀσίας δεσπότης περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδάζοντες· καὶ γὰρ αὐτῶν οἱ μὲν ὠτογλυφίδας, οἱ δ' ὀδοντογλυφίδας, εἰσὶν οἱ κτένας, καὶ ἄλλοι ἄλλα ποιοῦσι καὶ πάνυ σπουδάζοντες». Πρὸς τοῖς ἄλλοις γράφει ὁ Αἰλιανός. «Σωκράτης ἔλεγεν ὅτι ἡ Ἀργία ἀδελφὴ τῆς Ἐλευθερίας ἐστίν». Εἶναι ἄρα γε δυνατόν ὅτι ὁ σοφώτατος τῶν Ἑλλήνων ἐβλασφήμησε τοιαύτην τινα βλασφημίαν; Ἡ ἀργία εἶναι τῆς δουλείας μᾶλλον ἢ τῆς ἐλευθερίας ἀδελφὴ «εἴ γε ὁ μηδὲν ἐργαζόμενος, πένης μὲν ὢν (γράφει ὁ Κοραῆς) ἐτέρῳ δουλεύειν ἀναγκασθῆσεται, ὅπως ἔξει τὰ ἐπιτήδεια, ἢ κολακεύων (ὃ δὴ καὶ τῆς κυρίως λεγομένης δουλείας αἵσχιον) ὑπ' ἄλλων διατραφήσεται· εἰ δὲ τῶν εὐπακρύων τις καὶ πλουσίῳ, ὑπὸ τῆς ἄγαν τρυφῆς εἰς ἀθεμίτους ἐξοκέλλας ἡδονάς, οὗτ' οὕσαν φυλάξαι, οὗτ' ἀποῦσαν ἀνακτήσασθαι τὴν ἐλευθερίαν οἶός τε· ἢ καὶ δῆλον ὅτι μνήμης ἀμαρτίᾳ ὁ Αἰλιανὸς τῇ ἀνοήτῳ ταύτῃ γνώμῃ τὸ Σωκράτους ἐπέγραψεν ὄνομα. Τεκμήριον δὲ, καὶ γὰρ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοφῶν, καὶ πάντες ὅσοι περὶ Σωκράτους γεγράφασι, τὴν μὲν ἀργίαν ἐκάστοτε διασύροντα, τὴν ἐργασίαν δὲ περὶ πολλοῦ αὐτὸν τε ποιούμενον καὶ τοῖς ἄλλοις παραινούντα τὸν ἄνδρα παρὰ δωδωκασί. Τοσοῦτον δ' ἄρα Σωκράτης ἀπεῖχε τοῦ τὴν ἀργίαν ἀδελφὴν ἐλευθερίας ἡγεῖσθαι, ὥστε καὶ πονηροτάτην αὐτὴν δέσποιναν (Ξενοφ. Οἰκονομ. α. §§ 18—22) ὠνόμαζε, συνεχῶς ἐπιλέγων τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου «τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τάχθ' οἱ θεοί», εἰ γὰρ πάντα τάχαθ', καὶ αὐτὸ δῆπου τὸ πάντων μέγιστον ἢ ἐλευθερία πόνων ὦντος

οὔσα τυγχάνει». Ὅποτε ὁ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ τι ἄξιον μιμήσεως, δὲν διαλείπει ὁ Κοραῆς καὶ τὸν Αἰλιανὸν ἐπαίνων καὶ τοὺς νέους παροξύνων πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἀπομίμησιν. «Σοφὸς καὶ ὁ σοφὰ ταῦτα κρίνας Αἰλιανὸς, ὃν, εἰ τοιοῦτος ἦν ἐν ἅπασι τοῖς ἱστορουμένοις κριτῆς, οὐδὲν ἂν ἐκώλως δεύτερον μετὰ τὸν Χαιρωνέα τετάρχαι· Πλούταρχον». Οὐ μόνον ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ ὑπομνήμασι καὶ διακριβαῖς ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γεγραμμένων σημειώσεων προαισθάνεται καὶ προαγγέλλει ὁ Κοραῆς τὴν προσεχῆ τῆς Ἑλλάδος ἀναβίωσιν. Ἐνθα ὁ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς γράφει ὅτι «Βοιωτῶν ἔνιοι τοὺς χρεῖς οὐκ ἀποδιδόντας εἰς ἀγορὰν ἄγοντες καθίσαι καλεούουσιν, εἴτα κόρινον ἐπιβάλλουσιν αὐτοῖς· ὅς δ' ἂν κορινωθῇ, ἄτιμος γίνεται» — σημειοῦται ὁ Κοραῆς. «Ἀστεία ἢ παρὰ Βοιωτοῖς κορίνωσις αὕτη· εἴη δ' ἂν καὶ μιμήσεως ἄξια, ὅτ' ἂν ἐγγένηται νέους νόμους εἰσηγῆσθαι τῇ Ἑλλάδι· ἐγγενήσεται δὲ οὐκ εἰς μακράν». Χωρὶς ὑποστολῆς κατακρίνει καὶ τὰ περὶ τὴν φράσιν καὶ τὴν σύνταξιν ἀμαρτήματα, εἰς ἃ περιπίπτει ἔστιν ὅτε λατινίζων μᾶλλον ἢ ἀκραφινῶς ἑλληνίζων ὁ ῥωμαῖος τὸ γένος συγγραφεύς. Τὴν φράσιν «σὺν τῇ ἀνωτάτῳ σπουδῇ» εἰκότως εὐρίσκει πᾶν κακοῦλον· «ἀνὴρ μὲν γὰρ Ἀττικὸς, ἢ γοῦν Ἑλλην, εἶπεν ἂν ἴσως «συντονωτάτῃ σπουδῇ»· ὁ δ' Αἰλιανὸς, οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ Ἀττικίζειν τὸ Ῥωμαῖος εἶναι δυνάμενος ἀποκρύψασθαι, εἰς τὸ «ἀνωτάτῳ» (ἢ ἀνωτάτῃ) σπουδῇ μεθυρμήνευσε τὸ τῆς πατρίου φωνῆς summum studium· καὶ οὐ θαυμάσιον, «τὸ γὰρ ἀποστήναι χαλεπὸν φύσεος, ἣν ἔχει τις αἰὶ» καθὰ πού τις ἔφη τῶν Κωμικῶν». Τὴν αἰλιάνειον φράσιν «ὀφθαλμῶν ὁμήγουριν» σφόδρα ἀποστέργει ὁ Κοραῆς, λέγων «σοφιστικῶς καὶ κακοῦλως τὸ «ὀφθαλμῶν πανήγουρις» ἀντὶ τοῦ «ὀφθαλμῶν τέρψις»· καὶ οὐ θαυμάσιον, ἐπεὶ καὶ εὐθὺς ἀρχόμενος τοῦ λόγου φραστικὴν δυνάμιν ἐπιδείξασθαι μάλα σοβαρῶς ἐπηγγείλατο». Ἐτέραν τοῦ Αἰλιανοῦ φράσιν «ἀνθρώπῳ ὁμοία, τὰ κατόπισθεν δὲ ἵππου» ἀποδοκιμάζει ὁ Κοραῆς ὡς ὑπολατινίζουσαν· «ὠρεῖλεν εἰπεῖν «ἵππῳ» ὡς εἶρηκεν «ἀνθρώπῳ»· ἀλλὰ ῥωμαῖσαι προεῖλετο ἐνταῦθα ὁ Ῥωμαῖος Αἰλιανός· παρ' ἐκείνοις γὰρ τὸ simillis (ὅπερ ἐστὶν ὁμοιος) ἢ πλείων χρήσις γενικῇ συντάσσεται. Οὐχὶ ὀλιγάκις διορθοῖ ὁ Κοραῆς τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα ἀδόκιμον φράσιν, ἐπαγόμενος «ἐλληνικώτερον ἂν γράφοις ὧδε» καὶ «γραπτέον, εἰ μὴ βούλοι σολοικίζειν, «οὐκ ἦν δὲ φιλοδοξία» ἢ «οὐκ ἂν δὲ εἴη φιλοδοξία» (ἀντὶ τοῦ παρ' Αἰλιανῷ «οὐκ ἂν δὲ ἦν φιλοδοξία»)). Ὅπου τὸ μὲν νόημα τοῦ χωρίου ἔχει καλῶς, ἢ δὲ σύνταξις χωλαίνει, «ἢ μὲν διάνοια χρηστὴ

(σημειοῦται ὁ Κοραΐς) ἡ δὲ σύνταξις συγκεχυμένη καὶ κακόζηλος, καὶ οἷα ἐλέγχειν τὸν Αἰλιανὸν μὴ γεγονότα τῆς μοίρας τῶν ὧτα πε-
 παιδευμένα ἐχόντων». Ὁ Αἰλιανὸς εἶναι, ὡς ἐλέγχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν,
 εὐεπίφορος πρὸς τὰς ἀντιπτώσεις, τὰς ἀκυρολογίας καὶ τὰς κακοζήλους
 ἐναλλαγὰς· ὁ Κοραΐς ὑποδηλῶν τὰ πταίσματα, παρατρεῖ που ἐπὶ τὸ
 ἐπιεικέστερον ὅτι ὁ ῥωμαῖος σοφιστὴς εἶναι ἄξιος συγγνώμης εἰ ὑπο-
 λατίνει, ἄφ' οὗ ἄλλοι πολλοὶ σύγχρονοι ἐκείνῳ Ἕλληνες συγγραφεῖς
 φωρῶνται πλημμυλῶς ἐλληνίζοντες. Πολλὰ χωρία τῆς Ποικίλης Ἱστο-
 ρίας ἀποκατέστησεν εὐστόχως, ὥπως ἀγνοῶν ὅτι ἄλλοι πρότερον κρι-
 τικοὶ τὰς αὐτὰς ἐποιήσαντο διορθώσεις. Τὸ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς
 Ποικίλης Ἱστορίας «τὸ δὲ ἄρα πάγη καὶ οἶονεῖ κύρτος ἐστὶ τοῖς ἐμπί-
 πτουςι» μετεσκεύασεν ὁ Κοραΐς γράψας «τὸ δὲ ἀράχνιον πάγη κλ.». Ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο εἰκάσε πρὸ τοῦ Κοραΐ ὁλλανδὸς τις κριτικὸς ἐν τοῖς
 πρακτικοῖς τῆς ἐν Ῥηνοπεραίᾳ Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν.
 Ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς τοῦ Ἡλιοδώρου παρήγει νὰ τραπῇ ἡ παρ' Αἰλιανῷ
 ἀδιανόητος γραφή «παίζων» εἰς τὸ «περσίζων». Καλὴ μὲν ἡ τροπὴ,
 ἀλλ' ἔλαθε τότε τὸν Κοραΐν ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἕτερος κριτικὸς τὴν αὐτὴν
 προεἰκάσε διορθώσιν. Ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἐκάθηκε πρὸς τούτοις ὁ Κο-
 ραΐς λελωβημένα χωρία διαφόρων ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων,
 Ἀνακρέοντος, Ἀριστοφάνους, Εὐριπίδου, Σοφοκλέους, Ἡροδότου, Ξενο-
 φῶντος, Ἀριστοτέλους, Λουκιανοῦ, Ἀθηναίου κλ. Δύο ἢ τρεῖς πάνυ ἐ-
 πιτυχεῖς διορθώσεις τοῦ Κοραΐ εἰς τὰς συνευλεγμένας ὑπὸ τοῦ Ζηνοβίου
 παροιμίας ἀπεδέξαντο καὶ οἱ ἐν Γοτting τῷ 1839—1851 ἐκδόντες
 τοὺς Ἑλληνικὰς Παροιμιογράφους.

Ὡς εὐοιώνιστον προανέκρουσμα τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἑλληνικῆς
 Βιβλιοθήκης» οἱ ἐν Εὐρώπῃ σοφοὶ προσηγόρευσαν τὸν «Πρόδρομον» μετὰ
 πολλοῦ ζήλου καὶ μεγίστης σπουδῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ Κοραΐ, γνωστὸν
 ἦδη τοῖς πᾶσι διὰ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Ἱπποκράτους καὶ
 τοῦ Ἡλιοδώρου, κατέστη προσφιλὲς τοῖς κριτικοῖς καὶ μάλα σεβαστὸν,
 συγκατέστη δὲ οὐ μικρὰς τιμῆς καὶ δόξης πρόξενον πρὸς τὸ ἀναξίως
 δυσφημούμενον γένος. Οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ φιλο-
 λόγων ἔνειμαν παραχρῆμα μεγίστην ἀξίαν εἰς τὴν φιλολογικὴν τοῦ Κο-
 ραΐ ἐπιχείρησιν. Πρῶτος ὁ Boissonade κατεχώρισεν εἰς τὸ Journal de
 l' Empire τῆς 8 φεβρουαρίου 1806 μακρὰν περὶ τοῦ «Πρόδρομου» κρι-
 τικὴν πραγματείαν, αἵσια ἐντεῦθεν προσηγοριζόμενος περὶ τῆς πνευματι-
 κῆς τῶν Ἑλλήνων παλιγγενεσίας. Οἱ Ἕλληνες (ἔγραψεν) ποιοῦνται

ἀπό τινων ἐνιαυτῶν μεγάλους καὶ αἰσίους ἀγῶνας ὑπὲρ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Πανταχοῦ ἴδρυσαν σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκεται ἡ ἀρχαία ἐλληνική. Πρὸς μείζονα διάπλασιν τοῦ καθωμισμένου ἰδιώματος καὶ τῆς τοῦ ἔθνους φιλοκαλίας, μεθρημηνεύθησαν εἰς τὴν ἐλληνικὴν τὰ ἐκπρεπέστατα τῶν πονημάτων τῶν ξένων συγγραφέων. Ἀλλὰ τὸ ἄριστον καὶ τελεσορώτατον μέσον πρὸς ἀναζωπύρῃσιν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὑγιоῦς φιλομαθείας εἶναι ἡ διὰ διδασίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κλασικῶν. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν ἐξαισίων τούτων προτύπων, καὶ τῶν ἐντεῦθεν παραγινόμενων ἀναμνήσεων καὶ φιλοτιμῶν ζηλωμάτων, θὰ δυνηθῇ ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς νὰ ἀναλάβῃ αὐθις τὴν προσήκουσαν περιωπὴν ἐν μέσῳ τῶν πεφωτισμένων ἔθνων. Ἐν Εὐρώπῃ ἐγένοντο πάμπολλαι ἐκδόσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καθόλου εἶπεῖν, αὗται ἡκιστα ἀρμόζουσι πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνας· διότι, πλὴν τοῦ κειμένου, ἔχουσι σχεδὸν ἅπασαι καὶ λατινικὴν μετάφρασιν καὶ πλῆθος μέγα γραμματικῶν καὶ κριτικῶν σημειώσεων· τοιαύτη δέ τις παρασκευὴ οὐδεμίαν παρέχει ὠφέλειαν εἰς τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα, ἐνθα διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ εἶναι ὅλως ἄπειροι τοῦ λατινικοῦ ἰδιώματος· ἔπειτα δὲ, πρόκειται οὐχὶ νὰ διδασχῶσιν οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες βαρέα μαθήματα, ἀναγόμενα εἰς ὑψηλότεραν τιὰ σοφίαν καὶ κριτικὴν, ἀλλὰ νὰ οἰκειωθῶσι πρὸς τοὺς στοιχειώδεις κανόνες τῆς γλώσσης καὶ τῆς φιλοκαλίας. Ἀνάγκη ἄρα νὰ συμπεριληφθῶσιν ἐντὸς ἀντιτύπων ὅσον ἔνεστιν ὀλιγαριθμῶν οἱ ἄριστοι τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, καλῶς καὶ ἀκριβῶς τετυπωμένοι καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων ἡμηνευμένοι ἐλληνικῶν σημειώσεων. Ἀνάγκη πρὸς τούτοις ἀνδρῶν πλουσίων καὶ σοφῶν διδασκάλων, ἐκείνων μὲν φιλοπατρίας καὶ ἐλευθεριότητος ἐμπορουμένων καὶ προθύμως τελούντων τὰ ἀπαιτούμενα ἀναλῶματα, τούτων δὲ, διεπόντων καὶ ὑπομνηματιζόντων τοὺς ἐκδιδόμενους συγγραφεῖς. Τὸ τοσοῦτον ἀπλοῦν ὅσον καὶ φυσικὸν τοῦτο σχέδιον πρὸς φωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ ἤλθεν ἤδη εἰς πολλῶν τὸν νοῦν, ἀλλὰ, δι' ἀπορίαν χρημάτων ἢ ζήλου, οὐδεμιᾶς ἔτυχε μέχρι τοῦδε ἐκτελέσεως. Οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, οἱ μετὰ μεγάλης χρηματικῆς οὐσίας κεκτημένοι καὶ διακαέστατον ζῆλον πρὸς τὴν δόξαν τῆς πατρίδος, ἐβουλεύθησαν νὰ ἀφιερῶσιν μερίδα τοῦ ἑαυτῶν πλοῦτου εἰς ἐκτύπωσιν «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης», συναπαρτισθισμένης ἐκ τῶν λεγομένων κλασικῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Ἀνέθεντο δὲ τὴν φροντίδα τῶν ἐκδόσεων τῷ ἱατρῷ Κοραῇ, ὅστις, ἕνεκα τῆς

πολυμαθίας καὶ τῆς φιλοκαλίου ἀκριβολογίας του θὰ περιεποίει δόξαν καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ἡ σοφὴ Εὐρώπη κατέταξεν αὐτὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐμπειροτάτων καὶ ὀξυνουστάτων συγγρόνων κριτικῶν· εἶναι δὲ καθ' ὅλα ἄξιος τῆς διαπρεποῦς ταύτης τιμῆς δι' ὅσα ἐπόνησε μέχρι τοῦδε φιλολογικὰ ἔργα. Εὐμοιρήσαντες οἱ Ζωσιμαδαὶ ἐκδότου τοσοῦτον ἐξόχου, διεπίστευσαν τὴν τύπωσιν τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τῷ Κ. Φερμίνω Διδότῳ, ὅστις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ κατεσκεύασε καινουργίῃ ὅλως καὶ περικαλλῇ ἑλληνικὰ στοιχεῖα. Ἀλλ' ὁ γενναῖος τῶν Ζωσιμαδῶν ζήλος προέβη ἔτι προσωτέρω. Ἵνα μὴ οἱ πένητες στερηθῶσι τῶν ἐκδόσεων τούτων, θὰ διανεμῶσιν αὐτάς δωρεάν εἰς πάντας ἐκείνους τοὺς ἀπόρους νέους, ὧν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φιλομαθίαν μαρτυρήσωσιν οἱ προϊστάμενοι τῶν σχολείων διδασκαλοὶ. Θὰ χορηγήσωσιν αὐτάς ἐπ' ἴσης δωρεάν καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους, ὅσοι προθυμότερον τῶν ἄλλων σπουδάζουσι καὶ φιλοτιμοῦνται περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μαθητεούντων. Ὁ ἱατρὸς Κοραῆς διὰ προσομίου, γεγραμμένου ἐν τῇ καθωμίλῃ ἐλληνικῇ, ὑποδηλοῖ τίνι τρόπῳ θὰ γίνωσιν αἱ προαγγελόμεναι ἐκδόσεις. Ἐντεῦθεν πεπιθόμεθα ὅτι ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη», αἱ καὶ προώριστα ἐπ' ἀγαθῷ τῶν νῦν Ἑλλήνων, θὰ τύχη θερμῆς δεξιώσεως καὶ παρὰ τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ. Αἱ διορθώσεις ἀνδρὸς σοφοῦ εἰς ὃν ὁ ἱατρὸς Κοραῆς θὰ περιψῶσιν ἀναγκαιῶς μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὸ ἔργον καὶ θὰ ἐφελκύσωσι σύμπασαν τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὰ κλασικὰ γράμματα ἀσχολουμένων. Τὰ προλεγόμενα θὰ ᾔναι συντεταγμένα ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ὅπως καὶ τὰ ἐν τῷ «Προδρόμῳ». Τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἰδίωμα, ὅπερ τοσοῦτον ἐχλευάσθη ὑπὸ ἀνθρώπων, οὐδεμίαν τούτου ἐχόντων εἴδησιν, καθίσταται διὰ τοῦ καλὰμου τοῦ Κ. Κοραῆ ὥραϊα, πλουσία, ἐναρμόνιος καὶ γόνιμος γλώσσα». Μετὰ τὸν Boissonade, διέλαβε διὰ μακρῶν περὶ τοῦ Προδρόμου ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς μέγας κριτικὸς, Ἐμμανουὴλ Βέκκερος, οὗ ἡ ἐπίκρισις κατεχωρίσθη τῷ 1807 εἰς τὴν «Γενικὴν Φιλολογικὴν Ἐφημερίδα», ἀνετυπώθη δὲ τῷ 1872 ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου τῶν Homerische Blätter. «Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς εἶναι μὲν Γραικὸς (λέγει ὁ Βέκκερος) ἀλλ' εἶναι ἄξιός νὰ καλῆται γνήσιος Ἑλληὴν· καὶ ἀρ' οὐ οἱ ξένοι ἐδέξαντο αὐτὸν ὡς ἴδιον συμπολίτην, ὁ Κοραῆς διετέλεσε πιστὸν τέκνον τῆς πατρίδος, ἧς ἐπὶ τὸν βωμὸν κατατίθησι νῦν τοὺς ἀδρούς τῆς ἐπιμελείας του καρπούς. Ὁ Κοραῆς δὲν ἀρκεῖται θερμὰς εὐχόμενος εὐχὰς ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νομίζει αὐτὴν καὶ δυνατὴν,

μάλιστα δὲ ἀποφαίνεται ὅτι ἐγγίζει ἤδη ἡ μακαρία χρόνου στιγμή, καθ' ἣν θὰ τύχῃσι τοῦ ποθητοῦ ἐπ' αὐτοῦ οἱ ἀγῶνες, εἰς οὓς μετὰ ζήλου καὶ ἰσχύος, λόγῳ τε καὶ παραδείγματι αὐτὸς ὁ Κοραῆς παραθαρρύνει τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη τοῦ Κοραῆ θὰ φανῇ ἴσως τοῖς πολλοῖς ὑπερβολικωτέρα τοῦ βέοντος, ἄλλως τε καὶ διότι ἡ μελετωμένη πνευματικὴ ἀνάστασις καθίσταται ἀκατανόητος χωρὶς τῆς πολιτικῆς, ἣς ὅπως ἀμοιροῦσιν οἱ Ἕλληνες· ἡμεῖς ὅμως τοσοῦτω μᾶλλον σέβομεν καὶ τιμῶμεν τὸν Κοραῆν, ὅσῳ ἐν μέσῳ διαφθορᾶς καὶ μικροψύχων καὶ ἰδιωφελῶν ῥοπῶν ἀγωνίζεται ἰσχυρῶς ὑπὲρ τοῦ κοιντοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ Βέκκερος ἐπαινεῖ ἰδίῳς τὸν λεκτικὸν τοῦ Κοραῆ χαρακτηῖρα, ὡς εὐκατάληπτον καὶ αὐτοῖς τοῖς ξένοις φιλολόγοις, συνομολογῶν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι τοσοῦτον διεφθαρμένη, ὅσον οἱ πολλοὶ φρονοῦσι. Τὸ λεκτικὸν τοῦ Κοραῆ, λέγει, περιέχει πλείους ἑλληνισμοὺς ἢ γαλλισμοὺς, εἶναι δὲ ζωηρόν, ὀξύ, ἀπλοῦν, ἐναργές, εὐχαρὶ ἐν ταῖς νοουθεσίαις, διδακτικὸν πρὸς τοὺς νέους καὶ ἐπαγωγὸν πρὸς τοὺς προβεβηκότας. Τὰ ἐν τοῖς Αὐτοσχέδιοις Στοχασμοῖς παρατηρούμενα περὶ τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ ἄλλων γραμματικῶν συνιστᾷ ὁ Βέκκερος εἰς τὴν μελέτην τῶν γερμανῶν κριτικῶν. Ἀλλὰ δὲν στέργει πάσας τὰς συντακτικὰς τοῦ Κοραῆ θεωρίας, καὶ μάλιστα τὴν περὶ τῆς ἀπολύτου γενικῆς. Ὁ ὑπὸ τούτου χαρακτηρισμὸς τοῦ Αἰλιανοῦ εἶναι, κατὰ τὸν Βέκκερον, εὐστοχος· ἀλλ' ὁ γερμανὸς ἑλληνιστὴς ἐρωτᾷ οὐδὲν ἥτιον, τί παθὼν ὁ Ἕλλην ἐκδότης ἠξίωσε τὸν ἀφιλόκαλον ἐκ Πραϊνέστου ἐραγιστὴν τῆς τιμῆς νὰ προηγήται τῆς ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἐκδιδομένης «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης»; Εὐρίσκει ὡσαύτως ἀνάμυστα καὶ τὰ εἰς τὴν Ποικίλῃν Ἱστορίαν ἐπισυνημμένα λείψανα Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ καὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἅτινα, ἔνεκα τῆς διεσπασμένης καὶ μονομεροῦς αὐτῶν διατάξεως, ὀλίγον δύνανται νὰ ὠφελήσωσιν. Ἐπὶ τέλους παραγγέλλει ὁ Βέκκερος τοῖς φιλολόγοις νὰ μελετήσωσι τὰς σημειώσεις τοῦ Κοραῆ, καὶ μάλιστα τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὴν, ἥτις τὰ μάλιστα συμβάλλεται εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς γλώσσης τῆς ἀρχαίας. Ἐνίᾳ τῶν διορθώσεων τοῦ Κοραῆ ὑπολαμβάνει παραπολὺ τολμηρὰς, προδήλῳ δὲ τῷ λόγῳ ὁ τῆς παραθέσεως τῶν ἀντιγράφων θιασώτης Βέκκερος δὲν ἐγκρίνει αὐτὰς πληρέστατα. Πρὸς ταῦτα παρατηρητέον ὅτι ἡ συνάρτησις τῆς «Ποικίλης Ἱστορίας» τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τῶν λειψάνων τοῦ Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Νικολάου, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κοραῆ οὐχὶ αὐθαριέτως, ἀλλὰ κατὰ τὸ παρόδειγμα

τῶν προγενεστέρων ἐκδοτῶν, οἵτινες ὠρμήθησαν εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ ὁμοειδοῦς καὶ ὁμοιομόρφου τῶν ἱστορουμένων· διότι καὶ τοῦ Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Νικολάου τὰ λείψανα εἶναι ποικίλα διηγήματα, δυνάμενα κἀλλίστα νὰ συναφθῶσι πρὸς τὴν «Ποικίλην Ἱστορίαν» τοῦ Αἰλιανοῦ. «Ἡ ἐκλογὴ τῶν τριῶν συγγρασέων (λέγει ὁ K. Sinner) ἐφάνη παράδοξος πρὸς τινὰς γερμανοὺς ἑλληνιστάς· ἀλλ' ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλὰς εὗρεν αὐτόθι ὅ,τι ἔχρηξε. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὁ Κοραῆς προσήνεγκε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ γάλα μόνον· μετὰ τοῦτο, παρέσχεν αὐτοῖς στερεωτέραν τροφήν· καλῶς δὲ ἠπίστατο ὅτι ἔδει νὰ προσενέγκῃ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα πρότυπον τῆς καθαρᾶς ἁττικῆς διαλέκτου, παραδείγματα ἡρωϊκῆς καὶ ἀφιλοκερδοῦς φιλοπατρίας καὶ μέγα τι μνημεῖον τῆς ἱστορικῆς καὶ γεωγραφικῆς πολυμαθείας τῶν ἀρχαίων». Τὴν μομφὴν ὅτι ὁ Κοραῆς ὑπῆρξε παράβολος ἐν ταῖς εἰκασίαις αὐτοῦ καὶ διορθώσεσιν, ἐπανέλαβον μετὰ τὸν Βέκκερον καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀλλοδαπῶν φιλολόγων, εἰ καὶ πολλῶ τοῦ Κοραῆ παραβολώτεροι. ἀπεδείχθησαν γερμανοί, ἑλλανδοὶ καὶ ἄγγλοι ἐκδοτάι, πρωταγωνιστήσαντες ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ. Ἀληθῶς ὁ Κοραῆς ἐπεδείχτο τόλμην, ὅτι δὲ αὕτη οὔτε εἰς ἀλογιστίαν, οὔτε εἰς θράσος ἐξώκειλεν, ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις τὸ πλῆθος τῶν διεστραμμένων χωρίων, ἅτινα ἐπληρώθησαν ὁ τὴν σοφίαν καὶ τὴν κριτικὴν τέχνην δαιμόνιος ἀνὴρ. Ὁ ἀγγίνους κριτικὸς θέον νὰ εὐπορῇ τόλμης·

πρὸς σοφίαν μὲν ἔχειν τόλμην μάλα σύμφορον ἐστίν,
χωρὶς δὲ βλαβερὴ καὶ κακότητα φέρει.

Ἀλλ' ὁ Κοραῆς ἔχει τοσοῦτον μέτριον τὸ φρόνημα ὥστε τὰς πλείστας καὶ εὐστοχωτάτας τῶν διορθώσεων αὐτοῦ ἀπονέμει εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς τύχης καὶ οὐχὶ εἰς τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ φρενῶν τὴν δύναμιν. «Τῆς κριτικῆς τὸ ἔργον (ἔγραψεν) εἶναι πολλάκις ἢ μᾶλλον πλεονάκις τύχης δῶρημα παρὰ λογισμοῦ γέννημα. Μὲ συμβαίνει σχεδὸν καθημέραν νὰ ἐπινοῶ εἰς τὸ τρίτον δοκίμιον τὴν ὁποίαν εἰς τὰ προλαβόντα μ' ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ κάμω διόρθωσιν τοῦ κειμένου. Ἐλησμόνησα τὰ ἀντίγραφα, τὰ ὅποια ἂν ὀλίγον βοηθῶσι μὲ ὀρθὰς γραφάς, συντελοῦν ὅμως πολὺ καὶ μὲ αὐτάς τὰς διεστραμμένας τὼν νὰ σὲ χειραγωγῇσαι πολλάκις εἰς τὴν ὀρθήν». Ποσάκις ἐν βαθείᾳ νυκτί, ἐν δεινῷ ψύχει, ἀνίστατο ὁ

Κοραῆς τῆς κλίνης καὶ ἐσημείου τὰς εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐπερχο-
 μένας εἰκασίας καὶ διορθώσεις, ἵνα μὴ καταλαμβάνομενος αὐθις ὑπὸ
 τοῦ ὕπνου, ἐπιλήθῃται αὐτῶν! Δὲν ἦτο μόνον ἀφιλένδεικτος τοὺς τρό-
 πους ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερος πάσης κατὰ προαίρεσιν ἀλχηρονικῆς ῥοπῆς.
 Ἐπὶ δυσερμηνεύτων χωρίων, καθωμολόγει μετὰ παῤῥησίας τὰς ἀπορίας
 καὶ ἀμυχανίας του· «τοῦτο τὸ χωρίον οὐδ' ἂν Οἰδίπους ἐξηγήσασθαι δύ-
 ναιτο» — «καὶ τοῦτο δυσνόητον τὸ χωρίον· Ἡρακλείτου γάρ ἐστι τοῦ
 ἐπικληθέντος Σκοτεινοῦ» — «σκοτεινὰ ταῦτα καὶ ἀτεχνῶς Ἡρακλεί-
 τεια» — «ταῦτα σκότους ἐστί· πλέα, τοῖς μὲν κακῶς ὑπὸ τῶν ἀντι-
 γραφῶν συγκεχυῖσθαι δόξαντα, τοῖς δὲ οὐδὲν ὁμολογον περὶ τὴν ἐξη-
 γησιν ἀποφνηαμένοις». Τοιαῦτα καὶ παραπλήσια γράφει πολλαχοῦ τῶν
 σημειώσεων, ὡσάκεις ἀδυνατεῖ νὰ διαφωτίσῃ φράσιν τινὰ ἢ περίοδον δύς-
 ληπτον καὶ ἀσαφῆ. Δὲν παρακάμπτει σιωπηλῶς τὰς δυσχερείας, ὡς
 πράττουσιν ἄλλοι κριτικοί, τὰ μὲν σαφῆ ἐξηγούμενοι, τὰ δὲ δυσεξηγήτα
 ἐν σιωπῇ παρεργόμενοι. Ὅσάκις δὲ πάλιν ἀναγκάζεται νὰ ποιήσῃ πα-
 ρακεκινδυνευμένην τινὰ διόρθωσιν, ὁμολογεῖ εἰλικρινῶς ὅτι παράτολμον
 ἐπιχειρεῖ ἔργον. «Ἐτόλμησα (λέγει· του) τόλμημα μὲν ἴσως οὐκ ἀνα-
 σχετόν, καθά φησιν ὁ Κωμικός, ἀλλ' οὖν ἐτόλμησα τὴν παρ' ἄπαι γρα-
 φὴν «δεικνύουσιν ἐν τιμῇ» μεταποιῆσαι εἰς τὸ «δεικνύουσιν ἐν προ-
 τομῇ». Καὶ ἀλλαχοῦ. «Μετὰ τοσαύτας οὖν διαφορὰς γραφῆς καὶ ἐξη-
 γήσεων, ὧφειλον μὲν σιγᾶν, οὐκ ἔχων τι σιγῆς κρεῖττον λέγειν· ἐπεὶ
 δὲ πολλάκις καὶ τὰ μὴ πιθανῶς λεγόμενα ἀφορμὴν ἐτέροις τοῦ πιθα-
 νώτερα λέγειν παρέσχε, πειρατέον τὸν νοῦν τῶν λεγομένων, οἷον εἰκάξω,
 ἐρμηνεύσαι κτλ.». Οἱ αἰτιώμενοι τοῦ Κοραῆ τὴν τόλμην πρέπει νὰ θαυ-
 μάσωσι μᾶλλον τὸ εὐσύνετον καὶ διορατικὸν τοῦ ἀνδρός, ὅστις, πολλάκις
 ὡς δι' αὐτομάτου εὐθυγνωσίας (par intuition), τῇ προσθήκῃ ἢ ἀφαι-
 ρέσει ἐνὸς ἢ πλείονων στοιχείων, ἀπέδωκεν εἰς τὰς πλημμυλῶς γεγραμ-
 μένας λέξεις τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν μεταγραφῶν διαφθαρεί-
 σαν ὅλως ἔννοιαν. Ἀξιωματικὸς ἐπὶ πᾶσιν ἡ διόρθωσις «φιλόθοι-
 νος» ἀντὶ τοῦ «φιλότιμος» παρὰ Κέβητι· «τημέλεια» ἀντὶ τοῦ «ἐπι-
 μέλεια» παρὰ Ἡλιοδώρῳ· «Ἰσηδόνας» ἀντὶ τοῦ «οἱ Σιδῶνες» παρὰ
 Ζηνοβίῳ· «φορτοφορεῖν» ἀντὶ τοῦ «ποντοπορεῖν», «ὕπρωρος» ἀντὶ τοῦ
 «ὕπόπρωρος», «Ἴριν» ἀντὶ τοῦ «Ἴβριν», «ἐσθήσει» ἀντὶ τοῦ «αἰσθήσει»,
 «ἀλεξήμασιν» ἀντὶ τοῦ «ἀδοξήμασι» παρὰ Πλουτάρχῳ, καὶ ἄλλα· λαμ-
 πρόταται διορθώσεις, παρ' ἑλληνιστῶν οὐκ ὀλίγων ἀποδεδεγμένα καὶ
 τελευτασμένα.

Ἐξ ὠκεανοῦ μὲν ποταμοὶ πάντες, πηγαὶ πάσαι, φρέατα πάντα, ἐξ Ὀμήρου δὲ εἰ καὶ μὴ πάσα, πολλὴ γοῦν παρεισέφρυσσε τοῖς σοφοῖς λόγων ἐπιρροή. Ταῦτα γράφει ὁ Εὐστάθιος ἐν τῷ εἰς τὴν Ἰλιάδα προοίμῳ. Ὅτι ὁ Κοραῆς ἤρξατο τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀπὸ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου, ἀποδοτέον εἰς τυχαίαν αἰτίαν. «Ὅταν ἐπροκήρυσσα τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην ἤγουν τῶν δοκίμων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν καὶ συγγραφέων, σκοπὸν εἶχον νὰ καταχερίσω ἀπὸ τὸν Ὀμηρον, οὐχὶ διὰ νὰ φυλάξω τὴν χρονολογικὴν τάξιν, ἀλλ' ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας νὰ δώσω εἰς αὐτὸν τὰ πρωτεῖα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τοῦ Ὀμήρου ἔκδοσις, τὴν ὁποῖαν ἐμελέτων κ' ἐγὼ νὰ ἐκδῶ, ἀφίνω κατὰ τὸ παρὸν τὸν Ὀμηρον καὶ ἀρχίζω ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην». Ὁ Κοραῆς ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τοῦ πολυγράφου Σπυρίδωνος Βλαντιῆ ἐν Ἑνετίᾳ γενομένην ἔκδοσιν τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου μετὰ τῶν σχολίων τοῦ Διδύμου. Ἐβδόμῳ ἔτει τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος ἐξεδόθησαν ἐν δυοὶ τόμοις τοῦ Ἰσοκράτους οἱ λόγοι καὶ αἱ ἐπιστολαὶ μετὰ σχολίων παλαιῶν καὶ σημειώσεων, φιλοτίμῳ θαπάνῃ τῶν Ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν, παιδείας ἕνεκα τῶν τὴν Ἑλλάδα φωνὴν διδασκόμενων Ἑλλήνων. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κοραῆ ἐγένετο ἄριστα καὶ λόγῳ διανοητικῆς ὠφελείας καὶ λόγῳ φιλοπατρίας. Ὁ Ἰσοκράτης, γεννηθεὶς πέμπτῳ ἔτει πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, (436) καὶ τελευτήσας ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (338) εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀττικῶν συγγραφέων, ὧν ἡ φιλόπολις ἀρετὴ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν φιλοπαιδευτικὴν καὶ φιλόσοφον προθυμίαν. Ἐν τῇ νεαρᾷ αὐτοῦ ἡλικίᾳ παρέστη μάρτυς αὐτόπτης τοῦ ἀπειγνωσμένου τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἰδίας πολιτικῆς ὑπάρξεως· ἀνὴρ γενόμενος εἶδεν ἰδιοῖς ὄμμασι τὸ φρικῶδες δρᾶμα τῆς πτώσεως τοῦ κλεινοῦ τῆς Ἀθηνᾶς πτολιέθρου· μετὰ σὴν εἶδε τὴν Σπάρτην δεσπόζουσαν τῶν ἑλληνίδων πόλεων, τὰς Ἀθῆνας ἀνορθομένης ὅπως οὖν καὶ πρυτανευούσας νέαν καὶ μεγάλην δημοσπονδίαν, τὰς Θήβας καθαιρούσας ἄρδην διὰ τοῦ μεγαλοπράγμονος Ἐπαμεινώνδου τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν· ἔπειτα ἐγένετο αὐθις θεατὴς ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ σπαρταγμῶν, παρέστη αὐτήκοος μάρτυς τῶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θαυμασίων ἀλλ' ἀνωφελῶν τοῦ μεγάλου Παιανιέως ἀθλημάτων, ἐπὶ τέλους δὲ ἤκουσε μετὰ φρίκης ἀγγελλομένην τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ πανωλεθρίαν. Ἄν εἶναι δὲ ἀληθὲς τὸ ἱστορούμενον ὅτι ἀπέθανεν «ἐθέλοντῆς» ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῆς μάχης τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἡ ὀλίγον

μετ' αὐτήν, «ὅτε δὴ μὴ ὑπομείνας ἰδεῖν τετράκις δουλουμένην τὴν Ἑλλάδα», ὁ βίος τοῦ Ἰσοκράτους καὶ διὰ τὸ μακρὸν τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ πολιτικῶν περιπετειῶν καὶ διὰ τὴν συνεχῆ διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀκρατον φιλογένειαν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐνότητος φιλοτίμους καὶ ἀδαμᾶστους τοῦ ἀνδρὸς πόνους, παρέχει πολλὰ καὶ παντοῖα, λυσιτελῆ τε καὶ ἀξιοζήλωτα μαθήματα. Ἐν πρώτοις τὸ σχολεῖον τοῦ Ἰσοκράτους ἦτο πάσης τῆς Ἑλλάδος παιδευτήριον, ἐκ τούτου δέ, ὡς ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ Ἰππου, ἐξεπῆδησαν οἱ ἀριστεῖς τοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοπατρίας οἱ κήρυκες· μαθηταὶ αὐτοῦ ὑπῆρξαν οὐ μόνον ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατηγοὶ καὶ δὴ καὶ βασιλεῖς — ὁ τοῦ Κόνωνος μεγαλῶνυμος υἱὸς Τιμόθεος, ὁ ῥήτωρ Λεωδάμας, ὁ Ἰσαῖος, ὁ Ὑπερίδης καὶ ὁ Λυκούργος, ἐκ τῶν δέκα ἀττικῶν ῥητόρων, ὁ φιλόσοφος Σπεύσιππος, Θεόπομπος ὁ Χῖος, Ἐρφορος ὁ Κυμαῖος καὶ πάμπολλοι ἄλλοι, περὶ ὧν ὁ Ἑρμιππος συνέταξεν ἰδιαιτέρον βιβλίον· ὥστε εἰκότως λέγει ὁ Ἀλκαρνασεὺς Διονύσιος, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης τῆς Ἀθηναίων πόλεως εἰκόνα ἐποίησε τὴν ἑαυτοῦ σχολήν. Διὰ τὸ ἰσχυρὸν τῆς φωνῆς καὶ τὴν ἔμφυτον αὐτῷ ἀτολμίαν, σπανίως ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδέποτε παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον ὡς δημηγόρος καὶ δημαγωγός· ἀλλ' ἂν μὴ ἔσχε φωνὴν ἱκανήν, «οὔτε τόλμαν δυναμένην ὄχλῳ χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδουμένοις», ἂν ἐγένετο πρὸς τὸ πολιτεῦσθαι πάντων ἀφυέστατος τῶν πολιτικῶν (εἶναι δὲ γνωστὸν ὅπως ἐβλαψεν ἀνέκαθεν, ἔτι δὲ καὶ νῦν βλάπτει τὴν Ἑλλάδα ἢ πρὸς τὸ πολιτεῦσθαι εὐφυΐα) ἀπέβη ὁμως χρησιμώτατος καὶ ὠφελιμώτατος πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ τῶν φρονίμων καὶ πεπαιδευμένων συγγραφῶν του· «τοῦ δὲ φρονεῖν εὖ καὶ πεπαιδεῦσθαι καλῶς (λέγει αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰσοκράτης μετὰ δικαίας ἐπάρσεως), εἰ καὶ τις ἀγροικότερον εἶναι πᾶσι τὸ ῥηθὲν, ἀμφισβητῶ, καὶ θείην ἑμαυτὸν οὐκ ἐν τοῖς ἀπολελειμμένοις ἀλλ' ἐν τοῖς προέχουσι τῶν ἄλλων». Καὶ ἐὰν μὴ στέρξῃ τις ὅσα διδάσκει ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Κυπριανὸς περὶ τῆς ἀπορρήτου τοῦ Ἰσοκράτους τέχνης, δεόν νά ὁμολογήσῃ ὅτι πρῶτος ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς καὶ γνήσιος διδάσκαλος τῆς πολιτικῆς ῥητορείας, πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης σχεδὸν εἰπεῖν ἐδημιούργησε τὸ συμβουλευτικὸν τῆς ῥητορικῆς εἶδος καὶ διώρθωσε τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν ῥητορικῶν λόγων, ἀφείλε τὰς μικροπρεπεῖς ὑποθέσεις καὶ ἐγκύψας πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τῆς πατριδος τὰ συμφέροντα· πρῶτος δὲ ὁ Ἰσοκράτης, ἂν μὴ ἐτελείωσε, βεβαίως «προήγαγεν ἐπὶ μήκιστον» καὶ τὸ πρακτικὸν τῆς ῥητορικῆς μέρος,

*

οὐ ἄκρον ἄκρον εἶναι ἢ λεκτικὴ τοῦ Δημοσθένους δεινότης· πρῶτος ἐπὶ τέλους ὁ Ἰσοκράτης ἔσθησε τρόπον τινὰ (ὡς λέγει καὶ ὁ Κοραῆς) τὰ ὅρια τῆς γλώσσης καὶ «ἐκύρωσε μὲ τὸ παρὰδειγμὰ τοῦ τὴν καταλλή-
λιν τῆς γραμματικῆς συντάξεως». Δὲν εἶναι ἐπομένως παραπολὺ ἀξι-
οκατάκριτος ὁ ἄνθρωπος, εἴτε δι' ὅκνον, εἴτε διὰ τὸ ἐλλιπὲς τοῦ φθέγμα-
τος, εἴτε διὰ τὸν Ἀθήνησι φθόνον, ἀπεφοίτα τῶν ἐκκλησιῶν, ἤρκεϊτο
δὲ παραινῶν καὶ διδάσκων τοὺς Ἕλληνας ἐκ τοῦ ἰδίου μελετητηρίου,
ὅπερ καὶ ἀπέδειξε, κατὰ τὸν Κικέρωνα, τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης παι-
δευτήριον. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἰσοκράτους δὲν εἶναι περικεκλεισμένη,
ὡς ἡ τῶν πλείστων ἄλλων Ἑλλήνων, εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἰδίας πό-
λεως· ἔχει πανελλήνιον μᾶλλον ἢ ἄττικόν τὸ φρόνημα, σεμνύνεται δὲ
κηρύττων ὅτι «ὣ πόλις (Ἀθῆναι) τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, πεποίηκε
μηκέτι τοῦ γένους ἄλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας
καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως
μετέχοντας». Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, οὐδαμῶς σκοπούμενης τῆς φύλης, ἦτο
τὸ πρῶτιστον γινώρισμα τοῦ ἀκριβοῦς Ἑλλήνος. Ἐλεῶν καὶ ὀδυρόμενος
τῆς Ἑλλάδος τὰς συμφορὰς καὶ δυσπραξίας, παρκαλεῖ ὁ Ἰσοκράτης
θερμῶς καὶ συνεχῶς τοὺς Ἕλληνας «ἐπὶ τε τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς ἀλ-
λήλους καὶ τὴν στρατείαν τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, οὐ περὶ μικρῶν τὴν
προαίρεσιν πισοῦμενος, ἀλλὰ περὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ
πολιτικῶν πραγμάτων». Ἡ διαλλαγὴ τῶν πρὸς ἀλλήλους διχονοούντων
Ἑλλήνων, εἶναι ὁ κυριώτατος ὅρος τοῦ ἰσοκρατείου προγράμματος «Δεῖ
τοὺς ὁρθῶς βουλευομένους μὴ πρότερον ἐκφέρειν πρὸς βασιλεῖα πόλεμον,
πρὶν ἢ διαλλάξῃ τις τοὺς Ἕλληνας καὶ παύσῃ τῆς μαχίας καὶ τῆς
φιλονικίας ἡμᾶς». Μεγαλόφωνος κῆρυξ πολέμου κατὰ τῆς ἀσπόνδου
τῶν Ἑλλήνων ἐχθρᾶς, Περσίας, ὁ Ἰσοκράτης παραινεῖ κατὰ πρῶτον
Ἀθηναίους καὶ Σπαρτιάτας νὰ διαλλαγῶσιν ἀλλήλοις, εἴτα δὲ ἀποτυ-
χόν, παρκαλεῖται τῷ βασιλεῖ τῆς Μακεδονίας, Φιλίππῳ, ὡς ἀπογόνῳ
τοῦ Ἡρακλέους νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον. Ἐφρόνει
ἐλλόγως ὁ Ἰσοκράτης, ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι ἡ τῶν Ἑλλήνων
διαλλαγὴ καὶ σύμπραξις ἦτο ἡ μόνη τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν μεγαλείου ἄγ-
κυρα. Διεξερχόμενος ἐν τῷ «Πανηγυρικῷ» τὴν πολιτικὴν καλοκαγαθίαν
καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἀρχαίων ἀρετάς, πειράται ὁ φιλόπατρις Ἰσοκράτης
νὰ καταδείξῃ εἰς τοὺς διεφθαρμένους ὁμήλικας, ὅτι οἱ τὴν Ἑλλάδα
ἐλευθερώσαντες ἀπὸ τῶν βαρβάρων δὲν ἦσαν μόνον τὰ πολεμικὰ δεινοί
ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη γενναῖοι καὶ φιλότιμοι καὶ σώφρονες, ὅτι ἐφρόντιζον

τῶν κοινῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀλλοτρίων, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν ἔκρινον οὐ πρὸς ἀργύριον ἀλλὰ πρὸς εὐδοξίαν «μεγάλῃν οἰόμενοι τοῖς πᾶσι καταλείψειν πλούτον καὶ ἀνεπίφθονον, τὴν παρὰ τοῖς πλήθεσι τιμὴν»· ὅτι κρείττονα ἡγοῦντο τὸν εὐσχήμονα θάνατον ἢ τὸν ἀκλήτῃ βίον, «οὕτω δ' εἶχεν αὐτοῖς τὰ πρὸς ἀλλήλους φιλοτίμως καὶ πολιτικῶς, ὥστε καὶ στάσεις ἐποιεῦντο πρὸς ἀλλήλους, πάτεροι πλείω τὴν πόλιν ἀγαθὰ ποιήσουσιν, οὐχ οὔτινες τοὺς ἑτέρους ἀπολέσαντες τῶν λοιπῶν αὐτοὶ ἄρξουσιν». Ἄλλ' αἱ παραινέσεις τοῦ Ἰσοκράτους οὐδὲν ὠφέλησαν· ἡ ἀνίδρυσις τῆς ἀρχαίας τοῦ Σόλωνος πολιτείας, ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀρχαίων ἡθῶν καὶ τῆς παλαιᾶς διαίτης, ἡ ἄρσις τῆς προσαλλήλου ζήλοτυπίας καὶ τοῦ φθόνου, ἡ διάλλαχθ' Ἀθηναίων καὶ Σπαρτῆς, καὶ ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους στρατεία ἦσαν ἰνδάλματα τῆς φαντασίας τοῦ καλοῦ καγαθοῦ ῥήτορος! Ἄλλ' ὅμως μεθ' ὁπάτης ἐμμελείας, μεθ' ὁπόσης γλαφυρᾶς σαφηνείας ἐκαλλιτέχνησεν ὁ γέρον Ἰσοκράτης τὰ πολιτικά αὐτοῦ παραγγέλματα. Ἀκουστής γενόμενος Προδίκου τοῦ Κεῖου καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου καὶ Τισίου τοῦ Συρακοσίου, τῶν τότε μέγιστον ὄνομα ἐν τοῖς Ἑλλησιν ἔχοντων ἐπὶ σοφίᾳ, ἐπιτηδεύσας τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς καθόλου παιδείας, ἐνεφύσησεν εἰς τὰς ἰδίαις λέξεις καὶ φράσεις τοιαύτην τινὰ ἔντεχον, εὐμουσοτάτην καὶ ἐπαφροδίτην γοητείαν, οἷα παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ ἐπανθεῖ τῶν δοκίμων συγγραφέων. Ἡ προαίρεσις τῶν λόγων εἶναι παρ' αὐτῷ ἐφάμιλλος πρὸς τῶν ὑποθέσεων τὸ κάλλος, ὁ δὲ ἀναγνώστης ἀνεπαισθητῶς συμπαρασύρεται ὑπὸ τοῦ ρεύματος ἐναρμονίου εὐεπειας· διότι τὰ νοήματα τοῦ ῥήτορος τεχνολογικῶς εἰς ῥυθμοειδεῖς κύκλους περιόδων, οὐ πολὺ ἀπέχοντας τοῦ ποιητικοῦ μέτρου. Ἐν τῇ ἰσοκρατείᾳ λέξει ἐπιπολάζει ἐξαισία τις εὐκρίνεια καὶ λειότης, ὥς εἶπε δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἐνιοὶ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι παρεμφερεῖς, κατὰ τὸ ὕψος τῆς κατασκευῆς, πρὸς ἀγάλματα τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πολυκλείτου· αἱ περίοδοι εἶναι πανταχοῦ σύμμετροι καὶ κανονικαί, λεία ἐπ' ἴσης καὶ σύμμετρος τῶν νοημάτων ἡ ἔκφρασις. Ἐχει ὅμως καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἰδίων ἀρετῶν· γνωμολογεῖ θαυσιπρότερον καὶ ἀπειθέστερον τοῦ θεόντος, περιπίπτει εἰς ἐπαναλήψεις, τὸ ἀνθηρὸν καὶ ἐπαγωγὸν τῶν λέξεων προσλαμβάνει που θεατρικὴν τινὰ ἐπίφασιν, ἐν τῇ εὐρυθμίᾳ δὲ διαφαίνεται· πολλαχοῦ κάλλος οὐ μόνον ἔμφυτον ἀλλὰ καὶ κομμωτικόν, καταμηνῦον τὸν μαθητὴν τοῦ Γοργίου καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν, οἵτινες πᾶσαν αὐτῶν τὴν σπουδὴν ἔστρεφον πρὸς τὴν ἐναρμόνιον τῶν λέξεων σύνθεσιν μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἐμβριθὴ τοῦ πραγματικοῦ

ὑποτύπωσιν. Ὁ ἐν Κιέλφ καθηγητὴς Βλάσιος, ὁ τὸ ἄριστον συγγράφας πόνημα περὶ τῶν ἀττικῶν ῥητόρων, ἰσχυρίζεται ὅτι ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἰσοκράτους ὑπάρχουσιν ἐγκατεσπαρμένοι πολλοὶ ληροὶ τε καὶ ὕθλοι· οὐδείς ἀρνεῖται τοῦτο· ἐπ' ἴσης ἀληθές ὅτι ὁ Ἰσοκράτης, ἀναγινωσκόμενος σήμερον, καθίσταται ἐνιαχοῦ μονότονος καὶ φορτικὸς καὶ οὐδὲν ἔχει τὸ παθητικὸν καὶ ἔντονον· ἀλλ' οὕτως ἢ ἄλλως, εἶναι ἀκένωτος πηγὴ εὐγενῶν καὶ ἡθοποιῶν παιδευματίων, ἀποθήκη σωτηρίων πολιτικῶν ὑψηλῶν, ταμείον πολυτιμῶν νοουσιῶν καὶ παραγγελημάτων περὶ φιλοπατρίας καὶ ἐθνικῆς ἐνότητος, καὶ πρότυπον καθαροῦ, ἀκραιβουῦς, ἔστω καὶ μετὰ πολλῶν παρίσων καὶ ὁμοιοτελεῦτων κεκαρυκευμένου ἀττικισμοῦ. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰσοκράτους ὠρμήθη ὁ Κοραῆς οὐ μόνον ὡς κορυφαίου τῆς ἐντέχνου ῥητορείας ἀλλὰ καὶ ὡς εἰσηγητοῦ τῆς ἐθνικῆς ὁμοιοῦς καὶ ἐνώσεως. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἰσοκρατείων λόγων ἦτο ἐν τοῖς τότε χρόνοις κέντρον ἰσχυρότατον καὶ ἐγερτικὸν τῆς φιλομαθείας, φιλοτιμίας, φιλοπατρίας καὶ ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν τότε ἐξητελισμένων ἀλλ' ἤδη εἰς ἐλευθερίαν ὀργώντων Ἑλλήνων. Ὁ ῥήτωρ ὁ γράφας, ὅτι «τὸν χρηστὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα δεῖ τῶν μὲν προγεγενημένων μεμνηθῆναι, τὰ δὲ ἐνεσώτα πράττειν», ὅτι «οἱ φιλόπονοι διαφέρουσι τῶν ῥαθύμων ἐλπίσιν ἀγαθαίς», ὅτι «τὸν λογισμὸν ὥσπερ ἱκτρὸν ἀγαθὸν ἐπικαλεῖσθαι δεῖ ἐν ἀτυχίᾳ βοηθῆναι», ὅτι «τῆς παιδείας ἡ μὲν ῥίζα πικρὰ, ὁ δὲ καρπὸς γλυκύς», ὁ ῥήτωρ οὗτος ἴσως καθίσταται πρὸς τοὺς ξένους ἀναγνώστας ὅπως οὖν μονότονος, ψυχρὸς, καὶ ἄχαρις, ἀλλὰ τῶν Ἑλλήνων ἀναγνώστων ἐξάπτει τὸν νοῦν καὶ θερμαίνει τὸ τῆς πατρίδος αἴσθημα, καί, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰσοκράτης εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, εἶναι ὥσει ἄφθαρτος ἀκόνη, ἐν ᾗ ἀκονᾶται καὶ θὰ διατελῇ ἕσπει ἀκονώμενος ὁ πρὸς παιδείαν, ἀρετὴν καὶ ἀληθὴ φιλογένειαν ζῆλος παντὸς φιλογραμμάτου καὶ σώφρονος Ἑλλήνος.

Τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους ἐξέδωκε πρῶτος ἐν Μεδιολάνῳ κατὰ τὸ 1493 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τεσσαρακοστὸν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, Δημήτριος ὁ Χαλκοκονδύλης, τὸ γένος Ἑλλήν, τὴν πατρίδα Ἀθηναῖος, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Γαζή, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων λογίων ἀνδρῶν οἱ ὅποιοι μὴ ἔχοντες πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα μήτε πατρίδα, μήτε μαθητάς, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλα τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης μέρη, ὅπου καὶ πατρίδας εὗρηκαν, καὶ τὸ εὐτυχέστερον ἀνθρώπους, διψῶντας νὰ μαθητευθῶσι τὴν σοφίαν αὐτῶν». Ἐκ τῶν ἐπισήμων ὕστερον ἐκδόσεων, ὁ Κοραῆς μνημονεύει ἰδίως τὴν

γενομένην τῷ 1570 ὑπὸ ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ φιλέλληνος, τοῦ ὀνομαστοῦ Ἰερωνύμου Οὐολφίου, οὗ τὸ ὄνομα ἔτι καὶ νῦν μετ' εὐλαβείας ἀναφέρουσιν οἱ κριτικοί. Τῷ 1782 ὁ τοῦ Κοραῆ φίλος, ἀββᾶς Αὐγῆρος ἐξέδωκεν εἰς τρεῖς τόμους τὸν Ἰσοκράτην, ἀντιβαλὼν πρὸς ἄλληλα ἐκκαίδεκα ἀντίγραφα τῆς ἐν Παρίσιος βιβλιοθήκης· τελευταῖος πρὸ τοῦ Κοραῆ ἐκδότης (1803) ὑπῆρξεν ὁ ἐν Χάλλῃ καθηγητὴς Λάγγιος (1767—1831), διορθώσας ἐν πολλοῖς τὰ κείμενα διὰ τῆς ἀντιπαράθεσεως τῶν ἐν Μονάχῳ καὶ Αὐγούστα ἀντιγράφων. Ὁ Κοραῆς οὔτε θαυμάζει τῶν ἀντιγράφων τὴν πληθύν οὔτε ἐλπίζει ἐξ αὐτῶν μεγάλην ὠφέλειαν. «Κἀνένα κριτικὸν δὲν λανθάνει (λέγει) εἰς ποῖαν ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκονται τῶν σωζομένων ἀντιγράφων τὰ περισσότερα· δὲν λανθάνει κἀνένα ὅτι αἱ ἐκδόσεις δὲν τελειοῦνται εἰ μὴ μὲ τὴν πρόδον τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ ἀπὸ πολλοὺς πολλὰ τοιαῦτα παραβληθῶσι, καὶ ἀνακληθῶσι τέλος πάντων αἱ γνήσαιοι γραφαί. Συμβαίνει καμμίαν φορὰν νὰ συντηρηθῇ ὁ ἀναγκαῖος εἰς τοῦτο χρόνος ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἐκδότου, ὅστις μαντεύει καὶ τὰς ἐννοίας καὶ τὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως, καὶ χωρὶς τῶν ἀντιγράφων τὴν βοήθειαν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι μάντις δὲν εἶναι πολλοί. Ἀπὸ 16 ἀντίγραφα, τὰ ὅποια ἐξέτασεν ὁ Αὐγῆρος, δύο μόνον εἶναι τῆς 14, τὰ λοιπὰ εἶναι τῆς 15 καὶ 16 ἑκατονταετηρίδος». Ὁ Κοραῆς ἠμύρισησεν ἀντιγράφου, παλαιότερου πάντων τῶν μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ παρεξετασθέντων, τοῦτο δὲ τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ ἐκόμισεν ὁ Ναπολέων ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκην, εἶναι γεγραμμένον κατὰ τὸ χιλιεστὸν ἐξηκοστὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ἐπὶ περγαμνηοῦ χάρτου ὑπὸ Θεοδώρου τινὸς Νοταρίου. Τῇ βοθείᾳ τοῦ «καλοῦ» τούτου ἀντιγράφου διώρθωσεν ὁ Κοραῆς χωρὶς τινὰ τῶν ἰσοκρατείων λόγων, ἐπήνεγκε δὲ καὶ οὐκ ὀλίγας ἐξ ἰδίας εἰκασίας διορθώσεις. «Ὅλοι βεβαίως δὲν εἶναι ὀρθαί· καὶ ὅστις ἀπ' ἐμὲ ἢ καὶ ἄλλον σοφώτερον παρ' ἐμὲ, ζητήσῃ τοιαύτην ὀρθότητα, ζητεῖ πρᾶγμα τῶν ἀδυνάτων. Τῶν παλαιῶν συγγραφέων αἱ ἐκδόσεις τελειοῦνται μὲ τὴν πρόδον τοῦ χρόνου ἀφ' οὗ περάσωσιν ἀπὸ πολλῶν ἐκδοτῶν χεῖρας. Εἷς μόνος οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἔχει νὰ διορθώσῃ ὅλα τὰ σφάλματα. Ἰκανὸν εἶναι νὰ κάμῃ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ τοιαύτου, ὅποια νὰ δώσῃ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ μέσα νὰ τὴν φέρωσιν εἰς περισσοτέραν τελειότητα. Καθὼς ὅλα τὰ καλὰ οἱ καλοὶ ἐκδότης εἶναι πρᾶγμα πολλὰ σπάνιον· μέγα μέρος αὐτῶν διαίρεται εἰς δύο παντάπασιν ἐναντία εἶδη. Τὸ πρῶτον εἶναι τῶν τολμηροτάτων ἐκείνων, ὅσοι διορθοῦσι καὶ τὰ μηδεμίαν ἔχοντα χρεῖαν διορθώσεως. Εἰς τὸ

δεύτερον περιέχονται ὅσοι θεισιδαιμόνως ἀφίνουσιν εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς πλέον ἀνοήτους καὶ βαρβάρους τῶν ἀντιγραφῶν γραφάς. Τίνας τούτων οἱ χειρότεροι δὲν ἤξεύρω. Στοχάζονται ὡς θεοῦ φωνάς, οἱ πρῶτοι ὑπερῆφάνως τὰς ἰδίας τῶν εἰκασίας, οἱ δεύτεροι ἡλιθίως τὰς ἀνοησίας τῶν ἀντιγραφῶν. Εἰς τοὺς πρῶτους ἀρκεῖ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφρασθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὸ νόημα, διὰ ν' ἀλλάξῃσιν τὴν φράσιν τοῦ συγγραφέως· οἱ δεύτεροι καταπίνουσι χωρὶς ὑποψίαν, ὡς ἑλληνικόν, ὅτι εἶναι χαρχγμένον μὲ γράμματα ἑλληνικά. Κρίσεως καὶ προσοχῆς βέβαια μεγάλῃς ἔχει χρεῖαν ὅστις ἀγαπᾷ ν' ἀποφύγῃ καὶ τὴν ὑπερήφανον τόλμην τῶν πρῶτων, καὶ τὴν ἀνδραποδῶδη τῶν δευτέρων εὐλάβειαν καὶ νὰ πατήσῃ τὴν μέσσην ὁδόν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον εἶναι κτισμένος τῆς ἀρετῆς παντός πράγματος ὁ θρόνος. «Ὡς περ γὰρ τὸ μεταγράφεῖν τὰς παλαιὰς ῥήσεις προπετὲς (λέγει ὁ Γαληνός) οὕτω καὶ φυλάττοντας, ὡς γέγραπται, βραχέαις τισὶν ἢ προσθέσειν ἢ ὑπαλλάξῃσι, διαλύεσθαι τὰς ἀπορίας, ἀγαθῶν ἐξηγητῶν ἐστὶν ἔργον». Ἐὰν εὐτύχησα δὲν λέγω νὰ πατήσω τὴν μέσσην ὁδόν, ἀλλὰ μόνον νὰ τὴν πλησιάσω, ἀφίνω τὴν κρίσιν εἰς τοὺς πολλὰ ὀλίγους φιλοσόφους καὶ φιλολόγους κριτάς, μόνων τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἔγκρισιν ἐπιθυμῶ καὶ τὴν κατάκρισιν φοβοῦμαι». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπετέλεσεν ὁ Κοραῆς κριτικώτατα, ὅτι δὲ οὐ μόνον «ἐπάτησε τὴν μέσσην ὁδόν» ἀλλὰ καὶ προέδραμε τῶν ἀντιγραφῶν διὰ λαμπρῶν διορθώσεων, δῆλον ἐκ τῶν ἐγκωμίων ὧν ἔτυχον καὶ τυγχάνουσιν ἔτι καὶ νῦν οἱ ὡς διαπρεπὲς μνημεῖον ὑγιоῦς κριτικῆς τέχνης νομιζόμενοι δύο πρῶτοι τόμοι τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. Αἱ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους σημειώσεις τοῦ Κοραῆ εἶναι πολλῶν μακρότεροι ἢ αἱ ἐν ταῖς ὕστερον ἐκδόσεσι τῶν ἄλλων ἑλλήνων συγγραφέων. «Παρά τὰς ἀναγκάς σημειώσεις τῶν διαφορῶν γραφῶν (ἔλεγεν ἐν τῇ προκηρύξει τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης) ἄλλας νὰ κάμω εἰς τοὺς ἐκδιδομένους συγγραφεῖς ὁ καιρὸς δὲν μ' ἐσυγχῶρει· μολοντοῦτο εἰς τὸν Ἰσοκράτην ἔγραψα σημειώσεις, καὶ σημειώσεις ἀφ' ὧν ἐνόμιζα πλέον μακράς· τῆς γνώμης ταύτης ἡ μεταβολή μου προῆλθεν ἀπὸ τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ πρῶτος ἀπὸ τοὺς παραδιδομένους εἰς τὰ σχολεῖα συγγραφεῖς εἶναι ὁ Ἰσοκράτης, ὠφέλιμον ἔκρινα νὰ σημειώσω πολλὰ πράγματα ἀναγκαῖα εἰς τοὺς νέους, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσι μίαν φορὰν διὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀηδεστάτην καὶ πολλάκις ἀτυχεῇ καθημερινῇν ἔρευναν τῆς συντάξεως τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τῆς φύσεως, τῶν μέσων ῥημάτων καὶ ἄλλων τοιούτων». Ὁ Κοραῆς ἤθελε νὰ ἐθίσῃ τοὺς νέους εἰς τὴν

ἀνάγκωσιν τῶν ἐλλήνων συγγραφέων, ὅπως διὰ τῆς ἀναγκώσεως τούτων καὶ μελέτης ῥυθμιζῶσι τὴν ἰδίαν φιλοκαλίαν καὶ συνειδῶσι τίνα τὰ ἐμπόδια, τὰ ἀνακόποντα τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ διδασκῶσι καὶ τοὺς ἄλλους διδάξωσι «ποῖον εἶναι τὸ ἀληθινὸν τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον παιδεύομεθα τῶν προγόνων ἡμῶν τὴν γλῶσσαν καὶ ποία ἡ ἐντεῦθεν ὠφέλεια».

Πρὸς τὸν ἐθνικὴν τοῦτον ἀποβλέπων σκοπὸν ἐξεγγεῖται ὁ Κοραῆς τοὺς ἰσχυροτάτους λόγους ὡς ὁ περίφημος διδάσκαλος Σεβηριανός, «οὐ τὸν τεχνικὸν καὶ τὸν σοφιστικόν, ἀλλὰ τὸν ἔμφορον καὶ φιλόσοφον τρόπον». Ἡ κριτικὴ καὶ γραμματικὴ τῶν λέξεων καὶ φράσεων ἐρμηνεῖα διαποικίλλεται πολλαῖς καὶ παντοδαύς παραινέσεσι, τεινούταις εἰς ἡθοποῖον παιδεύειν καὶ ἐξαρσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν νέων Ἑλλήνων. Λέγει ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ «Πανηγυρικῷ» ὅτι ἐπὶ τῆς περσικῆς ἐπιδρομῆς, ἀθύμως ἀπάντων τῶν συμμάχων διακαιμένων καὶ τῶν μὲν Πελοποννησίων διατειχιζόντων τὸν Ἰσθμὸν καὶ ζητούντων ἰδίαν αὐτοῖς σωτηρίαν, τῶν δὲ ἄλλων πόλειον ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γεγεννημένων, οἱ συμμάχων ἔρημοι καὶ τῶν ἐλπίδων διημαρτηκότες Ἀθηναῖοι, εἰ καὶ ἠδύναντο νὰ διαφύγῃσι τοὺς κινδύνους καὶ νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ βασιλέως ἐξαίρετους τιμὰς, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπέμειναν τὰς παρ' ἐκείνου δωρεάς. «Καλὸν καὶ μεγαλοφροσύνης ἐλληνικῆς ἄξιον (σημειοῦται ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς) τὸ ὑπέμειναν, ἀπὸ τῶν ὕβρεων ἐπὶ τὰς τιμὰς τε καὶ δωρεὰς μετενεχθέν. Αἱ γὰρ παρὰ τῶν τυράννων δωρεαὶ οὐδὲν εἰσιν ἔτερον ἢ ὕβρεις τοῖς ἐλευθέροις εἶνα βουλομένοις». Ἐν τῇ αὐτῇ «Πανηγυρικῷ», στηλιτεύων ὁ Ἰσοκράτης τῶν Περσῶν τὴν μαλακίαν καὶ δουλοπρέπειαν «πῶς γὰρ ἂν ἐν τοῖς ἐκείνων ἐπιτηδεύμασιν (ἐπάγεται) ἐγγενέσθαι δύναιτ' ἂν ἡ στρατηγὸς δαινὸς ἢ στρατιώτης ἀγαθός, ὧν τὸ μὲν πλεῖστον ἐστὶν ὄχλος ἄτακτος, καὶ κινδύνων ἄπειρος, πρὸς μὲν τὸν πόλεμον ἐκλελυμένος, πρὸς δὲ τὴν δουλείαν ἄμεινον τῶν παρ' ἡμῖν οἰκετῶν πεπαιδευμένος; καὶ τὰ μὲν σώματα διὰ τοὺς πλοῦτους τρυφῶντες, τὰς δὲ ψυχὰς διὰ τὰς μοναρχίας ταπεινάς καὶ περιδεεῖς ἔχοντες, ἐξεταζόμενοι δὲ πρὸς αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις, καὶ προκυλινδούμενοι, καὶ πάντα τρόπον μικρὸν φρονεῖν μελετώντες, θνητὸν μὲν ἄνδρα δαίμονα προσαγορεύοντες, τῶν δὲ θεῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνθρώπων καταφρονούντες». Εἰς ταῦτα τοῦ Ἰσοκράτους παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Θαυμασία καὶ σχεδὸν ἔμφυχος εἰκὼν ταπεινοῦ καὶ ἀνδραποδωδύου ἥθους. τοιοῦτοι γὰρ ἅπαντες οἱ θαυμάζοντες καὶ κολακίζοντες τοὺς τυράννους,

ἀνδράποδα μᾶλλον ἢ ἄνδρες, προφανῆ τὰ στίγματα τῆς δουλείας ἐπιδεικνύμενοι, εἰς μὲν τοὺς ἥττους ὑβρίζοντες, πρὸς δὲ τοὺς μέγα φρονούντας οὐδὲ ἀτενίσαι τὰς ὄψεις τολμῶντες. Θεοὺς γὰρ ἐκάλουν τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν οἱ Πέρσαι. Διὸ καὶ Αἰσχύλος χορὸν παράγει τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις προκυλινδουμένων τούτων κολάκων, λέγοντα πρὸς τὴν γυναῖκα Δαρείου, μητέρα δὲ Ξέρξου «Θεοῦ μὲν εὐνάτειρα Περσῶν, θεοῦ δὲ καὶ μήτηρ ἔφυς». Καὶ ἐν τῷ προκυλινδούμενοι. «Ἐναργὴς ἡ μεταφορὰ, καὶ προσήκουσα μάλιστα τῷ τῶν ἀνδραπόδων βίῳ· ὀρθοὶ γὰρ βαίνειν οὐκ ἔμαθον, οὐδὲ μαθήσονται ποτε». Ἑτέραν ἰσοκράτειον φράσιν, «τῶν περὶ τὰς ἑρίδας καλινδουμένων» ἐξηγεῖται ὁ Κοραῆς ὧδε. «Σημειοῦ, φιλομαθὲς μειράκιον, τὸ ἐναργὲς τῆς μεταφορᾶς ἀπὸ τῶν ἐν βορβόρῳ καλινδουμένων ἀλόγων ζώων. Οἱ γὰρ περὶ τὰ κάλλιστα τῆς παιδείας σπουδάζοντες, ἐκεῖνοι διατρίβειν περὶ τοὺς λόγους λέγονται· οἱ δὲ περὶ τὰ αἰσχίστα, ἢ γοῦν τὰ εἰς μηδὲν χρήσιμα ματαιοπονοῦντες εἰκότως περὶ ταῦτα καλινδεῖσθαι λέγοντ' ἄν». Ὁ Ἰσοκράτης, ἐπιστελλῶν πρὸς δυνάστας καὶ βασιλεῖς, φυλάττεται ὅπως μὴ κακολογήσῃ τὴν τυραννίδα. «Νῦν δὲ πάντες ἂν ὁμολογήσειαν (ἔγραφεν ἐν Εὐαγόρου ἐγκωμίῳ) τυραννίδα καὶ τῶν θείων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων μέγιστον καὶ σεμνότετον καὶ περιμαχητότατον εἶναι». ὁ Κοραῆς προσεπάγεται τούτοις· «ἔταν, ὦ Ἰσάκρατες, ὁ βασιλεύων περὶ μηδὲν ἄλλο σπουδάζῃ, ἢ τὸ τοὺς βασιλευμένους εὐδαίμονας εἶναι». Ἐπὶ τῆς ἰσοκρατείου φράσεως «εἰ τὴν ὑπ' ἀνθρώπου βαρβάρου ταύτην ὑπ' ἀνδρὸς Ἑλληνος» ἐξαίρων ὁ Κοραῆς τὴν ἀντίθεσιν, «σημειοῦσθων (λέγει) τὰ φιλόλογα τῶν Ἑλλήνων μειράκια, ὅτι τῷ μὲν βαρβάρῳ συνέταξεν ἀπλῶς τὸν ἀνθρώπον, ὡς μόλις καὶ τῆς ἀνθρώπου κλήσεως ἀξίῳ γε ὄντι, τῇ δὲ Ἑλληνι τὸν ἄνδρα». Ἐν τῷ «ἐγὼ δὲ σὲ καὶ τοὺς σοὺς οὐκ ἄλλοτρίοις παραδείγμασι χρώμενος, ἀλλ' οἰκείοις, παρακαλῶ καὶ συμβουλεύω» σημειοῦται ὁ Κοραῆς· «συνεχῶς τοῦτο τοῖς ἑλληνικοῖς μειράκιοις, οἷον ἐπωδὴν τινα, ἐπάδων ὀφείλουσιν οἱ διδασκαλοὶ, ἐπιδεικνύντες ὅτι τὰ παραδιδόμενα αὐτοῖς μαθήματα, οὐκ ἄλλοτρίων ἀλλὰ τῶν σφετέρων αὐτῶν προγόνων λόγοι καὶ πράξεις εἰσὶ, καὶ λέγοντες, ὁ Δημοσθένης εἰώθει λέγειν «οὐκ ἄλλοτρίοις ὑμῖν χρωμένοις παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκείοις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εὐδαίμοσιν ἔξεστι γενέσθαι»». Ἀναφέρων ἐν παρέδῳ τὸ ἀριστοφάνειον «τί καρδαμύξεις» (ἤγουν τί περὶ καρδάμων λέγεις) γράφει ὁ Κοραῆς. «Τὰ τοιαῦτα ἀπαλοτέρως καὶ παιζούσης μᾶλλον ἢ σπουδαζούσης Μούσης ῥήματα σώζεται καὶ ἐν τῇ παρ'

ἡμῖν συνηθεία, οἷον, τί παπαδίζεις; φαῖμεν ἂν πρὸς τὸν προσενεγκόντα τυχόν τὸ τοῦ Παπαῦ ὄνομα, καὶ ἄλλα πολλὰ παραπλήσια, ὧν καλῶς ἂν εἶχε τά γε μάλλον ἐν χρήσει καταχωρίζειν ἐν τοῖς Λεξικοῖς, εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' οὐν διὰ γε τὸ πατρῷζοντας ἡμᾶς ἐν πολλοῖς ἀποδειῖξαι, καὶ ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀκριβεστέραν εἶδθαι, ὅπως ἂν ἐγγένοιτο ποθ' ἡμῶν ἐκάστω μεγαλοφρόνως τε καὶ μεγαλοφώνως ἀναφωνῆσαι τὸ «ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι». Οἱ δ' ἂν τῶν προγόνων οὐχ ὅπως οὐδένα λόγον ποιοῦνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρ' ἐκείνοις ἐνδοξοτάτους ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ βλασφημοῦντες, τοιαῦτα λέγειν οὐκ ὀκνοῦσιν, ἅπερ οὗτ' Ἄνυτος, οὔτε Μέλιτος εἶπεῖν ἐτόλμησαν, τούτων γε καὶ τῶν τοιούτων πέρι εὖστομα κείσθω, ἵνα μὴ τι φλαῦρον ἀναγκάζωμαι λέγειν». Ἐνίοτε λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ Κοραῆς ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Ἰσοκράτους νὰ ἐλέγξῃ ἐκείνους τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν, ὅσοι τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος κηρύττουσιν μόνους ὑπαίτιους τοὺς ὑποδοῦλους Ἑλλήνας. Ὁ Ἰσοκράτης γράφει ἐν τῷ Συμμηχικῷ περὶ τῶν Λακεδαιμονίων. «Οὐδὲν δὲ ἐπαύοντο τοὺς μὲν ἄλλους κακῶς ποιοῦντες, αὐτοῖς δὲ τὴν ἦταν τὴν ἐν Λεύκτροις παρασκευάζοντες· ἦν φασί τινες αἰτίαν γενέσθαι τῇ Σπάρτῃ τῶν κακῶν, οὐκ ἀληθῆ λέγοντες. Οὐ γὰρ διὰ ταύτην ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐμισήθησαν, ἀλλὰ διὰ τὰς ὕβρεις τὰς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις καὶ ταύτην ἠττήθησαν, καὶ περὶ τῆς αὐτῶν ἐκινδύνευσαν· χρηρὲς δὲ τὰς αἰτίας ἐπιφέρειν, οὐ τοῖς κακοῖς τοῖς ἐπὶ τῇ τελευτῇ γιγνομένοις, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις τῶν ἀμαρτημάτων, ἐξ ὧν ἐπὶ τὴν τελευτὴν ταύτην κατηνέχθησαν». ἔνθα ὁ Κοραῆς· «σοφῶς εἰρημένον τοῦτο, ὥς καὶ ἕτερα πλεῖστα τοῦ Ἰσοκράτους· ἀρμόζοι τ' ἂν μάλιστα λεγόμενον πρὸς ἐνίους τῶν προσποιουμένων εἶναι σοφῶν, οἵτινες οὐκ αἰσχύνονται τῶν τῆς Ἑλλάδος συμφορῶν τὰς αἰτίας τοῖς νῦν Ἑλλήσιν ἀπαξαπάσας ἐπιφέροντες. Τοσούτου γὰρ θέουσιν οἱ νῦν ὄντες αὐτῶν αἰτιοὶ εἶναι, ὥστε τὰ δι' αὐτὰς γεγονάσιν ἀμαρτήματα ἐπανορθοῦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν πειρῶνται· καὶ ἐπανορθώσουσιν εὖ οἷδ' ὅτι,

. . . τῶν πολιτῶν οἱ καλοὶ τε καὶ αἱρετοί,
Καὶ τῶν θεατῶν ὅστις ἐστὶ δεξιὸς,
Κἀγὼ μετ' αὐτῶν, χωρὶς θεοῦ ξυλλήψεται.

Ἐνιαχοῦ ὁ Κοραῆς δὲν διστάζει νὰ ἀντικρούσῃ ἀμφισβητήσιμους τινὰς τοῦ Ἰσοκράτους ἀποφάνσεις. «Οἱ μὲν γὰρ ἡμέτεροι πατέρες (λέγεται

ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ) ἔπειθον τοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι πολιτεῖαν τοι-
αύτην, ἥνπερ αὐτοὶ διετέλουν ἀγαπῶντες· ὁ σημειῶν ἐστὶν εὐνοίας καὶ
φιλίας, ὅταν τινὲς παραινῶσι τοῖς ἄλλοις, χρῆσθαι τοῦτοις, ἅπερ ἂν
σφίσιν αὐτοῖς συμφέρῃν ὑπολάβωσιν». Ὁ Κοραῆς ψέγει ἐλλόγως τὴν
θεωρίαν ταύτην, ὡς σφόδρα ἀθηναϊκὴν. «Πολλὴ σοι συγγνώμη, χρηστὲ
Ἰσοκράτης, κομψότερον ἢ ἀληθέστερον ὑπεραπολογουμένῳ τῆς φίλης
πατρίδος. Ἀριστοτέλης δὲ ἄλλως κρίνει περὶ ὑμῶν τε καὶ Λακεδαιμο-
νίων. «Ἐτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος, πρὸς
τὴν παρ' αὐτοῖς ἐκάτεροι πολιτεῖαν ἀποβλέποντες, οἱ μὲν δημοκρατίας
ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας, οὐ πρὸς τὸ τῶν πόλεων
συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν». Ἐν ἐτέρᾳ ση-
μειώσει παρέχει ὁ Κοραῆς μαθήματα ὑγιούς πολιτικῆς φιλοσοφίας. «Οὐδ'
ἂν ἔδυσπράχουν αἱ πόλεις ποτὲ, εἰ περιεῖπον τοὺς ἀληθῶς φιλοσοφοῦν-
τας· εἰσὶ δ' οὗτοι, οὐχ οἱ τριβῶνια φέροντες διεφθωγότες Κυνικοί, οὐθ' οἱ
τὸν πλοῦτον, ὡς ἀλλοχού εἴρηκεν Ἰσοκράτης, ἀργυρίδιον καὶ χρυσίδιον
ἀποκαλοῦντες, οὐδ' αὖ οἱ τὴν ἡβονὴν λέγοντες τὰγαθόν, καὶ τὸ χεῖρων
δίκην γαστρίζεσθαι ἐν εὐδαιμονίᾳ μοῖρα τιθέμενοι, ἀλλ' οἱ τοῖς ἀγαθοῖς
αὐτοῖ τε χρώμενοι καὶ μὴ καταχρώμενοι, καὶ τοῖς ἄλλοις μετρίως χρῆ-
σθαι παραινούντες». Ἀλλοχού πάλιν μνημονεύων τοῦ Ψευδολουκιανοῦ,
ἔστι ἐν τῷ διαλόγῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Χαρὶδemos ἡ περὶ κάλλους»
ἐλογοκλόπησε πολλὰ ἐκ τοῦ «Ἐλένης Ἐγκωμίου» τοῦ Ἰσοκράτους,
θεῖς δὲ παρ' ἀλλήλας τὰς λέξεις ἐκατέρων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κλέμ-
ματος, βραπίζει ὁ Κοραῆς σφοδρότατα τοὺς λογοκλήτους. «Μὴ γάρ, ὦ
φίλα μειράκια, τὸν ὑποβαλλόμενον τὰ ἀλλότρια, εἰ μὴ χρήματα ταῦτα
εἶη, διὰ τοῦτο καὶ μὴ κλέπτῃν τοῦτον ἡγήσασθε· ἀλλὰ τοσούτῳ μᾶλ-
λον, εἴ τις ὑμῶν τι τοιοῦτον τολμῶν, κλοπῆς ἔνοχον ἑαυτὸν νομιζέτω,
ὅσῳ τὸν μὲν τὰ τῶν ἄλλων συλῶντα χρήματα, καὶ δι' ἀνάγκην πολ-
λάκις συλῶν ἐνδέχεται, ὁ δὲ λόγους ἀνδρῶν φιλομούσων σφετεριζόμε-
νος, ἀντὶ φιλολόγου λογοκάπηλος ἀντικρυς ἀναδείκνυται, καὶ παρθένους
οὔσας τὰς Μούσας αἰσχύνων, ἐκ περιουσίας ἀναίσχυντος εἶναι βούλεται».
Οὐχ ἥττον κακίζει καὶ τοὺς ἀπειροκάλως καὶ πλημμελῶς ἐλληγίζον-
τας, πρὸς βλάβην τῆς καθωμίλημένης γλώσσης. Ἐν τέλει τοῦ Πανα-
γυρικοῦ, ἔνθα ἀπαντᾷ ἡ φράσις δυναστείας περιβεβλημένοις,
παρρηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Πρὸ ὁμμάτων ποιεῖ τὸ λεγόμενον ἢ μεταφορὰ·
οὐχ ἀπλῶς κεκτημένοις ἀλλ' ὡς ἐσθῆτα ἡμφιεσμένοις τὴν δυναστείαν
καὶ πανταχόθεν ὑπ' αὐτῆς σκεπομένοις. Βίσηγῆσται δὲ πρῶτος Ὁμηρος

τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου, ἐπιειμένον ἀναιδεΐν, ἐκφράσας τὸν ἀναιδέστατον, τουτέστι τὸν οὐ μόνον τῷ προσώπῳ, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν ὅλῳ τῷ σώματι ἐπιδεικνύμενον τὴν ἀναιδεῖαν καὶ οἶονεϊ περιβόλαιον αὐτὴν φέροντα, καὶ, ἐπιειμένον ἀλκὴν, τὸν ἀλκιμώτατον. Σεσημειώσθω δὲ τὰ τοιαῦτα διὰ τοὺς ἀπειροκάλως ἑλληνίζοντας· εἴπερ γὰρ χρῆ (ὥσπερ οὖν καὶ χρῆ) τὰ τῶν ἀρχαίων μιμεῖσθαι, μετενεκτέον τὰ παρ' ἐκείνοις καλὰ εἰς τὴν ἐπιχωρίζουσαν νῦν φωνήν, καὶ καλλύνειν αὐτὴν καὶ ῥυθμίζειν ἐπὶ τὸ βέλτιον σπουδαστέον. Τί γὰρ κωλύει λέγοντας ἢ γράφοντας, καὶ ἡμᾶς φάναι, «ἐνδουμένος ἀναισχυντίαν, δύναμιν, ἀνδρίαν κτλ.» ἄλλως τε καὶ ὅτε ἀνάγκη τὸν λόγον διᾶραι ἐπὶ τὸ σεμνότερόν τε καὶ ἐντονώτερον; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ προσηκόντως μιμεῖσθαι· τὸ δὲ, μηδεὶς ἐπείγοντος, ἡμαρτημένως ἑλληνίζειν, ἀναισθητοῦντα τὸν μιμούμενον κατελέγειν. Ἄλλοτε πάλιν καθάπτεται τῶν λεπτολόγων ἐκείνων γραμματικῶν, οἵτινες θηρεύοντες τὰς ἀττικουργεῖς λέξεις καὶ συντάξεις, ἀποδοκιμάζουσι τὴν δεῖνα λέξιν καὶ σύνταξιν τοῦ δεῖνος δοκίμου συγγραφέως. Τὸ παρ' Ἰσοκράτει ἀπαντῶν «μεθ' οὗ ἡκολούθησαν» δὲν ἀρέσκει τῷ γραμματικῷ Φρυνίχῳ. «Πολλάκις Ἰσοκράτης καθὰ καὶ ἕτεροι τῶν δοκίμων ῥητόρων (γράφει ὁ Κοραΐς), οὐ πρὸς βοτικὴν ἀλλὰ πρὸς γενικὴν διὰ μέσης προθέσεως συνάπτει. Σεσημειώσθω δὲ τοῦτο διὰ τοὺς γραμματικούς· καὶ γὰρ Φρυνίχος καθάπτεται Λυσίου, εἰπόντος «τὸν παῖδα τὸν ἀκολουθοῦντα μετ' αὐτοῦ· ἐχρῆν γὰρ, κατὰ γε Φρυνίχον, εἰπεῖν «τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτῷ». Πότερον οὖν, ὦ φίλα μαιρακῦλ-
λια, ὅσοι περὶ τὴν Ἑλλάδα πονεῖσθε φωνήν, Λυσίαν τε καὶ Ἰσοκράτην ἀμαρτάνειν ὑποληπτέον, ἢ Φρυνίχον; ἐγὼ μὲν οἶμαι Φρυνίχον, εἰ μὴ μαίνομαι γε». Ἄλλ' ὁ Κοραΐς νῆφει, μαίνεται δὲ ὁ Φρυνίχος, ὅστις ἡγνόει ὅτι τὰ «ἀκολουθεῖν μετὰ τινος», «ἀκολουθεῖν σὺν τινι», «ἔπεσθαι μετὰ τινος», «ἔπεσθαι σὺν τινι» εἶναι ἀττικώτατα, εὐρηνται δὲ οὐ μόνον παρὰ Λυσίαν καὶ Ἰσοκράτην, ἀλλὰ καὶ παρὰ Πλάτωνι, Ξενοφῶντι καὶ Ἀριστοφάνει. Ὁ μέγας φιλόλογος Λοβέκκιος, ὁ τῷ 1820 τὴν τοῦ Φρυνίχου «ἐκλόγην ἀττικῶν ῥημάτων καὶ ὀνομάτων» μετὰ θαυμασίων ἐκδοὺς σημειώσεων, παρατηρεῖ (σελ. 354) «ὅτι δικαίως ὁ Κοραΐς μέμφεται τὸν Φρυνίχον, ὅστις ἀναντιρρόητως τὴν περὶ τῆς συντάξεως τοῦ «ἀκολουθεῖν» γνώμην αὐτοῦ ἐξήγγειλε μετὰ σπουδῆς, μείζονος τῆς προσηκούσης». Καὶ ὁ νεώτατος τοῦ Φρυνίχου ἐκδότης, καθηγητὴς Ρούβερφορδ (ἐν Λονδίνῳ 1881) λέγει ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ ἀττικιστοῦ ἐκείνου, εἶναι καθ' ὅλα πλημμελὲς, παρατίθεται δὲ ἐτέρου ἑλλήνος γραμματικοῦ

ὀρθότεραν ἐξηγήσιν, διδάσκοντος· «ἀκολουθεῖν μετ' αὐτοῦ»· οὕτω συντάσσουσιν οἱ Ἀττικοὶ ἀντὶ τοῦ «ἀκολουθεῖν αὐτῷ»· καὶ γὰρ Λυσίας οὕτω κέχρηται καὶ Πλάτων, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοφάνης ἐν Πλούτῳ καὶ Μένανδρος ἐν τῇ Παρακαταθήκῃ «συνακολουθεῖ μεθ' ἡμῶν».

Ἡ ὑπὸ Κοραῆ ἐκδοσις τοῦ Ἰσοκράτους, συγκρινομένη πρὸς τὰς ἄλλας τὰς μετ' αὐτὴν γενομένας, ἔχει βεβαίως πολλὰς ἐλλείψεις. Ἐν πρώτοις ὁ περὶ τῆς Ἀντιδόσεως λόγος διεσκευάσθη εἰς τὴν ἀρχαίαν γραφὴν καὶ ἐπηυξήθη τῷ 1812 ὀγδοήκοντα σελίσιν ὑπὸ τοῦ αἰδίου Ἀνδρέου Μουστοξύδου, εὐρόντος ἀκέραιον τὸ κείμενον ἐν τοῖς κώδιξι τῆς Ἀμβροσιανῆς καὶ τῆς Λαυρεντιακῆς Βιβλιοθήκης. Ἐπειτα, ὁ Ἐμμανουὴλ Βέκκερος, ἀνκαλύψας καὶ ἀντιβαλὼν (1823) τὸ Οὐρβιναῖον ἀντίγραφον, τὸ παλαιότατον καὶ σπουδαιότατον τῶν ἀντιγράφων ἰσοκρατείων λόγων, διώρθωσε καὶ ἀποκατέστησε πέντε χιλιάδας χωρίων· μετὰ τὸν Βέκκερον, ὁ Βαίτερος καὶ ὁ Σάμπιος (1846), ἐξετάσαντες πάλιν τὸ Οὐρβιναῖον ἀντίγραφον, προσδιώρθωσαν καὶ ἄλλα χωρία, διακόσια ὡς ἔγιστα. Ὑστερον αὖθις, ὁ Κέβητος, ὁ Βενσελέρος, ὁ Βέκκερος, ὁ Μύλλερ, ὁ Ῥαυχενστάιν, ὁ Βλάσιος καὶ ἄλλοι, εἴτε δι' ἐπιμελειστέρως τῶν ἀντιγράφων παρεξετάσεως, εἴτε διὰ τῆς μελέτης τοῦ λεκτικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ τοῦ ῥήτορος, ἐπήνεγκαν καὶ ἄλλας εὐστόχους διορθώσεις. Τὴν μεγίστην ἀξίαν τοῦ Οὐρβιναίου ἀντιγράφου (ὁ κώδιξ οὗτος, συγκείμενος ἐκ 420 φύλλων περγαμηνοῦ χάρτου, ἀναφέρεται εἰς τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἐπωλήθη δὲ τῷ 1657 ὑπὸ τοῦ δήμου Οὐρβίνου εἰς τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον τὸν Ἐβδόμον) διατρانوῦσι τὰ εἰδικὰ περὶ τούτου μελετήματα τοῦ γάλλου Ἀλβέρτου Μαρτέν (Le manuscrit d'Isocrate Urbinas CXI de la Vaticane, Paris 1881) καὶ τὰ γενικώτερα περὶ τῶν κωδίκων τοῦ Ἰσοκράτους ὑπὸ Buermann (Die Handschriftliche Ueberlieferung des Isokrates, Berlin 1885—1886)· ἀλλ' οὐχὶ πάντες οἱ κριτικοὶ ἐνὶ στόματι καὶ μὴ φωνῇ ἀποθαυμάζουσι τὸ Οὐρβιναῖον ἀντίγραφον, πολλῶν δὲ ὀλιγώτερον ἀποδέχονται τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ αὐθεντίαν. Καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς Ἀμβροσιανῆς Βιβλιοθήκης εἶναι οὐδὲν ἥττον πλείστου λόγον ἄξιον, εἶναι δὲ τῶν γραφῶν αὐτοῦ προτιμῶνται. Ὁ Κοραῆς ἐπισυνῆψεν εἰς τὸν πρῶτον τόμον καὶ βραχέα τινὰ σχόλια, ἅτινα ἀνετυπώθησαν τῷ 1852 ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου καὶ τῷ 1858 ὑπὸ τοῦ Μυλλέρου· ἀλλ' ἀνθρακες ὁ θεσαυρός. Αὐτὸς ὁ Κοραῆς ταλανίζει τοῦ σχολιαστοῦ τὴν ἀμουσίαν καὶ ἀδολεσχίαν, τὰ μὴ σαφῆ διὰ τῶν ἀσαφεστέρων ἐρμηνεύοντος· γράφει δὲ καὶ πρὸς τὸν

Ἀλέξανδρον Βασιλείου. «Ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀδελφοῦ σου Πασχαλίου ἐπληρώθη ἐκ μέρους μὲ τὴν ἐκδοσιν τῶν θαυμαστῶν σχολίων εἰς τὸν Ἰσοκράτην. Ἄς τ' ἀναγνώσῃ λοιπὸν ταῦτα τὰ πρώτην φοράν ἐκδιδόμενα σχολία· ἄδύνατον νὰ μὴ δοκιμάσῃ μέρος καὶ τῆς φρικτῆς ἀηδίας, ὅσῃ ἡσθάνθῃ ἐγὼ εἰς τὴν μεταγραφὴν καὶ τύπωσιν αὐτῶν». Ὅστις θέλει νὰ κρίνῃ καλῶς καὶ δικαίως τὴν ἐκδοσιν τοῦ Κοραῆ, πρέπει νὰ παραβάλλῃ αὐτὴν πρὸς τὰς προγενεστέρας καὶ οὐχὶ πρὸς τὰς νῦν ἐκδόσεις· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς νεωτάτας παρεξεταζομένης, φέρει μεγάλην δόξαν τῷ Κοραῇ, ὡς ἐπενεγκόντι ἐξ εἰκασίας καὶ μαντικῆς δεινότητος πλείστας ὅσας διορθώσεις, διαπιστωθείσας ἐκ τῆς ὕστερον γενομένης ἀντιβολῆς τῶν ἀντιγράφων. Πάντες οἱ τοῦ Ἰσοκράτους νεώτατοι ἐκδοταὶ ἀναφέρουσι μετ' εὐλαβείας καὶ στοργῆς, ἔνιοι δὲ καὶ μετὰ θαυμασμοῦ, τὸ περιβλεπτον ὄνομα τοῦ Ἑλληνος ἐρμηνευτοῦ τῶν Ἰσοκρατείων λόγων. Ὁ διάσημος Ἑλβετὸς φιλόλογος Βρέμιος, (μαθητῆς τοῦ μεγάλου Οὐόλφριου) ὁ τῷ 1831 ἐν Γότθῳ ἐκδοὺς κατ' ἐκλογὴν λόγους τοῦ Ἰσοκράτους μετὰ λατινικῶν σημειώσεων (ὡς πρῶτον μέρος τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» ὑπὸ Ἰακωφίου καὶ Ῥόστ) λέγει ἐν τῷ προοιμίῳ. «Ἐκδότης εἶναι ὁ Α. Κοραῆς, Ἑλλήν μὲν αὐτὸς ὢν τὸ γένος, πάντα δὲ κεκτημένος τὰ προσόντα τελείου ἐκδότου. Ὁ Κοραῆς διαπρέπει ἐπὶ λεπτότητι φρενῶν καὶ κριτικῇ ὀξυνοίᾳ, ἐσχόλασε δὲ καὶ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀπάντων σχεδὸν τῶν ἐλλήνων συγγραφέων· τούτου ἕνεκεν ἄριστα ἐπίσταται τὸν Ἑλληνα λόγον καὶ τὰ ποικίλα αὐτοῦ εἶδη. Γινώσκει τὴν χρῆσιν τῶν κατὰ τὴν γραμματικὴν καὶ τὸν λόγον, ὃν ἡρύσατο ἔκ τε τῶν συγγραφέων αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν βιβλίων τῶν ἐξοχωτάτων ἐλλήνων γραμματικῶν. Ἐὰν τούτοις προστεθῇ ἡ εὐρεῖα γνῶσις τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν πραγμάτων, εὐχερέστατα κατανοεῖται, ὅτι ὁ Α. Κοραῆς πλείστου τῷ Ἰσοκράτει ἐγένετο ἄξιος, τὰ δὲ πρωτεῖα ἠνέγκατο ἅμα τῷ Ἱερωνύμῳ Οὐόλφριῳ (Editor est D. Coray, ipse Graecus et instructus omnibus, quibus opus est editori perfecto. Coray sagacitate et critico acumine excellit, versatus est in lectione Graecorum scriptorum fere omnium; hinc egregie callet dictionem Graecam et varias ejus species. Rerum grammaticarum usum habet et rationem haustam tum ex ipsis scriptoribus, tum ex Graecorum Grammaticorum praestantissimorum libris. Quibus quum accesserit ampla cognitio eorum, quae ad res illustrandas pertinent, facillime intelligitur Diamantem Coray egregie esse de Isocrate meritum, ita ut cum H.

Wolfio primas tulisse censendus sit). Καὶ πολλαχοῦ τῶν σημειώσεων, ὁ Βρέμιος ἀναφέρει εὐφώνως τὰς διορθώσεις τοῦ Κοραῆ, ἐκείνας μάλιστα, ὧν ἡ ὁρθότης ἐπεβεβαιώθη ὕστερον ἐκ τοῦ Οὐρβιναίου ἀντιγράφου. Πρβλ. σελ. 25 Coraes recte scripsit ὅρ' receptum etiam a Bekkero ex Urbinatē — σελ. 33 recte Coraes coniecit ἐργασίαις pro quod ante legebatur εὐεργεσίαις (ἡ εἰκασία αὕτη ἐπιστώθη ὕστερον ἐκ τοῦ Οὐρβιναίου κώδικος) — σελ. 73 καὶ 78 vere Coraes, docte et ingeniose Coraes coniecit — σελ. 127 τοῦ βίου, quod coniecerat Coraes obtulit optimus codex pro vulgato τούτου — σελ. 140 praepositionem πρὸς addidit Coraes, eaque est etiam in Bekkeri codice — σελ. 153 quod ex conjectura sua Coraes dederat, id obtulit optimus codex. Μετὰ τὸν Μουστοξύδην ἐξέδωκε τῷ 1814 ἀνέκδοτον τὸν περὶ τῆς Ἀντιδόσεως λόγον μετὰ διεξοδικῶν σημειώσεων καὶ ἐρμηνειῶν ὁ πατριάρχης τῶν ἐλβετῶν φιλολόγων καὶ περικλεῖς λατινιστῆς ἄμα καὶ ἑλληνιστῆς Ὁρέλλιος (ἀδελφιδεὺς τοῦ ἐτέρου Ὁρέλλiou, οὗ ἐγένετο μνεία ἐν τοῖς ἐμπροσθεν), ὅστις μετὰ θαυμασμοῦ καὶ οὗτος ἐξαίρει πολλαχοῦ τῆς βίβλου τὴν κριτικὴν τοῦ Κοραῆ ὀξυδερκεῖαν. Ἐν τῇ προοιμίῳ λέγει· «τοῦ Κοραῆ τὸ ἀξιολογώτατον ἔργον καθιστᾷ περιττὰς τὰς προγενεστέρας ἐκδόσεις». Ἐν σελίδι 213 ὁ Ὁρέλλιος γράφει· «τὴν διόρθωσιν τοῦ Κοραῆ «εἰ δ' ἄλλοσέ ποίη πλεούσαι» προσεπικυροῦσι τὰ ἀντίγραφα τῆς Ἀμβροσιανῆς καὶ τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης»· σελ. 215 «τὴν εὐστοχον τοῦ Κοραῆ διόρθωσιν ἐπιβεβαιοῖ τὸ Ἀμβροσιανὸν ἀντίγραφον»· σελ. 232 «τὴν εἰκασίαν τοῦ Κοραῆ προσεπικυροῖ νῦν τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀντίγραφον»· αὐτόθι σελ. 232 «τὰ νεώστε! ἀντιπαρβληθέντα ἀντίγραφα ἀπέδειξαν ὁρθοτάτην τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ προταθεῖσαν ἀνάγνωσιν «ὀδυράμενος» ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε «ὀδυνώμενος»· σελ. 235 «τὸ Ἀμβροσιανὸν ἀντίγραφον ἐπικυροῖ τὴν εἰκασίαν τοῦ Κοραῆ»· σελ. 245 «ἡ λαμπρά αὕτη τοῦ Κοραῆ εἰκασία προσεπεβεβαιώθη ἐκ τῆς ὕστερον παραθέσεως τῶν ἀντιγράφων»· σελ. 270 «ἐκ τοῦ Λαυρεντιανοῦ ἀντιγράφου ἀπεδείχθη ὁρθοτάτη ἡ εἰκασία τοῦ Κοραῆ, τρέψαντος τὸ «πρὸς τὸ ζῆν» εἰς τὸ «πρὸς τὸ ζητεῖν»· σελ. 296 «τὴν διόρθωσιν ταύτην τοῦ Κοραῆ προσεπιβεβαιοῖ νῦν τὸ ἐν Μεδιολάνῳ ἀντίγραφον»· σελ. 299 «ὁ Κοραῆς, γράψας «ἀποσῆναι» ἀντὶ τοῦ «ἀπωσθῆναι» ἐμάντευσε τὴν γραφὴν τῶν ἐν Μεδιολάνῳ καὶ Φλωρεντίᾳ κωδίκων». Ἡ νεωτάτη καὶ ἀρίστη ἐκδοσις τοῦ περὶ τῆς Ἀντιδόσεως λόγου εἶναι ἡ τοῦ γαλλοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Ernest

Havet (1862) μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως (ὑπὸ τοῦ προῶπως τελευτήσαντος καθηγητοῦ Καρτελιέ) καὶ σημειώσεων, ἐπὶ πᾶσι δὲ μετὰ μικροτάτης καὶ ἀληθῶς λαμπρᾶς εἰσαγωγῆς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσοκράτους. Ὁ Κ. Havet μεθερμηνεύσας γαλλιστὶ προέταξε καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μουστοξύδου πρὸς τὸν Κοραῆν, ὡς *juste hommage à celui à qui nous devons de lire le discours sur l'Antidosis*. Ἐν σελ. 200 γράφει· «καταμαρτυρήσεων, cette leçon du manuscrit d'Urbain confirme la conjecture de Coraï, qui proposait ce mot au lieu de καταψευδομαρτυρήσεων, que donnent tous les autres manuscrits». Πολλὰς ἄλλας τοῦ Κοραῆ διορθώσεις ἀποδέχεται ὁ Havet, ὅστις ἐνιαχοῦ ἐλέγχει καὶ τὸν πολὺν Κόβητον ὡς ἀβουλῆτως ἰδιοποιούμενον διορθώσεις, ἥδη γενομένας ὑπὸ τοῦ ἑλληνος φιλολόγου· «διελυμαινόμεθα· correction remarquable de Coraï. C'est cette correction que M. Cobet nous rapporte comme une nouveauté dans ses *Novae Lectiones*».

Ἀλλὰ μήπως γερμανοί, ὀλλανδοὶ καὶ ἄγγλοι κριτικοὶ ἀποφαίνονται ἥτιον εὐρῆμως περὶ τῶν δύο πρώτων τόμων, τῶν συνιστάντων τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τὸ τηλαυγὲς πρόσωπον; Ὁ ἄγγλος Δόψων ἐν τῇ τεραστίῳ ἐκ τόμων ἑκκαίδεκα ἐκδῶσει τῶν Ἀττικῶν Ῥητόρων, κηρύττει ὅτι πάντων τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Ἰσοκράτους κράτιστος εἶναι ὁ Κοραῆς. «*Tres potissimum Editores recentiores nactus est Isocrates, Augerum scilicet, Langium et Coraem· quorum, mea saltem opinione, Coraes longe optimus (ἐν τῇ προσιμίῳ τοῦ τρίτου τόμου)*». Ὁ γερμανὸς Βενσελέρος, ὁ τύποις Τεϋβνέρου καὶ ἄλλων ἐκδοὺς, ἐρμηνεύσας καὶ μεταφράσας τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ καθόλου καὶ ἐπὶ μέρους, συντάξας δὲ λατινιστὶ μακρὰν καὶ ἀξιολογωτάτην πραγματείαν περὶ συγκρούσεως τῶν φωνηέντων, ἀσπάζεται πλείστας τοῦ Κοραῆ διορθώσεις καὶ προθύμως ἐκάστοτε ἐγκωμιάζει τοῦ ἑλληνος φιλολόγου τὴν κριτικὴν δξύνουσαν. Ἐν τῷ «Ἀρεοπαγитικῷ» ἐκδοθέντι ἐν Λειψίᾳ τῷ 1832 μεταγράφει ὁ Βενσελέρος πολλὰς τοῦ Κοραῆ σημειώσεις, πολλοῦ δὲ παρατηρεῖ ἢ αὐτὸς ἢ ἄλλοθεν ἐπαρόμενος μικρυρίας ὅτι ὁ Κοραῆς προσέδραμε τοῦ Οὐρβιναίου κώδικος· «*Coraes recte monet*» — «*confirmatur haec Corais conjectura non tantum Cod. Urb. auctoritate, sed etiam magna similitum locorum copia (σελ. 176)*» — «*rectius cum Coraë leges, accuratius disputat Coraës (σελ. 228)*» — «*recte ostendit Coraes (σελ. 231)*» κτλ. Καὶ ἕτερος τοῦ «Ἀρεοπαγитικού»

ἐκδότης, ὁ ἑλλανδὸς Βέργμαν, τὸν μὲν Κοραῖν ἀποκαλεῖ *virum doctissimum*, τὴν δὲ ἔκδοσιν αὐτοῦ *praestantissimam editionem*, πολ-
 λαχοῦ δὲ καθομολογεῖ ὅτι ὁ Ἕλληνας ἐκδότης προσεμάτευσε μετὰ σπάνιας
 ἀγχινοῖας τὰς ἀναγνώσεις τῶν ἀρίστων κωδίκων· τοῦ Βέργμαν οὐκ ὀλί-
 γας τοιαύτας σημειώσεις μετένεγκεν ὁ Βενσελέρος εἰς τὴν ἰδίαν ἔκδο-
 σιν. Τῷ 1834 ἐξέδωκεν ὁ Βενσελέρος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους τὸν «Εὐα-
 γέραν» μετὰ πολλῶν ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων πρὸς χρῆσιν τῶν σχο-
 λείων· καὶ ἐνταῦθα ἐπαινεῖ τὸν Κοραῖν (πρβλ. προσίμιον καὶ σελίδας
 14, 15, 46 κλ.). Τοὺς ἄλλους παρὰ γερμανῶν φιλολόγων ἐπαίνους παρα-
 λείποντες, μνημονεύομεν ἐπικρίσιν, καταχωρισθεῖσαν εἰς τὴν Φιλολογι-
 κὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἰένης, ἔνθα ὁ ἀνωνύμως ἐπικρίνων, ἀναλύει μὲν
 τοὺς ἐπιστημονικοὺς προλόγους τοῦ Κοραῖ, θαυμάζει τοῦ ἀνδρὸς τὴν
 φιλοπατρίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὸς συνεπαίρεται ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ Ἑλλάδος
 ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ ἀποδοκιμάζει τὴν ῥοπὴν τοῦ Κοραῖ εἰς τὸ οἰκονο-
 μεῖν τὴν ἀναπλήρωσιν συντάξεων καὶ φράσεων ἀποδεχόμενος τὴν ἑλ-
 λειψὴν τῆς θεῖνης καὶ θεῖνης προθέσεως. Δ. γ. ἐν τῇ φράσει «ποιεῖ-
 σθαι, ἡγεῖσθαι τι περὶ πολλοῦ» δὲν ἀληθεύει, κατὰ τὸν ἐπικριτὴν, ἡ
 ἐρμηνεία τοῦ Κοραῖ ὅτι ἡ μὲν περὶ κεῖται ἀντὶ τῆς προθέσεως ἀντὶ,
 ἔξωθεν δὲ νοεῖται ἡ γενικὴ τιμήματος· «ἀλλὰ τὰ μικρά ταῦτα
 πλημμελήματα (ἐπιλέγει) οὐδαμῶς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον θύνανται νὰ ἐ-
 λικτωσῶσι τὴν ὄντως ὑπέρμετρον ἀξίαν καὶ τὰς μυρίας ἀρετὰς τοῦ ὅλου
 πονήματος». Καὶ ὁ εὐμενὴς τοῦ Κοραῖ κριτὴς, ὁ γάλλος καθηγητὴς
 Boissonade δὲν ἡμέλησε νὰ διαλάβῃ περὶ τοῦ Ἰσοκράτους ἐν τῷ *Journal de l'Empire*. «Οἱ Ζωσιμάδαι (γράφει) δὲν ἠδύναντο νὰ διαπιστεῦ-
 σωσι τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» εἰς χεῖρας δεξιωτέρως
 τῶν τοῦ Κοραῖ· αἱ εἰς τὸν Ἰσοκράτην σημειώσεις εἶναι συντεταγμέναι
 μετὰ ὀρθοπερίας καὶ καλλιπερίας ἀληθῶς σπανίας. Εἰς ταύτας ἀνευρί-
 σκόμεν τὴν κριτικὴν εὐστοχίαν καὶ τὴν περὶ τὴν ἑλληνικὴν φωνὴν ἄκραν
 δεινότητα, ἐφ' αἷς διαπρέπουσι τοῦ ἱατροῦ Κοραῖ αἱ διορθώσεις. Οὕτω
 δὲ μετὰ θαυμαστῆς οὐδεμίας καὶ διὰ μικρῶν ἀλλοιώσεων ἀποκατέ-
 στησε διάφορα διεφθαρμένα χωρία τοῦ «Πανηγυρικοῦ» ἔνθα τὸ «ἐπι-
 μέλειαν» ἔτρεψεν εἰς τὸ «ἐπὶ Μουσῶν λείαν», τοῦ «Παναθηναϊκοῦ» ἔνθα,
 περιελὼν τὰς ἀπαγορεύσεις ἐξ ἀδιανοήτου νοητὸν κατέστησε τὸ χωρίον,
 τοῦ «περὶ τῆς Ἀντιδόσεως», τοῦ πρὸς Νικοκλέα, τοῦ κατὰ τῶν Σοφι-
 στῶν κλ., ἔνθα, ἔγραψεν «ἀπόντων» ἀντὶ τοῦ «ἀπάντων» καὶ «εἰ μὲν
 εὖ τυγχάνει κατηγορηκῶς» ἀντὶ τοῦ «εἰ μὲν τυγχάνει κατηγορικῶς».

αἷς διορθοῖ χωρία κλασικῶν συγγραφέων, περὶ αἵματι τοῦ πονήματος ἀγλαΐσματα. Ὁ Boissonade συνιστᾷ εἰς τὴν μελέτην λογίων τὰς παρατηρήσεις τοῦ Κοραῆ περὶ τῶν λέξεων, τῶν «φορτικῶν» «εὐφυῆς», περὶ τῆς συντάξεως τοῦ «μέλ-
λων», τοῦ «ποιεῖμαι περὶ πολλοῦ» κλ. καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ «ποι-
ητικός» καὶ «πρακτικός». «Ἡ ἐκδόσις τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι (λέγει
τελευτῶν) ἀληθὲς ἀριστούργημα». Ἐν ἑτέρᾳ διατριβῇ γράφει ὁ Bois-
sonade περὶ τοῦ Κοραῆ. «Ὁ μέγας οὗτος ἑλληνιστὴς, ἐργαζόμενος
ὑπὲρ τῆς παιδείσεως τῶν Ἑλλήνων, ἐργάζεται καὶ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας
παιδείσεως, αἱ δὲ λαμπραὶ αὐτοῦ ἐκδόσεις, πλήρεις κριτικῆς συνέσεως καὶ
ποικίλης πολυμαθείας, καθίστανται ἀπαραίτητοι πρὸς πάντα διατρέποντα
περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα». Ἐν τῇ Biographie Universelle de Mi-
chaud ὁ αὐτὸς Boissonade, πραγματευόμενος τοῦ Ἰσοκράτους τὸν βίον,
λέγει ὅτι «ὁ ἱατρὸς Κοραῆς εἶναι ἐκ τῶν κρατίστων ἐρμηνευτῶν, ὧν
ἔτυχε μέχρι τοῦδε ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ». Τελευταῖον δὲν πρέπει νὰ πα-
ρέλωμεν ὅπως ἀμνημόνευτον περιέρχον ἐπεισόδιον, οὗ πρωτοστάτης ὑ-
πῆρξεν ὁ περιβόητος γάλλος λογοτέχνης Παῦλος Λουδοβίκος Κουριέ
(δολοφονηθεὶς τῷ 1825). Γαμβρός ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ γιῶου τοῦ Κοραῆ,
Στεφάνου Κλαυερίου, γενναῖος ἀξιομακρὺς τοῦ πυρροβολικοῦ, ἀνταλλάξας
ἔπειτα τὴν ἐν τοῖς στρατώσι καὶ τοῖς πεδίοις πολυύβρουν καὶ πολυκίν-
δυνον διατριβὴν ἀντὶ τῆς φιλησυχου καὶ ἡρέμου ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις
διημερεύσεως, μέτριος μὲν ἑλληνιστὴς, ἀλλὰ φιλοσκόμμων καὶ φιλο-
κέρτομος συγγραφεὺς πολιτικῶν διατριβῶν, τεχνίτης ἰδίως περὶ τοὺς ἐ-
ριστικούς λόγους, οὗς ἠπίστατο, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, νὰ ἀρτύῃ ἀπτικῶ
ἄλατι, ἀσταθοὺς ὅμως καὶ παλιντρόπου φύσεως, ὁ Κουριέ ἐθαύμασεν ἄμα
καὶ διέσυρε τὸν Κοραῆν. Διατρέβων ἐν Ἰταλίᾳ χάριν φιλολογικῶν σκο-
πῶν, ἔγραψεν ὁ Κουριέ τῇ 18 ὁκτωβρίου 1808 πρὸς τὸν Κοραῆν, μετὰ
τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. «Ἀσκολήθητε, Κύ-
ριε, μετὰ θαρρόους καὶ ζήλου, περὶ τὴν λαμπρὰν φιλολογικὴν ὑμῶν
ἐπιχειρήσιν, οὐδεμίᾳ δὲ ἀμφιβολίᾳ ὅτι θὰ τύχητε τῶν ἐπευφημιῶν πάν-
των τῶν λογίων». Καὶ πάλιν. «Ἐν τοῖς μελετώσι τὰ γραπτὰ μνημεῖα
τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁ Κοραῆς ἔχει ἀναντιρρόπως τὰ πρωτεῖα·
οὐδεὶς ἐγένετο ἐπισημότερος αὐτοῦ· τὰ πονήματα τοῦ Κοραῆ, εἰ καὶ
μὴ καθαρεύουσιν ὅπως ἀμαρτημάτων, ἐπισπῶνται τὸν θαυμασμὸν πάντων
τῶν λογίων ἀνδρῶν». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ζηλώσας ὁ Κουριέ, κατ' ἀν-
τίστροφον λόγον, τὴν περίφημον τοῦ Ἱμερτίου Στησιχόρου παλινωδίαν,

*

ἔγραφεν ἐκ Φλωρεντίας πρὸς τὸν "Ακερβλαδ, ὅτι ἔφριζεν ἀναγνοὺς τὰ εἰς μιξοβάρβαρον γλῶσσαν προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ. «Α! ἱατρὲ Κοραῆ! εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκοδομὴν προσεκόλλησας μέτωπον γοθικὸν (ἀναφώνει ὁ Κουριέ). Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς μετέθηκας ὡς ὠράϊσμα τὸν πυλῶνα τοῦ ἐν Παρισίοις ναοῦ τῆς Παναγίας!» Διατί τοῦτο; διότι ὁ Κοραῆς συνένταξε τοὺς Αὐτοσχέδιους Στοχασμοὺς ἐν τῷ καθωμιλημένῳ ἰδιώματι. Ἀλλ' ὁ Κουριέ κατακρίνει καὶ τὰς σημειώσεις ὡς ὑπεράγαν ἐκτενεῖς καὶ παρεκβατικωτέρως τοῦ θέοντος, κατακρίνει καὶ τὰς ἐτυμολογίας, τὰ μάλιστα δὲ δυσφορεῖ ὅτι ὁ Κοραῆς δὲν ἀντιπαρέβαλε τοὺς κώδικας. Voila un péché d'omission, dont je ne sais si le Pape même le pourrait absoudre! Ὡστε τοῦ Κοραῆ τὸ τιμαλφές πόνημα εἶναι, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Κουριέ, robaccia (τιποτένιο). Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ Ἰταλὸς Βαρέττης, κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, δὲν ἀπεκάλεσε cosaaccia τὸ ἀριστούργημα τοῦ Βεγκκέρου; Ὁ "Ακερβλαδ, πρὸς ὃν ἔγραφε ταῦτα ὁ Κουριέ, ἦτο σοφώτατος Σουηδὸς Αἰγυπτιστολόγος καὶ Κοπτολόγος, ἔτυχε δὲ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ συνέγγυς τὸν Κοραῆν ἐν Παρισίοις ἐνθὰ αὐτὸς ὁ "Ακερβλαδ διέτριψεν ἱκανὸν χρόνον ὡς ἡγέτης τῆς αὐτοῦ Σουηδικῆς πρεσβείας. Ἀποκρίνεται λοιπὸν πρὸς τὸν πρῶν τῷ βροτολογίῳ "Αρεῶς θιασώτην, ἐκθύμως ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Κοραῆ. «Δυσανασχετεῖς κατὰ τοῦ ταλαιπώρου Κοραῆ ὅτι συνένταξεν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῇ τὰ εἰς τὸν Ἰσοκράτην προλεγόμενα. Ἀλλ' εἰπέ μοι ἐν τίνι φωνῇ ἔδει νὰ λαλήσῃ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν νεότητα; Οὐδὲν φυσικώτερον ἢ ὅτι ἐλάλησεν ἐν τῷ ἐγγχωρίῳ ἰδιώματι· ὅτε δὲ ἐπόνησεν ὁ Κοραῆς ἄλλας ἑλλήνων συγγραφέων ἐκδόσεις ἐπ' ὠφελείᾳ ὑμῶν τῶν Γάλλων, γαλλικῇ φωνῇ πρὸς ὑμᾶς ἐρθέγξατο. Οἱ Αὐτοσχέδιοι Στοχασμοὶ εἶναι ἀληθῶς διεξοδικοί, ἀλλὰ καὶ μεστοὶ ἀξιολόγων παρατηρήσεων καὶ καινῶν γραμματικῶν θεωριῶν, εἰ μὴ χάριν τῶν ξένων ἑλληνιστῶν, βεβαίως χάριν τῶν Ἑλλήνων, τῶν εἰδότην μόνον τὰς γραμματικὰς τοῦ Γαζῆ καὶ τοῦ Λασκάρεως, ἀγνοούντων δὲ τὴν ἐπὶ τὸ εὐμεθοώτερον ἐπίδοσιν τῆς γραμματικῆς τέχνης παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις. Αἱ εἰς τὸν Ἰσοκράτην σημειώσεις εἶναι μακραὶ, ἀλλὰ σοφώταται, οὐχὶ δὲ μακρότεραι τῶν σημειώσεων τοῦ Βιλλοισῶν εἰς τὸν Λόγγον, τοῦ Δορβίλ εἰς τὸν Χαρίτωνα, τοῦ Ἀβρεσχ εἰς τὸν Ἀρισταίνετον καὶ τοῦ Λοκέλλα εἰς τὸν Ξενοφῶντα τὸν Ἐρέσιον. Ἀλλὰ τὸ κύριον τοῦ Κοραῆ πταῖσμα εἶναι, λέγεις, τοῦτο, ὅτι δὲν ἀντέβαλε τοὺς ἐν Παρισίοις κώδικας· αὐτὰ ὅμως τὰ κατηραμένα ἀντίγραφα ἀναγκάζουσι τοὺς φιλόλογοντας νὰ κατατρίβωσι

πολύτιμον καιρὸν χωρὶς ὠφελείας· τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲ, λυποῦμαι ὅτι κατέ-
τριψα δύο ἢ τρεῖς μῆνας ἐν τῇ Λαυρεντιακῇ Βιβλιοθήκῃ παραξετάζων
τὰ διάφορα ἀντίγραφα τῶν ὀρφικῶν καὶ ἄλλων μικροῦ λόγου ἀξίων
ποιημάτων».

Μετὰ τοὺς λόγους τοὺς Ἰσοκράτους ἐξέδωκε τοὺς παραλλήλους
βίους τοῦ Πλούταρχου εἰς τόμους ξξ (109—1814) παραθεῖς καὶ τὰς
εἰκόνας τῶν ιστορουμένων ἀνδρῶν. Ὁ μὲν Ἰσοκράτης ἐτελεύτησε τὸν
βίον, ἀλγῆσας πρὸς τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, ἣ δὲ Πλού-
ταρχος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ τῇ Χαιρωνείᾳ, ὅποτε ἡ Ἑλλάς ἐθήτευεν ἥδη
τοῖς Ῥωμαίοις. Ὁ μέγιστος τῆς ἀρχαιότητος βιογράφος, καίπερ ἀκμάσας
καθ' οὓς χρόνους ἡ μὲν πατρίς διήγεν ἀδοξοῦσα, αἱ δὲ τέως ἀκμάζουσαι
ἐλληνίδες πόλεις μετέπεσον εἰς ἐλκεῖνας κώμας, καὶ σύμπασα ἡ Ἑλ-
λάς δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ παρατάξῃ πλείους μαχητὰς ἢ ὅσους τὰ Μέγαρον
κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, εἶναι οὐδὲν ἦττον τοῦ Ἰσοκράτους φιλό-
πατρις καὶ τῆς προγονικῆς εὐκλείας ἐραστῆς καὶ λάτρης. Ὁ ἥλιος τοῦ
ἐλληνισμοῦ, καὶ θυόμενος, ἐξέπεμπε φαεινὰς ἀκτῖνας· ἦτο μὲν ἡ Ἑλλάς
πολιτικῶς καταπεφρονημένη, ἐξηυτελισμένη καὶ δεδουλωμένη, ἀλλ' ἔζη
ἡ Ἑλλάς τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἥτις διὰ τῶν
πολυπληθῶν αὐτῆς σοφιστῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἤρχε καὶ ἐδέσποζε τῆς
Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀσίας, ἐν ταῖς λιπαραῖς δὲ Ἀθήναις ἐδίδασκον εἰσέτι
σοφώτατοι καὶ πολυμαθέστατοι καθηγηταί, εὐκλεεῖς διάδοχοι τῶν προγεγε-
στέρων περιδόξων σχολῶν. Ὁ νέος Πλούταρχος διήκουε τῶν φιλοσοφικῶν
μαθημάτων τοῦ Ἀμμωνίου, ὅτε ὁ μητροκτόνος Νέρων, εἰσγγήσσει καὶ
ἐπευφημίαις δουλοπρεπῶν καὶ ἐθελοδούλων Ἑλλήνων, ἀπεσύλα τὴν Ἑλ-
λάδα τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτῆς κειμηλίων, ἀνεκήρυττε χλευαστικῶς τοὺς
Ἑλλήνας αὐτονόμους καὶ ἐλευθέρους, ὑπ' αὐτῶν δὲ τούτων τῶν Ἑλλή-
νων ἀνηγορεύετο θεοῦκατος ἀοιδὸς καὶ κιθαριστὸς καὶ τριζολυμπιονίκης
καὶ προσεκυνεῖτο ὡς θεὸς κατὰ τὴν θεατρικὴν αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα
περιήγησιν. Ἐν νεαρᾷ πάλιν ἡλικίᾳ ἀπεδήμησεν ὁ Πλούταρχος εἰς τὴν
μητρόπολιν τοῦ τότε κόσμου, τὴν Ῥώμην, ὡς πρεσβευτῆς τῆς ἀφανοῦς
αὐτοῦ πατρίδος. Καὶ δὲν διέτριψε μὲν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον
ὥστε νὰ ἀποδειχθῇ καθ' ὅλα ἐγκρατὴς τοῦ λατινικοῦ ἰδιώματος, ἀλλ'
ἔτυχεν αὐτόθι μεγάλων τιμῶν, μετελθὼν ἐπὶ βραχὺ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ
διδασκάλου καὶ προσελκύσας τὴν ἀγαθὴν ὑπόληψιν, ἀγάπην καὶ εὖνοιαν
πολλῶν ἐξόχων Ῥωμαίων, καὶ δὴ καὶ αὐτοκρατόρων· κατὰ τὸν Σουίδαν,
ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς μετέδωκε τῷ Πλούταρχῳ τὴν τῶν ὑπάτων ἀξίαν,

προστάζας τοῖς ἐν Ἑλλάδι ῥωμαίοις ἄρχουσι νὰ μὴ πράττωσι μηδὲν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Πλουτάρχου· ἱστορεῖται πρὸς τοῦτοις ὅτι ὁ Ἀδριανὸς ἐχρημάτισε θῆθεν μαθητὴς τοῦ Πλουτάρχου, ὃν καὶ περὶ πλείστου ἐποιεῖτο ὁ φιλέλλην ἐκείνος αὐτοκράτωρ. Ἀλλ' ὁ συνετὸς καὶ μετριοφρων Πλούταρχος, φεύγων τὰς παρὰ τῶν ξένων τιμὰς, διήγαγε τὸν πλείστον τοῦ βίου ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἐν ᾗ ἐτιμήθη τῷ ἀξιώματι τοῦ ἄρχοντος (ἴσως δὲ καὶ τοῦ βοιωτάρχου, ὡς εἰκάζει ὁ καθηγητὴς Χρῖστ) γενόμενος καὶ ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Οἱ παράλληλοι βίοι τῶν ἐνδοξῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ τὰ ἄλλα φιλοσοφικὰ καὶ ἠθικὰ τοῦ Πλουτάρχου συγγράμματα εἶναι θησαυρὸς πολυτιμότητος, εἶναι, κατὰ τὸν γάλλον Βιλλεμαίν, τὸ ἐκτενέστατον καὶ ἐπαγωγότατον εὐρετήριον τῆς ἀρχαίας σοφίας· ἰδίως αἱ παράλληλοι βιογραφίαι πλεονεκτοῦσι περὶ τοῦτο, ὅτι εἰκονίζουσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μετὰ θαυμασίας ἀπλότητος. Ὁ Πλούταρχος γράφει οὐχὶ ὡς ἱστορικός, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς φιλόσοφος ἠθολόγος· ἐπειδὴ δὲ ἐπέρχεται βίους καὶ οὐχὶ ἱστορίας, διὰ τοῦτο καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἠθικὴν μᾶλλον ἢ τὴν ἱστορικὴν ἀληθειαν. Ὡς αὐτὸς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ἤψατο τῆς τῶν βίων γραφῆς, ὑπενδίδων εἰς φίλων παρακλήσεις· ἀλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἀνάπλασις τῆς διεφθαρμένης ἐλληνικῆς κοινωνίας διὰ τῶν ὑγιᾶν ἐκείνων παιδευμάτων, εἰς ᾗ ἠρεῖδετο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ βίος. Ἡ ἀκραίνῳς ἐλληνικῇ τοῦ Πλουτάρχου διάνοια, ἐμπεπλησμένη τῶν παλαιῶν τῆς κλεινῆς Ἑλλάδος ἀναμνήσεων, ἤθελε νὰ ἀνακαινίσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν ἀρχαίαν παρὰ τοῖς πάντων δὲ τῶν ἄλλων συντελεστικώτατον εἰς τὸν ἀνακαινισμόν τοῦτον ὑπελάμβανε τὴν ἀνθρώπῳ τῶν προγονικῶν ἡθῶν, τὰ ἥθη δὲ, τὰ σπουδάζματα καὶ τοὺς λογισμοὺς τῶν προγόνων ἐξήτει ἐν τοῖς ἔργοις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὅπως ἔδοξασθη καὶ ἐμεγαλύνθη τὸ ἔθνος τὸ ἐλληνικόν. Ἀναγινώσκων τις σήμερον τὰ βιογραφικὰ καὶ ἠθικὰ τοῦ φιλοπάτριδος Χαϊρωνέως πονήματα, ἀληθῶς ἐκπλησσεταὶ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ θεσπεσίου τούτου ἀνδρός· δὲν εἶναι μόνον πολυμαθὴς, ἀλλ' ἱλαρὸς πάντοτε καὶ εὐθυμὸς ἐν τοῖς χρυσοῖς ἀπορθέγματιν αὐτοῦ, θαφιλεῖς παρεχόμενος παραμυθίας λόγους πρὸς τοὺς ἀλγούντας καὶ ὀδυνημένους, φαιδράς ἐνστάζων ἐλπίδας πρὸς τοὺς πᾶσαν ἐλπίδα καὶ πίστιν ἀπογινώσκοντας, παντοῖα βιοτικὰ, πολιτικὰ καὶ ἄλλα παραγγέλλματα ἐπ' ὠφελείᾳ πάντων τοῖς πᾶσιν ἐπιθαφιεύμενος, τῆς ἀληθοῦς παιδείας καὶ φιλοσοφίας τὰ ὅργια τοὺς πάντας μυσταγωγῶν, ἔφασιν δὲ ἀρετῆς καὶ ἐλευθερίας ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀναγνώστου

ἐντίκτων διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἀναγραφῆς τῶν ἀξιοληλώτων ἔργων μεγάλων ἀνδρῶν.

«Ὁ χαρακτήρ τοῦ Πλούταρχου (παρτηρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς) εἶναι πλούσιος ἀπὸ φράσεις καὶ λέξεις συμπλεγμένας εἰς τρόπον ὥστε νὰ γοητεύωσι τοῦ ἀναγινώσκοντος τὴν ἀκρόην. Ἡ γοητεία θεωρεῖται μάλιστα εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ζωγραφεῖ με ζωηρότατα χρώματα καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ κάλλος καὶ τῆς ἀσχημίας τὰς κακίας. Ἀξίον ἐπαίνου εἰς τὸν Πλούταρχον εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐπεριεργάσθη νὰ μιμηθῇ ἰδίως καὶ νέν' ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς· ἀλλ' ἐσύνταξε τὸ λεκτικὸν μέρος τῶν συγγραμμάτων του ὡς ἐσυγχώρει τῆς γλώσσης ἡ τότε κατάστασις, καὶ ἡσχολήθη ἐξαίρετως εἰς τὸ Πραγματικόν. Τὸ Πραγματικὸν τοῦτο εἶναι τόσον πλούσιον ἀπὸ βιωφελῆ παραδείγματα καὶ παρηγγέλματα, ὥστ' ἀμφιβάλλω ἂν εὐρίσκειται κανέν ἄλλο σύγγραμμα παρὰ τοῦ Πλούταρχου τὰ συγγράμματα πλουσιώτερον. Παράδειγμα τοῦλάχιστον ἄλλο πολυμαθεστάτου ἀνδρός, ὅστις πλέον παρὰ τὸν Πλούταρχον ἐγνώρισε τὸν τρόπον νὰ καταστήσῃ τὴν πολυμαθειαν ὠφέλιμον, δὲν ἔχομεν». Ὁ Κοραῆς παρτιθεται μόνον τοῦ Montaigne καὶ τοῦ Ῥουσσώ τὰς περὶ Πλούταρχου γνώμας. Ἐκεῖνος μὲν ἔγραφε, «Μεταξὺ τῶν ἡμετέρων Γαλιτικῶν συγγραφέων ὅλων διῶ καὶ (μὲ δίκαιον, νομίζω) τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Ἰάκωβον Ἀμίστον. Ἀλλ' ὅ,τι μάλιστα μ' εὐχαριστεῖ εἰς αὐτὸν, εἶναι ἡ κρίσις νὰ διαλέξῃ βιβλίον (τὸν Πλούταρχον) τόσον ἄξιον καὶ τόσον ἀρμόδιον διὰ νὰ τὸ προσφέρῃ δῶρον εἰς τὴν πατρίδα του. Οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀμαθεῖς ἤθελεν εἶσθαι, ἂν τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν μᾶς ἀνεστήκονεν ἀπὸ τὸν βόρβωρον. Τώρα, χάρις εἰς τὸν Πλούταρχον, τολμῶμεν καὶ νὰ λαλῶμεν καὶ νὰ γράφωμεν· τώρα καὶ αἱ γυναῖκες εἶναι καλὰ νὰ διδάσκωσι καὶ αὐτοὺς τῶν σχολείων τοὺς διδασκάλους. Ὁ Πλούταρχος ἔγινε καθημερινὴ ἡμῶν ἀνάγνωσις». Ὁ δὲ Ῥουσσώ. «Μεταξὺ τῶν ὀλίγων βιβλίων, ὅσα κάμμιαν φορὰν ἀναγινώσκω ἀκόμη, ὁ Πλούταρχος μάλιστα μὲ προσηλόνει καὶ μὲ ὠφελεῖ. Πρῶτον αὐτὸν ἀνέγνωσα εἰς τὴν παιδικήν, καὶ αὐτὸς θέλει εἶσθαι τῆς γεροντικῆς μου ἡλικίας ἡ τελευταία ἀνάγνωσις. Εἶναι σχεδὸν ὁ μόνος συγγραφεὺς, τὸν ὅποιον ποτὲ δὲν ἀνέγνωσα χωρὶς καρπόν». Ὁ Κοραῆς, μεταγράφας τὰς δύο ταύτας τοῦ Montaigne καὶ τοῦ Ῥουσσώ κρίσεις, ὑποσημειοῦται. «Ἀναγκάϊαν ἔκρινα νὰ προσθέσω τῶν δύο Γαλιτικῶν τούτων φιλοσόφων τὴν περὶ τοῦ Πλούταρχου κρίσιν, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ νέοι πόσον τιμῶνται τῶν προγόνων ἡμῶν τὰ συγγράμματα. Καὶ διὰ τί νὰ μὴ τὰ τιμῶσιν,

ἐπειδὴ εἰς αὐτὰ χρεωστοῦν τὸν φωτισμὸν αὐτῶν; "Ο,τι μάλιστα λέγει ὁ Μονταίγνος δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὑπερβολὴ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν Πλούταρχον, ἀλλ' αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ ἀλήθεια. Τοσαύτην ἔχει δύναμιν βιβλίον φρονίμου συγγραφέως, βοηθούμενον ἀπὸ φίλας ἄλλας περιστάσεις μικρὰς, ὥστ' ἔθνος ἐλόκληρον νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπαιδεύσεως τὸν βόρβωρον, καὶ νὰ τὸ διδάξῃ πῶς νὰ διορθώσῃ καὶ τὰ ἥθη καὶ τὴν γλῶσσάν του· τὰ ἥθη μὲ τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς παραγγέλματα καὶ παραδείγματα· τὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ Πραγματικοῦ μέρους, χωρὶς τοῦ ὁποίου τὸ Λεκτικὸν δὲν εἶναι παρὰ κενὸς ἀέρος ψόφος». Κατ' ἄλλην τοῦ Montaigne μαρτυρίαν (διότι ὁ γάλλος εὗτος κλασικὸς συγγραφεὺς οὐχὶ ἁπλῶς ἀλλὰ μυριάκις ποιεῖται μνησὶν τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου), ὁ Πλούταρχος εἶναι le plus judicieux auteur du monde. Καὶ ὁ 'Ρουσσώ ὠφελήθη τὰ μέγιστα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῶν πλουταρχείων συγγραμμάτων, διότι τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἀριστοῦργημα Émile περιέχει πολλὰς θεωρίας, δεδανεισμένας ἐκ τοῦ περὶ «παιδίων ἀγωγῆς». Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους δραματουργὸς πειράχθεν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου ἐνίοις ἐκ τῶν δραματικῶν αὐτοῦ μύθων, ἐν τρισὶ δὲ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ τραγωδιῶν φέρονται οὐκ ὀλίγα ἐκ τῶν τοῦ Πλουτάρχου, κατὰ ῥῆμα μεθνηρμηνευμένα. Τοσαύτη καὶ τηλικαύτη ἦτο ἡ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν πλουταρχείων βίωσις ψυχικὴ ἀπόλαυσις καὶ ἡδονὴ ὥστε ἡ περιώνυμος Κυρία 'Ρολάνδ ἐκάλεσεν αὐτοὺς la pâture des grandes âmes. Τὰ συγγραμματα τοῦ Πλουτάρχου ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ψυχοτερπέστατον ἀνάγνωσμα βασιλέων, στρατηγῶν, καὶ λογίων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὁ βασιλεὺς 'Ερρίκος Δ', ἵνα περὶ τῶν ἄλλων μὴδὲν εἰπώμεν, ἔγραφε πρὸς τὴν ἐχυτοῦ σύμβιον ὅτι τὴν διάπλασιν τοῦ ἰδίου ἥθους ὠφείλε πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν μελέτην τῶν παραλλήλων βίων. Ὁ δὲ Μοντεσκιὸ τὸν ὅρισμόν τοῦ νόμου ἔλαβεν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, ὃν εἰκότως ἀποκαλεῖ θεσπέσιον μὲν ὁ σοφιστὴς Εὐνάπιος, δεύτερον δὲ Σωκράτην, ὁ Κοραῆς. Καὶ ὁ διασημότετος γερμανὸς συγγραφεὺς Jean Paul, μὴ εἰδὼς πῶς ἄλλως νὰ παραστήσῃ τοῦ Πλουτάρχου τὸ οἰκουμενικὸν κλέος, ἀποκαλεῖ αὐτὸν «βιογράφον Σαίξπηρ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας». Ἄν ἐπέκειτο κίνδυνος νὰ ἀφανισθῶσιν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς (ἡρώτησέ τις Θεόδωρον τὸν Γαζῆν) σύμπαντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, τίνα τούτων, θὰ ἔσωζες, ἂν ἡδύνασο, ἐκ τῆς πανωλεθρίας; — Τὸν Πλούταρχον (ἀπεκρίνατο ὁ σοφώτατος Θεσσαλονικεὺς). Ἐντεῦθεν τὸ τοῦ Πλουτάρχου ὄνομα τέτακται παρὰ τῶν λογίων Γερμανῶν, Ἀγγλῶν καὶ

Γάλλων, εἰς δὴλωσιν πάσης σπουδαίας συλλογῆς βιογραφιῶν· αἱ ἐξ ἑνδεκα τόμων βιογραφίαι ἐνδόξων Γερμανῶν καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν, οὓς, τῇ συμπρῆξει τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν Γερμανίᾳ καθηγητῶν, ἐξέδωκεν ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι τοῦ 1885 ὁ ἐξοχος γερμανὸς ποιητῆς καὶ συγγραφεὺς, Γότσαλ, φέρουσιν ἐπιγραφὴν «ὁ νέος Πλουτάρχου». Καὶ ὁ ἄγγλος Δοναλδσὼν (ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἣν μετέφρασε μετὰ πολλῶν προσθηκῶν καὶ σημειώσεων ὁ σεβασμιος πρεσβύτες Κ. Βαλέττας, ὁ πολλὰ ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων μοχθήσας) ἀναφέρει παραπλήσια συγγράμματα, τοῦ Πλουτάρχου φερώνυμα. Πάντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη εὐμοιροῦσιν ἤδη προσφάτων καλῶν βιβλίων καὶ πραγματειῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ πρυτάνεως τῶν βιογράφων. Οἱ Γερμανοὶ ἔχουσι τὸ περὶ Πλουτάρχου δις ἐκδοθὲν δίτομον σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ ἐν Γιάουερ γυμνασιάρχου Φόλκμαν (1873)· οἱ Ἀγγλοὶ τὰ τέσσαρα περὶ Πλουτάρχου τρις ἢ τετρακτὶς ἐκδοθέντα ἀναγνώσματα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δουβλίνου, Τρέντς· οἱ Γάλλοι, τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν συγγραφὴν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Γρεάρδ (1880)· οἱ Ἰταλοὶ, τὴν σπουδαίαν μελέτην τοῦ καθηγητοῦ Σεντοφάντη· οἱ Βορειοαμερικανοὶ, τὸ δοκίμιον τοῦ ἀρίστου αὐτῶν συγγραφέως Ἑμερσων. Ποιούμεθα δὲ μνηεῖον μόνων τῶν νεωτέρων περὶ Πλουτάρχου ἔργων, ἄλλως τε καὶ διότι ἡ ἐξαριθμησις τῶν παλαιότερων συνταγμάτων θὰ παρεῖλκεν ἡμᾶς εἰς πλουτάρχειον βιβλιογραφίαν.

Πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ γένους στοιχείωσιν ἀποσκοπῶν ὁ Κοραῆς ἐγκατέσπειρε καὶ εἰς τοὺς παραλλήλους τοῦ Πλουτάρχου βίους πλείστας ὁσας ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς νοουσίας, καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν παρορμήσεις, ἃς ὁ ἀναγνώστης εὕρισκει πολλαχοῦ τῶν σημειώσεων. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀντωνίου λέγεται πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπαμψε πρὸς τὴν Κλεοπάτρην ἓνα τῶν ἀπελευθέρων αὐτοῦ, ὀνόματι Θύρσον, ἐν συλλαβῶν ὁ Ἀντώνιος ἐμαστίγωσεν, εἰτ' ἀφῆκε πρὸς Καῖσαρα, γράψας, «σὺ δ', εἰ μὴ φέρεις τὸ πρᾶγμα μετρίως, ἔχεις ἐμὸν ἀπελευθέρων Ἰππαρχον· τοῦτον κρεμάσας μαστήγωσον, ἵν' ἴσον ἔχωμεν». Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Σημειούσθων ὡς σημείωσας ἄξιον μάλιστα, οἱ ὁμογενεῖς μοι τὸ περὶ τοὺς Ἑλληνας εὐχερὲς τοῦτο τῶν Ῥωμαίων· Ἑλληνας γὰρ ἦν ὁ παραδιδόμενος εἰς μαστήγωσιν Ἰππαρχος, ὥσπερ καὶ ὁ μαστιγωθείς Θύρσος. Τοιαῦτα δὲ πάσχειν εἰκὸς τὸ τῆς ἐλευθερίας καλὸν σῶσαι μὴ κατισχύσαντας». Φιλοσοφία καὶ παιδεία εἶναι, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἐν καὶ ὁμοιον πρᾶγμα. Ἐντεῦθεν ὁ Κοραῆς δὲν παύεται ὑποδηλῶν ἐκάστοτε

τὴν ἀδιάσπαστον τῆς παιδείας καὶ τῆς φιλοσοφίας σύζευξιν. «Ὡν γὰρ ὁ Πλάτων ὀνομάζει φιλοσοφίαν, ταύτην ὁ Πλούταρχος παιδείαν εἴρηκε συνωνύμως ὡς οὐ μᾶλλον δυνατὸν ὅν παιδείας τυχεῖν δίχα φιλοσοφίας ἢ ἐν ἡμέρᾳ εἶναι, μὴ φωτίζοντος τοῦ ἡλίου. Καὶ ἀναθεώρει ἐντεῦθεν τί βούλονται ἐν ἡμῖν, οἱ παιδεῖαν μὲν ἐπαινοῦντες, τὴν φιλοσοφίαν δὲ ἐξωθεῖν τῆς Ἑλλάδος πειρώμενοι· ἢ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἤλασαν μωρίας, ὡς μὴδ' ἀντιφασκόντων ἑαυτῶν αἰσθάνεσθαι, ἢ κακῶς παιδευθεῖσιν ἑαυτοῖς συνειδότες, τὴν ἐξελέγξουσιν αὐτοὺς φιλοσοφίαν δεδῶσιν». Ἐν τῇ φράσει «ἐλληνιστὶ τὸν ἀδελφὸν προσαγορεύσας» παρρηρεῖ ὁ Κοραῆς «σημειοῦσθων τὰ ταῖς ἐπιστήμαις σχολάζοντα ἐλληνικὰ μειράκια τὸν Ῥωμαῖον ἐλληνιστὶ διαλεγόμενον ἐν καιροῖς τοιοῦτοις καὶ πάθει τηλικούτοις (κατὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰουλείου Καίσαρος), ἐν οἷς ὁ λογισμὸς ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων αὐτομάτῳ τινὶ φορᾷ συνωθεῖται πρὸς τὰ οἰκεία καὶ οὐκ ἀπὸ τούτων εἰς ἀλλότρια, ὡς τεκμήριον ἧς εἶχον Ῥωμαῖοι σπουδῆς περὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων φωνήν· καὶ φευγέτωσαν τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν καταφρόνησιν, ὡς βανασυικῆς ἀναισθησίας σημεῖον». Ἀλλ' ὅμως σήμερον βλέπει τις ἐν Εὐρώπῃ πολλὰ ἐλληνικὰ μειράκια καὶ ἀνδρας λαλοῦντας καὶ ἐν δῆμῳ καὶ ἐν οἴκῳ τὴν γερμανικὴν, τὴν γαλλικὴν, τὴν ἀγγλικὴν ἢ τὴν ἰταλικὴν, ὅλως δὲ ἀγνοοῦντας τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, ἐνίοις δὲ τούτων καὶ μάλα αἰσχυνομένους τὴν ἐλληνικὴν αὐτῶν δυσγένειαν!! «Οὔτε γὰρ οἰκοδομικὰ πολυτελεῖς (γράφει ὁ Κοραῆς) οὔτε πλοῦτος τῶν ἐνοικούντων οὕτω κοσμεῖν πεφύκασι πόλιν, ὡς σοφοὶ διδάσκαλοι τῆς τῶν νέων παιδείας προϊστάμενοι. Οἱ δὲ, ὅπως μὲν αὐτοῖς εὐτυχεῖ τὰ τῆς ἐμπορίας, τὰ δὲ χωρία «βρῦει μελίτταις καὶ προβάτοις καὶ στεμφύλοις» πολλὴν σπουδὴν ἔχοντες, τῆς δὲ τῶν ἰδίων τέκνων ἀμελοῦντες παιδείας, ἴστωσαν καὶ αὐτῶν τῶν ἀνδραπόδων ὄντες ἀτιμότεροι. Τεκμήριον δὲ τῶν γὰρ πλουσιωτάτων Σμυρναίων τέως οὐδεὶς ἦν λόγος, ὡς οὐδὲ Μεγαρέων· νῦν δὲ ἐνδοξότεροι γηγόνασι διὰ τὸν κοσμοῦντα τὴν πόλιν τῶν ἐπιστημῶν διδάσκαλον, τὸν φίλον Κούμαν». Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες διέπραξαν, ὡς γνωστὸν, πολλὰς μωρίας, ὧν αἰσχίστη ὑπῆρξεν ἡ διὰ περσικοῦ χρυσίου ἐπὶ φθορᾷ τῆς Ἑλλάδος, διεξαγωγὴ οὐκ ὀλίγων ἐμφυλίων πολέμων. Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς Πέρσας ἐπαιτούντες ἀργύρια ὅπως ἀλληλοκτονήσωσιν! Ὁ Σπαρτιάτης Καλλιμαχτίδας δὲν ἦτο ἐκ τοῦ φυράματος τῶν μισαδέλων ἐκείνων ἀνδρῶν, διότι περὶ τούτου λέγει ὁ Πλούταρχος ὅτι «ἤγετο πᾶσαν ὑφ' Ἑλλήνων ἦτταν Ἑλλήσιν εὐπρεπεστέραν τοῦ κολακεύειν καὶ φοιτᾶν ἐπὶ θύρας βαρβάρων, πολὺ χρυσίον,

ἄλλο δ' οὐδὲν καλὸν ἐχόντων». Ὁ Κοραῆς ἐμπλεως ἐθνουςιασμοῦ θαυμάζει καὶ τὸ ἐλληνικὸν τοῦ Καλλικρατίδου φρόνημα καὶ τοῦ Πλούταρχου τὴν φιλογενῆ χρηστότητα. «Σημειοῦ, νέε, καὶ τοῦ λεκτικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ τοῦ χωρίου τοῦδε τὸ κάλλος· καὶ προαιροῦ ἐν ταῖς τῆς πατρίδος ταραχαῖς τὸ ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν ἡττάσθαι μᾶλλον τοῦ προστάταις καὶ συμμάχοις τοῖς ἄλλογενέσιν ἐπὶ τοὺς ὁμογενεῖς χρώμενος παραιεῖσθαι τῆς ἐνεγκαμένης τὸ κράτος· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ διολέσκειν τοὺς ἡμετέρους προγόνους μάλιστα. Πρῶτον μὲν γὰρ Πέρσης τοῖς ἐλληνικοῖς ἐγκατέμιξαν πράγμασι, καὶ τὸ πάντων σχετλιώτατον, Ἑλλήνων Ἑλλήνες αἶμα ξίφεσι βαρβάρων ἐξέχεαν· εἴτα Μακεδόνας ἄρχειν Ἑλλήνων ἐποίησαν· καὶ τὸ τελευταῖον, ὑποχείριοι Ῥωμαίοις γενόμενοι, οὐδ' ἤς Ῥωμαῖοι κατέλιπον ἀνδρᾶς αὐτονομίας ἀπολαύειν οἳ αὐτοὶ τ' ἐγένοντο. Καὶ ὅρα μοι πάλιν ἅπερ ἐν ἄλλοις (Πολιτικ. παραγγέλμ. § 19) εἶρηκε περὶ τούτου τὴν Ἑλλήνων ἀποδυρόμενος ἄνοιαν ὁ νουνεχέστατος Πλούταρχος». Περὶ τοῦ Μαρίου ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος «μήτε γράμματα μαθεῖν ἐλληνικά, μήτε γλώττη πρὸς μηδὲν Ἑλληνίδι χρῆσθαι τῶν σπουδῆς ἐχομένων· ὡς γελοῖον ὃν γράμματα μανθάνειν, ὃν οἱ διδάσκαλοι δουλεύουσιν ἐτέροις». — «Μακρῷ δὲ γελοιότερον (ἐπιλέγει ὁ Κοραῆς), ὦ Μάριε, τὸ παιδείας ἄμοιρον εἶναι πεπαιδευμένων δεσπύζοντα». Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι παρεκκινοῦν τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ κατασκάψωσι τὰς Ἀθήνας... «Ὅτε καὶ τὸν Θηβαῖον Ἐρίανθον (λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ Λυσάνδρου βίῳ) εἰσηγήσασθαι τὸ μὲν ἄστει κατασκάψαι, τὴν δὲ χώραν ἀνεῖναι μηλόβοτον. Εἴτα μέντοι, συνουσίας γενομένης τῶν ἡγεμόνων, καὶ παρὰ πότον τινὸς Φωκῶος ἄσαντος ἐκ τῆς Εὐριπίδου Ἠλέκτρας τὴν πόροdon, ἦς ἡ ἀρχὴ

Ἀγαμέμνωνος, ὦ κόρα, ἤλυθον, Ἡ-
λέκτρα, ποτὶ σὴν ἀγρότειραν αὐλάν·

πάντας ἐπικλασθῆναι, καὶ φανῆναι σκέτλιον ἔργον, τὴν οὕτως εὐκλεᾶ καὶ τοιοῦτους ἀνδρας φέρουσιν ἀνελεῖν καὶ διεργάσασθαι πόλιν». Ἐνθα ὁ Κοραῆς. «Καὶ σημειοῦ ὅτι δις δι' Εὐριπίδην ἐλέου ἔτυχον Ἀθηναῖοι, ἐν τε τῷ παρόντι πολέμῳ, καὶ τῷ πρότερον ἐν Σικελίᾳ, καὶ συλλογίζου ἐντεῦθεν, ὦ νέε, ἡλικίην ἢ παιδείαν φέρει ὄνησιν καὶ τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς τῶν ἐχόντων οὐ μόνον πολίταις καὶ συγγόνις, ἀλλ', ὃ καὶ μᾶλλον ἂν τις θαυμάσειε, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀπογόνις. Καὶ ἡμεῖς γὰρ οἱ ἐπὶ ξένης

ἀλώμενοι τὰ νῦν Ἑλληνες, εἴ τις οἶκτος καὶ κηδεμονία παρὰ τῶν ἀλλογενῶν ἐπικουφίζει τὰς ἡμετέρας ἀτυχίας, τοῖς προγόνοις εἰδέναι χάριν ὀφείλομεν». Καὶ αὖθις. «Καὶ σημειούσθων τὰ ἐλληνικὰ μεираκία, τῆς παιδείας τὸ χρησίμον καὶ μιμῆσθαι τῶν Συρακοσίων μεираκίων τὸ φιλόμουσον προθυμείσθων, μὴ μόνον παιδεύεσθαι σπουδάζοντες, ἀλλὰ καὶ τοῖς παιδεύουσι κατὰ τῶν τῆς παιδείας ἐχθρῶν πάσῃ μηχανῇ συμμαχοῦντες καὶ ἐξαρπάζοντες οὐκ ἐκ τῶν λατομιῶν, εἰς ὅς ἡδέως ἂν αὐτοὺς, εἴπερ ἐξῆν, ἐνέβαλλον οἱ λατομίαις ἐνοικεῖν δίκαιοι, ἀλλ' ἐκ τοῦ θηριώδους αὐτῶν λάφυργος, ὃν ὁ προφήτης ἀνεψογμένῳ τὰ φῶ παρείκασε». Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ἐν ταῖς πρώταις τῆς νεότητος ὁρμαῖς, ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἀνώμαλος καὶ ἀστάθμητος. «Διὰ μιᾶς λέξεως (σημειοῦται ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς) οὐκ ἀκόμψως, τῆς Ἀκατάστατος ἐρμηνεύσειεν ἂν ἡ συνήθεια τὸν ἀνώμαλον καὶ ἀστάθμητον. Καὶ τοῦτο μὲν βραχύ· ὁ δὲ μάλλον ἐπιστάσις ἄξιον τοῖς παιδευταῖς καὶ διδασκάλοις, τὸ μὴ χρῆναι, τὴν τοιαύτην ἀνωμαλίαν πρόφασιν ποιουμένων, πληγαῖς ῥυθμίζειν, ἀλλὰ λόγῳ μάλλον πειραῖσθαι πρὸς τὸ καθεστηκὸς καταρτίζειν τοὺς δυσαγῶγους εἶναι δοκοῦντας τῶν νέων». — «Δεῖ τὸν φιλόσοφον εἰς νοῦν ἀποβάπτοντα προφέρεσθαι τὴν λέξιν». Τὸ χρυσὺν τοῦτο τοῦ Ζήνωνος παράγγελμα συνιστᾷ ὁ Κοραῆς εἰς τοὺς νέους ὡς τὰ μάλιστα χρησίμον· «αἱ γὰρ μὴ εἰς νοῦν βεβαμμένοι λέξεις πληγαὶ μόνον ἀέρος εἰσι διάκεινοι, οἷας ἐστὶν ἀναγινώσκειν ἐν τοῖς τῶν κακοδαιμόνων γραμματικῶν συντάγμασι». Καὶ ἐν τῷ «ἄρξομαι δὲ λέγειν, ὅταν μὴ μέλλω λέγειν ἄξιον σιωπῆς» παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς «σημειούσθων οἱ νέοι τὸ σημειώσεως ἄξιον τοῦ φρονίμου Κάτωνος τόδε παράδειγμα, ὃ καὶ τις τῶν ἡμετέρων παρήγγελλε λέγων «ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε». Τὸ γὰρ «ὅτι κεν ἐπ' ἀκαίριον γλώτταν ἔπος ἔλθῃ» ἀπρονοήτως λέγειν, κυνὶ μάλλον ὕλακτοῦντι ἢ λογικῷ ζῳῳ προσήκει». Ἀλλ' ὁ νεώτερος Κάτων δὲν ἦτο πάντοτε φρόνιμος· διότι ὁ μὲν Πλούταρχος ἀναφέρει περὶ αὐτοῦ ὅτι «ἐνὸς οἰκέτου καὶ πύξ τὸ στόμα ἐπάταξεν» ὁ δὲ Κοραῆς παρατηρεῖ «τοῦτο δὲ οὐ καλὸν ὃ Κάτων, οὐδὲ φιλόσοφον· τοῦθ' οὐτε Σωκράτης ἂν ἔπραξεν οὐθ' ὁ τῆς σοῖ φιλτάτης Στοᾶς ἀρχηγέτης Ζήνων». Ὅσάκις ἱστοροῦνται ἔργα παράνομα καὶ ἄδικοι, ὁ φιλοδίκαιος Κοραῆς προθύμως ἀπολογεῖται περὶ τῶν νομίμων τε καὶ δικαίων. «Καὶ τᾶλλα δὲ τραχέως προσεφέροντο (οἱ Ἐφοροὶ) καὶ σκληρῶς αὐτοῖς (τοῖς Εἰλωσιν)· ὥστε καὶ πίνειν ἀναγκάζοντες πολλὸν ἄκρατον, εἰς τὰ συσσίτια παρεισῆγον, ἐπιδεικνύμενοι τὸ μεθύειν οἷον ἐστὶ τοῖς

νέοις». Ταῦτα τοῦ Πλούταρχου τὰ ῥήματα σχολιάζων ὁ Κοραῆς, προσ-
τίθησιν. «Ἵνα δηλονότι σωφρονεῖν παρασκευάζωσι τοὺς ἰδίους παῖδας,
ἐξίστασθαι τῶν φρενῶν κατηνάγκαζον τοὺς μηδὲν προσήκοντας καὶ μηδὲν
ἡδικοῦτάς· ἀπεναντίως καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ θρησκείᾳ, ὣν ἓν τι
τῶν φιλανθρώπων παιδευμάτων ἐστὶ καὶ τὸ «μὴ ποιήσωμεν τὰ κακὰ,
ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ». Ἀλλ' ὁ χρηστὸς Πλούταρχος, ἐπτοημένος περὶ
τὴν λακωνικὴν πολιτείαν πάσῃ τέχνῃ ἐπηλυγάζειν αὐτῆς καὶ τὰ μὴ
καλῶς ἔχοντα σπουδάζει». Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Περικλέους, διηγεῖται ὁ
Πλούταρχος ὅτι οἱ Σάμιοι, τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἀνθυβρί-
ζοντες, ἔστιζον εἰς τὸ πρόσωπον γλαυκάς. «Ἀθηναῖοι στίζοντες Σαμίους
(ἀναφωνεῖ ἐνθάδε ὁ Κοραῆς) καὶ Σάμιοι ἀντιστίζοντες Ἀθηναίους, καὶ
ταῦτα οἱ μὲν Περικλέα, οἱ δὲ Μελισσον, ἄνδρας ἐνδόξους στρατηγούς
ἔχοντες, ἐλάνθανον ἑαυτοὺς, οὐχ Ἑλλήνων ἀλλὰ Σκυθῶν ἔργον ποι-
οῦντες. Θηριώδους γάρ ἐστιν ὁμότητος, τὸ πολλῶν ἐνυπαρχόντων φύσει
κακῶν τῷ πολέμῳ, πλείω τῶν ἀναγκαίων τοὺς πολεμοῦντας προσεξευ-
ρίσκειν». Ὁ Κοραῆς ἀποστέργει ἰδίως τοὺς φλυαροὺς καὶ αὐτοσχεδίους
ῥήτορας. Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τινος Φίλοστράτου ὅτι ἦτο «ἀνὴρ
εἰπεῖν ἐξ ἐπιδρομῆς τῶν τότε σοφιστῶν ἱκανώτατος» — «Οὐκ ἂν ἀμάρ-
τοις, προσθεῖς καὶ ἀθλιώτατος (προσεπιλέγει ὁ Κοραῆς)· τοιοῦτοι
γὰρ οἱ, μηδὲν δέον, ἐξ ἐπιδρομῆς λέγοντες καὶ γράφοντες· βάπτοντας
γὰρ οὐκ εἰς νοῦν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀδελφὴν τῆς πονηρίας μωρίαν τὴν γλῶσ-
σαν καὶ τὸν κάλαμον, ἀνάγκη τοιαῦτα λέγειν τε καὶ γράφειν, οἷα θαυ-
μάζεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν αὐτοῖς ὁμοίων μωρῶν, οἰκτείρεσθαι δὲ ὑπὸ τῶν
μόνα τὰ καλὰ θαυμάζειν εἰδότεων». «Εἰκὸς γὰρ ἄνδρα (γράφει ἀλλαχού
ὁ Κοραῆς) ἐν τῇ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος γεγυμνασμένον παλαίστρα
ἐκείνοις μᾶλλον συνῶδ' αὖ τοῖς ἀνδράσι καὶ λέγειν καὶ πράττειν, ὅποια
καὶ οὐ πολλοῖς ἔτεσι πρότερον τῶν παρὰ τοῖς Γάλλοις ἐνδόξων τις φι-
λοσόφων, ἐν τοῖς ἐσχάτοις δεινοῖς ὦν, ἀπεφθέγγετο

Ils m'ont dit. Choisis d'être oppresseur ou victime ;

J'embrassai le malheur, et leur laissai le crime.

τηλικούτων ἐμποιεῖν τοῖς καλῶς τραπεῖσι καὶ παιδευθεῖσι δύναται φρό-
νημα, ὥσθ' εἰλόμην κακὸς μᾶλλον ἀκοῦσαι ποιητῆς, ἢ μὴ γνωστὰ ποι-
ῆσαι τοῖς ἐλληνικοῖς μειρακίοις διὰ τῆς συνήθους ἡμῖν φωνῆς·

Διᾱλεξε νᾱσαι, μ' ἔλεγαν, ἡ τύραννος τῶν ἄλλων,
 "Ἡ σφάγιον νᾱ γένης σὺ κακῶν ἄλλων τυράννων.
 Ἐναγκαλίσθην πρόθυμος ἐγὼ τὴν δυστυχίαν,
 Κ' ἀφῆκά τους νᾱ χαίρωνται μόνοι τὴν ἀνομίαν.»

Εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ Κοραῆ πολλά καὶ χρήσιμα δύνανται νᾱ εὑρωσι, πρὸς τοῖς διδασκάλοις, καὶ οἱ κήρυκες τοῦ θεοῦ λόγου. Ἐν τῇ λέξει «ἀγείρειν» παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς· «ἦν δὲ τὸ ἀγείρειν (αἰτεῖν καὶ συνάγειν χρήματα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τινος) παραπλήσιον τοῖς διὰ δίσκων ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς διὰ τοὺς ἐν μοναστηρίοις βιοῦντας συναγομένους χρήμασιν, ἃ καλῶς εἶχεν ἀπὸ τῶν μὴ δεομένων εἰς τὸ παιδεύειν χρῆζον ἔθνος ἐλληνικὸν μετοχετεύσαντας, εἰς διδασκάλων συντάξεις καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευὰς δαπανᾶν». Καὶ ἐν τῇ φράσει «πολλῶν πάνυ καὶ μακρῶν περιόδων ἐν ῥῆμα καὶ νεῦμα πίστιν ἔχοντος ἀνθρώπου κυριώτερον ἡγρούμενοι» — «σημειούσθων ἀκριβῶς τοῦτο οἱ ἡμέτεροι ἱεροκήρυκες· τὸν γὰρ ἄλλοις συμβουλεύειν ἐπαγγελλόμενον τὰ καθήκοντα, αὐτὸν εἶναι χρὴ πρῶτον ἀκριβῆ τῶν καθηκόντων φύλακα. Τοῦτου δὲ μὴ προσόντος, ὁ μὲν δημηγορῶν ἀσχημονήσῃ, ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας στερούμενος (Α' Κορινθ. ιγ', ι), ὁ δ' ἀκροώμενος ἐπιφωνήσῃεν ἂν αὐτῷ τὸ τοῦ Κωμικοῦ

Κάκιστ' ἀπολοίμην, εἴ τι τούτων πείθομαι,
 ὦν εἴπας ἐνταυτοῖ σὺ

καὶ κατεφλύαρχσας. Ἐγὼ μὲν γὰρ θεραπείας δεόμενος ἦκον ἐνταυτοῖ, ἐμοῦ σε μάλλον ὑγιαίνειν οἰόμενος· σὺ δὲ οὐδὲν ἄρ ἦσθ' ἕτερον ἢ «χαλκὸς ἡγῶν, ἡ κύμβηλον ἀλαλάζον» ὡς φησιν ὁ τῶν Χριστιανῶν Δημοσθένης Παῦλος». Ἐπὶ τέλους ὁ Κοραῆς ἀπολογεῖται ὅτι παρεκβαίνει ἐνίοτε τοῦ προκειμένου «Καὶ οἶδα μὲν πέρα τοῦ μετρίου ἀπομηκύνων τὰς σημειώσεις, διατρίβων καὶ περὶ τὰ ἀλλότρια τῆς τῶν Πλουταρχείων βίων ἐξηγήσεως· ἀνέχεσθαι δ' ὁμῶς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἀηδίας ἀναγκάζομαι, τῶν ἐλληνικῶν μειρακίων χάριν, ὅπως ἂν κατανοήσῃαν οἷα ἦν τὰ θυλούμενα παρὰ τοῖς σχολαστικοῖς Κ α λ ᾱ Γ ρ α μ μ α τ ι κ ᾱ, οἷς ἀγαπᾶν αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες ἀνθρωπίσκοι παρακελεύονται, ἀμελοῦντας τῶν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας καλῶν. Εἰσὶ γὰρ ἀτεχνῶς τὰ τῆς ἀφιλοσόφου Γραμματικῆς μαθήματα, κατὰ τὸν Κωμικὸν

Βόρβορος παχὺς,

Καὶ σκῶρ ἀεὶ νῶν· ἐν δὲ τούτῳ κείμενα

πολλὰ τῶν χρησίμων, ἃ μόνῃ φιλοσοφία καθαρὰ παρέχειν οἷα τε τοῖς διδασκομένοις, χωρίζουσα τοῦ βορβόρου».

Ταῦτα τὰ κατὰ τὸ πραγματικόν· αἱ δὲ κριτικαὶ καὶ ἐξηγητικαὶ σημειώσεις εἰς τοὺς Παραλλήλους τοῦ Πλουτάρχου Βίου, καίτοι σχετικῶς βραχύτεραι τῶν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους, ἀμιλλῶνται πρὸς ἐκείνας κατὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν δξυδέρκειαν. Ὁ Κοραῆς δὲν ἀντιπαρέθηκεν ἀλλήλοις ἀντίγραφα, ἐποίησατο ὁμοῦς εἰκοθεν πλείστας βσας καὶ ἐλλογιωτάτας διορθώσεις, ἀποκαταστήσας οὐκ ὀλίγα τέως ἀνεξήγητα χωρία καὶ τὰ μέγιστα προσαγών τὴν κριτικὴν τοῦ πλουταρχείου κειμένου ἐπανόρθωσιν. Μετὰ τὸν Κοραῆν, οἱ Παράλληλοι Βίοι ἐξεδόθησαν ἐν συνόλῳ τῷ 1825—1830 ὑπὸ Σχαιφέρου, τῷ 1839—1840 ὑπὸ Σίντενις, τῷ 1846—1847 ὑπὸ Δοένερ, τῷ 1853—1854 τὸ δεύτερον ὑπὸ Σίντενις, τῷ 1855—1857 ὑπὸ Βεκκέρου, καὶ τῷ 1873—1875 τὸ τρίτον ὑπὸ Σίντενις. Πάντων τούτων τῶν διαφόρων ἐκδοτῶν προεξάχει ὁ Σίντενις, ὅστις ἀληθῶς ἡσχολήθη μετῶν καὶ τελεσφορώτερον τῶν ἄλλων περὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ πλουταρχείου κειμένου, πολλοὺς ἀντιβαλὼν κώδικας· ἀλλ' ὁμοῦς εἰσέτι δὲν παρεβλήθησαν ἀκριβέστατα πάντες οἱ τῶν πλουταρχείων βίων κώδικες, καὶ μάλιστα οἱ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μαδρίτου ἀποκείμενοι, περὶ ὧν ἀξιόλογον συνέταξε πραγματείαν ὁ γάλλος φιλόλογος Graux (1880). Ἀπαντες οὐδὲν ἤττον οἱ ὕστερον ἐκδοταὶ συνεπιγινώσκουσιν ὅτι αἱ σημειώσεις τοῦ Κοραῆ εἰς τὸν Πλουτάρχον εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀριστοῦργημα κριτικῆς τέχνης, ταύτην δὲ τὴν ὁμολογίαν φέρουσιν οὐ μόνον οἱ θαυμάζοντες ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπικρίνοντες τὸν Κοραῆν, ὡς παρατόλμων γραφῶν εἰσηγητήν. Ὁ Σίντενις ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐκδόσεως τῶν Παραλλήλων Βίων, λέγει περὶ τοῦ Κοραῆ ὅτι δὲν ἔχει σύγκρισιν πρὸς τοὺς ἄλλους κριτικούς — *vir incomparabilis Ad. Coraēs*, ἐπιδοκιμάζει δὲ πολλὰς ἐκεῖνου διορθώσεις. Πλὴν τῶν παραλλήλων βίων ἐν συνόλῳ, ἐξέδωκεν ὁ Σίντενις κατ' ἰδίαν μετὰ διεξοδικῶν λατινικῶν σημειώσεων, τοὺς βίους τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Περικλέους καὶ ἄλλων, ἐν τισὶ δὲ τούτων ἀναγγέλλει καὶ ἐν αὐτῇ τοῦ βιβλίου τῇ ἐπιγραφῇ ὅτι ἐσταχυολόγησε πολλὰς ἐκ τῶν τοῦ Κοραῆ σημειώσεων. *Plutarchi Aristides et Cato maior ex codd. et animadv. instruxit Car. Sintenis. Accedunt Adamantii Corais*

annotationes selectae. Lipsiae 1830. Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν βίων τοῦ Θεμιστοκλέους (1832) καὶ τοῦ Περικλέους (1835) ὁ Σίντενις ἀσπάζε-
ται τινὰς τῶν εἰκασιῶν τοῦ Κοραῆ, γράφων συγχά «recte Coraes, sic
edidi ex felici Corais conjectura, perfecit emendationem Corais, ita
correxī cum Corae (πρβλ. σελ. 63, 154, 233 ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πери-
κλέους καὶ σελ. 151 ἐν τῷ τοῦ Θεμιστοκλέους). Πολλῶ προθυμότερον
καὶ ἐνθουσιωδέστερον ἀποφαίνεται ὁ ὀνομαστὸς φιλόλογος Σχαιφέρος, ὃν
καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς ἐν ταῖς εἰς Ἡλιδωρον σημειώσεσιν καλεῖ «άνδρα
κριτικῆς Μούσης δι· μάχιστα πεπειραμένον». Ὁ Σχαιφέρος (1764—
1840) ἔχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος
ιδιόζουσαν θέσιν. Θεολόγος, νομικὸς, ἱατρὸς, ἐφάμιλλος πρὸς τοὺς πο-
λυῖστορας τῆς ἐκκαίδεκάτης καὶ ἐπτακαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐξέ-
δωκεν ἐλὸκληρον σχεδὸν βιβλιοθήκην ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων,
Ὁμηρον, Σοφοκλέα, Πίνδαρον, Θεόκριτον, Βίωνα καὶ Μόσχον τοὺς βου-
κολικοὺς, Ἀπολλώνιον τὸν Ῥόδιον, Τρυφιδωρον, Ἡρόδοτον, Δημοσθέ-
νην, Πλούταρχον, Ἀθήναιον, Λόγγον, τὸ περὶ Συνθέσεως Ὁνομάτων
Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεως, τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Φαλακρίδος, τὸ περὶ
Διαλέκτων Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου κλ. ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κορυφαίων συνερ-
γατῶν τῆς ἐν Λονδίῳ ἐκδόσεως τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἑρρίκου τοῦ Στε-
φάνου· ἐπεμελήθη τῆς ὑπὸ Τάουχιντς στερεοτύπου ἐκδόσεως τῶν ἑλλή-
νων ποιητῶν καὶ πεζογράφων· συνέγραψε λατινιστὶ κριτικὰ μελετήματα·
μετέφρασεν ἀνωμόμως εἰς τὴν γερμανικὴν πάμπολλα ἱατρικὰ συγγράμ-
ματα — καὶ τί δὲν ἔγραψε, τί δὲν ἐξέδωκεν ὁ ἐξ ἀδιαλείπτων οἰκιακῶν
περιπετειῶν καθ' ὅλον τὸν βίον διασπώμενος καὶ περιελκόμενος πολύτλας
ἀνὴρ; Περιελθὼν εἰς ἔριδας πρὸς τὴν σχολὴν τοῦ Ἑρμάννου, ὁ Σχαι-
φέρος ὑπέμεινε παντοίους ἀγῶνας καὶ παντοίας καταδρομάς, ὧν ἕνεκα
κατέστη σφόδρα δξυρρόπος πρὸς τὰς ὀργὰς καὶ τὰς ἔριδας· πρὸς τὸν
Κοραῆν ὁμῶς ἐπεδείξατο ἀνέκαθεν μεγίστην εὐλάβειαν καὶ στοργήν,
ὕπελάμβανε δὲ καὶ ἐκέρυττε τὸν Ἑλληνα φιλόλογον ὕπατον τῶν συγ-
χρόνων κριτικῶν καὶ ἀληθὲς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἀγλαΐσμα. Ἐν τῷ
προομίῳ τοῦ πρώτου τόμου τῆς προμνημονευθείσης τῶν Παραλλήλων
Βίων ἐκδόσεως γράφει ὁ φιλέλληन Σχαιφέρος περὶ τοῦ Κοραῆ ὀλίγους
ἀλλὰ λίαν ἐμφαντικοὺς λόγους. «Παρεντίθενται τινὰ ἐκ τῶν ἀρίστων
σημειώσεων τοῦ σεβασμίου γέροντος, οὗ τὴν ἔκδοσιν τῶν Παραλλήλων
Βίων εὐχάριστοι οἱ ἐπίγονοι (ὡς περιχαρὲς οἰωνίζομαι) θὰ συγκαταλέ-
ξωσιν εἰς τὰ ὄργανα τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς

ἀκολάστου τῶν βερβάρων λύσσης Inserentur nonnulla ex egregiis Ση-
μειώσεται venerandi senis, ejus editionem Parallelorum grata poste-
ritas, ut laetus anguror, inter instrumenta humanitatis ab impotenti
Barbarorum rabie vindicandae numerabit). Ἐν πάσῃ σχεδὸν σελίδι
τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ πέμπτου τόμου (ἐνθα αἱ σημειώσεις) μνημονεύει ὁ
Σχαιφέρος τοῦ Κοραῆ, ἀποκαλῶν αὐτὸν «vir eximius», «vir summus»,
«vir praestantissimus», «vir doctissimus», «candidissimus senex»,
«vir incomparabilis» κλ. Ἐν σελίδι 319 τοῦ τετάρτου τόμου, παρα-
τηρεῖ· «τὰ μέγιστα λυποῦμαι ὅτι παρ' ὁλίγοις τῶν ἡμετέρων φιλολόγων
εὑρηται ἡ Ἑλληνική Βιβλιοθήκη τοῦ Κοραῆ, ἀνεξάντητος θη-
σαυρὸς παντοίων ἀρίστων πραγμάτων, οὐ μόνοις τοῖς Ἑλλησιν ὠφελί-
μων»· καὶ ἄλλαχρὺ (σ. 423)· «συμφέρει τοῖς φιλολόγοις νὰ ἐπιστή-
σωσι τὸν νοῦν ἐπιμελῶς εἰς ὅσα ὁ Κοραῆς ἐπὶ τοῦ σωθῆτος ἐξείρεται
ἐσημειώσατο, ἐν οἷς μάλιστα διέλαβε περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ σῶς ὅλε-
θρος, ὅπερ δὲν ὀκνοῦσας, ἐὰν ἀγνοῇς τὴν γλῶσσαν τῶν νῦν Ἑλλή-
νων· καθόλου δὲ, ἐὰν μὴ λάβῃς αὐτὸς ἀνὰ χεῖρας τὰς τοῦ ἐξόχου
ἀνδρὸς κρατίστας ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, χαλεπῶς καὶ μέλις
ὅα πιστεύσης ὁποῖον καὶ ὁπόσον θησαυρὸν πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀρχαίου ἑλ-
ληνισμοῦ ἐπεδαφιλεύσατο, ἀντλήσας αὐτὸν ἐκ τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ,
οὗτινος καταφρονεῖ ἡ τοῦ ἀκαθοῦς ὄχλου ὑπεροψία (quae ad h. l. Co-
raë egregia adnotavit, in iis maxime disputata de Homericō sōs ὅλεθρος,
quod non intelligas, nisi calleas Neograecorum linguam,
diligenter advertere philologorum aderest. Sed omnino vix credas,
nisi praestantissimis viri summi editionibus scriptorum Graecorum
ipse utaris, qualem quantumque thesaurum ad cognoscendam veterem
graecitatem e recentiori, quam vulgi ignari fastidium contemnit,
depromptum manu largissima dispensaverit). Ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν
βίῳ Κίμωνος· «ἐπεὶ χαλεπὸν ἐστὶ, μᾶλλον δ' ἴσως ἀμήχανον ἀμεμετῇ
καὶ καθαρὸν ἀνδρὸς ἐπιδειξάι βίον, ἐν τοῖς καλοῖς ἀναπληρωτέον ὥσπερ
ὁμοιότητα τὴν ἀλήθειαν· τὰς δ' ἐκ πάθους τινὸς ἢ πολιτικῆς ἀνάγκης
ἐπιτρεχούσας ταῖς πράξεσιν ἀμαρτίας καὶ κήρας ἐλλείμματα μᾶλλον
ἀρετῆς τινος ἢ κακίας πονηρεύματα, νομίζοντας, οὐ δεῖ πάντοτε προθύμως
ἐναποσημαίνειν τῇ ἱστορίᾳ καὶ περιττῶς, ἀλλ' ὥσπερ αἰδουμένους ὑπὲρ
τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ καλὸν οὐδὲν εἰλικρινές οὐδ' ἀναμφισβήτητον
εἰς ἀρετὴν ἦθος γεγονὸς ἀποδιδῶσιν». Ὁ Κοραῆς παρατηρεῖ εἰς ταῦτα.
«Ὁλὴν ταύτην τὴν χρυσὴν περικοπὴν ἀποστηθίζειν χρή τοῖς νέοις τῆς

ἐλληνικῆς γλώσσης σπουδαστὰς, ὡς φιλανθρωπίας δεῖγμα καὶ δίδαγμα τοῦ καλοῦ καγαθοῦ Πλουτάρχου». Ὁ δὲ Σχαιφέρους προστίθησι. «Καλίστη τοῦ Κοραῆ ἢ παραίνεσις· τοιούτων καὶ παραπλησίων σοφῶν περικοπῶν βρίθουσι τοῦ Πλουτάρχου τὰ πονήματα, ἀλλὰ περὶ τούτων φροντίζουσιν οἱ λεξιθῆραι ὅσον καὶ οἱ χοῖροι περὶ τῶν μαργαριτῶν». Ὁ Πλουτάρχος ποιεῖται ἐνίοτε παρεκβάσεις, αἰτούμενος ἐπὶ ταύταις συγγνώμην· ἀλλὰ τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου αἱ παρεκβάσεις εἶναι ἐκάστοτε χρησιμώταται, τούτων δ' ἕνεκα ἀναφωνεῖ ὁ Κοραῆς. «Οὐ μὰ Διὰ ἄχρηστον, χρηστὲ Πλούταρχε, ἀλλὰ σφόδρα χρηστὰ αἱ παρεκβάσεις σου· ἀνδρῶν γὰρ καὶ γυναικῶν Ἑλλήνων γενναῖα φρονήματα γνωρίζουσα τοῖς ἀπογόνις ἡμῶν, ὁμοίους ἐκείνοις οὐκ εἰς μακρὰν ἀπεργάζεται ἡ τῶν σῶν βίων ἀνάγνωσις». Ταύτην τοῦ Κοραῆ τὴν ἀναφώνησιν μεταγράφων ὁ Σχαιφέρους, προσεπάγεται· «εἴθε ταχέως νὰ τελέσῃ τὸν οἰωνὸν ὁ Θεός! Ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς μὴ Ἑλληνας αἱ παρεκβάσεις αὐταὶ πλείστον θὰ ὠφελήσωσιν, ἐκ τῶν τοῦ Πλουτάρχου ἀναγινώσκωμεν οὐχὶ ὅπως ἀνέγνωμεν περιουσίαν παιδείας συχνότατα ἀγόνου, πολλῶν δ' ἥττον ὅπως διέρπωμεν τοὺς τῶν διαφόρων ἀναγνώσεων ῥύπους οἱ λόγοι κἀνθαροί, ἀλλ' ὅπως περισυλλέγωμεν ἄκρας σοφίας θησαυρὸν πρὸς μόρφωσιν ἡθους (*Augurium deus mox fortunet! Sed etiam nobis, qui non sumus Graeci, hae digressiones plurimum proderunt, si Plutarchea hoc consilio legemus, non ut doctrinae persaepe sterilis copias augeamus, multo minus ut variantium lectionum sordes perreptemus litterati scarabei, sed ut talem summae sapientiae thesaurum convertamus ad mores formandos*). Ἀλλαχοῦ ὁ Σχαιφέρους στηλιτεύων τοὺς «τετυφωμένους» καὶ «δαίμονωντας» κριτικούς, ὅσοι ὀλιγωροῦσι τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κοραῆ, προτρέπει πάντας τοὺς μὴ «φρυγματίας καὶ κενοδόξους» λογίους νὰ μελετῶσι τὰς σοφὰς ἐρμηνείας τοῦ «ἐξόχου Ἑλλήνου»· ἐνίοτε δὲ ἐπὶ τοσοῦτον προβαίνει θερμῆς, ὥστε προτιμᾷ τὴν δεῖνα διόρθωσιν τοῦ Κοραῆ ἀντὶ τῶν γραφῶν ἀπάντων τῶν κωδικῶν. Ἀλλ' οὐχὶ τυφλῶς καὶ ἀσκέπτως ἀκολουθεῖ κατόπιν τοῦ Κοραῆ· τινὰς τῶν διορθώσεων ἐκείνου ἀποστέργει, γράφων «non assentior ἢ nollem Coraës haec suspectasset; nam sunt sanissima». Λέγει πού ὁ Κοραῆς· «τοῦτο γὰρ ἐσύμφερε μάλιστα, χρηστὲ Πλούταρχε, τοῖς νεμομένοις τὰς οὐσίας ἱερεῦσι Ῥωμαίων καὶ μάντεσιν» — ἔνθα ὁ Σχαιφέρους ἀληθῆ ταῦτα, ἀλλὰ τὸ «ἐσύμφερεν» εἶναι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόμματος, προδηλῶν δὲ τῷ λόγῳ ἀπροαιρέτως περιέπεσεν εἰς τὸ ἀμάρτημα τοῦτο ὁ Κοραῆς,

ὁ ἄλλως ὀρθοεπῶς καὶ κομψῶς ἐκάστοτε ἐλληνίζων». Ὁ Κοραῆς πα-
ραπέμπει πού εἰς τὴν 124 καὶ 186 σελίδα τοῦ Προδρόμου τῆς «Ἑλ-
ληνικῆς Βιβλιοθήκης»· ὁ Σχαιφέρος διαρθεῖ εὐπρεπῶς τὴν παραπομπήν,
λέγων ὅτι αὕτη εἶναι ἡμαρτημένη, διότι ἔδει νὰ ἀναφέρηται εἰς τὸν
Ἰσοκράτην καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Πρόδρομον, ὅπερ μαρτυρεῖ μεθ' ὁπόσας ἐπι-
μελείας καὶ ἀκριβείας ὁ γερμανὸς φιλόλογος περιειργάζετο τοῦ Κοραῆ
τὰς ἐκδόσεις. Πλὴν τοῦ Σχαιφέρου, καὶ ἄλλοι γερμανοὶ καθηγηταί, ὁ
ὀνομαστός ἐκδότης καὶ ἐρμηνευτὴς τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Ἡροδότου, Baehr,
καὶ ὁ διασημώτατος ἀρχαιολόγος Schoemann, ἐκείνος μὲν ἐν τῇ ἐκ-
δόσει τοῦ βίου τοῦ Ἀλκιβιάδου (1822), οὗτος δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἀγίδος καὶ
τοῦ Κλεομένους (1839), ποιοῦνται μετ' ἐγκωμίων λόγον τοῦ Κοραῆ.
Ὁ Baehr ἐν σελίσιν 137, 217, 228, 249, 251, 255 καὶ ἀλλαχοῦ
ἐπικροτεῖ εἰς τὰς διορθώσεις τοῦ Κοραῆ· «Reiskius infelicititer, felicius
mutavit Corajus» «bene exponit Corajus» «bene explicat Corajus»
«ita ex Coraji emendatione» «Corajo obtemperavi, codicibus omnibus
Parisinis suadentibus· ἐρευνήσας ἔξ ἐν Παρισίοις κώδικας τοῦ Πλου-
τάρχου, εὔρεν ὁ Baehr ὅτι πολλὰς τούτων γραφὰς ἠτύχησεν ὁ Κοραῆς
νὰ προμαντεύσῃ. Ὁ δὲ Schoemann ἐν σελ. 83, 84, 146, 149, 151,
161, 183 κλ. ἐπαινῶν τὰς «ὀρθοτάτας τοῦ σωφράτου Κοραῆ ἐρμη-
νείας» μεταγράφει αὐτῶν ἀφθόνως πλῆθος σημειώσεων (περὶ τοῦ
«φρενακίζω», «στραγγαλίζω» κλ.). Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐξεδό-
θησαν ὑπὸ γάλλων φιλολόγων βίοι ἐκ τῶν τοῦ Πλουτάρχου, μετὰ τῶν
σημειώσεων τοῦ Κοραῆ. «Plutarque, vie d'Alexandre, edition classique
sur le texte de Coray par Bétolaud. Paris 1876» — «Plutarchi
Marius secundum editionem Coraii etc. edidit Ad. Regnier. Paris
1877». Θὰ ἐμυκνόμεν ὑπὲρ τὸ θέον τὸν λόγον ἂν νῦν ἐπεχειροῦμεν
νὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐπικρίσεων, ὅσας δια-
πρεπεῖς γερμανοὶ καθηγηταί κατεχώρισαν εἰς περιοδικὰ φιλολογικὰ
συγγράμματα καὶ ἐφημερίδας, ἐπὶ πᾶσι δὲ εἰς τὴν «Φιλολογικὴν Ἐφη-
μερίδα τῆς Ἰένης» (1810) καὶ εἰς τὰς «Γοτιγγείους Φιλολογικὰς Εἰ-
δήσεις» (1813). Αἱ ἐπικρίσεις αὗται εἶναι ἐν συνόλῳ καὶ φιλόφρονες
καὶ εὐμενεῖς καὶ φέρουσι δόξαν τῷ Κοραῆ· μία δὲ τούτων τῶν δια-
τριβῶν, ἡ τῶν «Γοτιγγείων Εἰδήσεων» μετηνέχθη ἐν ἑλληνικῇ μετα-
φράσει καὶ εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» τοῦ 1816. Ὅτι ἐν ταῖς σημειώ-
σεσι τοῦ Κοραῆ ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγαι ἐτυμολογικαί, συντακτικαί, δια-
λεκτικαί καὶ ἄλλαι θεωρίαι, ὥς ἡ πρόοδος τῆς γραμματικῆς ἐπιστήμης

*

ἀπέδειξεν ἤδη κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον ἀστηρίκτους, οὐδείς δ' διαμφισβητῶν. Παρὰδείγματος χάριν, ὁ Κοραῆς διδάσκει· ὅτι τὸ παρὰ Ῥωμαίοις dormio (κοιμῶμαι) ἐγένετο παρὰ τὸ δέδερμαι, τὸ salio παρὰ τὸ ἄλλω, τὸ terminus παρὰ τὸ τέρμα, τὸ senex παρὰ τὸ «ένος» προσθήκη τοῦ σ, τὸ clientes παρὰ τὸ «κλύω». Τούτων πάντων τὴν γένεσιν ἄλλως ἐρμηνεύει σήμερον ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία. Ὁ Κοραῆς ἐδόξαζεν, ὡς οἱ παλαιοὶ καὶ πολλοὶ αὐτῷ σύγχρονοι λόγιοι, «ὅτι ἡ Τυρρηνῶν φωνὴ τῆς τῶν Ἑλλήνων παραφυὰς ἦν καὶ οἰονεῖ μεταίχμιον ταύτης καὶ τῆς τῶν Λατίνων». Κατὰ τὸν Κοραῆν, πρῶτος ὁ Μένανδρος «ἔοικε καινοτομήσαι τὴν, μάρτυν, αἰτιατικὴν»· ἀλλὰ πρὸ τοῦ Μενάνδρου, εὐρηται ἡ αἰτιατικὴ μάρτυν ἐν τῷ ἐλαγείῳ τοῦ Σιμωνίδου εἰς τὴν μάχην τὴν ἐν Πλαταιαῖς. Πολλὰί λέξεις, αἵτινες ἐπὶ Κοραῆ ἦσαν ἢ οὐδαμῶς ἢ ἀτελῶς κατακεχωρισμένοι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς λεξικοῖς, φέρονται νῦν ἐν τῷ Θησαυρῷ Ἑρβρίου τοῦ Στεφάνου ἀκριβῶς ἀναγεγραμμένοι καὶ ἡρμηνευμένοι. Δὲν ἰσχύει πλέον σήμερον τὸ πρὸ ὀγδοήκοντα ἐνιαυτῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένον ὅτι ἡ πληθυντικὴ ὀνομαστικὴ ν αὐς, ἀπαντᾷ παρὰ μόνῳ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ καὶ ὅτι τὸ μὲν συγκριτικὸν τοῦ ἀθρόου εὐρηται παρ' ἐνὶ καὶ μόνῳ δοκίμῳ συγγραφεῖ, τῷ Ξενοφῶντι, τὸ δὲ ὑπερθετικόν, παρὰ μόνῳ τῷ Πλουτάρχῳ. Τοιαῦται μικραὶ παραδρομαὶ καὶ ἐλλείψεις ἦσαν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἀναγκαῖον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρακολούθημα τῆς ἐνδεῆς τελείων καθύλου τε καὶ ἐπὶ μέρους λεξικῶν, τελείων γραμματικῶν καὶ ἄλλων παντοδαπῶν ἐπικουρικῶν βιβλίων, ὧν εὐποροῦσιν οὕτως εἰπεῖν ἐν χλιδῇ οἱ νῦν φιλολογοῦντες. Σήμερον, πᾶς ἕκαστος λόγιος τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐννέα κολοσσιαίων τόμων τῆς ἐν Παρισίοις ἐκδόσεως τοῦ «Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», ἐλλείψει δὲ τούτου τῇ βοήθειᾳ τῶν λεξικῶν τοῦ Πάσσοβ καὶ τοῦ Σκότ καὶ Λιδελ καὶ τῶν δύο τοῦ χριστιανικοῦ καὶ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Σοφοκλέους, δύναται εὐχερῶς ἅμα καὶ ἀπόνως νὰ συλλέξῃ σωρεῖαν ὅλην διηκριβωμένων μαρτυριῶν καὶ παραθέσεων ἐν τοῦ δοκίμου καὶ τοῦ παρηκμακτός ἑλληνισμοῦ. Ὁ Κοραῆς ὁμῶς διατέλει πάντῃ ἐστερημένος τοιούτων πλουσιπαρίχων καὶ πολυτελῶν ἐφοδίων, ὧφειλε δὲ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὸ ἐλλιπὲς καὶ ἀτελέστατον λεξικὸν τοῦ Συνειδέρου, εἰς τὸ Γλωσσάριον τοῦ Δουκαγγίου καὶ εἰς τὰς παλαιὰς καὶ μεστὰς σφαλμάτων ἐκδόσεις τῶν λεξικῶν τοῦ Ἡσυχίου, τοῦ Σουΐδα καὶ τοῦ Μεγάλου Ἑτυμολογικοῦ, καὶ εἰς τὰς ἄλλας γλισχροτάτας τότε πηγὰς.

Τὰ «Γεωγραφικὰ» τοῦ Στράβωνος (1815—1819) εἰς τόμους τέσσαρας, προστιθέμενα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰστοκράτους καὶ εἰς τοὺς Παραλλήλους τοῦ Πλουτάρχου Βίου, ἐπηρύξησαν μέχρι τοῦ ἔτους 1820 εἰς δώδεκα τόμους τὴν «Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην». Ἀλλὰ πρὶν διαλάβωμεν περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν «Γεωγραφικῶν» θεὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν μικρὸν περὶ τὴν γαλλικὴν τούτων μετάφρασιν. Ὁ Ναπολέων ὑπατεύων (λέγει ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ βιογραφίᾳ) ἐπεθύμησε τὴν μετάφρασιν τῆς Γεωγραφικῆς τοῦ Στράβωνος. Ὁ ποτὲ μου εἰς τὸ Μοντεπelliéron διδάσκαλος τῆς χημείας, Chaptal, τότε δὲ λειτουργὸς τῆς ὑπατείας, ἐπρόβαλε μεταφραστὰς τοῦ κειμένου τὸν La Porte-du-Theil καὶ ἐμὲ, καὶ τρίτον τὸν γεωγράφον Gosselin διὰ τὰς γεωγραφικὰς περὶ τὴν γῆν, διορίσας εἰς καθένα ἐξ ἡμῶν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ ἔργου, φρ. 3000. Κατὰ τὸ 1805, ἐπροσφέραμεν εἰς τὸν Ναπολέοντα (ἔχι πλέον ὑπατον, ἀλλ' Αὐτοκράτορα) τὸν πρῶτον τόμον τῆς μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος τυπωμένον. Πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ δευτέρου, παρὰ τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3000, μᾶς ἐφιλοδώρησεν ἀκόμη καθένα 2000 φράγκων σύνταξιν ἐπὶ ζωῆς. Ὅταν μᾶς ἦλθεν ἡ ἀπροσδόκητος ἀγγελία τῆς συντάξεως, ὑποπευόμενος (δὲν ἤξεύρω διὰ τί) τὰς μεγαλοδορίας τοῦ Ναπολέοντος, καὶ φοβούμενος μὴ μ' ἀναγκάσωσι ποτὲ νὰ φανῶ εὐγνώμων ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἐπεχείρησα νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν εὐεργεσίαν. Μὴ δυνάμενος ὅμως νὰ τὸ πράξω μόνος, ἐπρόβαλα εἰς τοὺς συνεργάτας μου, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις τοῦ Στράβωνος ἔμελλε νὰ ᾖναι μακρὰ, μᾶς ἐσύμφερε νὰ ἀποβῶμεν ἢ τὸν μισθὸν ἢ τὴν σύνταξιν· καὶ τὸ ἐδέχθησαν οἱ συνεργάται μου χωρὶς ἐναντίωσιν. Ἐγράψαμεν λοιπὸν κοινῶς οἱ τρεῖς πρὸς τὸν τότε λειτουργόν, παραιτούμενοι τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3000, καὶ ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν ἐπὶ ζωῆς σύνταξιν τῶν φρ. 2000. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ λειτουργοῦ ἦτον ἐγκώμιον τῆς ἀφιλοκερδείας μας ὡς τὴν ὠνόμαζε, καὶ παύσις τοῦ ἐτησίου μισθοῦ. Ὁ Κοραῆς ἐδέξατο τὸ ἔργον τοῦτο μετ' ὄνους καὶ δυσφορίας καὶ πλέον ἢ ἅπαξ κατηράσθη τὴν δυσμένειαν τῆς τύχης, ἥτις κατεδίκασεν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τοσοῦτον ὀχληρὰν ὅσον καὶ ἐπίπονον μετάφρασιν· ὁμολογητέον ὅμως ὅτι τῆς πολυμέχθου ταύτης ἐργασίας ὁ μισθὸς ἦτο μεγίστη ἀνακούφισις εἰς ἄνδρα ἄπορον καὶ ἀδιαλείπτως παλαιόντα πρὸς τὴν πένιν καὶ πρὸς ἄλλας παντοίας στερήσεις καὶ κακοπαθείας· εἶναι δὲ ἀναμειψιβήτητον ὅτι χωρὶς τῆς χορηγίας ταύτης, ὁ Κοραῆς, καθ' ὑπερβολὴν φιλότιμος ὢν καὶ ἀξιοπρεπῶς ὑπερήφανος, θὰ ἐκινδύνευε πάλιν νὰ ὑποστῇ τὰς αὐτὰς ὅσας καὶ

πρότερον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ταλαιπωρίας καὶ δεινὰς στερήσεις. Οὐδὲν ἤττον ταλανίζει ἐκάστοτε τὴν κακὴν αὐτοῦ τύχην καὶ μεμφιμοιρεῖ ἐπὶ τῷ ἀποτροπαίῳ Στράβωνι. «Ἐκ δεξιῶν τῆς τραπέζης (ἔγραψε τῇ 27 μαρτίου 1804) εἶναι τὰ δοκίμια τοῦ Ἡλιοδώρου, ἐξ ἀριστερῶν τὰ δοκίμια τοῦ Στράβωνος, τὰ ὅποια κάμνω ὡς χρέος ἀπαραίτητον, ἐπειδὴ πληρόνωμαι δι' αὐτὰ, ἀλλὰ μὲ ἀηδιαν, ἢ ὅποια προβαίνει πολλὰκίς εἰς τὴν χρεῖαν τῆς λεκάνης· εἶναι ἀνεκδιήγητα τὰ ὅσα πάσχω ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Στράβωνος. . . . δὲν εἶναι μόναι αἱ ἰδικαί μου ἀπορίαι εἰς τὸν Στράβωνα, αἱ ὅποιαί με ἐμποδίζουν, ἀλλ' ἔχω καὶ τὰς ἀπορίας τοῦ Συνεργάτου, ὅστις (ὁ Θεὸς νὰ τὸν στερεόνῃ) ἀπορεῖ πολλὰκίς καὶ εἰς ὅσα ὅλος ὁ κόσμος εὐπορεῖ». Ἀλλὰ τὴν σφοδρὰν αὐτοῦ δυσθυμίαν ἐπίσταται ὁ Κοραΐς νὰ μετριάζῃ ἐνίοτε, εὐθύμως ἀφηγούμενος ἀπροσδόκητα ἢ περίεργα ἐπεισόδια. «Τὴν παραμονὴν ἢ προπαραμονὴν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Αὐστριακῶν (ἔγραψε τῇ 10 δεκεμβρίου 1807) ἐπαρρησιάζετο ὁ πρῶτος τόμος τοῦ Στράβωνος εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Διὰ νὰ φθάσῃ ὁ τυπογράφος νὰ τὸν παρρησιάσῃ πρὸ τῆς ἀποδημίας, τὸν ἐστίχῳτε, φίλε μου, εἰς μίαν μόνην νύκτα, καὶ στίχῳμα τοιοῦτον, ὡς δύνασαι νὰ τὸ στοχασθῇς, ὅποτον πρέπει εἰς Αὐτοκράτορα, Τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν, ὅχι ὁμως χωρὶς νὰ δεῖξῃ ἐν ταυτῷ καὶ κάποιαν δυσαρέστησιν, διὰ τὴν ἀργοπορίαν τῆς μεταφράσεως, λέγων «πολύς καιρὸς ἀφ' οὗ δὲν ἤκουσα τίποτε περὶ Στράβωνος». Ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν ἐκστρατείας, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1806 ἔτους, λαμβάνομεν καὶ οἱ τρεῖς ἀπροσδοκῆτως τρεῖς ἐπιστολάς ἀπὸ τὸν ἀστυνόμον, εἰς τὰς ὁποίας ἐφανέρωνεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ διώρισεν εἰς ἕκαστον χωριστὰ ἐτήσιον σύνταξιν 2000 φρ. Ἐδέχθημεν μετ' εὐχαριστίας τὴν βασιλικὴν δωρεάν· ἀλλὰ τὴν ἐνομίσαμεν (τούλάχιστον ἐγὼ) ὡς ἐμπορικὴν οἰκονομίαν, ἡγοῦν ὅτι συμπεραίνοντες ἀπὸ τὸν δαπανηθέντα καιρὸν εἰς τὸν πρῶτον τόμον, ὅτι ὁ διὰ τοὺς ἀκολουθοῦς χρειάζομενος ὑπερβαίνει τὸν χρόνον τῆς ζωῆς καὶ τῶν τριῶν ἡμῶν, μετέβαλε τὸν κατ' ἔτος μισθὸν 3000 φρ. εἰς τὸ ἔντιμον ἀλλ' ἐπιζήμιον δι' ἡμᾶς ὄνομα τῆς ἐπὶ ζωῆς συντάξεως (pension viagère) τῶν 2000 φρ. Ὁ μάλιστα λυπούμενος ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἡμῖν ἐγὼ, ὅχι διὰ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ μισθοῦ, ἀλλ' ὅτι δι' ὀλίγων ἡμερῶν ἀναβολὴν ἀπέτυχα τοῦ σκοποῦ μου, ὅστις ἦτο, νὰ παρακαλέσω δι' ἀναφοράς τὸ κράτος νὰ ὀνομάσῃ ἄλλον ἀντ' ἐμοῦ εἰς τὴν μεταφράσιν· αὕτη μου ἡ ἀπόφασις ἦτο ἀμετάπειστος, καὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ ἔργου, καὶ διὰ τὰς ἀπ' αὐτοῦ προξενηθείσας εἰς ἐμὲ ἀνίας

καὶ ἀηδίας, καὶ τέλος πάντων διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ δοθῶ ὅλως διόλου εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης». Ἀλλὰ στοχάζεσαι καλὰ, ὅτι τοιαύτη ἀναφορά ἦτο καὶ εἶναι ἀδύνατος μετὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐτησίου συντάξεως, ἥτις μ' ἐδέσμευσεν ἀδιαιλύτως εἰς τὸ ἔργον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κάτεργον τοῦ Στράβωνος, μ' ὅλον ὅτι (καθὼς εἶπα) τὴν ἐνόμιζα ἀκόμη ἐμπορικὴν οἰκονομίαν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἡ σύνταξις τοιαύτη. Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους, ἐσυνείθιζεν ὁ Μινίστρος τῶν ἐσωτερικῶν, εἰς τὸν ὅποιον ἐδόθη ἡ φροντίς νὰ ἐπισκοπῇ τοῦ Στράβωνος, νὰ μᾶς ἐρωτᾷ δι' ἐπιστολῆς του, ποῦ τῆς μεταφράσεως εὐρισκόμεθα, καὶ μετὰ τὴν παρ' ἡμῶν ἀπόκρισιν ἐδιωρίζεν ἐκ νέου τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν 3000 δι' ἑκάστον ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅλγας λοιπὸν ἡμέρας μετὰ τὴν μηνυθεῖσαν διὰ τοῦ ἀστυνόμου βασιλικὴν εὐεργεσίαν, λαμβάνομεν καὶ τὴν συνήθη εἰς τοὺς τρεῖς ἐπιστολὴν τοῦ Μινίστρος τῶν ἐσωτερικῶν, εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς ἔλεγεν ὅτι, ἐπειδὴ ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐτησίου δοσοληψίας καὶ τῶν λογαριασμῶν του, μᾶς παρακαλεῖ νὰ τὸν πληροφωρήσωμεν περὶ τῆς μεταφράσεως, διὰ νὰ διορίσῃ καὶ πάλιν τὸν ὀφειλόμενον εἰς ἡμᾶς μισθόν. Ἡ συνήθεια ἦτο νὰ συμβουλευώμεθα οἱ τρεῖς περὶ τοῦ ποῦ εὐρισκόμεθα καὶ ἕως ποῦ τῆς μεταφράσεως ἐλπίζομεν νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸ διάστημα τοῦ ἔτους, καὶ οὕτω νὰ ἀποκρινώμεθα κοινῶς πρὸς τὸν Μινίστρον. Ἀλλ' ἐγὼ ὁ μ. π. ο. υ. τ. α. λ. ᾧ δὲν τοὺς ἀφῆκα μήτε βουλῆς μήτε σκέψεως κκιρὸν, λέγων ὅτι αὐτοὶ μὲν εἶναι κύριοι νὰ πράξωσιν ὡς θέλουσιν, ἐγὼ δὲ, ἀρκούμενος εἰς τὴν ἐτησίαν σύνταξιν τῶν 2000 φρ. ἄλλον ἐτήσιον μισθὸν δὲν δέχομαι κατ' οὐδένα τρόπον. Χωρὶς κάμμιναν ἀντίστασιν συγκατένευσαν εἰς τὴν γνώμην μου, εἴτε δι' ἐντροπὴν καὶ τὸ ἀδύνατον νὰ ζητήσωσιν αὐτοὶ μισθόν, ὅποτεν ἐγὼ ὁ πεινέστερος αὐτῶν εὐχαριστοῦμαι· εἰς τὸ ἄμισθον, εἴτε μὴ θέλοντες μηδ' αὐτοὶ ν' αὐξήσωσι τὸ πρὸς τὸ κράτος χρέος των. Καὶ οὕτως ὑπηγόρευσα καὶ τὸ νόημα τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Μινίστρον, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν εἰς ἀπ' αὐτοὺς ὡς παρὰ τῶν τριῶν». Βραδύτερον ὁ Κοραῆς, ὑπὸ πολλῶν βιαζόμενος χρειῶν, μετεμελήθη, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τοῦ μισθοῦ. «Τώρα πληροφοροῦμαι (ἔγραφε τῇ 4 ἰανουαρίου 1810 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλεῖου) ὅτι μωρὸν ἔργον ἔπραξα, ὅταν ἀπέβαλα τὰ τρισχίλια ἐτήσια φράγκα τοῦ Στράβωνος. Τὸ ἔκαμα ὁ ταλαίπωρος μὲ ἐλπίδα νὰ μὴ μᾶς βιάζωσι νὰ τρέχωμεν πλεόν τοῦ δέοντος. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Ἥρως ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ τὸ τέλος τοῦ ἔργου, ἐπροςφέραμεν δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τὸν δεύτερον τόμον προσωπικῶς καί,

ὅσον ἀποβλέπει ἰδίως εἰς ἐμὲ, κωμικῶς· ἐπειδὴ ἦτο ἀνάγκη νὰ παρασταθῶμεν εἰς αὐτὸν μὲ στολὴν καὶ σκευὴν αὐλικήν. "Οθεν παράστησον εἰς τὴν φαντασίαν σου ἐνδυμένον μὲ φορέματα θανειστὰ, μὲ σκιάδιον ἱσομέγεθες μὲ πέτασον ἀλεξιβροχόν, καὶ περιεζωσμένον ῥομφαίαν καὶ κινδυνεύοντα πολλάκις νὰ πῆσῃ διὰ τὴν εἰς τὰ σκέλη τῆς ῥομφαίας ἐμπλοκήν· ποῖον; ἐμὲ καὶ κράτει· ἂν ἦναι δυνατόν τὸν γέλωτα». Μετὰ ἔξ ἐνιαυτῶν πάροδον, τῇ 10 φεβρουαρίου 1816, ὁ Κοραῆς ἐπέστειλλε πάλιν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου. «Μ' ἐρωτᾷς περὶ τοῦ γαλλικοῦ Στράβωνος. Ὁ ἀποθανὼν συνεργάτης μου Δουβείλης (1743 1815), ὁλίγας μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου, ἐνήργησε μόνος μονώτατος καὶ μᾶς ἀποκατεστάθη τὸ πρὸ πολλῶν ἐτῶν διακοπὴν ἐτήσιον· ἀλλ' ἀποκατεστάθη διὰ μόνον τέσσαρα ἔτη, τῶν ὁποίων δεύτερον εἶναι τοῦτο (1816). Τὸ πρῶτον ἔτος μᾶς ἐπληρώθη ὁλόκληρον· τὸ δὲ παρὸν (καὶ πιθανὸν ὅτι καὶ τὰ ἔξῃς) ἐκκοβώθη ὃ τὰ 100 διὰ τοὺς ἐκ τῶν περιστάσεων ἐκτάκτους φόρους. Ἐξω τούτων ἐπλήρωσα καὶ θέλω πληρῶσαι φόρους ἄλλους βαρεῖς δι' ἐμὲ καὶ τοὺς κατ' ἐμὲ, χωρὶς νὰ λογαριάζω ὅσα ἐδαπάνησα εἰς τὸ νὰ ξενίσω πεντάκις στρατιώτας Προύτους».

Ἐν τῇ προλόγῳ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκδοσιν τοῦ Στράβωνος, ὁ Κοραῆς δίδει διὰ μακρῶν λόγον τῆς πολλαπλῆς αὐτοῦ συμπράξεως εἰς τὴν γαλλικὴν μετέφρασιν καὶ τὴν διαφώτισιν τῶν «Γεωγραφικῶν». «Ὅταν μ' ἐπροσχάλεσε τὸ κράτος νὰ γένω συνεργάτης τῆς εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος, ὑπήκουσα εἰς τὴν πρόκλησιν, θαρρύνόμενος ἀπὸ τοὺς σοφοὺς μου συνεργάτας (ὁ Du Theil καὶ ἐγὼ διωρίσθημεν εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ τὰς κριτικὰς ἢ ἱστορικὰς σημειώσεις, ὁ δὲ γεωγράφος Gosselin εἰς τὰς πλείονας γεωγραφικὰς ἐρεῖνας καὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ παλαιοῦ σταδασμοῦ μὲ τὰς σημερινὰς τῶν διαστημάτων μετρήσεις). ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους τῶν πρὸ ἐμοῦ κριτικῶν καὶ ἀπὸ τὰ σωζόμενα εἰς τὴν βασιλικὴν τῶν Παρισίων βιβλιοθήκην ἀντίγραφα· ἀλλὰ δὲν ἤργησα νὰ πληροπορηθῶ ὅτι ἐχρειάζοντο πλείονα παρὰ ταῦτα βοηθήματα. Ἄλλο εἶναι νὰ ἀναγινώσκῃ τις ἀπλῶς συγγραφεῖα, καὶ ἄλλο νὰ τὸν μεταφράζῃ. Ὁ ἀναγινώστης ἀρκεῖται πολλάκις εἰς τὴν ὅπωςδὴποτε κατὰληψιν τοῦ συγγραφέως, καὶ τὰ σφάλματα τοῦ κειμένου δὲν κεντοῦσι τὴν προσοχὴν του, πλὴν ὅταν τὸ κάμνωσι παντάπασιν ἀσύγκλωστον μὲ τὰ προηγούμενα καὶ τὰκόλουθα. Ὁ μεταφραστὴς ἐξεναντίας ἀναγκάζεται νὰ ζυγίξῃ πᾶσαν φράσιν καὶ πᾶσαν λέξιν, διὰ νὰ εὕρῃ τὴν ἰσοστάσιον αὐτῆς εἰς τὴν ξένην γλῶσσαν· καὶ ἡ τοιαύτη ἀνάγκη γίνεται

τρόπον τινὰ δοκίμιον τῆς ὀρθότης ἢ κακότης τοῦ κειμένου γραφῆς. "Όταν τοῦτο δὲν εἶναι ἐσφαλμένον, ἡ μετάφρασις δὲν εἶναι πολὺ δύσκολος· καθὼς ἐξεναντίας τὸ ἀδύνατον τῆς μεταφράσεως, γεννᾷ πάραυτα ὑποψίαν τῆς φθορᾶς τοῦ κειμένου. Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν καὶ παραβολὴν ἄλλων παραλλήλων μερῶν τῆς Γεωγραφίας τοῦ ἐπρόβαλα πολλὰς μεταβολὰς εἰς τὴν μετάφρασιν». Ἐκ τῶν ἀντιγράφων, τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, ἐν μόνον, ἀντιβεβλημένον καὶ πρότερον ὑπὸ ἄλλων, μετεχειρίσθη ὁ Κοραῆς εἰς τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν καὶ εἰς τὴν ἑκδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου· τῶν λοιπῶν δὲ τὰς διαφόρους γραφὰς παρατίθεται ἐκ τῶν προγενεστέρων ἑκδόσεων. Ἐκ τῶν ἐπικαιδεια βιβλίων μετέφρασεν ὁ Κοραῆς τὰ γ', δ', ε', η', ιβ' ιγ', ιδ' καὶ ιε'· αἱ αὐτοὶ ὑποτεταγμένα κριτικά καὶ ἐρμηνευτικά σημειώσεις εἶναι σχεδὸν ἅπασαι τοῦ Κοραῆ, πλὴν ἐκείνων, ὅσαι ἔχουσιν ἐν τέλει τὸ ῥωμαϊκὸν στοιχεῖον G καὶ αἵτινες ἀφείλονται τῷ γεωγράφῳ Gosselin· εἶναι δὲ τούτων, οὗσαι κοινὰ, φέρουσι γραμμὴν τινα ὡς διακριτικὸν σημεῖον. Ὁ Κοραῆς συνήργησεν οὐκ ὀλίγον καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ κριτικὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπιλοίπων βιβλίων, ἣν ἐξεπόνησεν ὁ Du Theil, ἀλλὰ μετριοφρόνως παρατηρεῖ ὅτι «συνήργησε μὲν ὀλίγας εἰκασίας ἢ διορθώσεις τοῦ κειμένου εἰς μόνον τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον βιβλίον». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Du Theil, ἐπέρανεν ἀντὶ τούτου τὴν μετάφρασιν ὁ πολὺς ἀρχαιολόγος Letronne. Ὅλη ἡ γαλλικὴ τῶν Γεωγραφικῶν τοῦ Στράβωνος ἐρμηνεία ἔδει νὰ ἀποτελεσθῇ ἐκ τόμων ἑξ εἰς μέγεθος τετάρτου· ἐξεδόθησαν δὲ μόνον πέντε (1805—1819), ἄλλεῖπει δὲ ὁ ἔκτος τόμος, εἰς ὃν ἔμελλον νὰ συμπεριληφθῶσιν διάφοροι γεωγραφικαὶ καὶ ἄλλαι διατριβαὶ καὶ πίνakes· ἀλλὰ καὶ οὕτως, ἢ φιλονεικῶς καὶ πολυτελεῶς ἐκτετυπωμένη μετάφρασις εἶναι πλήρης, ἔτι δὲ καὶ σήμερον, παρὰ πάντα τὰ πλεονεκτήματα τῆς νεωτάτης ὑπὸ Ταρδιῷ μεταφράσεως, διασώζει τὴν ὑπέροχον αὐτῆς ἀξίαν, ἰσχύει δὲ περὶ αὐτῆς τὸ ὑπὸ τοῦ Δασιῆ πρὸ ὀγδοήκοντα ἐνιαυτῶν ῥηθὲν «ὅτι ἡ γαλλικὴ τῷ Γεωγραφικῶν τοῦ Στράβωνος μετάφρασις, γενομένη κλασικὴ πρὶν περᾶνθῃ, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει τῆς, εἶναι un des plus beaux et des plus utiles monuments de l'érudition française au commencement du dix-neuvième siècle. Ἐκ τῶν διαφώρων ἐπικρίσεων εἰς ἧς παρέσχε τότε τὸ ἐνδόσιμον ἡ μετάφρασις αὕτη, ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ κατὰ χωρὶς τοῖς εἰς τὴν «Ἑδιμβούργειον Ἐπιθεώρησιν» τὸ γνωστὸν πᾶσι τοῖς λογίοις ἀγγλικὸν περὶ οὐδὲν πόνημα, ὅπερ καὶ σήμερον ἔτι ἔχει ἐν τῇ ἀγγλικῇ φιλολογίᾳ οὐ

μικρὸν κύρος· τῆς πραγματείας ταύτης ἥς μνημονεύει ἀκροθιγῶς καὶ ὁ Ἀσώπιος ἐν τοῖς «Σουτσείοις» δὲν εἶναι μεγάλη ἢ κριτικὴ σπουδαιότης· τοῦναντίον μάλιστα περιέχει πολλάς παραδοξολογίας, ἀλλ' αὐταὶ ἀκριβῶς αἱ παραδοξολογίαι προσεκάλεσαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πολὺν θόρυβον περὶ τοῦ Κοραῆ, ὑπὲρ οὗ εὐγενῶς καὶ αὐθορμήτως ἠγόρευσεν ὁ μέγας ποιητὴς Βύρων. Ὁ ἐν τῇ «Ἐδιμβουργίᾳ Ἐπιθεωρήσει» ἐπικριτὴς λέγει προοιμιαζόμενος ὅτι ἡ εἰς τὸ γαλλικὸν μετάφρασις τῶν «Γεωγραφικῶν» τοῦ Στράβωνος ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν τῶν λογίων διὰ τὸ «περικλεῆς ὄνομα» τοῦ Ἑλληνος ἐρμηνευτοῦ Κ. Κοραῆ, ὅστις «παρὰ τοῖς εὐρωπαϊοῖς φιλολόγοις ἀπολαύει μεγίστης τιμῆς. Οὐχὶ μόνος ὁ Κοραῆς ἀνέλαβε τὴν μετάφρασιν· ἔχει μὲν συνεργάτην τὸν Κ. De la Porte du Theil, ὅστις εἶναι ἥκιστα γνώριμος τοῖς φιλολόγοις· ἀλλ' οὕτως ἢ ἄλλως, αὐτὸς ὁ Κοραῆς θέον νὰ θεωρηθῇ πρωτοστάτης τοῦ ἔργου. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Κ. Κοραῆς ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ καὶ ὅτι ἐξέδωκε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ τοῦ Ἱπποκράτους συνταγμάτιον «περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων» τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ μεταφράσεις τινὰς χάριν τῶν Ἑλλήνων· ὁ Κοραῆς, κατακρίνων τὸν λεκτικὸν χαρακτήρα τῶν πλειστων συγγράφων Ἑλλήνων συγγραφέων, παροτρύνει τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ νὰ τελέσωσιν ἔργα ἀντάξια τῶν προγόνων. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ Κ. Κοραῆς εἶναι μὲν ἀνὴρ πολυμαθὴς καὶ φιλόκαλος καὶ λίαν ἐντρίβης περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ πάντα εἰδήμων τῆς γλώσσης. Αἱ σημειώσεις αὐτοῦ εἰς τὸν Ἱπποκράτην εἶναι μακρότεραι καὶ παρεκβατικώτεραι τοῦ θέοντος· αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ εἰς τὸν Ἡρόδοτον σπανίως τυγχάνουσι τοῦ ὀρθοῦ· γράφει ὅμως σαφῶς καὶ γλαφυρῶς τὸ γαλλικὸν ἱδίωμα, ὁ δὲ ἐπίλογος τῶν εἰς τὸν Ἱπποκράτην προλεγομένων εἶναι ὄντως ἐμφαντικὸς καὶ εὐφραδής. Ἠκούσαμεν ὅτι ζῇ καὶ ἕτερος Ἑλλήν, λίαν ἐγκρατὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν καὶ γράφει μετ' ἀρχαϊκῆς ὀρθοεπειας· εἶναι δὲ οὗτος ὁ Κ. Πολυζῶης, ὁ ἐκδοὺς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀρισταίνετου μετὰ σχολίων συντεταγμένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ· ἀλλ' ὡς φιλόλογος ὁ Πολυζῶης εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Κοραῆ. Μετὰ ταῦτα ὁ ἐπικριτὴς πραγματεύεται τὴν λαλουμένην καὶ γραφομένην τότε ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διαίρων αὐτὴν εἰς τρία εἶδη, τὴν κλασικὴν, ἥς γίνεται χρῆσις ἐν ταῖς ἱεροτελεσטיαῖς, τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἣν ἐπιτηδεύουσιν οἱ Πατριάρχαι ἐν τοῖς λόγοις καὶ τοῖς γράμμασιν αὐτῶν, καὶ τὴν δημώδη, ἥτις εἶναι μίγμα ἑλληνικῶν, λατινικῶν, τουρκικῶν, γαλλικῶν καὶ ἰταλικῶν λέξεων. «Τούτων ἕνεκα (ἐπάγεται) θὰ νομίσῃ

τις ἴσως ὅτι οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ νόησῃ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς κάλλιον τῶν νῦν λογίων Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ὁ Κ. Κοραῆς ἐπιλαβόμενος τῆς τοῦ Στράβωνος μεταφράσεως, πλεονεκτεῖ κατὰ τοῦτο τῶν ἀλλοφύλων ἑλληνιστῶν. Ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς, πάντῃ ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἡ γνώσις τῆς δημώδους ἑλληνικῆς εἶναι μᾶλλον πρόσκομμα (!) ἢ ἐπικούρημα πρὸς τὸν Κοραῆν. Ἡ διαφορὰ τῆς ἐννοίας πολλῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων λέξεων, ἡ διαφορὰ τῆς συντάξεως καὶ ἄλλαι ἐκ μακρᾶς συνηθείας παραγενόμεναι προλήψεις ἀναγκάζουσι πολλὰκις τὸν λόγιον Ἑλληνα νὰ παρεκκλίνῃ τῆς εὐθείας ὁδοῦ κατὰ τὰς ζητήσεις αὐτοῦ περὶ τῆς προγονικῆς γλώσσης. Διὰ τοὺς αὐτοὺς πάλιν λόγους, φρονούμεν ὅτι πολλὰ χωρία τῶν ἀρχαίων ἡμῶν συγγραφέων ὅλ' ἐνοοῦντο εὐχερέστερον ὑπὸ ξένων καὶ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν γραμματικῶς μελετησάντων λογίων ἢ ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν». Ὁ Βύρων ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὸ δευτέρον ἄσμα τοῦ ἀθανάτου ποιήματος Child Harold's Pilgrimage, ὃς ἔγραψε διατρέβων ἐν τῇ Ἀθήνῃσι μοναστηρίῳ τῶν Φραγκισκάνων κατὰ μάρτιον τοῦ 1811, ἀπολογεῖται διὰ μακρῶν περὶ τοῦ Κοραῆ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἐγκαταμειγμέναι καὶ οὐκ ὀλίγαι πλημμελεῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως, τῆς παιδεύσεως καὶ τῶν ἔργων τοῦ Κοραῆ. «Ὁ διασημότερος τῶν ζώντων ἑλλήνων σοφῶν Ἀδαμάντιος Κοραῆς (λέγει ὁ Βύρων) ἐγεννήθη ἐν Χίῳ καὶ οὐχ' ἐν Σμύρνῃ, ὡς ἰσχυρίζεται, ἡμικρημένως κατ' ἐμὲ, ὁ συντάκτης τῆς ἐν τῇ «Ἐδιμβουργίῃ Ἐπιθεωρήσει» ἐπικρίσεως· πλὴν δὲ τῆς μεταφράσεως τοῦ Βεικαρίου καὶ τῶν ἄλλων πονημάτων, ἅτινα ἀναφέρει ὁ ἐπικριτὴς, ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς καὶ λεξικὸν τῆς «ῥωμαϊκῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσης», ἃν πρέπει νὰ πιστεύσω εἰς τὴν διαβεβαίωσιν Δανῶν περιηγητῶν, ἐκ Παρισίων ἐσχάτως ἀφικομένων εἰς Ἀθήνας· ἀλλὰ τὸ νεώτατον γαλλο-ἑλληνικὸν λεξικόν, ὅπερ εἶδομεν ἐν Ἀθήναις, εἶναι τὸ ὑπὸ Γρηγορίου Ζαλύνκογλου ἐκδεδομένον. Ὁ Κοραῆς ἤλθε πρὸ μικροῦ εἰς ἔριδας πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις ἐκδότην καὶ ἐρμηνευτὴν ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων, Κ. Gail ἕνεκα τῆς ἀπονομῆς τοῦ δεκαετηρικοῦ βραβείου εἰς τὴν ὑπὸ Κοραῆ ἐκδοσιν τοῦ περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων τοῦ Ἱπποκράτους. Ἐν τῷ ἐριστικῷ τοῦ Gail φυλλαδίῳ λέγεται πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι «θεὸν νὰ ῥιφθῇ ἀπὸ τοῦ παραθύρου ὁ αὐθάδης ἑλληνιστὴς» («Θεέ μου, ὅποιον ἀνοσιώτης, ἢ ἀπὸ τοῦ παραθύρου ῥίψις καὶ πτώσις πτωχοῦ ἑλληνιστοῦ!» ἀναφωνεῖ γὰλλος τις κριτικός). Ἡ φιλογικὴ καὶ ἐθνικὴ τοῦ Κοραῆ ἐργασία εἶναι ἀναντιρρήτως ἀξία παντὸς ἐπαίνου· ἀλλ' οὐχ ἥττον

ἀξιέπαινοι εἶναι καὶ οἱ ἐν Λιβόρνῳ ἔμποροι ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, οἵτινες ἀπέ-
στειλαν τὸν Κοραῆν εἰς Παρίσιους καὶ ἐγορήγησαν αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα
χρήματα πρὸς ἔκδοσιν καὶ διαφώτισιν τῶν ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγ-
γραφέων. Ἀλλὰ, κατὰ τοὺς "Ἑλληνας, ὁ Κοραῆς δὲν ἰσοφαρίζει πρὸς
τινας ἄλλους ἐξόχους λογίους, ἀκμάσαντας κατὰ τὰς δύο τελευταίας
ἐκατονταετηρίδας, καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Δωρόθεον τὸν Λέσβιον, οὗ τὰ
ἐλληνικὰ πονήματα τσαυτὴν ἀπολαμβάνουσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τι-
μὴν, ὥστε ὁ Μελέτιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ λέγει ὅτι «μετὰ
τὸν Θουκυδίδην καὶ Ξενοφῶντα ὁ Δωρόθεος εἶναι τῶν Ἑλλήνων ὁ ἄρι-
στος»· πρὸς τὸν Παναγιώτην Κοδρικᾶν, τὸν μεταφράσαντα τὸ περὶ πλη-
θὺς κόσμου τοῦ Φοντενέλλου· πρὸς τὸν Καρακᾶσιν, τὸν Χριστόπουλον
καὶ μάλιστα τὸν Ψαλίδαν, μεθ' οὗ διελέχθη ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ὅστις
εὐδοχιμῇ ἐν τοῖς λογίοις, ἐξέδωκε δὲ ἐλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ πονημά-
τιον περὶ ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, προσωνήσας αὐτὸ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν
Αἰκατερίναν. Τίς δὲ ὁ Πολυζῶης, ὁ, κατὰ τὸν ἐπικριτὴν, ἐφάμιλλος
σχεδὸν τῷ Κοραῇ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν; Ἰσως ὁ Πολυζῶης
Λαμπανιτζιώτης, ὁ ἐκδότης καὶ πωλητὴς πολλῶν ἐλληνικῶν βιβλίων,
ὅπως δὲ ἄμιρος πάσης ἐλληνικῆς παιδείσεως; Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχουσι
πολλοὶ ἄλλοι Πολυζῶαι, πιθανὸν ὅτι εἰς τούτων ἐξέδωκε τὰς ἐπιστολάς
τοῦ Ἀρισταίνετου... Ἐπὶ τέλους ὁ Κοραῆς ἴσως σφάλλεται· τού-
του δὲ ὑποθεθέντος, τὸ πταῖσμα ἀπόκειται εἰς τὸν ἄνδρα καὶ οὐχὶ εἰς
τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, ἥτις εἶναι καὶ ἔπρεπε νὰ ᾔηται μέγιστον
βοήθημα πρὸς τὸν ἰθαγενῆ σπουδαστήν». Ἐντεῦθεν γίνεται ἐμφανὴς ἡ
ἀγαθὴ τοῦ Βύρωνος προαίρεσις, τὰ δὲ λάθῃ, ὅσα ἐπιπολάζουσιν ἐν τῇ
διατριβῇ τοῦ περικλεοῦς ποιητοῦ, ἀποδοθήτωσαν εἰς τοὺς ἥμισυ φερεγ-
γύους ὑποβολεῖς καὶ μάρτυρας ἀφ' ὧν ἠρύτατο τὰς περὶ Κοραῆ φήμας.
Ἄν ὁ Βύρων, πεπειθὴς εἰς τὰ ἀγγέλματα Δανῶν περιηγητῶν, ἔγραφε
τῇ 1811 ὅτι ὁ Κοραῆς ἐξέδωκε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ λεξικὸν γαλλι-
κὸν καὶ ἐλληνικόν, τὸ σφάλμα τοῦτο εἶναι ἀσυγχρίτῳ τῷ λόγῳ μᾶλλον
συγγνωστὸν ἢ τὸ τοῦ γερμανοῦ Νικολάϊ, ὅστις ἐν τῇ «ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας
ἐλληνικῆς φιλολογίας» (1876) καταλογίζεται ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ
Κοραῆ, α') ἔκδοσιν τῶν ὁμιλιῶν Ἰωάννου τοῦ Χρισοστόμου· β') ἐβραϊ-
κὴν γραμματικὴν, τυπωθεῖσαν ἐν Μεσίτῃ· γ') 17 λόγους παιδείας,
φυσικῆς θρησκείας (ἐκτυπωθέντας ἐν Βιέννῃ ἐν ἔτει 1793). «Ὅτι ὁ
Μυτιληναῖος Δωρόθεος, ὁ σχολαρχήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεδεί-
χθη ἄριστος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Ξενοφῶντα,

δὲν εἶναι παντάπασι θαυμαστόν· ὁ Βύρων ἡγνώνει ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἐν Βυζαντίῳ σχολαρχησάντων ἀνηγορεύοντο πατριαρχικῇ οἰκονομίᾳ ἢ κατ' ἐπιταγὴν τῶν Διερχομένων, ὕπατοι τῶν φιλοσόφων, ἐπομένως δὲ ἐθεωροῦντο ἡγεμόνες τῆς τότε ἐλληνικῆς σοφίας ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν μικροσοφίας· κρῖμα μόνον ὅτι τὰ μυθολογούμενα ἐλληνικὰ τοῦ Διωρθοῦ πονήματα, τὰ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θαυμάζόμενα ἢ καταβιβρώσκονται ὑπὸ τῶν σητῶν ἐν τῇ πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ ἤ. ὅπερ πιθανώτερον, εἶναι ὅλως ἀνύπαρκτα καὶ ἀκοῇ μόνον πολυθρύλητα. Περὶ τοῦ Κοδρικᾶ θὰ γίνῃ λόγος ἐν τοῖς ὀπισθεν· ἀλλὰ περὶ τοῦ περιβοήτου Πολυζῶν, εἶναι ὅλως ἀνακριβὴ ἢ ἀτελεῖ τὰ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων γεγραμμένα. Ὁ «ἐν ἱερεῦσιν ἐλάχιστος» Πολυζῶν Κοντοῦ, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, ὀλίγω τι πρεσβύτερος τοῦ Κοραῆ, ἦτο ἐκ τῶν χρηστῶν διδασκάλων τοῦ γένους· διότι ἐδίδασκεν ἐν Ἑνετίᾳ, Βιέννῃ, Βούδα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Οὐγγαρίας, εἴτα δὲ ἐν ταῖς Παραδουναβίαις Ἰγερμονίαις, καὶ μάλιστα ἐν Πλοεσίῳ. Ἀμοῖρος μεγάλῃς καὶ εὐμεθέδου παιδείας, σπουδάζας περὶ τὰ καλὰ γραμματικὰ ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἰωαννίνων, ὁ φιλόπατρις οὗτος κληρικὸς διέπρεπεν, ὡς οἱ πλείστοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων, ἐπὶ μεγάλῃ εὐχερείᾳ πρὸς κατασκευὴν ἐλληνικῶν στίχων, καὶ μάλιστα ἀρχαίων ἐξαμέτρων· ἦτο στιχοῦργος μᾶλλον ἢ ποιητής, ἀλλὰ γόνιμος στιχοῦργος, ἐνόμιζε δὲ τὴν στιχοῦργικὴν αὐτοῦ εὐφροσύνην γνησιώτατον προῖον ποιητικῆς μουσομανίας. Πολλὰ τῶν ποιημάτων τοῦ φοιβολήπτου τούτου ἱερέως εὐρηγναι ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῇ» πρὸς τοῖς ἄλλοις «ἠθικῇ τις φαντασία φιλερήμου τινὸς διδασκάλου» καὶ «ἡρωϊκῇ ἐποποιίᾳ ἢ εὐχῇ δι' ἐξαμέτρων ἐπῶν πρὸς τὴν Ἀθηναὺν ὑπὲρ Ἑλλήνων» μετὰ τῆς ἐμμέτρου ἀποκρίσεως αὐτῆς τῆς Ἀθηναῖς. Ἐστιχοῦργησε προσέτι παντοίους ὕμνους ἡρωικοὺς εἰς ἡγεμόνας, ἀρχιδούκας καὶ πρίγκιπας, καὶ ἡρωικὸν ἔπος εἰς τὸν Ναπολέοντα (Poëme epique sur les exploits de Bonaparte, premier consul de la république française etc.) ἐλληνιστὶ ἐκδοθὲν ἐν Παρισίῳ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ πολίτου Λαβαλλέ, ὅπερ δηγγεῖρε τὸν θαυμασμὸν τοῦ Gail, ποιήσαντος καὶ δίστιχον, ἐνθα ὁ μὲν Ναπολέων ἐκθειάζεται ὡς ἄλλος Ἀχιλλεύς, ὁ δὲ Πολυζῶν ὡς ἄλλος Ὀμηρος. Ἀλλ' αἱ μὲν ποιητικαὶ τοῦ Πολυζῶν δάφναι ταχέως ἐμαράνθησαν, ἵσως καὶ διὰ τὴν ἀστοργίαν τῶν Ἑλικωνιάδων Μουσῶν, τὰ δὲ φιλολογικὰ αὐτοῦ ἔργα ὑπέστησαν οὐχ ἥττον οἰκτρὸν ναυάγιον. Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς ἦτο σφόδρα φιλόπατρις Ἰωαννίνης καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους ἀφιλοκερδέστατος ζῆλωτής, ἀλλὰ

χείριστος κριτικὸς καὶ φιλόλογος. Ἐξέδωκε τὸν «Θησαυρὸν Γραμματικῆς» τοῦ ἱεροφιλοσόφου Καραϊωάννου, τοῦ Ἀρισταίνετου τὰς Ἐπιστολάς, καὶ Ξενοφῶντος τοῦ Ἐφesiίου τὰ κατ' Ἀνθειας καὶ Ἀβροκόμην μετὰ τῆς ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀντωνίου Σαλβίνη, «φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ χρησιμωτάτου ἐν πραγματευταῖς Παναγιώτου Νίκου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων». Ἀμρότεραι αὗται αἱ ἐκδόσεις διεξήχθησαν μετὰ μεγίστης ἀμελείας καὶ ἀκρισίας. Ἡ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀρισταίνετου ἐκδοσις ἠλέγχθη ὀριμέως ὑπὸ τοῦ κριτικοῦ Βάστ, ὁνειδίσαντος τῷ Πολυζῶνι ὀλιγωρίαν πρὸς τὰ ἀντίγραφα καὶ ἔνδειαν κρίσεως περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διορθώσεων. Τὰ δὲ Ἐφesiιακὰ τοῦ Ξενοφῶντος ἀνετύπωσεν ὁ Πολυζῶνης ἐκ τῆς προγενεστέρας ἐκδόσεως (1781) μετὰ σημειώσεων ἀξιογελάστων, καταλιπὼν ἄθικτα καὶ αὐτὰ τὰ τυπογραφικὰ ἀμαρτήματα. Τοῦτου ἕνεκα ὁ βαρὼν Λοκέλλας, ὁ τῷ 1796 ἐν Βιέννῃ ἐκδούς τοῦ Ξενοφῶντος τὰ Ἐφesiιακὰ ἀναλώμασι τῶν ἀδελφῶν Μαρκιδῶν, διέσυρεν ἀμειλίκτως τοῦ Πολυζῶνι τὸ ἔργον καὶ τοσοῦτον ἀμειλίκτως ὥστε ὁ τοῦ Κοραῆ φίλος Ῥοχέτιος δικαίως σκανδαλισθεὶς, παρατηρεῖ πρὸς τὸν βαρὼνα Λοκέλλαν ὅτι ἡδύνατο νὰ σεμνολογήτῃ ὅπως οὐν μαλακώτερον καὶ ἐπιεικέστερον. Ἄλλ' ἀρκείτωσαν ταῦτα περὶ τοῦ Πολυζῶνι Κοντοῦ, ὃν ἄλλως ὁ ἄγγλος ἐπικριτὴς καταγγέλλει ὑποδεέστερον τοῦ Κοραῆ, εἰ καὶ ἐξ ἀκοῆς μόνον γινώσκει τοῦ Ἰωαννίτου ἱερέως τὰ φιλογολικά ἄθλα.

Ἡ «φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῶν ὁμογενῶν Χίων, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος» ἐκδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Στράβωνος ἐβράδυνεν ὅπως οὐν διότι ὁ Κοραῆς ἐβοεῖτο μὴ προσκρούσῃ τῷ δικτατωρεῦντι δεσπότῃ, ὅστις ἤθελε πρὸ πάντων τὴν ὅσον τάχιον ἀποπεράτωσιν τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως. Ὁ πρῶτος τόμος τῶν Γεωγραφικῶν ἐξηνέχθη εἰς τὸ φῶς τῷ 1815, ὁ δὲ τέταρτος καὶ τελευταῖος, ὁ περιέχων τὰς σημειώσεις, τῷ 1819. Ὁ Κοραῆς εἰκάζει ὅτι ὁ Γεωγράφος ἐγεννήθη περὶ τὸ 687 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης (65 π. Χ.) ὁπότε ὁ Πομπήσιος, πρὶν νικῆσθαι τὸν Μιθριδάτην, ἐκάρθηεν ἐκ τῆς Μεσογείου θαλάσσης τὸ ληστικόν. Αἱ ἔρευναι τῶν καθ' ἡμᾶς κριτικῶν ἀπέδειξαν ὡς ἔγγιστα ὀρθὴν τοῦ Κοραῆ τὴν ὑπόθεσιν (πρβλ. Hasenmueller, de Strabonis geographi vita, Bonn 1863 · Schroeter, de Strabonis Itineribus, Lipsiae 1874 · Meyer, Quaestiones Strabonianae, Lips. 1879 καὶ Ruge, Quaest. Strabonianae, Jena 1889). Κατὰ τὸν Hasenmueller, ὁ Στράβων ἐγεννήθη τῷ 59 π. Χ., κατὰ δὲ τὸν Meyer, τῷ 68 π. Χ. Ὁ μακαρίτης Μουστοξύδης ἐν ταῖς παρατηρήσεσι καὶ προσθήκαις εἰς τὰ προλεγόμενα

Ἰδαμαντίου Κοραΐ, τὰ εἰς τὰ Γεωγραφικὰ τοῦ Στράβωνος» (ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ φυλλαδίῳ τοῦ «Ἑλληνομνημονος») μάτην ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γέννησις τοῦ Στράβωνος δέον μᾶλλον νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ 700 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ πραγματεύεται ὁ Κοραΐς συνοπτικῶς τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους γεωγράφους, Σκύλακα τὸν Καρυανδέα, Δικαίταρχον, Πυθέαν, Ἐρατοσθένην τὸν Κυρηναῖον, Ἰππαρχον τὸν Νικαέα, καὶ τὸν περιώνυμον στωικὸν Προσειδώνιον, εἰς ὃν ἰδίως ἀκολουθεῖ ὁ ἐπ' ἱσθῆς στωικὸς Στράβων. «Κατὰ δυστυχίαν ἐπαθε καὶ τὸ βιβλίον τοῦ σοφοῦ τούτου γεωγράφου ὅ,τι ἐπαθὺν ὅλα σχεδὸν τῶν παλαιῶν τὰ συγγράμματα. Εἶναι τόσα τὰ γραφικὰ τοῦ κειμένου σφάλματα, ὥστε, πρὶν ἐκδοθῇ ἀπὸ τὸν Κασωβῶνα, ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ τὸ ἀναγνώσῃ τις χωρὶς ἀηθείαν. Μετὰ τὸν Κασωβῶνα διώρρωσαν πολλοὺς ἀκόμῃ τόπους ἄλλους ἄλλοι κριτικοὶ τοῦ Στράβωνος. Ἐάν ἔλεγα, ὅτι μετὰ τὰς πολλὰς διορθώσεις ταύτας πλείωτερά ἴσως εἶναι ὅσα ἔμειναν ἀδιόρθωτα, μόνοι ἤθελαν ἀπιστήσῃν ὅσοι δὲν ἐξεύρουσι τί πρᾶγμα εἶναι ἐκδόσις παλαιοῦ συγγραφέως, ἢ δὲν ἔμαθον ἀπὸ κανένα, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ καθαρισθῇ τελείως ἀπὸ σφάλματα, οὐδ' ἂν περάσῃ ἀπὸ πολλῶν ἐκδοτῶν χωνία. Εὐκολώτερον ἴσως θέλω τοὺς πείσειν, ἂν ὁμολογήσω (ἀνυπόκριτον ὁμολογίαν), ὅτι, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς μου κόπους, μένουσιν ἀκόμῃ εἰς τὸν Στράβωνα πολλὰ νὰ διορθωθῶσιν ἀπὸ σοφωτέρους ἢ εὐτυχεστέρους μου κριτικούς». Τὰ Γεωγραφικὰ τοῦ Στράβωνος ἐτυπώθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1516, ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη ἐκδόσις ἦτο ἀληθοῦς κόπος τοῦ Αὐγείου. Τῷ 1571, ὁ ἐν Ἐϊδελβέργῃ καθηγητῆς Χόλτςμαν (ἡ Ξύλανδρος, ὅπως αὐτὸς οὗτος ἐξηλλήνισε τὸ ἴδιον ὄνομα) ἐκάθηρε καὶ διώρρωσεν ἐν πολλοῖς τὸ κείμενον, «κατορθώσας (λέγει ὁ Κοραΐς) ὅ,τι ἐπέτρεπον αὐτῷ ἡ ἔλλειψις τῶν αντιγράφων καὶ ἡ πενία». Ὁ μέγας φιλόλογος Κασωβῶν, (ὁ διδάχθεις τὰ ἑλληνικὰ γράμματα παρὰ τοῦ «ἀρχιδιδασκάλου καὶ πρωτοκαθηγητοῦ τῶν Ἑλλήνων» ἐν Ἑνετίᾳ, Φερράρου, Μοδένῃ καὶ Γενεύῃ, Φραγκίσκου Πόρτου τοῦ Κρητός) ἐξέδωκε τὸν Στράβωνα τῷ 1587, ὁπότε ὁ περικληρὸς ἑλληνιστὴς ἦγε τὸ ὄγδον καὶ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος· μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασωβῶνος, ἐγένετο ἐν Παρίσις τῷ 1620 δευτέρα ἐκδόσις, ἐπιμελεῖα τοῦ «βασιλικοῦ τυπογράφου» καὶ καθηγητοῦ Μορέλλη· ταύτην δὲ ἀνετύπωσεν ἐν Ἀμστελῳδάμῳ τῷ 1707 ὁ ὀλλανδὸς καθηγητῆς Ἀλμελῶβεν, προσθεὶς καὶ ἄλλας σημειώσεις καὶ τὴν λεγομένην Χρηστομάθειαν ἣτοι ἐπιτομὴν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Στράβωνος.

Ἐτέρᾳ τοῦ Στράβωνος ἔκδοσις ἤρξατο γινομένη ἐν Λιψία τῷ 1796 ὑπὸ Siebenkees, τούτου δὲ ἀποθανόντος, συναπετελέσθη τῷ 1811 ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου Tschneke, ὅστις, πλὴν ὧν ὁ Siebenkees ἀντέβαλεν ἐν Ἰταλίᾳ ἀντιγραφῶν, ἔγνω νὰ συμπαραβάλλῃ καὶ τινα ἐν Μόσχᾳ ἀποκείμενον κώδικα. Οἱ δύο οὗτοι γερμανοὶ κριτικοὶ διώρθωσαν οὐκ ὀλίγα τοῦ Στράβωνος χωρία, ἀφῆκαν ὅμως πάμπολλα ἀδιόρθωτα, οὐδὲ ἐφάνησαν πάντοτε εὐτυχεῖς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διαφόρων γραφῶν. Ἡ κατὰ τὸ 1807 ἐν Ὁξωνίᾳ ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος (ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Θωμᾶ Φαλκονερ) εἶναι ἀπλὴ σχεδὸν ἀνατύπωσις τῆς δευτέρας τοῦ Κασσιβῶνος ἐκδόσεως, ἔχει ὅμως (κατὰ τὸν Κοραῆν) δύο προτερήματα χρήσιμα εἰς τοὺς μέλλοντας νέους ἐκδότας· «τὸ πρῶτον εἶναι ἡ αὐξήσις τῶν σημειώσεων· τὸ δευτέρον, ἡ παραβολὴ πλειοτέρων τινῶν ἀντιγραφῶν καὶ ἡ σημειώσις διαφόρων γραφῶν». Τί δὲ ἔπραξεν ὁ Κοραῆς; Ἐπῆνεγκε πολλὰς καὶ εὐρυεστάτας διορθώσεις καὶ μεταβολάς. «Ἄλλας ἔκαμα ὁδηγούμενος ἀπὸ διαφόρους γραφάς, ἄλλας ἀπὸ κριτικῶν προγενεστέρων διορθώσεως· ἴσως δὲν εἶναι ὀλιγώτεραι ὅσας ἐτόλμησα ἐξ εἰκασίας, χειραγωγούμενος ἀπὸ τῆς ἔννοιαν, ἀπὸ παραλλήλους τόπους ἄλλους τοῦ Στράβωνος, ἢ καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν συνειθισμένον εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου. Ὅσαι διορθώσεις εἶναι εὐτυχεῖς, τὰς χρεωστώ, εἰς ὅσα εἶχα βοηθήματα παρὰ τοὺς ἄλλους πλειότερα· τὰς ἀποτυχίας μου θέλουν συγχωρήσειν ὅσους ἐδίδαξεν ἡ πείρα πόσον εἶναι δύσκολος ἀλλοιωμένου ἀπ' ἀντιγραφῆς συγγραφῆς ἔκδοσις. Τοῦτο μόνον εἰς τινὰς ἤθελεν ἴσως φανῆν ἀσυγχώρητον, ὅτι δὲν ἀρκοῦμαι νὰ προβάλω εἰς τὰς σημειώσεις, χωρὶς νὰ καταχωρίζω εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον, τὰς εἰκασίας μου. Ἄλλὰ δὲν εἶμαι πρῶτος τῶν τοιούτων τολμητής· τολμηρότερον ἴσως κάποτε μ' ἔκαμεν ἡ ἀγανάκτησις νὰ βλέπω συγγραφεῖς Ἑλλήνας ἀσχημισμένους μὲ πολλὰς λόγου ἀμαρτίας, δι' ὅχι ἄλλο, πλὴν διὰ τὸν ὅποιον ἔχουσι τινες δεισιδαίμονα τοῦ κειμένου σεβασμὸν. . . . Εἰς βραχυλογίαν ἔκαμα ὅτι μ' ἐσυγχωροῦσαν νὰ κάμω ἢ ὀλίγη ἐκ τῶν ἀντιγραφῶν βοήθεια καὶ ἡ ὀλίγη μου δύναμις, τὴν ὅποιαν ἐκολόβωσαν ἔτι πλέον αἱ πολιτικαὶ ταραχαὶ τοῦ σοφοῦ καὶ φιλέλλητος γένους τῶν Γάλλων. Ἄν ὅχι κατὰ πάντα ὀρθόν, τῆς ἐκδόσεώς μου τὸ κείμενον εἶναι καὶ ἑλληνικώτερον, καὶ εἰς πολλὰ μέρη ὅποιον νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἄλλους νὰ τὸ ἐκδώσωσιν ὀρθότερον. Ὅθεν ἐμπορῶ κ' ἐγὼ, ὡς παρακαλεῖ περὶ τῆς γεωγραφίας του ἀπολογούμενος ὁ Στράβων, νὰ παρακαλέσω τοὺς ἀναγνώστας νὰ κρίνωσι τὰ πταίσματά μου, παραβάλλοντες ὅχι μὲ τῶν

μελλόντων ἐκδοτῶν τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ μὲ τῶν πρὸ ἐμοῦ τὰ τότε ἐξανάγκης παροράματα». Αἱ σημειώσεις τοῦ Κοραῆ εἶναι σχεδὸν ἅπασαι κριτικαὶ καὶ γεωγραφικαί· ἀλλ' ὡς ἐν τῷ Ἡλιοδώρῳ, τῷ Ἰσοκράτει καὶ τῷ Πλουτάρχῳ, παραπλησίως καὶ ἐν τῷ Στράβωνι, ὑπάρχουσιν ἐγκαταμειγμέναι καὶ οὐκ ὀλίγαι φιλογενεῖς παραινέσεις, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ εὐτράπελα διηγήματα. Ὁ μὲν Στράβων πρεσβεύει ὅτι «πρὸς γὰρ τοὺς βαρβάρους βία λόγου κρείττων ἐστίν»· ὁ δὲ Κοραῆς ἀντιλέγει. «Οὐκ αἰετοτε ταυθ' οὕτως ἔχει· οἱ γὰρ Γραικορωμαῖοι αὐτοκράτορες ὑπεξέστησαν τῆς ἡγεμονίας τοῖς βαρβάροις, διὰ τὸ τῆς ἀληθοῦς παιδείας ὀλιγορῆσαι, καὶ τοῖς μὲν ἔτι λειπομένοις λόγοις οὕτω καταχρησασθαι, ὥστ' εἰς ἀλόγους καὶ σχολαστικὰς ἐρεσχελίας τρίβειν ἡλιθίως τὸν ὀφειλόμενον τῇ περὶ τὸν πόλεμον ἀρετῇ χρόνον, φρουροῖς δὲ καὶ φρουροῖς μακρὰ χαίρειν φράσαντας Μοναχῶν μυριάσι κατασκευάζειν οἰκήματα». Ἡ δουλοφροσύνη πολλῶν Ἑλλήνων εἶχε προβῆ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν ἔδιδον ὀνόματα ῥωμαϊκὰ. «Γαῖος Ἰούλιος ἐκαλεῖτο ὁ τοῦ Εὐρυκλέους οὗτος υἱός, καθὰ δηλοῖ ἡ ἐν Ταϊνάρῳ εὐρεθεῖσα ἐπιγραφή «τὸ κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακῶνων Γαῖον Ἰούλιον Λάκωνα, Εὐρυκλέους υἱὸν τὸν ἴδιον εὐεργέτην». Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ κολακείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐληλύθεισαν τῆνικαὐτα οἱ Ἕλληνες, ὥστε καὶ τοῖς ἐκεῖνων ὀνόμασιν ἐγκαλλωπίζεσθαι, τῶν οἰκείων καταφρονούντας». Ὅπου γίνεται μνεῖα ἐνδόξων τόπων, ἔνθα οἱ Ἕλληνες ἤσαντο λαμπρὰς νίκας, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι, προσεπάγεται καὶ ὁ Κοραῆς θερμοὺς λόγους, ἐξάπτων τῶν νέων τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν. «Μαραθῶν — Μαραθῶνας νῦν καλούμενος· τόπος αἰμνηστος, ὅθεν καὶ ὁ σὺδὲν ἦττον ἄξιος μνήμης ὅρκος «οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας» ὃν χρὴ τοὺς ὀρεγομένους τῆς ἐλληνικῆς σφίρας καὶ δόξης νέους Ἕλληνας, ἔναυλον σώζειν ταῖς ἀκροαῖς, ἐπιλέγοντας καὶ χωρὶς ἕκαστον καὶ ὁμοῦ σύμπαντας, οὐκ ἀποστησόμεθα ἥς καλῶς ποιοῦντες ἠρξάμεθα παιδείας, οὐ μὰ τοὺς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις ἐλλάμψαντας προγόνους ἡμῶν». Ἀλλ' ὁ φιλόπατρις Ἕλληὴν οὐδέποτε ἐπὶ λανθάνεται τῶν ἰδιαζόντων τῇ φύσει τῶν Χίων ἀνεπαχθῶν σκωμμάτων καὶ παιδιῶν. Εἰς τὰ περὶ Τροϊζήνος παρενδύει τὸ γνωστὸν τοῦ Ἐπισκόπου πάθημα. «Τροϊζήν, ἡ νῦν καλουμένη Δαμαλάς. Ταύτης τὸν Ἐπίσκοπόν ποτέ φασιν, οὐκ ἀγαπῶντα τοῖς λεπτοῖς τῶν ἰχθύων, ἐθελῆσαι ἐπὶ μειζόνων ἄγχαν αὐτὸν ἐκπλεῦσαι· ἐν δὲ τῇ ἀλείψῃ ὑπὸ βαρβάρων πειρατῶν ἀλόντα εἰς Λιβύην ἀχθῆναι, κακῇ δουλεύειν, ὅτε μὲν

ἀλγθοντα, ὅτε δὲ τοῦ δεσπότη τοῦ νήπιον κατακοιμίζοντα. Διὸ καὶ ὥδην ἔτι καὶ νῦν ἄδεσθαι παρὰ τοῖς ποτὲ Τροϊζηνίοις τοῦ γαπτριμάρχου Ἐπισκόπου τὴν τύχην ἐπισκώπτουσιν, ἣν ἀντέγραψεν ὁ ἄγγλος περιηγητὴς Chandler, οὕτως ἔχουσιν·

Πίσκοπε τοῦ Δαμαλά,
Δίχως νοῦν, δίχως μυαλά.
Τὰ μικρὰ δὲν ἤθελες,
Τὰ μεγάλα ἔγυρεες,
Τράβα τὸ χερσὺ μύλο,
Κούνα τὰρ ἀπόπουλο.

Νεώτεροι τοῦ Στράβωνος ἐκδόσεις, μετὰ τὴν τοῦ Κοραῆ, εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Κραμέρου μείζων (εἰς τόμους τρεῖς, 1844—1852) καὶ ἡ ἐλάττω (εἰς τόμους δύο, 1852), ἡ τοῦ Καρόλου Μύλλερου ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ (ἐν Παρισίοις, 1853—1857) καὶ ἡ τοῦ Μείνερικίου εἰς τόμους τρεῖς (1866). Ὁ Μύλλερὸς γράφει ἐν τῷ λατινικῷ προλόγῳ. «Πρῶτος ὁ Κοραῆς, «*vir criticώτατος*» οὗτινος ἡ Γαλατία οὐδένα ἄλλον γινώσκει ἐμπειρότερον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐξέδωκε τὸν Στράβωνα τοσοῦτον ἐπιτυχῶς, ὥστε ἐπὶ πολὺ ὑπερηκόντισεν ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ... Ἀλλὰ, καὶ παρὰ πάντας τοὺς πλείστου λόγου ἀξιόους κόπους τῶν περιφανῶν τούτων ἀνδρῶν (Κοραῆ καὶ Γρόσκουρδ), ἡ κριτικὴ ἐπιστήμη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναπαυθῇ εἰς τὰ γενόμενα, ἅτε μάτην ἐπιζητοῦσα μέγιστόν τι καὶ σπουδαιότατον καὶ οἶονεὶ τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἔδει νὰ ἐποικοδομηθῶσι τὰ ἐπίλοιπα· νοοῦμεν δὲ τὴν ἀκριβεστάτην γνῶσιν ἀπάντων τῶν περισσώζομένων κωδίκων τοῦ Στράβωνος. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβε καὶ αἰσίως διεπέρανεν ὁ σοφώτατος Κράμερος, ἐπιμελῶς ἐρευνήσας μονονουχὶ ἅπαντα τὰ ἀντίγραφα, σπουδαίως ἀκριβώσας τὴν τούτων πολυειδῆ συγγένειαν, ἀσφαλῶς ὀρίσας τὸ κύρος ἐκάστου, εἶτα δὲ προβάς εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τοῦ Στράβωνος μετὰ κρίσεως νηφαλίου, δειμαλέας καὶ λίαν σχεδὸν εἰπεῖν πρὸς ἐαυτὴν ἀπιστοσύνης (*crisi sobria, meticolosa, nimium poene sibi diffidente*)». Οὐχὶ ἄλλως ἀποφαίνεται ὁ Μείνερικιος, ἀσπαζόμενος πολλὰς τοῦ Κοραῆ διορθώσεις, γράφων δὲ συχνὰ πυχνὰ «*recte Coraes*» «*addendum... cum Corae*» «*haec transponenda, ut voluit jam Coraes*» «*recte Coraes πολλοί (ἀντὶ τοῦ «πολὺ»)*» «*ὃν recte post ὑψηλὸν add.*

Cornes» κτλ. Ὁ Κράμερος βεβαίως ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐσπούδασε περὶ τὰ σωζόμενα τοῦ Στράβωνος ἀντίγραφα, ἐξετάσας ἀντὶ πολλῶν κόπων τὰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθήκας, τὸ ἐξαγόμενον δὲ τῶν μελετῶν αὐτοῦ ἐκδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1840, ἐν τῇ κριτικῇ διατριβῇ «περὶ τῶν χειρογράφων κώδικων ἐν οἷς περιλαμβάνονται τοῦ Στράβωνος τὰ Γεωγραφικὰ». Ὁ φιλόπονος οὗτος γερμανὸς καθηγητὴς ἤρῳνθη πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν πολῦτιμον παρισιανὸν κώδικα τῆς 13 ἢ 14 ἐκατονταετηρίδος, ὃν ὁ Μαυροκορδάτος ἐδωρήσατο τῷ ἀββᾷ Σεβέν· ἕτερον οὐχ ἦτον πολῦτιμον κώδικα, «κτῆμα Ἀντωνίου τοῦ Ἐπαρχου, ὃς δέδωκεν αὐτὸν εἰς σημεῖον εὐχαριστίας τῷ ἐπιστασιάρχῳ Φραγκίσκῳ, τῷ κρατικῷ βασιλεῖ Κελετῶν»· τὸν ἐν τῷ Βατικάνῳ κώδικα τοῦ «Δημητρίου Ῥαγκαβάκη (:) ἑλληνοῦ Θρακῆς καὶ Βυζαντίου» ἐλθόντος εἰς Ῥώμην τῷ 1466, πρότερον δὲ ἀρξάντος ἑλληνικῶν νήσων, «οὐ πω γὰρ τελείως ἐφ' ὅθ' ἄρ' ἔμενον τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος». Ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα τιμαλρῇ ἀντίγραφα ἐν τῇ τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ τῇ Ἀμβροσιανῇ βιβλιοθήκῃ, τὸ τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ ἐκ Κρήτης πρεσβυτέρου Ἰωάννου Ῥώσου, (ὅστις ἦτο καλλιγράφος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Ἀλδου, τεσσαράκοντα δὲ ἔτη κατέτριψε πρὸς ἀντιγραφὴν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων), ἐτέρου πρεσβυτέρου Γρηγορίου τοῦ Μαρά, καὶ τοῦ Θεοδώρου Ἀγαλλιανοῦ, διακόνου, ἱερομνήμονος καὶ μεγάλου ῥήτορος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως. Καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μαδρίτου ἀπόκεινται δύο ἀξιόλογα ἀντίγραφα, ἀνήκοντα ἄλλοτε τῷ γεραρῷ ἐπισκόπῳ Κυθήρων, Μαξιμῷ τῷ Μερκουρίῳ καὶ τῷ «σπουδαίῳ καὶ λογίῳ ἀνδρὶ Ἰωάννῳ Φερούφῳ». Ὅπόσον ἀληθῶς χρήσιμοι ἐγένοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα οἱ οὗτοι λόγοι! Ἑλληνας, ἀφανῶς φιλοτιμούμενοι νὰ ὑποκεράσωσι τῆς δουλείας καὶ ἀπατρίας τὰς βασιλούς διὰ τῆς συλλογῆς, ἀντιγραφῆς καὶ σωτηρίας τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς προγονικῆς δόξης, ἅτινα ἔπειτα προσέφερον δωρεὰν ἢ ἐπὶ ἐλαχίστη ἀμοιβῇ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Εὐρώπης βασιλεῖς, ἐκλιπαροῦντες τὸ ἔλεος αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀναξιοπαθούσης Ἑλλάδος! Ὁ Κράμερος ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεγάλης ἐκδόσεως ἀναφέρει τὸν Κοραῆ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων ἀλλὰ καὶ μετὰ σφοδρῶν ἐπιτιμήσεων. «Ἐκ τῶν περιωθέντων (λέγει) μνημείων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης οὐδὲ ἐν ὑπέστη χείρους καὶ δεινότερας περιπετείας τῶν τοῦ Στράβωνος Γεωγραφικῶν. Τῶν ἐκδόσεων νεωτάτη εἶναι ἢ παρὰ τοῦ Κοραῆ ὀρθότερα μὲν τῶν προγενεστέρων, οὐδαμῶς δὲ εὐμοιρῆσασα νὰ ἀποπλύνῃ τοῦ καίμενου τοὺς ῥύπους. Ὁ

*

περιφανέστατος καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ μυρίας ἐπόψεως εὐεργετήσας Κοραῆς, ἐμφορούμενος ἰδέας τινὸς παντὶ καὶ σφαλερᾷ (προλεγ. ξθ) περὶ τῶν κωδίκων, ἐν οἷς μάλιστα ἔγκειται ἡ τοῦ Στράβωνος σωτηρία, θλιγώρησας νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ ἥκιστα ἀναλογισάμενος τὸ κύριον τοῦ κριτικοῦ ἔργον ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἀντιγράφων, δὲν ἐξήτασε τί κυρίως ἦτο γεγραμμένον, ἀπέβλεψε δὲ μᾶλλον εἰς ὅσα καὶ οἷα αὐτὸς ἐφρόνει ὅτι εἶδει νὰ γραφῶσιν· ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα μετέλθε τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιμέλειαν, κρίσιν καὶ λεπτότητα. Τούτου δ' ἕνεκεν, εἰ καὶ μετέβλεπε πάμπολλα χωρία, οὐχὶ ὀλίγα μὲν ἄριστα ἐθεράπευσεν, οὐχὶ ὀλιγώτερα δὲ ἐφθειρε, πολλὰ δὲ πλείονα τελευταῖον, παντάπασιν ἐφθαρμένα, ἄθικτα κατέλιπεν. (Inde factum est, ut, cum permultos locos mutaret, haud paucos quidem egregie sanaret, non pauciores tamen corrumpere multo plures denique eos corruptissimos non attingeret)». Πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοῦ Κραμέρου δυνατόν νὰ ἀντίπαρῃ τις ὅτι ὁ Κοραῆς, κυρίαν νομίτας ἐντολὴν νὰ διδάξῃ καὶ χειρωναγῇ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, πρῶτιστον δὲ προθέμενος σκοπὸν τοῦ γένους τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναγέννησιν, οὔτε καιροῦ θαψίλειαν εἶχεν οὔτε πόρων περιουσίαν ὥπως ἐγκύψῃ εἰς τὴν ἀντιβολὴν τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀντιγράφων. Ὁ μὲν Κράμερος ἀφιέρωσεν ὅλον σχεδὸν τὸν βίον εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ μελέτην τῶν ἀκρεαίων καὶ τῶν ἡμιτελῶν κωδικῶν τοῦ Στράβωνος καὶ τῶν διαφόρων ἐπιτομῶν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ τε κύρους ἐκάστου τούτων καὶ τῆς προσαλλήλου σχέσεως καὶ συναφείας· μετὰ θαυμαστῆς δὲ καὶ ἀληθῶς γερμανικῆς καρτερίας καὶ ἀκριβείας ἀνεδίδησε καὶ ἀντιπαρέθηκε περὶ τὰ τριάκοντα ἀντίγραφα. Ἀλλ' ὁ Κοραῆς, ἀπορῶν πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων ὠφελειν καὶ ἠθικὴν παρασκευὴν, ὠφείλει ἐξ ἰδίας νὰ ἐρεισθῇ εἰς πρακτικώτερον κριτικὸν καὶ ἐρμηνευτικὸν σύστημα. Κατὰ πόσον ὁ Codex Parisiensis I, ὁ Codex Vaticanus, ὁ Codex Escorialensis καὶ ὁ Codex Mosquensis συμφωνοῦσιν ἢ διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους, κατὰ πόσον δὲ ἡ δεῖνα τούτου ἢ ἐκαῖνου τοῦ κώδικος γραφὴ εἶναι προκριτωτέρα τῆς δεῖνος, κατὰ πόσον δὲ αὐθις ἢ Epitome Palatina εἶναι καλλιτέρα τῆς Epitome Parisiensis — ταῦτα καὶ ἄλλα μελετήματα ἀναντιρρόητως συντείνουσιν οὐκ ἐλάχιστα εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ καιμένου ἀποκατάστασιν. Ἀνέκαθεν ὅμως ὁ Κοραῆς ἤσθάνετο ἐξ ἰδίας πείρας σφοδρὰν πρὸς τὰ ἀντίγραφα ἀλλοτριότητα καὶ ἐδόξαζε περὶ τούτων ὅπως ἀνίστροφα ἢ ὅσα οἱ ἐπαγγελλόμενοι!

νά ἐγκαινίσωσιν εἰς τὴν φιλολογίαν πάντας τοὺς ὑπερλέπτους τύπους τῆς διπλωματικῆς τέχνης.

« Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκδότας (λέγει ὁ Κορχῆς) συμβουλευόνται ἀντίγραφα· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι ἀπολαμβάνουσιν ὅσον ἐξ αὐτῶν ἐλπίζουσι καρπὸν. Τῆς ἀποτυχίας ταύτης αἰτίας ἐμπορῶ νὰ κατκριθῇσιν τὰς ἐξῆς. Πρώτην, ὅτι ἀπὸ τὰ σωζόμενα ἀντίγραφα ὀλίγα εἶναι ἀληθῶς καρποφόρα. Τὰ πολλὰ, γραμμένα ὀλίγον ἀρχήτερα τῆς καταστροφῆς, ἢ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Γραικορωμαϊκῆς βασιλείας, συντρέχουσιν μὲ πολλὰς ἄλλας μαρτυρίας νὰ δείξωσιν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διαμείνῃ ἡ βασιλεία εἰς ἔθνος, τὸ ὁποῖον κατήντησεν εἰς τόσῃν ἀπαιδευσίαν. Τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ πλείότεροι ἀντιγραφεῖς, ἦσαν ἢ παντᾶπασι ἀμαθεῖς, ἢ (τὸ χειρότερον) τῆς τάξεως τῶν σχολαστικῶν, ἤγουν τῶν λογίων ἐκείνων, οἵτινες μανθάνουσι τὰς γλώσσας διὰ τὰς γλώσσας, καὶ ὄχι διὰ τὰ πράγματα. Συνειθισμένοι νὰ γράφωσι τὰ ἱδία των χωρὶς νοῦν, μὲ τὴν αὐτὴν τοῦ νοῦ πτωχείαν ἀντέγραφον καὶ τὰ ἀλλότρια. Δευτέραν, ὅτι καὶ ὀλίγοι ἐκδοταὶ ἔχουσι τὴν ἔξιν ν' ἀναγινώσκουσιν ἀντίγραφα καὶ νὰ διακρίνωσιν τοὺς χαρακτῆρας τῶν διαφόρων τοῦ χρόνου περιόδων, ἢ τὴν ὑπομονὴν νὰ τ' ἀναγινώσκωσι μ' ὅλην τὴν χρειάζομένην εἰς παλαιούς καὶ πολλὰκις σχεδὸν ἐξαλειμμένους χαρακτῆρας προσοχὴν. Τρίτην αἰτίαν, λέγω τὴν ἀνάγκην, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται συχνὰ ὁ ἐκδότης νὰ ἐμπιστεῖται εἰς ἄλλους τὴν παραβολὴν τοῦ ἀντιγράφου, μὴ δυνάμενος αὐτὸς νὰ μετατοπισθῇ εἰς τὰς πόλεις καὶ βιβλιοθήκας, ὅπου τὰ ἀντίγραφα εὐρίσκονται. Ὁ μισθωτὸς ἀντιγράφου παραβλήτης, καὶ ἂν ᾖ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀλίγων, ἔσσι παρὰ τοῦ μισθοῦ τὸ κέρδος προκρίνουσι τὴν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ τοῦ χρόνου πλήρωσιν ἀποκτωμένην τιμὴν, δὲν ἐμπορεῖ ὅμως νὰ δώσῃ εἰς ἀντίγραφον ἀρχαίου συγγραφέως, τὸν ὁποῖον ἢ ὀλίγον ἐμελέτησεν ἢ καὶ πρώτῃν φορὰν ἐγνώρισεν, τόσῃν προσοχῇ, ὅσην ἀναγκαζεται νὰ διδῇ αὐτὸς ὁ ἐκδότης. Ἐὰν οὗτος κινδυνεύῃ πολλὰκις ν' ἀναγνώσῃ ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἢ νὰ παρὰδράμῃ λέξιν ἢ φράσιν, παραδραμμένην καὶ ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, πόσον πλέον ὑποκείμενος εἰς ἀπροσεξίαν τοιαύτας πρέπει νὰ ᾖ ὅστις παραβάλλει δι' ἄλλον! Ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἀνάγκην γεννᾶται τοῦ ὁποίου λαμβάνουσιν οἱ ἐκδοταὶ ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα ὀλίγου καρποῦ, ὡς ἔλεγα, ἄλλη αἰτία ἢ τετάρτη. Ἀπὸ ἢ αὐτοὶ ἢ οἱ δι' αὐτοὺς παραβάλλοντες, τελειώσωσι τὴν παραβολὴν, ἀρίνουν ἔθεν ἐδανείσθησαν τ' ἀντίγραφον, καὶ δὲν ἔχουν πλέον ἀφορμὴν νὰ τὸ μεταθεωρήσωσι. Καὶ ὅμως κἀνείς ἀπὸ τοὺς ἐκδότας δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι πολλοὶ

πολλάκις λέξεις, φράσεις καὶ συντάξεις λέξεων ἢ φράσεων, τὰς ὁποίας ἐνόμισε καταρχὰς ἀδιαφόρους, δὲν τὸν φαίνονται πλέον τοιαῦται, ὅταν ἀναγινώσκῃ τὰ δοκίμια τοῦ τυπογράφου. Εἰς τοιαύτην περίστασιν μέγα εὐτύχημα ἦθελε νομίσειν νὰ συμβουλευθῇ καὶ πάλιν ἐκεῖνο τοῦ ἀντιγράφου τὸ μέρος, περὶ τοῦ ὁποίου διατάζει· ἀλλ' εὐτύχημα τοιοῦτον δὲν εὐτυχοῦσι πλὴν ὅσοι κρατοῦν τὸ ἀντίγραφον, ἢ καὶ διατρίβουν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου τὸ ἐπαράβαλαν, ἕως τοῦ λάβῃ τέλος τῆς ἐκδόσεως ἢ τύποις». Τούτων ἕνεκα τῶν λόγων ὁ Κοραῆς μικρὸν ἐσχόλασε περὶ τὰ ἀντίγραφα· ἀλλὰ πολλάκις διὰ μιᾶς καὶ μόνης βολῆς ὅξυς πνευματικὸς ὀφθαλμὸς κατορθοῖ πλείονα καὶ μείζονα τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας μυρίων γραφῶν, ἀκτὺς δὲ φωτεινῆς δικνοίας ἐπιχέει ἐνίοτε φέγγος πολλῶ καθαρώτερον ἢ ὅσον οἱ ἀνημμένοι πυρσοὶ ἑκατὸν κωδίκων. Ὁ Κοραῆς κατεκρίθη ὡς λίαν τολμηρὸς περὶ τὰ εἰκαστικά πειράματα· ἀλλ' ὅμως πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τῆς ἀτολμίας τοῦ Κοραῆ ὠφελήθησαν αὐτοὶ τοῦ Κοραῆ οἱ ἐπικριταί. Λόγου χάριν, ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Γεωγραφικῶν βιβλίῳ ἀναγινώσκειται «ῥᾶδιον ἂν ἦ τοῦ ὅλου διάμετρος ἡ αὐτὴ λογισθεῖη . . . ἤπερ ἡ ἐν τοῖς μέρεσι». Κατὰ τὸν Κοραῆν «ὁ ἑλληνισμὸς ἀπαιτεῖ ἐνταῦθα «ῥᾶον»· «ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς κἀνὲν ἀντίγραφον δὲν εὐρίσκεται ἡ ὀρθὴ αὐτῇ γραφῇ, ἐνδεχόμενον νὰ ἦναι κατὰχρησις τοῦ Στράβωνος». Τί δὲ ἐπραξεν ὁ Κραμέρος; ἐν μὲν τῷ κειμένῳ γράφει ῥᾶον, ἐν ὑποσημειώσει δὲ ῥᾶδιον *odd*!!! Τιμῶμεν τὰ μάλιστα τὴν πολυτίμον τοῦ Κραμέρου ἐκδοσιν, ἀλλὰ θεῶν ὡσαύτως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὰς πλείους τῶν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένων διορθώσεων ὁπεδέξατο ὁ γερμανὸς οὗτος κριτικὸς ῥήτως ἢ ἀρρήτως, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἡ κριτικὴ τοῦ Κοραῆ σύνεσις ἀπεδείχθη πολλαχοῦ τελεσφορωτέρα τῆς διπλωματικῆς τῶν διαφόρων ἀντιγράφων παρεξέτασως. Ἐχομεν ἐν ὅψει τὴν ἐλάχιστον ἐκδοσιν τοῦ Κραμέρου (1852)· ἐν σελίδι 4 γράφει ὁ γερμανὸς ἐκδότης «τά θεία καὶ τὰ ἀνθρώπεια», ἀλλὰ πρῶτος ὁ Κοραῆς ἔτρεψε τὸ τέως «ἀνθρώπεια» εἰς τὸ «ἀνθρώπεια»· ἐν σελίδι 6, «περὶ τὰς πλημμυρίδας» ἀντὶ τοῦ «τὸ ἐπὶ τὰς πλημμυρίδας», ἀλλ' οὕτω διώρθωσε πρῶτος ὁ Κοραῆς· ἐν σελίδι 7 «ὅταν οὕτω ρῆ» ἀντὶ τοῦ παρ' ἅπασι σολοῖκου «φησὶν», ὅπως διώρθωσεν ὁ Κοραῆς· ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι «πᾶν ἐπὶ πολὺν» κατὰ τὸν Κοραῆν· ἐν σελίδι 8, «ἐπὶ ἐνός» κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ Κοραῆ ἀντὶ τοῦ «ὕρ' ἐνός»· ἐν σελίδι 13 γράφει «ἀπὸ τῶν ἡγεμονιῶν» οὐδεμίαν μνείαν ποιούμενος τοῦ Κοραῆ, ὅστις πρῶτος τὸ «παρ' ἅπασιν ἡγεμονικῶν» ἔτρεψεν εἰς τὸ ἡγεμονιῶν, ἀπαιτοῦντος τοῦτο τοῦ

λόγου· ἐν σελίδι 16, ὁ Κράμερος ἐπανορθοῖ τεμάρχιόν τι ἐκτετοπισμένον τῆς οἰκείας χώρας, παρκτηρῶν ἐν ὑποσημειώσει «verba οὕτως—προσῆκε videntur in fine § superioris post οἰκείος collocanda esse»· ἀλλ' ἤδη ὁ Κοραῆς συνεῖδε καὶ ἐθεράπευσε τὸν ἐκτοπισμὸν τοῦτον· ἐν σελ. 21 «τῷ γε εἶδει, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ποιητικῇ ἢ τραγικῇ καὶ ἢ δικανικῇ» ὁ μὲν Κράμερος ὑποσημειοῦται «εἶδει, ὡς] ἰδίως codd» πρὸ δὲ τοῦ γερμανοῦ ἐκδότου ἔγραψεν ὁ Κοραῆς «τῷ γε εἶδει, ἡμετέρᾳ δι- ὀρθωσις»· ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι «τοῦτο δ' ἦν ἡ ὥδῃ λόγος μεμελισμένος» καὶ ἐν ὑποσημειώσει «vid. lgd. τοῦτο δ' ἦν ὥδῃ ἢ λόγος»· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ videtur legendum ὥρπαιε νὰ σημειώσῃ ὁ Κράμερος ὅτι ἡ διόρθωσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κοραῆ· ἐν σελ. 22 «τοὺς μύθους ἀπεδέξαντο»· ὁ Κράμερος οὐδεμίαν ποιεῖται ἐνταῦθα σημείωσιν· ἀλλὰ τὸ ἀρρήτως ἐγ- κριθέν, ὑπ' αὐτοῦ «ἀπεδέξαντο» εἶναι διόρθωσις τοῦ Κοραῆ, ἀντὶ τοῦ «ἀνελέξαντο»· σελ. 30 «καὶ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ βεβαιοῦται»· κατὰ τὸν Κράμερον «ἴσως ἀναγνώστεόν ὑπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ»· ἀλλὰ τοῦτο τὸ «ἴσως ἀναγνώστεόν» ἀναφέρεται εἰς τὸν Κοραῆ, ὅστις προέ- τεινε τὴν γραφὴν καὶ ὑπὸ τῶν τόπων· ἐν σελ. 31 «ῥῶν ἦν αἰ- σθῆσθαι τὴν ἐπιβολὴν» ἐνταῦθα ὁ Κράμερος ὁμολογεῖ ὅτι τὸ χωρίον διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Κοραῆ τρέψαντος τὸ «θῆσθαι τὴν ἐπιβολὴν» εἰς τὸ «αἰσθῆσθαι τὴν ὑπερβολὴν»· σ. 37 «ὑπὸ πολλῶν ἀτοπιῶν» pro ἀτο- πιῶν vid. lgd. ἀποριῶν»· ἀλλὰ καὶ ὁ Κοραῆς («ἀτοπιῶν») ἴσως γρα- πτέον ἀποριῶν!!· σ. 69 «Δοῦρις δὲ τὰς ῥάγας»· ὁ Κοραῆς ἔτρεψε πρῶτος τὸ ὀξύτονον ῥαγὰς εἰς τὸ παροξύτονον ῥάγας. Ἀλλὰ περιττὸν νὰ ἐπισυνάψωμεν καὶ ἄλλας παραθέσεις πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Κοραῆς, καὶ ἐν ἐλλείψει ἀντιγράφων, ἔπραξεν ὑπὲρ τοῦ κειμένου τοῦ Στράβωνος πλείονα οὐ μόνον τῶν πρότερον ἀλλὰ καὶ πολλῶν ὕστερον ἐκδοτῶν. Οὐδεὶς τῶν φιλολόγων ἀγνοεῖ ὅτι τῶν ὀλλανδῶν κριτικῶν ὁ πρῦτανος, Κόβητος, ἐν τοῖς *Miscellanea Critica*, διώρθωσε περὶ τὰ τριακόντια χω- ρία τοῦ Στράβωνος· ἀλλ' ὡς ὑπέμνησεν ὁ Κ. Γ. Βερναρδάκης (*Symbo- lae Criticae in Strabonem*, Lips. 1877) οὐκ ἐλίχαι τῶν διορθώσεων τούτων ἐγένοντο ἤδη πρότερον ὑπὸ τοῦ Κοραῆ, εἰς οὐδεμίαν δὲ ὑπόκειται ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Κόβητος ἀπροβουλεύτως καὶ ἀπροαιρέτως ἡμνημόνησε τοῦ Ἑλλήνος κριτικοῦ. Ἐν τῇ πλουσίᾳ παλιμνήστων βιβλιοθήκῃ τῆς Grottaferrata, ἀνεκάλυψε πρὸ πέντε ἐνιαυτῶν ὁ ἰταλὸς Cozza κώδικα τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς περιλαμβάνοντα καὶ λείψανα τοῦ Στράβωνος, ἅτινα ἔχουσι μεγάλην ἀξίαν, διότι εὗρηται ἐν τούτοις γραφαὶ ὁρθότεραι τῶν

παρά τοῖς ἄλλοις κωδικοῖς. Ὁ γερμανὸς καθηγητὴς Χάνσεν, ἐπικρίνων ἐν τῇ *Philologische Bundschau* (1885) τὴν προγραμματικὴν τοῦ Cozza περὶ τῶν προμνημονευθέντων λειψάνων, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι διαπιστοῦνται ἐντεῦθεν πολλαὶ ἐκ τῶν τοῦ Κοραῆ διορθώσεων καὶ εἰκασιῶν. Ὡστε ἡ μαντικὴ τοῦ Χίου φιλολόγου δεινότης διετρανώθη καὶ ἐν τῇ διορθώσει τοῦ Στράβωνος, ὅπως ἐν τῷ περὶ «Ἀέρων, Ὑδάτων, Τόπων» τοῦ Ἰπποκράτους, ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ μεθ' ὁπόσης αἰδῆμονος μετριότητος, μεθ' ὁπόσης δὲ εὐλαβοῦς ὑποστολῆς κηρύττει «ὅτι καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ κόπους, μένουσιν ἀκόμῃ εἰς τὸν Στράβωνα πολλὰ νὰ διορθωθῶσιν ἀπὸ σοφωτέρους ἢ εὐτυχεστέρους κριτικούς!»

Ὡς ἀνάπαυλαν τῶν παντοίων πόνων καὶ ὀγλήσεων, ἃς παρεῖχεν ἡ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην σπουδὴ, ἐξέδωκε ὁ Κοραῆς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καὶ ἄλλους συγγραφεῖς, ἐν παρέργῳ μέρει ποιοῦμενος τὰς περὶ αὐτῶν μελέτας. Ἀλλ' ἔνια τῶν λεγομένων τούτων Παρέργων εἶναι κτήματα ἐς αἰ, ἐξελέγχουσι δὲ ἀνάρμοστον τὴν ἐκ μετριοφροσύνης δοθεῖσαν αὐτοῖς ὀνομασίαν. Πάρεργον λέγεται τὸ παρά τὸ ἔργον καὶ οἷον ἐν παροδίῳ γινόμενον· ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν ὅτι ἔνια τῶν Παρέργων εἶναι οὐχὶ ἄσχημα μνημεῖα φιλολογικῆς ἐπιστήμης, οὓς δὲ τούτων δύνανται νὰ ἀντιμετρηθῶσι καὶ πρὸς τὰ κυρίως ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἧς εἶναι ἀληθεῖς μαργαρίται. Ὁ πρῶτος τῷ 1809 ἐκδοθεὶς τῶν Παρέργων τόμος (βακάνη τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν) περιλαμβάνει τοῦ Πολυαίνου τὰ Στρατηγήματα. «Ὁ Πολύαινος ἦτο τὴν πατρίδα Μακεδῶν, τὸ ἐπάγγελμα δικανικὸς ῥήτωρ καὶ σύγχρονος Μάρκου Ἀτωνίου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅστις βασιλεύσας κατὰ τὸ 161 ἀπὸ Χριστοῦ, κοινωνὸν τῆς αυτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ἐδέχθη τὸν Λούκιον Οὐῆρον. Τῶν Στρατηγημάτων τούτων τὰ βιβλία ἐκκολοβώθησαν εἰς μέρη τινὰ, καὶ μάλιστα εἰς τὸ πέμπτον καὶ ἕκτον βιβλίον. Ὁ πρῶτος ἐκδότης (Κασωβὼν) δὲν κατώρθωσε νὰ καθάρσῃ τὸ κείμενον· ὁ δευτέρος (Μασσουλῖος) καίτοι βοηθούμενος ἀπὸ ἀντίγραφα, δὲν ἔκαμε τίποτε». Ὁ Κοραῆς τῇ βοηθείᾳ τῶν διαφόρων γραφῶν καὶ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως, μετέβαλε πᾶνπολλὰ τοῦ κειμένου μέρη, ἐποίησατο δὲ καὶ οὐκ ὀλίγας ἐξ εἰκασίας διορθώσεις. «Καὶ μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἐντρέπομαι νὰ ὁμολογήσω, ὅτι πολλὰ μέρη τοῦ κειμένου προσμένουσιν ἀκόμῃ νέου ἐκδότου καὶ διορθωτοῦ ἐπιμέλειαν· εἰς ἐμὲ ὁ Πολύαινος ἔγινεν ἀληθινὸν πάρεργον· ὅθεν οὐδὲ σημειώσεις ἔκαμα εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἠρκέσθην εἰς τὴν

παραβολήν τοῦ κειμένου τῆς ἐκδόσεώς μου μὲ τὸ κείμενον τοῦ προτέρου ἐκδότου. Ἡ ἐκδοσίς μου εἶναι πάρεργος καὶ ἀληθῶς αὐτοσχέδιος· καὶ ὡς τοιαύτην νὰ τὴν κρίνωσιν ἐπιθυμῶ, ὅσοι εἶναι καλοὶ νὰ κρίνωσι ταῦτα». Ἰδιαιτέρως δὲ ἔγραψε τῇ 16 νοεμβρίου 1808 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου. «Ὁ Πολύαινος, φίλε, ἦτο ἀληθινὴ κόπρος τοῦ Αὐγείου· τόσον ἦτο ἐφθαρμένον τὸ κείμενόν του! Ἐπεθύμουν νὰ εἶχες τὴν πρὸ τῆς ἐμῆς ἐκδοσιν διὰ νὰ κρίνης ἐάν, καὶ μέχρι πόσου τὸν ἐκαθάρισκ. Δὲν φαντάζομαι ὅμως ὅτι καὶ ἄλλος δὲν δύναται νὰ κάμῃ τὸν τοιοῦτον καθαρισμόν». Φαίνεται ὅτι ὁ Πολύαινος συντάξε τὰ «Στρατηγήματα» ἐκ παντοίων συλλέξας αὐτὰ πηγῶν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Οὐῆρος ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Παρθυαίων, συντάξε δὲ ταῦτα ὡς ἐφόδιον τῆς στρατηγικῆς ἐπιστήμης. Περὶ τῶν πηγῶν καὶ τῆς πίστεως τοῦ Πολυαίνου διελαβὼν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ Κνὸτ (1883) ὁ Σίρμερ (1884) καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ Μέλβερ (1885) μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ κριτικῆς δεινότητος. Περὶ τοῦ φραστικῆς χαρακτῆρος τοῦ Πολυαίνου διαφωνοῦσιν οἱ κριτικοί. Ὁ Κασσιβὼν ὀνομάζει αὐτὸν κομψὸν καὶ γλαφυρὸν συγγραφέα· ὁ δὲ Κοραῆς ψέγει ἐν πολλοῖς καὶ τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ λεκτικόν τοῦ ἐκ Μακεδονίας ἑρανοστοῦ. «Ὁ Πολύαινος δεικνύει ἀειλόσοφον ἀκρισίαν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Στρατηγημάτων, διότι ἐν αὐτοῖς καταλέγει καὶ ἀπορθέγματα οὐδεμίαν ἔχοντα οἰκειότητα μὲ τὰ ἀληθινὰ στρατηγήματα· μὲ ὅλην ὅμως ταύτην τὴν ἀκρισίαν τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν Στρατηγημάτων προξενεῖ ἡδονὴν διὰ τῶν ἱστορουμένων τὴν ποικιλίαν». Ἐχει δὲ καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῶν οὐκ ὀλίγα ἐλαττώματα, διότι ὁ συγγραφεὺς μεταχειρίζεται μέχρις ἀηδίας τὰ ἀτύνθετα ῥήματα, πηρενεῖρεῖ τὰ συνθεσμικά μόρια ὅπου δὲν εἶναι χρεῖα συμπλοκῆς, συγγέει τὰς ῥηματικὰς διαθέσεις, ἐκτρέπεται δὲ καὶ εἰς ἀκυρολογίας. Καὶ ὁ γερμανὸς Μαλίνας, ὁ τὴν ἀρίστην καὶ ἐκτενεστάτην συντάξας διατριβὴν de dictione Polyaeucae (1854) ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Πολύαινος οὐδαμῶς εἶναι ἄξιος τῶν ἀπονεμηθέντων αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Κασσιβωνοῦ ἐπαινῶν. Τὰ «Στρατηγήματα» ἦσαν οὐδὲν ἥττον ἐκ τῶν βιβλίων, ὅσα οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἀνεγίνωσκον μετὰ πλείστου διαφέροντος. Μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ τῆς πλάτωνικῆς φιλοσοφίας ζηλωτὴς Μιχαὴλ Ἀποστόλης ἐκόμισεν εἰς Ἰταλίαν δύο κώδικας, ἀρχέτυπον καὶ ἀπόγραφον· καὶ τοῦτο μὲν ἐδωρήσατο πρὸς τὸν προστάτην αὐτοῦ Βησσαρίωνα, ὅστις ἔπειτα κατέλιπε τὸ ἀντίγραφον εἰς τὴν ἐν Ἑνετίᾳ βιβλιοθήκην· τὸ δὲ ἀρχέτυπον ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ Λαυρεντιανῇ Βιβλιοθήκῃ. Πρῶτος ὁ Πρόξ

(Anecdota Graeca et Graecolatina Berol. 1864—1870) απέδειξεν ὅτι ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ κώδιξ εἶναι τὸ πρωτότυπον ἐξ οὗ ἔλκουσι τὴν γένεσιν πάντα τὰ ἄλλα ἀντίγραφα. Μετὰ τὸν Κοραῆν, ἡ ἀρίστη τοῦ Πολυαίνου κριτικὴ ἐκδόσις εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ δοκίμου βαυχροῦ φιλολόγου Βέλφλιν, τῷ 1850 γενομένη. Ὁ Βέλφλιν ἠρέυνησεν ἰδίως τὸ ἐν Μονάχῳ ἀποκειμένον ἀξιολογώτατον τῶν Στρατηγημάτων ἀντίγραφον, πρὸς δὲ τούτῳ καὶ ἄλλους κώδικας, καὶ μάλιστα τὸν ἐν Ἑνετίᾳ ἀποκειμένον, ὃν Μιχαήλ ὁ Ἀποστόλης «μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς αὐτοῦ πατρίδος πενίᾳ συζῶν ἐν Κρήτῃ ἐξέγραψεν». Ὁ γερμανὸς ἐκδότης ἐγκωμιάζει θερμοῦς τὸν Κοραῆν ὡς διορθώσαντα περὶ τὰ ἐξακόσια χωρία, πειραθέντα δὲ ἄλλα σχεδὸν διακόσια χωρία νὰ θεραπεύσῃ δι' εἰκασίων, πολλῶν μὲν ἀστόχων ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγων εὐστόχων, ὡς γίνεται ὁρῶν ἐκ τῆς ὑστερον ἀντιβολῆς τῶν ἀντιγράφων (*sexcenta fere loca Polyaei correxit, propemodum ducenta conjecturis temptavit, plura temere, sed multa quoque prospera fortuna, quippe nunc accedit codicum nostrorum auctoritas*). Ἄλλος κριτικὸς γερμανὸς, ὁ Χερτλῆιν, ὁ ἐκδοὺς πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν Κύρου Παιδείαν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ τὰ σωζόμενα, ἐν ταῖς «Συμβολαῖς εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ Πολυαίνου» (1854) λέγει περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κοραῆ. «Ἄνευ ἀντιγράφου, ἐρειδόμενος δὲ εἰς μόνην τὴν κριτικὴν αὐτοῦ ὁξυδερκίαν, ἐγένετο ὁ Κοραῆς πολλῶν ἀγαθῶν αἷτιος εἰς τὸ καίμενον τοῦ Πολυαίνου». Παρατηρεῖ ὁμοίως ὅτι ὁ Κοραῆς, οὐδαμῶς εὐκαιρήσας νὰ ἐξετάσῃ τὰς διορθώσεις τῶν πρόσθεν φιλολόγων καὶ μάλιστα τῶν Ὁλλανδῶν, εἰσηγείται ἐνίοτε λεληθότως ὡς ἰδίᾳς, εἰκασίας ὑπ' ἄλλων πρότερον γενομένης, καταλείπει δὲ ἀδιόρθωτα χωρία, ὑπ' ἄλλων ἤδη διορθωθέντα. Οὕτω λ. γ. τὸ ἐν τῇ ἐβδόμῃ παραγράφῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου «ἡ καὶ τῶν τριτηρῶν ἀπασῶν τὰ πληρώματα» καταλείπει ὁ Κοραῆς ἀναλλοίωτον, ἄγνωστος ὅτι πρὸ αὐτοῦ ὁ Koen τὸ ἀδιανόητον «ἡ καὶ» ἔτρεψεν εἰς τὸ «ἦσκει»· τὸ ἐν τῇ 34 παραγράφῳ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἀπαντῶν «ἀτελῆ» ὅπερ ὁ Κοραῆς ἠπόρει τίνι τρόπῳ νὰ διορθώσῃ, ἦτο ἤδη πρὸ πολλοῦ διορθωμένον ὑπὸ ἑτέρου κριτικοῦ, γράψαντος «τὰ τέλη» ἀντὶ τοῦ «ἀτελῆ». Αἱ παραδρομαὶ αὗται οὐδεμίαν φέρουσιν ἀδοξίαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κοραῆ, οὗ τὰς διορθώσεις καὶ εἰκασίας, ἐπιδοκιμάζει ἐν γένει ὁ Χερτλῆιν· μετὰ θαυμασμοῦ δὲ ἀναφέρει ὅσας ὁ Ἕλλην ἐκδότης τῇ βοηθείᾳ τοῦ Τίτου Λιβίου ἐπήνεγκεν ἀληθῶς ἐξαίρετους διορθώσεις («τρημάτων» ἀντὶ τοῦ «πρισμάτων», «φυσῶντες» ἀντὶ τοῦ «φῶς ἐνέντες» κ.λ.) ἐπιλέγων ὅτι ἔναι τῶν εἰκασίων ἐκείνου ἐπιστῶθησαν ἐκ

τῶν λειψάνων τοῦ Πολυβίου. Ἡ προγνωστικὴ τοῦ Κοραῆ δύναμις διε-
τρανώθη καὶ ἐνταῦθα· διότι ἐκ τῶν ἀντιγράφων ἀπεδείχθη ἔπειτα ὅτι
ἄριστα ἔτρεψε τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ φερόμενον «κεκοσμημένην» εἰς
τὸ «κεκομισμένην», τὸ ἐν τῷ ὀγδόῳ «ἀνείη» εἰς τὸ «ἀνείναι» καὶ τὸ
ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ «στρώματα» εἰς τὸ «σταυρώματα». Ἐπικρίνων τὴν ὑπὸ
Βέλφλιν ἐκδοσιν ὁ Χερτλίν ἀπολογεῖται περὶ πολλῶν τοῦ Κοραῆ δι-
ορθώσεων, λέγων πολλοῦ «ὁ Κοραῆς καλῶς διώρθωσε τὸ χωρίον»,
«προτιμῶ τοῦ Κοραῆ τὴν διόρθωσιν», «ὁ Κοραῆς ἔχει πληρέστατα δι-
καιον», «ὕπολαμβάνω ἀναγκαίαν τοῦ Κοραῆ τὴν διόρθωσιν», «ὁ Κ.
Βέλφλιν ὥφειλε νὰ ἐγκρίνῃ τὴν διόρθωσιν τοῦ Κοραῆ», «ὀρθότατα δι-
ώρθωσεν ὁ Κοραῆς γράψας τὰς πύλας ἀποικοδομήσας ἀντὶ τοῦ
τὰς πύλας ἀποικοδομήσας». Πρὸ δύο ἐνιαυτῶν (1887) ὁ τοῦ
Βέλφλιν μαθητὴς Μέλβερ ἐξέδωκε τὸ δεύτερον, κριτικῶς ἐπεξεργασμένα
τοῦ Πολυαίνου τὰ «Στρατηγήματα» μετὰ διαφόρων προσθηκῶν καὶ ἰδίως
τῶν τέως ἀνεκδότων στρατηγημάτων τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος, κατὰ τὸ
ἀντίγραφον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ βιβλιοθήκης, ἐξ οὗ ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ ἐπι-
γραφή τοῦ βιβλίου εἶναι «Στρατηγήματα» καὶ οὐχὶ «Στρατηγικά». Διὰ
τοῦ λαυρεντιανοῦ κώδικος τὰ τοῦ Πολυαίνου βεβαίως διωρθώθησαν ἐν
πολλοῖς· ἀλλὰ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς κριτικῆς τοῦ καιμένου καθάρ-
σεως ὑπέθετο ὁ Κοραῆς, καὶ τοῦτο καθομολογοῦσιν οἱ καθ' ἡμᾶς γερμανοὶ
ἐκδότες, διότι οὐδεμία γράφεται διαιτριβὴ περὶ Πολυαίνου, ἐν ᾗ νὰ μὴ
ἀναφέρηται τοῦ Κοραῆ τὸ ὄνομα· ὁ ἐσχάτως (1889) κριτικῶς συντάξας
παρατηρήσεις εἰς τὰ Στρατηγήματα Κ. Reuss ποιεῖται τρεῖς ἢ τετρακτὺς λόγον
περὶ τοῦ Κοραῆ. Καὶ ἐνταῦθα εἶναι δίκαιον νὰ μνημονευθῇ ἕτερος ἑλλην
φιλόλογος, ὁ ἐκ Θεσσαλίας αἰδιδίμος Πατάκης, οὗ αἱ διορθώσεις εἰς
τὸν Πολυαῖνον εἶναι οὐχὶ εὐκαταφρόνητος ἔρανος πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ
διαφώτισιν πολλῶν τέως ἐσθραμμένων χωρίων.

Ὁ δεύτερος τῶν Παρέργων τόμος, ἀναλφάκτος καὶ οὗτος τῶν Ζω-
σιμαδῶν ἐκδοθεὶς τῷ 1810, περιέχει τοὺς Αἰσωπεῖους Μύθους μετ' ἐι-
σαγωγῆς «περὶ Αἰώπου καὶ τῆς παρούσης τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὸν
μύθων ἐκδόσεως» ἐκ σελίδων ξβ'. Ὁ Κοραῆς ἀποδέχεται τοῦ Αἰώπου
τὴν ὑπαρξιν. «Ὅτι ὁ Αἰώπος ἦτο μυθοποιὸς πολλὰ παλαιῶν μαρτυ-
ρυαί δὲν ἀφίνουσι καμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τούτου· ζητεῖται ὅμως
περὶ αὐτοῦ, πρῶτον ἐὰν ἔγραψε τοὺς μύθους του, ἢ ἂν ἤρκεσθαι νὰ τοὺς
διηγῇται, ὁσάκις ἡ χρεια τὸ ἐκάλει· δεύτερον (ἂν τοὺς ἔγραψεν) ἐὰν
οἱ σήμερον εἰς ὅλους γνωστοὶ μῦθοι ᾖναι ἀληθῶς ἐκεῖνοι οἱ γραμμένοι

ἀπὸ τὸν Αἰώσωπον· καὶ τρίτον, ἐὰν ᾦσαν ἄλλοι μυθοποιοὶ ἢ μυθογράφοι πρὸ τοῦ Αἰσώπου». Ὁ Κοραῆς νομίζει πιθανὸν ὅτι ὁ Αἰσώπος οὐδὲν ἔγραψεν. «Ἀλλὰ καὶ ἀποδεδειγμένον ἂν ᾦτο ὅτι ἔγραψε μύθους ὁ Αἰσώπος, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι οἱ σήμερον εἰς ἡμᾶς γνωστοὶ μῦθοι δὲν εἶναι πλέον οἱ γραμμένοι ἀπ' ἐκείνων». Πότε δὲ ἤκμασεν ὁ τῶν μύθων περίπυστος ποιητής; «Ὁ Αἰσώπος ἔζησεν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασεν ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, ὁ Σόλων, ὁ Μίμνερμος, ὁ Σησίχορος, ὁ Θέογνις καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ποιηταί· ἀπ' αὐτῶν τὸν χαρχατῆρα τοῦ λόγου ἐμποροῦμεν χωρὶς κίνδυνον ἀπάτης νὰ κρίνωμεν, ὅτι ὁ χαρχατῆρ τῶν μύθων τοῦ Αἰσώπου, εἴτε πεζὸς εἴτε ποιητικὸς, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κάποιαν οἰκειότητα πρὸς ἐκείνους καὶ συγγένειαν καὶ νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ βάρβαρον ὕφος τῶν σημερινῶν μύθων, ὅσον τῆς νυκτὸς ἢ ἡμέρας». Μετὰ ταῦτα ὁ Κοραῆς, παρατηρῶν ὅτι μυθογράφος ἢ μυθοποιὸς πρὸ τοῦ Αἰσώπου οὐδεὶς εἶναι γνωστὸς παρ' Ἑλλήσι, σκιαγραφεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς μυθογραφίας. «Ὁ ἀρχαιότατος καὶ πρῶτος τῶν γνωστῶν μύθων εὐρίσκεται εἰς τῶν Ἑβραίων τὸ γένος, εἰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὸ βιβλίον, τὸ ἐπιγραφόμενον «Κριταί». Ποιητὴς ἢ τοῦλάχιστον ἱστορητὴς τοῦ μύθου εἶναι ὁ κοινῶς πιστευόμενος συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τῶν «Κριτῶν» Σαμουὴλ ὁ Προφήτης, ὅστις ἤκμασε 500 ἔτη πρὸ τοῦ Αἰσώπου». Ἐνταῦθα ἀντιπαρατηρητέον ὅτι ἂν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ εὕρηται δύο ἢ τρεῖς μῦθοι (καὶ οὐχὶ εἷς καὶ μόνος, ὡς λέγει ὁ Κοραῆς) οὐδαμῶς ἀκολουθεῖ ὅτι εἶναι οὗτοι ἀρχαιότεροι τῶν ἐλληνικῶν. Ὁ ῥαββίνος Λανδσβέργερ ἀνέγερθε τῷ 1859 τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρῶτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπένοησαν τὸν μῦθον καὶ ὅτι ὁ παρ' Ἑλλήσιν Αἰσώπος εἶναι, (ὡς ἰσχυρίσατο πρὸ αἰῶνων ὁ Μεζιριάν ἐν τῇ vita Aesopi) ὁ ἐπὶ Δαβὶδ ἀκμάσας Ἰουδαῖος ποιητὴς Ἀσσάφ. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ἐν οἷς ἀναφέρονται οἱ προμνημονευθέντες μῦθοι, συνεινέχθησαν κατὰ τὴν πέμπτην πρὸ Χριστοῦ ἐκατονταετηρίδα, ἐπομένως εἶναι πολλῶ ὀψιγενέστερα τῶν ποιημάτων τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ἀρχιλόχου. «Δεύτερος μῦθος ἢ πρῶτος ἐλληνικὸς, εἶναι (κατὰ τὸν Κοραῆν) ὁ περὶ τοῦ Ἰέρακος καὶ τῆς Ἀηδόνας, γραμμένος ἀπὸ τὸν Ἡσιόδον, τριακόςτια σχεδὸν ἔτη ἀρχαιότερον τοῦ Αἰσώπου. Μετὰ τὸν Ἡσιόδον ἔτη 200 ἔγραψεν ἐμπαρέργως τινὰς μύθους στιχηροῦς ὁ περιβόητος Ἀρχιλόχος ὁ Πάριος, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἔμειναν πλὴν μικρὰ δύο ἀποσπάσματα. Μετὰ τὸν Ἀρχιλόχον, σύγχρονος τοῦ Αἰσώπου, Σησίχορος ὁ ποιητὴς, διηγήθη εἰς τοὺς Ἱμερίους τὸν μῦθον τοῦ Ἴππου καὶ τῆς Ἑλάφου, διὰ νὰ τοὺς

ἐμποδίσῃ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Φαλαρίδου. Ἀλκιῶς ὁ λυρικός ποιητής, καὶ αὐτὸς σχεδὸν σύγχρονος τοῦ Αἰσώπου, μετεχειρίσθη ἢ ἀνέφερε μόνον παροδικῶς τὸν μῦθον τοῦ Ὀφείως καὶ τοῦ Καρκίνου, οὗ σώζεται διστιχὸν ἀποσπασμάτιον. Μέχρι τοῦδε δὲν εὐρήκαμεν πλὴν μύθους γραμμένους ἐμμέτρως, ἐξαιρουμένου ἴσως τοῦ μύθου τοῦ Σησιχόρου· καὶ τοιοῦτοι ἔπρεπε νὰ ᾔναι καὶ τοῦ Αἰσώπου, ἐὰν ἦτο ἀληθές, ὅτ' ἔγραψε μύθους ὁ Αἰσώπος. Πρῶτον εἰς τὸν πεζὸν λόγον γραμμένον μῦθον εὐρίσκωμεν εἰς τὸν Ἡρόδοτον, τὸν περὶ Αὔλητος, πιθανῶς ἀπὸ τῶν Αἰσώπων μιμημένον. Ὀλίγους χρόνους μετὰ τὸν Ἡρόδοτον ἤκμασαν ὁ κωμικός Ἀριστοφάνης, ὁ Σωκράτης οἱ δύο τοῦ μαθηταί, Ξενοφῶν καὶ Πλάτων καὶ τοῦ Πλάτωνος ὁ μαθητής Ἀριστοτέλης, οὗτοι πρῶτοι ἀναφέρουσι μύθους εἰς ὄνομα τοῦ Αἰσώπου· ὁ Σωκράτης, εὐρισκόμενος εἰς τὴν φυλακὴν, ἡσχολήθη νὰ βάλῃ εἰς μέτρα τινὰς μύθους τοῦ Αἰσώπου, ὡς διηγείται ὁ Πλάτων». Ὁ Κοράης, εἰπὼν ὀλίγω πρότερον, ὅτι «ὁ Αἰσώπος, ἂν ἔγραψε μύθους, πρέπει νὰ τοὺς ἔγραψεν ἐμμέτρως» εἶτα δὲ προσθεῖς «ὅτι ὁ Σωκράτης, εὐρισκόμενος εἰς τὴν φυλακὴν, ἡσχολήθη νὰ βάλῃ εἰς μέτρα τινὰς μύθους τοῦ Αἰσώπου» περιέπεσε βεβαίως εἰς ἀντίφασιν. Ἄν οἱ μῦθοι ἦσαν ἐμμετροί, τίς ἢ χρεῖα νὰ ἐντείνῃ ὁ Σωκράτης τοὺς Αἰσώπου λόγους; Ἀλλως δέ, ἂν ὁ μυθολογούμενος Αἰσώπος ἐποίει μύθους ἐμμέτρους, οἱ ἐμμετροὶ οὗτοι μῦθοι θὰ ἐσώζοντο καὶ εὐκολώτερον τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν διὰ τῆς μνήμης καὶ πιστότερον τῶν τε ἐπῶν καὶ τῶν περιωθέντων ἀφρόθυμων καὶ ἀμέτρων μύθων. «Πρῶτον μυθογράφον ἦγουν κατ' ἐπ' ἀγγελίᾳ συναυροιστὴν μύθων ἀναφέρει ἡ ἱστορία Δημήτριον τὸν Φαληρέα (316 π. Χ.), οὗ ἡ συναγωγὴ τῶν μύθων, καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ, ἠφάνισθη ἀπὸ τὸν χρόνον. Δευτέρᾳ συναγωγῇ εἶναι ἡ τοῦ Θεοπόμπου, φίλου τοῦ Ἰουλείου Καίσαρος. Αἱ συναγωγαὶ τοῦ Θεοπόμπου καὶ Δημητρίου πιθανὸν νὰ ἦσαν γραμμέναι εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Βάβριος ὀνομαζόμενός τις ἔβαλεν εἰς μέτρα ὅλους ἢ καὶ τοὺς περισσοτέρους μύθους. Τίς ἦτο, εἰς τίνα χρόνον ἤκμασεν ὁ Βάβριος, οὗτος, πότε καὶ πῶς ἠφάνισθησαν οἱ στιχηροὶ τοῦ μῦθοι, εἶναι ἀδηλον. Τὰ σωζόμενα εἰς τὸν Σουΐδαν ἀποσπασμάτια τοῦ Βαβρίου μὲ φαίνονται τόσον κομψά, ὥστε τολμῶ νὰ κρίνω τὸν Βάβριον ἑκατὸν ἔτη ἀρχαιότερον τοῦ Ῥωμαίου μυθογράφου ἦγουν σχεδὸν σύγχρονον τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου, δύο Βουκολικῶν ποιητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους σώζεται ἀκόμη χάρις ἐλληνικῇ. Ὁ ἀφανισμὸς τῶν ἐμμέτρων τοῦ Βαβρίου μύθων εἶναι τόσον πικρότερος, ὅσον καθ'

δλα σχεδὸν τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας τὰ μέρη ἔχοντες νὰ παραβάλωμεν ἐνδόξους συγγραφεῖς καὶ ποιητάς· Ἑλληνας μὲ τοιοῦτους ἄλλους τῶν σοφῶν ἐθνῶν τῆς σημερινῆς Εὐρώπης, ἐστερήθημεν τὸν μόνον ἄξιον νὰ συγκριθῇ μὲ τῆς Γαλλίας τὸν γλυκύτερον μυθογράφον Λαφονταῖνον. Ἀντὶ τοῦ Βαβρίου μᾶς ἀπῆκεν ὁ φθονερός χρόνος μυθογράφους πολλὰ διαφόρους, τοὺς πολλοὺς κατὰ τὸ πραγματικὸν καὶ σχεδὸν ὅλους κατὰ τὸ λεκτικόν, ἀπὸ τοῦ Βαβρίου τὴν εὐφράδειαν». Ὅτε ἔγραψε ταῦτα ὁ Κοραῆς, δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἄλλο βοήθημα ἢ τὴν διατριβὴν τοῦ ἁγίου κριτικοῦ Tyrwhitt (diss. de Babrio, 1776)· ἀλλ' ὁ χρόνος δὲν ὑπῆρξεν ἔκτοτε τοσοῦτον «φθονερός» ὥς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Tyrwhitt καὶ τοῦ Κοραῆ. Τῷ 1840, ὁ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργὸς ἐν Γαλλίᾳ, ὁ γνωστὸς ἐπὶ ἀκράτῳ φιλελληνισμῷ Βιλλεμαίν, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἄθω τὸν Μινωίδην Μηνᾶν πρὸς ζήτησιν ἀντιγράφων. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Λαύρας ἀνεκάλυψεν ὁ Μηνᾶς περγαμηνὴν κώδικα περιέχοντα 122 μύθους εἰς χωλιαμβικούς στίχους· ἀντιγράψας αὐτοὺς ὁ Μηνᾶς ἐκόμισεν εἰς Παρισίους, ἔνθα καὶ ἐγένετο τῷ 1844 ἡ πρώτη ἐκδοσις, κριτικῇ ἐπιστάσει τοῦ φιλολόγου Boissonade (Βαβρίου μυθίαμβοι, nunc primum editae, Parisiis 1844)· ὕστερον δὲ ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις, σὺν δὲ ταύταις ἐγράφησαν πάμπολλαι διατριβαὶ ἀναγόμεναι εἰς τοῦ κειμένου τὴν διόρθωσιν. Πορευθεὶς πάλιν εἰς Μακεδονίαν, ὁ Μηνᾶς κατώρθωσε μὲν νὰ ἀγοράσῃ τὸν ἐκ 40 περγαμηνῶν φύλλων πολυβύλητον κώδικα, παρέσχεν ὅμως ἀφορμὴν ὑπονοῶν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἀντιγράφου, λόγῳ ὅτι ἐν τούτῳ διαφαίνεται ὁ διάφορος χαρακτὴρ ἀντιγραφῶν, πλείονων τοῦ ἐνός. Τὸ ἀντίγραφον εἶναι τανῦν κτῆμα τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου· τῷ 1878 ὁ καθηγητὴς Κνὸξ ἀνεῦρεν ἐν ἐτέρῳ ἀντιγράφῳ, καὶ ἄλλους ἑξ μυθιάμβους τοῦ Βαβρίου, ὥστε οἱ ἀνακαλυφθέντες ἔμμετροι μῦθοι, ὧν τὴν ἀπώλειαν ὥκτειρεν ὁ Κοραῆς, εἶναι ὡς ἔγγιστα ἑκατὸν τριάκοντα. Τίς δὲ ἦτο ὁ Βάβριος οὗτος; οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὸν Ῥωμαῖον, οἱ δὲ Σύρον, ἄλλοι Ἰουδαῖον ἢ Χριστιανὸν καὶ ἄλλοι γνήσιον Ἑλληνα· κατὰ τὸν Tyrwhitt, ἔζησεν ἐπὶ Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος, κατὰ τὸν Κοραῆν, ἑκατοστῷ ἔτει πρότερον, κατὰ τὸν Boissonade, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Σεβήρου, κατὰ τὸν Βέργκ ἐπὶ τῆς τρίτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὸν ὀνομαστότατον κριτικὸν Λάχμαν, ὁ Βάβριος ἐποίησε τοὺς ἑαυτοῦ μυθιάμβους «ἐν τοῖς συνόροις τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας». Ὁ καθηγητὴς Κέλλερ οὐδαμῶς ἀποστέργων τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Βάβριος ἦν Σύρος τὸ

γένος, φρονεῖ ὅτι ἐπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Βάβριος ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ προοιμίῳ λέγει ὅτι, κατὰ τὴν συγγραφὴν τῶν μύθων, ἀπέβλεπεν ἰδίως πρὸς τὸν παῖδα Βράγχον, υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου, ὁ μὲν Λάχμαν νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ βασιλέως τινὸς Ἀλεξάνδρου ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἡρώδου, ὁ δὲ Boissonade περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, καὶ ὁ Κέλλερ περὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου Α', ὅστις ἀπὸ τοῦ 150—147 ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Σελευκιδῶν, εἴτα δὲ ἐξεβλήθη τῆς βασιλείας ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Νικατορος. Κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῦνας (καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς καὶ ἀγχινουστάτου καθηγητοῦ Ο. Κρουσίου) ὁ Βάβριος ἦτο οὐχὶ Ἕλληγν ἀλλὰ Ῥωμαῖος· τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρέρχεται ἐκ τοῦ barba, ὡς τὸ τοῦ Fabius ἐκ τοῦ faba, τὸ τοῦ Naevius ἐκ τοῦ naevus, ἀντιμεταθέσει τὸ b καὶ τοῦ r, ὡς ἐν τοῖς ferreo καὶ febris, Codrus καὶ Cordus, Scodra καὶ Scorda, στέφρος στέρφος, νάρθηξ νάρθαξ, Δέρβη Δέβρη, Ἀργιόπη Ἀγριόπη κλ. Ὡνομάζετο δὲ Βαλέριος Βάβριος, καὶ ἐποίησε τοὺς μύθους ἑλληνιστί, ὅπως ἔγραψεν ἑλληνιστὶ ὁ Μῆρκος Ἀντωνίνος τὰς εἰς ἑαυτὸν ὑποθήκας, ὁ Αἰλιανὸς τὴν Ποικίλῃν Ἱστορίαν καὶ τὸ περὶ Ζώων, ὁ Δίων Κάσιος τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἱστορίαν καὶ ὅπως ἄλλοι λόγιοι Ῥωμαῖοι προσέτιμησαν τὸ ἑλληνικὸν ἀντὶ τοῦ πατρίου ἰδιώματος. Ἡκμασεν ἐπὶ τῶν χρόνιων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222—235 μ. Χ.), ὅστις ὑπερεφίλει τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ταῦτα περιέθαψε μετὰ προθύμου στοργῆς. Ὁ λεκτικὸς τοῦ Βαβρίου χαρακτηρ γέμει λατινισμῶν, τὰ δὲ ἰδιότυπα αὐτοῦ μέτρα, καθ' ὃν τρόπον ἐπετήδευσεν αὐτὰ, ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς λατινικῆς μᾶλλον ἢ τῆς ἑλληνικῆς μετρικῆς· πρῶτος δὲ ὁ Ahrens ὑπέδειξε τὸ ἰδιομερές τῶν τοῦ Βαβρίου χωλιάμβων. Οὕτως ἢ ἄλλως, πρῶτος ὁ Βάβριος φαίνεται ἐντείνας εἰς μέτρα Αἰτωπεῖους μύθους· οἱ μυθίαμβοι δὲ τοῦ Βαβρίου εἶναι, ὡς εἰκάξει ὁ νεώτατος αὐτῶν ἐκδότης (1883) Ῥούθερφορντ, παράφρασις ἑμμετρος παλαιωτέρων μύθων, ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένων.

Ὁ Κοραῆς ἀπαριθμεῖ ἔπειτα τοὺς ὕστερον μυθογράφους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν Βυζαντίῳ· μνημονεύων τοῦ κατὰ τὴν ἐνδεκατὴν ἑκατονταετηρίδα βιώσαντος Μιχαήλ Ψελλοῦ, ἀνδρὸς πολυμαθεστάτου ἀλλ' ἀχρίτου, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐποίει ἐγκώμια εἰς τοὺς κόρεις, τὰς ψύλλας καὶ τὰς φθεῖρας, Καρκινικά, Ἀκρόστιχα καὶ ἄλλα γελοῖα καὶ μωρὰ στιχοιργήματα, ἀναφωνεῖ. «ὦ Ἕλλάς! ὦ γένος! μὲ τοιοῦτους βασιλεῖς, μὲ τοιοῦτους σοφοὺς καὶ μὲ τοιαῦτα καλὰ γραμματικὰ

ἡλπίξες νὰ ἐνεργήσωσιν αἱ λόγχοι σου κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀλίγον διέφερες καὶ οἱ ὅποιοι διὰ τὴν ἀγνοίαν τῆς τρυφῆς ἦσαν ἰσχυρότεροί σου;» Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Κοραΐ «οἱ περισσότεροι ἀνώ-
νυμοι μῦθοι συντετέθησαν ἀπὸ διαφόρους μυθογράφους τῆς 9 καὶ τῶν
ἑξῆς μέχρι τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν τοῦ
μοναχικοῦ τάγματος». Αἱ λέξεις, αἱ φράσεις, ἡ σύνθεσις, τῶν ἔννοιῶν
ἡ συζυγία, τῶν ἐπιμυθίων ἡ ἀνακρίσσις καὶ χριστιανικῶν καὶ ἀρχαίων
ἐλληνικῶν δοξῶν ἡ τερατώδης συμπλοκή, ἀποφαίνουσιν οὐχὶ ἀπίθανον
τοῦ Κοραΐ τὴν θεωρίαν. «Εἰς τούτων τῶν ὁσιωτάτων μοναχῶν μυθο-
γράφων κάμνει ἐπιμύθιον καὶ πόρισμα τοῦ μύθου του, ὅτι πρέπει ὅλοι,
ὅσοι ζῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς, νὰ ἐνδυσθῶμεν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἂν θέ-
λωμεν νὰ σωθῶμεν. Ἄλλος ἐξεναντίας μᾶς παραστάνει μὲ τῆς Ἱερᾶς
Γραφῆς τὴν μαρτυρίαν, τὴν πολυγαμίαν ἢ ἀληθέστερον τὴν κτηνώδη
πολυμιξίαν, ὡς ἀμοιβὴν διδομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ταπεινόφρο-
νας. Τῶν ἀνωγύμων τούτων μύθων ἔγιναν διάφοροι συναθροίσεις, ἀπὸ
τάς ὁποίας σώζονται τινὲς σήμερον εἰς τὰς δημοσίας τῆς Εὐρώπης βι-
βλιοθήκας. Εἰς ἀπὸ τοὺς συναθροιστάς τούτους ἐχρημάτισε καὶ Μαξιμος
ὁ Πλανοῦδης, μοναχὸς τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος». Τὸ κείμενον ἦτο
σχεδὸν τετυπωμένον διὰ ἑμαθεν ὁ Κοραΐς ὅτι ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκδίδονται
μῦθοι τοῦ Αἰσώπου τέως ἀγνωστοί. «Παρεκάλεσα τὸν ἐπαινετὸν διὰ τὴν
σοφίαν, καὶ ἐπαινετώτερον ἀκόμη διὰ τὰ χρηστὰ καὶ χαριτωμένα ἦθη
του, Ἀνδρέαν τὸν Μουστοξύδη, νὰ μὲ προμηθεύσῃ τὸ γρηγορώτερον
τὴν νέαν ἐκδόσιν. Ὁ ὁμογενὴς καὶ εὐγενὴς αὐτοῦ νέος, καθὼς εἰς ὅσα
ἀποβλέπουν τὴν ὠφέλειαν καὶ δόξαν τοῦ ἐλληνικοῦ γένους, ἔδειξε καὶ
εἰς τοῦτο τὴν προθυμίαν του. Εἰς τὴν Φλωρεντινὴν ταύτην λοιπὸν ἔκ-
δοσιν, δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ 1809 ἀπὸ τὸν Φραγκίσκον Φούριαν, ἀπὸ
423 μύθους, μόνοι 234 ἦσαν πρὸ αὐτοῦ ἀνεκδότοι· ἐκ τῶν ὁποίων τοὺς
199 ἢ μάλλον 198 ἔλαβεν ὁ ἐκδότης ἀπὸ ἀντίγραφον τῆς Φλωρεντινῆς
Βιβλιοθήκης, τοὺς δὲ 35 ἀπὸ ἀντίγραφον τῆς Ῥώμης. Τοὺς λοιποὺς
189 ἔλαβεν ἀπὸ τὰς διαφόρους συνγωγὰς τῶν μύθων, τὰς ἐκδοθείσας
πρὸ αὐτοῦ. Ἀπὸ τοὺς 234 πάλιν ἀνεκδότους τούτους μύθους, οἱ μόνοι
ἄξιοι νὰ λογίζωνται νέοι μῦθοι καὶ ἀληθῶς πρωτεκδότοι εἶναι 28 τὸν
ἀριθμὸν· τῶν λοιπῶν οἱ περισσότεροι διαφέρουσι τὸσον ὀλίγον ἀπὸ τοὺς
καὶ πρότερον γνωστοὺς εἰς ἡμᾶς μύθους, ὥστε πολλῶν ἢ διαφορὰ δὲν
εἶναι πλὴν διαφορὰς ἀνάγνωσις ἢ γραφῆς. Ὁ Κοραΐς προσέθηκεν ἀπὸ
τῆς 279 σελίδος καὶ ἐφεξῆς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «παράλληλοι μῦθοι»

τοὺς μύθους τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀντιγράφου καὶ ἄλλους τινάς, διότι «ἡ ἀπλὴ τῶν διαφόρων γραφῶν σημειώσεις ἐχρειάζετο καὶ χρόνον καὶ κόπον περισσότερον παρὰ τὴν ὁλόκληρον ἀντιγραφὴν καὶ τύπωσιν τῶν μύθων». Βαρβαρισμοί, σολοικισμοί, ἀκυρολογίαι, μῆξις ἄκριτος τῶν ἀμίκτων καὶ τῶν ἀσυγκλῶστων σύγκλωσις, ταῦτα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῶν ἀνωνύμων τούτων μυθογράφων. Ἐξέδωκε δὲ τοὺς τοὺς ὁ Κοραῆς «διὰ τὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς μαθητὰς τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης ἀπὸ τὴν ἀθλίαν ἐκδοσὶν τῆς Βενετίας». Λέγων δὲ διδασκάλους νοεῖ «τοὺς φρονίμους διδασκάλους τοὺς εἰδότας, ὅτι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἡ παράδοσις σκοπὸν ἔχει προηγούμενον τὰ πράγματα, καὶ δὲν καταγίνεται εἰς τὰς λέξεις πλὴν τόσον μόνον ὅσον συμβάλλουσιν εἰς τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων· ὅτι ἔργον τοῦ παραδίδοντος διδασκάλου εἶναι τὸ ἐμβάσῃ σύνωρα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν νέων τὸ μέγα τῆς κρίσεως μάθημα». Πρέπον ἔκρινε τελευταῖον ὁ Κοραῆς καὶ εἰς τοὺς νέους ὠφέλιμον «τὰ ἐκδώσῃ τοὺς σωζομένους ὅλους μύθους, μὲν ὅλους τῶν περισσοτέρων καὶ τοῦ πραγματικοῦ, καὶ τοῦ λεκτικοῦ τὰς ἀσχημίας, διὰ τὰ μάθωσι, παραβάλλοντες αὐτοὺς μάλιστα μὲν τοὺς ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, Ξενοφῶντα, Ἀριστοτέλην καὶ τοὺς τοιοῦτους γραμμένους ὀλίγους μύθους, ἀπὸ πόσῃ λαμπρότητι εἰς πόσον σκότος κατεβυθίσθη τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν γένος, καὶ πόσους κόπους χρεωστοῦν τὰ κοπιᾶσθαι ἐὰν ἀγαπῶσι τὰ ἀνασύρωσιν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς ἀπαιδευσίας τὴν Ἑλλάδα». Ὁ Κοραῆς ἐποίησατο πολλὰς διορθώσεις «καὶ περισσοτέρας ἴσως ἂν ὅτι ἔπρεπε, ἐπειδὴ ἡ διορθώσις τῶν τοιούτων δὲν ὁμοιάζει τὴν διορθώσιν τῶν δοκίμων συγγραφέων». Ὑφ' ἐκάστην σελίδα εὐρηγνται ὀλίγισται κριτικαὶ σημειώσεις, ἀπὸ δὲ τῆς 413 μέχρι τῆς 442 σελίδος κατ' ἰδίαν «σημειώσεις βραχεῖαι εἰς τινὰς τῶν αἰσωπεῶν μύθων» αἵτινες ἐν τῇ λακωνικῇ αὐτῶν συντάξει (διότι ὁ Κοραῆς δὲν ἠypόρει ἴσως τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου πρὸς σύνταξιν μακροτέρων σημειώσεων εἰς πάντας τοὺς μύθους) εἶναι τῆς ἐκδόσεως ταύτης τερπνότατον ἄρτυμα. Ὁ φιλοπαίγμων Χῖος διακωμῶδει ἐνταῦθα εὐφρεστάτα τῶν ἀνεπιτηδεῶν μυθογράφων τὰ ὀλισθήματα.

Ἐν τῷ μύθῳ τῶν δύο κυνῶν, ὃν ὁ μὲν ἐδιδάχθη θηρεῦειν, ὁ δὲ οἰκοφυλακεῖν, λέγεται «ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι καὶ τῶν νέων οἱ μὴ ἐπιστάμενοι οὐ μεμπτοὶ εἰσιν, ὅταν αὐτοὺς οἱ γονεῖς οὕτως ἀγάγῃσι». Τὸ ἐπιμύθιον τοῦτο δὲν ἀρέσκει τῷ Κοραῇ, ὅστις καὶ παρατηρεῖ «πολλῆς μὲν οὖν μομφῆς ἄξιοι, ὅταν ἥς ἡμέλησαν οἱ μεμπτοὶ γονεῖς

ἡ δὲ σημείωσις
ἐστὶν ἀπὸ τοῦ
ἐκδοτοῦ
Κοραῆ

παιδικῆς ἀγωγῆς, μὴ δι' ἰδίας φιλοπονίας καὶ τῆς τῶν καλῶς ἡγμένων μιμήσεως, ἀναπληρῶσαι σπουδάζουσιν». Ἐν τῷ μύθῳ τῶν δύο ἀλεκτόριων, μαχομένων περὶ ὀηλειῶν ὀρνίθων, ὁ ἐπιλογος ἔχει ὧδε «ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι Κύριος ὑπερηγάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ διδωσι χεῖρα» — Εὐγέ σου τῆς μωρίας, ὦ μυθογράφε (ἀναφωνεῖ ὁ Κοραῆς), τὰς γραφικὰς ῥήσεις (Σολομ. Παροιμ. γ' 34) εἰς ὀρνίθων ὀχλείας παρατιθεμένου». Ἀλλ' ἦτο ἄρα γε καλόγηρος ὁ τὴν γραφικὴν ῥῆσιν αἰσχροῦς εἰς ἐπιμύθιον μεταποιήσας; Βεβαίως δάκτυλος μοναχοῦ διοραταὶ ἐν τῷ μύθῳ «ὃ μὲν χελιδὼν τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώποις παρεικάζε-ται, ἡ δὲ ἀηδὼν τοῖς φιλερήμοις κατὰ τὸν Θεὸν μοναχοῖς, οἵτινες τὸν κόσμον ἔφυγον» — ἔνθα ὁ Κοραῆς· «δῆλον ὅτι τῆς τῶν μοναχῶν ἀγέλης ἦν ὁ τὸν μῦθον διασκευάσας· καὶ ὅρα μοι τὴν εὐφθειαν τοῦ ἀνδρός· ταῖς γὰρ ἀηδῶσι παρεικάζων τοὺς φιλερήμους μοναχοὺς, δηλὸς ἐστὶν ἀποσκορακίζων ἀπαξάπαντας τοὺς ἀναστρεφόμενους ἐν κόσμῳ, καὶ γάμον ἔλως ἀναιρῶν· οὐδὲ τοῦτο δὴ τὸ πρόχειρον ἐννοήσας ὅτι καὶ ἀηδῶν τεκνοποιεῖται». Φαίνεται ὅτι ὁ καλόγηρος, ὁ καλλιτεχνήσας τὸ ἐπιμύθιον εἰς τὸν περὶ ἀηδῶνος μῦθον, ἔγραψε καὶ τὸν ἐπιλογον εἰς τὸν τῶν πιθήκων. «Τοὺς πιθήκους φασὶ δύο τίκτειν· καὶ τὸν μὲν ἕτερον στέρχειν καὶ μετ' ἐπιμελείας τρέφειν, τὸν δὲ ἕτερον μισεῖν. Συμβαίνει δὲ κατὰ τινα τύχην, τὸν μὲν ἐπιμελούμενον καὶ ἀγκαλιζόμενον παρὰ τῆς μητρὸς ἀποπνίγῃσθαι, τὸν δὲ ὀλιγωρούμενον ἐκτελεῖσθαι· ὁ λόγος δηλοῖ ὅτι πάσης προνοίας ἡ τύχη δυνατωτέρα». Πρὸς ταῦτα παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς ὅτι, παρὰ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, ἀπιθάνως πέπλασται ὁ μῦθος ὑπὸ ἀμαθεστάτου γραμματικοῦ· ἔπειτα δὲ παρατίθεται καὶ τὸ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Νευελέτου μακρὸν τοῦτο ἐπιμύθιον· «τοιοῦτον ἦθος ἔχουσί τινες τῶν ἀνθρώπων, οἷς αἰεὶ ἐχθραίνειν ἐστὶ καλὸν ἢ φιλεῖν, ὅπερ καὶ παρὰ γονέων πολλὰκις πρὸς οἰκεῖα γίνεται τέκνα· ὅσα δὴθεν φιλῶσιν, αὐτὰ τῆς σωτηρίας ἐμποδίζουσιν· ὅσα δὲ δὴθεν μισῶσιν, αὐτὰ εὐκόλως πρὸς σωτηρίαν ἀπέρχεται καὶ τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα περιβάλλεται». Ἦτο δυνατόν νὰ ὑπομείνη ὁ Κοραῆς τὸ γελοῖον τοῦτο ἐπιμύθιον; «Ὅρα δέ μοι (λέγει) καὶ τοῦ Ἑλληνιστοῦ τὸ ἄμουςον, καὶ τοῦ Μοναχοῦ τὸ μισάνθρωπον. Τοῦ μὲν γὰρ ἐπιμυθίου ἡ σύνταξις ἄνδρα τῆς ἐλληνικῆς κομψείας ἀλλότριον καὶ γραμματικὸν αὐτόχρομα φιλοσοφίας ἄμοιρον κατελέγχει· τὸ δὲ πάντας τοὺς μὴ τὸ μοναχικὸν περιβαλλομένους σχῆμα σωτηρίας ἀποκλείειν, τῆς εὐαγγελικῆς φιλάνθρωπίας ἀλλότριον, καὶ μονοῦ θηριῶδες.

Τοιόνδε δ', ὃ πίθηκε τὸν πώγων' ἔχων,

Εὐνοῦχος ἡμῖν ἤλθεε ἐσκευασμένος,

καὶ τὰς ἑλληνικὰς Μούσας ἀφανίζων, καὶ τῆς τίμιον τὸν γάμον ἀποφηναμένης Ὀρησκείας καταγελῶν». Ἀλλὰ κατακρίνων τοὺς μοναχοὺς, οὐδαμῶς ἀμνημονεῖ ὁ Κοραῆς καὶ τῶν ἀφιλοσόφων γραμματικῶν. «Τὸν πίθηκον ἐκάλουν μιμῶ (ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ μαῖμου) διὰ τὸ ἄγαν μιμητικὸν τοῦ ζώου· μιμεῖται γὰρ ὅ,τι περ ἂν ἴδῃ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ γελοιότερον ἅπαντα, ἀτεχνῶς ὥσπερ καὶ οἱ δῖχα φιλοσοφίας πιθηκίζοντες γραμματικοί». Ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ τοῦ φαλακροῦ ἱππέως, (ὅστις «ξένας τρίχας τῇ ἐαυτοῦ κεφαλῇ περιθεῖς, ἵππευσεν, ἄνεμος δὲ φυσήσας ἀφείλε ταύτας») ἀναγινώσκεται «γυμνοὶ γὰρ ἤλθομεν οἱ πάντες, γυμνοὶ οὖν ἀπελευσόμεθα». ἔνθα ὁ Κοραῆς — «ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Ἰώβ «γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ» παρώδηκε ταῦτα ὁ ἀφιλόσοφος γραμματικὸς, τὰ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις συναναφύρας, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῶν μύθων τούτων· ἡ δὲ φιλοσοφία, εὐσεβεστέρας ἔχουσα περὶ τῶν θεῶν δοξας, ταῦτα λέγει «ὁ θεὸς ἐγκαταμιγνύς ἀνθρωπίναις χρείαις οὐ φείδεται τῆς σεμνότητος, οὐδὲ τηρεῖ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μέγεθος αὐτῷ τῆς ἀρετῆς». Ὅπου τὸ ἐπιμύθιον εἶναι ἀνοίκειον, ἢ κακίζει αὐτὸ «ὡς παντάσιν ἀπροσδιόνησον» ἢ συντάσσει ἴδιον ἐπίλογον προσφύεστερον, ἐνίοτε δὲ διορθοῖ καὶ αὐτὸν τὸν μῦθον. Τὸν μῦθον Ἀλώπεκος καὶ Βάτου λέγει ἀνόητον, «τὴν γὰρ πανουργεστάτην ἀπάντων τῶν ζώων ἀλώπεκα καὶ τῆς ἀψύχου βάτου ἀλογωτέραν ὑποτίθουσιν». Ὁ μῦθος τοῦ ἀσπάλακος ἄρχεται διὰ τῶν λεξέων «ὁ ἀσπάλαξ τυφλὸν ζῶν ἐστι»· «ἡ τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἀκριβεστέρα ἐπιστήμη (λέγει ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς) ἀπέδειξε τὸ περὶ ἀσπάλακος ψεῦδος ὄν· οὐ γὰρ τυφλὸς ὅλως ἐστίν· ἀλλ' οὕτω μικροῦς ἔχει τῶν ὀμμάτων τοὺς πόρους, ὥστε μόλις εἶναι συνόπτους τοῖς ὀρώσι τὸ ζῶον». Καὶ ἄλλοι πολλοὶ μῦθοι, ἐν οἷς καὶ ὁ τῶν ὑαίνων, ὅτι γίνονται ποτὲ μὲν ἄρσενες, ποτὲ δὲ θήλειαι, «ἀντιφέρονται προδήλως τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ, ἥτις ψεῦδος ὄν ἀπήλεγξε τὸ τῆς ὑαίνης ἀνδρόγυνον». Γνωστὸς τοῖς πᾶσιν ὁ τοῦ ὀρνιθοθήρου μῦθος. «Ὀρνιθοθήρας ἔρρισιν ἴστη παγίδας· κορυδαλὸς δὲ τοῦτον πόρρωθεν ἰδὼν ἐπυθάνετο τί ποτ' ἐργάζοιτο. Τοῦ δὲ, πόλιν κτίζειν, φαμένου, εἶτα δὲ πορρωτέρω ἀποχωρήσαντος καὶ κρυβέντος, ὁ κορυδαλὸς, τοῖς τοῦ ἀνδρὸς λόγοις πιστεύσας, προσελθὼν εἰς τὸν βρόχον ἐχλῶ. Τοῦ δὲ ὀρνιθοθήρου ἐπιδραμόντος,

»

ἐκεῖνος εἶπεν· ὦ οὗτος, εἰ τοιαύτην πόλιν κτίξεις, οὐ πολλοὺς εὐρήσεις τοὺς ἐνοικοῦντας· τὸ τέλος τοῦ μύθου εἶναι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς λίαν ἀπροσφύς· «οἰκειότερον ἂν τις ἐπιθείη τέλος τῷ μύθῳ «εἰ τοιαύτην ἦδειν τὴν κτιζομένην πόλιν, προειλόμην ἂν τὴν ἐν ἐρήμοις διαίταν». Ἐν τῷ μύθῳ «ἀετὸς καὶ κύνθαρος» οὗ μνημονεύει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ζεὺς συνεβούλευε τῷ κανθάρῳ «διαλλάγας πρὸς τὸν ἀετὸν θέσθαι». Ὁ Κοραῆς δὲν ἐγκρίνει τοῦ Διὸς τὴν παρέμβασιν· «ἀλόγως πᾶν κανθάρῳ συμβουλευὼν πέπλασται ὁ Ζεὺς· πολὺ γὰρ τὸ μεταξὺ Διὸς καὶ κανθάρου· γρῆ δ' οὐδὲ μύθους γράφοντα ἀμελεῖν τοῦ πρέποντος καὶ ὁπωσοῦν πιθανοῦ». Ἀηδῶν, ἐπὶ δένδρῳ καθεζομένη, ἦδεν· ἰέραξ, ἰδὼν τὴν ἀηδόνα καὶ τροφῆς ἀπορῶν, συνέλαβεν ἐπιπτάς· Ἡ ταλαίπωρος ἀηδὼν, μέλλουσα νὰ ἀναιρεθῇ, ἐδέετο τοῦ ἰέρακος ὅπως μὴ καταφάγῃ αὐτήν, ἀπ' οὗ μάλιστα δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ πληρώσῃ ἰέρακος γαστέρα· «δεῖν δέ, αὐτὸν, τροφῆς προσδεόμενον, ἐπὶ τὰ μείζω τῶν ὀρνέων τραπέσθαι». Καὶ ὁ ἰέραξ ὑπολαβὼν εἶπεν «ἀλλ' ἔγωγε ἄφρων ἂν εἴην, εἰ τὴν ἐν χερσὶν ἐτοίμην τροφήν ἀφείς, τὰ μὴ φαινόμενά πω διώκοιμι». Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι «καὶ τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀλόγιστοί εἰσιν οἱ δι' ἐλπίδα πλείονων τὰ ἐν χερσὶ προέμενοι». Πρόδηλος τοῖς πᾶσιν ἡ ἀσυνεσία τοῦ γράψαντος τὸ ἐπιμύθιον· «ἀλόγιστον μὲν οὖν τὸ ἐπιμύθιον (ἐπάγεται ὁ Κοραῆς), τὴν ἀδικὸν ἀρπαγὴν εἰς ἀρετὴν μεταποιεῖν· οἰκειότερον δ' ἂν ἐπιμηθεύσαις «οἱ ὑπὸ δυνατωτέρων ἀδικούμενοι, μάτην αὐτοὺς πολλάκις δυσωπῆσαι σπουδάζουσιν». Οὐ μόνον διώρθωσε μύθους καὶ ἐπιμύθια ὁ Κοραῆς, ἀλλὰ συνέταξεν ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ 23 καὶ τριάντα μύθους, ἐπισυνάψας αὐτοὺς ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἀπὸ τῆς 497 μέχρι τῆς 515 σελίδος. «Ἐν τέλει τῆς ἐκδόσεως (λέγει) προσετέθησαν ὀλίγοι μῦθοι γραμμένοι εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν· αὐτοὶ ἦσαν ἑκατὸν πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν, συνθεμένοι ἀπὸ φίλων· μὲ πολλὰς δεήσεις καὶ μὲ συνθήκην νὰ μὴ τὸν ὀνομάσω, μόλις ἐπέισθη νὰ μὲ συγχωρήσῃ νὰ διαλέξω ἐξ αὐτῶν ὀλίγους τινάς (36). Ἄν ἦναι καλοὶ, ἔγινε καὶ εἰς ἡμᾶς ἀρχὴ συγγραφῆς ἰδίας· ἐὰν ἐξεναντίας δὲν ἔχωσι τοῦ μύθου τὰς ἀρετάς, ἔγινε καὶ δοκιμὴ οὐχὶ ἀκαρπος, ἐπειδὴ μέλλει νὰ παρακινήσῃ ἄλλους εἰς μίμησιν». Τὸ προτεθειμένον τῶν μύθων τούτων προοίμιον εἶναι· χαριέστατον. «Ἦτο καιρὸς (λέγει) ὅτε τὰ ὀνομαζόμενα ἀπὸ τοῦς λογικοῦς ἡμᾶς ἄλογα ᾤω, ἐσυλλογίζοντο καὶ ἐλάλουν ὡς ἡμεῖς καὶ καμμίαν φερὰν φρονιμώτερα παρ' ἡμᾶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ κακῶς ἐμεταχειρίσθησαν τὸ λογικόν, ὁ Ζεὺς,

ὀργισθεῖς, τῶν ἐπῆρε πρῶτον τὸν νοῦν, ἔπειτα τὰ ἐστέρησε καὶ τὸν προφορικὸν λόγον· τὸ ὅποιον ἴσως πάθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἐὰν δὲν μάθωμεν νὰ συλλογιζώμεθα καὶ νὰ λαλῶμεν ἀφ' ὅτι συνειθίζομεν φρονιμώτερα. Τὸν καιρὸν λοιπὸν τῆς λογικότητος τῶν ἀλόγων ζῶων, ἀνθρωπός τις, ὀνομαζόμενος Αἰώωπος, περιεργαζόμενος τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν, ἐσυνάθροισε πολλὰς ἱστορίας, τὰς ὁποίας σήμερον, μὴ βλέποντες πλέον εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν τὰ ζῶα, νομίζομεν καὶ ὀνομάζομεν Μύθους. Τοιοῦτους μύθους ἠθέλησα κ' ἐγὼ νὰ συνθέσω τινὰς, εἰς ὠφέλειαν τῶν παιδαρίων, ἐκείνων μάλιστα, ὅσα διὰ κακὴν τύχην, συναναστρέφονται μὲ μεγάλους τὴν ἡλικίαν ἀνδρας, μὴδὲ τόσῃ γινῶσιν ἔχοντας, ὅσην ἔχουσι τοῦ Αἰώωπου τὰ ζῶα». Κατὰ τὸν ὅρισμὸν τοῦ Κοραῆ, «ὁ μῦθος εἶναι πλάσμα λόγων ἢ πράξεων ἀνθρωπίνων ἀναφερομένων εἰς ἄλογα ζῶα, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι τῆς διαγωγῆς τῶν ἀνθρώπων ἢ διόρθωσις». Καὶ ἐπειδὴ ἀναγκαῖον εἰς τὴν σύστασιν τοῦ μύθου τὸ ψεῦδος, ὁ ὁρθὸς λόγος διδάσκει «ὅτι ἢ εἰς ἄλλας τοῦ βίου περιστάσεις ἐπονειδιστος τέχνη τοῦ νὰ κάμνη τις τὸ ψεῦδος τόσον πιθανὸν ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὸν μῦθον εἶναι ἀρετὴ». Ὅλῃγα μόνον ἐφιλοσόφησεν ὁ Κοραῆς περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ μύθου, ἐν παρόδῳ δὲ ἀναφέρει ἐν τῷ προοιμίῳ τὸν γερμανὸν Λέσιγκ, ὁπόθεν συνάγεται ὅτι οὐδαμῶς ἀνέγνω ὅσα ὁ μεγαλάνυμος οὗτος ἀναμορφωτῆς τῆς γερμανικῆς φιλολογίας συνέγραψε περὶ μύθων. Ἡ ὀλιγωρία αὕτη τοῦ Κοραῆ εἶναι τοσοῦτω μάλλον παράδοξος, ὅσῳ αἱ πέντε τοῦ Λέσιγκ διατριβαὶ περὶ τῶν μύθων, συντεθεῖσαι κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων δοκιμίων περὶ τῆς καθόλου μυθογραφίας. Ἐξεπόνησε προσέτι ὁ Λέσιγκ τῷ 1759 τρία βιβλία μύθων ἐν λόγῳ πεζῷ, λαβὼν τῶν πλείστων τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ Αἰλίου τοῦ πάντες οἱ μῦθοι οὗτοι εἶναι βραχεῖς ὡς ἐπιγράμματα, καταμηνύουσι δὲ εὐρετικὴν καὶ δημιουργικὴν δύναμιν ἀξιοθαύμαστον, οὐδέποτε ὑπερβαίνουσιν τὰ ὅρια τοῦ αὐστηροῦ μέτρου καὶ τῶν ἀκριβεστάτων φιλοσοφικῶν καὶ ἠθικῶν κανόνων. Πρῶτος ὁ Λέσιγκ, καθελὼν διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του τὰ ἀκρίτως παραδεδομένα, ἠρεύνησε τὴν οὐσίαν τοῦ μύθου, τὴν χρῆσιν τῶν ζώων ἐν τῷ μύθῳ, τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ μύθου καὶ τὴν εἰδικὴν τούτου ὠφέλειαν ἐν τοῖς σχολείοις, ὑποβαλὼν εἰς κριτικωτάτην βάσκανον τοὺς περὶ μύθου ὁρισμοὺς καὶ τὰς θεωρίας παλαιῶν τε καὶ νέων συγγραφέων. Ὁ ἐν Δρέσδῃ καθηγητῆς Νάϊσνερ, ἐξελληνίσας τοὺς μύθους τοῦ Λέσιγκ, ἐξέδωκεν αὐτοὺς ἐν Λιψία τῷ 1883 μετὰ τοῦ γερμανικοῦ κειμένου.

{ εἰς ὁμοίαν
μύθου

Συνέβη καὶ εἰς τὸν λογοποιὸν Αἴσωπον ὅ,τι εἰς τὸν ἐποποιὸν Ὀμηρον. Ὅπως τοῦ θειοτάτου αἰδοῦ ἡμισοβητήθη ἡ προσωπικὴ ὑπαρξίς, τὸ δὲ ὄνομα «Ὀμηρος» ἡρμηνεύθη ὡς δηλοῦν τὸν ὁμοῦ ἄροντα ἦτοι συναρμόζοντα διαφόρα ἔπη, παραπλησίως καὶ «ὁ προγάτωρ, βλαίσος καὶ κυρὸς» Αἴσωπος ὑπελήφθη συμβολικὸν ὄνομα, ἐμφαίνον Αἰθίοπα, δηλ. Μαῦρον, Ἀνατολίτην. Ἡδὲ ὁ Εὐστάθιος ἀναφέρει τὴν ἐκ τοῦ αἴθω καὶ ὦψ σύνθεσιν τοῦ ὀνόματος, ἥτις, καὶ ἀληθεύουσα, οὐδαμῶς αἴρει τὴν προσωπικὴν τοῦ μυθοποιῦ ὑπόστασιν. Ὡς πάλιν ἡ γέννησις τοῦ Ὀμήρου συνέπεσεν ἐν πόλεσιν. αἵτινες ὑπῆρξαν ἐστία τῆς παναρχίας ἐποποιίας, οὕτω καὶ τοῦ Αἰσώπου ἡ γέννησις τίθεται ἐν χώραις, ἐνθεν ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν ἢ ἐνθα ἔτυχον ἰδιαιτέρας θεραπείας οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι. Ὁ μὲν Ὀμηρος ἡξιώθη θείων τιμῶν, καὶ οἱ Σμυρναῖοι ἱδρυσαν αὐτῷ ἱερὸν, τὸ Ὀμήρειον. Τοῦ δὲ Αἰσώπου μυθολογεῖται μετενσωμάτωσις ψυχῆς καὶ δὴ καὶ ἀναβίωσις, διότι ὁ διχρότης μυθοποιὸς ὤφθη μαχόμενος ἐν Θερμοπύλαις μετὰ τῶν τριακισίων ὑπὸ τὸν Λεωνίδα Σπαρτιατῶν! Ὁ Κοραῆς ἱστορεῖ ἐν συντομίᾳ τοῦ Αἰσώπου τὸν βίον· ἐν πρώτοις ἀποδέχεται ὅτι ὁ ἐπ' ὀνόματι Μαξίμου τοῦ Πλανούδου φερόμενος ἐκτενὴς τοῦ Αἰσώπου βίος ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ῥωμαντικὸν διηγημα (νεωτάτη καὶ ἐπιδιωρθωμένη τούτου ἔκδοσις εὑρεται ἐν ταῖς *Fabulae Romanenses* ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἐβερχαρδ, ἐν Λειψία 1872) εἶναι γνήσιοι ἔργον τοῦ σοφοῦ ἐκείνου μοναχοῦ, ὅστις ἀκμάσας περὶ τὴν 14 ἑκατονταετηρίδα, συνέγραψεν οὐχὶ ἀδόκιμα γραμματικὰ πονήματα, ἡρμηνευσεν ἄριστα ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν ῥωμαίους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἐποίησατο δὲ σπουδαίας καὶ πολυτίμους συλλογὰς ἐλληνικῶν ἐπιγραμμάτων. Ἡ βιογραφία αὕτη εἶναι ἀναξία τοῦ Πλανούδου· ἄλλως δὲ ἔνια τῶν περιεχόντων αὐτὴν ἀντιγράφων εἶναι πολλῷ παλαιότερα τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν ἔζησεν ὁ Πλανούδης. Καὶ ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ βιογραφίᾳ ταύτῃ εἰκονίζεται ὁ Αἴσωπος ὡς μάχος καὶ ἀγύρτης, κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῷ μεσαιῶνι θεωρίας, εἰκάζεται ὅτι ἐγράφη ἐπὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος. Ὁ πρῶτος τὰ περὶ Αἰσώπου παραδεδομένα διηγήματα κριτικῶς ἐξετάσας εἶναι ὁ καθηγητὴς Γράουερτ (1825). Ὅτι διετίρψεν ὁ Αἴσωπος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κροίσου, ὅτι ἦλθεν εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς λεγομένους ἐπτὰ σοφοὺς, ὅτι ἐπορεύθη εἰς Κόρινθον παρὰ τὸν Περικλῆδον καὶ ὅτι ἐπεδήμησεν εἰς Ἀθήνας, τυραννεύοντος τοῦ Πεισιστράτου, ταῦτα καὶ ἄλλα ἱστορήματα ἀπέδειξεν ὁ Γράουερτ ἀπίθανα ἢ χρονολογικῶς ἀσθήρικτα. Μετὰ τὸν Γράουερτ, ὁ ἀρχαιολόγος

Ουέλκερος, διατεμών τὰ τρωτὰ μέρη τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ εἰς Δελφοὺς ἀποδημία τοῦ Αἰσώπου καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Φαιδριάδων πετρῶν κατακτηρημισμὸς αὐτοῦ εἶναι ἐπινοήματα, πλῆσθέντα ἴσως κατ' ἀπομίμησιν ἄλλων παραπλησίων μύθων. Εἶδόμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ὁ βραββίνος Λανθσβέργερ, ἀγνοῶν ὅτι πολλὰ τῶν ἐπιμυθίων συνετέθησαν ὑπὸ καλογῆρων, διατείνεται ὅτι οἱ αἰσώπειοι μῦθοι ἐδημιουργήθησαν ἐν Παλαιστίνῃ, ἀκριβῶς δὲ τούτου ἕνεκα εὗρηται ἐν τοῖς ἐπιλόγοις τοσοῦτοι ὑπαινιγμαὶ εἰς ῥήτὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς!! Κατ' ἄλλον γερμανὸν καθηγητὴν, τὸν Ζύνδελ, οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐκομίσθησαν ἐκ τῆς Αἰγύπτου· «ταῦτόν γὰρ Αἰσώπος τῷ Αἰθίοπι» λέγει καὶ ὁ παλαιὸς βιογράφος ὑπανισσόμενος ἴσως τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γένεσιν τοῦ μύθου. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ὁ Αἰθίοψ μετεσχηματίσθη εἰς τὸ Αἴσωπος; Ἕτεροι λόγιοι, ἐν οἷς ὁ γάλλος Loiseleur Deslongchamps καὶ ὁ Βάγκενερ (ἐν τῇ διατριβῇ «περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀπολόγων τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος» 1854) γνωματεύουσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες παρέλαβον τοὺς μύθους ἐκ τῆς Ἰνδικῆς. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀντιλέγει ὁ πρῶτανις τῶν ἰνδολόγων, Ουέβερς, ὅτι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μύθοις ἐνοικεῖ τοσαύτη ἀρχέγονος χάρις, φυσικὴ ἀλήθεια καὶ πρωτοτυπία, ὥστε μετὰ μεζζονος πιθανότητος ἡδυνάτο τις νὰ συμπεράνῃ τὸ ἀντίστροφον ὅτι δηλαδὴ ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τὴν Ἰνδικήν, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ δράματος, ὅπερ εἶναι τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτόχρημα ἀπομίμησις. Μετὰ τὸν Ουέλκερον, διέλαβον περὶ τοῦ Αἰσώπου ἐν ταῖς οἰκείαις γραμματολογίαις, διὰ βραχέων μὲν ὁ Μύλλερς, διὰ μακροτέρων δὲ ὁ Βερνχάρδου καὶ ὁ Βέργκ· σὺν τούτοις δὲ ἡ πρὸ τούτων ὁ γάλλος Ἐδελεστάνδ Δυμερίλ ἐν τῇ *Histoire de la fable ésoyrique* (1854) καὶ ὀλίγω πρότερον ὁ Χέρτσεβεργ ἐν τῇ πραγματείᾳ «περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μύθου καὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀνεξίξεως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν» (1846). Αἰσώπου βίον ἐγραψεν ἰταλιστὴ καὶ ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης (ἐξελληνισθέντα ἐν Κερκυρᾷ τῷ 1857 ὑπὸ Ἰ. Βερβιτσιώτου) κατὰ τὰς σωζομένας πηγὰς· ἀλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο ἔργον τοῦ σοφοῦ Κερκυραίου οὐδεμίαν ἔχει ἀξίωσιν κριτικῆς ἀκριβείας, εἶναι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡρانیσμένον ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ Αἰσώπου βιογραφιῶν. Ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἐμβριθέστεραι πασῶν τῶν ἄλλων διατριβῶν εἶναι «αἱ ξητήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν μύθων» (1862) ὑπὸ τοῦ Κ. Κέλλερ, καθηγητοῦ τῶν κλασικῶν γραμμάτων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πράγας. Ὁ ἐμβριθὴς οὗτος ἀρχαιολόγος

διεξετάζει τὴν ὑπόστασιν τῶν αἰσωπειῶν μύθων, τὰς διαφορὰς περὶ τούτων παραδόσεις, τὸν Αἰσωπον αὐτὸν κατ' ἰδίαν, τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν μύθων πρὸ τοῦ Βαβρίου καὶ αὐτὸν τὸν Βάβριον. Αἱ συναγωγαὶ τῶν καλουμένων αἰσωπειῶν μύθων εἶναι πολυποικίλον κρᾶμα πονημάτων πάντῃ διαφόρων ἀλλήλοις, παράδοξον δὲ τῇ ἀληθείᾳ πῶς ἔτυχε νὰ ἀχθῶσιν ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σύνοψιν καὶ ὑφ' ἑν καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα τοσοῦτον ἑτερογενῇ διηγήματα. Οἱ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Αἰσώπου φερόμενοι μῦθοι, δὲν εἶναι μόνον μῦθοι ἀλλὰ καὶ παραμύθια ἀνέκδοτα, ἀλληγορίαι, παραβολαί, αὐτόχρημα κυκεῶν. Ὁ Κέλλερ, ἀποδεχόμενος τὴν ταυτότητα τῆς καταγωγῆς πολλῶν ἑλληνικῶν καὶ ἰνδικῶν μύθων, δὲν ἀπορρίπτει τὴν δόξαν, καθ' ἣν διὰ τῶν Ἀσσυρίων, μετηνέχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰνδικοὶ μῦθοι· αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς μνημονεύει τὴν πρὸς τὰς μυθικὰς διηγήσεις ὑπερβολικὴν ῥοπὴν τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Ἀράβων. Ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις ἰνδικῶν μύθων ἐπὶ τοὺς αἰσωπεῖους ἐγένετο, κατὰ τὸν Κέλλερ, σποράδην· οἱ πλεῖστοι τῶν αἰσωπειῶν μύθων εἶναι πρωτότυποι, ἀληθεύει δὲ ὅτι, ὀψιαιτέρον εἰσῆχθησαν εἰς τὴν ἰνδοπερσικὴν τῶν μύθων φιλολογίαν πολλοὶ ἑλληνικοὶ ἀπόλογοι. Οὐδὲν ἤττον εἶναι βέβαιον, ὅτι ἔνιοι τῶν αἰσωπειῶν μύθων παρελήφθησαν ἐκ τῆς Λυδίας καὶ Φρυγίας. Περὶ τῆς προσωπικῆς τοῦ Αἰσώπου ὑπάρξεως οὐδεμίαν ἔχει ὁ Κέλλερ ἀμφιβολίαν· τὸ «Αἰσωπος» εἶναι κύριον ὄνομα Φρυγός, δηλοῖ δὲ τὸν ὄντων τὴν αἴσαν ἥτοι τὸ δίκαιον. Ὁ Αἰσωπος οὗτος, ὁ τὸν Ὀμηρικὸν Θεοσίτην τῇ αἰσχροτῇ τοῦ εἰδους ὑπερβαλόμενος, τὴν δὲ ψυχὴν ἀγχνουστάτος καὶ πρὸς ἐπίνοιαν πᾶσαν ἐπηβολώτατος, ἔζησε κατὰ τὴν ἔκτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ἐν Σάμῳ, ἔνθα ἀπῆχθη δοῦλος ἐκ Φρυγίας. Ἡ παρά τῶν ἐν Δελφοῖς ἱερέων κατάρρηψις αὐτοῦ ἐκ τῆς Ὑαμφείας πέτρας, ὑπομνήσκει τὸν μυθικὸν θάνατον πολλῶν ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν, λ. γ. Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι καὶ ὁ τῷ Αἰσώπῳ συνῆλιξ Πυθαγόρας ἀπώλετο ἐνεκα τῆς πρὸς τὰς ἰδίας ἀρχὰς ἀφοσίωσews. Πολλαχοῦ τῆς διατριβῆς του παραπέμπει ὁ Κέλλερ εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ, οὗ καὶ ἀσπάζεται δόξας τινὰς, ἀναφερομένας εἰς τὰς διαφορὰς μύθων συναγωγὰς Νικοστράτου, Ἀφθονίου, Θέωνος καὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως· διαρρήδην δὲ παρατηρεῖ ὅτι εἶναι πιθανωτάτῃ ἡ τοῦ Κοραῆ εἰκασία, καθ' ἣν «ὁ Βάβριος ἔλαβε τοὺς Αἰσωπιακοὺς μύθους ἀπὸ τὴν συναγωγὴν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως». Ἡ περὶ Αἰσώπου καὶ Αἰσωπειῶν μύθων («λίαν σοφὴ» κατὰ Sinner) εἰσαγωγή τοῦ Κοραῆ, ἐν συνόλῳ σκοπούμενη, εἶναι ἡ πληρεστάτη

πραγματεία ἐξ ὧν συνετέθησαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα· διότι ὁ Κοραῆς συμπεριέλαβε καὶ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, ἐν ᾧ ὁ Κέλλερ καταλήγει εἰς τὸν Βαβρίον, ὁ δὲ Δρέσελ (*Zur Geschichte der Fabel*. Berlin 1876) πραγματεύεται μόνον περὶ τοῦ «αἰσωπείου μύθου παρὰ τοῖς Ἕλλησι», δὲν ἐξέδωκε δὲ εἰσέτι τὸ δεύτερον τῆς πραγματείας αὐτοῦ μέρος, τὸ ἀπὸ τοῦ Βαβρίου μέχρι τῶν Βυζαντίων. Ἡ «ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ μύθου» ἦν ὁ ἄγγλος καθηγητὴς Ῥούθερφορντ παρενέθηκεν ὡς δεύτερον κεφάλαιον τῆς εἰς τοὺς μυθιάμβους τοῦ Βαβρίου εἰσαγωγῆς του, συγχειμένη ἐκ σελίδων 26, εἶναι ἀπλῶς ἐπανάληψις τῶν ὑπ' ἄλλων καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένων. Ἐν μόνον καινὸν λέγει ὁ ἄγγλος καθηγητὴς, τοῦτο, ὅτι τὸ λεγόμενον ἐν τῷ τοῦ Πλάτωνος Φαίδωνι («περὶ γάρ τοι τῶν ποιημάτων ὧν πεποίηκας, ὦ Σώκρατες, ἐντείνας τοὺς τοῦ Αἰσώπου λόγους κτλ.») εἶναι δῆθεν αὐτόχρημα πλατωνικός μῦθος! Κατὰ τὰ ἄλλα, ὁ Κ. Ῥούθερφορντ ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποτυπώσῃ τις ἀκριβῶς τὴν γένεσιν τῶν ἑλληνικῶν μύθων. Περὶ δὲ τῆς τοῦ παναρχαίου ἑλληνικοῦ ἀπολόγου ἱστορίας ἐξέδωκε πρὸ μικροῦ ἐν Κολωνίᾳ ἐπιμελῆ διατριβὴν ὁ γερμανὸς Νάϋβνερ (*Apologi graeci antiquissimi historia critica*. Köln 1889).

Ἡ πρώτη τῶν Αἰσωπείων Μύθων συναγωγὴ, τυπωθεῖσα περὶ τὰ τέλη τῆς πεντεκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τοῦ Πισαίου λογίου Buonaccorso (Bonus Accursius) περιέχει 147 μύθους, συντεταγμένους δῆθεν ὑπὸ τοῦ Πλανούδου. Ὁ Ἄλδος μετετύπωσεν τῷ 1505 τὴν ἐκδοσιν ταύτην, τῷ δὲ 1546 ὁ Ῥοβέρτος Στέφανος ἐξέδωκε παρομοίαν συλλογὴν, εἵκοσι μύθοις ἐπηυξημένην ex vetustissimo codice bibliothecae regiae. Τῷ 1610 ὁ Isaak Nicolaus Nevelet ἐτύπωσεν ἐν Φραγκοστορίῳ τὴν *Mythologia Aesopica*, ἐνθα περιέλαβε 148 τέως ἀνεκδότους μύθους, ἀντιγράψας αὐτοὺς ἐκ πέντε κωδίκων τῆς Παλατίνης Βιβλιοθήκης. Ἐτέρα αἰσωπείων μύθων συλλογὴ ἐτυπώθη τῷ 1718 ἐν Ὁξωνίῳ, ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῆς αὐτοῦ βιβλιοθήκης Χούδσων· εἶναι δὲ αὕτη μᾶλλον τῶν προγενεστέρων ἐπιδιωρθωμένη καὶ ἐπηυξημένη, εἰ καὶ ὁ Χούδσων παρείδῃ τὸν κώδικα τῆς Βοδλειανῆς Βιβλιοθήκης· τούτου τὸ ἔργον μετεξέδωκε τῷ 1741 ἐν Λιψίᾳ σχεδὸν ἀπαράλλακτον ὁ γερμανὸς καθηγητὴς Χάουπμαν. Ἄλλος καθηγητὴς, ὁ Λεῦσιγγερ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐν Λιψίᾳ τῷ 1741 (ἔπειτα ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις, ὧν ἡ τελευταία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1799) τοὺς ἀποδιδόμενους τῷ Πλανούδῃ μύθους μετὰ τινῶν ἄλλων παρὰ τῶν αὐτοῦ ἐκ τινος

ἐν Γότθα κώδικος (γεγραμμένου ἐν Ἑνετίᾳ ὑπὸ Ἰωάννου ἱερέως Ῥώσου τοῦ Κρητῶς) καὶ ἑτέρου ἐν Αὐγούστα σωζομένου ἀντιγράφου. Εἰς τοὺς ἀνωτέρους αἰσωπεῖους μύθους καταλεχτέον καὶ τοὺς 62, οὓς ὁ ἐν Μόσχᾳ καθηγητὴς Matthäi ἐξέδωκε τῷ 1781 ἐκ δύο ἐν Μόσχᾳ ἀντιγράφων τῆς 13 καὶ 14 ἑκατονταετηρίδος, ὡς δῆθεν πόνημα τοῦ πέρσου φιλοσόφου Συντίπα· ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εὗρηται καὶ ἐν ἄλλαις αἰσωπεῖων μύθων συναγωγαῖς, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὀφείλουσι τὴν γένεσιν αὐτῶν εἰς τὸν κάλαμον βυζαντίου τινὸς λογιστάτου τῆς 10 ἢ 11 ἑκατ. Μετὰ τὸν Χεύσιγγερ τοὺς αἰσωπεῖους μύθους ἐξέδωκε τῷ 1781 ἐν Λιψία μετ' ὀλίγων σημειώσεων, ὁ καθηγητὴς Ἑρνέστης, τοῦτου δὲ τὴν συναγωγὴν ἔλαβε κυρίως πρὸ ὀρθαλμῶν ὁ Κοραῆς. Ἰσχυρὰν αἰσθησιν ἐνεποίησαν εἰς τοὺς φιλολόγους δύο ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Φούρια (ἐφόρου τῆς Λαυρεντιακῆς Βιβλιοθήκης) ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1809 (εἶτα δὲ ἐν Λιψίᾳ τῷ 1810) τυπωθεῖσαι συλλογαὶ αἰσωπεῖων μύθων, ὧν ἡ μεῖζων περιέχει 199, ἡ δὲ ἐλάστων 36 μύθους. Τὸ ἀντίγραφον, ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ μεῖζων συλλογὴ, ἦτο ἄλλοτε κτῆμα τοῦ περιωνύμου τῶν Βενεδικτίνων μοναστηρίου Μοντεκασίνου, εἶτα δὲ μετεκομίσθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐκ τῶν 199 τούτων μύθων, τέσσαρες μόνον εἶναι ὅλως νέοι, ἅπαντες ὁμῶς εἶναι ἄλλως συντεταγμένοι ἢ ὅπως οἱ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ἐκδοθέντες. Ἡ ἐλάστων συλλογὴ, ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ἀντιγράφου τῆς ἐν Βατικάνῳ βιβλιοθήκης. περιλαμβάνει, ἐπὶ 36 μύθων, 24 τῶς ἀγνώστους μύθους, καὶ 12 τοῦ Βαβρίου μυθιστορίας. Ὅποτε ἐξεδόθη ἡ συλλογὴ τοῦ Φούρια, ὁ Κοραῆς κατεγίνετο ἤδη περὶ τὴν συναγωγὴν πάντων τῶν προεκδεδομένων αἰσωπεῖων μύθων· ἀπορῶν δὲ τοῦ ἀναγκαστοῦ χρόνου ὅπως ἀντιπαραβάλῃ πρὸς ἀλλήλας τὰς διαφόρους τῶν μύθων ἀναγνώσεις καὶ γραφάς, μετέγραψεν αὐτόθεν 366 παραλήλουθους μύθους· πλὴν δὲ τούτων, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ περιεχόμενον διαφόρων μύθων, ἀνέρχεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Κοραῆ εἰς 426. Μετὰ τὸν Κοραῆν, ἐξέδωκεν ὁ Σινιδέρος τοὺς αἰσωπεῖους μύθους κατὰ τὸ Αὐγούσταϊον ἀντίγραφον. Πολλῶν δὲ ὕστερον ὁ γάλλος καθηγητὴς Ἑμμανουὴλ Μίλλερὸς ἐξέδωκε (τῷ 1841) «Notice d'un manuscrit grec contenant une rédaction inédite de fables d'Ésope, ἥτοι συλλογὴν 78 αἰσωπεῖων μύθων ἐκ τινος ἐν Παρίσιος ἀντιγράφου· ἀλλ' ἡ συλλογὴ αὕτη εἶχε πολλὰ κενὰ, πληρωθέντα ὕστερον τῇ βοήθειᾳ τοῦ Αὐγούσταϊου ἀντιγράφου, ὅπερ εἶναι πολλῶν πληρέστερον τοῦ ἐν Παρίσιος. Μετὰ τὸν Μίλλερων, ὁ καθηγητὴς καὶ γνωστὸς τῶν Ἑλλήνων φίλος,

Βλαδίμηρος Βρυνέ ἐτύπωσεν ἐξ ἄλλου ἐν Παρίσις κώδικος πέντε αἰσωπεύουσ μύθους. Ἄλλ' αἰτωπειῶν μύθων ἀντίγραφα ὑπάρχουσι πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐν μεγάλαις τε καὶ μικραῖς βιβλιοθήκαις, περὶ τὰ τεσσαράκοντα, ἅτινα δὲν εἶναι ἅπαντα ἀκριβῶς ἀντιβεβλημένα. Ἀνεξέταστος ἢ ἡμιτελὴς ἡρευνημένος εἶναι ὁ *codex manuscriptus historicus graecus* N° 130 τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐν Βιέννῃ βιβλιοθήκης, περὶ οὗ τῷ 1860 εἰδικὴν συνέταξε πρᾶγματεῖαν ὁ σοφὸς τοῦ Πινδάρου ἐκδότης, Τ. Μόρσεν· ὁ κῶδιξ οὗτος, ἀναγόμενος εἰς τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, περιλαμβάνει 130 μύθους κατ' ἀλφαριθμητικὴν τάξιν. Μετὰ τὸν Μόρσεν ἐξή-ασεν αὐτὸν ὁ καθηγητὴς Φέδδε, ὅστις καὶ ἐξέδωκε τῷ 1877 τεσσαράκοντα ἐκ τῶν μύθων τούτων. Οὐχὶ πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ ἐλλόγιμος Κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἔγραψεν ἐν τῷ παλαιογραφικῷ δελτίῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «σημειώσεις περὶ τινος κώδικος αἰσωπειῶν μύθων» ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ Χάλκην μονῆς τῆς Θεοτόκου.

Παρὰ πάντα τοὺς πόνους πολλῶν κριτικῶν, ἡ συναγωγὴ τοῦ Κοραῆ εἶναι ἔτι καὶ σήμερον ἡ πτωχὴ τῶν ἄλλων πληρεστάτη καὶ δι-εξοδικιωτάτη. Αἱ γενόμεναι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐκδόσεις, ἡ τοῦ Χάλμ (1852 καὶ 1874) ἡ τοῦ Δυβνέρου (1845 καὶ 1881) ἡ τοῦ Griez (1887) καὶ ἄλλαι, εἶναι πολλῶν τῆς τοῦ Κοραῆ ἀτελέστεραι καὶ ἰσχνότεραι. Ὁ δεινὸς φιλόλογος Χάλμ λέγει ἐν τῷ προομιῳ «ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ Κοραῆ ἐπαξίως θεωρεῖται πασῶν τῶν ἄλλων ἀρίστη» (*haec editio omnium optima merito habetur*)· πολλαχοῦ δὲ τῶν κριτικῶν αὐτοῦ σημειώσεων γράφει ὅτι ἡ δεῖνα καὶ δεῖνα τοῦ Κοραῆ διόρθωσις ἐπιστάθη ὕστερον ἐκ τοῦ Αὐγουσταίου κώδικος· «*jam Corais intellexerat, cujus sententia lectione codicis Augustei confirmata est*» «*Corais acute conjecit*» «*emendavit Corais recte*» «*rectius Corais*» «*Corais sic recte emendavit*» κτλ. Ὁ δὲ καθηγητὴς Φέδδε, ἐν τῇ πλείστου λόγου ἀξία διατριβῇ *Ueber eine noch nicht edirte Sammlung Aesopische Fabeln*, 1877, ἀποφαίνεται χωρὶς ἐνδοιασμοῦ, ὅτι «τὸ ἔργον τοῦ Κοραῆ, ἐκτενοῦς πολυμαθείας καὶ ὑγιούς κριτικῆς δηλωτικόν, εἶναι καὶ σήμερον ἔτι ἡ κρηπίς πάσης περὶ τῶν αἰσωπειῶν μύθων ζητήσεως». Καὶ ὁ προμνημονευθεὶς καθηγητὴς Δρέσελ συνεπεργινώσκει ὅτι ἡ ὑπὸ Κοραῆ συναγωγὴ τῶν αἰσωπειῶν μύθων εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἡ τελειοτάτη. Ἀλλὰ καὶ ἅμα ἐκδοθὲν τὸ τοῦ Κοραῆ πόνημα, οἱ γερμανοὶ κριτικοὶ προθύμως ἐπήνεσαν. «Ἡ προκειμένη βίβλος (ἔγραφε

τῇ 17 ἀπριλίου 1811 γερμανὸς καθηγητὴς ἐν τῇ «Γενικῇ Φιλολογικῇ Ἐφημερίδι») περιέχει πληρέστατα πᾶν ὅτι εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν αἰσωπειῶν μύθων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ· ἐπονήθη δὲ μετὰ πολλῆς σκέψεως καὶ ἀξιεπείνου σχεδίου, ὅπερ ὁ σοφὸς ἐκδότης ἔτι σκοπιμώτερον θὰ ἐξετέλει, ἂν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκτυπώσεως περιήρχετο εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἡ συναγωγή τοῦ Κ. Φούρια. Ἀληθῶς μόνος ὁ ἐκ Χίου τὸ γένος ἔλκων Κοραῆς εἶναι ἱκανὸς καὶ νὰ νοήσῃ καὶ ἀσφαλῆ νὰ ἐξενέγκῃ κρίσιν περὶ τῆς γλώσσης τῶν πλείστων ἐκ τῶν μύθων τούτων». Ἀλλὰ παράγορδον ἐξαίρεσιν ποιεῖται ὁ τῶν μυθιάμβων τοῦ Βαβρίου ἄγγλος ἐκδότης, Ῥούθερφορδ (1883) τρόφιμος τῆς ὀλλανδικῆς σχολῆς, σφόδρα θαυμαστῆς τοῦ πρυτάνεως τῶν ὀλλανδῶν φιλολόγων Κοβήτου, κατήγορος δὲ καὶ περιφρονητὴς πολλῶν γερμανῶν φιλολόγων καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῦ Δινδορφίου. Ὁ Κ. Ῥούθερφορδ σπανίως ἐπαινεῖ, ἀπειθῶς κατηγορεῖ, ἀνεπιεικῶς ἐπικρίνει, αὐθαρέτως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μεταβάλλει παραδεδομένους γραφάς, φέρει ἐκάστοτε εἰς μέσον αὐθεντικῶν δικαιώματι ρησικινδύνους καὶ παρατόλμους διορθώσεις, διορθῶν δὲ ἀρκεῖται εἰς ταύτην καὶ μόνην τὴν περατήρησιν «ὅτι ἡ δεῖνα διόρθωσις αὐτοῦ οὐδεμιᾶς χρήζει ἀπολογίας»! Οὗτος λοιπὸν ὁ καλὸς Ῥούθερφορδ ἰσχυρίζεται ὅτι «ἡ ἔκδοσις τοῦ Κοραῆ οὐδεμίαν ἔχει κριτικὴν ἀξίαν» — διατί; Διότι ὁ Κοραῆς μέγα ἔπραξε σφάλμα, νομίσας ὅτι ἡ ὑπὸ Χάουπτμαν συλλογὴ τῶν αἰσωπειῶν μύθων ἦτο πρωτότυπος, ἐν ᾧ ὤφειλε νὰ γινώσκῃ ὅτι ὁ Χάουπτμαν ἀπλῶς μετεξέδωκε τὴν ὥραιαν τοῦ Χούδσων συναγωγὴν! Παρατηρητέον ἐν πρώτοις ὅτι τὸ θρυλούμενον τοῦτο τοῦ Κοραῆ σφάλμα, εἶναι ὅλως ἐπουσιῶδες, οὐδαμῶς δὲ ἀπτεται τῆς κριτικῆς ἀξίας τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κοραῆς οὐδαμῶς περιέπεσεν εἰς τὸ προσπατόμενον αὐτῷ ἁμάρτημα· τούναντίον δὲ λέγει ῥητῶς ὅτι «τούτου (τοῦ Χούδσων) τὴν ἔκδοσιν μετεξέδωκεν εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Ὠπτεμάννος (Hauptmann)». Ὡστε καὶ ὕπνον ἐφαντάσθη ὁ ἄγγλος καθηγητὴς τὸ ἀνύπαρκτον τοῦτο τοῦ Κοραῆ λάθος. Ἀλλ' ὁ Κοραῆς ἐν τῇ κριτικῇ αὐτοῦ ὀξυδερκεῖται ἀνεκάλυψεν πρῶτος (ὅπερ ἔλαθε τὸν Φούριαν) ὅτι πολλοὶ τῶν μύθων, τῶν νῦν εἰς πεζοῦ λόγου σχῆμα μετεσκευασμένων, ἦσαν πάλαι στιχηρῶς γεγραμμένοι, πολλοὺς δὲ αὖθις τῶν καταλογάσθην γεγραμμένων μύθων αὐτὸς ὁ Κοραῆς ἀποκατέστησε εἰς τὸ χωλιαμβικὸν μέτρον. «Ἐκ τῶν Φλωρεντινῶν μύθων (γράφει) βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι πολλοὶ εἶναι διὰ στίχων δωδεκασυλλάβων, ἀλλὰ πολλάκις ἀμέτρων καὶ ἀρρυθμῶν· ὁ Φλωρεντινὸς κατέγραψεν

δλους κατ' ἀκολουθίαν, ὡς νὰ ἦσαν εἰς πεζοῦ λόγου σχῆμα συνθεμένοι». Τετάρτῳ καὶ τεσσαρακοστῷ ἐνιαυτῷ ὕστερον (1854) ὁ Κόβητος, ἀγνοῶν τοῦ Κοραῆ τὴν ἀνακάλυψιν, ἔγραφεν ἐν ταῖς *Variae Lectiones*. «Οἱ αἰσώπειοι μῦθοι οὕς πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ Φούριος εἶναι γεγραμμένοι ἐν τῷ κακοζήλῳ ἰδιώματι τῆς ὑπὸ γερωντικοῦ μαρasmus κατεχομένης καὶ παραληρούσης Ἑλλάδος· ἀλλ' οὐδεὶς πώποτε διέγνω ὅτι κατὰ μέγα μέρος εἶναι στιχηρῶς γεγραμμένοι». Ἄν ὁ κράτι-στος ὀλλανδὸς κριτικὸς ἡξίου μείζονος ἀνασκοπῆς τὰς τοῦ Κοραῆ ἐκ-δόσεις οὐδενὶ τρόπῳ θὰ ἐφωρᾶτο ἀβουλήτως ἀδικῶν περὶ τὴν μνήμην ἀνδρὸς, ὅστις πρῶτος παρετήρησεν ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Κόβητος εἰλικρινεῖ τῇ γνώμῃ ὑπὲρ ἐαυτοῦ ἀντιποιεῖται.

Λόγῳ σπουδαιότητος ὁ «δαπάνη τῶν ὁμογενῶν Χίων» τῷ 1814 ἐκδοθεὶς τρίτος τῶν Παρέργων τόμος, ὁ περιέχων τὰ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς, οὐδαμῶς εἶναι ὑποδε-έστερος τῶν Αἰσωπειῶν μύθων. Ἠκμασεν ὁ ἱατρὸς Ξενοκράτης κατὰ τοὺς μεταξὺ Τιβερίου καὶ Νέρωνος τῶν Καισάρων χρόνους (40—60 ἀπὸ Χριστοῦ), γεννηθεὶς ἐν Ἀφροδισιάδι τῆς Καρίας. Κλήμης ὁ Ἀλεξαν-δρεὺς ὀνομάζει Ξενοκράτην συγγραφεὰ βιβλίου, ἐπιγραφομένου «περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς»· ὁ Ξενοκράτης οὗτος εἶναι, κατὰ τὸν Κο-ραῆν, αὐτὸς δὴθεν ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Πλάτωνος Ξενοκράτης, ὅπερ ἀμφίβολον. Ὁ Γαληνὸς αἰτιᾶται τὸν Ξενοκράτην ὡς ἀνθρωπον κτὰ τὰλλα περιέργων ἱκανῶς καὶ γοητείας οὐκ ἀπηλλαγμένον». Ἄλλ' ὁ Κοραῆς, καίτοι ἥκιστα αὐστηρὰν ἡγούμενος τὴν κρίσιν ταύτην, ὑπομι-μνήσκει ὅτι πλείστοι τῶν συγχρόνων τῷ Ξενοκράτῃ καὶ Γαληνῷ ἱατρῶν, ἀμελήσαντες τῆς ἀληθοῦς ἱπποκρατικῆς ἐπιστήμης, συναναμίξαντες δὲ εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς ἱατρικῆς αἰγυπτιακῆς καὶ χαλδαϊκῆς μυρολογίας, ἐπλήρωσαν αὐτὴν προλήψεων, ἐν αἷς τὰ προβασκάνη, τὰ φυλακτήρια καὶ μυρία ἄλλα θεραπευτικὰ μηχανήματα. Ὁ Ξενοκράτης ἴσως εἶχε προλήψεις, ἀλλ' ἦτο σπουδαῖος ἱατρὸς, ὡς γίνεται δῆλον καὶ ἐξ ἄλλων διασωθέντων αὐτοῦ ἀποσπασμάτων, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ «περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς» συνταγματίου, ὅπερ καίπερ ἀτελὲς καὶ κολοβόν, εἶναι οὐδὲν ἥττον σοφὸν ἔργον. Ὁ Κοραῆς διαλαμβάνει διὰ μακρῶν καὶ περὶ τοῦ διασθήμου ἱατροῦ Ὁρειβασίου, τοῦ συντάξαντος, κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ἱατρικῶν συναγωγῶν ἐξηκοντάβιβλον (τοῦ Ὁ-ρειβασίου τὰ σωζόμενα ἐτυπώθησαν τῷ 1851—1876 ἐν Παρίσις εἰς ἑξ τόμους ἐπιμελεῖα Βουσεμάκερ καὶ Δάρεμβεργ) περιλαβόντος δὲ εἰς

τάς συναγωγὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ Ξενοκράτους τὸ μικρὸν πόνημα. Ἡ πρώτη τούτου τύπωσις ἐγένετο τῷ 1559 ἀτελῶς ὑπὸ τοῦ ἐξόχου ἱατροῦ καὶ ἐλληνιστοῦ Γεσνέρου, εἶτα δὲ πληρέστερον ὑπὸ τοῦ Φαβρικίου ἐν τῇ «Ἑλληνικῇ Βιβλιοθήκῃ». Τρίτον ἐξεδόθη τῷ 1774 ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Φράντση· τέταρτον τῷ 1794 ἐν Νεαπόλει ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γαετάνου Ἀγκορα, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἐπισυνημμέναι καὶ τινες τοῦ Κοραῆ σημειώσεις, περὶ ὧν ἐνδοτέρω. Πέμπτη ἔκδοσις εἶναι ἡ ἐν Μόσχᾳ τῷ 1808 (ἀναλώμασι τῶν Ζωσιμαδῶν), ἐπιστασίᾳ τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ Matthäi. Αἱ ὀλίγαι κριτικαὶ σημειώσεις τοῦ πρώτου ἐκδότου (τοῦ ἐλβετοῦ Γεσνέρου) σκοποῦμένων τῶν χρόνων, εἶναι ἀξιόλογοι· ὁ δεῦτερος ἐκδότης οὐδεμίαν προσέθηκε σημείωσιν· ὁ ἱατρὸς Φράντσης ἤρκεσθαι εἰς τὴν παράθεσιν τῶν παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσι, καὶ μάλιστα παρ' Ἀθηναίων, εὐρισκομένων περὶ τῶν ὁμοίων ἰχθύων παρτηρήσεων. Ὁ Ἀγκορας παρέβηλε τὰς παλαιὰς τῶν ἰχθύων ὀνομασίας πρὸς ἃς ἔδωσαν αὐτοῖς οἱ νεώτεροι ἰχθυολόγοι, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Λινναίου. Ὁ δὲ Matthäi δὲν προσέθηκε σημειώσεις, διότι διεννοεῖτο νὰ ἐκτυπώσῃ οὐχὶ τοῦ Ξενοκράτους τὰ σωζόμενα ἀλλὰ μέρος ἀνέκδοτον τῆς συναγωγῆς τοῦ Ὁρειβασίου, ἐν ᾗ εὐρέθη κατὰ τύχην καὶ τοῦ Ξενοκράτους τὸ συντεγμῆτιον. Τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰ γενέθλια τοῦ προκειμένου ἔργου ἐκτίθησιν ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς προλεγομένοις. «Ἐφανερώσω πρὸ ὀλίγου ὅτι εἰς τὴν τετάρτην ἔκδοσιν τοῦ Ξενοκράτους (τὴν ὑπὸ Ἀγκορα) εὐρίσκονται κατὰ τύχην ὀλίγαι τινὲς σημειώσεις ἰδικαί μου. Εἶπα κατὰ τύχην, διότι οὐτ' ὁ ἐκδότης εἶχε χρεῖαν σημειώσεων, οὐτ' ἐγὼ ἐπιθυμίαν νὰ προσθέσω σημειώσεις εἰς ξένας ἐκδόσεις. Ἀλλὰ μὲ τὸν Νεαπολίτην ἐκδότην εἶχε κοινολογίαν ἐπιστολικήν εἰς τῶν Παρισικῶν μου φίλων, ὁ φιλολογώτατος Ῥοχέτιος, τοῦ ὁποίου τὸν πρὸ μικροῦ θάνατον θρηγῶ μὲ πολλοὺς ἄλλους θαυμαστάς τῆς σοφίας του. Οὗτος ἐξεύρων τινὰς μου σημειώσεις εἰς τὸν Ξενοκράτην, μ' ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν συγχωρήσω νὰ τὰς πέμψῃ πρὸς τὸν Νεαπολίτην φίλον του. Καὶ ἐπειδὴ τότε, διὰ σωματικὴν νόσον, δὲν εἶχα δύναμιν μῆτε νὰ τὰς ἀναθεωρήσω, μῆτ' εἰς καθαρὸν νὰ τὰς μεταγράψω, ὁ φίλος θέλων νὰ μοῦ ἀναιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν, τὰς μετέγραψεν, ὡς ᾔσταν, καὶ τὰς ἐπέμψεν εἰς τὸν ἐκδότην τῆς Νεαπόλεως, ὅπου εἰς τὰς ἰδικὰς μου ἁμαρτίας προστετέθησαν ἄλλα πολλὰ τυπογραφικὰ παροράματα. Βλέπων ἔπειτα ὅτι οἱ σοφοὶ κριταὶ τῶν τοιούτων ἔκριναν τὰς ἀτελεῖς ταύτας σημειώσεις μὲ συγκατάβασιν, δὲν ἔλειπα νὰ τὰς ἐπιδιορθῶν καὶ νὰ τὰς αὐξάνω, ὅσας αἱ λοιπαὶ μου ἀσχολῖαι

τὸ ἐσυγχώρουν· καὶ ἡ ἐπιμονὴ αὐτῇ μ' ἔφερε τέλος πάντων εἰς ἐπιθυμίαν νέας ἐκδόσεως τοῦ μικροῦ τούτου λευψάνου τῆς ἀρχαιότητος». Ἐπειδὴ ὁ Κοραῆς ἔμαθεν ὅτι ὁ Σινεΐδερὸς παρεσκεύαζεν ἔκδοσιν τοῦ Ξενοκράτους, ἔκρινε καλὸν νὰ ἀναβάλῃ ἐπὶ ἔτη τὴν ἰδίαν ἔκδοσιν. «Μετὰ διάστημα τοσούτων ἐτῶν ματαίως ἐλπίσας τὴν ἔκδοσιν τοῦ Σινεΐδερου δημοσιεύω σήμερον τὴν ἰδικήν μου· ἀλλὰ τὴν δημοσιεύω εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο κατὰστασιν πρὸ πολλῶν χρόνων, προσθέσας μόνον εἰς τὰς σημειώσεις ὀλίγα τινὰ, διαιρέσας δὲ καὶ τὸ συγγραμμάτιον εἰς τμήματα καὶ κεφάλαια, παραλαβὼν καὶ ἐκ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐκδόσεως μικρὸν ἀποσπασμάτιον». Οὕτως ἡ ἔκδοσις τοῦ Κοραῆ περιέχει ἀνελλιπῶς πάντα τὰ σωζόμενα ἢ καὶ γινωσκόμενα τοῦ Ξενοκράτους λείψανα, τῇ προσθήκῃ καὶ ἄλλων τινῶν ἐκ τῶν τοῦ Γαληνοῦ καὶ μάλιστα τοῦ συνταγματίου «περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων ζώων τροφῆς» εἰλημμένου ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ «περὶ τροφῶν δυνάμεως» ὅπερ συνέταξεν ὁ πολυθαύμαστος ἐκ Περγᾶμου ἰατρός καὶ φιλόσοφος συγγραφεύς.

Ὁ Κοραῆς διανοεῖτο νὰ ἐπιχειρήσῃ τῷ 1794 ἔκδοσιν τοῦ Ξενοκράτους. «Ἐπιστέλλω σοι (ἔγραφε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο πρὸς τὸν Ῥοχέτιον) σημειώσεις τινὰς εἰς τὸν Ξενοκράτην, γενομένας ἐν σπουδῇ. Ἐὰν φρονῇς ὅτι διὰ μείζονος ὁπωσοῦν μελέτης δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν ἐνταῦθα (ἐν Παρισίοις) ἔκδοσιν τινὰ τοῦ Ξενοκράτους, εὐρεθῇ δὲ καὶ βιβλιοπώλης πρόθυμος νὰ ἀναλάβῃ τὰ τυπογραφικὰ ἀναλώματα ἐπὶ τῇ εὐτελεστάτῃ ἀμοιβῇ 12 ἀντιτύπων, ἅτινα θὰ διανείμω εἰς τοὺς φίλους, ἀναδέχομαι ἐγὼ ἀσμένως τὴν ἔκδοσιν». Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας πάλιν. «Ἐὰν μὴ ἐγκρίνης τὴν πρότασίν μου περὶ ἐκδόσεως τοῦ Ξενοκράτους, δύνασαι ἐκ τῶν ἐμῶν σημειώσεων νὰ πέμψῃς, μετὰ προηγουμένην ἐπεξεργασίαν, ὅσας ἂν κρίνης χρησίμους, πρὸς τὸν ἐν Νεαπόλει φίλον· πρότρεψον αὐτὸν νὰ διεξέλθῃ μετὰ προσοχῆς τὸν Ἀθηναῖον, τὸν Πλίνιον καὶ τοῦ Ὀππιανοῦ τὰ Ἀλειτουργικὰ μετὰ τῶν ἑλληνικῶν σχολίων». Παρακαλεῖ δὲ ὁ Κοραῆς τὸν φίλον Ῥοχέτιον, νὰ σταχυολογήσῃ ἐκ τῶν σημειώσεων ὅσας νομίσῃ μᾶλλον τῶν ἄλλων σπουδαίας, νὰ ἀναθεωρήσῃ αὐτὰς ἐπιμελῶς, εἴτα δὲ ἀναπέμψῃ εἰς τὸν Κοραῆ πρὸς ἀναθεώρησιν. «Παρακαλῶ σε (ἔγραφε) νὰ ἐξετάσῃς τὰς σημειώσεις τυχὸς μεθ' ὅλης τῆς ἀυστηρότητος, ὥςπερ ἂν εἰ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων ἦσαν γεγραμμένα». Ἡ πᾶσχουσα ὑγεία μου καὶ ἡ ἑλλειψὶς τῶν ἀναγκαίων βιβλίων ἐμπνέουσί μοι δυσπιστίαν πρὸς πᾶν ὅ,τι γράφω». Ὁ Ῥοχέτιος μετέγραψε κατ' ἐκλογὴν τὰς λατινιστὶ συντεταγμένας σημειώσεις τοῦ Κοραῆ, οὗτος δὲ

πάλιν εὐχαριστῶν τῷ χρηστῷ φίλῳ, δι' ὅπερ ἀνέλαβεν ὀχληρὸν βάρος, εἰσηγείται αὐτῷ διορθώσεις τινὰς τοῦ λεκτικοῦ. Ὁ Ῥοχέτιος ἦτο μὲν λατινιστής, ἀλλ' ὁ Κοραῆς ἔγραψε τὴν λατινικὴν πολλῶ ἐκείνου ὀρθο-επέστερον καὶ γλαφυρώτερον. Ὁ Ἀγκωρας ἐκθειάζει ἐν τῷ προοιμίῳ τὴν περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐμπειρίαν καὶ τριβὴν τοῦ Κοραῆ (his nostris curis accessit studium ac benevolentia Diamantis Coray, Smyrnae Doctoris, Medici Montspeliensis, Graecis litteris et omnigena eruditione instructissimi etc.). Αἱ σημειώσεις τοῦ Κοραῆ πληροῦσι περὶ τὰς 60 σελίδας τοῦ ὅλου πονήματος, συγκειμένου ἐν συνόλῳ ἐκ σελίδων 315. Ἀλλ' ὡς ἐλέγχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τσαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἰσέφρησαν σφάλματα ὥστε ὁ Κοραῆς δὲν παύεται βαρυθυμῶν ἐπὶ τούτοις καὶ δεινολογούμενος. «Ὁ φίλος μου Ῥοχέτιος (ἔγραψε τῇ 28 αὐγούστου 1811 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου), ἐξεύρων ὅτι εἶχα τινὰς σημειώσεις κριτικὰς εἰς τὸν Ξενοκράτην λατινιστὴ γρᾶμμένας, μὲ παρεκάλεσε τότε (χρόνοι τοῦλάχιστον δώδεκα) νὰ τὰς ἀντιγράψῃ καὶ νὰ τὰς στείλῃ πρὸς τὸν Signor Ancora. Ὁ καλὸς Signor Ancora τὰς ἔβαλεν εἰς τὴν ἐκδόσιν τοῦ μὲ πολλὰ σφάλματα (τὰ ὅποια δὲν πιστεύω νὰ ἦναι τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ Ῥοχέτιου) καὶ ὅμως δὲν κατεδέχθη νὰ στείλῃ μήτε τὸν Ῥοχέτιον μήτ' ἐμὲ ἐν σώμα». Καὶ τῇ 1 νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. «Ἐγὼ τότε (εἶναι τοῦτο 15 ἢ 16 χρόνοι) ἤμην ἄρρωστος καὶ ἀκολούθως ἀδύνατος νὰ βάλω τὰς σημειώσεις εἰς καθαρόν. Ὁ πολλὰ πρόθυμος Ῥοχέτιος ἀναδέχεται τὸν κόπον νὰ τὰς συναθροίσῃ καὶ νὰ τὰς μεταγράψῃ, καὶ τὰς πέμπει εἰς τὸν σιδηροῦν Ἀγκυραν. Καὶ οὗτος τὰς ἐπρόσθεσεν εἰς τὴν ἐκδόσιν τοῦ, ὅς ἦναι καλὰ, μὲ τόσα σφάλματα, ὥστε ὅταν ἐδανείσθην ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴν Βιβλιοθήκην τὸν νέον Ξενοκράτην διὰ νὰ τὸν ἴδω, ἐκαταράσθην καὶ τὴν ἡμέραν ὅταν τὰς ἔκαμα, κ' ἐκείνην ὅταν τὰς ἐκοινώνησα». Ὁ Κοραῆς ἀναμαχόμενος τὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ γενόμενα ἁμαρτήματα, ἐξέδωκεν αὐτοτελῶς εἰκοστῷ ἔτει μετὰ τὸν Ancora τὸ συνταγμάτιον τοῦ Ξενοκράτους, μετὰ ἑλληνικῶν σημειώσεων ἐξαισίων τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐμβριθειαν. Μετὰ θαυμαστῆς ὄντως πολυμαθείας διεφώτισε πάμπολλα, ἀναγόμενα εἰς τὴν ὀνομασίαν τῶν ἰχθύων, παραθεῖς τὰ ποικίλα τούτων ὀνόματα παρὰ τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νῦν Ἑλλήσι, πολύτιμον δὲ παρατῶν συμβολὴν εἰς τὴν ἰχθυολογίαν. Τοσοῦτον δὲ ἐπιμελῶς ἐξετάζει τὰ πάντα ὥστε πολλαχού ἀναγκάζεται νὰ προστρέχῃ καὶ εἰς τὸ τρις-βάρβαρον καὶ βωμολοχικὸν τοῦ Πτωχοπροδρόμου ποίημα, ἵνα παραβάλλῃ

τάς αὐτόθι ἀπαντώσας ἰδίας ὀψαρίων ὀνομασίας πρὸς τὰς σήμερον συ-
νήθεις παρὰ τοῖς Ἑλλησι. Πρὸς τὴν ἐρώτησιν «εἰς τί χρησιμεύουσιν ὁ
Ξενοκράτης καὶ ὁ Γαληνός, τί δὲ ὠφελεῖ ἡμᾶς ἡ περὶ τῶν ἰχθύων
ἐξέτασις;» ἀποκρίνεται ὁ Κοραῆς· «τοιαύτην ἐρώτησιν ἤθελε κάμῃ καὶ
ὁ ὄνος, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ εἰς τὸν ὄνον προφορικὸς χωρὶς τὸν ἐν-
διάθετον λόγος· «εἰς τί μὲ χρησιμεύει (ἤθελε καὶ αὐτὸς εἰπεῖν) νὰ
ἐξεύρω, πόθεν γεννᾶται ἡ τροφή μου, τίνος καρποῦ ἄχυρον εἶναι, καὶ
τίνα φύσιν ἢ δύναμιν ἔχει;» τοιαύτη ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἦναι τῶν
ὀνομαζομένων λογικῶν ζώων ἡ περὶ τοιούτων ὑπόληψις». Ὁ Κοραῆς
φιλοσοφεῖ ἐνταῦθα περὶ φυσικῆς ἱστορίας, πραγματευόμενος ἔκτενῶς ἀρ-
χαιοτέρους καὶ μεταγενεστέρους τοῦ Ξενοκράτους ἰχθυολόγους καὶ ἱατροὺς,
καταστρέφει δὲ τὸν λόγον παρορμῶν τοὺς Ἑλληνας, ὡς συνήθως, εἰς
τὰ καλὰ καὶ ἐπαινῶν τοὺς καθηγητὰς Thiersch (τὸν κλεινὸν φιλέλληνα
«Θεΐρσιον»), Χότιγγερ καὶ τὸν γάλλον τυπογράφον Διδότον δι' ὅσα
ἐδωρήσαντο βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Χίου, προτρέπων δὲ καὶ
τοὺς ὁμογενεῖς, κληρικοὺς τε καὶ λαϊκοὺς, νὰ μιμηθῶσι τὸ ζηλωτὸν
παράδειγμα καὶ τὴν πρόθυμον τῶν ἀλλοφύλων συνδρομήν. Ἐν ταῖς ση-
μειώσεσι (ἀπὸ τῆς 47 μέχρι τῆς 220 σελίδος) ποῦ μὲν ἐξελέγγχει τὴν
κατ' εἶδη τῶν ἰχθύων διαίρεσιν τοῦ Ξενοκράτους, διορθῶν αὐτὴν ἐκ τῶν
τοῦ Ἀριστοτέλους, ποῦ δὲ διορθοῖ τὸν Δουκῆγγιον, πρὸς τοῖς ἄλλοις
ἐκδεξάμενον τὸ «σαργός» ὡς ἐπίθετον δηλοῦν τὸν «ἄργον» (πλεονα-
σμῷ δηλονότι τοῦ σ), ἐν ᾧ εἶναι τοῖς πᾶσι φανερόν ὅτι πρόκειται περὶ
τοῦ ἰχθύος σάργου. Παραπλήσιόν τι ἀλλὰ πολλῷ ἀστειότερον ἐπαθὼν
πάθημα οἱ συντάκται τοῦ καταλόγου τῶν ἀντιγράφων μεγάλῃς εὐρω-
παϊκῆς βιβλιοθήκης, ἐκλαβόντες τὴν φυλλάδα τοῦ Γαδάρου ὡς ἐκκλη-
σιαστικὴν ἀκολουθίαν quodam sancto Gadaro! Ἐκ τῶν πλουσιοπαρόχων
τοῦ Κοραῆ σημειώσεων δύναται τις νὰ μάθῃ πολλὰ πράγματα. Πάντες
γινώσκουσιν ὅτι τὸ παρ' ἡμῖν ὀνομαζόμενον βαρβόυνι ἐγένετο παρὰ τὸ
barbone τῶν Ἰταλῶν· ἀλλὰ τὸ barbone δηλοῖ πωγωνοφόρον, ἀ-
κριβῶς δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι ἐκαλεῖτο τὸ βαρβόυνι «τρί-
γλη πωγωνοφόρος ἢ γενειῆτις», ὁ δὲ Πτωχοπρόδρομος ἀναφέρει καὶ
«τριγλία μουστακάτα» δηλ. μυσταχοφόρα. Ὡστε οἱ μὲν Ἰταλοὶ μετή-
νεγκαν τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον εἰς προσηγορικὸν τῆς τρίγλης ὄνομα, ἡμεῖς
δὲ τὸ ἐξιταλισμένον ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἐπίθετον ἀπεδείξαμεν ἰταλοχυ-
δαῖζοντες προσηγορικὸν τῆς τρίγλης ὄνομα. Ἀλλ' ἀσχέτως πρὸς τὰ τοῦ
Κοραῆ παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι πολλὰ ἐπίθετα, δηλοῦντα τὴν ἰδιότητά

τοῦ μεθ' οὗ ἐξεφέροντο προσηγορικῶς, προσέλαβον σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἔννοιαν προσηγορικῶς ὀνόματος· πρὸς βλ. «σεσηκασμένον ἢ συκωτὸν ἤπαρ» (συκώτιον), «ἄσσημον ἀργύριον» (ἄσσημιον) «νηρὸν ὕδωρ» (νερόν), «βούς ἀγγελία» (ἀγγελάδα), «μὺς ποντικός» (ποντικός), *via strata* (στράτα) κτλ. Πολλὰ ἐφθαρμένα χωρία οὐ μόνον τοῦ Ξενοκράτους, ἀλλὰ καὶ τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Ἀρτεμιδώρου, τοῦ Ἡσυχίου καὶ ἐτέρων εὐστόχως διώρθωσε καὶ ἄριστα ἐσαφήνισεν ὁ Κοραῆς, ὅστις ὅμως, ὁσάκις μὴ δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐπαρκούντως δυσερμηνεύτῳ τι χωρίον, οὐδαμῶς ἐκνεῖ νὰ ὁμολογήσῃ μετὰ παρρησίας ὅτι «Οἰδίπυδος χρῆζει τοῦ λύσαντος τὸ μηδὲν ἦτιον αἰνίγματος σκοτεινὸν τόδε χωρίον». Μέχρι τῆς σήμερον, τὸ συνταγματικὸν τοῦ Ξενοκράτους ἄπαξ μόνον ἐξεδόθη, ὑπὸ τοῦ Ἰδελερ τοῦ 1841 ἐν τοῖς *Physici et Medici Graeci minores*, ἀλλ' ἡ ἐκδοσις αὕτη ἐγένετο κατὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Κοραῆ ἐπεξεργασίαν, ὁ δὲ Ἰδελερ οὐδεμίαν ἐπιήνεγκε νέαν διόρθωσιν. Ἀληθεύουσι λοιπὸν καὶ σήμερον πληρέστατα ὅσα ἔγραψεν ὁ Sinner πρὸ πεντήκοντα καὶ περιπλέον ἐνιαυτῶν. «Τὰ προλεγόμενα περὶ τοῦ Ξενοκράτους καὶ πάντων ἐν γένει τῶν συγγραμμάτων, ὅσοι ἐσπούδασαν περὶ τὰ ἱατρικὰ καὶ γαστρονομικὰ προσόντα τῶν ἰχθύων, γέμουσι πλείστων ὁσων ἀξιολόγων καὶ περιεργολάτων εἰδήσεων· αἱ δὲ σημειώσεις εἶναι τὸ σαφέστατον καὶ τελειότατον τῶν ὑπομνημάτων, ὅσα πώποτε ἐγράφησαν περὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν γνωστῶν τοῖς ἀρχαίοις ἰχθύων».

Ὁ ἀναγνώστης, ἀκούων νῦν ὅτι ἀπὸ τῆς ἰχθυολογίας θὰ μεταβιβάζωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, θὰ ἀναφωνήσῃ ἴσως, τί κοινὸν κυνὶ καὶ βελανείῳ; Ἀλλὰ φθόνος οὐδεὶς. Μετὰ τὸν Ξενοκράτην, ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς τῷ 1816, δαπάνῃ τῶν ὁμογενῶν Χίων, ὡς τέταρτον τῶν Παρέργων τόμον, τὰ δώδεκα βιβλία «τῶν εἰς ἑαυτὸν» Μάρκου Ἀντωνίου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐσχάτος καὶ ἐπιφανέστατος ἡγέτης τῆς στωικῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀπὸ τοῦ ἑλλεινοῦ τοῦ Ἐπικτήτου οἰκίδου εἰς τὸν κραταιότατον καὶ λαμπρότατον τῶν θρόνων ἀναβιβασθείσης. Κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κιτιέως Ζήνωνος κατὰ τὴν τρίτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ἡ στωικὴ αἵρεσις διέλαμψεν ἐπὶ πέντε σχεδὸν αἰῶνας. Πλέον δὲ παντὸς ἄλλου φιλοσοφικοῦ συστήματος εἰσέδω αὕτη εἰς τὰ ἔγκυρα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, παγκόσμιον προσλαβούσα σημαντικότητα διὰ τῆς ἀγερώχου τῶν ἰδρυτῶν καὶ τελεσιουργῶν αὐτῆς αὐταρκείας καὶ ἀνεκπληξίας καὶ τῶν πρακτικῶν ἀρχῶν καὶ ἠθικῶν παραγγελημάτων, ἅτινα προεξωμάλισαν τὴν ὁδὸν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ μὲν

ἀρχαία Στοά τοῦ Ζήνωνος, τοῦ Κλεάνθους καὶ τοῦ Χρυσίππου ἔχει ἀ-
τέραμνον καὶ ἀτεγκτον τὸ ἦθος καὶ τὴν ψυχὴν· ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἡ
πρόσθεν τραχύτης καθίσταται ὁπωσοῦν μαλακωτέρα. καὶ ἡ μέση Στοά,
ἐπὶ Πανικίου καὶ Ποσειδωνίου, καταλείπουσα καθόλου ἡ ἐπὶ μέρους
τὸ περὶ ἐκπυρώσεως δόγμα καὶ τὰς περὶ μαντικῆς τῶν παλαιῶν παρα-
δόσεις, ἀσπάζεται διὰ τοῦ Πανικίου τὴν ἀφελείαν καὶ ἀδιόλητον τοῦ
κόσμου καὶ ἄρχεται μέχρι τινὸς πλατωνίζουσα καὶ δὲν εἶναι πλέον ἡ
σκληροτραχηλὸς ἐκείνη καὶ μέχρι τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας ἐξικνουμένη
Στοά, ἣν ἐσέμνυναν τοῦ Ζήνωνος, τοῦ Κλεάνθους καὶ τοῦ Χρυσίππου
τὰ στυγὰ ἀλλ' ὅξειαν ἠθικὴν αὐγὴν ἀπολάμποντα πρόσωπα. Ἡ νέα
Στοά, ἔασατα χαίρειν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ φυσικὰ καὶ λογικὰ δόγματα,
ἐλάχιστα δὲ ἢ οὐδὲν ἐμριλογωροῦσα εἰς «τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ» παρα-
δίδεται· ὅλη εἰς τὴν ἠθικὴν, μεθιδρυθεῖσα δὲ εἰς τὴν Ῥώμην, καθίστα-
ται τῆς ὅλης ἐκνευρισμένης καὶ ἐσφαλισμένης Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας
παρήγορος ἄμα καὶ διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ ἀνωφελὲς ἱατρός. Ὁ στωϊ-
κὸς φιλόσοφος Μάρκος Αὐρηλῖος ἀπεδείχθη οὐ μόνον ἐκ τῶν μεγίστων
Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν χρηστοτάτων καὶ εὐγενεστάτων
φιλοσόφων. Ἐκ τῶν ἐκκαίδεκα τῆς βασιλείας του ἐνιαυτῶν, τοὺς δώδεκα
διήλθε διηλεκτῶς μαχόμενος παρὰ τὰς ὀχλὰς τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀλλα-
χοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῆς αὐτοκρατορίας. Πᾶς ἑκαστος (λέγει ὁ Μον-
τεσκίω) αἰσθάνεται ἐνδόμυχον ἡδονὴν λαλῶν περὶ τοῦ αὐτοκράτορος
Μάρκου Αὐρηλίου· on ne peut lire sa vie sans une espèce d'atten-
drissement». Δωδεκαέτης τὴν ἡλικίαν, ἥτο ἥδη «νεόφυτος» τῆς στωϊ-
κῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπετήδευεν εὐφροσύνας τοὺς σκληροδιδαιτούς τρόπους
τῶν παλαιῶν φιλοσόφων· ἥτο τοσοῦτον φιλομαθὲς καὶ φιλαλήθης ὥστε
ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐκάλει αὐτὸν οὐχὶ Verus (ὅπως ὠνομαζέτο),
ἀλλ' ὑπερθετικῶς Verissimus· ἡσμένιζε περιβαλλόμενος ἐκ νεαρᾶς ἡ-
λικίας τὸν τρίβωνα τῶν κυνικῶν καὶ στωικῶν φιλοσόφων, καὶ ἐτέρπετο
κοιμώμενος ἐπὶ σκληροῦ δερματίνου στρώματος· τὸ ἐπίτιμον ἐπίθετον
τοῦ φιλοσόφου ἔστεργε πολλῶν μᾶλλον τοῦ μεγαθυροῦς τίτλου τοῦ
Καίσαρος, ἔλεγε δὲ συχνὰ ὅτι μήτηρ αὐτοῦ ἀληθὴς ἥτο ἡ φιλοσο-
φία, μητρὶς δὲ ἡ αὐλή. Ἡκιστα φιλοπόλεμος ὢν, ἐγένετο ἐξ ἀνάγκης
καὶ καθήκοντος πολεμικὸς, μόνον δὲ τῶν πολεμικῶν πόνων καὶ κκο-
παθειῶν ἀναψυχὴν ἐνόμιζε τὴν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν λιπαρὰν μελέτην.
Καλοῦθης, ἀόργητος, θεοσεβὴς, φερέπονος, ἐλιγοδεής, ἀπολυπράγμων,
ἀκενόσπουδος, εὐμενὴς καὶ ἀκενόδοξος, πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μακρόθυμος,

*

ἐπεικῆς καὶ φιλάνθρωπος, πρὸς τοὺς φίλους εὐεργετικὸς καὶ ἐλευθέριος, ὁ Μάρκος Αὐρηλῖος (λέγει ὁ Ζέλλερος ἐν τῷ βραχεῖ βιογραφικῷ δοκίμῳ του), ἦτο τῇ ἀληθείᾳ δημοκρατικὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὑπελάμβανε δὲ ἑαυτὸν, ὡς ὁ μέγας Φριδερίκος, πρῶτον τοῦ κράτους οἰκέτην· ὑπέμεινε ἐπὶ 11 ἔτη συνάροντα τὸν ἄσπαστον Οὐῆρον, ὑπέμεινε δὲ καὶ τὴν ἀκόλαστον τῆς ἰδίας συμβίου διάιταν, πρεσβεύων, ὡς ἀνεξίκακος φιλόσοφος, ὅτι δέον νὰ προσφέρηται τις ἀνεκτικῶς πρὸς ἀνθρώπους, ὧν δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὸ ἦθος. Παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ ποταμοῦ Γρανόυα, ἐγγὺς τῆς Βιέννης, μαχόμενος ἀδιαλείπτως κατὰ τῶν Κουάδων καὶ τῶν Μαρκομάνων, συνέθηκεν ὁ Μάρκος τὸ θαυμασιόν βιβλίον του. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας διατρίβων εἰς πολεμικὰς ἀσκήσεις καὶ στρατείας, διήρχετο τὰς ἐσπέρας μόνος καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐν τῇ σκητῇ του, ἐκεῖ δὲ, ἀναλογιζόμενος τὰ μάταιον τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων, ἐποιεῖτο ἐξέτασιν τῆς ἰδίας συνειδήσεως, ἐμελέτα τὰ μεγάλα καὶ μυστηριώδη προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, καὶ παρεθάρρυνεν αὐτὸς ἑαυτὸν πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν. «Ὁ γλυκὺς καὶ εὐγενὴς αὐτοκράτωρ (παρατηρεῖ ὁ γάλλος Μαρθὰ), ἐν τῇ μονώσει τοῦ ἰδίου μεγαλείου, αἰρόμενος ὑπεράνω τῶν ἀνθρωπίνων, εὗρισκε κουφισμὸν καὶ ἡδονὴν ἐν τῇ πρὸς ἑαυτὸν διαλέξει». Ἀπειρηκῶς ὑπὸ τοῦ καμάτου καὶ ὑπὸ ψυχικῆς ταλαιπωρουμένου ὁδύνης, ἐφιλοσόφει περὶ τῆς κενοσπονδίας τῶν ἀνθρώπων. «Τοῦ μὲν ἀνθρωπίνου βίου ὁ μὲν χρόνος στιγμῇ, ἢ δ' οὐσία ρέουσα, συνελόντι δ' εἰπεῖν, πάντα, τὰ μὲν τοῦ σώματος, ποταμὸς, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ὄνειρος καὶ τυφλός· ὁ κόσμος ἀλλοίωσις, ὁ βίος ὑπόληψις». Αἱ «εἰς ἑαυτὸν» ὑποθῆκαι τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ εὐαγγέλιον τῆς στωικῆς φιλοσοφίας, συγκεκρασμένης ὅμως ἐπὶ τὸ μελιχιώτερον καὶ ἀπεκδευμένης τὰς παλαιὰς ὑπερβολὰς· εἶναι βιβλίον, ἀποπνεόν στωικὴν μᾶλλον εὐσέβειαν ἢ φιλοσοφίαν, μεστὸν βιοτικῆς σοφίας καὶ θεσπεσίων ἀποφθεγμάτων, ἐλεύθερον δὲ πάσης δογματικῆς εἰσηγήσεως. C'est le livre le plus purement humain qu'il y ait (ὡς εὐστόχως ἀποφαίνεται ὁ Πενάν)· véritable Evangile éternel, le livre des Pensées ne vieillira jamais· car il n'affirme aucun dogme». Ὁ καρδινάλιος Βαρώνιος ἀπεκάλει θεῖον τὸ σύγγραμμα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὁ δὲ πάπας Νικόλαος ὁ Πέμπτος, ἔφερεν αὐτὸ ἐγκώλιον, ὡς διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν τοῦ βίου. Ὁ Μάρκος ἔγραφε τοὺς ἰδίους διαλογισμοὺς οὐχὶ κατὰ κανονικὴν τινα μέθοδον, ἀλλὰ ἀφελῶς καὶ ἀτάκτως, ἐκ διαλειμμάτων καὶ καθ' ὅν τρόπον ὑπετυποῦντο εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ, ἐντεῦθεν δὲ αἱ πολλαὶ καὶ ποι-

κίλαι ἐπαναλήψεις, αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀσυναρτησίαι, καὶ τῶν παραγράφων ἡ ἀσύμμετρος κατασκευὴ, ὧν ἕνεκα πολλαχοῦ διασπᾶται τοῦ ποιήματος ἡ ἐνότης. Οὐδεμία ἐν τούτῳ ἔκθεσις μεθοδικὴ συστήματός τινος φιλοσοφικοῦ, ἀλλὰ σειρὰ σκέψεων, ἧς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται καθ' ἑαυτὸν, παραινέσεις δὲ καὶ νοουθεσίαι τοῦ φιλοσόφου Μάρκου πρὸς τὸν ἀνθρώπον Μάρκον νὰ μὴ παρεκκλίνει μηδέποτε ἀπὸ τῶν σωτηρίων τῆς φιλοσοφίας διδαγμάτων, μηδὲ νὰ θηρεύῃ τὰ κενὰ θέληγτρα κιβδηλοῦ καὶ ψευδοῦς εὐδαιμονίας.

Τὴν ἔκδοσιν τῶν «Εἰς Ἐαυτὸν» προσφωνεῖ ὁ Κοραῆς εἰς τὰ «εὐτυχῇ τῆς Χρίου μεира́κια» οὐχὶ ὡς ἀξιώτερα τῶν ἄλλων συνομηλικῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' «ὡς τρέχοντα μεγαλήτερον κίνδυνον νὰ φανῶσι καταφρονητὰ τῆς προνοίας τοῦ θεοῦ»· παρακελεύεται δὲ αὐτὰ «νὰ κατασταθῶσι παράδειγμα καὶ φανὸς τῆς ἀρετῆς εἰς ὅλης τῆς Ἑλλάδος τοὺς νέους καὶ νὰ συναγωνισθῶσι μ' ἐκείνους τὸν ἱερώτατον ἀγῶνα τῆς κοινῆς εὐνομίας» πειρώμενος νὰ ἐγχαράξῃ εἰς τὰς νεαρὰς καὶ ἀπαλὰς αὐτῶν ψυχὰς, «ὅτι τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μόνη βάσις, μόνον ἰσχυρὸν θεμέλιον εἶναι ἡ δικαιοσύνη» καὶ ὅτι «ὁ ἀδικος τὸνομα μόνον διαφέρει ἀπὸ τῆν ληστήν». Ἐν τοῖς προλεγομένοις ὁ Κοραῆς πραγματεύεται τὰ κατὰ τὸν Μάρκον Ἀντωνῖνον, ἐγκωμιάζων τὰς πολλὰς καὶ ἐπιζήλους ἐκεῖνου ἀρετάς. Βεβαίως ὅσα γράφει περὶ τοῦ Μάρκου εἶναι ἀτελέστατα, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ διεξοδικὰ συντάγματα τοῦ Ρενάν (1882) καὶ τοῦ ἄγγλου Οὐάτσον (1884), ἵνα μὴδὲν εἴπωμεν περὶ τῶν ἀπείρων ἄλλων μικροτέρων τῶν ὅγκον εἰδικῶν πραγματειῶν, ὅσαι προηγήχθησαν εἰς φῶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τῆς στωικῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένα εἶναι λίαν συνοπτικά, τὸ μὲν διότι περιληπτικῶς περὶ ταύτης ποιεῖται λόγον, τὸ δὲ διότι ὁ Κοραῆς ἠντλήσε πολλὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς στωικῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ Τίδεμαν, ἥτις εἶναι σήμερον ὅλως πεπαλαιωμένη, ἀναπληρωθεῖσα διὰ τῶν τελειοτάτων συγγραφῶν τοῦ Ζελλέρου καὶ τοῦ Στάιν. Οὐδὲν ἤττον ὁ Κοραῆς ἐπικρίνει εὐφυῶς πολλὰς στωικὰς δόξας, καὶ μάλιστα τὰς περὶ ἀδικοφῶν καὶ περὶ ἀρετῆς. «Τοῦ Μάρκου τὸ σύγγραμμα εἶναι (λέγει) θησαυρὸς ἀληθινός, νόκτα δὲ καὶ ἡμέραν πρέπει νὰ τὸ μελετᾷ ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ χαλινώσῃ τὰ πάθη του· τὸ μάλιστα προσοχῆς ἄξιον εἰς αὐτὸ εἶναι ἡ συχνὴ ἐπαναλήψις, τοῦ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη φύσει κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον· ἀπὸ τὸν γονιμώτατον τοῦτον ὀρισμὸν συνάγει ὁ Μάρκος πολλὰ ἀξιόλογα πορίσματα. Ἐπειδὴ ὁ

ἄνθρωπος εἶναι φύσει κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον, κατὰ φύσιν ἐνεργεῖ, ὅσῳ σφίγγει τὸν δεσμὸν τῆς κοινωνίας ταύτης, παρὰ φύσιν, ὅταν τὸν διαλύῃ· τὸν σφίγγει μὲ τὰς ἀρετὰς, τὸν διαλύει μὲ τὰς κακίας του. Ὁ ἐνάρετος λοιπὸν φυλάσσει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ εἶναι κοινωνικός· ὁ ἐργάτης τῆς κακίας, ἀποσχίζεται ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν τάξιν τῶν θηρίων, ἐπειδὴ ἔπαυσε πλέον νὰ ᾔηται κοινωνικός. Καὶ τοῦτο σημαίνει ὁ πολυθρύλητος ὁρισμὸς τῆς ἀρετῆς, ἥτις εἶναι κατὰ τοὺς Στωικοὺς, τὸ «ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν». Διὰ τὴν ἐνεργεῖν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν φύσιν του ἤγουν ὡς ζῶον κοινωνικόν, πρέπει νὰ ᾔηται, κατὰ τὸν Μάρκον, «βεβαμμένος ἐν τῇ δικαιοσύνῃ εἰς βάθος». Ἡ ὥραία τῆς βαφῆς μεταφορὰ σημαίνει τοῦτο, ὅτι ἡ δικαιοσύνη περιέχει ὅλας τὰς ἀρετὰς, ὅτι οὐδεμίαν ἀπ' αὐτὰς δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ, ἂν δὲν ἔχῃ τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀνέκπλυτον βαφὴν («ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶς ἀρετὴ ἐστὶν» Ἀριστοτ.). Διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ φιλανθρώπου Μάρκου Αὐρηλίου ἐγένετο ἀπηνέστατος τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς, καθ' ὃν μαρτυρικὸν ὑπέστησαν θάνατον πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἰουστινὸς ὁ Μάρτυς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν· ὁ Κοραῆς καθομολογεῖ τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν πρόληψιν τοῦ Μάρκου, «ἥτις ἦτο κοινὴ πολλῶν ἄλλων συγχρόνων καὶ συμπολιτῶν τοῦ Μάρκου πρόληψις»· ἀλλὰ δεόν νὰ ἐνθυμηθῇ τις ὅτι ὁ Μάρκος Αὐρηλίου ἦτο ἡγεμὼν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ ἦτο ἀδιακρότητος συνδεδεμένη μετὰ τῆς κρατοῦσης θρησκείας· ὥστε ὁ διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν ἦτο πολιτικὴ τῶν Ῥωμαίων ἀρχή. Εἰς τὸ κείμενον τῶν «Εἰς Ἐαυτὸν» ἐποίησατο ὁ Κοραῆς πολλὰς καὶ εὐστόχους διορθώσεις, εἰ καὶ ἡ ἔκδοσις ἐγένετο παρέργως, χωρὶς σημειώσεων (πλὴν ὀλίγων, κριτικῶν). Οἱ μετὰ τὸν Κοραῆν ἐκδόντες τοῦ Μάρκου τὸ πόνημα, Δύβνερος (1840) καὶ Στίχ (1882) ἐνέκριναν πολλὰς τοῦ Ἑλλήνος φιλολόγου εἰκασίς. Ὁ Στίχ λέγει ὅτι «multis suis conjecturis Antoninum adiunxit (ὁ Κοραῆς)». Ὁ γερμανὸς οὗτος καθηγητὴς ἐρευνήσας αὐτοψῇ διάφορα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας ἀποκείμενα ἀντίγραφα, εὗρεν ὅτι ἐναι τῶν τοῦ Κοραῆ εἰκασιῶν ἐπικυροῦνται ὑπὸ τῶν κωδίκων. Ἡ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ διόρθωσις τοῦ «ἀμελὲς» εἰς «ὁμαλόν» ἦν εἰσηγήσατο ὁ Κοραῆς, εὗρηται ἐν τρισὶ κώδιξιν· ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τὴν εἰκασίαν τοῦ Κοραῆ περιβαλεῖ πιστοῦσι δύο κώδικες. Ὁ Στίχ μεταγράφει πάσας σχεδὸν τοῦ Κοραῆ τὰς διορθώσεις, ὧν τὰς πλείους ἀσπάζεται. Καὶ ὁ δόκιμος φιλόλογος Πόλακ, ὁ εἰς τὸ περιοδικὸν

Hermes καταχωρίσας τῷ 1886 *Analecta Critica ad Marcum Antonium*, παρατιθέμενος πολλά ἀμφιβαλλόμενα χωρία, ἐπικινεῖ πολλαχού τὸν Κοραῆν, παρατηρῶν «Coraes correxit» «... nunc, praeunte Coraio, scribendum putavi» «summo jure correxit Coraes» «recte emendavit Coraes» κτλ.

Πλὴν τῶν Παρέργων, ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαλείμματος τὰς πρώτας τέσσαρας ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος (1811 — 1820) τὰ Ἀστεῖα τοῦ Ἰεροκλέους (1812) καὶ τὴν Συμβουλὴν τριῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν Πάπαν Ἰούλιον τὸν τρίτον (1820). Ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου, ἣτις ἐμελλε νὰ προτεθῇ ὡς πρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τηλαυγές, οὐδὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν Παρέργων κατελέχθη, τὸ δὴ παραδόξον αὐτὸς ὁ Κοραῆς ἔκρινεν ἀλυσιτελεῖς νὰ παρέλθῃ εἰς τὸ μέρος ὡς ἐκδότης τῶν τεσσάρων ῥαψωδιῶν, ἐπιτελλῶν δὲ πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ παρεκάλει νὰ μὴ βεβηλώσωσιν εἰς μηδὲνα τὸ «θυρολούμενον ἀπόρρητον» ὅτι ἡ ἔκδοσις τῶν ῥαψωδιῶν εἶναι αὐτοῦ τούτου τοῦ Κοραῆ ἔργον. «Βλέπετε ἐδῶ κλεισμένον (ἔγραφε τῇ 20 ἀπριλίου 1812) τὸ προοίμιον τῆς ἐκδόσεως τῆς Α' ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος. Ὅλη τελειωμένη πλὴν τριῶν χαλκογραφιῶν. Κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἀγαπῶ νὰ ὁμολογήσῃς εἰς κανένα ἢ διὰ ζώσης ἢ διὰ γραμμένης φωνῆς ὅτι εἶμαι ἐκδότης, διὰ πολλὰς αἰτίας. Ἀς τὸ ὑπονοῶν ἀλλ' ἂς μὴ τὸ ἀκούσῃ κανείς, μῆτ' ἀπὸ σὲ μῆτε ἀπ' ἐμὲ ὁμολογούμενον· 1500 μόνον σώματα ἐτύπωσα, διότι εἶμαι σχεδὸν βέβαιος ὅτι θέλει μὲ εὐκολίαν πωληθῇ καὶ διὰ τὸ μικρὸν τοῦ ὄγκου (175 σελίδας ἔχει ὅλον μετὰ τοῦ προοιμίου) καὶ διότι μ' ἔλας του τὰς ἀτελείας σὲ βεβαιῶνω, φίλε (χωρὶς πτωχαλαζονείας) ὅτι πρώτῃν φοράν εἰς τὸ ταλαίπωρον γένος, φαίνεται Ὁμηρος ἢ Ὀμήρου ἀρχὴ μὲ ἐκλογὴν ἐξηγήσεων καθαρισμένων ἀπὸ τὰς μωρίας τῶν γραμματικῶν. Ἐξεύρω, φίλε, ὅτι μετὰ πεντήκοντα χρόνους ἡ συλλογὴ μου θέλει δώσῃ χώραν εἰς ἀσυγκρίτως, κριτικωτέρως καὶ τελειοτέρως. Ἀλλ' εἰς τὴν προῦσαν ὥραν καὶ κατὰστάσιν μας τὴν Ῥωμαϊκίαν, τοῦτο εἶναι τὸ τελειότερον. Ὁ Βάμβας μὲ τρώγει ν' ἀρχήσω τὴν Β' ῥαψωδίαν· ἀλλὰ πρῶτον δὲν ἔχω τὸν τρόπον τῆς δαπάνης, ἔπειτα θέλω νὰ ἴδω καὶ πληροφοροτέρως τὴν τύχην τῆς Α'. Ἀπὸ τὰ 1500, τὰ 1000 μέλλω νὰ σὲ στείλω αὐτοῦ, καὶ νὰ τὰ οἰκονομήσῃς ὡς κρίνεις εὐλογον... Ὁ κόπος τοῦ πράγματος, φίλε, εἶναι δὲν ἐμπορεῖς νὰ λογιάσῃς πόσος. Ἀπὸ τοῦ Μυλλέρου τὴν συλλογὴν, ἀρχισμένην 22 ἔτη τώρα, καὶ ἀκόμη 9 ῥαψωδιῶν ἐλλιπῇ, ἔλαβα ἀσυγκρίτως ἀπ' ὅσον

ἡλιζα ὀλιγωτέραν βοήθειαν, σχεδὸν οὐδεμίαν. Ἔχω λοιπὸν τὸν Βάμβαν καὶ ἀντιγράφει κατὰ πᾶσαν κυριακὴν τὰς ἀπὸ διαφόρους ἐξηγητὰς ἐκλογάς· ἔπειτα πρέπει νὰ τὰς ἀναθεωρήσω, νὰ ἐξαλείψω πολλὰς, καὶ νὰ προσθέσω ἀπὸ νεωτέρους κριτικούς ἔχι ὀλίγας. Τὰ τοιαῦτα χρειάζονται καιρὸν, σκέψιν, ἀναθεώρησιν καὶ ἀναμάσθησιν πολλήν, ἐπειδὴ εἶναι διὰ νέους μαθητὰς, εἰς τοὺς ὁποίους συμφέρει πολὺ νὰ μὴ προσφέρεται παρὰ ὅ,τι εἶναι ἀποδεδειγμένως ὀρθόν, καὶ ἔχι τῶν γραμματικῶν αἱ πολλαὶ καὶ μαχαρὰ θεωρίαι. Ἀλλ' ὁ Βάμβας πρέπει νὰ πληρόνεται ἔχι μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ γενναίως. Τὴν ὥρην ταύτην διὰ τοὺς κόπους τοῦ καὶ διὰ δαπάνας ἄλλας συμποσίων (εὐτελῶν καὶ στωκρατικῶν), ἀναγκαίων εἰς ἄνεσιν καὶ ψυχγωγίαν καὶ αὐτοῦ καὶ περισσότερον ἐμοῦ, τοῦ καταδραμασμένου καὶ ἀπὸ κόπους καὶ ἀπὸ γῆρας, δαπανῶ ὑπὲρ τὰ 1000 φρ. κατ' ἔτος Ὅλας τὰς κυριακάς ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας τὰς διαχέει μ' ἐμέ». Ἐπ' ἔτης ἔγραφε τῷ 1818 πρὸς τὸν Ῥώταν. «Περὶ τῶν ῥαψωδιῶν κάμνε ὡς ἔκαμνε ὁ μακαρίτης Βασιλείου. Μὴν ὁμολογῇς τὸν ἐκδότην. ἂν καὶ γνωστὸν εἰς ὅλους. Τοῦτο ἴσως σέ φανῇ μάταιον. Ὅχι, δὲν εἶναι μάταιον, ἐπειδὴ ἡ ὁμολογία ἐμποδίζει τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκθέτει τοὺς λογισμούς τοῦ ὁ ἐκδότης». Αἱ τέσσαρες ῥαψωδίαι ἐπέμψθησαν δὴθεν εἰς Παρίσιους ὑπὸ τινος λογίου Χίου, οἰκοῦντος ἐν Βολισσῷ, ἔνθα ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις ἐποιεῖτο ὁ Ὀμηρὸς τὰς διατριβάς· ὡς λέγει ὁ Ἐφορὸς. Κατὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν, ἐν τῷ πολισματικῷ τούτῳ ἐποίησεν ὁ Ὀμηρὸς τοὺς Κέρκωπας, τὰς Ἐπικυχλίδας, τὴν Βατρῆχομυομαχίαν καὶ ἄλλα παίγνια· δὲν πρέπει δὲ νὰ θαυμάσῃ τις ὅτι ἡ Βολισσὸς, (ἡ ὀρθότερον «Βόλισσος» ἢ «Βόλισος») ἐτήρησε τὴν ἀρχαίαν ταύτην παράδοσιν, εἰ καὶ κατέστη περιβόητος μᾶλλον διὰ τὰ τάγματα τῶν ἐπαιτῶν, ὅσα ἐξέπεμπεν πανταχόσε τῆς Ἀνατολῆς, ἢ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ διαλαμπάντων Ὀμηριδῶν! Ἐκ τοῦ περικλυτοῦ τούτου «αἰολικοῦ» πολισματοῦ, ὠνόμασεν ὁ Κοραῆς Βολισσίαν τὴν προκειμένην ἐκδοσιν. Ὡς κριτικὸν ἔργον βεβαίως ἐλαχίστην ἔχει ἀξίαν. Ὁ Κοραῆς προσέστησεν κατ' ἀρχὰς ὀδηγὸν αὐτοῦ τὸν γερμανὸν καθηγητὴν Ἰωάννην Αὐγουστον Μύλλερν, ὅστις πρῶτος ἐπέλαβετο τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου σὺν ὑπομνήμασιν ἑλληνικοῖς, κατ' ἐκλογὴν ἀπηνθισμένους ἐκ τῶν παρεχβολῶν τοῦ Εὐσταθίου καὶ ἐκ τῶν σχολίων τοῦ Ψευδοδιόδου. Τοῦ πονήματος τούτου ἐγένοντο τρεῖς ἐκδόσεις· ἡ πρώτη (ἀτελής) ἐν τρισὶ τόμοις, ἀπὸ τοῦ 1788 μέχρι τοῦ 1793 ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μύλλερου· ἡ δευτέρα, τῷ 1809—1814 ὑπὸ τοῦ

γυμνασιάρχου Βάιχερτ, καὶ ἡ τρίτη, τῇ 1818—1819 ἐν τρισὶ τόμοις, ἐπιμελεία τοῦ αὐτοῦ Βάιχερτ. Ὁ Κοραῆς ἐβουλεύθη ὕστερον «οὐ μόνον τῶν προσθηκῶν τὸν ἀριθμὸν νὰ αὐξήσῃ ἀπὸ ἄλλων φιλολόγων σημειώσεις, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἐξηγήσεις παλαιάς. τυπωμένους ἀπὸ τὸν Μύληρον ἢ παντάπασιν ν' ἀρῇσῃ ἢ εἰς τόπον αὐτῶν νὰ βάλῃ ἄλλας ὡσελιμωτέρως». Μετεσκευάσε λοιπὸν τὴν ἰδίαν ἐκδοσιν οὕτως ὥστε, ἀμφοτέραι, ἡ τοῦ Κοραῆ καὶ ἡ τοῦ Μυλλέρου, οὐδὲν ἄλλο ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας κοινὸν ἢ τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι εἶναι ἡρατισμένα: ἀπὸ τῶν ὑπομνημάτων διαφόρων κριτικῶν. Τὸ κείμενον οὐδένα προϋξένησε κόπον εἰς τὸν Κοραῆν «ἐπειδὴ ἡ γραφὴ τοῦ δὲν εἶναι ἐκδοσις, ἀλλ' ἀπραγμάλκτος μετατύπωσις τῆς ἀπὸ τὸν ἐνδοξὸν κριτικὸν Οὐόλφιον ἐκδοθείσης κατὰ τὸ 1804 ἔτος εἰς Λειψίαν Ἰλιάδος τοῦ Ὅμηρου». Εἰς τὰς ἡρατισμένας ἐξηγήσεις ἐπήνεγκεν ὁ «Βολιστινὸς ἐκδότης» (δηλ. ὁ Κοραῆς) πολλὰς διορθώσεις, ἔλαβε δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὰ περίφημα «ἐνετικὰ σχόλια» ἅτινα ἐξέδωκε πρῶτος ὁ Βιλλοισιῶν. «Ὅσα ἔλαβον (λέγει) ἀπὸ τὴν βενετικὴν ἐκδοσιν τοῦ Βιλλοισιῶνος ἔχουσι σημεῖον τὸ Β στοιχεῖον· ὅσας παρέλαβα σημειώσεις ἐκ τοῦ γερμανοῦ Koeppen, ἐσημείωσα διὰ τοῦ στοιχείου Κ, τὰς δὲ ἰδικὰς μου ἐσημείωσα μὲ τὸ Χ (Χίος ἐκδότης). Εἰς τὰς ἐπικρίσεις μὲ τὸ Χ στοιχεῖον ἐμνησθὴν πολλάκις τὴν μέθοδον τοῦ Κοραῆ (ἐπιλέγει ὁ δὴθεν ἐκ Βολισσοῦ ἐπιστέλλον) ἐρευνῶν, ὡς ἐκεῖνος, τὰς λέξεις, καὶ παραβάλλων αὐτάς μὲ ἄλλων γλωσσῶν λέξεις. Εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἡ μέθοδος αὕτη μὲ φαίνεται χρήσιμος καὶ τῶν νέων τὴν κρίσιν νὰ ἀκονήσῃ, καὶ τοὺς διδασκάλους τῶν νὰ καταπέσῃ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐμβάσωσιν εἰς τὰ σχολεῖα τὴν ἀδελεῆ τῆς ἐλληνικῆς λατινικῆς γλῶσσαν· ὡς γεωμετρικὸν ἀξιῶμα πιστεύω, ὅτι περιπαίξεται καὶ περιπαίξει, ὅστις ἢ τὴν ἐλληνικὴν χωρὶς τῆς λατινικῆς ἢ ταύτην χωρὶς ἐκείνης, ἐντελῶς νὰ διδάξῃ ἐπαγγέλλεται». Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι τὸ κείμενον τῶν τεσσάρων ῥαψωδιῶν ἐλήφθη ἀπραγμάλακτον ἐκ τοῦ Οὐόλφιου, ὃν εἰκότως ἐγκωμιάζει ὁ Κοραῆς, ἀποκαλῶν «σοφώτατον τῆς Ἀλλῆς καθηγητὴν». Ὁ μέγας οὗτος τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἀνακαινιστὴς ἐξέδωκε τὸ πρῶτον τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὅμηρου ἐν Ἀλλῇ τῇ 1794 (μετὰ τῶν πολυθρυλῆτων Προλεγμένων, 1795) ἐν δυὶ τόμοις ὡς πρῶτον μέρος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων (Ilias ex veterum criticorum notationibus optimorumque exemplarium fide recensita). Δευτέρα ἐκδοσις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, novis curis recensita, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Οὐόλφιου ἐν Λειψίᾳ τῇ 1804—1807, τρίτη δὲ (nova

recognitio, multis locis emendatior) τῷ 1817 ἐν τόμοις τέσσαρσιν. Ἡ τελευταία αὕτη ἔκδοσις συνετελεσθη μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας, διότι αὐτὸς ὁ Οὐόλφιος διώρθωσε καὶ ἀνεθεώρησε τρεῖς ἑκαστον τυπογραφικὸν δοκίμιον, τὰ μάλιστα μεριμνήσας ὅπως καὶ ἡ τυπογραφικὴ τοῦ βιβλίου διακόσμησις ἀποβῇ ἐφάμιλλος πρὸς τὸ περιεχόμενον· μόνον ἐν τῇ Γάμμα ῥηψῶδιᾳ ὠφελήθη ὁ Κοραῖς ἐκ τῆς νέας τοῦ Οὐολφίου ἐκδόσεως, μεταγράφας αὐτόθεν ἀλλοχγὰς τινὰς ἐν αἷς ἢ ἐν τῷ 406 στίχῳ «ἀπόεικε κελεύθου» κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Ἀριστάρχου, ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου «ἀπόειπε κελεύθους». Ὁ βουλόμενος νῦν νὰ μάθῃ κατὰ πόσον προήχθη ἡ κριτικὴ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, ἃς ἀντιβάλῃ τὴν ὑπὸ Κοραῖ πρὸς τὰς ὑστέρων ἐκδόσεις τῶν καθηγητῶν Σπίτσονερ, Δινδορφίου, Βεκκέρου, Λαρὸς, Χρίστ, Νάουκ, Rzach κλ.· ἐν ταῖς ἐξηγητικαῖς καὶ ἄλλαις σημειώσεσι δύναται νὰ συγκρίνῃ αὐτὴν ἰδίᾳ πρὸς τὴν τοῦ Ἀμείζ, κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ καθηγητοῦ Κέντσε, μετὰ τῶν οἰκείων παραρτημάτων, συνιστώντων ἀληθῶς εὐρετήριον ὁμηρικῆς φιλολογίας. Ὡς παρατηρεῖ ὁ κλεινὸς ὁμηριστὴς Λέρς, τῷ Οὐολφίῳ ἀπόκειται ἡ δόξα ὅτι «αὐτὸς πρῶτος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστάρχου ἐπετήδευσε εὐσυνέτως καὶ κανονικῶς ὁμηρικὴν κριτικὴν». Ἀλλὰ τοῦ Οὐολφίου ἡ ἔκδοσις ἦτο ἀρχὴ μόνον τῆς χρήσεως καὶ καρπώσεως τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ ἀνακαλυφθέντος κειμηλίου θησαυροῦ. Ὁ Οὐόλφιος διέγνω τὴν μεγίστην σημασίαν τῶν ἐνετικῶν σχολίων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκπορισθῇ πληρέστατα τὸν αὐτόθι λαμβάνοντα πλοῦτον· ἐπειράθη μὲν νὰ προσέλθῃ ὅσον ἔνεστιν ἐγγύτερον εἰς τὸ παλαιὸν ὁμηρικὸν κείμενον τῆς ἀρισταρχείου διορθώσεως, ἀλλ' ἔμεινε πόρρω τούτου. Νέαν χρόνον ἐποχὴν ὁμηρικῆς κριτικῆς ἐχάραξεν ὁ καθηγητὴς Λέρς διὰ τοῦ κλασικοῦ πονήματος «Ἀρισταρχος» (τυπωθέντος τὸ πρῶτον τῷ 1833) διαφωτίσας ἐν πολλοῖς τὸ κριτικὸν σύστημα τοῦ Ἀριστάρχου, οὕτω δὲ ὑποθέμενος τὴν χρηπιδὰ νέων καὶ γονίμων ζητήσεων περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐρευνῶν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γραμματικῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ μεγάλου Σαμόθρακος, ὅστις ἐνεκρίνισε τὴν κριτικὴν μελέτην καὶ ἐρμηνείαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Διὰ νέων ἔπειτα ἀνακαλύψεων καὶ ἐπιμελεστέρως παρεξετάσεως τῶν σωζομένων πηγῶν, συνεπληρώθησαν καὶ διευκρινήθησαν τὰ κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν κριτικὴν, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἡ ὑπὸ Βεκκέρου τῷ 1843 ἔκδοσις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, συγκρινομένη πρὸς τὴν τοῦ Οὐολφίου, ἐμφαίνει τοιοῦτην τινὰ ἐπίδοσιν οἷον ἢ τοῦ Οὐολφίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς προγενεστέρους ἐκδόσεις. Κύριος τῶν καθ' ἡμᾶς ὁμηριστῶν σκοπὸς

εἶναι, εἰ δυνατόν, ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ὁμητικοῦ κειμένου, οἷον ὑφίστατο παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς. Καί εἶναι μὲν ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Βέκκερος ἐχώρησεν ἐπὶ τὰ πρόσω καὶνότερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ Οὐολφίου· ἀλλ' ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τοῦ κατ' Ἀριστάρχον ὁμητικοῦ κειμένου ἀποβαίνει σχεδὸν ἀδύνατος, διότι τὰ «ἐνετικά σχόλια» εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σκελετώδη λείψανα ἐκ τῶν τεσσάρων βιβλίων τοῦ Διδύμου «περὶ Ἀριστάρχου διορθώσεως» τοῦ Ἀριστονίκου «περὶ σημείων» τοῦ Ἡρωδianoῦ «περὶ τῆς ὁμηρικῆς προσωδίας» καὶ τοῦ Νικάνορος «περὶ τῆς ὁμηρικῆς στιμῆς»· ταῦτα δὲ τὰ λείψανα, καίπερ τυχόντα καθ' ἑκάστα ἀκριβεστάτης ἐπεξεργασίας ὑπὸ τῶν καθηγητῶν Φρειδλαίνδερ, Κάρνουθ, Λέντς, Λουδβιχ κλ., δὲν ἐξαρκούσι πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ κτιρίου, ὅπερ ἀνήγειρεν ἡ μεγαλοφυΐα τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κορυφαίων ὁμηριστῶν. Ἄλλως δὲ αὐτὸς ὁ Βέκκερος ἀπεδείχθη ἐπαμφοτερίζων τὴν γνώμην, ἐκδοὺς ὕστερον (τῷ 1858) τὰ ὁμηρικὰ ἐπη πάντη διαφόρως ἢ ὅπως τῷ 1843· διότι εἰσήγαγεν αὐθαίρετως εἰς τὸ κείμενον τὸ δίγαμμα, ὅπερ ἴσως μὲν προσφέρετο κατὰ τὴν γένεσιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀλλ' εἶναι λίαν ἀπίθανον ὅτι ἐγγράφη ποτέ. Ὅπως δὲ πατε, τοῦ Κοραῆ ἡ ἐκδοσις ἤκιστα προσάδει πρὸς τὰς χρεῖας τῆς καθ' ἡμᾶς κριτικῆς, ἡ ἀξιὰ δὲ αὐτῆς ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὴν μετὰ φιλολογικῆς συνέσεως ἐκλογὴν τῶν σχολίων ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ νέων ἐρμηνευτῶν ἢ εἰς αὐτὰς τοῦ Κοραῆ τὰς σημειώσεις, αἵτινες εἶναι βραχύταται καὶ ἐκ τοῦ προχείρου γυγχαμμεναι. Παρατηρητέον ἐπὶ τέλους ὅτι πλεῖσται ὅσαι διορθώσεις τοῦ Οὐολφίου, ἐκ πρώτης ὄψεως ἐπιτυχεῖς, διορθώθησαν ὕστερον δι' ἄλλων ζηνοδοτείων καὶ ἀρισταρχείων· λ. χ. τὸ ἐν τῷ 435 τῆς Ἀλφά ραψωδίας ὑπὸ τοῦ Οὐολφίου ἐγκριθὲν «προέρεσσαν» ἀπέδειξεν ὁ Σπίτσενερ ἥττον ὀρθὸν τοῦ «προέρεσσαν», συνάγεται δὲ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Διδύμου ὅτι τὸ «προέρεσσαν» ἦτο γραφὴ αὐτοῦ τοῦ Ἀριστάρχου. Ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ στίχῳ ἡ ἀριστάρχειος ἀναγνώσις «ἠτίμασεν» πιστουμένη καὶ ἐξ ἄλλων ἀρίστων πηγῶν, ἀποδείκνυται ὀρθότερα τῆς παρ' Οὐολφίου «ἠτίμησ'». Ἐν τῷ εἰκοστῷ στίχῳ ἡ γραφὴ τοῦ Οὐολφίου «παῖδα δ' ἐμοὶ λύσαιτε» ἀποδοκιμάζεται νῦν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν νεωτάτων ἐκδοτῶν γράφουσι «παῖδα δ' ἐμοὶ λύσασθε» κατὰ τοὺς ἀρίστους κώδικας. Πολλὰς καὶ παντοίας τοιαύτας ἀλλαγὰς καὶ διορθώσεις θὰ ἴδῃ ὁ περὶ βιβλίων τὴν ὑπὸ Οὐολφίου ἐκδοσιν πρὸς τινὰ τῶν νεωτάτων ἐκδόσεων, λ. χ. τὴν ὑπὸ Rzach (1886) ἐν ᾗ ὑπάρχουσι διὰ βραχείων παρατεθειμέναι αἱ τῶν δοκίμων κριτικῶν καὶ ἀντιγράφων ἀναγνώσεις.

Ἐγκαλλώπισμα τῶν τεσσάρων ῥαψωδιῶν εἶναι τὰ προτειθειμένα μακρὰ προλεγόμενα περὶ τοῦ Παπα Τρέχα. Οἱ φιλευτράπελοι καὶ φιλογέλωτες Χίοι εἶναι, ὡς γνωστὸν, πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εὐφρόστεροι εἰς κατασκευὴν σκωπτικῶν παρωνυμίων, εἴτε πρὸς διάκρισιν ὁμωνύμων, εἴτε πρὸς δήλωσιν καλοῦ τινος ἢ κακοῦ ἰδιώματος καὶ ἐπαγγέλματος. Ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ Πρωταγόρας ἐκαλεῖτο «λόγος ἔμμιθος», ὁ Ἡρακλείδης «πομπικός», ὁ Ἀρίστων «σειρήν», ὁ Κλεάνθης «φρεάντλης», ὁ Ἀντισθένης «γεροντοδιδάσκαλος», ὁ κωμικός Κρατῖνος «ταυροφάγος», ὁ Δημοσθένης «Βάταλος» καὶ Ἄργας, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ παρὰ τοῖς νῦν Χίοις, οἱ Ῥοδοκανάκαι, οἱ Γαλάται, οἱ Νεγρεπόνται, οἱ Βούροι, οἱ Μαυρογορδατοὶ κλ. παρωνομάζονται ὁ μὲν «Τσοῦρος» ὁ δὲ «Σακολέβας», οὗτος «Γλύκας» ἐκεῖνος «Ψωματάρης» ἄλλος «Παχιᾶς» καὶ ἄλλος «Ἀμαρτωλὸς» ἄλλος δὲ πάλιν «Βιτέλας». Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι «δεινοὶ καὶ ὀξεῖς ἐπινοῆσαι καὶ γινῶναι» ἦσαν ἰδίως ἐτοιμότεροι εἰς τὴν εὕρεσιν προσφυσσάτων παρωνυμίων, ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων διέπρεπον ἐπὶ τούτοις. Οὐ μόνον οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ καὶ οἱ θεοὶ προσελάμβανον σκωπτικὰ παρωνύμια· ὁ Ἀσκληπιὸς παρωνομάσθη «Κοτυλεὺς», ἡ Ἀρτεμις «Κοκκώκω», ὁ Ζεὺς «ἀπόμυιος» καὶ «μυίαγρος», ἄλλοι δὲ θεοὶ προσηγορεύοντο ὀνόμασι πτηνῶν ἢ ζώων λ. χ. «ἰκτίνος» «ἰέραξ» «κρίδος» «μόσχος» «ταῦρος» κλ. Παρ' Ἀριστοφάνει, Κλεόκριτός τις ὀνομάζεται «στρουθός», Εὐκλείδης δὲ τις «τεῦτλος» ἐκ τοῦ τεύτλου. Ὁ Κρατῖνος ἀποκαλεῖ τὸν Περικλέα «σχοινοκέφαλον Δία». Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονος ἐπεκαλεῖτο σκωπτικῶς «Δώσων» ὡς ἐπαγγελτικός, οὗ τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἐφορος παρωνομάσθη «Δίφορος ἢ Δισέφορος» διότι ἔνεκεν ἀμελείας, δις ἠνυχάσθη νὰ φοιτήσῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Ἰσοκράτους. Ὁ Ἀντίμαχος ἐκαλεῖτο «ψακάς», ὁ Ἡγήσιππος «κρωβύλος» διὰ τὸ κομψὸν τῆς κόμης, ἡ Ἀσπασία «θηάνειρα», ὁ Θηραμένης «κόθορνος» ἢ Ἀρχίας «φυγαδοθήρας». Οὐδένα τελευταῖον λανθάνει ὅτι ἔνιοι τῶν Πτολεμαίων, θανατώσαντες πατέρα, μητέρα ἢ ἀδελφόν, προσηγορεύθησαν κατ' εἰρωνεῖαν φιλοπάτορες, φιλομήτορες καὶ φιλάδελφοι. Τὸν καλὸν ἐφημέριον τῆς Βολισσοῦ παρωνόμασεν ὁ Κοραῆς «Παπα Τρέχαν» εἴτε πρὸς δήλωσιν τῆς δρομικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος ἐπ' ἀγαθῷ πάντων τῶν πνευματικῶν τέκνων, ἅτινα ἐπεσκέπτετο καὶ ἐψυχαιγῶγει καθ' ἑκάστην μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου, εἴτε διότι ἀπήγγελλεν ὑπὲρ τὸ θεὸν τροχάδην τὰς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις.

Ὁ Παπᾶ Τρέχας εἶναι πρότυπον ἀπλοικοῦ καὶ ἐναρέτου ἱερέως· ἔχει τὰ ἥθη χρηστὰ, ἀλλὰ παιδευσιν οὐδεμίαν, διότι ἡρώτα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἂν ὁ Ὁμηρος ἦτο χριστιανός, προσήρμοξε δὲ τὰ ῥητὰ τοῦ ψαλτηρίου εἰς πραγμάτων περιστάσεις ἀλλοτρίας πάσης προσαρμογῆς. Πρὸ τοῦ Παπᾶ Τρέχα, δὲν ἐνθυμούμεθα τίς ὁλλανδὸς φιλόλογος ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Ὁμηρος εἶλκε τὸ γένος ἐξ Ἑβραίων· ὁ ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ, πολλῶ τοῦ ὁλλανδοῦ ἐφεκτικώτερος ἡρώτα μόνον τίνα συγγένειαν εἶχεν ἢ τοῦ Ὁμήρου ποίησις πρὸς τὴν θαυμαζομένην ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ ποίησιν τοῦ κόσμου. Τὸ μόνον τοῦ Παπᾶ Τρέχα ἐλάττωμα ἦτο ἡ ἀκατάπαυστος καὶ ἀφθονος τοῦ ταμβάκου χρῆσις· ἀλλὰ τὸ κακὸν τοῦτο ἡλαττώθη πολὺ ἂν οὐ ὁ φιλόθρωπος ἱερεὺς ἔμαθεν ὅτι οὔτε ὁ Ὁμηρος οὔτε ὁ τὸν Ὁμηρον ὑπομνηματίσας ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος ἐγνώρισαν τὴν κατηραμένην ταύτην κόνιν. Ὁ ἀπαιδευτος ἀλλὰ χρηστοῦ ἄνθρωπος εἶναι βεβαίως προτιμότερος τῶν πολλῶν «κακῶς γραμματισμένων». «Εἶναι, φίλε μου, βέβαιον (διδάσκει ὁ Κοραῆς) ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδεύτων εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστὸν παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν· τὸ αἷτιον εἶναι ὅτι ὁ παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καὶ ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ἐλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξ ἐναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθοδου παιδείας μέτοχος, «ὁ μὴ εἰδὼς, οἰόμενος δὲ εἰδέναι», φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλεον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν· ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας τὴν βακτηρίαν, συντρίβει ὅτι ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν τὴν ψυχὴν του». Ὁ Παπᾶ Τρέχας εἶναι τεσσαρχοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' αἰσθάνεται πόθον τῶν γραμμάτων μακρὸν καὶ θέλει νὰ μάθῃ τὴν ἐλληνικὴν· ἀναγνούς τὰ προλεγόμενα εἰς τὴν "Ἀλφα ῥαψωδίαν οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐβαρυνθύμηνεν ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔδωκε καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ πρὸς τὸν συγγραφέα. Κατενόησεν ὁ ἀγαθὸς ἐφημέριος ὅτι ἂν εἰς κοσμικοὺς εἶναι ἐλάττωμα ἢ ἀπαιδευσία, εἰς τοὺς ἱερωμένους καθίσταται καταισχύνῃ ἀσύγνωστος. «Λοιπὸν, εἰπέ με, τί πλεον ἔχω νὰ κάμω; Νὰ ξεπαπαδωθῶ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. "Ἀλλην θεραπείαν τῆς δυστυχίας μου δὲν εὐρίσκω παρὰ νὰ διδασθῶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ διδάσκαλός μου, τέκνον, μέλλεις νὰ γίνῃς σύ». Ὅταν παρῇ ἀγαθὴ προαίρεσις καὶ θέλησις στερεά, ἡ φιλομάθεια εἶναι ἱκανὴ νὰ καταβάλῃ πᾶν

τὸ προστυχὸν ἐμπόδιον· τῇ διδασκαλικῇ λοιπὸν βοήθειᾳ τοῦ Βολισσινού ἐκδότου τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ὁ Παπᾶ Τρέχας προσέκοψε θαυμασίως ἐν τῇ ἐλληνικῇ· ὁ τέως ἀμαθὴς καὶ ἀπαίδευτος ἀλλὰ σφόδρα φιλογράμματος ἱερεὺς ἀνεγίνωσκεν ἤδη καὶ ἐνόει τοὺς Αἰτωπεῖους μύθους, τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφώντος καὶ τὸ Ἑγγχειρίδιον τοῦ Ἐπικτήτου· εἶτα δὲ ἐνέκυψεν εἰς τὰς διδασκαλίας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὃν ἐσπούδαζε νὰ μιμῆται ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ κηρύγμασιν. Ἡ ὑπόληψις δὲ ἦ μάλλον εἰπεῖν ἢ πρόληψις ὅτι ὁ Ὅμηρος διέτριψεν ἄλλοτε ἐν Βολισσῷ, ἐγένετο παραίτιος νὰ ἀπομνημονεύσῃ ὁ Παπᾶ Τρέχας, ὡς ἄλλος Νικήρατος, ὅλην τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, νὰ ἀπανθίσῃ δὲ αὐτόθεν καὶ νὰ γράψῃ κατ' ἰδίαν πάντα τοῦ Ποιητοῦ τὰ γνωμικά, καὶ μάλιστα δύο, ἅπερ καὶ συχνὰ ἠναγκάζετο κατὰ δυστυχίαν νὰ προσαρμόζῃ. Τὸ πρῶτον εἶναι.

Ἐχθρὸς γάρ μοι κείνος ὁμῶς Αἶδαο πύλησιν,
Ὅς χ' ἔτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπη.

Ὅσῳκίς προσφέρει τοὺς στίχους τούτους, γίνεται πυρρὸς χόρους, αἶρει πρὸς τὰ ἄνω τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματος καὶ εὐγενίζει πάντα αὐτοῦ τὰ κινήματα. Τὸ δεύτερον εἶναι·

Ἡμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποκίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἤμαρ ἔλῃητιν.

«Ἐδῶ, φίλε μου, ἡ σκηνὴ μεταμορφώνεται εἰς τὸ ἐναντίον· συστέλλει τὸ μικρὸν αὐτοῦ σῶμα, σκύπτει εἰς τὸ ἔδαφος τὴν κεφαλὴν, καὶ μὲ θακρυμένους ὀφθαλμοὺς, καὶ φωνὴν λειποθυμοῦντος ἀνθρώπου» προσφέρει τοὺς δύο τούτους στίχους. Μετὰ τὸν Ὅμηρον, ἀγαπᾷ τὸν Εὐριπίδην καὶ εὐριπιδίζει μάλιστα ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι πατέρες· ἀγαπᾷ δὲ τὸν σκηνικὸν φιλόσοφον διὰ τὰ πολλὰ καὶ γλυκύτατα αὐτοῦ ἠθικά ἀποφθέγματα, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔμαθεν ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης, ἐπεφοίτα εἰς τὰ θεάτρα, ὅσῳκίς ἐδιδάσκοντο τοῦ Εὐριπίδου αἱ τραγωδίαί· γίνεται δὲ τοσοῦτον φιλόμουσος καὶ φιλομούσικος ὥστε ὀλίγου ἐδέησε νὰ ψάλλῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν εἰς τὴν Ἀρτεμιν ὕμνον τοῦ Ἀθηναίου τραγωδοποιῦ. Θυμίζει καὶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἐνθα ἀναγινώσκει τὰ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἔρευναν

παλαιῶν ἐπιγραφῶν ἑλληνικῶν ἢ λειψάνων ἀρχαίας τέχνης, προνοεῖ περὶ τῆς παιδεύσεως ἀνθρώπων νέων καὶ ἐπὶ πᾶσι σύνουδε τὰ δεινὰ τῆς χωρὶς ἀρετῆς παιδεύσεως. "Ἄλλοτε ὁ Παπᾶ Τρέχας ἱερούργει καὶ ἀνεγίνωσκεν ὡς ψιττακὸς τὸ Ψαλτήριον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἔτρεχεν εἰς τῶν ἐνοριτῶν τοὺς οἴκους, τῶν Θεοφανείων τὴν ἡμέραν, μὲ τὴν ἀγίαστήραν εἰς τὰς χεῖρας καὶ μὲ τὸν ἐν Ἰορδάνῃ εἰς τὸ στόμα, νὰ σακκίῃ τῶν πτωχῶν τοὺς κόπους· τὴν ἐντρέπεται». Οὐ μόνον τὸν καλὸν τῆς Βολισσοῦ ἱερέα ὠφέλησεν ἡ παιδεία, ἀλλὰ καὶ οἱ Βολισσινοὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς παιδείας τοῦ ἐναρέτου αὐτῶν ποιμένος· κατώρθωσεν ἀπὸ ἐπατιῶν νὰ ἀποδείξῃ αὐτοὺς ἀγαθοὺς γεωργοὺς καὶ ἀπαιχτάς πολλῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, διενήργησε δὲ καὶ τὴν εἰς τὸ σχολεῖον εἰσαγωγὴν τῶν πινάκων τῆς Λαγκαστρινῆς μεθόδου· τὸ δὴ παράδοξον, συντάσσει καὶ διατριβὴν περὶ τῆς «τυπογραφίας» ἧς ἡ ἐπιγραφή «περὶ τῶν ἐλπιζομένων καλῶν πολλῶν ἀπὸ τὴν πρὸ πολλοῦ παρὰ πολλῶν ἐλπιζομένην τυπογραφίαν». «Ἄλλον ἴσως ἤθελε κινήσειν εἰς γέλωτα τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ἰδιότροπον· ἐγὼ μικρὸν ἔλειψε νὰ κλαύσω» γράφει ὁ Κοραῆς ἐν τέλει τῶν προλεγομένων τῆς Βῆτα βραψωδίας. Σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ὁ Παπᾶ Τρέχας ἐπέδωκεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε συνέταξε καὶ ἐπιστασίας εἰς τὸν Ὀμηρον· ἐξελληνίσας τὸ ὄνομα αὐτοῦ προσσηγορεύθη αἰδεσιμώτατος Θεών· ἀντεπιστέλλει πρὸς πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἐπ' ἀγαθῶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· γράφει πρὸς τοὺς Κυθωνιάτας, πρὸς τὸν Κίαν ἱεράρχην, πρὸς τὸν Νικολαΐδην τῆς Ὁδησσοῦ, ἀναγινώσκει τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» καὶ λυπεῖται ὁσάκις ἀπαντᾷ διατριβάς, ἀναξίας νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς φιλολογικὴν ἐφημερίδα. Ἡ παιδεία εἶναι τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐντρυφήμα καὶ ἀγώνισμα. «Μόνῃ ἡ παιδεία (λέγει) ἐλευθερώνουσα τὸν νοῦν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν, διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατῆκοντα· τοὺς μὲν νὰ στοχάζεται ὡς ἀδελφοὺς του, καὶ νὰ προσφέρεται εἰς αὐτοὺς, ὡς ἐπιθυμεῖ νὰ προσφέρωνται εἰς αὐτὸν ἐκεῖνοι· τὸν δὲ Θεὸν νὰ σέβεται ὡς δημιουργὸν καὶ προνοητὴν αὐτοῦ, μὴδὲ νὰ τοῖμα νὰ τὸν ἀτιμάξῃ, συγχῶν δεισιδαιμονίᾳ τὰς τελειότητάς του μὲ τὰς ἀνθρωπίνους ἀσθενείας· εἰς ἓνα λόγον, νὰ διακρίνῃ τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καθὼς ὁ Διομήδης τότε μόνον κατεστάθη καλὸς νὰ κἀμῃ τὴν διακρίσιν ταύτην, ἀφοῦ ἡ Ἀθηνα ἡλευθέρωσε τοὺς δευκαλμούς του ἀπὸ τὸ σκότος». Καὶ πάλιν. «Τὸ «φρένες ἡερέθονται» σημαίνει καὶ κεφαλαὶ τῶν νέων ὑψίζονται καὶ πετοῦν, ὡς νὰ ἦσαν φουσκωμένοι ἀπὸ ἀέρα». Οὕτε ὁμοίως

ὄλων τῶν νέων αἱ φρένες εἶναι ἑλαφραί, ὥς λέγει ὁ Ὅμηρος, οὔτε οἱ γέροντες πάντοτε βλέπουν ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω. Τὸ πᾶν κρέμεται ἀπὸ τὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν. Οἱ καλῶς ἀναθραμμένοι νέοι, καὶ εἰς τὴν νεότητά εἶναι φρόνιμοι, καὶ γηράσκοντας τοὺς κάμνει φρονιμωτέρους ἢ πεῖρα. Ἐξεναντίας ἡ κακὴ καὶ ἀπαιδευτος ἀνατροφή καὶ τὴν φυσικὴν τῶν νέων ζωηρότητα μεταβάλλει εἰς μανίαν, καὶ τοῦ γηρατειοῦ τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν εἰς ἀδιόρθωτον μωρίαν· διότι, καθὼς λέγει, δὲν ἐνθυμούμαι τίς ἀπὸ τούτων ποιητὰς «γέροντα δ' ὀρθοῦν δεινὸν, δὲ νέος πέσῃ». Καὶ τοῦτο σημαίνει κατὰ τὴν κοινὴν μας παροιμίαν «ὁ λύκος, κἂν ἐγήρασε, κ' ἤλλαξε τὸ μαλλὶν του — τὴν γνώμην του δὲν ἤλλαξε, οὐδὲ τὴν κεφαλὴν του». Μὴ μᾶς ἀποκοιμίζουσιν αἱ βραδεῖαι καὶ γεροντικαὶ μετάνοιαι. Ἐὰν ἀληθῶς φροντίζωμεν τῶν ἡθῶν τὴν διόρθωσιν, χρεωστοῦμεν νὰ παραγγέλλωμεν, καὶ μὲ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια νὰ ἀναγκάζωμεν τοὺς γονεῖς νὰ διδῶσι χρηστὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν εἰς τὰ τέκνα των». Οὕτως ὁ πρῶτος ἀπαιδευτος Παπᾶ Τρέχας διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐπιμονῆς (la patience c'est le génie, λέγει ὁ Βυρζών) ἀπεδείχθη ἐν μέσῳ τῶν Βολισσινῶν ἀληθὲς φωστὴρ καὶ ὄντως φιλόσοφος Θεῶν. Ὁ ἄρτι οὔτε γραφὴν οὔτε ἀνάγνωσιν ἐπιστάμενος, ἐγένετο ὡς ἐκ θαύματος, ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν, ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ὁμήρου καὶ θεολόγος εὐφραδέστατος καὶ δημοφιλὲς, ἀγαλμα καὶ κλέος τῶν τέως ἐπαιτούντων εἶτα δὲ ἐν παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ εὐδοκίμησάντων Βολισσινῶν. Ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς Δέλτα βιβλίου ὁ ἤδη περτωτισμένος ἱερεὺς ἀτηγείται ἀφελῶς τὸν παρελθόντα αὐτοῦ βίον, περιγράφων διὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὰ δεινὰ τῆς κακῆς ἀνατροφῆς, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀλόγου τῆς μητρὸς φιλοσοφίας, ἐρμηνεύων τὸ ῥήτον τοῦ Σολομῶντος «πενίαν καὶ ἀτιμίαν ἀφαιρεῖται παιδεῖαν» ἐπιλέγων δὲ ὅτι μήτηρ καὶ πηγὴ ὁμοιοῦς, ἰσονομίας, ἐλευθερίας, πλούτου καὶ τιμῆς εἶναι ἡ παιδεία. Τοιαύτην τινὰ εἰκόνα ἀγαθοῦ καὶ φιλομαθοῦς πρεσβυτέρου, ἀφορῶν εἰς τὸ μέλλον τοῦ ἐλληνικοῦ γένους, ἐσκιαγράφησεν ὁ Κοραῖς πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι χωρὶς σπουδαίου, καὶ τὸ ἥθος καὶ τὸν νοῦν πεπαιδευμένου κλήρου ἀδύνατον νὰ ῥθωθῇ ὁ κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς τῶν Ἑλλήνων βίος. Μόνῃ ἡ θρησκεία δύναται νὰ ἐπισκευάσῃ πρὸς καλοκάγαθίαν τοὺς τρόπους καὶ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ θρησκεία, ἄμοιρος λειτουργῶν εὐπαιδεύτων, σωφρόνων, ἀπονήρων τὴν γνώμην καὶ ἰκανῶν νὰ ἐποικοδομήσωσιν ἐπὶ ἀκραδάντου κρηπίδος τὴν ἐκ τῶν κακιῶν καὶ τῶν προλήψεων ὑπόσταθρον κοινωνίαν,

νά κατορθώσωσι δὲ πραγματικὴν καὶ οὐχὶ θεωρητικὴν ἀνάπλασιν, ὁμοί-
αζει πρὸς ἀκρόπολιν ἔρημον ἐπάλξεων, ἀναπεπταμένην δὲ εἰς πάσας
τὰς φανερὰς καὶ ἀφανεῖς τῶν πολεμίων ἐπιθέσεις.

Τὰ «Ἀστεῖα» τοῦ Ἱεροκλέους, τομίδιον ἐκ σελίδων ὀλίγω πλέον
τῶν ἐβδόμηκοντα, παρεσκευάσθησαν καὶ ταῦτα ἐν Βασιλειᾷ δόθηεν, εἴτα
ἐστάλησαν εἰς Παρίσιους ἵνα τυπωθῶσιν πρὸ τῆς Ἀλφα ῥαψωδίας τῆς
Ἰλιάδος, ἀλλ' ὁμοῦς ἐτυπώθησαν μικρὸν ὕστερον. Ὁ Κοραῆς, διαλαμ-
βάνει ἐν τοῖς προλεγομένοις, ἐν εἰδει ἐπιστολιμαίας διατριβῆς, περὶ
τοῦ Ἱεροκλέους καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων ἀστειῶν. Ὁ Ἱεροκλῆς
ἦτο ἐκ τῶν νέων Πλατωνικῶν φιλοσόφων, ἤκμασε δὲ κατὰ τὴν πέμπτην
ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα· ἀλλὰ πάνυ ἀμφίβολον, ἂν ὁ γράψας τὸ
σοφὸν ὑπόμνημα εἰς τὰ χρυσᾶ ἔπη τῶν Πυθαγορείων εἶναι ὁ Ἱεροκλῆς
τῶν Ἀστειῶν, εἰ καὶ ὁ Κοραῆς φαίνεται πως ἀποκλίνων πρὸς ταύτην
τὴν γνώμην. Κατὰ πάσαν πιθανότητα, ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀστειῶν εἶναι
οὐχὶ ὁ φιλόσοφος Ἱεροκλῆς, ἀλλ' ἕτερος Ἱεροκλῆς γραμματικὸς, ὥστε
ὁ γράψας τὸν Συνέκδημον. Καθ' ὑπερβολὴν ἀνεπιεικῶς κρίνει ὁ Κοραῆς
τὴν νέαν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἣν ἀποκαλεῖ «ὑποχονδριακὴν» «μῖγμα
τερατώδους πολλῶν δογμάτων» «τερατώδη φιλοσοφίαν». Βεβαίως ἡ φι-
λοσοφικὴ αὕτη αἵρεσις ἔχει πλείστα ὅσα παράδοξα, ἀλλὰ εἶναι ἀναν-
τιφρόντως τὸ ὕστατον περὶ ὅρισμα τῆς ἐλληνικῆς διανοίας, ἐν τῇ ἰδιορ-
ρυθμῷ αὐτῆς φανερῶσι. Ὁ ἀληθὴς ἀρχηγέτης τῆς νέας πλατωνικῆς
φιλοσοφίας, ἦτο ἀνὴρ μεγαλοφυέστατος. «Αἱ ἑννεάδες» τοῦ Πλωτίνου
(λέγει ὁ Κοραῆς) ἐτυπώθησαν μίαν μόνην φορὰν (ἐν ἔτει 1580), ἀφοῦ
εὐρέθη ἡ τυπογραφία, καὶ κοιμῶνται εἰς τὴν σκόνιν τῶν βιβλιοθηκῶν.
Ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις αἱ ἑννεάδες ἠὺμείρισαν τριῶν διαφό-
ρων ἐκδοτῶν, Κίρχωφ, Μυλλέρου καὶ Φέλκμαν, καὶ οὐ μόνον τρίς ἐτυπώ-
θησαν ἀλλὰ καὶ μετεφράσθησαν καὶ πολλαχῶς ἡρμηνεύθησαν, οὐκ ὀλίγα δὲ
εἶναι αἱ μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσαι μεγάλαι τε καὶ μικραὶ διατριβαὶ περὶ
τῆς νέας πλατωνικῆς αἰρέσεως, καὶ μάλιστα περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ
καλοῦ παρὰ Πλωτίνῳ. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ Πλωτίνου, καὶ ὁ Πορφύριος
καὶ ὁ Ἰάμβλῖχος δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητοι. Τὸ ἀριστον τοῦ πονηματίου
τμήμα εἶναι τὸ περὶ σχολαστικῶν. «Σχολαστικὸς κυρίως ἐσήμαινε
τὸν διατρίβοντα εἰς τὰ σχολεῖα χάριν παιδείας, καὶ ἦτο συνώνυμον τοῦ
παλαιότερου σχολαστήος ἢ μαθητήος. Καὶ ἐπειδὴ οἱ παιδευόμενοι
εἰς τὰ σχολεῖα ὑποθέτονται φίλοι τῶν λόγων, ἐκατάντησε τὸ «σχολα-
στικὸς» νὰ σημαίνῃ τὸ «λόγιος» ἢ κοινότερον «γραμματισμένος». Ἀλλ'

οἱ λόγιοι, ὡς τὸ φανερόν, ὡνομάσθησαν οὕτω καὶ δι' αὐτὸν ἀκόμη τὸν προφορικὸν λόγον, διότι παρὰ τοὺς ἄλλους εὐκολώτερον αὐτοὶ καὶ εὐφραδέστερον ἐκφράζουν τῆς ψυχῆς των τὰ νοήματα. Ἐκ τούτου τὸ «σχολαστικὸς» ἐγένετο συνώνυμον τοῦ «ρήτωρ». Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ῥητορικὴ δύναμις τοῦ λόγου χρησιμεύει πολὺ εἰς τὰ κρισολογήματα, ἔφθασε τὸ «σχολαστικὸς» νὰ σημαίνῃ καὶ τὸν δικολόγον ἢ δικηγόρον. Ὁ εἰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοὺς χρόνους ἀκμάσας ἱστορικὸς Ἀγαθίας ἐπονομάζεται σχολαστικὸς καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι ἦτο εἰς τὰ κριτήρια δικολόγος. Ἀπὸ τοὺς δικολόγους ἐπέρασε τὸνομα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κριτάς, ἦγουν ἦγουν ἔγινε συνώνυμον τοῦ «δικαστῆς». Ὅτι τὸ «σχολαστικὸς» ἦτο συνώνυμον τοῦ «δικαστῆς» εἰκάζει ὁ Σουικῆρος ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ Θησαυρῷ» ἀλλ' ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι ὅλως ἀστήρικτος, οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ῥητὴ μαρτυρία ὅτι οἱ δικασταὶ ὡνομάζοντο σχολαστικοί. Παρακατιῶν διαγράφει ὁ Κοραῆς χαρίεσσαν καὶ τερπνὴν εἰκόνα τοῦ σχολαστικοῦ ἢ σχολαΐσμου ἢ σχολαστικισμοῦ (pédantisme) ἐπιλέγων ὅτι ὁ κακοήθης καὶ πάσης φιλοκαλίας ἄμοιρος λόγιος δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἑλληνιστὴ «σχολαλῶπηξ» κατὰ τὸ Schulfuchs τῶν Γερμανῶν. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Κοραῆ ὅτι τὸ «σχολαστικὸν» (οὕτω μεταφράζει τὸ «pédantisme» ἀπορρίπτων τὸ «σχολαστικότης» ἀνθ' οὗ χρήται ἄλλοθι τῇ λέξει «σχολαΐσμος») ἀνέλαμψε τὴν τρίτην ἐκατονταετηρίδα μ' αὐτὰ σχεδὸν τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ τὰ γενέθλια» εἶναι παρακεκινδυνευμένος, ἄλλως τε καὶ διότι οἱ σχολαστικοὶ ἦνθον καὶ πολλῷ πρότερον. Ὁ Κοραῆς διακωμῶδων τοὺς σχολαστικούς, ὑπαινίσσεται ἰδίως τοὺς ἀοιδίμους διδασκάλους Νεόφυτον Δούκαν καὶ τὸν ἐκ Φιλίππουπόλεως Ἀναστάσιον Γεωργιάδην Λευκίαν, πρὸς οὓς περιῆλθε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς ἔριδας. Ἀλλ' ὁ Δούκας καὶ ὁ Λευκίας, συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς διαβοήτους παρ' ἄλλοις λαοῖς σχολαστικούς, ἦσαν ἀληθῶς λόγιοι καὶ ἀληθῶς φιλοπάτριδες καθηγηταί. Ὁ ἰταλὸς καθηγητὴς Γράφ (γερμανὸς τὸ γένος) ὁ τῷ 1866 ἀξιόλογον γράψας διατριβὴν περὶ τῶν Ἰταλῶν σχολαστικῶν, ἀποδεικνύει πολλῷ τοῦ Κοραῆ ἐμφαντικώτερον, ὅποσον ἔβλαψε τὰ γράμματα καθόλου ὁ ὑπερφίαλος ζήλος τῶν ἐραστῶν τούτων τῆς ἐπιπολαίου καὶ ψευδοῦς παιδείας. Εὐφυστάτα δὲ ἐχαρκτήρισε τοὺς σχολαστικούς, ὁ ὀνομαστός φιλόσοφος Ἑλβέτιος, εἰπὼν ὅτι πασῶν τῶν μωριῶν ἢ μᾶλλον δυσθεράπευτος εἶναι ἡ κτηθεῖσα ἐκ μακρᾶς μελέτης ὁ σχολαστικὸς φαίνεται φιλόπονος ἄμα καὶ φιλομαθής, ἀλλ' ὅλη αὐτοῦ ἡ σοφία συνίσταται εἰς τὴν λατρείαν τῶν ξηρῶν καὶ τῶν ἀποκρυσταλλούντων τὸν νοῦν

γραμματικῶν τύπων· ὁ σχολαστικὸς εἶναι ἐν πᾶσι δοῦλος τῆς γραμματικῆς, ἣν ὁμοῦ κατ' ἐπίφασιν γινώσκει· κατ' αὐτὸν, οἱ λεγόμενοι «Ἀδωνίδος Κῆποι» εἶναι ἐντιβητήριον ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ εὐανθέστερον τῆς Ἑδέμ· ὁ ἐπινοήσας τὴν στίξιν εἶναι μεγαλοφυέστερος τοῦ δημιουργήσαντος τὸν κόσμον· εἷς μόνος γραμματικὸς κανὼν ἰσοφαρίζει πρὸς πάσας τὰς ἱερὰς βίβλους καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶναι αὐτόχρομα νήπιον συγκρινόμενος πρὸς Διονύσιον τὸν Θράκα, τὸν πρῶτον τῆς τεχνολογίας εἰσηγητήν. Χάριν τῆς γραμματικῆς παραδόσεως, οὐχὶ τῆς γονίμου ἀλλὰ τῆς κενῆς παραδόσεως, ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ παραβιάσῃ πάντας τοὺς κανόνας τῆς διανοήσεως καὶ πάντα τὰ παραγγέλματα τοῦ ὁρθοῦ λόγου καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦ, καθιστάμενος τοῖς πᾶσι παίγιον. Ἰταλὸς τις συγγραφεὺς διηγείται ὅτι μιᾷ τῶν ἡμερῶν οἱ ἐν τῇ Παρνασσῷ διακίτῳ σχολαστικοὶ διεφώνησαν ἀλλήλοις, ἂν τὸ consumptum ἔδει νὰ γραφῇ μετὰ ἢ χωρὶς τοῦ p· ἡ διάστασις ἐγένετο πρὸς τὸν σφοδρότατον διαπληκτισμῶν, ἐπὶ τέλους δὲ ὁ Ἀπόλλων, χαλεπῶς φέρων τὴν σχολαστικὴν ὀχλαγωγίαν, παρεσκευάζετο νὰ ἀποδιώξῃ τοὺς ἐρίζοντας, ὁπότε προσῆλθεν ὁ Κικέρων καὶ δι' ἱκεσιῶν κατώρθωσε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν παρωργισμένον θεόν. «Ὅσα λέγει ὁ Κοραῆς περὶ τῶν σχολαστικῶν δὲν ἀρμόζουσιν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων μόνων, διότι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις λαοῖς οὐδὲν ἥτιον ἢ ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἐπιπόλαεν ὀλίγον ἢ πολὺ ἢ σχολαστικότης. Κατὰ τὸν Κοραῆν, τὸ facetus (οὗ παράγωγόν τὸ facetia = ἀστεϊότης), «εἶναι τῆς αὐτῆς παραγωγῆς καὶ συγγενείας ὄνομα μὲ τὸ Fatiste ἢ Factiste, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν Γάλλων γλῶσσαν ἐσθμαίνει τὸ ποιητὴν, πρὸς διάκρισιν τοῦ πεζογράφου». Οἱ καθ' ἡμᾶς γλωσσολόγοι ἄλλως ἀποφαίνονται, ἀρκούμεθα δὲ παραπέμποντες εἰς ὅσα γράφει ὁ καθηγητὴς Λέων Μάυερ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς σημασίας τοῦ Facetia ἐν τῷ ὀρθῷ τόμῳ τῆς Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung. Ἐν τῇ ἀπαριθμῇ τῶν παλαιωτέρων ἐκδόσεων ὁ Κοραῆς δὲν εἶναι ἀκριβής, τὸ δὲ χεῖρον ἡγνῶσι ὅτι τῷ 1768 ὁ ὀλλανδὸς De Rhoeer ἐξέδωκε 66 ἀστεῖα ἐκ τοῦ Οὐρσισινοῦ κώδικος· ὑπογραμμὸν τῆς ἰδίας ἐκδόσεως ἔθετο ὁ Κοραῆς τὴν τοῦ Σχιερίου (1750)· εἰς τὸ κείμενον ὑποσυνῆψε «γραικικὴν καὶ γαλλικὴν μεταφρασιν» ὡς ἐφόλιον δὲ προσέθηκε καὶ ἕτερα ἀστεῖα, «ἀπὸ ἰταλικῆν ἀστείων συλλογῆν» καὶ τινὰς βραχείας σημειώσεις. Ἀλλ' ἤδη ἐγένοντο δύο ἐκδόσεις ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ πληρέστεραι, ἡ τοῦ Boissonade μετὰ τινων μελετῶν Γεωργίου τοῦ Παχυμέρους (1848) καὶ ἡ τοῦ Ἐβερχερδ (1869).

*

Ὁ μὲν Boissonade ἐξέδωκεν ὑπὲρ τὰς δύο ἑκτοντάδας ἀσείων Ἱεροκλέους καὶ Φιλαργίου, ἀναλώμασι τοῦ Βυζαντίου, Ν. Ὑμενῆ, παραλαβὼν τὰ πλεῖστα ἐξ ἀντιγράφου, κομισθέντος ὑπὸ τοῦ Μινωΐδου Μηναῖ ἀναφέρει δὲ πολλαχοῦ μετ' ἐγκωμίων τὸν Κοραῆν, ἀποκαλῶν αὐτὸν «ἄνδρα σπουδαῖον καὶ σεμνόν, σχεδὸν ἕτερον Σωκράτην». Ὁ δὲ Ἐβερχαρδὸς ἠρεύνησεν οὐ μόνον τὸ ἐν Παρισίοις ἀντίγραφον τοῦ Μινωΐδου Μηναῖ ἀλλὰ καὶ ἐτέρους ἐν Μονάχῳ καὶ Βιέννῃ ἀποκειμένους κώδικας, ὁμολογεῖ δὲ ὅτι ἔνιαι τῶν διορθώσεων τοῦ Κοραῆ ἐπεκυρώθησαν ὕστερον διὰ τῶν ἀντιγράφων ὅσα αὐτὸς ὁ Ἐβερχαρδὸς ἀντιπαρέθηκε πρὸς ἄλληλα. Ὁ γερμανὸς οὗτος κριτικὸς, θαυμάζων τοῦ Κοραῆ τὴν φιλολογικὴν μάθησιν, εὐλόγως ἀπορεῖ πῶς οὗτος διετέλεσεν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ Rhoer ἐκτυπώσεως 66 ἀσείων. «Τὸν Κοραῆν (καίτοι αἰετοτε καὶ ἐν τῇ φαυλοτάτῳ βιβλιοθήκῃ, τὸ τοῦ ἐκδότου ἔργον οὕτως ἐπιτελέσαντα, ὥστε δόξαι προσέρχεται αὐτῷ ἀπέρχεται σοφώτερος) ἔλαθεν ἥδη ὅτι πρὸ πεντήκοντα ἑνιαυτῶν ἐξεδόθη ὑπερβλησίων ἀριθμὸς ἀσείων, ἀναμενόντων χεῖρα διορθοῦσαν». (Coraën, etsi semper atque in futillissimo quoque libello ita editoris officio functus est ut nunquam ad eum accedas quin abeas doctior, fugit jam quinquaginta annis ante plus duplicem numerum facetiarum editum esse manumque expectare emendatricem).

Διατί δὲ μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν ἀνωνύμως τῷ 1820 τὴν παράδοξον «Συμβουλὴν» τριῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν πάπαν Ἰούλιον τὸν τρίτον; «Σκοπὸν εἶχεν ἡ φανέρωσις τοιοῦτου συγγράμματος (ἀποκρίνεται ὁ Κοραῆς) τὴν διόρθωσιν καὶ δικαίωσιν ἐνταύτῳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μικρὰ δουλεία, ἀφανίσασα τὴν παιδείαν τοῦ γένους, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ φθείρῃ τὸν κληρὸν, μηδὲ νὰ συγχύσῃ τὰ θρησκευτικὰ μας φρονήματα· ὅποια ὅμως καὶ ὅποσα ἂν ἦναι τὰ ἀμαρτήματα τῶν Ἀνατολικῶν χριστιανῶν, παραβαλλόμενα μὲ τὰς φοικτὰς τῶν Παπιστῶν καταχρήσεις, εἰς τὴν στάθμην τῆς δικαιοσύνης, πρέπει νὰ λογίζονται ὀλίγοι τινὲς πρὸς ὠκεανὸν ὕδατος σταλαγμαῖοι· καὶ οἱ συνήγοροι τῆς Παπικῆς αὐλῆς, κατηγοροῦντες πικρῶς δι' αὐτὰ τοὺς Γραικοὺς, κατηγοροῦν ἀνθρώπους ἐνοχλουμένους ἀπὸ κάρφος, τυφλωμένοι ἀπὸ παχυτάτην δοκὸν αὐτοί. Νῦν κατακρίνη τις ὅλους τοὺς ἱερωμένους ἀνατολικούς, διὰ τὴν τρυφὴν ὀλίγων σαρδαναπάλων ἀρχιερέων, τρυφῶντων εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ πρὸςβάλλῃ ὅλους τοὺς κοσμικοὺς μὲ τοὺς Φαναριώτας τοῦ Βυζαντίου». Ὁ Κοραῆς κατηγγέλθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν

αὐτοῦ ὡς εἰσφέρων καινὰ δαιμόνια, ἰδίως δὲ ὑπὸ μὲν τοῦ Κοδρικᾶ διε-
σύρθη ὡς «ἄθεος» καὶ «ἀντροπεὺς τῶν καθεστῶτων» ὑπ' ἄλλων δὲ
ὡς «λουθηρόφρων». Πρὸς τὰς διαβολὰς ταύτας τῶν καθ' ὑπόκρισιν φι-
λορθοδόξων ἀντιμαχόμενος, ἀπολογεῖται περὶ ἑαυτοῦ μετὰ θερμῆς, παρ-
ρήσιας καὶ ἀνυποκρίτου θρησκευτικῆς συνειδήσεως. «Εἴμαι τέκνον τῆς
Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, εἰς αὐτὴν γεννημένος, μὲ αὐτὴν ἐνωμένος καὶ
τὸ αὐτὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ὁμολογῶν. Ὁ λόγος ἐνταῦθα δὲν εἶναι
περὶ δογμάτων, ἀλλὰ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς, ἣτις μορφοῦται κατὰ
μικρὸν ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τῶν ποιμένων τῆς, καὶ γίνεται καλὴ, ἂν οἱ
ποιμένες φυλάσσωσι μὲ τὰ δόγματα καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελίου·
κακὴ, ἂν ἡ Ὁρθοδοξία περιορίζεται εἰς μόνον τὸ στόμα καὶ ἱκανὴ νὰ
διαστρέψῃ τελευταῖον (ἂν δὲν διορθωθῇ) καὶ αὐτὰ τὰ δόγματα, καθὼς
συνέβη εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἔφθειρεν ἡ διαγωγὴ
τῶν Φαρισαίων, καὶ καθὼς ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὅτι κινδυνεύει νὰ
συμβῇ καὶ εἰς αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ἀκαταμάχητον θρησκείαν. Ἡ ὑπὲρ λόγον
θρησκεία δὲν ὁμοιάζει τὰς λογικὰς ἐπιστήμας ἢ τέχνας. Αἱ ἐπιστήμαι
καὶ τέχναι, ἔργον τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, τελειοποιῦνται μὲ τὴν πρόδον
τοῦ χρόνου, καὶ καθ' ὅσον τελειοποιεῖται ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ἢ λογικὴν
τοῦ δύναμις. Ἡ θρησκεία, ἔργον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, φθείρεται ἐξ ἐναντίας
ὅταν μακρύνεται χρονικῶς ἀπὸ τὴν πρώτην αὐτῆς κήρυξιν, ἂν δὲν προ-
σέχωσιν οἱ προεστώτες αὐτῆς νὰ τὴν φυλάσσωσιν ἀκέραιον, ὡς παρα-
καταθήκην ἐμπιστευθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν τῆς «ἐκτρεπό-
μενοι τὰς βεβήλους κενοφωσίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως»,
καὶ νὰ μαρτυρῶσιν ἀκαταπαύστως τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς μὲ τὴν διαγωγὴν
τῶν, ὡς ἄλλοτε τὴν ἐμαρτύρησαν ἄλλοι μὲ τὸ αἶμά των. Εἰς τὰς ἐπι-
στήμας ἢ τέχνας τὰ νέα εἶναι ὡς ἐπιπλέον τὰ καλῆτερα· εἰς τὴν θρη-
σκείαν τὰ παλαιὰ μόνον εἶναι τὰ καλὰ («δυσωπητικὰ γὰρ πῶς τὰ πα-
λαιὰ τῶν δογμάτων, οἶνε! πολιᾶ τινι τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα»
λέγει ὁ μέγας Βασίλειος), καὶ μόνον τὰ τέλεια· ἐπειδὴ ὅστις τὴν ἤρ-
χισεν, ὁ αὐτὸς καὶ τὴν ἐτελείωσε, καὶ τελειωμένην μᾶς τὴν παρέδωκεν.
Ἀλλ' ἐὰν ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχῃ τι νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν ἀνυπατάμενην
καὶ τελειωθεῖσαν ἀπὸ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ θρησκείαν, δύναται ὅμως
πολὺ, ὡς φίλη τῆς σοφίας, νὰ τὴν βοηθήσῃ, δεικνύουσα τὰ μέσα, διὰ
τῶν ὁποίων ἡ θρησκεία κρατεῖται εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς καθαρότητα». Τὴν
«Συμβουλὴν» τῶν τριῶν Ἐπισκόπων ἐτύπωσε τῷ 1818 ἐν Παρι-
σίοις ὁ φιλελεύθερος ἱερεὺς Llorente (συγγραφεὺς ἱστορίας τῆς Ἰερᾶς

Ἐξετάσας) ἐν τοῖς *Monuments Historiques concernant les deux pragmatiques de France* (σελ. 169—190) πρῶτον μὲν λατινιστί, εἶτα δὲ γαλλιστί κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐν τῷ *Censeur Européen* (τόμ. 12 σελ. 24—49). Τρεῖς ἐπίσκοποι, συνελθόντες τῇ 20 ὁκτωβρίου 1553, συνεβούλευσαν τῷ Πάπᾳ (ἐπὶ προφάσει τῆς ἀνορθώσεως τοῦ Παισμοῦ, ὃν ἠπεῖλει ἡ Λουθηρική αἵρεσις), τίνι τρόπῳ ἔδει νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, πρῶτιστα καὶ μάλιστα πολλαπλασιάζων τῶν Καρδινάλεων, τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν στρατευομένων μοναστικῶν ταγμάτων τὸν ἀριθμὸν, ἐπιτηδεύων δὲ καὶ παντοίας ἄλλας μεθόδους κατὰ τὸ ἀνόσιον παράγγελμα «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ «Συμβουλὴ τῶν τριῶν Ἐπισκόπων» εἶναι ὑποβολιμαία, ὡς παρατηρεῖ που καὶ ὁ εὐφραδέστατος θεολόγος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος. Ὁ Κοραῆς, οὐδαμῶς τὸ γνήσιον αὐτῆς ἀμφισβητῶν, προσέθηκε μακρὰς καὶ ἐμβριθεῖς ἐρμηνευτικὰς σημειώσεις. «Τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων μου τὴν ὠφέλειαν σκοπὸν ἐπρόβαλα κ' ἐγὼ, μεταφράσας τὴν Συμβουλὴν ἐλόκληρον ἀπὸ τὴν λατινικὴν εἰς τῶν Γραικῶν τὴν γλῶσσαν· καὶ διὰ νὰ τὸν ἐπιτύχω ἀσφαλέστερον, τὴν ἡύξησα μὲ μακρὰς σημειώσεις». Ταύτας δὲ τὰς σημειώσεις ἐσταχυολόγησε κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐκ τῶν βίων τῶν Παπῶν καὶ ἐκ τοῦ δοκιμίου τοῦ γάλλου Δωνοῦ περὶ τῆς ἐγκοσμίου τῶν Παπῶν ἡγεμονίας. Ὁ Κοραῆς κατακρίνει τὴν πλεονεξίαν τῶν δυτικῶν κληρικῶν, ἀλλὰ δὲν παρέρχεται ἐν σιγῇ καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ ναῶν, κατατιθᾶται δὲ καὶ πάλιν τὸν Ἰουστινιανὸν «ὅτι κατεβάρυνε τὸν λαὸν μὲ ὑπερόγκους φόρους ἵνα κτίσῃ λαμπροὺς ναοὺς, ἔκοψε δὲ καὶ τῶν δημοσίων διδασκάλων τὰ σιτηρέσια ἵνα ἐξοικονομήσῃ χρήματα εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἀγίας Σοφίας» τεκμαιρόμενος ἐντεῦθεν «ὅτι ἡ πολυτέλεια τῶν ναῶν ἐγέννησε τὴν πολυτέλειαν τῶν ἱερέων». Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς τῶν Δυτικῶν καὶ Ἀνατολικῶν ἀντιθέσεως, ἐπισυνῆψεν ὁ Κοραῆς ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, Ἐπισκόπου Νύσσης «περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς Ἱερουσόλυμα». Οἱ μὲν τρεῖς δυτικοὶ ἐπίσκοποι διδάσκουσι τὸν Πάπαν ὅτι ἡ αὐξήσις τῶν δεισιδαιμονιῶν εἶναι ἡ μόνη μηχανὴ πρὸς αὐξήσιν τῶν πόρων τοῦ παπικοῦ κράτους· ὁ δὲ ἐπίσκοπος Νύσσης προτρέπει τὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν Ἱερουσόλυμων, καὶ δι' αὐτοῦ πάντας τοὺς χριστιανούς, νὰ μὴ ἐπιχειρώσι μακρὰν, ἐπικίνδυνον καὶ ἀνωφελεὲς ἀποδημίαν εἰς τοὺς ἀγρίους καὶ φονικούς τῆς Παλαιστίνης τόπους, δυνάμενοι νὰ προσκυνῶσι τὸν ἀπανταχοῦ παρόντα Χριστὸν ἐν τῇ

ἰδίᾳ ἕκαστος πόλει χωρὶς κινδύνου· παραπέμπει δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ Εὐ-
αγγέλιον ἵνα μάθωσιν ὅποια τὰ ἀληθῆ καὶ ἀπαραίτητα τοῦ χριστιανοῦ
καθήκοντα. Ὁ μετὰ προτοχῆς σήμερον διεξερχόμενος τὸν πρόλογον καὶ
τὰς μακρὰς καὶ σοφὰς τοῦ Κοραῆ σημειώσεις περὶ τῶν αἰτίων, ὅσα
συνεπάγονται τὴν φθίσιν καὶ διαστροφήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς καὶ
παιδεύσεως, οὐδαμῶς θὰ ἀπορήσῃ ἐπὶ τῇ νάρκῃ, τῇ κατακεχυμένῃ εἰς
πάντα τῶν νῦν Ἑλλήνων τὰ θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ σπουδάσματα.

Ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη παρέσχεν εἰς τὸν Κοραῆν πολλὰς καὶ
παντοίας ὀχλήσεις, ἃς ἔτι δεινότερας ἀπειργάζετο ἡ δυσκαρτέρητος καὶ
ἄτολμος τοῦ ἀνδρὸς φύσις. Ἡ ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος μι-
κρὰ χορηγία ἦτο ἡ μόνη αὐτοῦ πρόσδοτος. «Ἐφθασα εἰς ἑλικίαν (ἔγραφε
τῇ 10 δεκεμβρίου 1807) ἥτις ἔχει χρεῖαν ὑπηρετικῆς βοήθειας, καὶ
δὲν ἐστάθην ἀκόμη καλὸς νὰ ἔχω ὑπηρετήν, εἴτε ἀπὸ ἀτολμίας εἰς τὸν
πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων, εἴτε (ἂν θέλῃς) καὶ ἀπὸ ἀναξιοτήτα μου». Ἀπὸ τοῦ
ἰανουαρίου τοῦ 1810 ἤρξατο χορηγῶν πρὸς τὸν Νεόφυτον Βάμβαν πεν-
τήκοντα φράγκα κατὰ μῆνα «διὰ νὰ τὸν βοηθῇ εἰς τοὺς πίνακας καὶ
εἰς διορθώσεις τῶν τυπογραφικῶν παροραμάτων». Ὁ Βάμβας ἦτο τοῦ
Κοραῆ ἐπὶ τινα ἔτη ἀχώριστος σύντροφος καὶ συνεργάτης, πολλὰ δὲ
ὠφελήθη ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Ῥητορικῆς». «Δις τοῦ μηνὸς
καλῶ εἰς τὸ γεῦμά μου τὸν Βάμβαν, καὶ μετὰ τὸ γεῦμα ὑπάγομεν ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ θέατρον· κάμνει καὶ θέματα εἰς τὴν γλῶσσαν
ἡμῶν καὶ ἔχει διορθωτὴν (μὴ γελᾷς) ἐμέ!». Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἀκα-
τάπαυστος ἐπιστολογραφία πρὸς φίλους, γνωρίμους καὶ ἀγνώστους ἦτο
τοῦ Κοραῆ αὐτόχρημα βάσανος. «Σὲ βεβαιῶνω χωρὶς ὑπερβολῆς (ἔγρα-
φεν) ὅτι τῆς ἐπιστολογραφίας τὸ ἔργον μοῦ ἀφαιρεῖ κατ' ἔτος τόσον
χρόνου μέρος ὅσον χρειάζεται εἰς ἐκδοσὶν ἐνὸς χονδροῦ τόμου συγγρα-
φέως, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἀποκρίνομαι εἰς ὅλας». Ἀπεκρίνετο ὁμοίως εἰς τὰς
πλείστας, τὸ δὴ χεῖριστον ἠναγκάζετο νὰ γράφῃ ἀποκρίσεις εἰς μωρὰ
ἐρωτήματα· λ. χ. λόγιός τις ἐν Ζακύνθῳ, ἀκούσας τὸ μέγα ἄκουσμα ὅτι
ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου ἐξεδόθη εἰς 24 τόμους, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ
ἐνοχλήσῃ τὸν Κοραῆν ἵνα μάθῃ παρ' αὐτοῦ ἂν τῷ ὄντι εἶδε τὸ φῶς
τοιοῦτον καὶ τηλικούτον κολοσσικὸν ἔργον· ἕτερος λόγιος, διδάσκαλος
ἐν Λιβόρνῳ, διακονοῦμενος πρὸς τὸν Κοραῆν τὸ εὐφρόσυνον ἄγγελμα
ὅτι εἶχεν ἤδη συντεταγμένην καὶ ἐτοίμην εἰς ἐκδοσὶν ἱστορίαν τῆς ἀρ-
χαίας Ἑλλάδος, παρεκάλει αὐτὸν νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὴν τοῦ λόγου ὑφήν·
ὁ δὲ διδάσκαλος Βαρδαλάχος, προτιθέμενος τὴν ἐκδοσὶν τῶν συγγραμμάτων

Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ δὲν ἐνθυμούμεθα εἰς πόσους τόμους, ἰκέ-
 τευε τὸν Κοραῖν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπιστάσιν τῆς τυπώσεως. Ὡς μὴ
 ἤρουν αἱ φροντίδες αὐταί, γάλλος τις ἱατρὸς παρεκάλεσε τὸν Κοραῖν
 «νὰ τοῦ φησὶς νέαν ὀνοματοθεσίαν ἑλληνικὴν» νομίζων, ὡς φαίνεται ὁ
 σοφὸς Ἀσκληπιάδης, ὅτι ἡ κατασκευὴ ἑλληνικῶν ὀνομάτων εἶναι τὸ
 εὐκατεργαστότατον τῶν πραγμάτων. «Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι πολλοὶ τῶν
 τοιούτων φαντάζονται ὅτι διὰ νὰ θέσῃ τις ὀνόματα, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζῃ
 τὴν γλῶσσαν. Ὑπομονὴ πλέον· γραμμένον μου ἦτο νὰ τελειώσω τὸν
 πολυμοχθὸν μου βίον μὲ γῆρας πολυμοχθότερον». Καὶ καθ' ὃν χρόνον
 ἔπασχεν ὁ Κοραῖς ὑπὸ ἀρθριτικῶν ἀλγυθόνων καὶ ἰλίγγων τῆς κεφα-
 λῆς, ἐλάμβανε ἀλλεπάλληλα γράμματα παρὰ τοῦ Ἀγίου Νεοκλαίσεως,
 ἐκλιπαροῦντος τὸν Κοραῖν νὰ εἰσπράξῃ τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τὴν Α.
 Πανιερότητα χρήματα ὑπὸ τινος ἐν Παρισίοις διατρίβοντος Καισαρέως.
 Ὁ ἐκδότης τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἐκινδύνευε λοιπὸν νὰ μεταποι-
 ῇ καὶ εἰς συλλογὰ ὀφειλημάτων! «Ἰδὲς καὶ καλὸν καμνηλαυχοσκε-
 πασμένον! Οὔτε Θεὸς οὔτε δαίμονες συγχωροῦν ν' ἀφήσω τὴν Ἑλληνικὴν
 Βιβλιοθήκην διὰ νὰ ἀσχολοῦμαι εἰς τοὺς τόκους τοῦ Νεοκλαίσεως». Πάσας τὰς
 ἀλλεπάλληλως γενομένας εἰσηγήσεις πρὸς βελτίωσιν τῶν
 οἰκονομικῶν αὐτοῦ πόρων ἀπέρριψεν ὁ Κοραῖς μετὰ τῆς ἀνέκαθεν ἰδι-
 αζούσης αὐτῷ εὐπρεπειᾶς. Ὅτε ὁ ἡγεμὼν Γκιόκας προσήνεγκεν αὐτῷ τὴν
 πρυτανείαν τῆς ἐν Ἰασίῳ σχολῆς «τώρα χρειάζομαι ἀνάπαυσιν (ἀπε-
 κρίνατο ὁ Κοραῖς) καὶ ὄχι σχολαρχίας, καὶ μάλιστα ἀναστροφῆς μὲ τοὺς
 κραταιοὺς τῆς γῆς, ἀρχιερεῖς, ἀρχοντας, πολιτεῶν προεστώτας, τῶν ὁποίων
 καὶ μόνον τὸ ὄνομα μὲ παγώνει· ἀλλ' ἂν ὑπάγω ἐκεῖ, ὅπου προσκα-
 λοῦμαι, θέλω καταντήσῃ εἰς τὸ οὐδέν· ἡ τέχνη, τὴν ὁποίαν κρατῶ,
 ἔχει χρεῖαν κατοικίας εἰς πόλεις, ὅπου εὐρίσκονται βιβλιοθήκαι καὶ τυ-
 πογραφεῖα». Ἡ ἀρετὴ τοῦ Κοραῖ ἦτο τοσοῦτον ἀδάμκτος ὥστε οὐδὲ ὑπὸ
 τῆς τύχης ἠδύνατο νὰ ὑβρισθῇ· προηρεῖτο δὲ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὸ λιμοῦ
 μᾶλλον ἢ νὰ ὀρέξῃ χεῖρα θωπευτικὴν πρὸς ἰσχυροὺς καὶ πλουσίους.
 «Τί ἔχω νὰ κάμω ἐγὼ μὲ Μπάνους, ὅστις, καὶ χωρὶς τὴν συμβουλήν
 τῆς Νόννας, ἐκ φύσεως ἀπεστράφη πᾶντοτε τὴν μετὰ τῶν ὄντως ἢ
 νομιζομένων ἀνωτέρων μου συναναστροφὴν;» Ἐνίοτε ὁμοῦς τὸ ἀγέρωχον
 αὐτοῦ ἦθος καθίσταται ὁπωσοῦν ἐνδοτικόν. «Τί νὰ κάμω; τὸ σύστημά
 μου ἐστάθη πᾶντοτε «λεῖπε πόρταις τῶν μεγάλων» καὶ μάλιστα τῶν
 μεγάλων Γραικῶν· ἀλλ' εἶναι περιστάσεις τοῦ βίου, εἰς τὰς ὁποίας καὶ
 τὰ συστήματα καὶ αἱ κατὰ φιλοσοφίαν αἱρέσεις δέχονται ἐξ ἀνάγκης

κάποιαν εξαίρεσιν, ὅχι δι' αὐτὰς ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀκολουθοῦντα κακά». Ὁ Κοραῆς ἀπεστρέφεται ἰδίως τοὺς ἐπὶ πλούτῳ ἐπαιρομένους καὶ αὐχοῦντας, κατ' ἐξοχήν δὲ τοὺς ἀπαιδεύτους «πλουσίους Γραικούς». Ἴνα ἀπαλλαγῇ τῆς τυραννικῆς τῶν πλουτούντων ὑπερβολῆς ἐβουλεύθη νὰ ἐμπορευθῇ σά λ ι α. «Τὴν ζωὴν μου ὅλην ἐδαπάνησα εἰς κόπους καὶ μόχθους μὲ ἐλπίδα νὰ εὕρω ὀλίγην ἃ ἀπαυσιν εἰς τὸ γῆρας· καὶ τώρα βλέπω ὅτι τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ βίου μου εἶναι ὀδυνηρότερον παρὰ τὸ περασμένον τόσον, ὥστε οὐδὲ δύναμαι, ὡς ὁ Ὁδυσσεύς, νὰ παρηγορηθῶ μὲ τὸ «τέταθι· δὴ, κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτιης». Καὶ αὖθις. «Ὁλη μου ἡ ζωὴ σχεδὸν ἐστάθη κακόμενος· ἀλλ' ὅλα τὰ πλέον πικρὰ παρὰ τᾶλλα, μοῦ τὰ ἐφύλαξεν ἡ τύχη διὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας. Ὅταν συλλογισθῶ ἀπὸ πόσας ἀνίας ἔχει νὰ μ' ἐλευθερώσῃ ὁ θάνατος, μὲ κακοφαίνεται ὅτι ἡ αὐτοχειρία δὲν εἶναι συγχωρημένη εἰς τοὺς φρονίμους, ὡς τὸ ἐνόμιζον οἱ Στωικοί». Ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα ἐρωτήσῃ ὁ ἀναγνώστης· πρὸς τί αἱ βαρύθυμοι καὶ βαρύλυποι αὐταὶ τοῦ Κοραῆ δεινολογίαι; Μήπως οἱ Ζωσιμάδαι δὲν ὑπῆρξαν θαυμάσιοι καὶ ἀφιλοκερδέστατοι χορηγοὶ εἰς πάντα τὰ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ γένους φιλολογικὰ αὐτοῦ ἐγχειρήματα καὶ ἔργα; Τίς ἐτέλεσε τὰ ἀναλώματα πρὸς ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης; Τίς διέσπειρεν αὐτὴν δωρεὰν ἀνὰ μέσον τῶν εἰς παιδείαν ὁργάνων νέων Ἑλλήνων; Τίς ἄλλος ἢ ἡ πολυύμνητος καὶ αἰμίμητος Ζωσιμαῖα Ἀδελφότης, τῆς Ἡπείρου τὸ καύχημα, τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὸ σέμνωμα, καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλογενείας ἀθάνατον ἀγλαΐσμα καὶ παράδειγμα ἀνυπέρβλητον; Οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι ἐγεννήθησαν ἐν Ἰωαννίνοις μεσοῦσης ὥς ἔγγιστα τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ἐκατονταετηρίδος· ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀπολιπόντες τὴν πατρίον γῆν, ἐπορεύθησαν οἱ μὲν εἰς Ῥωσίαν, οἱ δὲ εἰς Ἰταλίαν· ἤσαν κατὰ πρῶτον ἐξ ἀδελφοί, ἀλλὰ δύο τούτων ἀπέθανον μετ' ὀλίγον. Τὴν μεγάλην αὐτῆς οὐσίαν διέθηκεν ἡ Ζωσιμαῖα Ἀδελφότης ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ γένους καὶ μάλιστα εἰς τύπωσιν ἑλληνικῶν βιβλίων. Εἶναι ἀληθῶς δυσκαρίβητα τὰ δαπάνη τῶν Ζωσιμαδῶν τυπωθέντα καὶ δωρεὰν διανεμηθέντα συγγράμματα καὶ αἱ μεταφράσεις· ἀφειδῶς ἐχορήγουν χρήματα εἰς ἔκδοσιν πολλῶν ἐθνωφελῶν ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγων ἀνωφελῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐριστικῶν πονημάτων (ἐπὶ πᾶσιν ἔνια τῶν ἔργων Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως, Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ αἱ συλλογαὶ τοῦ Matthäi, εἶναι ἔτι καὶ νῦν οὐχὶ εὐκαταφρόνητα)· παρεῖχον θαυσιλὴ βοήθηματα εἰς πτωχοὺς ἀνθρώπους, γενναίως χορηγίας εἰς ἐνδεεῖς μαθητὰς καὶ ἔδνα εἰς

ὀρφανὰ κοράσια. Ἡ Ἰόνιος Πολιτεία, ἥτις, ἐπὶ τῆς δουλείας τῆς Ἑλλάδος, ἦτο ἡ μόνη τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ παρήγορος θεράπαινα, ἀπέδειξε γενικὸν μὲν αὐτῆς πρόξενον τὸν ἐν Λιβόρνῳ Μιχαὴλ Ζωσιμαῖν, συγκλητικὸς δὲ τοὺς ἐν Ῥωσίᾳ ἐπιδημοῦντας τρεῖς ἄλλους ἀδελφοὺς, Ἀναστασίον, Νικόλαον καὶ Ζώνην. Οἱ Ζωσιμάδαι οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥωσίαν εὐηργέτησαν, προσενεγκόντες ἀδρότατα χρημάτων ποσὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἐμπορικὴν καὶ τὴν Ἰατροχειρουργικὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸ Γυμνάσιον τῆς Μόσχας, καὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐταιρείαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ἐπισκευάσαντες καὶ δημόσια κτίρια, καὶ μάλιστα τὸ δεσμοκτήριον τῆς Μόσχας. Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἀρετὴ εἶναι τελεία καὶ ἐν πᾶσιν ἀνεπίληπτος· εἰς ἐκάστην ἀρετὴν προσεζάνουσι συνήθως καὶ τινες ἀσθένειαι, αἵτινες ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλως νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἢ ὡς ἐλλείμματα αὐτῆς τυχῆς τῆς ἀρετῆς. Πολλοὶ τῶν μεγαλοδῶρων Ἑλλήνων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπὶ φιλογενεῖα περιώνυμοι, πρεσβεύουσιν ὅτι ἡ φιλοπατρία αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν, εἶναι ὅπως οὖν ἀτελής, τότε δὲ δὲ μόνον καθίσταται τελεία ὅταν παραζευχθῇ εἰς ὀλίγην τινὰ δόσιν φιλαυτίας, φιλοδοξίας καὶ ἰσως ματαιοφροσύνης. Ἡ φιλοπατρία, ἡ φιланθρωπία καὶ ἡ φιλαδελφία εἶναι ἀγαθὰ ἀδιάζευκτα ἀλλήλοις, ἀλλ' ὅμως πολλοὶ εἰλικρινῶς φιλοπατρίδες ἄνδρες φαντάζονται ὅτι τὸ ἀγαπᾶν καὶ εὐεργετεῖν τὴν πατρίδα δὲν εἶναι καθήκον, εἰς δὲ δέον ἀναγκαιῶς νὰ παρακολουθῇ ἡ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους φιланθρωπία. Τὸ κατ' ἰδίαν φιλαργυρεῦσθαι ὅπως αὐξηθῇ ὅσον ἔνεστι ἐπὶ μεῖζον ἢ εἰς τὰς χρείας τῆς πατρίδος προωρισμένη οὐσία, εἶναι βεβαίως ἀξιοθαύμαστος ἀρετὴ· θὰ ἦτο ὅμως πολλῷ μᾶλλον ἀξιοθαύμαστος ἂν τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκοντα ἦσαν ἁρμονικώτερον πρὸς ἀλλήλα συνημμένα. Ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας καθορᾷ τις πλείστα ὅσα εὐπρεπῇ ὑποδείγματα ἀλλὰ καὶ τινὰς ἀλλοκότους τύπους. Ὁ ζήσας βίον γλίσχρον, ἰδιωτελῆ καὶ πέννητα πάσης φιλανθρωπίας καὶ εὐγενοῦς πράξεως, δύναται νὰ ἀπαθανάτισῃ τὸ ἴδιον ὄνομα καταλείπων ὑπὲρ τοῦ γένους ὅσα δικαίως ἢ ἀδίκως ἐθησαύρισεν· εἶναι ἀναντιρρόητως φιλόπατρις, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἦτο καὶ κατὰ τὸν βίον ἐνάρετος ἄνθρωπος. Ἡ μετὰ θάνατον κατάλειψις τῆς ἰδίας οὐσίας εἰς τὴν πατρίδα εἶναι ἔργον μέγα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἱκανὸν νὰ ἐξαλείψῃ τὰ ἐν τῷ βίῳ γενόμενα ἰσως ἀνομήματα καὶ ἀδικήματα. Ἡ φιλοπατρία ὁμολογεῖται ἀρετὴ σφόδρα ἐπιζήλος καὶ ἀγαστή, ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ τοσαύτην

δύναμιν ὥστε νὰ παρέχῃ αὐτὴ καὶ μόνῃ πλήρῃ ἄφεισιν πάσης ἄλλης ἁμαρτίας. Ἐπαινετὸς ὁ θεῖνα ὅτι θνήσκων ἐμνήσθη τῆς πατρίδος καὶ κατέλειπεν ὑπὲρ αὐτῆς μεγάλην ἢ μικράν μερίδα τῆς ἰδίας οὐσίας· ἐν-
τεῦθεν ὁμοῦς οὐδαμῶς ἔπεται ὅτι τὸ εὐεργετεῖν τὴν πατρίδα εἶναι ἀπό-
δειξις ἀσφαλῆς ὅτι ὁ εὐεργετήσας ὑπῆρξεν ἐν πᾶσιν ἐνάρετος. Ἡ φιλο-
πατρία δὲν ἔχει δύναμιν καθαρτηρίου πυρὸς, ἐλέγχεται δὲ μέχρι τινὸς καὶ καταγέλαστος ὁσάκις ὁ διανοούμενος νὰ ἀποδείξῃ τὴν πατρίδα ἰδίαν κληρονόμον, προκηρύσσει διὰ τυρσηνικῆς σάλπιγγος τὴν γενναίαν αὐτοῦ βουλήν, πρὸς μείζονα διὰθρυψιν τῆς μωρίας ἢ πανουργίας του. Οἱ Ζωσιμάδαι, διαλάμπαντες ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ βούλη πατρὶς οὔτε ἐπιτί-
μους ἀμοιβὰς οὔτε πανηγυρικὰς εὐχαριστίας ἠδύνατο νὰ ἀπονεύμῃ πρὸς τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς, ἦσαν βεβαίως ἄνδρες οὐ μόνον φιλογενεῖας ἀξι-
θαυμάστου, ἀλλὰ καὶ σπανίας χρῆσθ ὀνητος· οὐδεμία ὁμοῦς ἀμφιβολία ὅτι εἶχον καὶ οὗτοι ἀπλοϊκὰς τινὰς καὶ ἀσινεῖς προκαταλήψεις αἵτινες, καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν ὡς ἐλλείμματα τῆς θ.υμαζομένης αὐτῶν ἀρετῆς, ἐγέ-
νοντο ἀπροαιρέτως πρόξενoi ἀτερπῶν ἐπεισοδίων, σπαρχαζάντων τοῦ Κοραῆ τὸν ἄχαριν βίον. Οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ δαπανήσαντες 127,000 ρουβλίων χάριν μόνῃς τῆς Αυτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας καὶ πολλὰς ἔτι μυριάδας πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ ἐλληνορῳσσοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἰβα-
σκόβσκη, ἦγον βίον πενιχρότατον καὶ εὐτελέστατον, εἴτε δι' ὑπερβᾶλλονσαν φιλοπατρίαν (ἵνα μὴ καταγγελλῶσιν ὅτι καλῶς διαιτῶμενοι ἠδίκησαν τὴν πατρίδα) εἴτε διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς πάντα Ἕλληνα φιλοδοξίαν, ἣτις ἐνίοτε ἐκ σφοδρᾶς ἀλλ' ἀνεπίδεικτου φιλαυτίας, μεταπίπτει εἰς φιλόδοξον οὕτως εἰπεῖν καὶ ἐπιδεικτικὴν μετριοφροσύνην. Ὁ Ζῶης Ζωσιμάς, ἐπαγγελλόμενος βίον ἀσκητοῦ ἐν κελλίῳ τινὶ τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἑλλήν καὶ μοναστη-
ρίου, ἐδέχετο αὐτόθι εὐφροσύνως ὁμογενεῖς καὶ ἄλλογενεῖς, ὅσοι προ-
σῆρχοντο ἵνα ἴδωσιν ἰδίοις ὄμμασι τοῦ Ἑλλήνος Μαικίνου τὴν γεγραν-
φυσιογνωμίαν. Τοιοῦτον βίον ἔζησεν ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἕτερος τῶν ἑλλή-
νιδων Μουσῶν κλεινὸς προστάτης, ὁ Ζῶης Καπλάνης. Ἀλλὰ τί νὰ εἴπῃ τις ἐπὶ τέλους ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ μεγάλωφρονες οὗτοι ἀλλὰ καὶ εὐχεῖρωτοι ὑπὸ τῶν κολάων ἄνδρες, οἱ μυριάδας ρουβλίων δαπανήσαντες ἐπ' ἀγαθῶ
ἑλληνικῶν καὶ ῥωσσοικῶν ἐκπαιδευτηρίων, οἱ πάσας τοῦ βίου τὰς κακο-
παθείας ἀνωφελῶς μὲν ἀλλ' ἀτμένως καὶ ἐξ ἐπιβολῆς ὑπομείναντες, ἑκατοντάδας δὲ χιλιάδων ἀναλώσαντες πρὸς ἔκδοσιν τοσούτων καὶ τη-
λικούτων βιβλίων (τῶν τῶν πλείστων ἢ χρησιμότης βεβαίως δὲν ἐγκρίεται ἐν τοῖς μακροῖς προλόγοις ἔνθα διὰ παρενθύρων ἐγκωμίων ὑπεραίρεται

εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον ἢ τοῦ δωρητοῦ φιλογένεια) τί νὰ εἴπῃ τις ἐπὶ τέλους ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ Ζωσιμάδαι ἐφωράθησαν ἐκάστοτε μετὰ φειδωλῆς προσφερόμενοι ψυχῆς πρὸς σοφὸν ἄνδρα ἐν συνειδήσει ἀφοιοχρήματον, ἀφιλοκερδέστερον δὲ καὶ τελεσφορώτερον παντὸς ἄλλου ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ γένους πονήσαντα;

Παρατηρητέον ἐν πρώτοις ὅτι ὁ Κοραῆς ἐτίμησεν ἀνέκαθεν καὶ ἐθαύμαζε τῆς Ζωσιμαίας Ἀδελφότητος τὴν φιλογένειαν. «Οἱ Ζωσιμάδαι βεβαίως δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ γράψωσι σημειώσεις εἰς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς· μὴ διὰ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον ὠφέλιμοι παρ' ἐμέ; ἢ νὰ εἴπω ὅτι ἀπαιτεῖ τὸ ἀκριβοδίκαιον, μὴ δὲν εἶναι πολὺ πλέον ὠφελιμώτεροι ἀφ' ὅ,τι εἶμαι ἐγώ; Ὡς ἂν ἐμὲ εὐρίσκονται καὶ ἄλλοι· οἱ κατ' αὐτοὺς εἶναι σπανιώτατοι. Παράδειγμα οἱ γεννάδαι ἄρχοντες τῆς Σ(μύρης). Δεξιόθεν ἔχουσι τὰς Κ(υδωνίας), ἀριστερόθεν τὴν Χ(ιον)· μεταξὺ τῶν δύο σαλπίγγων τούτων κἀθηνύχαι κωφοὶ καὶ ἀπολιθωμένοι ὡς στῆλη ἄλλος, χαίροντες εἰς τὰ καλὰ τῶν γραμματικῶν. *Que le bon Dieu les bénisse!*» Ὅτε προέκειτο νὰ τεθῶσι τὰ θεμέλια τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, οἱ Ζωσιμάδαι ἐφάνησαν ἐμπεφορημένοι ἀγαθῆς προαιρέσεως. «Ὁ (ἐν Λιβόρνῳ) Ζωσιμᾶς μ' ἐπέμψε τὸ πρόγραμμα ὀπίσω καὶ μὲ γράφει νὰ κάμω ἀρχὴν. Τοσοῦτον μόνον· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἀπεφάσισεν ὁ Didot (ἀδελφὸς τοῦ τυπώσαντος τὸν Λόγγον) νὰ χύσῃ νέους χαρακτῆρας πολλὰ κομψοὺς καὶ ἔχουσιν ἤδη πολλοὺς, χρειάζεται ὀλίγη ὑπομονή. Ἀπεφάσισα πρὸ τοῦ Ὁμήρου νὰ δώσω εἰς δεῖγμα καὶ Πρόδρομον τῆς ὅλης συλλογῆς, τὴν Ποικίλην Ἱστορίαν τοῦ Αἰλίου, καὶ τοῦτο διὰ πολλὰς αἰτίας· πρῶτον διὰ νὰ μὴ χάνωμεν τὸν καιρὸν, ὅσος χρειάζεται εἰς τὴν τελείωσιν ὅλων τῶν χαρακτῆρων· δεύτερον, τὸ ὕψος τοῦ Αἰλίου εἶναι εὐληπτον καὶ ἡ ποικιλία τῆς ἱστορίας ἔχει τι θελκτικόν· τρίτον, τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν τὸν καιρὸν νὰ διορθώσωμεν εἰς τὸν Πρόδρομον εἴ τι μᾶς ἤθελε φανῇ ἑλλειπές ἢ ἀνάρμοστον εἰς τοὺς χαρακτῆρας, τῶν ὁποίων δεῖγμα μικρὸν (τῆς πρώτης χύσεως) θέλουσιν εὐρεῖν εἰς τὴν παρούσαν· τέταρτον, ἴσως εἶναι καὶ συμφορώτερον οὕτω διὰ νὰ μὴ τρομάξωμεν κατὰ πρώτην προσβολὴν τὸν Ζωσιμᾶν μὲ τὸν ὄγκον τῆς δαπάνης». Ἀλλ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐλέγχεται ἥμισυ ἀληθεύουσα ἡ ἀρχαία παροιμία «ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός». «Ἐγὼ, φίλε (ἔγραφεν ὁ Κοραῆς τῇ 4 φεβρουαρίου 1805 πρὸς τὸν Α. Βασιλείου) ἤρχισα τρόπον τινὰ νὰ μετανοῶ διὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. Το ἔργον εἶναι δεινότατον καθ' ἑαυτό· ἔπειτα ἔχω νὰ κάμω

καί μὲ ἀνθρώπους, χρησίμους καὶ φιλογενεῖς ναί, ἀλλ' ὅμως τοιούτους οἱ ὅποιοι δὲν καταλαμβάνουσιν οὔτε τὴν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν οὔτε τὰ μέσα ὅσα χρειάζονται νὰ αὐξήσωσι τὴν τοιαύτην ὠφέλειαν. Σκορπίζουσι προτιμότερον τὸν πλοῦτον εἰς ἔκδοσιν βιβλίων ἀντιρρήτικῶν παρὰ εἰς ἔκδοσιν Ὁμήρων καὶ Σοφοκλέων. Μετὰ τὴν προσαγγελίαν τὴν ὅποιαν ἔλαβε διὰ χειρός σου, μ' ἔγραψε τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐπιστολάς πλήρεις ἀπὸ ζήλον καὶ προθυμίαν, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ περροντισμένας. ἢ μάλλον εἰπεῖν πεφοβισμένας διὰ τὸ ἄδηλον τῆς δαπάνης. Μ' ἐρωτᾷ τί στοχάζομαι ὅτι χρειάζεται κατ' ἔτος εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν· ἐπιθυμεῖ πρὸς τούτοις (ἂν καὶ δὲν τὸ λέγει ῥητῶς) νὰ ὁ ψ α ρ ε ὕ σ η τί ζητῶ ἐγὼ διὰ τὸν κόπον μου, μ' ὅλον ὅτι τὸν εἶχα ἀφήσει περὶ τούτου κύριον αὐτογνώμονα· καὶ τί ἄλλο ἡδυνάμην νὰ κάμω; δὲν ἐμπόρουν νὰ γίνω λογοκάπηλος, καὶ νὰ κάμω μὲ αὐτὸν τ ζ ε κ ι σ ε π α ζ α ρ ι. Ἀφίνω σε νὰ καταλάβῃς εἰς πόσῃ ἀμηχανίᾳ μὲ ρίπτει ὁ τρόπος οὗτος. Μ' ὅλα ταῦτα ἰδοὺ τί κρίνω νὰ γράψω πρὸς αὐτὸν πάλιν· ὅτι, ἐὰν εὕρω τὸν τρόπον νὰ παραιτηθῶ τὸν Στράβωνα (δηλ. τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν, δι' ἣν ἐλάμβανεν ὁ Κοραῆς μισθὸν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ταμείου) ἔχω χρειάν κατ' ἔτος διὰ τὴν ἐπιστάσιαν καὶ πρόνοιαν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, τοῦλάχιστον 4000 φράγκα. Ἐὰν ὅμως ἀκολουθῇ ὁ Στράβων, ἀφίνω καὶ πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν των τὴν διάταξιν τοῦ ἐτησίου». Ὁ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶς ἀπεκρίνατο εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κοραῆ μετὰ τινος ὅκνου. «Ἦλθε (29 μαΐου 1805) ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ζωσιμᾶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν μου. Περιέχει πολλὰ καλὰ περὶ τῆς προθυμίας τὴν ὅποιαν ἔχουσιν ὑπὲρ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης· πολλὰ περὶ τῆς ἀφειδίας τῆς δαπάνης· περισσότερα πάλιν περὶ τοῦ σκοποῦ νὰ τὰ μοιράζωσι δωρεάν. Περὶ ἐμοῦ δὲ οὐδεὶς λόγος, ἀπαρᾶλλάκτως καθὼς παραπενοεῖται πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην ὁ Ξανθίας τῆς κωμωδίας. Ἄλλως νὰ λύσω τὸ αἴνγμα τοῦτο δὲν δύναμαι, πλὴν ὑποθέτων ὅτι μὲ νομίζουσι παντάπασι παράξενον (extravagant) ἡ καὶ φαντασιώδη εἰς τὰ ζητήματά μου, καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζουν νὰ μὲ φέρωσιν εἰς τὸ νὰ διορίσω ἐγὼ ῥητῶς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κόπου μου, μὴ, τολμώντες ἢ μὴ θέλοντες νὰ τὴν ἐκφωνήσωσιν αὐτοί. Οὗτος ὁ τρόπος δὲν μ' ἀρέσει ὁλότελα· καὶ πολὺ μὲ κακοφαίνεται ὅτι δὲν ἀπέδωκα τὴν τιμὴν τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς ὅλον τὸ γένος δι' ὑπογραφῶν. Αὐτοί, φίλε (καὶ τοῦτο παρὰ σέ μὴ τ' ἀκούσῃ ἄλλος) εἶναι μαθημένοι νὰ τυπώνωσιν Ἀμαρτωλῶν σωτηρίας, Λαυσαϊκὰ καὶ ἄλλα τοιαῦτα κατανυκτικὰ συγγράμματα. Ἐκδοσὶν ἐλληνικῶν συγγραφέων ἀπὸ

Γραικὸν, διὰ Γραικοὺς καὶ μὲ Γραικῶν ἔξοδα, πῶς θέλεις νὰ καταλάβωσι τὸ ἀξιόλογον τοιοῦτου πράγματος, τὸ ὁποῖον ἴσως πολλοὶ σπουδαιότεροι ἀπ' αὐτοὺς δὲν καταλαμβάνουσιν; Ὡς τόσον ἐγὼ περὶ τούτου πλέον δὲν ἀνοίγω στόμα, ἀλλὰ προχωρῶ, ὡς μὲ συγχωροῦσιν αἱ περιστάσεις, εἰς τὸ ἐπίπονον ἔργον τοῦτο, καὶ ἂν δὲν γίνῃ ὡς τὸ θέλω, θέλω τὸ θελήσει· καὶ ὡς γίνεται, κατὰ τὴν παροιμίαν». Ὁ Κοραῆς ἤτει· εὐσχήμως καὶ εὐπρεπῶς μικρὸν τινα ἐτήσιον μισθὸν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι, τοιοῦτῳ τρόπῳ παραιτούμενος τὴν ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος ἀμοιβήν, ἠδύνατο νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων πάσαις δυνάμεσι, καὶ χωρὶς φροντίδων περὶ τοῦ πορισμοῦ τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων· ἡ διάπυρος αὐτοῦ φιλοτιμία ἐξάπτεται πρὸς πᾶσαν τῶν Ζωσιμαδῶν ἐφεκτικὴν ἀπόκρισιν. «Ἄν ἐπρόβλεπα ὅτι ἔμελλον νὰ καταντήσω εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην νὰ καπηλεῶω τρόπον τινὰ τοὺς λόγους, δὲν ἦθελα ἐπιχειρήσει τὸ ἔργον· πρόσθε εἰς ἄλλην λύπην, ὅτι στοχάζονται τὸ ἔργον μου ὡς ἔργον ἀρτοποιοῦ καὶ προσμένουν μὲ ἀνυπομονησίαν τὴν ἀλλεπάλληλον καὶ γρήγορον ἔκδοσιν τῶν τόμων ὡς ψωμὶα ἀπὸ τὸν φούρνον διὰ νὰ τὰ μοιράζωσιν ἀδικροίτως καὶ εἰς τοὺς πεινῶντας καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ τὰ καταπατήσωσιν ὡς σκύβαλα. Διὰ τοῦτο, ἐὰν ἐρωτηθῇς, νὰ τοὺς δώσῃς νὰ καταλάβωσιν, ὅτι τὰ τοιαῦτα διὰ νὰ γίνωνται μὲ τιμὴν καὶ ὠφέλειαν, πρέπει νὰ γίνωνται μὲ σκέψιν καὶ ὄχι κατὰ τὰς ἐνετικὰς ἐκδόσεις». Ἐν ἄλλοις λόγοις, οἱ Ζωσιμάδαι ἔστεργον νὰ παρέχωσι τῷ Κοραῇ μικρὸν τινα ἐτήσιον μισθόν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ ἐκδίδῃ 15 ἢ 20 τόμους κατ' ἔτος, ὅπως διατρυνθῇ ἔτι μάλλον ἡ ἐλευθεριότης τῶν τελούντων τὰ ἀναλώματα τῶν ἐκδόσεων. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἱ Ζωσιμάδαι προέτειναν τῷ Κοραῇ καὶ Κλαυερίῳ νὰ παρασκευάσωσιν ἑκάστην τῶν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου, εἰς ἑξὲς μεγάλους τόμους, ἐνὸς ἐκάστου τόμου ἐκδιδομένου κατ' ἔτος, ὥστε ἐντὸς ἑξαετίας νὰ ἦναι ἀποτετελεισμένη ὅλη ἡ ἔκδοσις. Ἡρξαντο λοιπὸν ἀμρότεροι ἐργαζόμενοι εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου διόρθωσιν, ὁπότε ἀπροσδοκῆτως ἀνήγγειλεν ὁ ἀπλοϊκὸς Ζωσιμάς πρὸς τὸν Κοραῆν ὅτι κεῖναι εἰς Βενετίαν ὁ σφοδρογυώτατος διδάσκαλος Βλαντῆς, ὅστις ἐμπορεῖ νὰ ἐκδώσῃ τὸν Εὐστάθιον ὅλον εἰς ἕνα ἥμισυ χρόνον, ἐπομένως παρακαλεῖ «νὰ μὴ τὸν ἀρχίσωσιν». Ὁ ταλαίπωρος Κοραῆς ἐξ αἰδοῦς οὐδὲν ἠθέλησε νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν Κλαυερίον, γράφει ὅμως πρὸς τὸν Βασιλείου ὅτι οἱ Ζωσιμάδαι εἶναι μὲν χρηστοὶ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐξ ἀτυχίας ἀγνοοῦσι καὶ ἴσως ἀτυχέστερον οὔτε ἱκανοὶ εἶναι νὰ διδασκῶσι

παρ' ἄλλων τί δηλοῖ ἐκδοσίς ἀρχαίου Ἑλλήνων συγγραφέως. «Βλέπεις πόσον τοὺς ἐφόβησεν ἡ ἐξαιτία τῆς ἐκδόσεως τοῦ Εὐσταθίου! ἄλλου δὲν εἶναι ἀκώρεστοι πλὴν δόξης ἰδίας». Ἀλλὰ τοῦ Κοραῆ οἱ βασιανισμοὶ ἐντείνονται καθ' ὅσον προβαίνει μὲν ἡ τύπωσις τῶν πρώτων τῆς Βιβλιοθήκης τόμων, ναρκούται δὲ τῶν Ζωσιμαδῶν ὁ ζήλος πρὸς ἀποστολὴν τῶν ἀπαιτουμένων ἀναλωμάτων. «Ἡ μέριμνα ἡ καθημερινὴ (ἔγραψε τῇ 8 ἰουνίου 1807) καὶ ἡ διὰ ταύτην ἀνισχύς τῆς ψυχῆς μου διαθέσις ἐγέννησαν εἰς τὸ ταλαίπωρόν μου σῶμα, ὅλα τῆς ἀποπληξίας ἡ παραλύσεως τὰ πρόδρομα συμπτώματα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μαρτίου ἔγραψα πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν τὴν χρεῖαν τὴν ὅποιαν εἶχα ἀπὸ ἀργύρια, διὰ νὰ τελειώσω τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, περιέχοντας τὰ ἅπαντα τοῦ Ἰσοκράτους. Προσμείνας ματαίως ἀπόκρισιν, ἔγραψα καὶ δεύτερον, παραστήτας καὶ πάλιν τὴν ἀνάγκην ἢ μάλλον εἰπεῖν τὴν αὐξήσει τῆς ἀνάγκης. Οὐδὲ εἰς ταύτην ἔλαβον ἀπόκρισιν μέχρι τῆς ὥρας ταύτης. Ἦδη εὐρίσκομαι εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν, ὅποιαν ἐπὶ ζωῆς μου δὲν ἐδοκίμασα ἀκόμη· ἐγυμνώθηκα ἕως καὶ ἀπὸ τὰ ὀλίγα ἀργύρια, ὅσα ἡ προμήθεια φυλάσσει διὰ τὰς καθημερινὰς χρεῖας. Ὁ πρῶτος τόμος ἐτυπώθη· ὁ δεύτερος, ὅστις ἦτο πρὸς τὸ τέλος, μένει ἀργὸς δι' ἔλλειψιν ἀργυρίου· ὁ τρίτος, ἀρχίσας ἐμποδίσθη καὶ αὐτός. Χρεωστῶ τὸν τυπογράφον, τὸν χαρτοπώλην κλ. καὶ πῶς ἔχω νὰ κάμω ἀπορῶ· πνίγομαι ἀπὸ τὴν ἀθρημονίαν καὶ ἀγανάκτησιν». Ὁ Κοραῆς μάτην περιμένει. «Ἀπορῶ, τί νὰ συλλογισθῶ ἀμηχανῶ, πῶς νὰ ἐξηγήσω τὴν παράδοξον ταύτην σιωπὴν, μήτε κανόνας γραμματικῆς μήτε πιθανολογίας λογικῆς ἔχω. Κρόνιον ὄμμα βέβαια ἐνέσκηψεν (ὡς λέγει ὁ Καλάσιρις τοῦ Ἡλιοδώρου) εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Τὸν πρῶτον τόμον, τελειωθέντα πρὸ πολλῶν ἡμερῶν, κρατῶ χωρὶς νὰ τολμῶ μήτε εἰς αὐτὸν τὸν Ζωσιμᾶν νὰ πέμψω μέρος, μήτ' εἰς σέ, φοβούμενος μὴν αὐξήσω τὴν ἀνάγκην μὲ τὴν δαπάνην τῆς ἀποστολῆς. Τὸν δεύτερον (καὶ τελευταῖον τοῦ Ἰσοκράτους) τὸν ἀργοπορῶ ἐξεπίτηδες, ἐπειδὴ ἡ τελειώσις του μέλλει νὰ αὐξήσῃ τὴν χρεῖαν τοῦ ἀργυρίου. Τὸν τρίτον, δι' ἔλλειψιν χαρτίου, οὔτε συλλογίζομαι νὰ τὸν ἀκολουθήσω. Μόλις εἰμὶν εἰς χεῖράς μου ὅσα ζητοῦν αἱ καθημεριναὶ ἀπαραίτητοι τῆς φύσεως ἀνάγκαι, καὶ αὐτὰ ἐλαττοῦνται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ὥστε ἐνδέχεται νὰ καταστήσω καὶ εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν ὅταν μήτε τὴν ζωοτροφίαν μήτε τὴν κατοικίαν μου νὰ πληρώσω πλέον θέλει εἰσθαι δυνατόν. Εἰς ὀλίγα λόγια παλαίω μὲ τὴν ἔνδειαν· τίς ἔχει νὰ νικήσῃ δὲν ἐξεύρω·

εἴθε μόνον ἢ ἦτα νὰ μὴν ἦναι πολλὰ ὀδυνηρά». Αἱ ἡμέραι παρέρχονται, καὶ οὔτε φωνὴ οὔτε ἀκρόασις· ὁ Κοραῆς ἀναγκάζεται νὰ αἰτήσῃ παρὰ τοῦ Α. Βασιλείου δάνειον ἐκ χιλίων φράγκων ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ οἰκιακὰ αὐτοῦ ἀναλώματα, ὅτε κατὰ τὸν Ιούλιον τοῦ 1807 ἐκομίσθη ἡ περιπόθητος ἀπόκρισις. «Τέλος πάντων ἀπεκρίθη ὁ φίλος πέμπων ἅμα καὶ 6000 φρ.· ἀπολογεῖται ὅτι μ' ἔγραψε δις, ἔπειτα ζητεῖ συγγνώμην, ὑποσχόμενος ὅτι τοιαύτη ζάλη δὲν θέλει πλέον προξενηθῇ εἰς ἐμέ. Ἄν ἔγραψε δις, διατί συγγνώμην; Ὅπως ἂν ἦναι τὸ πρᾶγμα, σὲ βεβαιῶνω ὅτι μ' ἐξάλισε τόσο, ὥστε μόλις ἀναλαμβάνω τώρα τὰς δυνάμεις τῆς κεφαλῆς μου». Ὁ Ἀλέξανδρος Βασιλείου, παρηγορῶν τὸν Κοραῆν, ἀναμνησκει αὐτὸν ὅτι οἱ Ζωσιμάδα εἶναι λίαν ζηλότυποι πρὸς τοὺς ἐπαίους. «Μοῦ τρώγεις πάντοτε τὴν καρδίαν μὲ τὴν ὑποψίαν τῆς ἐνδεχομένης παρὰ τῶν Ζ. ζηλοτυπίας. Τοιαύτη ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοὺς ὅποια εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἡ. δὲν καταλαμβάνεις ὅτι εἶναι χλεύη; Εἴθε νὰ ἦσαν ὀλίγον τι ἀλευρωμένοι! Καὶ οἱ «Αὐτοσχέδιοι Στοχασμοὶ» ἦτο δυνατόν νὰ προσφωνῶνται εἰς αὐτούς; Πανηγυρικοὺς δὲν εἶμαι ἐπιτήδειος νὰ φκιάνω. Ὅσακις παρασταθῇ εἰς ἐμέ ἀρρομὴ ν' ἀναφέρω τὸ ὄνομά των, ἀποδίδω εἰς αὐτοὺς τὸν δικαίως ὀφειλόμενον ἔπαινον. Τί περισσότερον ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμω στοχάζεσαι σὺ; Ὅτι ἔχουσι δίδαν ἐπαίνου ἄσβεστον, τὸ καταλαμβάνω· ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ ζητῶσι νὰ τὴν θεραπεύσωσι περισσότερον μὲ τὸν γρήγορον πολλαπλασιασμόν τῶν ἐκδόσεων. Καὶ τίς εἶναι καλὸς νὰ τοὺς διδάξῃ τί θέλει νὰ εἴπῃ ἐκδοσις παλαιοῦ καὶ δοκίμου συγγραφῆς, ὁπότεν μὴτ' ἐγὼ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφοῦ τὸ ἐδιδάχθην ἀπὸ τὴν πεῖραν; Μηγαρὶ τὸ καταλαμβάνουν οἱ ἐκεῖ κάτω κυλιόμενοι εἰς τὰ καλὰ γραμματικά; καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ τὸ καταλάβωσιν ὅσοι δὲν ἐξεύρουν μῆτε καλὰ μῆτε κακὰ;»

Ὁ Κοραῆς, ἀναγγέλλων κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1807 πρὸς τὸν Α. Βασιλείου ὅτι ἡρνήθη τὸν ἐκ 3000 φράγκων ἐτήσιον μισθὸν τῆς τοῦ Στράβωνος μεταφράσεως, ἐδέξατο δὲ τὴν ἐκ 2000 φρ. σύνταξιν προσεπάγεται. «Εἰς τί ἀποβλέπει ἡ μακρὰ αὕτη διήγησις; Οἱ Ζωσιμάδα ἀπὸ ταῦτα εἴδησιν δὲν ἔχουσιν οὔτε θέλουν τὸ μάθει ποτὲ παρ' ἐμοῦ. Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἔχει οὕτως. Εἰς μὲν τὸ φαινόμενον ἐθυσίασα 3000 φρ. εἰς τὸ κράτος διὰ τὰς παρ' αὐτῶν 5000 φρ.· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐθυσίασα καὶ πολλὰς ἐλπίδας ἐμοῦ, ἐπειδὴ πιθανὸν εἶναι ὅτι, ἂν ἐπεταχύνετο τὸ ἔργον τοῦ Στράβωνος, καὶ ἡ ἐτήσιος σύνταξις

ἤθελεν αὐξηθῇ καὶ τὸ κράτος ἤθελε δράμει εἰς βοήθειάν μου, ἂν μ' ἐσύμβαινε καμμία ἀπὸ τὰς κεραυνοβόλους ἐκείνας νόστους, αἱ ὁποῖαι δὲν συγχωροῦν οὔτε τὸ γράφειν οὔτε τὸ συλλογίζεσθαι, ἀλλὰ μεταβάλλουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τῶν κτηνῶν τὴν κατάστασιν· ἐγὼ παρ' αὐτῶν δὲν ζητῶ αὐξήσιν τοῦ μισθοῦ τῶν 5000, τὰ ὁποῖα ἴσως καὶ αὐτὰ φαίνονται εἰς αὐτοὺς ὑπέροπλιν. Τοῦτο μόνον ἐπεθύμουν, νὰ μὲ βεβαιώσωσιν ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς ποσότητος ταύτης ἤγουν 2500 φρ. νὰ μὲ δίδεται ἐπὶ ζωῆς μου, ἐάν ἐξ αἰτίας νόσου ἀναγκασθῶ νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὸν Στράβωνα καὶ ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην. Διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν συνθηματικὴν ταύτην βεβαιώσιν; διὰ νὰ μὴ τὰ λαμβάνω τότε ὡς ἐλεημοσύνην, τῆς ὁποίας ἡ μόνη ἰδέα εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐξαγριώσῃ τὰ πάθη μου. Ἀλλὰ πῶς νὰ τὸ προβάλω εἰς αὐτούς; Ἀφ' ὅτι φυσικὰ εἶμαι μ' ἕκαμην ἀτολμότερον ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐπροσφέρθησαν εἰς ἐμέ, καὶ τοῦ ὁποίου δείγματα νὰ σὲ δώσω εἶναι χρεῖα, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι εἰκάζω κακῶς. Εἰς τὸν λογαριασμόν, τὸν ὁποῖον μέλλω νὰ τὸν πέμψω πρὸς τὸ τέλος τοῦ μηνὸς τούτου, μένει χρεώστης σχεδὸν 5500 φρ.· εἰς ταῦτα περιέχονται 1800 φρ. ἔξοδα ἕως τὴν ὥραν εἰς τὸν τύπον τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι μέρος τοῦ μισθοῦ μου. Ταῦτα εἶναι γνωστὰ εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ τὸν γράφω ὅτι ἐξοδεύω κατὰ καιρὸν· ἂν ὅχι ἄλλο, ἔπρεπε ἂν τοῦ μισθοῦ τὸ μέρος νὰ μὲ πέμψῃ καὶ ὅχι νὰ προσμένῃ νὰ τὸ ζητῶ. Ἐγὼ αἰσχύνομαι νὰ τὸ ζητήσω. Διὰ νὰ καταλάβῃς τί κρίνουν περὶ τοῦ μισθοῦ, δὲν σὲ εἶπα ἀκόμη ὁποῖον στρατήγημα μεταχειρίσθην εἰς τὸν καιρὸν, στρατήγημα δηλ. ἐπιζήμιον εἰς ἐμέ, ὡς τὸ στρατήγημα τῆς ἀποβολῆς τοῦ μισθοῦ περὶ τοῦ Στράβωνος, ὡς ἦσαν ὅλα τὰ στρατηγήματα τοῦ Ναστράντζα. Ἐγραψα πρὸς αὐτόν ὅτι τὸ πρῶτον ἔτος εὐχαριστοῦμαι εἰς μόνον 4000 φρ., τὰ δὲ ἀκόλουθα μὲ ἐφαίνετο δίκαιον νὰ μὲ δίδουσι 5000, καὶ τὸ ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς πληρώσαντες 4000 διὰ τὸ 1805, 5000 διὰ τὸ 1806 καὶ χρεωστοῦντες ἀκόμη τὸ περισσότερον μέρος τοῦ 1807. Νομίζω εἰς τὸν αὐτῶν ἂν ἦτο σὺ καὶ ἐγὼ, δὲν ἠθέλαμεν πέσει εἰς τοιαύτην ἀνισορροπίαν, βάλλοντες διαφορὰν μεταξὺ ἔτους καὶ ἔτους. Τί καταλαμβάνουσι, φίλε μου, αὐτοί, ὅποτεν ἐγὼ μόλις ὀλίγος καιρὸς ἀφ' οὗ τὸ ἐκτάλλαβα, τί θέλει νὰ εἴπῃ ἐκδόσις ἀρχίου συγγραφέως, τί εἶναι τὸ χρεὸς τοῦ ἐκδότου καὶ πόσος ὁ κόπος τοῦ νὰ πληρώσῃ; Συγκαταριθμοῦσι, φίλε, ὅχι τὰς ἰδικὰς μου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσυγκρίτως σφοωτέρων μου τὰς ἐκδόσεις μὲ τὰς ἐκδόσεις τῆς Βενετίας. Ἴδες τὴν νεωστί

τυπωθεῖσαν ἐκεῖ Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου; ἂν δὲν τὴν ἴδες πῶς εἶναι δυνατόν νὰ σὲ τὴν παραστήσω ἀλλέως παρὰ ἀναφέρων εἰς τὴν μνήμην σου τὴν Ὀκτάνηχον καὶ τὸ Ψαλτήριον ἢ ἄλλο τι παρόμοιον, ἤγουν βιβλία, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀνοίγων εὐρίσκεις τὸ «μακάριος ἄνθρωπος» ἢ «τὰς ἐσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς» χωρὶς προκειμένην εἰδησιν μακρὰν ἢ μικράν, χωρὶς προοίμιον ἢ προπαρασκευὴν κἀμμίαν; Δὲν σὲ λέγω «χωρὶς κἀμμίαν διόρθωσιν γραφικοῦ σφάλματος τῶν προλαβουσῶν ἐκδόσεων» ce seroit trop exiger. Διὰ τοιαύτας ἐκδόσεις βέβαια 5000 φρ. εἶναι φοβερὸς μισθός· ἀλλὰ δι' ἐκδόσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν γίνονται χωρὶς καθημερινὴν δαπάνην χρημάτων εἰς βιβλία, καὶ δαπάνην ἀκόμη χειροτέραν τῆς ὑγείας, μόλις εἶναι ἱκανὰ». Μετὰ πάροδον ὀλίγων μηνῶν περιῆλθε πάλιν ὁ Κοραῆς εἰς δεινὴν ἀμνηχανίαν, διότι καὶ αὖθις οἱ Ζωσιμαῖοι ἐφαινοντο ἐθελοκωφοῦντες πρὸς τὰ παραλληλτικὰ ἐκείνου αἰτήματα. «Τώρα καταλαμβάνω (ἔγραφε τῇ 19 δεκεμβρίου 1807) τὴν τρέλαν τοῦ νὰ ἀποβάλω τὸν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ Στράβωνος· οὐτ' ἔχω κἄν τὴν παρηγορίαν νὰ εἶπω «ὁψέ μὲν ἀλλὰ νοῦν ἐσχῆκαμεν», ἐπειδὴ τί ἀξίζει πλέον ὁ νοῦς εἰς τὸν ὅστις ἐξυπνίζεται ὅταν δὲν ᾔναι πλέον θεραπεία τοῦ κακοῦ;» Ὁσάκις ὁ Κοραῆς εἶναι ἠναγκασμένος νὰ αἰτήσῃ χρήματα διὰ τὰς χρεῖας τοῦ τύπου, «τὰ ζητεῖ μὲ ἐντροπήν». Τὸ παλαιὸν ῥητὸν «τὸ γοργὸν καὶ χάριν ἔχει» δὲν ἐγχωρεῖ εἰς τὴν φιλολογίαν· ἀληθεύει δὲ μᾶλλον ἐνταῦθα τὸ γνωστὸν τοῦ Ὁρατίου παράγγελμα. Οἱ μὲν Ζωσιμαῖοι ἐκ σφοδρᾶς φιλοτιμίας καὶ φιλοδοξίας ἀπήτουν νὰ γίνωνται αἱ ἐκδόσεις μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος, ὁ δὲ Κοραῆς, ἀποβλέπων πρὸς τὰς δυσχερεῖας τοῦ ἔργου, περὶ πολλοῦ δὲ ποιούμενος τὴν ἑαυτοῦ ἔτι δὲ μᾶλλον τὴν τοῦ γένους τιμὴν, ἐσπευθε βραδέως. «Τοὺς ἐκακόμαθαν, φίλε μου (ἔγραφε τῇ 1808) μὲ τὰς ταχεῖς ἐκδόσεις. Ὁμηρον ἐξέδωκαν χωρὶς κἄν εἰδησιν ὅτι εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην διωρθωμένον νέον κείμενον Ὀμήρου ἀπὸ ἀνδρα, ὅστις ἔτριψε» εἴκοσιν ἔτη τῆς ζωῆς του διὰ νὰ καθαρίσῃ τὸ κείμενον τοῦ ποιητοῦ. Ἀφοῦ εὐρίσκεται τοιοῦτο κείμενον, νὰ μετατυπώσῃ τις τὸ παλαιὸν εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ τρώγῃ βλαάνους μετὰ τὴν εὐρεσιν τοῦ ἄρτου. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιπαλαίσω μὲ τοιοῦτους γεννητάς ἐκδότας; Μία μόνη περίοδος τοῦ Πλουτάρχου μ' ἐκράτησε δύο ἡμέρας τῆς παρελθούσης ἐβδομάδος, ἐπειδὴ δὲν ἐκαταλάμβανα· μόλις τὴν νύκτα στρεφόμενος καὶ μεταστρεφόμενος εἰς τὴν κλίνην, ἐνόησα τί ἐνδοίε ὁ Πλούταρχος». Ὁ εὐερέθιστος τοῦ Κοραῆ χαρακτήρ μόλις καὶ μετὰ βίας ὑφίσταται τὰς παρὰ τῶν Ζωσιμαῶν

διακρούσεις καὶ ἀναβολάς. «Σὲ βεβαιῶ ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς ζητήσεως χρημάτων διὰ τὴν τύπωσιν τῶν τόμων τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, γίνεται πάντοτε εἰς ἐμὲ ἀληθὴς ἡμέρα συμφορᾶς μεγάλης καὶ πένθους. Μεγάλη δυστυχία νὰ ἐμπλέξω μὲ ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν ἔννοιαν τῶν κόπων τοῦ ἔργου μου, οὔτε εἶναι εἰς κατὰστασιν νὰ διακρίνῃσι τὰς ἐκδόσεις μου ἀπὸ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Βλαντῆ. Ἐξ ἀτυχίας μου δὲν καταλαμβάνουσιν, οὐδὲ νὰ κρίνῃσιν εἶναι καλοὶ πόσον κόπον δοκιμάζω εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ πόσῃν προσοχῇν ἔχω χρᾶς νὰ κάμνω εἰς αὐτὸ ἂν ὄχι δι' ἰδὴν μου διὰ τὴν τοῦ γένους καὶ κοινῇ τιμὴν. Αἱ ξένοι ἐφημερίδες αὐτοὺς μὲν κηρύττουσι πρῶτους εὐεργέτας τοῦ γένους, ἐμὲ δὲ δικαίως ἢ ἀδίκως, ἓνα τῶν πρῶτων κριτικῶν. Πόσον τηγανίζομαι καὶ τήκομαι καθ' ἑκάστην ὥς κηρὸς διὰ νὰ μὴ κατασχύνω ταύτην τὴν εἴτε ἀληθῆ εἴτε ψευδῇ ὑπόληψιν, ἄλλος νὰ τὸ καταλάβῃ δὲν εἶναι δυνατόν, πλὴν ὅστις ἔχει παιδείαν ἐνωμένην μὲ μετρίαν φιλοτιμίαν. Ἀρκετὸς ἦτο οὗτος ὁ τηγανισμὸς καὶ ἡ ἀδιάλειπτος φθορὰ τῆς ὑγείας μου, χωρὶς νὰ προσθέτωσιν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν περὶ χρητηγίας μέριμναν. Πολλάκις, μία μόνη σημείωσις μὲ κρατεῖ δύο ἡμέρας ὀλοκλήρους, διὰ τὴν μακρὰν ἔρευναν καὶ σκέψιν, ἣτις εἶναι ἀναγκασία εἰς τὰ τοιαῦτα· πολλάκις σὲ βεβαιῶνω, πηδῶ τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν κλίνην καὶ ἀνάπτω φῶς διὰ νὰ σημειώσω μίαν ἰδέαν τῆς κεφαλῆς μου, διὰ τὸν φόβον μὴ τὴν λησμονήσω τὸ πρῶτον». Ἀμα ἐπέστελλε τὸ ἀνωτέρω γράμμα, καὶ παρὰχρῆμα μετέγινε ὁ Κοραῆς διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀναγραφὴν φράσεων τινων, ἐξηρησισμένης φιλοτιμίας δηλωτικῶν. «Εἰς τὴν πρὸ ταύτης μου εἰδες τὴν «περὶ τοῦ πρῶτου κριτικοῦ τοῦ γένους» κτηνωδίαν, τὴν ὅποιαν νὰ ἐκστομίσω μὲ ἡνάγκασεν ἡ ἀναισθησία των. Ἐγὼ πάσχω, φίλε μου, μὰ τὴν ἱεράν ἀλήθειαν! Αὐτοὶ δὲν τὰ ἀναγινώσκουν, ἢ γραμμένα εἰς ξένην γλῶσσαν δὲν τὰ καταλαμβάνουν, ἢ, καὶ ἂν καταλάβωσι τὰς λέξεις, δὲν νοοῦσι τὸ πρᾶγμα. Κριτικὸς, Ἐκδότης κ.τ.λ. εἶναι εἰς αὐτοὺς αἰνίγματα· καὶ ἐγὼ ἐν τούτοις τήκομαι «ὥς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός». Ἡ μεγαλητέρα μου δυστυχία εἶναι ὅτι ἀπέβαλα τὸν ἐτήσιον μισθὸν 3000 φρ. τοῦ Στράβωνος, εἰ δὲ μὴ πρὸ πολλοῦ ἤθελαν τοὺς πέμψει εἰς τοὺς Βενετικὸς ἐκδότας καὶ Κριτικούς». Ἐν τῷ μετὰ τοῦ τύπου τὰ ἀναλώματα πολλαπλασιάζονται, ὁ δὲ Κοραῆς μάτην κρούει τὴν θύραν. «Βλέπω καθαρὰ ὅτι μέλλω νὰ γίνω σφάγιον τῶν καλῶν ἀνθρώπων (ἔγραψε πρὸς τὸν Βασιλεῖον τῇ 9 δεκεμβρίου 1808). Ἡ ἀπονία τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἡ ἀθυμία μὲ κατεδίκασαν εἰς

*

ἀργίαν· αἱ ἡμέραι εἶναι ὀδυνηραί, καὶ αἱ νύκτες κόλασις εἰς ἐμέ διὰ τὰς αὐπνίας. Ἐάν δὲν εἶχεν ὁ Ζωσιμάς νὰ μ' ἐμβάσῃ ὑπὲρ τὰς 8000 φρ. χρεωστούμενα, ἢ φιλανθρωπία ἔπρεπε νὰ τὸν διδάξῃ ὅτι ἦτο χρέος νὰ μὲ γράψῃ κἂν τὴν αἰτίαν, καὶ ὅχι νὰ μ' ἀρίνη εἰς τοσαύτην ἀμηχανίαν ὥς νὰ ἤμην ἀνδράποδον εὐτελέστατον. Ἡ ὑπεροψία αὕτη μοῦ ἐπλήγωσε τόσον τὴν καρδίαν, ὥστε νομίζω ἀδύνατον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ συμβράσω μ' αὐτοὺς (tout se pardonne, excepté le mépris). Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο τὴν δεῖχονσι, διὰ νὰ μὲ ἀναγκάσωσι νὰ ζητήσω τὴν διαλύσιν τῆς κοινωνίας, μὴ τολμώντες νὰ τὴν προβάλωσιν αὐτοί. Ἀλλήν ἐξήγησιν τοῦ αἰνίγματος νὰ εὕρω, δὲν εἶναι δυνατόν. Οὐαί εἰς ἐμέ, ἂν ἦναι ἀληθές. Τότε γίνομαι καὶ ἀνδραπόδου εὐτελέστερος, ἐπειδὴ μὴδὲ διωκόμενος καὶ ἐξωθούμενος δὲν ἔχω ποῦ νὰ φύγω, καὶ διὰ τὴν ἀνόητον καὶ ἀπρονόητον ἀποβολὴν τῶν 3000 φρ. τοῦ Στράβωνος καὶ διὰ τὴν πομπικὴν προκήρυξιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. ἤτις μέλλει νὰ στραφῇ εἰς κατασχύνην καὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ γένους ὅλου. Ὡ Ἀλέξανδρε! Ἀλέξανδρε! Νὰ περάσω τὴν μέχρι τοῦδε ζωὴν μου, ὀδυνηράν μὲν, ἀλλ' ὅμως παρηγορουμένην ἀπὸ τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ νὰ μὴ κολακεύσω κἀνένα διὰ νὰ φυλάξω τὴν ἐλευθερίαν μου, καὶ τῶρα εἰς τὸ γῆρας νὰ προσθέσω εἰς τὰς ὀδύνας μου τὴν αἰσχρὰν ἀτολμίαν τοῦ νὰ καταφρονῶ τοὺς καταφρονούντάς με! Ἡ μεγαλόπολις, τὴν ὁποίαν κατοικῶ, ὅπορ εἶ καὶ θαυμάζει τὴν ὥραν ταύτην, διὰ τί, ἐπειδὴ ὁ θάνατος τοῦ Bitauté ἀρίνει τόπον εὐκαιρον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον (Institut), ἐνῶ εἶναι μυρίοι οἱ τρέχοντες καὶ περιερχόμενοι διὰ νὰ τὸν ἀπολαύσωσι, μόνος ἐγὼ δὲν καταδέχομαι νὰ κτυπῶ θύρας ἀλλοτρίων διὰ νὰ ζητήσω ψήφους, ἔπειτα ὑποφέρω νὰ καταπατῶμαι τόσον ἀσπλάγχχνως ἀπὸ ὁμογενεῖς! Ἐάν εὐρίσκετό τις δυνατός νὰ μὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν κατάστασιν ταύτην καὶ νὰ παύσῃ τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς μου, ἀνδριάντα ἤθελε τοῦ ἀναστήσει ἢ εὐγνωμοσύνην μου. Δὲν εἶναι μόνον τῶν παρόντων ἡ ὀδύνη ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ὁ ὀδυνηρότερος φόβος. Ὅχι μόνον λυποῦμαι ὅτι δὲν ἔλαβα τὴν ἀπὸ πολλοῦ χρεωστούμενην βοήθειαν, ἀλλὰ τηγνίζομαι πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ μέλλω πάλιν νὰ τὸν γράψω, μὴν ἐξεύρων πῶς νὰ τὸν γράψω. Ὡς τὸν πρέπει δὲν τολμῶ ὥς δὲν πρέπει, διὰ τοῦτο ὅτι δὲν πρέπει, εἶναι αἰτιμον καὶ εἰλωτικόν. Τί νὰ κάμω; τί νὰ εἴπω; τί νὰ συλλογισθῶ; Ἡ ἔκδοσις τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Πολυαίνου διεκόπη, ἢ ψυχὴ μου δὲν ἔχει δύναμιν νὰ συνδυάσῃ τὰς ιδέας τῆς, τὸ σῶμά μου τήκεται καὶ φοβερίζεται ἀπὸ παράλυσιν. Εἰς τοσαῦτα

δεινὰ ἔχεις συμβουλὴν; γνωρίζεις Θεραπείαν; Ἐγὼ εἶμαι ὡς παραφρονῶν».

Μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος διακείμενος ὁ πτωχὸς Κοραῆς ἀπορεῖ περὶ τοῦ ποιητέου. «Ἡ ἡλικία μου, καὶ τολμῶ εἰπεῖν ἢ τὴν ὁποῖαν ἔως τῶρα ἔδειξα προθυμίαν νὰ συνεισφέρω εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τὸ κατὰ δύναμιν ὑπαγορεύουσιν ἐπιστολὴν ἐλεγχτικὴν τῆς ἀπανθρώπου καὶ Νερωνικῆς ὑπεροφίας του· ἡ πενία μου καὶ ὁ φόβος τῆς κατασχύνῃς τοῦ γένους, ἥτις μέλλει νὰ προξενηθῇ ἀπὸ τὴν παῦσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπαγορεύουσιν ἐπιστολὴν ὑποκριτικὴν, ἥ, καθὼς τὴν ὀνομάζουσιν οἱ ἀνδραποδῶδεις, πολιτικὴν, Στενὰ μοι πανταχόθεν». Ὁ ψυχικὸς τοῦ Κοραῆ σῆλος ἐπιτείνεται ὁσημέραι. «Ἀκόμη κάμμία ἀπόκρισις! Ἡ ἀγανάκησις μὲ φέρει κάμμιαν φορὰν καὶ εἰς τὸν φρικτὸν τοῦτον λογισμόν. «Γράψε του ὅτι πρέπει νὰ γράψῃ τις ἀδικούμενος, ὑβριζόμενος καὶ σχεδὸν φονευόμενος πρὸς ἀδικούντα, ὑβρίζοντα καὶ φονεύοντα». Τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης γραφῆς θέλει εἶσθαι παῦσις τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐκ τῆς πύστεως ἀμνηχανία μου, ἐπειδὴ μέλλω νὰ καταντήσω εἰς μόνην τὴν αὐτοκρατορικὴν σύνταξιν τῶν 2000 φρ. εἰς κειρὸν ὅταν πληρῶνω ἐνδείκνιν 700 φράγκων καὶ ὑπηρετήν 500 φρ. Ἀποτέλεσμα βεβαίως δεινόν, ὅχι ὅμως καὶ χωρὶς Θεραπείαν. Εἰς τοὺς Παρισίους εὐρίσκονται πιστόλαι, εὐρίσκεται ὅπιον, εἶναι τέλος πάντων καὶ ὁ μέγας ποταμὸς Σηκουάνας. Ἀλλὰ πῶς μέλλει νὰ σὲ κρίνῃ ὁ κόσμος; Αἱ! ταλαίπωρε· εἰς ἀνδραπόδου τάξιν κρημνίζεσαι καὶ φροντίζεις ἀκόμη τὴν κρίσιν τοῦ κόσμου». Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1809 ἡ τύπωσις δύο τοῦ Πλουτάρχου τόμων καὶ ἡ τοῦ Πολυαίνου διεκόπη, τῇ συμβουλῇ δὲ τοῦ Βασιλείου, ἐπέστειλεν ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν συνάλλαγμα ἐκ τρισχιλίων φράγκων ὅπως διὰ τούτων ἐπαρκέσῃ τοῦλάχιστον εἰς τὰ μάλιστα ἐπείγοντα ἀναλώματα. «Ἀλλ' ἂν δι' ἀτυχίαν μου ἡ καμπιάλῃ ἀποβληθῇ, τότε τί κάμνομεν; Δὲν ἔμειναν εἰς τὸ συρτάριόν μου πλὴν 300 φράγκα· χρεωστῶ τὸν τυπογράφον ὑπὲρ τὰς 2000». Ὁ Βασιλεῖς, βλέπων τοῦ Κοραῆ τὴν ἀπόγνωσιν, ἐβουλεύετο περὶ συγκροτήσεως Ἑταιρείας ἐκ διαφόρων πλουσίων ὁμογενῶν πρὸς ἐξασφαλῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ὁ δὲ Κοραῆς ἔγραψε πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν. «Ἄρα οἱ εὐεργέται τοῦ ἔθνους... τὸσον ἔγιναν ἀδιάφοροι διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Κοραῆ, ὅστις κοπιάζει νύκτα καὶ ἡμέραν διὰ τὸ γένος; Τοῦτο εἶναι δι' ἐμέ ἀληθινὸν αἰνίγμα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν προσμένω ἀπὸ τὴν τιμιότητά σου διὰ νὰ λάβω τὰ μέτρα μου». Τὴν γνώμην τοῦ

Βασιλείου περί καταρτισμού Ἑταιρείας δὲν ἐνέκρινεν ὁ Κοραΐς ἀνενδοιάστως, καὶ ἐνταῦθα ἀκριβῶς διαφαίνεται τοῦ ἀνδρός ἡ γενναιότης. «Παρὰ τὴν προξενουμένην περισσοτέραν δοῖαν εἰς τὸ γένος καὶ ἄλλα πολλὰ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα, εἶναι καὶ τοῦτο τὸ καλὸν, ὅτι παύει ἡ γελοιώδης καὶ μεθυσμένη διαμοίρασις τῶν ἀντιτύπων τὰ ὅποια σκορπίζονται ὡς κωλόπανα (συγχώρησόν με τὴν λέξιν) εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι καταλαμβάνουν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ὅσον ἐγὼ τὴν Κινεζικὴν. Ἔχει ἔμωσ τὸ πρᾶγμα καὶ κάποιαν δυσκολίαν, ὡς καὶ τὸ ῥόδον τὰς ἀκάνθας του. Ἡ μεγαλύτερα, κατ' ἐμέ, δυσκολία εἶναι ὅτι, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ χωρισμοῦ, ἀνάγκη εἶναι νὰ φανερώσω τὴν αἰτίαν εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν ἐξῆς τόμων, διὰ τί παύει ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματός των. Εἰς ἄλλην ἐκδοσὶν βιβλίων τοῦτο εἶναι εὐκολώτατον· ἀλλ' εἰς σειρὰν δολόκληρον τῶν ἐλληνικῶν συγγραφέων, στεφανωμένην μὲ προκήρυξιν θεατρικὴν, πῶς ἔχει νὰ γίνη χωρὶς ἀτιμίαν καὶ αὐτῶν καὶ πάντων ἡμῶν, ὡς πειραζομένων ἀπὸ τὸ δαιμόνιον τῆς διχονοίας; Αὕτη, φίλε μου, ἡ δυσκολία μου ἐδέσμευσε τὴν γλῶσσαν μέχρι τῆς σήμερον, νὰ μὴ τὸν γράψω ὅσα ἔπρεπε νὰ τὸν γράψω, διὰ νὰ ἐκδικηθῶ ἀπὸ τὴν ὑπεροψίαν του. Ἐμείνα μέχρι τῆς σήμερον πένης, μέρος ἴσως δι' ἀνοησίαν μου, ἀλλὰ τὸ περισσότερο, σὲ βεβαιῶνω, μὴ τὴν πρὸς σὲ φιλίαν μου! διὰ νὰ φυλάξω τὴν ἀνεξαρτησίαν μου, χάριν τῆς ὁποίας ἔγινα καὶ φυγὰς ἐκούσιος τῆς πατρίδος μου· καὶ τώρα εἰς τὸ γῆρας, ὅποταν ἤλπιζα μικρὰν ἀναψυχὴν εἰς τὴν παρελθούσαν πολυστονὸν μου ζωὴν, κατεδικάσθην εἰς τὸ νὰ ὑπομένω τοῦ ἀπαιθεύτου πλούτου τὴν καταφρόνησιν». Ἐπὶ τέλους *Roma locuta est!* Τῇ ἐσπέρᾳ τῆς 10 φεβρουαρίου 1809 ἔλαβεν ὁ Κοραΐς τὴν προσδοκωμένην ἀπόκρισιν εἰς τὰς γραφὰς αὐτοῦ ἐπιστολάς. «Ἀπὸ τὰ χρεωστούμενα 8000 φρ. μὲ πέμπει 2000 μόνας καὶ τὰ λοιπὰ, λέγει, εἰς τὸ ἐξῆς. Διὰ δὲ τὴν ἄτσופן του σιωπῆν (οὕτω τὴν ὀνομάζει) ζητεῖ *mille pardons* καὶ παρακαλεῖ «νὰ ἀποδώσω τὸ ἀκούσιον τοῦτο σφάλμα εἰς τὴν κατηρκαμένην ἀσθένειαν τῶν νεύρων» ἥτις τὸν τυραννεῖ. Ἐπειτα μὲ λέγει, ἐὰν ἡ ἀνάγκη μου ᾔηται μεγάλη ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ τὸν προσμένω, νὰ τὸν σύρω ἀκόμη 2000 φρ. ἀλλὰ μὲ μακρυνὴν διορίαν. Τοῦτο, φίλε, βλέπεις καθαρὰ ὅτι σημαίνει ὅχι νευρικὴν ἀλλὰ χρηματικὴν νόσον. Ἀλλ' ἐκ τούτου εὐκολον εἶναι νὰ συμπεράνης ἐν ταῦτῳ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ταχύνω τὸ ἔργον μου, ὡς ἐπιθυμῶ, ἐπειδὴ μὲ βιάλλει εἰς τὴν μέσσην δύο ὁδῶν, μιᾶς νὰ ταχύνω τὸ ἔργον καὶ νὰ πληρόνωμαι

βραδέως, καὶ τῆς ἄλλης νὰ ἀργοπορῶ τὸ ἔργον καὶ νὰ λαμβάνω ἐτήσιον ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου. Ἀπ' αὐτοὺς χαίρει δὲν εἶναι, ὡς δηλοῖ καὶ ἡ μακρά των ἐπιστολή. Εἰς τὸ ἐξῆς οὗτ' ἐβολὸν δὲν θέλω προσεξοδεύσει ἐκ τῶν ἰδίων μου διὰ τὴν προχώρησιν τῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ τύπος τῆς μέλλει νὰ προβάλῃ ἀναλόγως τῆς ἐπιμελείας των νὰ πέμψωσι τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην. Je ne veux point être leur victime. Οὗτ' αὐτοὶ εἶναι δι' ἐμὲ οὗτ' ἐγὼ δι' αὐτοὺς. Τὸ δαινὸν ὁμως εἶναι, ὅτι τὸ νὰ χωρισθῶ ἀπ' αὐτοὺς μ' ἐμποδίζει ἡ τελευταία του ἐπιστολή διὰ τὴν περιεχομένην μακρὰν ἀπολογία καὶ τὴν ζητουμένην συγχώρησιν. Ἀλλὰ καθ' ὅν χρόνον διανοεῖται ὁ Κοραῆς αὐτὴν τρόπον νὰ βάλῃ εἰς ἀσφάλειαν τὰς ἐπιλοίπους ἡμέρας του καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸν ὀδυνηρὸν λογισμόν τῆς εἴτε Ζωσιμαϊκῆς εἴτε καὶ αὐτοκρατορικῆς ἐλεημοσύνης» τελευταῖα τὸν βίον ἐν Λιβόρνῳ τῇ 1 ἰουλίου 1809 ὁ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶς, πρὸς ὅν καὶ μόνον ἀντεπέστελλε μέχρι τοῦδε, ἀναγκάζεται δὲ ὁ Κοραῆς νὰ ἔλθῃ εἰς συνάρεϊν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς Ζωσιμᾶδας, τοὺς ἐν Ῥωσσίᾳ, ὧν οὐδὲ τὴν οἴκησιν ἐγίνωσκε.

Τῇ εἰσηγγήσει τοῦ Α. Βασιλείου, πέμπει ὁ Κοραῆς πρὸς τοὺς Ζωσιμᾶδας μακρὰν ἐπιστολήν, ἐκτιθέμενος τὰ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Ὁ ἐν Νίξῃ Ζωσιμᾶς φαίνεται κατ' ἀρχὰς εὐμενῶς στέργων τὴν χρησίαν τοῦ ἐκ τριχιλίων φράγκων ἐτησίου μισθοῦ, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καὶ τούτου καὶ τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ ἡ σπουδὴ ὑποτέμνεται βλαμνηδὸν καὶ μακραίνεται. Ὁ Κοραῆς κητύχησεν ἐν τῷ μεταξὺ ἀπροσδόκητον εὐτύχημα, τὸ ἐκ πεντακισχιλίων φράγκων βραβεῖον ἐπὶ τῇ ἐκδόσει καὶ ἐρμηνείᾳ τοῦ περὶ Ἀέριων, Ὑδάτων, Τόπων συνταγματικοῦ τοῦ Ἱπποκράτους, ὅπερ ἐπήρκεσε προσκαίρως εἰς τὴν δεινὴν αὐτοῦ ἀρχηματίαν. «Ἐχω (ἔγραφε) τὰς 5000 φρ. τοῦ βραβεῖου, χρησίαν τοῦ 1811 ἔτους. Τὸ δὲ 1812! θέλεις ἴσως μὲ εἰπεῖν· ἀλλ' εἶσαι βέβαιος ὅτι ἔχω καὶ νὰ ζήσω καὶ μέχρι τοῦ βραβεῖου;» Οἱ ἀρελεῖς Ζωσιμᾶδαι διακαιόμενοι ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ βλέπωσιν ἐκδιδομένους ἐπὶ μικρῷ μισθῷ ὅσον ἔστι πλείους τόμους ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι καὶ νὰ δωροδοκῶσιν αὐτοὺς πανηγυρικῶς εἰς πάντας τοὺς ἐν Εὐρώπῃ σοφοὺς καὶ ἰσχυροὺς, ἐφρόνουν ἴσως ὅτι ὁ Κοραῆς ὥφειλε νὰ ἐκπονή τὰς ἐκδόσεις τῶν ἐληλίων συγγραφέων κατὰ τὸ σύστημα Ἀγαθάρχου τοῦ ζωγράφου «τοῦ μέγα φρονούντος ἐπὶ τῷ ταχὺ καὶ ῥαδίως τὰ ζῶα ποιεῖν»· ὁ δὲ Κοραῆς ἐφρόνει τούναντίον, εἰ καὶ δὲν λέγει τοῦτο, ὅτι ὁ δόκιμος φιλόλογος δεόν νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν ἀληθῆ ζωγράφον Ζεῦξιν, ὅστις «ἔγραφε

βραδέως καὶ ἐν πολλῷ χρόνῳ». «Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύ-
της οὐκ ἐντίθησι βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν, ὃ δ' εἰς
τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου
τὴν ἰσχύν ἀποδίδωσι» λέγει ὁ Πλούταρχος. «Ἀποθνήσκω, φίλε (ἔγραφε
πρὸς τὸν Α. Βασιλείου) ἐὰν οἱ Ζωσιμάδαι, ἀκολουθοῦντες νὰ μὲ πλη-
ρῶνωσιν ὡς πρότερον, νομίζουν ὅτι ἔχουν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ζητῶσι
παρ' ἐμοῦ ἔργον ἀνάλογον (κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῶν ἀνάλογον) τῆς
πληρωμῆς καὶ νὰ μὲ ἐρωτῶσι συνεχῶς τί κάμνω, ποῦ εὐρίσκομαι, πό-
σους τόμους ἐκδίδω κατὰ μῆνα, ἴσως δὲ καὶ καθ' ἑβδομάδα. Οἱ ἄνδρες,
κατὰ δυστυχίαν, στοχαζόνται τὸ ἔργον βαναυσικόν καὶ δὲν ἔχουν οὐδε-
μίαν ἰδέαν, πόσας ἐρεύνας, πόσον κόπον χρειάζεται ἐν καὶ μόνον προ-
οίμιον οὐτε δανὸν (!) ὡς τὸ τοῦ Αἰσώπου. Δὲν ἐξεύρουν ὅτι πολλὰκις
ἀναγκάζομαι νὰ ἀρίνω τὸ ἔργον μου καὶ νὰ τρέχω εἰς τὸν τυπογράφον,
διὰ νὰ διορθώσω ἢ διὰ νὰ προλάβω νὰ ἐμποδίσω κἀνὲν ἀμάρτημα τῆς
διανοίας μου. Δὲν ἐξεύρουν ὅτι πολλὰκις τὴν νύκτα (καὶ τοῦτο συμβαίνει
δὲς καὶ τρεῖς τῆς ἑβδομάδος) πηδῶ ὡς διωκόμενος ἀπὸ τὴν κλίνην καὶ
ἀνάπτω φῶς, διὰ νὰ σημειώσω μὲ τὸ μολύβδιον κοινῶν κἀμμίαν ἔννοιαν
οἰκειότεραν εἰς τὰς σημειώσεις ἢ τὰ προλεγόμενα, τὴν ὅποιαν ἐγέννησεν
ἡ σιωπὴ τῆς νυκτός, καὶ φοβοῦμαι μὴν ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν μνήμην μου
τὸ μέχρι τῆς ἡμέρας διάστημα. Ὅλα ταῦτα τὰ βάρη εἶναι δι' ἐμὲ
«σῆς βιβρώσκων ὀστέα»· καὶ ὅταν σὲ λέγω «ἀποθνήσκω» δὲν ἐννοῶ
τόσον τὸν σωματικὸν θάνατον, ὅσον φοβοῦμαι μὴ μοῦ θανατώσῃ πρὸ
τούτου τὸ λογικὸν κἀμμία ἀποπληξία ἢ παράλυσις. Διὰ ταύτας τὰς αἰ-
τίας ἐπεθύμουν πολὺ, ὅχι νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὴν εἰς τ' ὀνομάτων ἐξα-
κολουθήσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀλλὰ διὰ τῆς παραίτησεως
τῶν 2,000 φράγκων νὰ ἀγοράσω τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μὴν ἀνερωτῶμαι,
νὰ μὴ βιάζωμαι περὶ τοῦ ἔργου μου, ὡς βιάζεται ὁ σκυτοτόμος, ὡς βι-
άζεται ὁ ῥάπτης». Ἡ ἐλπίς ὅτι οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ Ζωσιμάδαι θὰ προσεφέ-
ροντο προθυμότερον τοῦ ἐν Λιβόρνῳ τελευτήσαντος ἀδελφοῦ, ἀπέβη τα-
χέως φροῦδη. «Μὲ ἀφῆκαν πάλιν οἱ εὐλογημένοι χωρὶς σολδίων, τόσον
ὥστε τὰ διωρισμένα ὀλίγα ἀργύρια εἰς διαπάνην καλοκαιριῶν ἐνδυμάτων
τὰ ἐξοδεύω εἰς τὰ παλωτικά τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ Πλουτάρχου...
Ἄν καὶ τελειωμένος πρότινων ἑβδομάδων ὁ τρίτος τόμος τοῦ Πλου-
τάρχου, ἀργοπορῶ τὴν ἐκδοσίν του διὰ τοὺς Ζωσιμάδας· ἴσως τοῦτο τοὺς
φέρει εἰς αἰσθησίν, διότι μὲ τυραννοῦσι πολὺ». Ἐνεκα τῶν ἀλλεπαλ-
λήλων τούτων συμφορῶν, «ἔλη ἢ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης

διοίκησις ὁμοιάζει πλοίου χωρὶς πηδάλιον κυβέρνησιν». Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν ὁ Κοραῆς κατελήφθη ὑπὸ κόρου. «Ἐγὼ ἰδικά μου χρήματα νὰ θάπανω δὲν ἔχω, μὴδ' ἂν εἶχα ἤθελα θάπανήσιν εἰς ἔργον, τὸ ὅποιον ἄρχισε νὰ μὲ βαρύνῃ καὶ νὰ μὲ ἀηδιᾷ διὰ πολλὰς αἰτίας, τῶν ὁποίων πρώτη εἶναι ἡ κώλυσις τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, κώλυσις προερχομένη ἀπὸ τὴν κακὴν κυβέρνησιν, καὶ ἡ ὁποία μὲ στεῖ-
ρεύει τὴν μόνην γλυκεῖαν ἀμοιβὴν τῶν κόπων μου, τὴν αἰσθησὶν λέγω ὅτι δὲν κοπιᾷ ματαίως· καὶ δευτέρα, ὁ λογισμὸς, ὅτι ἂν ἀπαρχῇ, ἀντὶ νὰ γίνω μισθωτὸς αὐτῶν ὑπουργός, ἐκοπίζα διὰ λογαριασμὸν μου, ἤθελα ἴσως εἶσθαι τῶρα εἰς κατὰστασιν νὰ χαρίζω καὶ ἐγὼ ὡς αὐτοί, καὶ μὲ περισσοτέραν κρίσιν τῆς χάρισεως καὶ πλειοτέραν (ἀκόλουθον τῆς κρίσεως) ὠφέλειαν. Ἐὰν ζήσω νὰ τελειώσω τοὺς Βίους τοῦ Πλουτάρχου, καὶ μοῦ μείνῃ ἀκόμῃ ἡ δύναμις νὰ μουζαλῶν χαρτί, θέλω παραιτη-
θῇ ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδας». Ἐπὶ πᾶσιν ἐνοχλεῖ τὰ μέγιστα καὶ ταχέως τὸν Κοραῆν ἡ μειρακιώδης τῶν Ζωσιμαδῶν ἀπαιτήσις νὰ ἐκδίδῃ πολ-
λοὺς τόμους κατ' ἔτος. «Δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον μοῦ τρώγει τὴν καρδίαν ἡ ἐνόχλησις τῶν Ζ. καὶ ἡ ἀπορία ὅτι δὲν κίμνω πολλοὺς τόμους κατ' ἔτος. Διὰ νὰ ἐλευθερώσω τὸ ἀσθενές μου γῆρας ἀπ' αὐτοὺς, σλοπὸν ἔχω νὰ ἀποβάλλω καὶ αὐτὰ τὰ διδόμενα παρ' αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἀποβάλλω τὴν ἐξακολουθήσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἢ νὰ ἐξ-
λείψω τὸ νομὰ των ἀπ' αὐτὴν. Πολλὸς καιρὸς ἀφ' οὗ ἀκούεις τὰς μωρολογίας μου, καὶ ἴσως ἀκόμῃ δὲν ἐγνώρισας πόσον εἶμαι ἀνυπόμονος, ὅχι δου-
λείας (τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τίμιος πρέπει νὰ ὑπομένῃ) ἀλλὰ τῆς παρμι-
κρᾶς ἐνοχλῆς ἢ ἐξαπείσεως». Κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1813 ἡ ἀναγκυρία τοῦ Κοραῆ προέβη εἰς τὸ ἔπακρον. «Χρεωστῶ τὸν τυπογράφον, ὅστις ἔπαυσε νὰ τυπώῃ, μὴν ἔχων μὴδ' αὐτὸς νὰ πληρῶνῃ τοὺς ἐργάτας τοῦ·
χρεωστῶ τὸν χαλκογράφον· χρεωστῶ καὶ αὐτὸν τὸν χαρτοπώλην· ἐκα-
τάντησα ἕως νὰ μὴν ἔχω νὰ πληρώσω τὸ ἐνοίκιόν μου Πέμψε τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολήν μου διὰ νὰ τελειώσῃ ὁ ἔκτος τόμος καὶ νὰ ἐλευθε-
ρωθῶ ἀπὸ τὸν ζυγόν, εἰς τὸν ὅποιον ὁ ἀνόητος δὲν ἔπρεπε νὰ βάλλω τὸν λαϊμόν μου ποτέ». Ὁ Α. Βασιλείου, αἰσθάνεται φόβον μήπως ὁ Κο-
ραῆς ἐν τῇ ὀξείᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει, ψέξῃ δημοσίᾳ τοὺς Ζωσιμάδας·
ἀλλὰ τὸ εὐγενές τοῦ Κοραῆ φρόνημα ἦτο ἀνώτερον τοιαύτης τινὸς ὑπο-
νοίας. «Δὲν ἐνθυμοῦμαι, ποῦ καὶ πότε μ' ἐπαράγγειλεις νὰ μὴ γραψῶ τι
δημόσιον κατὰ τῶν Ζ. τὸ ὅποιον (πρέπει νὰ σὲ τὸ ἐξομολογηθῶ) μ' ἐ-
λύπησε. Τόσον ἀνόητον μὲ νομίζεις; Ἦθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ

κυτρήσω τὴν κεφαλὴν μου εἰς τὸν τοῖχον. Ἡ κεφαλὴ συντρίβεται καὶ ὄχι ἡ πέτρα. Ἄν αὐτοὶ δὲν εἶναι εἰς κατὰστασιν νὰ διακρίνωσιν ἐκδόσεις, μὴ τοῦτο, τὸ ἀκούσιον αὐτῶν ἀμάρτημα δύναται νὰ ἀμαυρώσῃ ὅσα καλὰ ἔκαμαν! Ἄν εἶχαν παιδεῖαν, ἤθελαν ἀναμφιβόλως μὲ ὀλιγωτέραν δαπάνην κατορθώσιν ἀσυγκρίτως περισσότερα· ἀλλὰ τοῦτο (πάλιν τὸ λέγω) εἶναι ἀμαρτία ἀκούσιος». Κατὰ τὸν ἰούλιον τοῦ 1814, οἱ Ζωσιμάδαι παραιοῦνται, ἀφ' οὗ ἐν συνόλῳ ἐτέλεσαν τὰ ἀναλώματα ἐννέα τόμων τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Προδρόμου) καὶ δύο τῶν Παρέργων. «Ὁ Κ. Ζωσιμᾶς μὲ βεβαιώνει τὴν παραιτήσιν του ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀπόφασιν προσμένω τὴν τελεῖσθαι τοῦ ἑκτοῦ τόμου τοῦ Πλουτάρχου (ὁ ὅποτος ἐμυθίσθη ἕως τῶρα διὰ τὰς περιστάσεις) διὰ νὰ φροντίσω ἄλλην τινὰ ἐκδοσιν διὰ λογαριασμόν μου». Ἀλλὰ καὶ ἀποχωροῦντες, οἱ Ζωσιμάδαι προτείνουσι πλῆγίως τῷ Κοραΐ μέθοδόν τινα συμβιβασμοῦ, συνισταμένην εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ ἐτησίου γλίσχρου μισθοῦ καὶ εἰς τὴν ἀντί τούτου χορηγίαν 100 ἢ 200 ἀντιτύπων τοῦ ἐκδιδομένου ἐκάστοτε ποιήματος. «Νὰ μὲ δίδουσι, λέγεις, 100 ἢ 200 σώματα ἀπὸ τὰ τυπωμένα. Αὐτά, φίλε, πρῶτον χρειάζονται καιρὸν νὰ πωληθῶσιν· ἔπειτα (ἂν ὑποθέσωμεν δυνατόν τὸ ἀδύνατον) μὲ συγχωρεῖ ἡ γνωστὴ εἰς σὲ πενιχρὰ μου κατὰστασις νὰ δεχθῶ τοιαύτην ἀμοιβὴν τοῦ κόπου μου, εἰς καιρὸν ὅταν ἦναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι γινομένη ὅλη ἡ ἐκδοσις διὰ λογαριασμόν μου θέλει φυσικὰ παραινῆσαι ὅλους τοὺς ἀγοράσαντας ἢ λαβόντας δωρεὰν τοὺς προτέρους τόμους νὰ ἀγοράσωσι καὶ τοὺς ἀκολουθούς; Δὲν σὲ λανθάνει, φίλε, ὅτι ὅλη μου ἡ χρηματικὴ κατὰστασις περιορίζεται σήμερον εἰς μόνην μου τὴν μικράν βιβλιοθήκην, εἰς τρόπον ὥστε, ἂν ἡ πρὸ τοῦ θανάτου μου ἀσθένεια (δὲν ἐξεύρω ποία θέλει εἶσθαι) σταθῇ μακρὰ, μέλλω ν' ἀναγκασθῶ νὰ πωλῶ τὰ βιβλία μου διὰ νὰ νοσοκομῶμαι... Ὅλα ταῦτα συλλογιζόμενος εὗρηκα δίκαιον καὶ συμφέρον εἰς τὴν κατὰστασίν μου νὰ ἐξακολουθήσω τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην διὰ λογαριασμόν μου. Ὅθεν σὲ παρακλῶ νὰ γράψῃς πρὸς τοὺς φίλους δι' ὑπογραφάς· διὰ δὲ τὸν Κ. Ζωσιμᾶν, ἔάν μὲ κάμνῃ τὴν χάριν νὰ υπογράψῃ δι' ἀριθμὸν σωμάτων ἀξιόλογον, θέλω τὸν λογαριάσειν ἐν τρίτον ὀλιγώτερον ἀφ' ὅ,τι πωλοῦνται εἰς τὸ κοινόν. Περὶ τοῦ ἐτησίου μου ἔγγραφα πρὸς αὐτόν, ὅτι τὸν ἐλευθερόνω ἀπὸ τὸ βῆρος ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ παρόντος μηνὸς ἰουλίου (1814) ἂν καὶ δὲν ἡλευθερώθην ἀκόμη ἀπὸ τὸν ἑκτον τόμον».

Καί μετὰ τὴν ἀπόστασιν αὐτῶν οἱ Ζωσιμάδαι δὲν διαλείπουσι παρέχοντες πράγματα πρὸς τὸν ταλαίπωρον Κοραῆν. «Ἐνόμιζαν (ἐγρηφεν οὗτος πρὸς τὸν Βασιλείου) ἔτι παραιτούμενοι ἐξ ἀνάγκης ἤθελαν μὲ κάμειν νὰ παραιτηθῶ κ' ἐγώ. Βλέποντες ὁμῶς ὅτι ἀκολουθῶ μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν, χωρὶς τῶνομά των, συμπεραίνουσιν ἐπομένως, ὅτι μέλ- λουν νὰ πέσωσιν εἰς τοῦτο τὸ ἄφρευκτον δίλημμα, ἢ νὰ πύσωσι νὰ χα- ρίζωσι πλέον, ἢ θέλοντες ν' ἀκολουθῶσι τὰς διατάξεις των, ν' ἀναγκάζονται ν' ἀγοράζωσιν ἀπ' ἐμὲ τὴν ἀκολουθίαν, καὶ νὰ τὴν χαρίζωσιν εἰς τοὺς ὁποίους ἐχάρισαν τὰ πρότερα, καὶ ὁμῶς χωρὶς τῶνομά των. Ἀλλ' ἐρωτῶ σε, εἶναι δυνατόν νὰ πύσω ἐγὼ τὴν ἀκολουθίαν, ἀρῶ ἔδωκα τοιαύτας λαμπράς καὶ σχεδὸν μεγαλαύχους ὑποσχέσεις εἰς τὸν Πρόδρομον (σελ. γ'); Ἔσο βέβαιος, φίλε μου, ὅτι οὔτε δυστυχίαι, οὔτε πρόνοια πλειοτέρας οἰκονομίας τοὺς ἐκίνησεν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ κἀνεὶς κρυπτὸς διὰβόλος κεντᾷ τὴν ἀπαίδευτον φιλοδοξίαν των· καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀπροσδόκητος εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπόφασις νὰ ἀκολουθῶ διὰ λογαριασμόν μου, εἰς ἐμὲ μὲν (διὰ τὴν αἰσχύνην τῆς μετανόας) γράφουν πάλιν ὡς συγκατανεύοντες εἰς τὴν ἀπόφασίν μου, εἰς σὲ δὲ προβάλλουσι πάλιν τὰ πάλαι προβληθέντα, μὲ ἐλπιδά ὅχι, ὅτι θέλω τὰ δεχθῆν, ἀλλ' ὅτι θέλεις εὐρεῖν σὺ κἀνένα τρόπον συμβιβάσεως, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ βλάβῃ τὴν φιλαυτίαν των. Μὴν ἐρωτᾷς, φίλε, εἰς πόσην ἀμνηχανίαν καὶ πόσην ἀγανάκτησιν μὲ φέρει ἡ διαγωγὴ των ἡ πρὸς ἐμέ. Ἡ ὑγεία μου ἔγινε χειροτέρα ἀπ' ἔτι ἦτο, δι' αὐτοὺς, καὶ τὸ γῆράς μου βαρύτερον δι' αὐτοὺς· καὶ ὅτι δὲν ἔσχασα ἀκόμη, μὲ φαίνεται πράγμα παρὰδοξόν. Ἀλλὰ τί λέγω, δι' αὐτοὺς καὶ ὅχι δικαιότερον διὰ τὴν κακὴν μου κεφαλὴν! Ἐγὼ ἔπρεπε νὰ μὴ μο- χθῶ ἐξαρχῆς μὲ ἀνθρώπους ἀγνώστους εἰς ἐμὲ, μηδὲ νὰ συμπεράνω ἀπὸ τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐεργεσίας των, ὅτι ἐξεύρουν πῶς νὰ προσ- φέρωνται μὲ τοὺς ὅχι ὀλιγώτερον παρ' αὐτοὺς προθύμους εἰς τῆς Ἑλ- λάδος τὴν βελτίωσιν. Ἐγὼ ὁ ἀνόητος ἐδόθην εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι τόλμουν νὰ μὲ μεταχειρίζονται ὡς γραμματικὸν αὐτῶν (comme un gar- çon de bureau). Ὡ, ποῖα καταισχύνῃ νὰ θέλουν αὐτοὶ νὰ μὲ ἐξηγῶσι ποῖα βιβλία πρέπει νὰ ἐκδίδω καὶ ποῦ νὰ τὰ ἐκδίδω! Ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι ὁ αἷτιος καὶ ἐγὼ πρέπει νὰ ἀναστενάζω...». Ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς ἀτη- γεῖται ἀνεπιτηθεύτως τὰ κατὰ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. «Μ' ἐρωτᾷς ποῖα ποσότης χρημάτων εἶναι δι' ἐμὲ ἱκανὴ ἐτήσιος νὰ ἐξακο- λουθῶ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Ἐξεύρεις ὅτι ἐλάμβανα 3000 φρ. ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδας κατ' ἔτος· εἰς αὐτὰ πρόσθεας 2000 τοῦ Στράβωνος,

γίνονται 5000 φρ. Ἀπὸ τὰς 5000 ταύτας δίδω 600 φρ. τὸν Βάμβαν, καὶ 400 τὸν ἀδελφόν μου. Μένουν λοιπὸν 4000. Σὲ βεβαιῶνω, φίλε, ὅτι μετὰ βίαις καὶ ἀκριβεστάτης οἰκονομίας μὲ ἀρκοῦν εἰς τὴν παρούσαν ὅλων τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων αὐξήσιν τῆς τιμῆς. Ἐξόδευα καὶ ἔτος 500 ἕως 600 φρ. εἰς αὐξήσιν τῆς βιβλιοθήκης μου· εἶναι ὅμως δύο χρόνοι τώρα ἀφ' οὗ δὲν ἡγόρευα κἀνὲν βιβλίον μὲ μεγαλήν τῆς ψυχῆς μου θλίψιν. Στοχάζομαι λοιπὸν καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον εἰς ἐμέ νὰ ἀναλάβω διὰ λογαριασμόν μου τὴν Βιβλιοθήκην. Εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ὅσοι ἔχουν τοὺς προτέρους τόμους, μέλλουν ν' ἀγοράσωσι τοὺς ἀκολούθους. Αὐτοὶ οἱ Ζωσιμάδαι, θ' ἀναγκασθῶσι νὰ τοὺς ἀγοράσωσι διὰ νὰ μὴν ἀρῇσωσιν ἀτελεῖς τὰς μωρὰς των δωρεάς. Ἄν ᾔναι λοιπὸν τρόπος νὰ κληρωθῇ τὸ τῆς ὑπογραφῆς, τοῦτο θέλει εἶσθαι τὸ ἐπικερδέστατον· εἰ δὲ μὴ, εἶναι τάχα δύσκολον (ἔρωτῶ) νὰ συμφωνήσῃ πέντε ἢ ἑξὶ πραγματευταὶ πλούσιοι νὰ μὲ δίδωσι τὰς τρεῖς χιλιάδας τὰς ἑτησίους, καὶ 60 σώματα (ὡς τὰ ἐλάμβανα ἀπὸ τοὺς Ζωσιμάδας) καὶ νὰ πωλῶσι τὴν ἐξυκολούθησιν διὰ λογαριασμόν των; Εἰς τοῦτο ἀφίνω σὲ καὶ τὸν Ῥώταν νὰ τὸ διορίσετε ὡς εὑρετε εὐλογον, καὶ ἀξίμιον δι' ἐμέ. Ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ παρόντος ἰουλίου μηνὸς ἤρχισα νὰ ζῶ μὲ μόνας τὰς 2000 τοῦ Στράβωνος, αἱ ὁποῖαι ἐκινδύνευσαν νὰ πύσωσι καὶ αὐταί. Ἦθελον εἶσθαι πολὺ καλλιώτερον (ἢ μάλλον ὀλιγώτερον ἀτελεῖς) ἂν ἤμην ἐλευθερὸς ἀπὸ τὴν ὁποῖαν μὲ προξενοῦν ἄνιαν αἱ δεσποτικαὶ μωρίαι τῶν καλῶν τούτων ἀνθρώπων. Εἶναι ἀδύνατον, φίλε, νὰ σὲ παραστήσω ζωηρὰ ποῖον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τὸ γενόμενον ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν ψυχὴν μου. Αὐτοὶ ζητοῦν νὰ διευθύνωσι τὰς ἐκδόσεις μου, τὰς ὁποίας, καλὰς ἢ κακὰς, λαμβάνουσιν ὅμως εἰς παράδειγμα ἐπίσημοι φιλόλογοι τῆς Εὐρώπης καὶ τὰς μετατυπώνουσιν. Ἀφῆκα ὁ ταλκίπωρος τὸ θεῖον κλίμα τῆς πατρίδος μου καὶ ζῶ τρέμων (ἐπειδὴ οἰκονομῶ καὶ τὸ πῦρ) εἰς τὴν κρουερὰν ἀτμοσφαῖραν τῶν Παρισίων, διὰ τί; διὰ νὰ μὴν ἔχω κἀνένα δεσπότην. Κατεφρόνησα τρεῖς χιλιάδας ἑτησίους φράγκων τοῦ καταλυθέντος ἡγεμόνος, διὰ τί; διὰ τὸν φόβον μὴ μὲ βιάσῃ δεσποτικῶς νὰ ταχύνω τὸ ἔργον τοῦ Στράβωνος. Ἐπαράβλεψα δύο χιλιάδας ἄλλας ἑτησίους ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, διὰ τί; διότι ἐνόμισα ὅτι νὰ δεσπόζεται ἀγαπᾷ ὅστις παρακαλεῖ καὶ ζητεῖ χάριν ἀπὸ ἀνθρώπους ἀγνώστους καὶ πολλὰκις (τὸ χειρότερον) καὶ καταφρονουμένους. Καὶ τώρα εἰς τὸ γῆρας μου, νὰ δεχθῶ νόμους καὶ κανόνες ἀπὸ ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων ὅσον ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω τὰς πρὸς τὸ γένος εὐεργεσίας, τόσον ἐλεεινολογῶ

τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ μέμφομαι τὴν δεσποτικὴν αὐθάδειαν! "Οχι, ἔχι, μήτ' αὐτῶν, μήτ' ἄλλου κἀνενὸς προσταγῆς νὰ δεχθῶ δὲν εἶναι δυνατόν». Ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Παρέργων τόμῳ, τῷ περιέχοντι τὰ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Γαληναίου, ἀντὶ τοῦ «φιλοτίμου» δαπάνη τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων» ἔθραυεν ὁ Κοραΐς τὸ πρῶτον «φιλοτίμου» δαπάνη τῶν ὁμογενῶν Χίων, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος». Περὶ τῆς νέας ταύτης ἐπιγραφῆς ἐπέστελλε πρὸς τὸν Α. Βασιλείου διασαυήσεις, μαρτυρούσας καὶ πάλιν τοῦ ἀνδρὸς τὴν μεγαλογνωμοσύνην. «Εἶναι χρεῖα νὰ σ' ἐξηγήσω τὸν σκοπὸν μου, διὰ νὰ τὸν ἐξηγήσης καὶ σὺ πρὸς τοὺς Χίους. Ἄν ἀποτόμῳς (brusquement) ἔκαμνα διακοπὴν τοῦ ὀνόματος τῶν Ζωσιμῶν, χωρὶς νὰ βάλω εἰς τόπον αὐτοῦ ἄλλο ὄνομα, τί εἶχαν νὰ συμπεράνωσιν ἐκ τούτου οἱ ἀλλογενεῖς, καὶ μάλιστα οἱ ἐδῶ, οἵτινες ἐξεύρουν τὴν κατὰστασίν μου τὴν χρηματικὴν, ἀνέκτανον εἰς ἐκδόσεις δι' ἰδίας μου δαπάνης; Τί ἄλλο, πλὴν ὅτι εἰς τὸ ταλαιπώρον ἡμῶν γένος εἰς μόνος Ζωσιμάς εὐρίσκεται, καὶ παύοντος αὐτοῦ, δὲν εὐρίσκεται πλεόν ἄλλος ν' ἀναπληρώσῃ τὸν τόπον του; Ὁ λογισμὸς οὗτος μὲ ἀρρώστησε, φίλε, καὶ μετὰ πολλὰς μερίμνας ἄλλον τρόπον θεραπείας δὲν εὔρον παρὰ τοῦτον. Μὴ νομίσωσι λοιπὸν οἱ Χίοι ὅτι τοὺς ἀναγκάζω ν' ἀναδεχθῶσι τὴν δαπάνην τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἀπαγε· τόσον ἀπέχω τούτου, ὥστε καὶ σὲ παρακαλῶ ἐπιμόνως νὰ μὴ συμφωνήσης περὶ τοῦ ὁποῦ μ' ἔγραψες τρόπου μ' αὐτοὺς, ἕως νὰ λάβῃς δευτέραν μου γνώμην περὶ τούτου. «Ὅστις κατὰ εἰς τὸ κουρκοῦτι φυσᾷ τὸ ξυνόγαλιν» λέγει ἡ χρυδαία παροιμία· ἔχι διότι ἔχω τόσῃν ὑπόληψιν τῶν Χίων κεφαλῶν ὅσην ἔχω τῆς κεφαλῆς τοῦ Ζ., ἀλλ' ὅτι ἀποτμηκτῶ φυσικᾷ εἰς τὴν ιδεάν παντὸς εἶδους ἐξαρτήσεως. Ἐπειτα ἔπρεπε νὰ δείξω εἰς τοὺς ἀναιδῶς ἀπολύοντας ἐβδμηκονταετὴ σχεδὸν γέροντα ὡς ἓνα τῶν γραμματικῶν ἢ δοῦλων αὐτῶν, ὅτι εὐρίσκονται ἄλλοι εἰς τὸ γένος, ἐντιμωτέρων ὑπόληψιν ἔχοντες περὶ ἐμοῦ. Εἰπέ εἰς τοὺς Χίους ὅτι ὁ Ξενοκράτης εἶναι δι' ἰδίας μου δαπάνης καὶ ὅτι, ἂν ἔκρινα ἀναγκαῖον διὰ τὴν τιμὴν τοῦ γένους νὰ βάλω τὸνομα τῶν Χίων, ἔπραξα τοῦτο, λέγω, διὰ τὴν τιμὴν τοῦ γένους. Σὲ παρακαλῶ νὰ βεβαιώσης τοὺς Χίους ὅτι τοῦτο δὲν τοὺς ὑποχρεώνει εἰς τίποτε. Νὰ ψωμοζήτῳ δὲν ἔμαθα (ἄλλαχού λέγει ὁ Κοραΐς «μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἢ θῆλα ψωμοζήτησει») Ἀπέβαλα ταύτας τὰς ἡμέρας πάλιν προσφερὰν 6000 φρ. ἐτησίου καὶ κατοικίας ἀμίσθου, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ νὰ προσκυνήσω κἀνέναν. Ἀλλὰ τί ἔχω νὰ κάμω; Ἀναγκασμένος ἤμην νὰ βάλω ὄνομα δαπανώντων διὰ τὴν τιμὴν μου καὶ τὴν τιμὴν

ὄλου τοῦ γένους. Ἄν ἔκλεξα τὸνομα τῶν Χίων, αὐτοὶ πρέπει νὰ μὲ γνωρίζωσι χάριν καὶ ἄς τὸ ἐξηγοῦν ὅχι ὡς χρέος των, ἀλλ' ὡς τιμὴν τὴν ὁποίαν προσφέρω εἰς αὐτούς». Καὶ πάλιν τῇ 9 φεβρουαρίου 1815. «Πολλὰς τρέλλας ἔκαμα εἰς τὴν ζωὴν μου· ἀλλὰ τὴν τρελλὴν μετὰ τῶν Ζ. συζυγίαν μου δὲν θέλω ποτὲ τὴν συγχωρήσειν· εἶναι θαῦμα ὅτι δὲν μ' ἀπέπληξαν ὅσα μ' ἐπότισε φαρμάκια ἢ ἀγροικία των. Ἐπιγράφων τὸνομα τῶν Χίων εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Βιβλιοθήκης τόσον ἀπέχω ἀπὸ τέλους ἢ σκοπόν τινα ἀνάξιον φιλομούσου Ἑλληνας, ὥστε καὶ κἀνὲν ὅλως βοήθημα ἂν δὲν μὲ προσφέρωσι, τὸνομά των μέλλει νὰ ἐξακολουθῇ εἰς τὸ ἐξῆς, ὅσον ἐξακολουθεῖ ἡ Βιβλιοθήκη καὶ ἡ ζωὴ μου, διὰ νὰ μὴ βλασφημῇσωσιν οἱ ἀλλογενεῖς ἔχθροί, λέγοντες τὸ «πῇ ἔβαν εὐχολαί, ὅτε δὴ φάτε εἶναι ἄριστοι!» Μὰς περιγράφεις τὸ γένος σου ὡς κινούμενον αὐτομάτως εἰς τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν ἀπόκτησιν, ὡς μεταχειριζόμενον ἀφθόνως ὅλα τὰ πρὸς αὐτὴν φέροντα μέσα· καὶ τώρα κινδυνεύουσιν νὰ παύσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην δὲν εὐρέθησαν τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐμπορικοὶ οἴκοι νὰ τὴν σώσωσιν ἀπὸ τὸν κίνδυνον;» «Πῇ ἔβαν εὐχολαί!» Ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη μέλλει νὰ ἐξακολουθῇ μὲ δαπάνην ἰδικήν μου· ἀλλ' ἐπειδὴ μόνη ἡ χρηματικὴ μου δύναμις δὲν ἐξαρκεῖ εἰς τοῦτο, διὰ νὰ μὴ δοκιμάζω στενοχωρίαν, δίδω εἰς τοὺς συνδρομητὰς ἀπὸ ἑκάστου τόμου ὅσα σῶματα μὲ ζητήσωσιν εἰς τιμὴν ἕν τετάρτον ὀλιγωτέραν ἀφ' ὅ,τι πωλοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην». Οἱ Χῖοι, ὧν τὸ ὄνομα, ὡς δὴθεν χορηγῶν τῆς δαπάνης, ἐπεγράφη εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἔπειτα ἐκδοθέντων τόμων, προσήλθον μὲν εἰς βοήθειαν τοῦ Κοραῆ ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεθ' ὑπερβολικῆς ἐλευθεριότητος· «ἐπιθυμῶ βοήθειαν (ἔγραφεν ὁ Κοραῆς) ἀλλὰ μετὰ τιμῆς»· λέγων δὲ βοήθειαν ἐννοεῖ τὴν ἀπολύτως ἀναγκαίαν συνδρομὴν, οὐχὶ δὲ πλουσιπάροχόν τινα χορηγίαν, ἣν οὐδαμῶς θὰ ἔστεργεν ἔστω καὶ προσφερομένην. «Οἱ Χῖοι (ἔγραφε τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1819) μοῦ διώρισαν ἐτήσιον 1500 φρ. καὶ μ' ἔστειλαν μέρος αὐτῶν, 700 φρ. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνέπεσεν ἡ ἀπρωτολὴ μὲ τὴν τελείωσιν τοῦ τετάρτου τόμου τοῦ Στράβωνος, διὰ τὰ ὁποῖα μὲ πληρώνουσι 1800 φρ. διὰ σῶματα 150 ἑκάστου τόμου, ἐντράπηγν (νὰ σ' ἐξομολογήσω τὴν ἀλήθειαν) νὰ βυζάνω τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ τοὺς δύο μαστούς, ὅταν ἡ πατρίς ἔχῃ τόσας ἄλλας ἀναγκαίας δαπάνας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐλογαρίασκα εἰς τὴν τιμὴν τῶν πεμπομένων 150 σωματίων τοῦ Στράβωνος τὰ 700 των φράγκα, προσθέσας εἰς αὐτὰ τὰ ὁποῖα σ' ἔστειλαν οἱ ἐν Βιέννῃ ἐπίτροποι 1100 φρ. καὶ οὕτως ἀνεπλήρωσα τὰ 1800

φρ. εἰς τρόπον ὥστε πλὴν ἀγάπης νὰ μὴ μὲ χρεωστῶσι κατὰ τὸ παρὸν τίποτε, οὐδ' ἐγὼ εἰς αὐτούς. Ἄν εἰς τὸ ἐξῆς ἐξακολουθήσωσιν αὐτοὶ καὶ ἀναγκασθῶ ἐγὼ νὰ δεχθῶ τὴν βοήθειαν, βέβαια τιμιωτέρα εἶναι ἢ τῆς πατρὶδος καὶ μητρὶδος μου βοήθεια παρὰ ἢ καταφυγὴ εἰς τὸ γαλλικὸν νοσοκομεῖον». Δυστυχῶς τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κοραῆ δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ πώλησις. Κατὰ τὸν ὀκτώβριον τοῦ 1822 ἔδωκεν ὁ Κοραῆς ἄδειαν νὰ πωλῶνται τὰ ἐν Ἑλλάδι, Ἑπτανήσῳ καὶ ἄλλοις ἀποικείμενα βιβλία του μετ' ἐκπτώσεως 40⁰/₁₀₀. «Τοῦτο ἔκαμα (λέγει) μ' ἐλπίδα μήπως ἡ τόση κατάρξεις τῆς τιμῆς παρακινήσῃ τινὰς εἰς ἀγοράν, διὰ νὰ πληρώσω τὰ παλαιὰ μου χρέη, καὶ μέρος, ἂν ᾖναι δυνατόν, ὅσων νέων κάμνω τώρα διὰ τὸν τύπον τῶν Ἑθνικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Στρατηγικοῦ τοῦ Ὀνησιάνδρου. Διὰ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν μέριμναν ταύτην, πολὺ πλεόν ψυχοφθόρον παρὰ τὴν μέριμναν τῶν ἐκδόσεων, ἐπρόβλεπα πρὸ μικροῦ εἰς τοὺς ἐν Μασσαλίᾳ καὶ Λιβόρνῳ συμπατριώτας νὰ παρακαλέσωσι καὶ τοὺς ἐν Λόνδρᾳ καὶ Βιέννῃ, ν' ἀγοράσωσι κοινῶς μέρος τι τῶν Ἑθνικῶν καὶ τοῦ Στρατηγικοῦ εἰς τιμὴν (ἥτις εἶναι ἀληθῶς θυσία δι' ἐμὲ, θυσία ὅμως τὴν ὅποιαν κάμνω μὲ εὐχαρίστησιν διὰ τὰς θεινὰς περιστάσεις τῶν) αὐτῆς τῆς δαπάνης τοῦ τύπου καὶ τοῦ χαρτίου, μὲ μόνην προσθήκην, ἂν θέλωσι, 10 τὰ ⁰/₁₀₀ ἢ καὶ μὲ οὐδεμίαν προσθήκην. Ἀμφιβάλλω ἂν ὠφεληθῶσιν οἱ ἡμέτεροι καὶ ἀπὸ τὰ σφώτατα Ἑθνικά τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς καὶ ἀπὸ τὰ Πολιτικά του. Ὅπως ἂν ᾖναι, μὲ ὠφελείας ἐλπίδα ἐβίβασα ὁ ταλαίπωρος τὸ γῆρας μου εἰς κόπους ὑπὲρ τὴν δύναμίν μου». Ἀλλὰ τὰ πάντα ἐπὶ ματαίῳ διότι ὁ Κοραῆς ἐκινδύνευε νὰ ἀφανισθῇ προορέλυμος. «Ἐγὼ, φίλε, παλαιῶ τὴν ὥραν ταύτην (ἔγραφε τῇ 9 ὀκτωβρίου 1823) ὅχι μὲ ἐνδεῖαν, ἀλλὰ μὲ τὰ μέσα νὰ μὴ καταντήσω εἰς ἐνδεῖαν. Δὲν ἐπλήρωσα ἀκόμη οὐδ' ὀβολόν διὰ τὴν δαπάνην τοῦ Βεκκαρίου· τοῦτο μόνον εὐτυχῶς, ὅτι μακροθυμεῖ καὶ ὁ τυπογράφος, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι μου φίλοι· δὲν ἤθελε ποτὲ τυπωθῆν ὁ Βεκκαρίας, ἂν δὲν ἦτο τυπογράφος ὁ Διδότας». Ἐφ' ὅσον δὲ αὐξάνεται τοῦ Κοραῆ ἡ ἀχρηματία, ἐπὶ τοσοῦτον συναυξάνεται καὶ ἡ ὑποκάρδιος αὐτοῦ ἔφρεσις νὰ παρασκευάσῃ νέας ἐκδόσεις ἐπ' ἀγαθῇ τῶν Ἑλλήνων. «Μὲ ἀπὸ τὰς πολλὰς μου δόνας, ἥτις μὲ τσοῦξαι πλεόν παρὰ τὰς ἄλλας, εἶναι ὅτι τὰς ὀλίγας ὥρας τῆς ζωῆς καὶ δυνάμεις, ὅσαι μοῦ ἔμειναν ἀκόμη, δὲν ἔμπορῶ νὰ τὰς μεταχειρισθῶ νὰ γράψω ἢ νὰ ἐκδῶσω τίποτε διὰ τὴν παντελῆ ἀχρηματίαν. Ἡ ἀχρηματία εἶναι τόση, ὥστε μὲ ἀναγκάζει πολλάκις εἰς οἰκονομίας ἀλλοτριᾶς τῆς ἡλικίας.

Ἄλλα δὲν μὲ λυποῦσι τόσον (ὁμολογῶ εἰλικρινῶς) αἱ οἰκονομίαι, οὐδ' ἂν ἦσαν πολὺ βαρύτεραι, ὅσον μὲ λυπεῖ ἡ ἀδυναμία νὰ ἐκδώσω τίποτε. Μ' ἔλα ταῦτα ἤρχισα νὰ τυπῶνω ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ἦναι ἐκδομένον καὶ τυπωμένον πρὸ ἑξ μηνῶν, μὲ μόνην τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπὸ τὸν τυπογράφον φιλικῆς μακροθυμίας. Ὁ νέος Διδότος, τὸν ὁποῖον ἐδίδαξα ἀμισθί τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, δείχνει τώρα τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς ἐμέ. Ὁ Βαρβάκης αὐτόκλητος μοῦ ἐπρόσφερε μίαν φορὰν 8000 φρ. καὶ δευτέρην 3500 διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, τὴν ὁποίαν κακῶς ἐνόμιζεν ὅτι ἔπαυσε· καὶ τὰς δύο ἀπέβαλα ὅχι δι' ἄλλο, πλὴν ὅτι, δεχόμενος τὴν βοήθειαν, ἐχρεώσθην νὰ βάλω εἰς τὴν κεφαλίδαν τῶν ἐκδόσεων τὸ ὄνομα του εἰς τόπον τοῦ ὀνόματος τῶν Χίων, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπέφερον ἡ ψυχὴ μου, εἰς καιρὸν μάλιστα τῆς φρικτῆς δυστυχίας των». Κατὰ καλὴν μοῖραν ἡ μακροθυμία τοῦ γάλλου τυπογράφου ἀντεσῆκου ὅπως οὖν τὰ πρὸς τὸν Κοραῖν ἐπώδυνα ἐπακολουθήματα τῆς ἀστοργίας τῶν πλουσίων Ἑλλήνων. «Ἐγὼ ἀκόμη δὲν ἐπλήρωσα (οὐδὲ μὲ βιάζει κατ' εὐτυχίαν ὁ τυπογράφος νὰ πληρώσω) τὴν δαπάνην οὔτε τοῦ Ἐγγειριδίου τοῦ Ἐπικτήτου οὔτε τοῦ Λυκούργου (ἔγραφε κατὰ νοέμβριον τοῦ 1826)· καὶ προσμένω τὸ νέον ἔτος διὰ νὰ πληρώσω τὰ χρεῖα μου καὶ ν' ἀρχίσω ἄλλην νέαν ἐκδοσιν. Αἱ δυνάμεις μου ἀναλύονται κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ σιγμὴν ὡς κηρός· μόνη ἡ προθυμία δὲν ἐσβέσθη ἀκόμη, μ' ὅλον ὅτι αἱ περιστάσεις συντρέχουν νὰ τὴν σβύσωσι καὶ αὐτήν». Ἐνεκα τῆς δεινῆς ταύτης ἀνάγκης 300 σώματα τοῦ Λυκούργου καὶ 300 τοῦ Ἐγγειριδίου ἐπώλησεν ὁ Κοραῖς πρὸς τινα τῶν ἐν Ὁδησσῷ βαθυπλούτων Ἑλλήνων, «εἰς τιμὴν αἰμιον καὶ ἀπηλπισμένην». «Ἐθυσίασα (γράφει) ἀντὶ 1500 φράγκων 300 σώματα Λυκούργου καὶ ἄλλα 300 τοῦ Ἐγγειριδίου μὲ συνθήκην νὰ μοιράζωνται εἰς μόνους τοὺς πένητας σπουδαστάς. Μὲ τὰς δύο ταύτας ποσότητας ἐλευθερώθην ἀπὸ τὸ εἰς τὸν τυπογράφον χρέος μου· ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον τρόπον νὰ ἐπιχειρήσω ἄλλην καμμίαν ἐκδοσιν. Τὸ ἀργυρικόν μου ταμεῖον εὐρίσκεται εἰς τοιαύτην ἀσκητικὴν ἀκτημοσύνην, ὥστε ὅν ἀποθάνω μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς ἐπιστολῆς μου, δὲν θέλουν εὐρεῖν οἱ ζῶντες οὐδ' ὅσα ἀρκοῦν εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου. Δὲν μὲ λυπεῖ ἡ ἀναργυρία ὅσον μὲ θλίβει τοῦ σκοποῦ μου ἡ ἀποτυχία. Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ μὴ παύσω νὰ ἐκδίδω ἕως τελευταίας μου ἀναπνοῆς· καὶ τὰ λοιπὰ πνέων ἐπεθύμουν καὶ ἤλπιζα νὰ διορθῶναι τυπογραφικὰ δοκίμια. Ἄλλ' ἡ τύχη μ' ἐστέργησε καὶ ταύτην τὴν ὁποίαν τὸ γῆρας μ' ἀφῆκε

«γλυκυτάτην διατριβήν»». Μικρῷ ὕστερον μετὰ χαρᾶς ἀναγγέλλει ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν φίλον του Α. Κοντόσταυλον ὅτι τρεῖς ὁμογενεῖς αὐθέρμητοι προσήνεγκαν αὐτῷ περὶ τὰ 2000 φράγκα ἵνα πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀντίτυπα τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφάντος, τοῦ Ἑγχειριδίου καὶ τῶν Διατριβῶν τοῦ Ἐπικτήτου «διὰ νὰ μοιράζωνται δωρεὰν εἰς τοὺς ἐκεῖ πένητας σπουδαστάς». εἶτα δὲ προσεπάγεται. «Ταῦτα λοιπὸν πρόβαλε εἰς τοὺς φίλους, ὡς μόνην συνθήκην νὰ δεχθῶ μὲ εὐχαρίστησιν τὴν γενναίαν αὐτῶν προσφορὰν, καὶ νὰ τὴν κρίνω ἀληθῶς χάριν, ἐπειδὴ χαρίζεται ἐν ταύτῃ εἰς ὅλον τὸ γένος, τοῦ ὁποίου μέλος εἶμαι κ' ἐγὼ, καὶ διὰ τὸ ὅποιον κοπιᾶζω νύκτα καὶ ἡμέραν μὲ ἐλπίδα ὠφελείας. Οἱ κόποι μου βεβαίως, καθ' αὐτοὺς κρίνόμενοι, δὲν εἶναι ἄξιοι οὔτε συνδρομῆς οὔτε βοήθειας· ὅσον ὅμως εὐτελεῖς κἂν ἦναι, ἐπειδὴ τὰ περιεχόμενα εἰς αὐτοὺς δὲν εἶναι συμβουλαὶ τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ θεῖα παραγγέλματα τῶν προγόνων μας, μεγαλητέρων ἄλλην χάριν ἢ ἀμοιβὴν τῶν κόπων εἰς ἐμὲ δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ κάμῃ παρὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν διασπορὰν τῶν βιβλίων εἰς τοὺς ἀδυνάτους νὰ τάχοράζωσιν». Ἀλλ' ὡς μὴ ὦφελε, τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν φιλομούσων ὁμογενῶν δὲν ἔτυχε μιμητῶν, οὕτω δὲ ὁ Κοραῆς ὑφίσταται τὰς αὐτὰς ὡς πρότερον ἀπορίας, καὶ λυπεῖται καὶ ἀσχάλλει καὶ καταρᾶται πάλιν τὴν ἀπηνῆ μοῖραν καὶ ταλαινίζει τὸ βαρὺ καὶ πικρὸν αὐτοῦ γῆρας. «Χωρὶς τὴν χρηματικὴν ἀμνηχανίαν (ἔγραφε τῇ 4 αὐγούστου 1831 πρὸς τὸν Ῥώταν), ὁ «Ἱερατικὸς Συνέδημος» ἤθελ' εἶσθαι κ' αὐτὸς ἐκδομένος πρὸ πολλοῦ, καὶ ὁ τέταρτος τόμος τῶν «Ἀτάκτων» ἔτοιμος νὰ ἐκδοθῇ. Ὑπομονή! Μ' εὐχέσαι ψυχὴν ἀτάραχον· ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ταράσσωμαι, ὅταν ἀπροσδόκητοι περιστάσεις μοῦ δένωσι τὰς χεῖρας μὲ θλιβεράς ἀλυσίδας; Σπούδασε λοιπὸν, φίλε, ἂν ἦναι δυνατόν, νὰ μοῦ προξενήσῃς τινὰς συνδρομητάς ἀπὸ τοὺς αὐτοῦ ὁμογενεῖς εἰς τὸν μέλλοντα νὰ φανῇ περὶ τὰ τέλη τοῦ μέλλοντος Σεπτεμβρίου «Συνέδημον Ἱερατικόν»· δὲν ἔχω τὴν ὥραν ταύτην πλὴν δύο μόνους συνδρομητάς, τὸν Κοντόσταυλον διὰ 30 ἀντίτυπα, καὶ τὸν Παρσακακάκη διὰ 20».

Τοιαύτῃ ἡ ὕλική οὕτως εἰπεῖν ἱστορία τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κοραῆ, μεστὴ ἀλγεινοτάτων περιπετειῶν, ἐναγωνίων φροντίδων, ψυχικῶν ἀθροισμῶν καὶ ἐναλλακτομένων ἐλπίδων καὶ ἀπελπισμῶν. Βεβαίως οἱ Ζωσιμάδαι προσηνέχθησαν ὅπως οὖν μικροθύμως, ἀλλ' ἡ μικροθυμία αὕτη οὐδαμῶς ἴσχυσεν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην νὰ φυτεύσῃ μνησικακίαν εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Κοραῆ ψυχὴν. Ὅσα ἔγραφεν οὗτος πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον

Βασιλείου, βεβαίως ἔγραφεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς περισπώσης αὐτὸν χρείας, ἐκάστοτε δὲ παρεκάλει τὸν ἐπιστήθιον αὐτοῦ ἐν Βιέννῃ φίλον νὰ μὴ διαγγέλλῃ εἰς μηδὲνα τὰ γεγραμμένα, νὰ καίῃ δὲ τὰς ἐπιστολάς, εὐ-
 θὺς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πλεόν ἢ ἅπαξ ἐπέστειλεν ὁ Κοραῆς πρὸς τοὺς Ζωσιμαῖδας παραινετικά
 γράμματα, ἀποπειρώμενος διὰ θερμῶν λόγων νὰ ἐκθερμάνῃ ἔτι μᾶλλον
 τὴν φιλογερὰν καὶ φιλόδοξον φιλοπατρίαν τῶν πρώην χορηγῶν τῆς Ἑλ-
 ληνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὑπὲρ τοὺς χιλίους τόμους ἐκ τῶν τυπωθέντων
 ἀναλώμασι τῶν Ζωσιμαῶν, ἀπέστειλεν ὁ Κοραῆς τῷ 1826 εἰς τὴν
 Ἑλληνικὴν Βουλὴν, μετὰ προπεμπτικοῦ γράμματος, ἐγκωμιάζοντος τῶν
 μεγαλοδωρῶν ἀδελφῶν τὴν ἀπαρχμείωτον φιλογένειαν. «Οἱ φιλογενέ-
 στατοι ἀδελφοὶ Κύριοι Ζωσιμαῖδαι (ἔγραφε) συνειθισμένοι πρὸ πολλοῦ νὰ
 εὐεργετῶσι τὴν Ἑλλάδα, μὲ διέταξαν νὰ σᾶς πέμψω τὰ κατωτέρω ση-
 μειωμένα βιβλία, συμποσούμενα εἰς τόμους 1008, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι
 ἡ σεβασμία βουλὴ θὰ φροντίσῃ πατρικῶς νὰ κάμῃ τὴν διαμοίρασιν τῶν
 βιβλίων εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς σπουδαστάς, ἐξαιρέτως εἰς τοὺς πτω-
 χοὺς, τοιαύτην, ὅποια νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ φρενώσῃ τοὺς νέους μας, ἐκ
 τῶν ὁποίων μάλιστα ἐλπίζεται ἡ φυλακὴ τῆς μὲ τόσους ἀγῶνας ἀπο-
 κτηθείσης ἐλευθερίας». Ὀλίγω ὕστερον ἔγραφε πρὸς τὸν Νικόλαον Ζω-
 σιμαῖν. «Ἐως τώρα ἐπέμψατε εἰς τὴν Ἑλλάδα βιβλία καὶ πολλὰ καὶ
 ἀναγκαῖα καὶ ἡ Ἑλλὰς θέλει σᾶς χρεωστεῖν ἀείμνηστον τὴν χάριν.
 Ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς πρὸ μικροῦ δυστυχίας, γεννηθείσας ἀπὸ
 τὰς μωρὰς διχονοίας τῶν προεστώτων, ἐγεννήθησαν νέαι ἀνάγκαι, ἀ-
 νάγκαι ζωῆς ἢ θανάτου, καὶ διὰ τὴν ἑλλειψιν τῶν τροφῶν καὶ διὰ τὸν
 ἀπειλούμενον ἀπὸ τοὺς τυράννους ἐξολοθρευμὸν. Δὲν ἦτο ἄρα ἅγιον καὶ
 ἱερὸν νὰ κατασταθῶσιν οἱ Ζωσιμαῖδαι ἀρχηγοὶ καὶ σύμβουλοι Ἑταιρείας
 βοηθητικῆς, συνταγμένης ἀπὸ ὅλους τοὺς εὐρισκόμενους εἰς Μόσχαν,
 Πετροῦπολιν, Ὁδησσὸν καὶ ὅπου ἄλλοι γνωρίζετε ὁμογενεῖς πλουσίους
 καὶ εὐεργετικούς (ὡς οἱ Ζωσιμαῖδαι), νὰ συναθροίσετε συνεισφορὰν πλου-
 σίαν, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ τροφὰς νὰ πέμψετε εἰς τὴν πεινῶσαν πατρίδα,
 καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας φρεγάτας νὰ κατασκευάσετε, ἢ κατασκευασμένας
 ν' ἀγοράσετε διὰ τὴν κινδυνεύουσαν νὰ χαθῇ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς
 πατρίδα; Οἱ ἄλλογενεῖς καὶ ἐτερόθρησκοι ἐσύστησαν εἰς πολλὰς τῆς
 Εὐρώπης πόλεις ἑταιρείας καὶ ἔστειλαν καὶ στέλλουν εἰς τὴν Ἑλλάδα
 καὶ σιτάρια καὶ πολέμου ἐφόδια. Τοῦτο μόνον ἔφθανε νὰ κινήσῃ καὶ
 ἡμᾶς εἰς ζῆλον (ἢ μᾶλλον ἐντροπὴν) νὰ δείξωμεν, ὅτι βοηθοῦμεν καὶ

ἡμεῖς καθελὶς τὸ κατὰ δύναμιν καὶ δὲν προσμένομεν τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν ξένων». Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ Ζωσιμᾶν ἐπέστελλε τῇ 28 ὁκτωβρίου 1828. «Εἴθε, ἂν αἱ περιστάσεις τὸ ἐσυγχωροῦσαν, νὰ ἐλάβανες τὴν ἀγίαν ἀπόφασιν νὰ κῆμης ἀκόμη ἐν μόνον ταξείδιον, τὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἀνάπαυσιν πλείωτέραν θέλεις ἀπολαύσειν, καὶ τὴν ἡδονὴν νὰ βλέπῃς τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς σπουδαστάς νέους μας εὐεργετημένους ἀπὸ τὰ δῶρά σας καὶ περικυκλοῦντάς σε ὡς πατέρα». Τοιοῦτω τρόπῳ, ἡ ἀθόρυβος καὶ ἀπόκρυφος «ἀγαθὴ ἔρις» ἡ κλονήσασα τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, οὐ μόνον οὐδὲν κατέλειπεν ἔχνος ἀλλοτριότητος ἀλλ' ὑπενέδωκεν ὕστερον εἰς τρυφερὰν ἀντιπελάρ- γησιν, ἀπεδείχθη δὲ καὶ πάλιν ὅτι ἡ καθαρὰ καὶ εἰλικρινὴς καὶ ὑπὸ σωκρατικῆς ἀρετῆς δορυφορούμενη φιλοπατρία εἶναι γενναϊότερα ἢ ὥστε νὰ διασώζῃ τὴν μὴνιν παλαιῶν διαστάσεων καὶ διαφορῶν, μεγαλοφρο- νεστέρα δὲ ἢ ὥστε νὰ μικρολογῇ καὶ νὰ μικροψυχῇ, ὑποκειμένου λόγου περὶ τῶν μεγίστων τῆς δεινοπαθοῦσης Ἑλλάδος συμπεπόντων.

Τὸ ἀδούλωτον καὶ σφόδρα φιλότιμον τοῦ Κοραῆ ἦθος γίνεται καὶ ἐντεῦθεν κατὰδηλον ὅτι ἡρνήθη τὸ δις προταθὲν αὐτῷ ἐπικερδὲς ἀξίωμα δημοσίου καθηγητοῦ ἐν Παρίσις, ἐπόθησε δὲ εὐπρεπῶς τὴν τιμὴν νὰ καταλεχθῇ εἰς τοὺς ἐταίρους τοῦ Ἰνστιτούτου, ἀλλ' οὐδαμῶς ἡξίωσε νὰ πορευθῇ τὴν εἰς τοῦτο ἄγουσαν συνήθη ὁδόν. Ὁ ἀναγκνὺς τὸ νεώτατον τοῦ Δωδὲ μυθιστόρημα γινώσκει ὁπόσας καὶ ἡλικίας δέον νὰ ὑπομείνῃ τα- πεινώσεις ὁ μετιῶν τὴν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐπωνυμίαν· δέον ἐπὶ πᾶσι νὰ διέλθῃ «τὰ κατὰ Καῦδιον στενά», πορευόμενος εἰς ἐπίσκεψιν ἐνὸς ἐκά- στου τῶν ἐταίρων, ἐπαιτῶν ἐνὸς ἐκάστου τὴν ψῆφον, σφίγγων ἐνὸς ἐκά- στου ἱκετικῶς τὴν χεῖρα, προσκυνῶν πάντας, ἀκούων ἐπιτιμῆσεις ἢ εἰ- ρωνικὰς ἀποκρίσεις παρ' ἀνθρώπων ὑποδεεστέρων αὐτοῦ κατὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὸν χαρακτῆρα, καθικετεύων τὸν τυχόντα ἀκαδημαϊκὸν ὡς δούλος, θωπεύων ὡς κόλαξ, καὶ αἰτούμενος ἔλεος ὡς ὑπόδικος. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἀκαδημαϊκὸν μύρον ὑπολαμβάνεται τοσοῦτον εὐῶδες καὶ μεγαλότιμον ὥστε καὶ οἱ λογιώτεροι τῶν Γάλλων οὐδαμῶς ὤκνησαν νὰ ὑποβάλωσιν ἑαυτοὺς, ἐκόντας ἢ ἄκοντας, εἰς τὰς ἀπρεπεῖς καὶ χαμαιζήλους πρὸς ἀ- πόλαυσιν αὐτοῦ διατυπώσεις. Ὁ ἐξοχώτατος γάλλος συγγραφεὺς Μεριμέ ἔγραφε πρὸ ἐτῶν χωρὶς τῆς ἐλαχίστης ἐντροπῆς· «Ἀναγκάζομαι νῦν νὰ ἐπιτηδεύσω τὸ ἀνελευθερώτερον καὶ ἐπονειδιστότερον τῶν ἐπιτηδευ- μάτων, θηρεύων τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ». Πολλάκις παρεκλήθη ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ ὁ Κοραῆς νὰ συγκαταβῇ εἰς τὰς ἀπαιτούμενας

*

διατυπώσεις, καθ' ἃς πᾶς ὑποψήφιος ἀκαδημαϊκὸς ὀφείλει, πρὸ τῆς ψηφίσεως, νὰ ἐπισκέπτηται κατ' οἶκον ἕκαστον τῶν ἐταίρων. «Δὲν θὰ ἐξευτελισθῶ περιεργόμενος τοὺς οἴκους των καὶ θεόμενος ὡς ψωμοζήτης τὰς ψήφους των (ἀπεικρίνατο)· ὅχι ποτὲ, μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι!». Ἐνταῦθα διαλάμπει ἅπασα ἡ ἀληθὺς καὶ γνησίως ἑλληνικὴ τοῦ Κοραῆ φιλοτιμία. «Χαίρω (ἔγραφε τῇ 18 ἰανουαρίου πρὸς τὸν Βασιλεῖον) ὅτι οὔτε σὺ δὲν ἐγκρίνεις τὴν ψωμοζήτησιν τῶν ψήφων· καὶ ἐπειδὴ χωρὶς αὐτὴν εἰσοδος δὲν εἶναι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον (οὕτω μεταφράζει ὁ Κοραῆς τὸ Institut) φανερόν ἐστι δὲν θὰ μάθης ποτὲ τὴν εἰσοδόν μου, παρεκτός ἂν καταργηθῇ τὸ ἐντροπιασμένον τοῦτο ἔθος. Μένε λοιπὸν ἡσυχος καὶ μὴ φοβεῖσαι ὅτι ἐγὼ ὁ Μπουταλᾶς, ὅστις δι' ἀτολμίαν δὲν ζήτῳ τὸ ἐτήσιόν μου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἔτους, θέλω ὑπάγει εἰς ἐπισκεψιν ἀνθρώπων (τῶν περισσοτέρων ἀγνώστων εἰς ἐμὲ) pour leur faire ma révérence et pour demander leurs voix. Ἀκούω ὅτι τινὲς ἀπὸ τοὺς ψηφηφόρους τούτους παραξενεύονται καὶ τρόπον τινὰ τραχύνονται κατὰ τῆς ἀδιαφορίας μου ταύτης. Καὶ καταλαμβάνεις καλὰ ὅτι φυσικὰ δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀρέσκη τὸ νὰ μὴ θέλω νὰ ἐμβῶ κ' ἐγὼ διὰ τῆς αὐτῆς πύλης διὰ τῆς ὁποίας εἰσέβησαν καὶ αὐτοί. Μὴ λυπεῖσαι ὅμως περὶ τούτου· ἂν δὲν ἔχω θρίδακας, μοῦ μένει ὁ ὀβολός. Τὸ ὁποῖον διὰ νὰ καταλάβῃς ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀναγνώσῃς τὸ κε' (εἰς ἄλλας ἐκδόσεις λβ') θαυμασίον κεφάλαιον τοῦ Ἐγχειριδίου τοῦ Ἐπικτήτου, πολλὰ μακρότερον παρὰ νὰ τὸ ἀντιγράψῃς». Ὅσάκις ἐσχόλαζεν ἀκαδημαϊκῇ τις θέσει, ὁ Κοραῆς ἐθρυλεῖτο συνήθως ὡς ὑποψήφιος, διότι οἱ λόγιοι ἠπύρουν πῶς ἦτο δυνατόν ἀνὴρ τοσοῦτον σοφὸς νὰ ὑπάρχῃ ἐκτός τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ περιβάλλου. «Ταύτην τὴν ὥραν (ἔγραφε τῇ 12 δεκεμβρίου 1811) εἶναι τόπος σχολάζων διὰ τὸν θάνατον ἑνὸς τῶν μελῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀπὸ τὸν μέγιστον ἀριθμὸν τῶν ὑποψηφίων εἶμαι εἷς κ' ἐγὼ· ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχω οὐδεμίαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, πρῶτον διότι δὲν ἔκαμα κἀνὲν ἀπ' ὅσα ἔκαμαν οἱ συνυποψήφιοί μου κινήματα, τὰς συνήθεις ἐπισκέψεις καὶ παρακλήσεις λέγω, μ' ὅλον ὅτι τινὲς τοῦ Πανεπιστημίου (καὶ ἐν πρώτοις ὁ Κλαυῆριος καὶ ὁ Barbier du Bocage) ἐπιθυμοῦντες ἀδόλως καὶ γνησίως νὰ μὲ εἰσάξωσι, μὲ παρεκίνησαν δὲν ἐμπορεῖς νὰ λογιᾶσῃς μὲ πόσῃ θερμότητι νὰ τὰ κάμω. Δεύτερον αἵτιον τῆς μελλούσης ἀποτυχίας μου εὗρέθη καὶ κόμης τις de Laborde, καὶ ἔχι μόνον κόμης ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὰ προστάτευσμένος ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸν λειτουργὸν τῶν ἔξω πραγμάτων. Ὁ κλεινὸς ἀρχαιολόγος

Visconti ἦλθε πρὸς ἐμὲ σήμερον αὐτοκίνητος, καὶ μὲ βεβαίωσεν ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλοι τινὲς μετ' αὐτοῦ θέλουν δώσειν αὐρίον τὴν ψήφόν των εἰς χάριν ἐμοῦ. Τοῦ ἀπεκρίθην δὲν ἀμφιβόλῳ εἰς τέσσαρας μόνον λέξεις καὶ μετέθηκα τὴν ὁμιλίαν εἰς ἄλλας φιλολογικὰς ὕλας». Οὕτε ὁ κόμης de Laborde ἐξελέχθη, οὔτε ὁ Κοραΐς (ὁ λαβὼν ἐπὶ ψήφους), ἀλλ' ὁ συντάκτης τοῦ «Γαλατικοῦ Ἑρμου» Amory Duval. Κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1812, ἀποθανόντος τοῦ ἐρμηνευτοῦ τοῦ Θουκυδίδου Lévesque, παρεκλήθη πάλιν ὁ Κοραΐς νὰ προσέλθῃ ὑποψήφιος. «Ἐπρόσμεναν ταύτην καὶ τὴν φεραν νὰ συντριφθῇ ἡ ὑπερηφανία μου, νὰ κινηθῶ εἰς ἐπισκέψεις καὶ παρακλήσεις· ἐπέρασε καὶ αὕτη ἡ ἀνεμοζάλη χωρὶς νὰ μὲ πνίξῃ. Dieu en soit loué! ἐπειδὴ, φίλε, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πολλὰ ποιοῦμεν δεινά». Ἀλλὰ τίς ὁ κύριος λόγος, οὗ ἕνεκα στερεῶς ἀνέκαθεν ἠρνήθη ὁ Κοραΐς νὰ φοιτήσῃ πρὸς τὰς τῶν ἀκαδημαϊκῶν θύρας; «Point de visites! (ἔγραψε τῇ 20 ἀπριλίου 1812). Καὶ μαρτύρομαι τὴν ἱερὰν φιλίαν, δὲν τὸ κάμνω τόσον δι' ἰδίαν μου ὅσον διὰ κοινὴν τοῦ γένους τιμῇ. Ἀνατριχιδῶ δταν ἐνθυμηθῶ τὸ je n'ai connu de nation plus vile que la nation grecque, τὸ ὅποιον ἐκήρυττεν εἰς τοὺς Παρισίους ὁ πολυμαθέστατος ἀλλ' ἀνοητότατος Βιλλοισών. Ἄν ἔχῃ δι' ἄλλα, διὰ καὶ ἐκδίκησιν τῆς προπηλακισθείσης πατρίδος, εἶναι χρέος μου νὰ τὸν ἐλέγξω συκοφάντην». Μετ' ὀλίγον νέοι αὐθις πειρασμοί! «Διὰ τὸν θάνατον τοῦ Larcher καὶ τοῦ Toulougeon εἶναι ταύτην τὴν ὥραν δύο τόποι σχολάζοντες (ἔγραψε τῇ 15 ἰανουαρίου 1813). Ἦλθεν ὁ Κλαυέριος εἰς ἐμὲ παρακαλῶν θερμῶς καὶ παρακινῶν με νὰ κάμω τὰς συνειθισμένους ἐπισκέψεις μὲ σχεδὸν ἕνорκον ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θέλω ἀποτύχειν τὸ ζήτούμενον. Ἐτυχε διὰ τὰς ἁμαρτίας μου νὰ εὑρεθῇ παρούσα καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Θυρότου, καὶ μ' ἐβασάνισαν, φίλε, τόσον, ὥστε μ' ἔφεραν εἰς ἀληθινὸν πειρασμόν. Ὁ Κλαυέριος μ' ἐροβέρισε καὶ μὲ τὰ ἐνδεχόμενα τοῦ γηρατειοῦ, διὰ νὰ μὴ παραβλέψω καὶ τὴν χρηματικὴν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον βοήθειαν. Τέλος συγκατέβη νὰ κάμω συνωδευμένος μ' αὐτὸν τὴν εἰς τὸν Γραμματέα (secrétaire) ἐπίσκεψιν. Δὲν ἐσυγκατένευσα μὴδ' εἰς τοῦτο, πρῶτον μὲν διότι ἡ παράβασις δὲν στέκει εἰς τὸ πολὺ ἢ ὀλίγον, εἰς τὴν μίαν ἢ εἰς τὰς εἴκοσιν ἐπισκέψεις, ἔπειτα ὅτι οὐδ' ἀρκεῖ μία μόνη, καὶ τρίτον, ἐπειδὴ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ γραμματεὺς προστατεύει ἄλλον. Ἐλπίζω ὅτι οὗτος εἶναι ὁ τελευταῖος πειρασμός, καὶ καθὼς ἐγὼ ἀπεφάσισα νὰ μὴν ἐμβῶ μὲ βίβλιας, οὕτω καὶ αὐτοὶ θέλουν ἀποφασίσαι νὰ μὲ στοχαζώνται πλέον ὥς ἀποθανόντα». Εἰς ἀναπλήρωσιν

τοῦ Larcher καὶ Toulangeon ἐξελέχθησαν ὁ de Laborde καὶ ὁ Boissonade. «Δι' ἐμέ (γράφει ὁ τὸ ἥθος θαυμασίως Κοραῆς) δὲν εἶναι πλέον εἰς τὸ ἐξῆς ἐλπίς οὐδεμία, καὶ ἂν ἤθελαν ἀποθάνειν ὅλοι. Ὁ μέγας κίνδυνος τῶν πειρασμῶν ἐπέρασεν. Ἐὰν ᾗναι βέβαιον ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον πολλοὶ ἄλλοι ὅχι σφώτεροι μου, βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδ' ἐγὼ ἤθελα τὸ ἀτιμάσειν. Ἄν αὐτοὶ δὲν αἰσθάνωνται ὅτι ἦτο χρέος τῶν de profiter de la circonstance pour prouver l'intérêt qu'ils prennent à la régénération d'une nation aux ancêtres de laquelle ils doivent jusqu'à l'existence de leur corps, μάλιστα πληροφορημένοι ἀπὸ ἐγγωρίας καὶ ξένης ἐφημερίδας ὅτι εἶμαι κ' ἐγὼ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὅσοι προθυμοῦνται νὰ βοηθῶσι τὴν ἀναγέννησιν· ἂν αὐτοὶ (λέγω) δὲν αἰσθάνωνται πρᾶγμα τόσον ἀπλοῦν, καθὼς τὸ εἶπα εἰς τὸν Κλαυέριον, οὐδ' ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ φροντίζω περὶ αὐτῶν». Ἐσχάτην ἀλλ' ἀνωφελῆ πάλιν ἀπόπειραν ἐποιήσατο ὁ Boissonade, γράψας τῇ 25 μαρτίου 1816 πρὸς τὸν Κοραῆν· «οὐδαμῶς ἀμφιβάλω ὅτι, ἐὰν θελήσετε μίαν τινὰ τῶν ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ σχολάζουσων ἐδρῶν, θὰ τύχητε αὐτῆς ἴσως παμψηφεῖ· ἂν αἱ συνήθεις ἐπισκέψεις προξενούσιν ὑμῖν φρίκην, μὴ προσέλθῃτε εἰς μηδὲνα, ἀρκεῖ μόνον νὰ δηλώσῃτε διὰ γράμματος πρὸς τὸν πρόεδρον ἢ τὸν γραμματέα ὅτι περὶ πολλοῦ ποιεῖσθε τὴν τιμὴν νὰ παρκαθίστητε ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ καὶ ὅτι, ἂν ἐπέτρεπεν ἡ ὑγεία ὑμῶν, θὰ ἐπορεύεσθε εἰς ἐπίσκεψιν ἐκάστου ἀκαδημαϊκοῦ». Ὁ Κοραῆς ἀπεκρίνατο τῇ 28 μαρτίου μετὰ λακωνικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ εἰρωνικῆς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δηκτικῆς λεπτότητος, ὁμολογῶν μὲν χάριτας τῷ Boissonade ἐφ' ᾧ ἐπεδείξατο ζήλῳ, ἐπιλέγων δὲ ὅτι «δικρκῆς καὶ ἐσημέραι δεινουμένη ἀρρώστια ἀναγκάζει (τὸν Κοραῆν) νὰ περιορίσῃ τὴν φιλοδοξίαν του καὶ τὰς ἐναπολειπομένας αὐτῷ ὀλίγας δυνάμεις εἰς μόνον τὸ ἔργον, περὶ ὁ ἀσχολεῖται τανῦν».

Καὶ τοῦ καθηγητοῦ τὸ ἀξίωμα προσηνέχθη τῷ Κοραῇ δις. Τῇ 28 ἀπριλίου 1805 ἔγραφε πρὸς τὸν Α. Βασιλείου. «Δὲν ἐνθυμούμαι εἰς ὅλην μου τὴν παρελθούσαν ζωὴν νὰ εὐρέθην εἰς τόσῃ ἀμηχανίαν, εἰς ὅσῃ μ' ἔρριψεν ἡ παρούσα περίστασις. Ἐπέρασά τὴν νύκτα ὅλην ἄγρυπνος· ὅθεν μὴ σὲ φανῇ παράξενος ἡ ἀταξία καὶ τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν λόγων μου. Εἶναι δύο ἢ τὸ πολὺ μῆνες ἀφ' οὗ ὁ περίφημος Villosion, ὅστις ἦτον εἰς τὴν βιβλιοθήκην διδάσκαλος τῆς κοινῆς τῶν Γραικῶν γλώσσης, ἐκίνησε πάντα λίθον διὰ νὰ μεταφέρῃ καὶ μετέφερε τὸν Προφασσορικόν του θρόνον ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην εἰς τὸ Γαλατικόν

Φροντιστήριον (College de France) ἔλαβε δὲ καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν δίπλωμα νὰ ᾖναι αὐτὸς τρίτος διδάσκαλος (εἶναι δύο εἰς τὸ Φροντιστήριον, ὁ Bosquillon καὶ ὁ Gail) τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς κοινῆς γλώσσης τῶν Γραικῶν, μὲ μισθὸν 6000 φράγκα. Ἀλλ' ὁ ταλαίπωρος δὲν τὸ ἐχάρη πολὺ, διότι μόλις ἐνθρονίσθη εἰς τὸ Φροντιστήριον (μὲ θλίψιν ἀπαραμύθητον τοῦ Gail) καὶ ἡρρώσθησε νόσον ἡπατικὴν, τὴν ὅποιαν ἀδήλως ἐμψαλεύουσιν πρὸ πολλοῦ, ἡγρίωσεν, ὡς φαίνεται, ἡ φιλοτιμία καὶ ἴσως τὸ βῆρος καὶ ἡ φροντίς τῆς νέας ἐπιστάσεως, καὶ ἀπέθανε προχθές. Μέγα συμβούλιον τῶν προφασσώρων ὄλων (εἶναι 15—20) τοῦ Φροντιστηρίου, πῶς νὰ διαθέσῃσι τὸν νεωστὶ δημιουργηθέντα θρόνον τοῦτον, τὸν ὅποιον καὶ πρὶν ἀποπνεύσῃ ὁ ἄρρωστος, ἔτρεχον ἐπάνω κατὰ ἀναιδέστατα ζητοῦντες πολλοί. Πολλὰ ὀλίγων διδασκάλων, ἴσως ἐνὸς μόνου (καταλαμβάνεις ποίου) γνώμη ἦτον νὰ καταργηθῇ ὁ περιττός οὗτος θρόνος. Τῶν περισσοτέρων ἡ ψῆφος ἦτον ὅχι μόνον νὰ φυλαχθῇ, ἀλλ' ἐξ ἐνὸς στόματος ὅλοι εἶπαν, ὅτι πρέπει νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, διὰ δοχὸν τοῦ Villoison ἐμὲ τὸν ἀθλιέστατον, ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ παραδίδῃ καὶ τὰς δύο γλώσσας. Πολλοὶ φίλοι, ἐξαίρετως ὁ Κλαυέριος, μαθόντες τοῦτο, ἔδραμον πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ μὲ προδιαθέσωσιν εἰς τὴν ἀποδοχὴν. Ἀπεκρίθην στερεῶς ὅτι οὐτ' ἡ υγεία μου οὐτ' αἱ λοιπαὶ μου ἀσχολίαι μ' ἐσυγχώρουν νὰ ἀναδεχθῶ νέον ἄλλο βῆρος. Τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἔφθασεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν Προφασσώρων καὶ χθὲς τὸ ἐσπέρας ἀπροσδοκῆτως περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἦλθε εἰς ἐμὲ εἷς ἐξ αὐτῶν (ὁ διδάσκαλος τῆς ἀραβικῆς γλώσσης), φανερόν πεμθεὶς ἀπὸ τοῦς λοιποῦς, διὰ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν γνώμην μου. Ἀπεκρίθην καὶ εἰς αὐτὸν τὰ αὐτά. Ἀλλ' ὁμως ἐπέμεινε πολὺ, λέγων ὅτι θέλω γενῇ αἵτιος τῆς καταργήσεως τοῦ θρόνου καὶ ἀνεχώρησε παρακαλῶν με νὰ κάμω ἀκριβεστέραν καὶ ὠριμωτέραν σκέψιν περὶ τούτου. Λέγω πάλιν, φίλε, τοιαύτη ἀμηχανία δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ μὲ κατέλαβε ποτέ. Ἔσο βέβαιος, ὅτι οὔτε ἡ φιλοτιμία μὲ βασανίζει, οὔτε ἡ ἀπόλαυσις τῶν 6000 φράγκων μὲ δελεάζει. Οἱ πολемоῦντές με λογισμοὶ εἶναι οὗτοι. Ἐξ ἐνὸς μέρους τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐνδοξον διὰ τὸ γένος· ἴσως καὶ ὠφελίμον διὰ δύο αἰτίας τὰς ἐξῆς. Πρῶτον, ἡ ἀφορμὴ αὕτη τῆς παραδόσεως τῆς κοινῆς γλώσσης, ἐνδέχεται νὰ συναργήσῃ εἰς τὸ νὰ ἐκδώσω ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς διαφόρους παρατηρήσεις, ὅσας ἔκαμα εἰς αὐτὴν, καλὰς ἢ κακὰς δὲν ἐξεύρω, ἀλλ' ὁμως τοιαύτας ὅποιαι νὰ θώσωσι νύξιν νὰ κάμωσιν ἄλλοι καλλιωτέρας. Δεύτερον, ἐὰν εὐχарιστηθῶσιν ἀπὸ ἐμὲ, ἐνδέχεται νὰ μείνῃ ὁ θρόνος κληρονομία τῶν Γραικῶν,

ἡγουν νὰ μὴ τὸν κατέχη εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλος παρὰ Γραικὸς τὸ γένος, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι πρᾶγμα ἄδοξον εἰς τοὺς ταλαιπώρους Γραικοὺς. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐὰν δεχθῶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα τοῦτο, πρέπει νὰ παραιτήσω τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλληνικῶν συγγραφέων, τὴν ὁποίαν στοχάζομαι ὡς πρᾶγμα πολὺ ὠφελιμώτερον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναγκαῖον εἰς ἡμᾶς. Δεύτερον ἐνδεχόμενον, καὶ ἡ περισσotέρα σύντασις τῆς ταλαιπώρου κεφαλῆς μου (*contention d'Esprit*) καὶ ἡ ἐπαινετὴ φιλοτιμία τοῦ νὰ μὴ φανῶ ἀνάξιος τῆς ἐκλογῆς, καὶ τὸ ἀσύνθηες νὰ λαλῶ δημοσίᾳ ὅστις ἔως τῶρα ἐπέρασκα ζωὴν μοναδικήν, ψοφοδεῇ καὶ σχεδὸν θηριώδη, νὰ μὲ στείλωσι ἐγρήγορα ὅπου εὐρίσκεται ὁ Villoison. Βλέπεις, φίλε, εἰς ποίαν βιάσκον εὐρίσκομαι. Αὕτη εἶναι ἡ εἰλικρινὴς ἐξομολόγησις τῆς καρδίας μου· οὗτοι οἱ λογισμοὶ τὴν ταράττουσιν· οὔτε φιλοκέρδεια, οὔτε φιλοδοξία δὲν ἔχουσι καμμίαν χώραν εἰς αὐτήν». Κατὰ τὸν δεκέμβριον τοῦ 1814 προσηνέχθη τὸ δεύτερον τῷ Κοραῖ καθηγητικὴ ἔδρα εἰς τὸ «Κολλέγιον τῆς Γαλλίας», ἀλλὰ καὶ ταύτην ἤρνηθη. «Ἀπέθανε πρὸ μικροῦ (ἔγραφε τῇ 29 δεκεμβρίου 1814) ὁ προφάσσων τοῦ Γαλλικοῦ Φροντιστηρίου (*College de France*) ἱατρός, ὀνομαζόμενος Bosquillon. Τριᾶκοντα σχεδὸν χρόνους, πρὸς 6000 φ. κατ' ἔτος, δὲν ἐξήγγισεν ἄλλο εἰς τοὺς ἀποστάτας τοῦ παρὰ τοὺς ἀπορισμοὺς καὶ τὸ προγνωστικόν τοῦ Ἰπποκράτους, ἔκαμε δὲ μίαν μόνην ἔκδοσιν καὶ μίαν μόνην μετάφρασιν μόνων τῶν ἀπορισμῶν. Εἶναι ἀπίστευτοι τοιαῦται καταχρήσεις εἰς ἔθνη φωτισμένα· ἀλλ' ὅμως γίνονται. . . . Τούτων οὕτως ἐχόντων (ὡς λέγει ὁ σχολαστικὸς Κομμητᾶς) λαμβάνω ἀπροσδοκῆτως τὴν 6 δεκεμβρίου ἐπιστολὴν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Φροντιστηρίου προσκαλοῦσάν με ἐκ μέρους τοῦ χοροῦ τῶν Προφασσῶν νὰ δεχθῶ τὴν καθέδραν. Βλέπεις καὶ τὴν σύντομον ἀπόκρισίν μου, τὴν ὁποίαν μὴ μεμψήης, πρὶν ἀκούσης τὸ τέλος. Τοῦ μὲν Ἰπποκράτους πλείονα (ἴσως καὶ ἀκριβέστερον) συγγράμματα νὰ ἐξηγήσω ἤμην καλὸς· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων ἔχω βοηθήματα ἀρκετὰ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Γερμανῶν, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Tennemann καὶ Tiedemann. Ἀλλ' ἡ πρόσκλησις, φίλε μου, δὲν ἦτο ἀρκετὴ· ἐχρεώζετο πρὸ τῆς ψηφοφορίας νὰ ὑπάγω εἰς ἐπίσκεψιν πρῶτον αὐτῶν τῶν προσκαλούντων, ἔπειτα τῶν τοῦ Πανεπιστημίου, νὰ ψωμοζήτῃσω τὰς ψήφους τῶν. Εἰς τοῦτο μ' ἐθάρρυνε πολὺ ὁ Κλαυέριος, βεβαιῶν με ὅτι θέλω λάβειν ὅλας τὰς ψήφους, καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ ἐπίσκεψις δὲν ἦτο πλὴν pure formalité. Ὅλα ταῦτα, φίλε μου, τὰ ἐξύγισα, τὰ ἐστάθμισα, τὰ ἐκαμπάνισα καὶ ἐσυμπέρανα ὅτι δι' ὀλίγας ἡμέρας, ὅσας ἔχω

νὰ ζήσω, δὲν ἀξίζεν ὁ κόπος τῶν ἐπισκέψεων. Οὐτε τὸ πρόσωπόν μου λοιπὸν ἴδαν, οὔτε τὴν καθέδραν μ' ἔδωκαν, οὔτε ἐγὼ λυπούμαι τὴν ἀποτυχίαν της. Ἐξεναντίας χαίρω ὅτι τὴν ἔλαβεν ἀντ' ἐμοῦ ἄνθρωπος φίλος καὶ ἀξιος τῆς καθέδρας ὁ Θυρότος. . . . Ὁ Θυρότος δὲν ἐπρόβαλε τὸν ἑαυτὸν τοῦ πλὴν ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ἐκ στόματός μου, ὅτι δὲν τὴν θέλω». Ἐπειτα οἰονεῖ λυπούμενος ἐπὶ τούτοις ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεταμελόμενος προστίθῃσιν ὁ Κοραῆς. «Καλαὶ ἦσαν, φίλε, αἱ 6000 φρ., ἂν ὅχι δι' ἄλλο, διὰ καὶ νὰ καίω ξύλα πλείοτερα (ἀναγκαζόμενος τώρα νὰ οἰκονομῶ ἕως καὶ αὐτά). Ἀλλὰ πῶς θέλεις εἰς τὴν γηραιάν μου ἡλικίαν νὰ περιέρχωμαι ἀπὸ θύραν εἰς θύραν νὰ ζητῶ ψήφους ἀπ' ἀνθρώπους, ματαξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκονται κατὰ δυστυχίαν τινές, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νὰ ζητήσω χάριν τὸ κρίνω ἴσον καὶ νὰ πηδήσω ἐκουσίως εἰς λάκκον γεμισμένον ἀπὸ. . . . Τοῦτο δὲν γίνεται· μὰ τὸν Θεόν δὲν γίνεται!» Ἀνὴρ μεγαλοπρεπῶς πέννης ἀλλὰ μεστὸς ἀδαμάστου φιλοπατρίας, παρρησίας καὶ ἀρχαϊκῆς ἀρετῆς, εἶναι ἱκανὸς νὰ ὑποστῇ πᾶσαν ταλαιπωρίαν καὶ κακοπάθειαν μετὰ τσαύτης ψυχρότητος καὶ ἀπαθείας μεθ' ὅσης θὰ κατεφρόνει πάντων τῶν ἐλεημόνως προσφερομένων πρὸς κουρισμὸν αὐτοῦ θησαυρῶν. «Ἐθυσίασα, φίλε μου (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῇ 27 φεβρουαρίου 1818) τὰ κέρδη ταῦτα (6000 φρ. ἐτήσιον μισθὸν καὶ κατοικίαν ἀδελπανον, τὰ ὅποια φέρει ἡ προφασσορικὴ καθέδρα, καὶ τὰ ἐτήσια 1500 φ. τοῦ Πανεπιστημίου) διότι μ' ἐμπόδιζαν νὰ ἐργάζωμαι πλέον διὰ τὴν πατρίδα μου. Δὲν ἐμετανόησα περὶ τῆς θυσίας· λυπούμαι ὅμως ὅτι οὐδὲ νὰ ἐργασθῶ πλέον μὲ ὠφελεῖ ἢ τοιαύτη θυσία τίποτε». Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται βεβαίως τὰ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἀλεπάλληλα ὕλικα ἐμπόδια καὶ τὰς ἀντιπράξεις καὶ ἐπιβουλὰς τῶν φανερῶν τε καὶ ἀφανῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιτέχνων.

Τῶν ἀντιτέχνων τοῦ Κοραῆ ὀνομαστότατος ἦτο ὁ κατὰ τὰλλα φιλόγαθος καὶ φιλάρετος Νεόφυτος Δούκας, τῶν ἐχθρῶν δὲ αὐτοῦ ἱταμώτατος καὶ μανικώτατος ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λόγιοι ἄνδρες, ἐκ τῶν μάλιστα πεφωτισμένων τῶν τότε χρόνων, ἐπάλαισαν πρὸς τὰς θεωρίας τοῦ Κοραῆ περὶ τῆς καθάρσεως καὶ διορθώσεως τῆς γραφομένης ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ πρὶν ἰστορήσωμεν τῆς πάλης ταύτης τὰ κυριώτατα ἐπεισόδια, ἀνάγκη νὰ ἐπέλωμεν τὰς γλωσσολογικὰς τοῦ Κοραῆ ἀρχὰς πρὸς ἀνάρθρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδιώματος. Πρὸ τριάκοντα ὡς ἑγγιστα ἐνιαυτῶν ὁ καθηγητὴς Φίλιππος Ἰωάννου, ἀνέπτυξε διὰ βραχέων καὶ ὀρθότατα τὸ ὄλον τοῦ Κοραῆ σύστημα.

και' ιστοι
δωσαν
γρ' αρετην.

«Καθόλου παραδέχομαι τὸν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ τεθέντα κανόνα, ὅτι ἕκαστος ὀφείλει γράφων νὰ γράφῃ οὕτως, ὥστε ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένων νὰ ᾔναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ Γραμματικὴ τις τῆς γλώσσης· τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὀφείλει ὁ γράφων νὰ ᾔναι τοῦλάχιστον σύμφωνος πρὸς ἑαυτὸν, ἥτοι ν' ἀκολουθῇ σταθερῶς κανόνας τινάς, ἐπομένως νὰ μὴ μεταχειρίζεται ἄλλοτε ἄλλους τύπους καὶ ἄλλοτε ἄλλον τρόπον συντάξεως, ὅτε μὲν αἰρόμενος ὑπόπτερος εἰς τὰς ὑπερνεφεῖς κορυφὰς τοῦ ἀρχαίου Ἑλικῶνος, ἄλλοτε δὲ καταπίπτων εἰς τὰ χθαμαλὰ πεδία, ἅτινα γεωργεῖ ὁ ὄχλος πρὸς ὑλικὴν του τροφὴν, ὅτε μὲν ἀντλῶν ἐκ τῆς Κασταλίας ἢ Ἰπποκρήνης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἄλλοτε δὲ ἐκ τῶν ἰλυωδῶν τενυχῶν τοῦ χυδαῖσμοῦ». Μετὰ τὸν Φίλιππον Ἰωάννου, ὁ καθηγητὴς Κυπριανὸς ἀνεκεφαλαίωσεν οὐχ ἥττον ὀρθῶς τοῦ Κοραῆ τὰς ἀνακαινιστικὰς εἰσηγήσεις. «Ἐν τῷ περὶ γλώσσης ἀγῶνι πρῶτος ὁ αἰοιδίμος Κοραῆς εὔρε τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ φαίνεται ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις ὅσον νήφον μεταξὺ μεθυόντων· ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος πολλὰ καὶ μεγάλα εὐηργέτησε τὸ ἔθνος, ὥς δὲ λόγιος εἰργάσθη ὅσον δέκα ἰσχυροὶ ἄνδρες, καὶ ὅλαι αἱ ἐργασίαι του, μεγάλαι καὶ μικραὶ, ἔχουσιν ἀξίαν ὅχι κοινὴν· μεταξὺ τῶν πολλῶν ἃ κατώρθωσεν ἐν τῇ τάξει τῶν λογίων, οἱ περὶ τῆς γλώσσης ἀγῶνες αὐτοῦ καὶ τὰ ἔργα εἶναι τὰ μάλιστα ἀξία θαυμασμοῦ· αὐτὸς πρῶτος ἔκοψε τὴν ὁδὸν, αὐτὸς τὴν ἔστρωσε καὶ αὐτὸς ἀνέβη καὶ ἐβάδισε γενναίως, ἀγωνιζόμενος συνάμα πρὸς τοὺς διαφθείροντας τὸ ἔργον». Πρὸ τοῦ Κοραῆ οὐδεμία σχεδὸν εἰπεῖν ὑπῆρχε γραφομένη ἑλληνικὴ γλώσσα ὅπως οὖν ὁμοιόμορφος· οἱ πλείστοι τῶν λογίων ἔγραφον ἀκόμψως ἀρχαίζοντες ἐν τῇ παλαιᾷ ἑλληνικῇ, ὀλίγοι δὲ ἐν τῇ χυδαίᾳ, εἰ ἔξεστι νὰ ὀνομάσῃ τις χυδαίαν τὴν μίξοβάρβαρον γλῶσσαν, ἥς δοκίμια ὑπάρχουσι παρachteυμένα ἐν τοῖς εἰς Ἑλιδωρον προλεγομένοις. Ἦδὲ ἀπὸ τοῦ 1803 ὑπέδειξεν ὁ Κοραῆς διὰ γενικῶν χαρακτήρων τίνι τρόπῳ ἔπρεπε νὰ μεταρρυθμισθῇ ἡ γραφομένη ἑλληνικὴ γλῶσσα. «Περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου (ἔγραφε τῇ 28 μαΐου 1803 πρὸς τὸν Α. Βασιλείου) ἐπιθυμητὸν ἦτο βέβαια νὰ ὑπεβάλλετο ἡ κοινὴ εἰς τοὺς αὐτοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα μοὶ φαίνεται ἀδύνατον. Νὰ σὲ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, δὲν εἶναι τόση ἡ ἐπιθυμία μου νὰ ἰδῶ τὴν γλῶσσαν ἑλληνίζουσαν, ὅσος εἶναι ὁ φόβος μου μὴ βαρβαρωθῇ ἀκόμη περισσότερον ἀφ' ὅτι εἶναι βάρβαρος. Βλέπεις ὅτι δὲν λείπουν ἀπὸ τὸ γένος ἄνδρες καὶ μὲ προκοπὴν καὶ μὲ ζῆλον, οἱ ὅποιοι διυσχυρίζονται ὅλον τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλαδὴ πρέπει καὶ

νὰ γράφωμεν καὶ νὰ λαλῶμεν, ὡς γράφουσι καὶ λαλοῦσιν οἱ ξυλοφόροι καὶ ὕδροφόροι. Ἡ γνώμη μου βέβαια ἀπέχει μακρὰν ἀπὸ τοιοῦτον σύστημα, καὶ στοχάζομαι ὅτι ἂν ὁ σπουδαῖος ἔχη χρέος νὰ συγκαταβαίνει εἰς τὸ μέτρον τῆς καταλήψεως τοῦ ξυλοφόρου, οὕτω καὶ ὁ ξυλοφόρος πρέπει νὰ προθυμῇται ν' ἀναβαίνει καὶ αὐτὸς ὀλίγον εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνη τὰ λεγόμενα καὶ τὰ γραφόμενα ἀπὸ τὸν σπουδαῖον, καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ συναπαντηθῶσι καὶ οἱ δύο εἰς τὸ μέσον τῆς κλίμακος· ἂν τὸ μέσον τοῦτο εἶναι καλὸν, ἐξηγεῖται εὐκόλῃ καὶ ἡ πλάνη τῶν ὑπερσπισιστῶν τοῦ χυδαῖσμου· ἀλλ' ἂν τὸ ἐπιθυμούμενον εἶναι δυνατόν, δικαίως ἤθελε ἀπορήσει τις, πῶς αὐτοὶ ἀπεπλανήθησαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν· τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα ἔχει σοφίσματος ἔμφασιν, δὲν εἶναι ὅμως σόφισμα. Ἐξέτασον, φίλε μου, χωρὶς πρόληψιν, ὅσα ἕως τὴν σήμερον εἶναι γραμμένα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μόλις εὐρίσκεις ἐν μεταξὺ τῶν δέκα, τὸ ὅποιον δύνασαι νὰ ἀναγνώσῃς χωρὶς ἀηδίαν καὶ νυσταγμὸν· πόθεν τοῦτο; ἐκ τούτου βέβαια, ὅτι οἱ συγγραφεῖς δὲν ἐμελέτησαν τὴν γλῶσσαν μέχρι πᾶσαι εἶναι δεκτικὴ ἑλληνισμοῦ. Εἰς ἐκάστην σελίδα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰς ἕκαστον στίχον γίνεται προφανὴς ἡ ἀπορία καὶ ὁ κλονισμὸς τοῦ νοῦς καὶ τοῦ κλάμου τοῦ γράφοντος· εἰς ἕκαστον στίχον αἰσθάνεσαι μὲ βάρος τῆς ψυχῆς, ὅτι ὁ γράφων ἔπασχε τοῦ δυστυχοῦς Σισύφου τὴν κόλασιν, τὴν ὁποῖαν τόσον θαυμασίως ἐπερίγραψεν ὁ Ὅμηρος... Ἡ σωτηρία τῶν οἰκειοτάτων εἶναι ν' ἀποσχορακίσωμεν καὶ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ὅλας τὰς ξενικὰς λέξεις καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι πολλὰ δύσκολον, ἂν μόνον ὁ καθαριστὴς εἶναι εἰς ἄκρον εἰδημῶν τῆς παλαιᾶς γλώσσης· διότι εἶναι καὶ αὐτοῦ κίνδυνος μὴ ἐκριζώτῃ μὲ τὰ ξιζάνια καὶ τὸν σῖτον· πολλόταται λέξεις εἰς τὸ φαινόμενον ξενικαί, ἀκριβῶς ἐξεταζόμεναι, εἶναι γεννήματα τῆς παλαιᾶς γλώσσης». Ταῦτα διδάσκων ὁ Κοραῆς παρολιθώνει ἐνιαχοῦ καὶ εἰς παρὰκεκινδυνευμένους ἰσχυρισμούς· λ. χ. οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐποίησεν ἐν τῇ παλαιᾷ Ἰᾷδι. «Φυσικὰ ὁ Ὅμηρος ἔπρεπε νὰ γράψῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποῖαν ἐλάλουν οἱ τότε Ἴωνες διὰ νὰ καταλαμβάνεται ἀπ' αὐτοὺς· ἡ γλῶσσα τότε ἦτον ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ σχεδὸν εἰς τὴν αὐτὴν κατὰστασιν εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκεται σήμερον ἡ Γραικικὴ». Ἀλλ' ἡ ὁμηρικὴ διάλεκτος εἶναι μᾶλλον ἀκμὴ ἢ ἀρχὴ γλωσσικῆς ἀναπτύξεως, πολλῶν δὲ πρὸ τοῦ Κοραῆ χρόνῳ, Ζώπυρος ὁ Μάγνης καὶ ὁ Δικαίαρχος ἡξίου «τὴν Ὅμηρου ποίησιν αἰολίδι διαλέκτῳ ἀναγνώσκεσθαι». Εἰς τῆς γλώσσης τὴν διαστροφὴν συνέτεινον καὶ αἱ γινόμεναι τότε μεταφράσεις. «Ἐχομεν

μεταφράσεις, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ τὰς ἀναγνώσῃ; ἄλλαι εἶναι γε-
γραμμέναι τυραννικῶς καὶ ὀλιγαρχικῶς, διότι ἐξελληνίζουσι τὴν γλῶσσαν
τόσον ἄμετρον, ὥσταν νὰ μὴ ᾔτο τὸ ἔθνος συνθεμένον παρ' ἀπὸ λογίους·
ἄλλαι ἐγράφησαν δημοκρατικῶς, ἤγουν ἐξεχουδαῖσαν τόσον τὴν γλῶσσαν,
ὥσταν νὰ μὴν ᾔσαν εἰς τὸ ἔθνος ἄλλοι παρὰ ξυλοφόροι καὶ ὕδροφόροι·
πρέπει· νὰ φεύγῃ τις τὰς ὑπερβολὰς, νὰ μὴ γίνεταί δημοκράτης μῆτε
μῆτε δημοκρατικός τῆς γλώσσης· μῆτε τύραννος τῶν χυδαίων μῆτε δοῦλος
τῆς χυδαιότητος αὐτῶν· κράτει σφιγντὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς τῆς Ἀρι-
δνης τὸν μίτον, καὶ αὐτὸ θέλει σὲ ὀδηγήσει εἰς τὸν λαβύρινθον τῆς
γλώσσης». Ὁ Κοραῆς ἐλέγχει εἰκότως τὸ ὕψος τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλ-
γάρειος ὡς «ἀνώμαλον» καθομολογεῖ δὲ ὅτι τὸ λεκτικὸν τοῦ Νικηφόρου
τοῦ Θεοτόκη εἶναι καὶ ὁμαλώτερον καὶ σαφέστερον. Ἡ πρώτη δημοσία
τοῦ Κοραῆ ἀπόρριψις περὶ διορθώσεως τῆς γλώσσης ἐγένετο ἐν τοῖς
Προλεγομένοις εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, τῷ 1804. «Διορθώσιν ὀνομαζῶ
γλώσσης. ἔχει μόνον τὸν μετασχηματισμὸν διαφόρων βαρβαρομορφῶν λέ-
ξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν πολλῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας
ὡς βαρβάρους σπουδάζουν νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ὅσοι μετὰ
προσοχῆς δὲν ἐρεῦνησαν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης. Διὰ τοῦ παραλληλι-
σμοῦ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας τοῦ ὁποίου δίδω τὸ παράδειγμα, οἱ νέοι
οὔτοι Εὐστάθιοι καὶ τὴν κοινὴν εἰς ὅλους γλῶσσαν θέλουν κανονίσει, καὶ
τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς εὐκολωτέραν καὶ ἐντελεστέραν θέ-
λουν καταστήσει. Καιρὸς εἶναι ν' ἀφήσωμεν τὰ πολυθρύλητα Διαβατικὰ
καὶ τὰ Συγκείμενα εἰς τοὺς διαβάντας καὶ κειμένους καὶ ν' ἀρχήσωμεν
νέαν ζωὴν. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ πόσον εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνῃ
τὴν ἀρχομένην τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἀναγέννησιν ἡ εἴδησις τῆς ἑλλη-
νικῆς γλώσσης· ἐν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ νὰ εὐκολύνῃ τις τὴν μάθησιν αὐτῆς
εἶναι καὶ τὸ νὰ τὴν παραβάλλῃ, ὅταν τὴν παραδίδῃ, μετὰ τὴν κοινὴν
ταύτην γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐθελάσαμεν μετὰ τὸ μητρικὸν γὰλ. Ὅσον
καὶ ἂν ἐβαρβαρώθῃ, αὐτὴ σώζει πολλὰς λέξεις ἑλληνικάς, πολλὰ λεί-
ψανα τῆς ἀρχαίας γλώσσης, λείψανα σεβάσμιμα. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα,
σιμὰ τῶν πολλῶν ἄλλων αὐτῆς προτερημάτων, ἔχει καὶ ποίαν ἐξαίρετον
γοητείαν, διὰ τῆς ὁποίας ἔχει μόνον μαλακῶνει τὰ ἥθη τῶν νέων, ἀλλὰ
καὶ τὰ κάμνει σεμνότερα καὶ σωφρονέστερα. Εἶναι πρᾶγμα σπάνιον νὰ
καταδουλωθῇ εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ὡς ἀνδράποδον, ὅστις ἐφθασε
μίαν φορὰν νὰ πῇ εἰς κόρον τὸ ποτήριον τῆς μαγίσσης ταύτης τῶν
Ἑλλήνων γλώσσης. Τὰ ἔθνη τότε μόνον ὀνομάζονται φωτισμένα, ὅταν

φέρωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τελειότητα. Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ἔργα-
λεῖον, μὲ τὸ ὅποιον ἡ ψυχὴ πλάττει πρῶτον ἐνδιαθέτως, ἔπειτα προσφέρει
τοὺς λογισμούς της. "Όταν τὸ ἐργαλεῖον ᾗναι ἀνακόνητον, ἰωμένον, ἢ
κακὰ κατασκευασμένον, ἀτελὲς ἐξ ἀνάγκης μένει καὶ τὸ ἔργον τοῦ τε-
χνίτου». Ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς κατακρίνει τοὺς μιξελληνίζοντας,
εἶτα δὲ προστίθουσιν. «Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πλέον ἀναπαλλοτρι-
ωτα τοῦ ἔθνους κτήματα. Ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦτο μετέχουν ὅλα τὰ μέλη
τοῦ ἔθνους μὲ δημοκρατικὴν, νὰ εἶπω οὕτως, ἰσότητα. Κάνεις, ἔσον ἤθε-
λεν εἶσθαι σοφός, οὐτ' ἔχει, οὔτε δύναται ποθεν νὰ λάβῃ τὸ δικαίωμα νὰ
λέγῃ πρὸς τὸ ἔθνος «οὕτω θέλω νὰ λαλῇς, οὕτω νὰ γράψῃς». "Όστις,
ἐπαγγελλόμενος νὰ γράψῃ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μακρύνεται τόσον
ἀπὸ τὸν κοινὸν τρόπον τοῦ λέγειν, ἐκείνος ζητεῖ πρᾶγμα, τὸ ὅποιον οὐτ'
ὁ σκληρότατος τύραννος δὲν εἶναι καλὸς νὰ κατορθώσῃ. Γυμνώνει ἀπὸ
τὰ ὑπάρχοντά του τὸν πολίτην ὁ τύραννος, δύναται καὶ τέκνα καὶ γυ-
ναῖκα νὰ τοῦ ἐπάρῃ, ἐμπορεῖ νὰ τὸν ἐξορίσῃ, ἢ καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ·
ἀλλὰ δὲν ἐμπορεῖ νὰ τοῦ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν· αὐτὴν λαλεῖ εἰς τὴν
πατρίδα του, αὐτὴ τὸν συνοδεύει καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν. Μόνος ὁ καιρὸς
ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταβάλλῃ τῶν ἔθνων τὰς διαλέκτους καθὼς με-
ταβάλλει καὶ τὰ ἔθνη· καὶ ὅστις πρὶν τοῦ καιροῦ σπουδάζει μὲ τὴν
βίαν νὰ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν, εἰς αὐτὸν δύναται τις νὰ προσαρμόσῃ ὅ,τι
ἔλεγεν ὁ ταλαίπωρος Αἴμων πρὸς τὸν τυραννικὸν αὐτοῦ πατέρα. Ἰσως
ἤθελέ τις νομίσει ὅτι ἀντιφάσκω αὐτὸς εἰς ἑμαυτὸν, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου
ἔλεγον, ὅτι πρέπει νὰ διορθώσωμεν καὶ νὰ καλλύνωμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν
γλῶσσαν, τώρα δὲ φαίνομαι τρόπον τινὰ ὅτι θέλω νὰ τὴν γράφωμεν,
καθὼς τὴν λαλεῖ ὁ χυδαῖος λαός. Τοιαύτη βεβαίως δὲν εἶναι ἡ γνώμη
μου. Ἐὰν τὸ νὰ μακρύνεται τις ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ λέγειν συνήθειαν
τόσον, ὥστε νὰ γίνεταί ἀσαφὴς εἰς τὴν διάνοιαν καὶ παράξενος ὁλότελα
εἰς τὴν ἀκοήν, εἶναι τυραννικόν, τὸ νὰ χυδαίῃ πάλιν τόσον, ὥστε νὰ
γίνεταί ἀηδὴς εἰς ἐκείνους ὅσοι ἔλαβον ἀνατροφὴν, μὲ φαίνεται δημα-
γωγικόν. "Όταν λέγω ὅτι ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ ἔθνος ὅλον μὲ
δημοκρατικὴν ἰσότητα, δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀφήσωμεν τὴν μόρφωσιν
καὶ δημιουργίαν αὐτῆς εἰς τὴν ὀχλοκρατικὴν φαντασίαν τῶν χυδαίων.
"Ο ὄχλος εἶναι πανταχοῦ ὄχλος· καὶ ἂν εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη καὶ εἰς
τοὺς φωτισμένους αἰῶνας ἦτον «ἄγροικον, δύσκολον καὶ ὑπόκωφον γε-
ρόντιον» ὡς ἔλεγεν ἓνας ἀπὸ τοὺς Κωμικοὺς, εἰς τοὺς δυστυχεῖς
αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος ἐκκωφοῦται καὶ μωραίνεται παντάπασιν. "Όθεν

οὕτε δίκαιον εἶναι νὰ κολλακεύωμεν τὸν χυδαῖσμον τοῦ γεροντίου τούτου, καὶ νὰ τὸν μεταχειρίζωμεθα ὡς κανόνα τῆς γλώσσης. Ἐὰν δὲν ἔχωμεν τὸ δικαίωμα τῆς τυραννικῆς προσταγῆς «οὕτω θέλω νὰ λαλήῃς», ἔχομεν ἐξ ἁπαντος τὸ δικαίωμα τῆς ἀδελφικῆς συμβουλῆς, «οὕτω πρέπει νὰ λαλήωμεν». Γράφωμεν, ἤθελεν εἰπεῖ τις, διὰ τοὺς ἀμαθεῖς, καὶ πρέπει νὰ συγκαταβαίνωμεν εἰς τὴν κατὰληψιν αὐτῶν· ἀλλὰ μόνοι οἱ σπουδαῖοι χρεωστοῦν νὰ συγκαταβαίνωσιν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς; μὴ δὲν ἔχουν κ' ἐκεῖνοι χρέος νὰ συναναβαίνωσιν ἐλπίγον εἰς τοὺς σπουδαίους; . . . Οἱ λόγοι τοῦ ἄνδρος τοῦ ἔθνους εἶναι φυσικὰ οἱ νομοθεταὶ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν λαλεῖ τὸ ἔθνος· ἀλλ' εἶναι (πάλιν τὸ λέγω) νομοθεταὶ δημοκρατικοῦ πράγματος. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ἡ διόρθωσις τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἡ γλώσσα εἶναι κτῆμα ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ κτῆμα ἱερόν. Ὅθεν πρέπει νὰ ἀνακαινίζεται μὲ εὐλάβειαν καὶ ἡσυχίαν, καθὼς ἀνακαινίζονται τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, καὶ ὅχι μὲ τὴν θορυβώδη καὶ τυραννικὴν αὐθάδειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑψώθη τῆς Βαβέλ ὁ πύργος».

Μετὰ τὴν τύπωσιν τοῦ πρώτου τόμου τῶν Αἰθιοπικῶν τῶν Ἡλιοδώρα, ἐπιστέλλει ὁ Κοραῆς κατ' ἰδίαν πρὸς τὸν Α. Βασιλείου συμπληρωτικὰς τινας ἐξηγήσεις. «Μία ἰδέα (γράφει τῇ 6 αὐγούστου 1804) μὲ ἦλθε περὶ τῆς γλώσσης καὶ μὲ κακοφαίνεται ὅτι δὲν ἤμην εἰς καιρὸν νὰ τὴν βάλω εἰς τὸ προοίμιον τοῦ Ἡλιοδώρα. Ἰδὲ ἂν σὲ φαίνεται καλῇ. Νομίζω ὅτι ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης εἶναι συγγενὴς νόσος τῆς διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν καὶ κατὰ τοὺς ἱπποκρατικούς κανόνας ζητεῖ καὶ συγγενῇ καὶ παρομοίαν θεραπείαν». Τοιοῦτό τι μέχρι τινὸς ἀπεφῆναιτο πρὸ τοῦ Κοραῆ ὁ ῥωμαῖος φιλόσοφος Σενέκας ἐν τῇ πολυθρυλήτῳ ἐπιστολῇ «περὶ τῆς μεγάλης ῥοπῆς, ἣν τὰ τε δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά ἦθη ἔχουσιν ἐπὶ τὴν ῥητορικὴν καὶ τὰ γράμματα καθόλου». Ὡς τὰ ἔργα παντὸς ἀνθρώπου συμφωνοῦσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, «οὕτω τὸ ὕψος καὶ ἡ γλώσσα εἶναι, κατὰ τὸν Σενέκαν, εἰκὼν πιστοτάτη τῶν δημοσίων ἡθῶν». Ἀνεπαισθήτως ἀνελίσσει ὁ Κοραῆς ἐπὶ τὸ πληρέστερον τοῦ ῥωμαίου φιλοσόφου τὴν διδασκαλίαν. «Ὅταν διαφθέρῃ τὸ ἔθνος τὰ ἦθη του, ὁ σοφὸς νομοθέτης θέλων νὰ ἀναμορφώσῃ τοὺς συμπολίτας του δὲν δίδει οὔτε δύναται νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀρίστους νόμους, ἀλλὰ τοὺς δυνατοὺς ἀρίστους, ὡς τὸ εἶπε ῥητῶς ὁ Σόλων πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κατέκρινον τοὺς νόμους του, διατί τοῦτο; ὅτι εἰς τοιαύτην κατάστασιν τοῦ ἔθνους φυσικὰ οἱ θεμαγωγοὶ καὶ δημοκόλακες εἶναι πολλοί, καὶ τὸ ἐφθαρμένον ἔθνος περισσότερον ἀκούει τοὺς κολλακεύοντας τὰ πάθη του, παρὰ τοὺς

ιατρεύοντας, καθὼς πάλιν τὸ ἔλεγεν ὁ Σόλων «τό τε γὰρ θεῖον καὶ οἱ νομοθέται οὐ καθ' ἑαυτὰ δύνανται ὀνῆσαι τὰς πόλεις, οἱ δὲ αἰεὶ τὸ πληθὺς ἄγοντες ὅπως ἂν γνώμης ἔχωσι». Πῶς λοιπὸν νὰ τολμήσῃ νὰ προσφέρῃ τὸ στόμα τοῦ χρηστοῦ νομοθέτου νόμους ἀρίστους; ὅποτεν κινδυνεύῃ νὰ μὴ εἰσακουσθῇ μήτε εἰς τοὺς δυνατοὺς ἀρίστους; Νομοθετεῖ λοιπὸν τοὺς δυνατοὺς ἀρίστους, ὅχι ὡς διόρθωσιν ἀλλ' ὡς προπαρασκευῇν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἐλπίζομένην εἰς τὸ ἐξῆς διόρθωσιν, καθὼς καὶ οἱ ἱατροὶ προπαρασκευάζουσι τὸ ἀκάρτερον σῶμα μὲ πολλὰ ἄλλα ἐλαφρότερα καὶ μαλακτικὰ ἐπιτήδεια, πρὶν δώσωσιν εἰς αὐτὸ τὸ καθάρσιον. Ἄν ζητήσῃ νὰ δώσῃ τοὺς ἀρίστους, χαρὰ μεγάλη διὰ τοὺς θυμαγωγούς, ἐπειδὴ εὐρίσκουσιν εὐλογόφαντ' ὑπόφασιν νὰ τὸν συκοφαντήσωσιν ὡς τύραννον καὶ νὰ φράξωσι τοιοιτοτρόπως τὰς ἀκοὰς τοῦ ὄχλου καὶ εἰς τοὺς δυνατοὺς ἀρίστους νόμους. Προσάρμοσον ὅλην αὐτὴν τὴν θεωρίαν εἰς τὴν φθορὰν τῆς γλώσσης καὶ μόνῃ ἢ προσαρμογῇ αὕτῃ θέλει εἶσθαι ἱκανὴ νὰ σὲ χειραγωγῇ εἰς τὸ ἐξῆς, χωρὶς νὰ ἔχῃς χρεῖαν ἀπὸ ἄλλους κανόνων». Ἡ καθωμικημένη γλώσσα εἶναι βάρβαρος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοσοῦτον βάρβαρος ὥστε νὰ μὴ ᾔται δεκτικὴ καθάρσεως. Ὁ Κοραῆς, μεταφράσας αὐτοσχεδῶς εἰς τὸ κοινὸν ἰδιῶμα μίαν σελίδα ἐκ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Τακίτου, ἐπέισθη ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ ὁ Τάκιτος εἰς τὴν θημῶδη γλώσσαν πολλῶν σαφέστερον ἢ ὅπως ἐν τῇ περιωνύμῳ ἰταλικῇ μεταφράσει τοῦ Davanzati. «Ἡ γλώσσα, ἂν καὶ βαρβαρωθεῖσα, δυνατόν εἶναι νὰ καλλωπισθῇ, ἂν ἐπιτύχῃ νομοθέτας λελογισμένους· τοιοῦτους ἐνομάζω ὅσοι μετὰ τῆς φυσικῆς κρίσεως τοῦ καλοῦ ἔχουσι καὶ ἱκανὴν εἰδῆσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ πολλῶν ἄλλων γλωσσῶν (ἐν πρώτοις τῆς λατινίδος) καὶ πρὸς τούτοις ἔκαμαν καὶ μελέτην ἀρκετήν, καὶ περιειργάσθησαν μὲ σκέψιν τὰς ἀνωμαλίας ὧν τῆς γλώσσης καὶ τὰ γενέθλια τῶν τοιούτων ἀνωμαλιῶν. Πῶς θέλεις νὰ θεραπεύσῃ πάθος ὁ ἱατρός, ὅταν δὲν ἐξεύρῃ μήτε τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους μήτε τὸν τόπον εἰς τὸν ὅποιον προσκαθέζεται καὶ ἐνδομυχεῖ τὸ πάθος; Ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐλληνικῆς τὰ προτερήματα ἔχει πολλὰ καὶ ἡ σημερινὴ τῶν Γραικῶν, καὶ θέλει ἀποκτήσῃ περισσότερα, ἂν δὲν τὴν διαστρέψωσιν οἱ Φικιάσται καὶ νομοθέται τῆς». Ὁ Βασιλείου παρεκάλει τὸν Κοραῆν νὰ συντάξῃ γραμματικὴν, οὗτος δὲ ἀπεκρίνετο. «Σὲ βεβαιῶ, φίλε μου, ὅτι εἶναι πολλοὶ χρόνοι ἀφ' οὗ ἤρχισα νὰ μελετῶ τὴν γλώσσαν καὶ εἴμαι ἔτι τόσον ἀτολμος ὥστε εἰς πολλότατα δὲν ἐξεύρω μήτε τί νὰ συλλογισθῶ μήτε τί νὰ εἶπω· ἐπειτα μὲ λέγεις «φικιάσε γραμματικὴν»». Τὸ κοινόν

ιδίωμα δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητον ὡς πρεσβεύουσιν οἱ μωροί. «Ἐγὼ ὡς ἀξίωμα ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον σκέψιν (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῇ 2 φεβρουαρίου 1805) ὅτι ἡ τελείωσις τῆς πεζῆς ταύτης καὶ καταφρονουμένης ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους γλώσσης εἶναι ἀναγκαιότερα εἰς τὴν ἀκριβῆ καταλήψιν τῆς ἑλληνικῆς ἀφ' ὅ,τι εἶναι ἡ εἶδησις τῶν διαλέκτων Δωριῶς, Αἰολίδος καὶ Ἰωνικῆς. Δὲν ἤθελε λογισθῇ μωρὸς ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐξεύρει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, χωρὶς νὰ σπουδάσῃ ὅλας τῆς τὰς διαλέκτους; Μωρότερον κρίνω τὸν καυχώμενον νὰ τὴν ἐξεύρῃ καλῶς, ἐὰν δὲν ἔκαμε σκέψιν εἰς τὴν πεζὴν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν. Ὁσον μωροὶ ἤθελαν εἶσθαι οἱ ἐξουθενηταὶ τῆς κοινῆς γλώσσης, δὲν ἐμποροῦν νὰ τῆς ἀφαιρέσωσι τοῦτο, ὅτι εἶναι καὶ αὕτη τοῦλάχιστον μία διάλεκτος (!) τῆς ἑλληνικῆς, καὶ διάλεκτος ἀναμφιβόλως ἡ πλουσιωτέρα, ἐπειδὴ ἔχει τόσα συγγράμματα εἰς καιρὸν ὅταν ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴν δὲν ἔμειναν πλὴν ὀλίγα τινά, καὶ ἀπὸ τὴν δωρικὴν καὶ αἰολικὴν ἔτι ὀλιγώτερα. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶναι νόστιμος διατριβὴ ν' ἀναγινώσκῃ τις τὸν Ἑρωτόκριτον καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐξαμβλώματα τῆς ταλαιπώρου Ἑλλάδος, ἀλλ' ὅστις ἀγαπᾷ τὴν εὐειδεστάτην δέσποιναν, δὲν πρέπει ν' ἀμελῇ νὰ κολακεύῃ καὶ τὴν δυσειδῆ θεράπαιναν, ἐὰν ἡ πρὸς τὴν δέσποιναν εἰσοδος εὐκολύνεται ὅπωςδῆποτε δι' αὐτῆς». Ὁ Κοραῆς οὐδαμῶς ἀποκρύπτεται τὴν ἀθλίαν τοῦ κοινοῦ ιδιώματος κατὰστασιν. «Εὐρέθημεν κατ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (ἔγραφε τῇ 26 μαρτίου 1805), εἰς τὴν ὁποίαν ἡ γλῶσσα εἶναι συμπεφυρμένη κατὰ τὴν παροιμίαν, ὡς τῆς τρελλῆς τὰ μαλλία. Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι καθὼς συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ νέα, νὰ ἀλογιστήσωμεν ὅλοι πολλὰ, πρὸ τοῦ νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ ὀρθῶς συλλογίζεσθαι. Ἐπειτα εἶναι καὶ γελοῖον πρᾶγμα νὰ φιλονεικῇ τις καὶ νὰ ἰσχυρίζεται περὶ πράγματος, τὸ ὅποιον μέλλει νὰ κριθῇ κατὰ τὸ 1950 ἔτος, καιρὸν, κατὰ τὸν ὑπολογισμόν μου, ὅτε θέλει διδασθῇ εἰς γραικικὸν θέατρον ἡ πρώτη καλὴ κωμῳδία ἢ τραγωδία». Προέβλεπεν ἤδη ὁ Κοραῆς ὅτι ξενικαὶ φράσεις καὶ συντάξεις ἐμελλον νὰ διαστρέψωσιν ἔτι μᾶλλον τῆς ἐθνικῆς γλώσσης τὴν ἰδιότυπον φυσιογνωμίαν. «Οἱ ἰταλισμοὶ καὶ γαλατισμοὶ πολιορκοῦσιν ἀπανταχόθεν τὴν δυστυχεστάτην ἡμῶν γλῶσσαν· καὶ μήτ' ἐγὼ δὲν δύναμαι μήτε νὰ κρίνω μήτε νὰ προβλέψω πῶς ἔχει νὰ καταντήσῃ ἡ βαβυλωνιακὴ αὕτη σύγχυσις. Ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν σπουδάζομεν νὰ καλλύνωμεν καὶ νὰ διορθώσωμεν εἶναι θυγάτηρ ὀρφανὴ καὶ δυστυχὴς ἄλλης γλώσσης εὐτελεστεράς, πρέπει νὰ προθυμούμεθα (ὅσον εἶναι δυνατόν, λέγω πάλιν,

χωρίς βίας) ν' ἀναπληρῶμεν τὰ ἐλλείμματά της ἀπὸ τὰ μητρικά της πλούτη, καὶ ὅχι νὰ μιμνήμεθα τὰς φρασιολογίας καὶ συντάξεις τῶν ἀλλοτριῶν ἔθνων. Ἀρκούν ὅσα αἵσχη ἐπροσκόλλησεν ἀπὸ τὰ ξένα ἔθνη ἡ δυστυχία καὶ βρβαρότης τοῦ γένους εἰς αὐτήν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἀνὼμυλος ἰταλισμὸς τοῦ ὁ πο οὐ». Ὁ Κοραῆς ἐνόμιζεν ὅτι τὸ κατάρκτον τοῦτο ὁ πο οὐ, ὅπερ ἐδήλου συγκεχυμένως πάντα τὰ γένη, πάντας τοὺς ἀριθμούς, πάσας τὰς πτώσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀντωνυμίας, πρὸς δὲ τούτοις εἶχε καὶ σημασίαν τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ ἐπιρρήματος, ἐνόμιζεν, λέγομεν, ὅτι ὁ ἀληθὴς οὗτος Πρωτεύς δυσχερῶς πάνυ θὰ ἐξεφύριζοτο ἐκ τῶν σπλάγγων τῆς δημώδους γλώσσης.

Ψέγων τὸ ψυχρὸν καὶ ἀνέραστον ὕψος τῶν φιλοχυδαίστων οὐδὲν ἤτιον ἢ τὸ μιξοσόλοιον λεκτικὸν τῶν λεγομένων καθαριστῶν, ὁ Κοραῆς εἰσηγείται πολλὰ τοῦ σωτηρίου ὑποθήκας περὶ τῆς διαπλάσεως τῆς γλώσσης. «Ἡ μόρφωσις τῶν γλωσσῶν» (ἔγραφε τῇ 1 μαΐου 1805) κρέμαται ἀπὸ διαφόρους καὶ ἀλλοκότους περιστάσεις. Ὅλιγον τι ἀρκεῖ νὰ κλίνη εἰς τὸ ἓν ἢ εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς πλάστιγγα· ἀλλ' ἂν οὐ μίαν φορὰν ἢ ῥοπή γίνῃ, δὲν ἐμπορεῖ πλέον νὰ τὴν ἀλλὰξῃ ὀλίγων τινῶν δυνάμεις, διότι ἡ ρωνὴ καὶ ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ρωνὴ καὶ γλώσσα Θεοῦ. Ἔσο βέβαιος ὅτι καὶ τὴν δοτικὴν καὶ τὰ ἀπαρέμματα καὶ ἄλλα τῆς παλαιᾶς γλώσσης ἰδιώματα πολλὰ ἐπεθύμουν, καθὼς ἐπιθυμεῖς καὶ σὺ, νὰ ἀποκατασταθῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν, διότι ἤθελαν δώσει εἰς αὐτὴν τόνον καὶ ψυχὴν περισσοτέρην· ἀλλ' ὅταν στοχασθῶ ὅτι γράφων, γράφω ὅχι διὰ μόνους Ἀλεξάνδρους καὶ Πασχάλιους (ὁ Πασχάλιος Βασιλεῖου ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου) καὶ ἄλλους τινὰς ὀλίγους τοιοῦτους, ἀλλὰ πρῶτον καὶ διὰ τὸν Α, Β, Γ, Δ καὶ τοὺς λοιποὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι τὸ μέγα μέρος τοῦ ἔθνους, ἔπειτα καὶ δι' ὀλίγους τινὰς, οἱ ὅποιοι κολακεύουσι (δὲν ἐξεύρω διατί) τὴν χυδαίότητα τοῦ ἔθνους· ὅταν (λέγω) συλλογισθῶ ταῦτα, δοκιμᾶζω νάγκην καὶ σχεδὸν νέκρωσιν καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ εἰς τὴν χεῖρα. Ἀλλ' ὅπως ἂν ᾔναι τὸ πρᾶγμα, τὸ ὃν ἢ φαινόμενον τοῦτο καλὸν ἐσπούδακα πολλὰ καὶ νὰ τὸ κατορθώσω μὲ τὰς δοτικὰς καὶ μὲ τὰ ἀπαρέμματα καὶ δὲν ἐστάθην ποτὲ καλός. Διατί; διότι (πάλιν τὸ λέγω) ἂν δὲν πρέπη νὰ κολακεύωμεν τοῦ ἔθνους τὴν χυδαίότητα, δὲν πρέπει ὅμως πάλιν νὰ μακρυνώμεθα τόσον πολὺ ἀφ' ὅτι ἐσυνεθίσαν παιδιόθεν ν' ἀκούωσι τὰ αὐτὰ του. Εἰς τοιαύτας λοιπὸν περιστάσεις τί ἄλλο μένει εἰς τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους παρὰ τὴν μέσσην ὁδὸν, ἥγουν μακρὰν καὶ τοῦ χυδαϊσμοῦ, διότι

εἶναι πιθανόν ὅτι οὔτε οἱ Πλάτωνες οὔτε οἱ Ἰσοκράται δὲν ἔγραφον ὡς οἱ κωπηλάται τῶν Ἀθηναίων, μακρὰν καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ μακαρονισμοῦ, διότι ὡσαύτως πιθανόν εἶναι ἔτι καὶ οἱ Πλάτωνες καὶ οἱ Ἰσοκράται ἔγραφον εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλαμβάνωνται καὶ ἀπὸ τοὺς κωπηλάτας. Θέλεις τὴν δοτικὴν; «κἀγὼ νῆ τοὺς Θεοὺς» τὴν ἐπιθυμῶ πολὺ· ἀλλ' ὁ τρόπος τοῦ νὰ τὴν υἱοθετήσῃς εἰς τὸ ἔθνος, καὶ νὰ κατασιγάσῃς τοὺς γλωσσοφκιάστας τοῦ ἔθνους, δὲν εἶναι νὰ τὴν μεταχειρίζεσαι κατακόρως, μήτε ν' ἀρχίσῃς τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης ἀπ' αὐτὴν, ὅποτεν εἶναι ἄλλα τόσα, τῶν ὁποίων ἡ διόρθωσις εἶναι ἀναγκαιότερα καὶ πλεον εὐπαράδεκτος... Τὸ μισοτόλοικον ἢ μακαρονιστικὸν τί ἄλλο εἶναι παρὰ πορνικὴ καὶ ἀσελγὴς ἐπικώμασις εἰς τὴν ἐπαφρόδιτον γλώσσαν τῶν προγόνων;» Ὅμοια σχεδὸν ἢ παραπλήσια πρὸς τὰ τοῦ Κοραῆ ἔγραφε πρὸ τεσσαράκοντα καὶ περὶ πλεον ἐνιαυτῶν ὁ ἐν τῇ Ἀθήνῃσι Πανεπιστημίῳ διδάξας γερμανὸς ἀρχαιολόγος Λουδοβίκος Ῥύσιος. «Ἀπαράμιλλα ἀρχέτυπα ἀχραιφνεστάτου γλωσσικοῦ ἰδιώματος πρόκεινται ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, Θεουκιδίδῃ, Πλάτῳ, Ξενοφῶνι· ἀλλ' ἄρα γε ἐπῆλθε τοῖς ἀρχαίοις νὰ ἀξιώσωσιν ἵνα καὶ οἱ σύγχρονοι ναυβάται, οἱ σκοροδοφάγοι Ἀθηναῖοι, ὁ θρανίτης λεῖως τοῦ Ἀριστοφάνους, λαλῶσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἣν ἔγραφον οἱ ἀμίμητοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι; Εἶναι ποτε δυνατόν νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμέραν βίῳ αὐτὸς ὁ Θεουκιδίδης, ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν ἐλάλουν οὕτω ἀστείως, κομψῶς καὶ χαριέντως, ὡς ἔγραφον ἐν τοῖς βιβλίοις; Περὶ τοῦ κυρίως δῆμου τῶν Ἀθηναίων ὁ Ξενοφῶν ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ ἀμιγής. Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένη ἐξ ἀπάντων τῶν ἑλληνικῶν καὶ βαρβάρων». Ἐπὶ πᾶσι φυλάττεται ὁ Κοραῆς νὰ μὴ ὑποληφθῇ ὡς ἐπαγγελλόμενος τὸν νομοθέτην τῆς γλώσσης. «Ἔσο βέβαιος ὅτι δὲν εἶμαι τόσο ἀνόητος ὥστε νὰ φαντασθῶ νομοθέτης τῆς γλώσσης· ἀλλὰ κάμνω τοῦτον τὸν στοχασμὸν ὅστις μὲ φαίνεται ἀποδεικτικὸς. Ἐὰν ἐγὼ, ὅστις ἔκαμα σκέψιν ὀλίγην εἰς τὰ περὶ τῆς γλώσσης, λανθάνωμαι (καὶ λανθάνωμαι ἀναμφιβόλως εἰς πολλὰ καὶ ἀπορῶ ἀκόμη εἰς περισσότερα) πόσω μάλλον κινδυνεύουν νὰ πλανηθῶσιν ὅσοι μήτε καθ' ὑπνοὺς ἐφαντάσθησαν μήθ' ὅτι εἶναι δεκτικὴ διορθώσεως ἡ γλῶσσα, μήτε πῶς πρέπει νὰ διορθωθῇ. Ἐὰν αὐτοὶ ἢ δὲν πλανῶνται ἢ πλανῶνται ὀλιγώτερον, παρ' ἐμὲ, οὐαὶ εἰς ἐμέ». Ἡ ἑλληνισμὸς ἑλληνικοῦ λεξικοῦ μέχρι τινὸς τελείου, ἦτο φυσικὸν ἀκολούθημα τῆς τότε καταστάσεως τοῦ γένους. «Ἐντελὲς λεξικὸν χρειάζεται χρόνους πολλοὺς

καὶ συνδρομὴν τριῶν ἢ τεσσάρων λογίων ἀνδρῶν· τοῦ μετοπώρου οἱ καρποὶ δὲν συλλέγονται τὸ ἔαρ· ἡμεῖς εἴμεθ' ἀκόμη εἰς τὴν ἀνοιξιν τῆς ἀναγεννήσεως· ἐκίνησεν ὀλίγον τὰ νεναρχωμένα ἡμῶν μέλη ὁ ἥλιος τοῦ μαρτίου, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐπύρυσεν ἀκόμη ἱκανῶς». Τοῦτου ἕνεκα καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ξένων πονημάτων ὅσα μεθρημνεύοντο εἰς τὴν ἑλλη- νικὴν, ἦσαν φαύλως καὶ ἀτέχνως ἡρμηνευμένα. «Λυπεῖσαι ὑπὲρ τὸ πρέ- πον (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῇ 17 ἰουνίου 1807 πρὸς τὸν Α. Βασιλείου) περὶ τῆς δυσκολίας, τὴν ὅποιαν ἀπαντᾷ εἰς τὰ πειράματα τῶν μετα- φράσεων. Μάθε ὅτι κ' ἐγὼ τοιαύτην δοκιμάζω καὶ ἄλλοι σφώτεροι παρ' ἐμὲ τοιαύτην θέλουν δοκιμάσει. Τὸ σφάλμα εἶναι τῆς γλώσσης ἢ ὅποια εἶναι ἀκόμη ἀγνακτος καὶ ἀκαμπτος εἰς τὴν θέλησιν τοῦ γράσαντος ὡς ἀδέφητον δέσμα, καὶ μὴν ἀπελπιζέσαι. Τοῦτο μόνον ἴσως πρέπει νὰ λυπώμεθα, ὅτι δὲν ἐγεννήθημεν πεντήκοντα χρόνους βραδύτερον· ἀλλ' ἔπασεν εἰς ἡμᾶς τὸ ἀηδέστατον ἔργον τῆς γνάψεως καὶ ἦτον γραμμένον εἰς ἡμᾶς νὰ τὴν προφικίσωμεν, διὰ νὰ τὴν παραδώσωμεν εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς εὐκολωτέραν νὰ τελειωθῇ. Ἀλλ' ὅμως πάλιν διὰ τί νὰ λυ- πώμεθα; Λέγει πολλὰ φρόνιμα ὁ Ἐπίκτητος ὅτι εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ παρόντος βίου εἴμεθα ὅλοι ὑποκριταὶ ἄλλος ἄλλου δράματος (rôle)· ἀλλ' ὁ μοιράζων τὰ δράματα εἶναι ἄλλος· καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν μένει παρὰ νὰ ὑποκριθῶμεν καλῶς τὸ δοθέν. . . . Ἡ δὲν κατανοεῖς ἀπὸ τοῦτο, διὰ τί οἱ πρὸ ἡμῶν ἔφυγον ὡς θάνατον τὸ νὰ γράψωσιν εἰς τὴν κοινὴν γλώσ- σαν; Ἐπλανήθησαν ὅμως πολὺ, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν φεύγοντες τὸν καπνὸν, ἔπασαν εἰς τὸ πῦρ, ἐπειδὴ ἔγραψαν τοιαῦτα, ὅποια καὶ ἔπαυσαν σχεδὸν νὰ ἀναγινώσκωνται, ὅποταν, ἂν ἐκαλλιέργουν τὴν κοινὴν, ἥθελαν εὐκολύνει πολλὰ εἰς ἡμᾶς τὴν περαιτέρω καλλιέργειαν αὐτῆς. Ὅ,τι λοιπὸν δὲν ἔκαμαν ἐκαῖνοι δι' ἡμᾶς, ἃς σπουδάζωμεν ἡμεῖς νὰ τὸ κο- πιώσωμεν διὰ τοὺς μεθ' ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι εὐτυχέστεροι παρ' ἡμᾶς, δὲν θέλουν ὅμως ἀχαριστήσῃ εἰς τοὺς κόπους ἡμῶν».

Χαλεπὸν δυστύχημα, κατὰ τὸν Κοραῆν, ὅτι ἅμα ἤρξαντο οἱ Ἑλ- ληνες συναισθιζόμενοι τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην τῆς διαμορφώσεως τοῦ γραφομένου λόγου, καὶ ἐξέφυσαν δύο ἀντίπαλοι μερίδες, ἡ τῶν χυδαί- στων καὶ ἡ τῶν ἀρχιζόντων. «Τὸ κακὸν εἶναι (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῇ 17 αὐγούστου 1811) ὅτι μόλις ἄρχισε νὰ κινήται τὸ ἔθνος εἰς μόρφω- σιν τῆς φωνῆς του καὶ ἀνεβλάστησαν δύο φατρίαι, ἡ μίαν κλίνουσα εἰς τὸ ὀλιγαρχτικὸν καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ὀλιγαρχικόν. Τὸ σύστημα τῶν ὀλιγαρχικῶν εἶναι ἀπλούστατον, ἐπειδὴ εἰς ἓνα μόνον σκοπὸν

*

ἀποβλέπει, ὥς καὶ εἰς τὰς κακὰς πολιτείας, τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ὄχλου. Τὸ ὀλιγαρχικὸν ἐξεναντίας εἶναι πολυκέφαλος ὕδρα. Ἐχει τὴν ὀλιγαρχικὴν του φατρίαν ὁ Παπαδοῦκας (Νεόφυτος Δούκας)· ζητεῖ νὰ συγκροτήσῃ ἄλλην ὁ Ἑρμογράφος (Ἀνθίμος Γαζής)· συμπεραίνω ἀπὸ γραφόμενά τινα ὅτι καὶ ἡ Βουκουρεστιανὴ Ἀκαδημία διυσχυρίζεται καὶ αὐτὴ νὰ δώσῃ νόμους εἰς γλῶσσαν, ἥτις ἀκόμη δὲν ἔλαβε τοὺς ἀθηναίους τῆς νομοθετίας, ὅποιοι εἶναι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ κλασσικοί. Καμμίαν ἡμέραν θέλεις ἰδεῖν καὶ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, κρίνουσαν καὶ αὐτὴν, ἂν πρέπη νὰ λέγωμεν τραβῶ (traire) ἢ σύρω. Τὸ νόστιμον δὲ εἶναι ὅτι τὸ τραβῶ εὐρίσκεται καὶ εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν μετάρρασιν τοῦ Θουκυδίδου (ὑπὸ Νεόφυτου Δούκα), εἰς τὴν ὅποιαν ὁ μεταφραστὴς φοβούμενος μὴ τὸ ὀργίζομαι τοῦ συγγραφέως δὲν εἶναι σαφές, τὸ ἐρμήνευσε μὲ τὸ σαφέστατον εἰς ὅλους χαλεπῶν! ». Ὁ Κοραΐς, ποιεῖται μνείαν εὐτραπέλως, πλὴν τοῦ Δούκα, καὶ τοῦ γνωστοῦ ἐκ Κλεισούρας τῆς Μακεδονίας πολυγράφου Δημητρίου Δαρβάρως, ὅστις, ἀνελώμασι τῶν εὐπόρων αὐτοῦ αὐταδέλφων, ἐξέδωκε τότε ἐν Βιέννῃ πᾶν-πολλὰ καὶ παντοῖα, μεγάλα τε καὶ μικρὰ συντάγματα καὶ μεταφράσεις, Ἑγχειρίδια, Ἑκλογάς, Ἐπιτομάς, Κατηχήσεις, Ἀλφαβητάρια, Ἱερὰς Ἱστορίας, Χειραγωγίας, Ἑγκόλπια, Χρηστομαθείας, Ἑγκυκλοπαιδείας, Διαλόγους, Ἐπιστολάρια, Ἀπανθίσματα καὶ δὲν ἐνθυμούμεθα ὅποσα ἄλλα. Ὁ Δαρβάρης οὗτος, ἐκδούς τῷ 1806 καὶ «γραμματικὴν ἀπλοελληνικὴν εἰς χρῆσιν τῶν ὁμογενῶν νέων, λέγει ἐν τῷ προοιμίῳ. «Προθυμηθεὶς νὰ συνθέσω μίαν γραμματικὴν τῆς κοινῆς τῶν Γραικῶν διαλέκτου... ὑπήντησα μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου μου· διότι τόσῃ ἀνωμαλίαν παρετήρησα εἰς τὰ πονήματα τῶν Γραικῶν συγγραφέων, ὥστε δὲν ἤξευρα ποίους ἐξ αὐτῶν νὰ λάβω ὁδηγοὺς τῆς κοινῆς ταύτης γλώσσης· ἐπειδὴ δὲν μεταχειρίζονται ἐπίσης ἐν κοινὸν ὕψος, ἀλλ' ἄλλοι ἀκράτως ἐλληνίζουσιν, ἄλλοι παντάπασι χυδαίζουσιν, ἄλλοι πάλιν μιξοβαρβαρίζουσι καὶ ἐνὶ λόγῳ εἰπεῖν ἕκαστος συγγραφεὶ κατὰ τὴν ἰδίαν του ἀρέσκειαν. Οὐδ' εὐρέθη μέχρι τῆς σήμερον εἰς φιλογενὲς Γραικὸς νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ κλονίσῃ τὴν πάτριόν του γλῶσσαν διὰ μιᾶς γραμματικῆς, ὥστε νὰ συγγράψωσι ὅλοι χωρὶς διαφορὰν κατ' αὐτὴν μὲ ἐν κοινόν ὕψος γλαφυρὸν καὶ εὐληπτον εἰς τὸν καλ' ἔνα, διὰ τὸν ὅποιον κόπον βέβαια ὅλον τὸ γένος ἤθελε τῷ ὁμολογήσει ἀπείρους χάριτας». Δύναται πᾶς τις νὰ φαντασθῇ ὅποιος κυκεὼν εἶναι ἡ «ἀπλοελληνικὴ γραμματικὴ» τοῦ Δαρβάρως, ἐν ἀρχαίῃ ἀγαθότητι δοξάζοντος ὅτι

ἀρκεί ἡ φιλογένεια Γραικοῦ τινος νὰ ρυθμίσῃ τὴν πάτριον φωνὴν διὰ καταλλήλου γραμματικῆς, ἀγνοῦντος δὲ ὅτι ἡ γραμματικὴ οὐδαμῶς κανονίζει τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ περιλαμβάνει μόνον τοὺς κανόνας τῆς γλώσσης κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν δοκίμων συγγραφέων. Πρὸς τοῖς ἄλλαις παραδοξολογίαις, ὧν γέμει ἡ γραμματικὴ τοῦ Δαρβάρως, εἶναι καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι τὸν πρῶτον σχηματισμὸν τοῦ μέλλοντος («θέλω γράψαι») ἐδιδάχθη ἡ κοινὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς «Σλαβωνικῆς ἢ Γερμανικῆς διαλέκτου, διότι αὗται σχηματίζουν οὕτω τοὺς ἰδίους μέλλοντας»· «ὁ δεῦτερος τοῦ μέλλοντος σχηματισμὸς («θέλει γράψω») εἶναι (λέγει ὁ Δάρβαρις) ἴδιος τῆς κοινῆς διαλέκτου καὶ τῆς ἡμετέρας Βλαχικῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε ἡ ἑλληνικὴ οὔτε ἡ λατινικὴ, αἱ μητέρες αὐτῶν, δὲν ἔχουσι τοιοῦτον σχηματισμὸν, δῆλον ὅτι εἶναι ἄλλης τινὸς ξένης διαλέκτου ἰδίωμα, ἴσως τῆς παλαιᾶς Θρακικῆς, τὴν ὁποῖαν ἀγνοοῦμεν». Τοιαῦτα καὶ ἄλλα ἀποσταλάγματα ἀλλοκότου φανταστικῆς βεβαίως δὲν ἠδύναντο νὰ εὐφράνωσι τὸν ὑγιᾶ, σώφρονα καὶ τετράγωνον τοῦ Κοραΐ νοῦν. «Βλέπω καὶ ἐγὼ (ἔγραφε τῇ 1 νοεμβρίου 1811) τὴν ὀχλοκρατίαν τὴν περὶ τῆς γλώσσης. Ἔδωκε τὸ παρὰδειγμα, ἃς ἦναι καλὰ, τὸ Δύκειον τοῦ Βουκουρεστίου. Νομοθετεῖ περὶ γλώσσης, ὡς νὰ ἦτο συγκροτημένον ἀπὸ συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς ἐνδόξους. Ἐνὸς μὲν λείπουν ἀκόμη ἐνδοξοὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅστις τολμᾷ νὰ φιλονεικῇ περὶ γλώσσης εἶναι ἄξιος τοῦ «Ντιμαρχανᾶ». Λέγει δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς ποῖον μέρος τῆς Γραμματικῆς του, λαλῶν περὶ τῆς διπλῆς εἰς τὸ ἔθνος χρήσεως τοῦ «σοὶ τὸ ἔδωκα» καὶ «σε τὸ ἔδωκα» ὁ Δάρβαρις ὅτι οἱ φρόνιμοι μεταχειρίζονται τὴν δοτικὴν. Τοῦτο θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ αἰτιατικὴ ἔμεινεν εἰς τοὺς ἄφρονας. Καταλαμβάνεις λοιπὸν ἀπὸ τοῦτο, φίλε μου, ποῖαν ἰδέαν ὁ φρόνιμος Δάρβαρις καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ὅλοι φρόνιμοι ἔχουσι τῆς γλώσσης, ἐπειδὴ μεταχειρίζονται τὴν λέξιν τῆς φρονήσεως ἀντὶ τῆς λέξεως χρήσεως, καὶ χρήσεως (πλὴν τὸ λέγειν) τῶν ἐνδόξων, ἧτις εἰς τὰς γλώσσας σπανίως ὁδηγεῖται ἀπὸ τὴν φρονῆσιν. Οἱ ἐνδοξοὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς γίνονται νομοθέται τῆς γλώσσης, ὅχι διότι ἐστάθησαν φρόνιμοι, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν αὐτοὶ εὑρεταὶ τῆς ὕλης τῆς γλώσσης, ἀλλὰ τὴν ἔλαβον ἀπὸ τοὺς γονεῖς των· ἀλλὰ, διότι, πλουτισμένοι ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ ἐξαίρετον ψυχῆς διάθεσιν, ἔδωκαν εἰς ταύτην τὴν ὕλην μορφήν ὥραϊαν καὶ θελκτήριον. Ἡ γραμματικὴ τῶν Γάλλων, ὅταν διδῇ κανόνας συντάξεως, δὲν λέγει ἡ δεῖνα σύνταξις εἶναι φρόνιμος, ἀλλ' ἡ δεῖνα

σύνταξις εἶναι ἡ καλὴ, ἐπειδὴ ταύτην, καὶ ὅχι ἄλλην, τὴν ἐναντίαν τῆς, ἐμεταχειρίσθησαν οἱ ἑνδοξοὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦσαν βέβαια καὶ πολλοὶ τρελλοί. Τὴν αὐτὴν μέθοδον ἀκολουθοῦν καὶ ὅλων τῶν ἔθνων αἱ Γραμματικαὶ, ἤγουν γίνονται ἀπὸ τοὺς ἑνδοξοὺς. Εἰς ἡμᾶς στερημένους ἀκόμη ἀπὸ τοιούτους ἑνδοξοὺς, εἶναι τολμηρὸν καὶ αὐτὸ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ἔχομεν Γραμματικὴν. Δὲν ἐννοῶ μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνῃ συλλογὴ τῆς ἀκόμῃ πολυποικίλου καὶ ἀστάτου χρήσεως τῆς γλώσσης· ἐξεναντίας εἶναι ἐπαίνετὸς ὁ Δάσκαρος ὅτι ἐπεχείρησε νὰ τὸ κάμῃ· ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι ἄξιος ἐπαίνου μεγαλητέρου καὶ δεῖξιν ὅτι ἔχει καθαρὰν ἰδέαν γλώσσης, ἐὰν ἀντὶ τοῦ Γραμματικῆς ἐπέγραφε τὸ πόνημά του Ὑλη γραμματικῆς».

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς, καίπερ ὀρθὰ ἐν τοῖς καθόλου διδάσκων, ἐπιχειρεῖ ἐνίοτε περὶ τὰς λέξεις καινοτομίας τινὰς ἀντιστρατευομένας εἰς τὴν παραδεδομένην χρῆσιν· ὑπερφιλῶν τὰ φιλὰ σύμφωνα γράφει μετὰ ὑρίον ἀντὶ τοῦ μεθὰ ὑρίον, ἀπὸ ἀντὶ τοῦ ἀφ' οὗ κτλ. ἀλλ' εὐθὺς μετ' ὀλίγον καταλαμβάνεται ὑπὸ ὄγκου καὶ μετανοεῖ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις. «Ἐμμεῖς τώρα νὰ ἴδωμεν ποῖον τῶν δύο εἶναι τὸ λογικώτερον, τὸ μεθὰ ὑρίον ἢ μετὰ ὑρίον, τοῦ ὁποίου ἡ κρίσις δὲν εἶναι εὐκόλος, ἀν' δεχθώμεν τὰ ἀκόλουθα περὶ μορφώσεως ἢ διορθώσεως γλωσσῶν ἀξιώματα. «Χωρὶς ἀνάγκην δὲν πρέπει νὰ καταργηται ἡ νὰ μεταμορφώνεται λέξις συνήθης εἰς τὰς ἀκούας ὅλου τοῦ ἔθνους. Ἡ μεταμορφώσις πρέπει νὰ γίνεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ προξενῇται σύγχυσις μὲ ἄλλην λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἐπομένως ἀμφιβολολογία. Ἡ μεταμορφώσις ἢ ἀλλοίωσις τῆς λέξεως πρέπει, ὅσον δυνατόν, νὰ ᾖ τοιαύτη, ὅποια νὰ παρασταίνῃ εἰς τὸν ἀκούοντα χωρὶς δισταγμὸν τὸ αὐτὸ νόημα, τὸ ὅποῖον ἐσυλλάμβανε καὶ ὅταν ἀκούῃ τὴν ἀκόμῃ ἀμεταμόρφωτον λέξιν». Ἐὰν ταῦτα ᾖ ἀξιώματα, ὡς ἐγὼ τὰ νομίζω, τὸ μεθὰ ὑρίον εἶναι κάλλιον τοῦ μετὰ ὑρίον». Ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῶν ἀξιωμάτων τούτων, τὸ μεθὰ ὑρίον εἶναι παλαιότερον καὶ ἐπομένως ἥκιστα πλημμελέες. Ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Μαυροφρύδης παρατηρεῖ πού ὅτι ἡ δασύτης τοῦ μεθὰ ὑρίον ἀντὶ τοῦ παρὰ γλωσσογράφοις μόνον φερομένου μετὰ ὑρίον, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀρχαίας τινὸς διαλέκτου, παρεγένετο ἐξ ὁμοίας αἰτίας ὡς τὸ ἐφέτος. «Δῆλον δὲ τὸ μὲν, ὅτι ἡ λέξις μεθὰ ὑρίον τρανοῖς ψηφοθέτοις γράμμασι κεχαρμαμένη ἐπὶ τινος ἐξ Ἰταλίας ψηφοστρώτου πλανῶς, κεῖται ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ τοῦ Βερολίνου Μουσεῖω· τὸ δὲ, ὅτι τὸ ἀπλοῦν αὔριον, σύστοιχον καὶ συνώνυμον

ὄν τῷ ὀμηρικῷ ἡ ἔρις (= πρῶινός) καὶ ἐν τῆς αὐτῆς ρίζης γενόμενον ἐξ ἧς καὶ τὸ αὔω (αἰολ.) ἄβωρ (λακων.) ἤως (ἰων.) καὶ ἔως (ἄττ.), τῆς Εῤας καὶ μεταθέσει αῤς, ἄνς καὶ ἐπομένως ἐν τῷ συνήθει τύπῳ ἔχον τὸ Εῤ ἐξαπαλυνόμενον, κατὰ τινα δι' ἄλεκτον πιθανώτατα δύο ἅμα ἵχνη αὐτοῦ ἔφερε, τὸ τε αὐ καὶ τὸ θασὺ πνεῦμα, ὅπερ καὶ ἐν τῷ ἄττ. ἔως ἀναφαίνεται· οἶον αὐρίον, ἔθεν εὐκολώτατα ἐγένετο μεθ' αὐρίον, μεθαύριον». Ἀλλὰ καθόλου καὶ ἐπὶ μέρους ὁ Κοραῆς ἐνέμεινε μέχρι τέλους πιστὸς ἀκόλουθος εἰς τὰς περὶ μεσαρρυθμίσεως τῆς γλώσσης στοιχειώδεις ἀρχάς, ὅσας ἐκ πρώτης ἀφετηρίας κατὰ πρόθεσιν καὶ γνώμην ἐδογματίσεν. Ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τὰ «Ἀτακτα» ἀποφαίνεται ὅπως καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τὰ «Ἀθιοπικὰ» τοῦ Ἡλιοδώρου. «Σκοπὸς (λέγει) τῆς παρὰ βολῆς λέξεων καὶ φράσεων τῆς σημερινῆς γλώσσης μὲ τὰς παλαιάς, εἶναι νὰ διεγείρω τοὺς νέους εἰς ἀκριβοστέραν γνώσιν τῆς προγονικῆς γλώσσης, ὅχι διὰ νὰ τὴν ἀναστήσωσι (ἄς ἀθήσωσι τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἔχοντας τὸ χάρισμα τῶν θαυμάτων) ἀλλ' ὥς μόνον μέσον νὰ διορθώσωσι καὶ νὰ καλλύνωσι τὴν σήμερον ζῶσαν ἀπὸ ζῶντας λαλουμένην γλῶσσαν, τρίβοντες καὶ πλύνοντες τὰς προσκολλημένας εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον τοῦ ἑλληνικοῦ γένους δυστυχίαν πολλὰς ἀσχημίας. Αὐτῶν ἡ τρίψις ὅμως καὶ πλύσις ἔχει χρεῖαν καὶ αὐτὴ προσοχῆς, μὴ συνεκτρίψωμεν πολλὰς αὐτῆς λέξεις καὶ φράσεις, τὸ φαινόμενον ἀλλ' ὅχι καὶ πραγματικῶς βαρβάρους, καὶ γυμνώσωμεν νῦν τὴν γλῶσσαν ἀπ' ὅσα εἶχε πρὸ εἴκοσι ἑκατονταετηρίδων, βάλλοντες εἰς τόπον αὐτῶν, πάλιν ἐξ αὐτῆς, συνωνύμους μὲν λέξεις, καὶ φράσεις, ἀλλ' αἱ ὁποῖαι, συρράπτόμεναι μὲ τὰς εἰς ὅλους συνήθεις, κατασκευάζουν τὸν δικαίως κωμωδούμενον μακρονιτμόν. Ἡ γλῶσσα, ὅσον κἂν ἐβαρβαρώθη, εἶναι ὅμως γλῶσσα λαλουμένη πρὸ πολλοτάτων ἑκατονταετηρίδων ἀπ' ὅλον τὸν κοινὸν λαόν τῆς Ἑλλάδος... Γλῶσσα οὔτε δημιουργεῖται οὔτε μεταβάλλεται εἰς ὀλίγων ἐτῶν διάστημα. Μακρὸς χρόνος τὴν πλάσσει καὶ μακρὸς χρόνος τὴν μεταπλάσσει... Ὁ καλλωπισμὸς, ἢ νὰ εἴπω οὕτως, κτενισμὸς τῆς γλώσσης ἔχει ὅρια, τὰ ὁποῖα, ὅστις ἀγωνίζεται νὰ ὑπερπηδῇ, γίνεται τύραννος τῆς γλώσσης, καὶ τύραννος γελοῖος διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς κατορθώσεως. Ἄλλο τι δημοτικώτερον παρὰ τὴν γλῶσσαν δὲν εἶναι· οὔτε μοναρχίαν οὔτ' ὀλιγαρχίαν ὑπομένει. Ἡ γλῶσσα εἶναι αὐτὸ τὸ ἔθνος· σὲ συγχωρεῖ νὰ τὴν καλλωπίῃς καὶ νὰ τὴν στολιζῇς, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ βάλῃς εἰς τόπον αὐτῆς ἄλλην γλῶσσαν ἰδικήν σου. Μὰς ὑποφέρει (νὰ ἐπαναλάβω τὴν μεταφοράν)

νὰ τὴν κτανίζωμεν ἀλλ' ὅχι· καὶ νὰ τῆς πληγώνωμεν τὴν κεφαλὴν». Καὶ ὀλίγον ἐνδοτέρω. «Ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα εἶναι κοινὸν καὶ δημοτικὸν ὅλων τῶν ὁμογλώσσων κτῆμα, τόση μόνη ἐξουσία συγχωρεῖται εἰς τοὺς καλλιωπιστάς αὐτῆς, ὅση δὲν τοὺς κἀμνεῖ ἀκατανόητους εἰς τὸν ἀπαί-
 δευτον λαόν... Ἀλλ' ἂν ἦναι χρέος τῶν λογίων νὰ συγκαταβαίνωσιν εἰς τὴν ἀγνοίαν τῶν χυδαίων, χρεωστοῦν ὅμως καὶ οἱ χυδαῖοι νὰ ἀνα-
 βαίνωσι κατὰ μικρὸν πρὸς τοὺς λογιωτέρους, διὰ νὰ μὴν ἀποχυδαίσθωσιν ὀλότηλα. Δὲν εἶναι δίκαιον οὐτ' οἱ ἰδιῶται νὰ καταδικασθῶσιν εἰς τὴν ἀκαταληψίαν τῆς γλώσσης, διὰ τὴν ἄλογον ὀρεξίν τῶν ζητούντων νὰ ἀναστήσωσι τὴν παλαιὰν γλῶσσαν, οὔτε πάλιν οἱ λόγιοι νὰ καταφρονή-
 σωσι, πρὸς χάριν τῶν ἀπαιδευτῶν, τὸν καλλωπισμὸν καὶ πλουτισμὸν τῆς γλώσσης. Ἡ ἀνάστασις εἶναι ἀδύνατος... Ἡ σημερινὴ μας γλῶσσα εἶναι ὅλη ἑλληνικὴ, πλην ὀλιγωτάτων τινῶν λεξέων ἰταλικῶν καὶ τουρ-
 κικῶν, καὶ τούτων μόνων τὴν ἐξόρισιν χρεωστοῦμεν νὰ φροντίζωμεν, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν».

Εἰς τοὺς ἡρακλείους τοῦ Κοραῖ ἀγῶνας πρὸς ἀνακαινισμὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, πρόσκομμα ἀνυπερβλήτον παρενέβαλεν ἡ τοῦ ἀπα-
 ρεμφάτου ἔκλειψις. Τὸ ἀπαρέμφαιον δὲν εἶναι μὲν κυρίως ἑγκλισις, ἀνα-
 πληροὶ ὅμως τὰς ἐγκλίσεις ἀπάσαι. Ἐν ᾧ θηλαδὴ ἡ ὀριστικὴ σημαίνει
 (κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ κριτικ. τάτου Οἰκονομίδου) τὸ διὰ τῆς ῥημα-
 τικῆς ῥίζης δηλούμενον κατηγορήμα ὡς ἐνεργεῖα ὑπάρχον, ἡ ὑποτακτικὴ
 δὲ καὶ ἡ προστακτικὴ ὡς δυνάμει ὑπάρχον, ἡ δὲ εὐκτικὴ ὡς κατ' ἰδέαν
 ὑπάρχον, ἡ λεγομένη ἀπαρέμφαιος ἑγκλισις, οὐδένα τῶν τρόπων τούτων
 ἐμφαίνουσα, οὐδὲ ἑγκλισις δύναται κυρίως νὰ ὀνομασθῇ. Περὶ πλέον
 ἐπειδὴ οὔτε πρόσωπον σημαίνει, οὔτε ἀριθμὸν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς φαίνεται
 πολὺ ἐλαττωμένη τῶν ἄλλων ἐγκλίσεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν πολλάκις
 μὲν τίθεται ἀντὶ τῆς προστακτικῆς, πολλάκις δὲ ἰσοδυναμεῖ τὴν ὀριστικῇ
 ἢ τῇ εὐκτικῇ μετὰ τοῦ ὅτι ἢ ὡς, καὶ τῇ ὑποτακτικῇ ἢ εὐκτικῇ μετὰ
 τοῦ ἵνα ἢ ὅπως ἢ ὅφρα, πρόδηλον ὅτι δὲν εἶναι ἰδιαιτέρα ἑγκλισις,
 ἀλλὰ συνεπιγυμένως πασι τῶν ἐγκλίσεων τύπος ῥηματικὸς, δυνάμενος
 νὰ ἐκφράσῃ τὰς λεπτοτάτας τῶν ῥηματικῶν ἐννοιῶν. Ἔτερον οὐχ ἥττον
 σπουδαῖον τοῦ ἀπαρεμφάτου πλεονέκτημα ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι κατ' ἐξο-
 χὴν ῥῆμα ἀφηρημένον, «ῥῆμα γενικώτατον» κατ' Ἀπολλώνιον· ὡς δη-
 λονότι τὸ γραφή εἶναι ἀφηρημένον ὄνομα, οὕτω καὶ τὰ γράψειν,
 γράψαι, γράφειν, γεγραφεῖν εἶναι ἀφηρημένα ῥήματα, δια-
 φέρουσι δὲ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐκείνου κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ μὲν γραφή

ἐκφέρει τὴν δι' αὐτῆς σημαινομένην ἐνέργειαν ἀπολύτως ἦτοι καθ' ἑαυ-
τὴν καὶ οὐδὲν πλέον, τὰ δὲ τέσσαρα ἀπαρέμφατα δηλοῦσι μὲν τὴν αὐτὴν
ἐνέργειαν, ἐκφέρουσι δὲ οὐχὶ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ μετὰ τινος τῶν σχέσεων
τῆς ἐν χρόνῳ διατάξεως ἢ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐνεργείας· οὕτω δὴ τὸ
μὲν γράφειν προσεμαρτάνει γραφὴν πρὸ τῆς ἀρχῆς σκοπούμενην, ἦτοι
ἀρξομένην, τὸ γράφαι δὲλοῖ γραφὴν μετὰ τὸ πέρας σκοπούμενην ἦτοι
γραφὴν περανθεῖσαν, τὸ γράφειν δὲλοῖ γραφὴν μετὰ τὴν ἀρχὴν καὶ
πρὸ τοῦ πέρατος σκοπούμενην, ἀρξαμένην δηλονότι καὶ οὐ περανθεῖσαν
ἦτοι ἐν συνεχείᾳ· τὸ δὲ γεγραφένα δὲλοῖ γραφὴν ἅμα μὲν πε-
ρανθεῖσαν καὶ οὐχὶ οἰχομένην, ἅμα δὲ καταλιποῦσαν τὸ οἰκεῖον ἀποτέ-
λεσμα ἦτοι τὸ γεγραμμένον. Ἐντεῦθεν προφανῶς πηγάζει τὸ δισήμον
τοῦ ἀπαρεμφάτου καὶ ἐκ τοῦ δισήμου πάλιν τὸ διφυές αὐτοῦ· διότι, τὸ
ἀπαρέμφατον, καθ' ὅσον μὲν ἐμφαίνει αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀφηρημένην
ιδιότητα, ἣν μόνον σημαίνει τὸ ἀφηρημένον ὄνομα, μετέχει τῆς φύσεως
τῶν ἀφηρημένων ὀνομάτων, καθ' ὅσον δὲ ἐμφαίνει τὰς σχέσεις τῆς αὐτῆς
ἀφηρημένης ιδιότητος, ἥς μόνον τὸ ῥῆμα σημαίνει, μετέχει τῆς φύσεως
τῶν ῥημάτων. Τούτων προτεθέντων, ὁ κατὰ νοῦν ἀναπολὼν τὰς πολλὰς
καὶ ποικίλας χρήσεις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ, θὰ ὁμο-
λογῇσιν ὅτι γλῶσσαι χωρὶς ἀπαρεμφάτου εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτὸ καὶ
ἄνθρωποι ἐτερόπους καὶ ἐτερόφθαλμοι· τοιαύτην δὲ τύχην, ὡς μὴ ὦφε-
λεν, ὑπέστη ἡ ἡμετέρα καθωμικημένη. Ὁ αἰρεσιάρχης Φαλμεράϋερ ἀπέ-
δωκε τὴν τοῦ ἀπαρεμφάτου ἔκλειψιν εἰς σλαβικὴν ἐπίδρασιν. «Γλῶσσαι
ἄνευ ἀπαρεμφάτου (παράτη·εἰ οὗτος) ὁμοιάζει πρὸς ἀνθρώπινον σῶμα
χωρὶς χειρῶν»· εἶδε δὲ καθ' ὅπου ὁ Φαλμεράϋερ ὅτι μόνον παρὰ τοῖς
Μαυιάταις ἐσώθη τὸ ἀπαρέμφατον· διότι οἱ μὲν Μαυιάται λέγουσιν «οὐ
δύναμαι ἐλθεῖν» οἱ δὲ ἄλλοι Ἕλληνες «δὲν ἐμπορῶ νὰ ἔλθω». Ὁ
πατριάρχης τῶν σλάβων φιλόλογος Μίχλοσιτς ἐν τῇ διατριβῇ, *die sla-
vischen Elemente im Neugriechischen* (1870) ἀνεσκεύαστε τὰ τοῦ Φαλ-
μεράϋερ, ἀλλὰ περιέπεσαν εἰς ἕτερον ἀμάρτημα, διατεινόμενος ὅτι οἱ
Ἕλληνες καὶ ἐν μέρει οἱ Σλάβοι παρέλαβον τὴν ἐν περιφράσει ἐκ-
φορὰν τῶν ἀπαρεμφατικῶν τύπων παρὰ τῶν Ἀλβανῶν· διότι ὑπάρχουσιν
ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ περιφράσεις, ἀναγόμεναι εἰς χρόνους πολλῶν
προγενεστέρους τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐποικήσεως τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ
βρυαρδὸς Jolly, ὁ συγγράψας τῷ 1873 τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀπαρεμφάτου
λέγει ὅτι εἶναι ὄντως παρχόδοξον πῶς μόνον ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ ἐξ
ἀπασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀπέβαλε τὸ ἀπαρέμφατον, ἐν ᾧ οὐδεμία ὑπάρχει

ἀμφιβολία ὅτι ἡ νῦν συνήθεια διέσωσε τὸν ἀρχαῖον γλωσσικὸν πλοῦτον πιστότερον ἢ ὅσον τὰ ῥωμανικὰ ἰδιώματα τὸν ἀρχαῖον λατινικόν. Ἐνταῦθα παρατηρήτέον ὅτι ἡ σύγκρισις τῶν νέων λατινικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, εἶναι ἀπροσφυής, διότι ἐκείναι μὲν διεπτύχθησαν καὶ διεπλάσθησαν αὐτενόμεως, ἀποσχισθεῖσαι ὅλως ἀπὸ τοῦ δημώδους λατινικοῦ στελέχους, αὕτη δὲ διετέλεσε προσηρμοσμένη καὶ δὴ καὶ προσεπαταταλευμένη ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ στελέχους. οὕτω δὲ ἄμοιρος ζωοπαράχου χυμοῦ περιτλήθη κατὰ μικρὸν εἰς φθοράν καὶ σηπεδόνα, διὸ καὶ οὐχὶ παραλόγως ὤφριε νὰ προσαγορευθῇ μᾶλλον γραῖα ἢ νέα ἑλληνική. Ὁ ἄγγλος Hobhouse ἰσχυρίζεται τοῦναντίον ὅτι τοῦ ἀπαρεμφάτου ἡ ἀπώλεια εἶναι δῆθεν ἐπακολούθημα τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἀγνοῶν ὅμως ὅτι οἱ Τούρκοι, καὶ λαλοῦντες καὶ γράφοντες, ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ ἀπαρεμφάτου. Δὲν πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ διέλθωμεν ἐν σιγῇ καὶ τὴν περίεργον τοῦ ἀειμνήστου Ἐϋχθάλ· εἰκασίαν. «Ἡ καθωμίλημένη ἑλληνική (παρατηρεῖ ὁ φιλέλληνας οὗτος Γαλάτης) ἡμέλεισε δυστυχῶς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀπαρεμφάτου. Ἀλλὰ διατὶ ποιεῖται ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου μόνη ἡ καθ' ἡμᾶς ἑλληνική; Μήπως ἄρα γε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔχει τοσοῦτον ἰσχυρὰν ῥοπὴν πρὸς τὸ προσωπικόν, ὥστε καὶ ἐν τῇ καθολικωτάτῃ ἐνεργείᾳ θέλει νὰ βλέπῃ ὑπερισχῶν αὐτὸ τὸ αἶτομον, καὶ διὰ τοῦτο ἀποφεύγει τὴν ἀπρόσωπον τοῦ ῥήματος, ἔγκλισιν, ἣτις ἐκφορίζει τὴν ἐνέργειαν ἀνευ ἀναφορᾶς προσώπου, κατὰ τὸν γενικωτάτον αὐτῆς τύπον;» Οἱ Ἕλληνες εἶναι καὶ καθ' ὑπερβολὴν φιλοπρόσωποι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μισάλληλοι, βεβχίως δὲ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Κ. Ἐϋχθάλ, εὐφυὲς γέννημα ἀστείωτάτης ἐπινοίας, ἐρμηνεύει τὸ ἀπόρημα ὅπως οὖν εὐπροσωπότερον ἢ ὁ Φαλμεράϋερ καὶ οἱ ἄλλοι προμνημονευθέντες λόγιοι. Ὁ Κοραῖς, φιλοτιμούμενος νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν τοῦ μώμου τούτου τῶν Εὐρωπαίων, ἐπειράθη νὰ σώσῃ τὸ ἀπαρέμφατον οὐχὶ ἐγκαινίσας ἀλλ' ἀποκαταστήσας αὐτὸ ἐν τοῖς μελλοντικοῖς τύποις· ἀλλ' ἐν τῷ ἀκαθάρτῳ ζήλῳ νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τὸν ἀπαρεμφατικὸν αὐτῆς κόσμον, περιέπεσαν ἀνεπαισθήτως εἰς ἀμαρτήματα, καταφανόμενα ἐν αὐτῇ τῇ ἀναπτύξει τῆς θεωρίας αὐτοῦ.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν παθητικῶν ἀορίστων. Πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλεῖον ἔγραψε τῷ 1805. «Θέλουσιν ἐμβῆ — τὸ θέλεις ὑποτακτικὸν ἢ τοῦλάχιστον τὸ ὑποπτεύεσαι τοιοῦτον. Δὲν εἶναι, φίλε, τοιοῦτον· εἶναι βάρβαρος ἀποκοπὴ καὶ αὐτὸ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀπαρεμφάτων. Τὸ γένος ἤρχισε νὰ σχηματίζῃ τοὺς μελλοντας μετὰ τὸ θέλω

1. το 2. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

συνταγμένον μὲ τὸ ἀπαρέμφατον· τοῦ ὁποῖου σχηματισμοῦ εὐρίσκονται, ἀλλὰ σπανίως, πικραδείγματα καὶ εἰς τοὺς παλαιούς. Τοῦτο δὲν ἦτον κακόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ μέλλοντος ἔχει καὶ βουλητικὴν σημασίαν, ὡς φαίνεται ἀπὸ ταύτης τὴν φράσιν «ταῦτα δεῖ ποιεῖν τοὺς σωθησομένους» ἤγουν τοὺς βουλομένους σώζεσθαι· ἐπειτα ἔκοψαν τὸ ν τῶν ἐνεργητικῶν ἀπαρεμφάτων καὶ τῶν οὐδετέρων. Τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτον, διότι μόλις παρῆλθον ἑκατὸν πεντήκοντα χρόνοι ἀπ' οὗτοῦ ἔλεγχον «θέλω γράψειν». Εἰς δὲ τὰ παθητικά ἔκοψαν πρῶτον (ὡς καὶ ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν τῶν τυράννων, οἱ ὅποιοι διαστρέφουσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀνθρώπων!) τὴν δίφθογγον αἰ καὶ ἔλεγχον π. γ. «ἐμβῆναι, σταθῆναι» κτλ ἀντὶ τοῦ «ἐμβῆναι, σταθῆναι». Καὶ τοῦτο ἐγένετο εἰς τοὺς παθητικούς ἀόριστους. Αἱ ἀποκοπαὶ ἔλθον ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ποιητῆς ἄλλοτε διὰ τὸ κατάρχον ὁμοιοτέλειον ἄλλοτε εἰς ἀποφυγὴν τῆς συνδρομῆς δύο φωνηέντων». Καὶ αὖθις (ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν Ἀτάκτων). «Εἶναι ἀναμφιβόλον ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῶν μελλόντων τῆς κοινῆς γλώσσης γίνεται μὲ ἀπαρέμφατα, ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς παθητικούς τύπους εὐρίσκεται ἀπαράλλακτος ὁ ἐνεστώς τοῦ ἀπαρεμφάτου «θέλω ἀγαπᾶσθαι» καὶ κολοβωμένος ὁ ἀόριστος «θέλω ἀγαπηθῆναι» (ἀντὶ τοῦ «ἀγαπηθῆναι») Ὅτι δὲ ἐκολοβώθη ἀληθῶς, μαρτυρεῖ ἡ χρῆσις τῶν περασμένων τριῶν ἢ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων, ὅπου ἔλεγχον ἀκόμη «θέλω ἀγαπηθῆναι». Τοιαῦτα εἶναι τοῦ συγγραφέως τῆς μυθιστορίας, τῆς ἐπιγραφομένης «Βέλθανδρος καὶ Χρυστάντσα», τὰ ἐξῆς.

ὅστις γὰρ θέλει ἐξ αὐτῆς θλιβῆναι τε καὶ χαρῆναι·

καὶ πάλιν

εἰ μὲν καὶ μὲ τὸ θέλημα καὶ τὴν προτίεσίν σου

θέλεις γυρίσειν καὶ στραφῆναι, παύμεθα τοῦ λέγειν.

ὅπου βλέπεις φανερά τὴν δυστυχίαν πάλιν τοῦ πνέοντος τὰ λείψια ἐλληνισμοῦ μὲ τὸν ἀνεγειρόμενον καὶ ἀνδριζόμενον βαρβαρισμόν. Ἐξ ἐνὸς μέρους ἐρύλαξε τὸ «χαρῆναι» καὶ τὸ «γυρίσειν» ὁλόκληρα, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκολοβώσε τὸ «θλιβῆναι» καὶ τὸ «στραφῆναι» εἰς τὸ «θλιβῆναι» καὶ «στραφῆναι». Ὅτι δὲ εἰς τοὺς ἐνεργητικούς τύπους «θέλω γράφει, θέλω γράψαι» τὸ «γράφει» καὶ τὸ «γράφει» εἶναι ἀπαρέμφατα ἀπρηρημένα τὸ ν, τὸ μαρτυρεῖ τὸ «θέλεις γυρίσειν» τῶν προσημειωθέντων στίχων».

Περὶ δὲ τῆς ἀποβολῆς τοῦ ν ἔγραφεν ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τὸν τρίτον τόμον τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου. «Τοιαύτην ἀφαίρεσιν τοῦ ν ἔπαθαν ὅλοι οἱ ἐνεργητικοὶ ἢ οὐδέτεροι ἐνεσιῶτες, μέλλοντες καὶ ἀόριστοι καὶ οἱ παθητικοὶ ἢ μέσοι ἀόριστοι τῶν ἀπαρεμφάτων, τῶν ἐπικίων ἢ σύνταξις μετὰ τὸ θ ἔλω ῥῆμα σχηματίζει τοὺς μέλλοντας τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, οἷον «θέλω γράφει, γράφει, εὐρεῖ» ἀντὶ «θέλω γράφειν, γράφειν, εὐρεῖν», «θέλω γραφθῇ, εὐρεθῇ» ἀντὶ τοῦ δωρικοῦ «γραφθῇ» καὶ «εὐρεθῇ» (ἀττικῶς «γραφθῇναι») (!) καὶ «εὐρεθῇναι»). Οὕτω λέγουσιν οἱ περισσότεροι σήμερον «θέλω μεθύσειν» οὐδετέρως, καὶ «θέλω μεθυσθῇ» μέσως, ἀποκόπτοντες τὸ ν, εἰς τὸ πρῶτον τοῦ ἀττικοῦ μέλλοντος «μεθύσειν», εἰς τὸ δεῦτερον τοῦ δωρικοῦ ἀόριστου «μεθυσθῇ» (ἀττικῶς «μεθυσθῇναι»). Εἰς παλαιὰς λιθικὰς ἐπιγραφὰς εὐρίσκονται τοιοῦτοι δωρικοὶ ἀόριστοι «ἐνταφῇν, στεφανωθῇν, εἰσενεχθῇν», καὶ ἐσώζοντο ἀπαρράλκτως χωρὶς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ν καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἀττικοὶ μέλλοντες εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἕως τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ Χριστοῦ. Ὁ μεταφράσας καὶ τυπώσας εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 1637 ἔτος ἐργχειρίδιον τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου λέγει «μαλίστα θέλουσι κραχθῇν υἱοὶ Θεοῦ καὶ Θεοὶ . . . ἀληθινὰ τὸσον βέβαιοι θέλουσιν εἶσθαι, ὅπου τότε τὸ καλὸν ἐκαῖνο δὲν θέλει τοὺς λείψειν, καθὼς βέβαιοι εἶναι πῶς μετὰ τὸ θέλημά του δὲν θέλουν τὸ χάσειν, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοὺς ἀγαπᾷ, δὲν θέλει παρεῖν ἀπὸ τοὺς ἡγαπημένους του». Τὴν ἑλλειψιν τοῦ ἀπαρεμφάτου οἰκτεῖρων ὁ Κοραῆς τῷ 1816, ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς ἀνεκάλεσε τοῦτο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἡ συνήθεια θὰ διηυκόλυνε καὶ τὴν τοῦ ἀπαρεμφατικοῦ τύπου χρῆσιν ἐν ἄλλαις περιπτώσεσιν. «Ἡ φοικτοτέρα χυδαίότης τῆς γλώσσης μας (ἔλεγεν) εἶναι ἡ ἑλλειψις τοῦ ἀπαρεμφάτου. Ἀλλὰ, πλὴν τοῦ Δούκα καὶ τῶν κατ' αὐτόν, τίς εἶναι τὸσον τολμρὸς ὥστε νὰ βιάσῃ τὸ ἔθνος νὰ τὸ δεχθῇ; καὶ ἂν εὐρίσκετό τις τοιοῦτος, εἶναι πιθανὸν ἢ ἐλπιστόν ὅτι θέλει τὸν ἀκούσειν τὸ ἔθνος; Οἱ μικρὸν πρὸ ἡμῶν ζήσαντες (τοῦτο εἶναι ἀναμφίβολον) ἐφύλαξαν καὶ τὰ ἔχνη του εἰς τοὺς μέλλοντας θέλω γράφειν ἢ πρόοδος τῆς χυδαίότητος ἐξάλειψε καὶ τὰ ἀμυδρὰ τῦτα ἔχνη μετὰ τὸ θέλω γράφειν. Τὰ ἀνεκάλεσα ἐγὼ μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ συνήθεια νὰ τὸ βλέπῃ εἰς τοὺς μέλλοντας, ἴσως κατ' ὀλίγον φέρει τὸ ἔθνος νὰ τὸ μεταχειρίζεται καὶ ἀπλῶς ἁλλοῦ, ὅπου ἡ χρῆσις του εἶναι κομψὴ καὶ ἀναγκαία. Αἱ γλῶσσαι, καθὼς κατὰ μικρὸν διαστρέφονται, οὕτω καὶ κατὰ μικρὸν διορθώνονται. Καὶ

τρόπον ἄλλον διορθώσεως δὲν γνωρίζω παρὰ τὸν ἥτιον καὶ τὸν γλυκύν. Ζητοῦν οἱ φιλαίτιοι νὰ μὲ καταστήσωσι γελοῖον, παρασταίνοντές με ὡς κυριευμένον ἀπὸ τὴν ὄντως γελοίαν φαντασίαν νὰ γένω νομοθέτης τῆς γλώσσης, μ' ὅλον ὅτι καθὼς σὲ εἶπα καὶ ἄλλοτε, καὶ πάλιν σ' ἐξαναλέγω, δὲν πιστεύω νὰ ᾔναι ἄλλος τις τόσον πληροφορημένος, ὅσον ἐγὼ. ὅτι αἱ γλώσσαι ἀποστρέφονται τὸν δεσποτισμόν». Τὴν ἀνώμαλον τόνωσιν «θέλω εἶλθει» ἀντὶ «ἐλθεῖν» κατέλιπεν ὁ Κοραῆς σχεδὸν ἀνεξήγητον. «Μ' ἐρωτᾷς (ἔγραφε πρὸς τὸν Βασιλείου, τῷ 1805) καὶ διὰ μέλλοντας τινὰς ἀνωμάλου τονισμοῦ, «θέλω εἶλθει» ἀντὶ τοῦ «ἐλθεῖν» (ἔγουν ἐλθεῖν). Πρὸ πολλοῦ ἔκαμα σκέψιν περὶ τούτου καὶ παρετήρησα, ὅτι ὡς ἐπὶ τὰ πλεῖστον τοῦτο συμβαίνει εἰς ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, τὰ ὅποια οἱ γραμματικοὶ ὀνομάζουσιν ἀνθυπότακτα, «θέλω εἶλθει, εὔρει, κάμει, φάγει, πῖει, ἀποθάνει, τύχει, λάβει, πάθει, βάλει, ψάλει, λάξει» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὅλίγα ἀπ' αὐτὰ εὐκόλον εἶναι νὰ διορθωθῶσιν, εἶον «θέλω, ἐλθεῖ, εὔρει»· ἀλλ' εἶναι σκληρὸν εἰς τὴν ἀκοὴν τὸ «θέλω καμῶ, φαγεῖ» κτλ. Que voulez-vous que je fasse à tout cela? Ὅπως ἂν ᾔναι τὸ πρᾶγμα, ὁ ἀνώμαλος τονισμὸς δὲν ἀλλάσσει τὴν φύσιν των· εἶναι ἀληθινοὶ δεῦτεροὶ ἀόριστοι. Μὴ δὲν εἶχον καὶ οἱ παλαιοὶ τοιαύτας ἀνωμαλίας, «εἰπέ, ἐλθέ» ἀντὶ «εἶπε, ἔλθε».

Ἐν τῇ διδακταλίᾳ τοῦ Κοραῆ σπουδαῖον εἶναι τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν συμφραστικῶν χρόνων, ἐνθα ἐλέγχεται ἡ ὀλιγωρία καὶ ἀκρισία τῶν πρόσθεν ἀφιλοσόφων γραμματικῶν. «Μὴ παραξενευθῆς (ἔγραφε πρὸς τὸν Α. Βασιλείου) εἰς τὸν διπλοῦν μέλλοντα τῆς κοινῆς γλώσσης, τὸν παρρατικὸν δηλαδὴ καὶ τὸν ἀόριστον. Τον ἔχει ἡ κοινὴ γλώσσα· καὶ τοῦτο εἶναι προτέρημα τῆς. Βεβαίως κἀνεῖς δὲν θέλει ποτὲ φαντασθῇ ὅτι τὸ «θέλω γράψαι» εἶναι ταυτόσημον τοῦ «θέλω γράφει»· τὸ πρῶτον σημαίνει τὸ ἄπαξ καὶ ἀόριστον τῆς ἐνεργείας, τὸ δὲ δεύτερον τὴν συνεχεῖαν ἥγουν παράτασιν τῆς ἐνεργείας. Οὗτος ὁ παρρατικὸς μέλλων εὑρίσκεται εἰς τοὺς Γάλλους· εἰς αὐτοὺς j écrirai σημαίνει καὶ τὰ δύο. Εἰς τοὺς παλαιοὺς εὑρίσκεται, ἀλλὰ σύνθετος ὡς καὶ εἰς ἡμᾶς. «Γράψω» θέλει νὰ εἴπῃ «θέλω γράψαι»· ἀλλ' ὅταν ᾔθελεν νὰ ἐκφράσῃ τὸ «θέλω γράφει» ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ εἴπωσιν «ἔσομαι γράφων». Τοῦτο οἱ ἀφιλόσοφοι γραμματικοί, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ταῖωσιν εἰς τοὺς χρόνους καὶ ὅμως ἔβαλαν τὸν σύνθετον χρόνον τοῦ παρακειμένου «τετυμμένοι εἰσίν». Ὁσπύτως θεωρεῖς ἄλλην ἀταξίαν τοῦ μετ' ὀλίγον μέλλοντος, ὁ ὅποιος εὑρίσκεται μόνος εἰς παθητικὸν σχηματισμόν, καὶ ὅχι

τ ε π ύ ψ ω εἰς ἐνεργητικὸν, διὰ τί; ὅτι τοῦτο εἶναι ἄχρηστον· ἀλλ' ἔπρε-
 πεν ἀντ' αὐτοῦ νὰ θέσωσιν εἰς τὴν ἐνεργητικὴν συζυγίαν τὸ «τετυφῶς
 ἔσομαι» τὸ ὅποιον εἶναι συχνότατον εἰς τοὺς συγγραφεῖς, καὶ εἶναι ἀλη-
 θὴς χρόνος ῥήματος, ὡς τὸ «τετυμμένοι εἰσίν». Αὕτη ἡ πρᾶξις
 ἔκαμεν ἀκόμη σκοτεινότεραν τὴν ἔννοιαν τοῦ μετ' ὀλίγον μέλλοντος. Τίς
 θέλεις νὰ τὰ σαφηνίσῃ καὶ νὰ τὰ λαμπρύνῃ ταῦτα; Ἀς ἔλθω πάλιν
 εἰς τὴν παράτασιν. Ἐξω ἀπὸ τὸν παρακείμενον καὶ τὸν ὑπερσυντελικὸν
 καὶ τὸν ἀόριστον, οἱ ἄλλοι χρόνοι ὅλοι δέχονται παράτασιν. Ἐπρεπε
 λοιπὸν, ἂν ἐφιλοσόφουν, νὰ ὀνομάσωσιν οὕτω τοὺς χρόνους· α) ἐνεστώς
 παρατατικός, γ ρ ᾱ φ ω· γ) παρωχήμενος παρατατικός, ἔ γ ρ α φ ο ν· ε)
 παρωχήμενος ἀόριστος, ἔ γ ρ α ψ α· ζ) μέλλων παρατατικός, ἔ σ ο μ α ι
 γ ρ ᾱ φ ω ν· β) ἐνεστώς ἐντελής, γ ἑ γ ρ α φ α· δ) παρωχήμενος ἐντε-
 λής, ἔ γ ε γ ρ ᾱ φ ε ι ν· η) μέλλων ἐντελής, ἔ σ ο μ α ι γ ε γ ρ α φ ῶ ς·
 θ) μέλλων ἀόριστος, γ ρ ᾱ ψ ω». Ἡ περὶ χρόνων θεωρία αὕτη τοῦ
 Κοραῆ περὶ λαβὴν εἰς εὐλόγους ἀντιρρήσεις καὶ οὐχ ἤττον εὐλόγους
 ἐλέγχους. Ἐν πρώτοις σημειώτεον περὶ τῶν μελλοντικῶν τύπων ὅτι ἐν
 τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τὸ ῥῆμα θ ἑ λ ω συντάσσεται ἢ ἐνεστώτι ἢ ἀορί-
 στῷ τοῦ ἀπαρεμφάτου, οὐδέποτε δὲ μέλλοντι· «θῆλω, λέγειν, θῆλω
 εἰπεῖν» ἀλλ' οὐχὶ «θῆλω ἐρεῖν». Τοῦ ἀρχαίου μέλλοντος ἡ περιφρασὶς
 διὰ τοῦ θ ἑ λ ω καὶ τῶν ἀπχρεμφατικῶν ἀορίστων ἀναφαίνεται τὸ πρῶ-
 τον παρὰ τοῖς σιχυροῦσι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, («θῆλω ἀφγγήσασθαι,
 θῆλω χαρῆναι, θῆλω εἰπεῖν»)· καὶ ἐν μὲν τοῖς παθητικοῖς ἀορίστοις ἢ
 δίφθογγος αἰ ἀποκόπτεται κανονικῶς καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, δι' ὃν
 καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον «ἀκουέμεναι, ἀκούεμεν, ἀκούειν», «ἔμμεναι, ἔ-
 μμεναι, ἔμμεν, εἶναι», «ἵμμεναι, ἵμμεν, ἰέναι». Παρὰ δὲ τοῖς ἐνερ-
 γητικοῖς δευτέροις ἀορίστοις ἢ τοῦ ν ἀποκοπὴ συμβαίνει τὸ πρῶτον κατὰ
 τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, ἐπιτείνεται δὲ σὺν τῷ χρόνῳ μέχρις οὗ παρὰ
 Δημητρίῳ Ζήνῳ ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ αἰῶνι πάντα σχεδὸν τὰ ἀπαρέμ-
 φατα ἐκφέρονται χωρὶς τοῦ ν. Καὶ εἶχε μὲν τὸ πρᾶγμα καλῶς ἐφ' ὅσον
 προέκειτο περὶ τῶν παθητικῶν ἀορίστων καὶ τοῦ δευτέρου ἐνεργητικοῦ
 ἀορίστου τοῦ ἀπαρεμφάτου· ἀλλ' ὅτε ἐδέησε νὰ ἐξενεχθῇ καὶ ὁ πρῶτος
 ἐνεργητικὸς ἀόριστος τῶν ὀμαλῶν ῥημάτων, λ. γ. «ποιῆσαι, γράψαι»
 Βυζαντινοὶ καὶ ἄλλοι λογιώτατοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περιέπεσον
 λεληθότως εἰς τὸ ἕτερον τῶν δύο τῶν δε ἀμαρτημάτων· ἢ δηλονότι
 παραχθέντες ἐκ τῶν «θῆλω ἐλθεῖν, θῆλω εἰπεῖν» ἔπλασαν καὶ τὸν
 πρῶτον ἀόριστον ὁμοιομόρφως τῷ δευτέρῳ («θῆλει κτῆσειν, θῆλει σύρειν,

Θέλει στεγνώσειν») συγχέαντες ἀνεπισιδήτως τοὺς ἀπαρεμφατικούς τύπους καὶ εἰσὶν ἐπιλαθόμενοι, ὅτι οὗτοι μὲν ἦσαν μέλλοντες, ἐκεῖνοι δὲ ἀόριστοι· ἢ ἡμαρτημένως ἔγραψαν εἰ ἀντὶ τοῦ η (ἠποιήσει) ἀντὶ ἠποιῆσαι») προσεπισυνάψαντες κατόπιν καὶ τὸ ν. Ἐν ἑκατέρᾳ δὲ τῶν περιπτώσεων τούτων τὸ λάθος διήλθεν ἐπὶ πλείους αἰῶνας ἀπαράτηρητον, ἕως οὗ τῶν λογίων τινὲς, νοήσαντες τὸ ἄτοπον, ὑπέδειξαν τὴν θεραπειάν. «Εἶναι ἀναντιρρήτον (ἔγραφε πρὸ θέλα ἐνιαυτῶν καθηγητὴς ἐκ τῶν μάλιστα δοκίμων) ὅτι τὸ Θέλω καὶ ἡ Θέλω ἐν τοῖς περιγραφτικοῖς χρόνοις ἢ νῦν ἐλληνικῇ γλῶσσᾳ συντάσσεται μόνον μετὰ ἐνεστώτος καὶ ἀορίστου τῆς ἀπαρεμφάτου, οὐδέποτε δὲ μετὰ μέλλοντος τῆς ἐγκλίσεως ταύτης. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ἡ διὰ τῆς εἰ ἡμαρτημένη γραφή, ἢ πολλάκις καὶ τὸ ν προσλαβοῦσα οὐχὶ ἐκ τοῦ πρᾶγματος, ἀλλ' ἐκ τῆς ψευδοῦς περὶ τοῦ χρόνου τούτου δοξασίας, διήλθεν ἑκατονταετηρίδας ὅλως ἀρξάνης ἕως οὗ τῶν φιλολόγων τινὲς, λαβόντες αἰσθησιν τοῦ ἡμαρτηματος, ὑπεδήλωσαν καὶ τὴν διόρθωσιν. Τοὺς γράφοντας ἔτι καὶ νῦν «Θέλω ζητήσῃ, «Θέλω πράξει» «Θέλω γράψῃ» θυνάτον νὰ ἐρωτησῇ τις, τί ἄρα γὰρ εἶναι τὸ «γράφῃ» τοῦτο, μέλλον ἢ ἀόριστος ἀπαρεμφατικός; Καὶ ἂν μὲν τὸ πρῶτον, τότε τρεπτέον τὸ «Θέλω ἰδεῖ» εἰς τὸ «Θέλω ὀφθῆναι», τὸ «Θέλω εὔρεῖ» εἰς τὸ «Θέλω εὔρησαι», τὸ «Θέλω παθεῖν» εἰς τὸ «Θέλω πείσεσθαι», τὸ «Θέλω εἰπεῖ» εἰς τὸ «Θέλω λέξῃ»· ἂν δὲ τὸ δεύτερον, πῶς τὸ «γράφῃ» ἔγινε «γράφῃ»; Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ διόρθωσις αἰ ἐτρέπετο μόνον εἰς α μακρὸν ἢ εἰς η (περαίνω, ἐπέραννα, σημαίνω ἐστήμηνα, λέγομαι λέγομαι, παλῆς παλαιός)· γραπτέον λοιπὸν «Θέλω γράψῃ» ἦτο διὰ τοῦ η ἄνευ ὑπογεγραμμένου ι. Ἄλλοι δὲ μὲν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων γράφουσι τὸ η μετὰ τοῦ ι («Θέλω γράψῃ») ἐκ τῆς ἀρχῆς ὀρμώμενοι, ὅτι, ἐκλιπόντος τέλεον τοῦ ἀπαρεμφάτου, οὐ μόνον τὸ θ ἄ, ἀλλὰ καὶ τὸ Θέλω συντάσσεται ὑποτακτικῇ. Περὶ δὲ τῆς ἀνωμαλίου τυνώσεως «Θέλω ἔλθῃ» ἀντὶ «ἐλθεῖ» κλ. πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατὰ σ υ ν ε κ δ ρ ο μ ῆ ν· τὰ «τυχεῖν», «παθεῖν» κλ. δηλονότι συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν τυνώσιν τῶν πολλῶν ἄλλων καὶ ἰδίως τῶν πρώτων ἀπαρεμφατικῶν ἀορίστων τοῦ ἐνεργητικοῦ ῥήματος».

Τὴν περὶ χρόνων θεωρίαν τοῦ Κοραῆ ἐπέκρινεν εὐλαβῶς καὶ μετριοφρόνως ὁ Οἰκονομίδης πρὸ τεσσαράκοντα ἐνιαυτῶν, ὑποτυπώσας συγχρόνως ὀρθότερας ἀρχάς. Μακρότερον τοῦ προσθήκοντος θὰ ἀπεμνηκύνομεν τὸν λόγον ἂν ἐπεχειροῦμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν ἔστω καὶ κεραιαὶ καὶ δῶς τὴν ὄντως φιλόσοφον τοῦ ἐν Κερκύρᾳ καθηγητοῦ θεωρίαν· ἀλλ'

οὐδαμῶς παρεκβαίνομεν τοῦ προκειμένου, μεταγράφοντες μόνον αὐτόθεν, ἐν διχαγράμματι, τοὺς χρόνους τῆς ἐνεργητικῆς τοῦλάχιστον φωνῆς κατ' ἀντιπαράθεσιν τῶν ὑπαρχόντων ἀντιστοιχῶν ἐν τε τῇ καθωμιλημένῃ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ἰταλικῇ γλώσσῃ.

γράφω	γράφω	scrivo
ἔγραφον	ἔγραφα	scriveva
ἔσομαι γράφων	θὰ γράφω	
γέγραφα	ἔχω γραμμένον	ho scritto
ἐγεγράφειν	εἶχα γραμμένον	avea scritto
ἔσομαι γεγραφώς	θὰ ἔχω γραμμένον	avrò scritto
ἔμελλον γράψειν		
γράψω		scriverò
ἔγραψα	ἔγραφα	scrissi
ἔσομαι γράψας	θὰ γράψω	

Ἐκ τῆς ἀντιπαράθεσεως ταύτης ἐνεργῶς ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ ἐνεστώς καὶ ὁ παρκειμένος καλούμενος ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, γράφω, γέγραφα, οἵτινες κατὰ θεωρίαν ἀνήκουσιν εἰς τὸ τμήμα τοῦ παρόντος, εἶναι ἀμφοτέροι ἐνεστώτες, ὁ μὲν τῆς ἐνεργείας, ὁ δὲ τοῦ ἀποτελέσματος. Τῷ ὄντι οἱ πρὸς τὸ γέγραφα ἀντιστοιχοῦντες περιφραστικοὶ χρόνοι τῆς καθωμιλημένης ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς, ἐν οἷς τὸ συμφραστικὸν ἦτοι ἐπικουρικὸν ῥῆμα καὶ οὐχὶ ἡ μετοχὴ δηλοῖ τὸ χρονικὸν τμήμα εἰς ὃ ἀνάγονται, σαφῶς μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ταύτης διὰ τῶν χρόνων ἔχω καὶ ho, οἵτινες εἶναι προφανῶς ἐνεστώτες οὐδὲν ἥττον τοῦ γράφω. Ὡσαύτως ὁ παρατατικὸς «ἔγραφον» καὶ ὁ ὑπερσυντελικὸς «ἐγεγράφειν» οὐδὲν δικφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὴν χρονικὴν σημασίαν, διότι ἀμφοτέροι εἶναι ἐνεστώτες, ὁ μὲν τῆς ἐνεργείας, ὁ δὲ τοῦ ἀποτελέσματος, ἐν τῷ παρεληλυθότι νοούμενος, ὡς δηλοῦσι τὰ ἐπικουρικὰ ῥήματα εἶχα καὶ avea, οὐδὲν τοῦ «ἔγραφον» διαφέροντα οὔτε κατὰ τὸ χρονικὸν τμήμα, εἰς ὃ ἀνάγουσι τὸ δι' αὐτῶν σημαίνονον, οὔτε καθ' ὃ φέρουσι γραμματικὸν ὄνομα. Ὁμοίως «ἔσομαι γράφων» καὶ «ἔσομαι γεγραφώς» εἶναι ἀμφοτέροι ἐνεστώτες ἐν τῷ μέλλοντι νοούμενοι. Καὶ τὸ μὲν μέλλον δηλοῖ σαφῶς τὸ «ἔσομαι», τὸ δὲ ἐν τῷ

μέλλοντι ἐνεστὸς δεικνύει ὁ περιφραστικός τῆς καθωμιλημένης ἑλλη-
νικῆς χρόνος «θὰ ἔχω γραμμένον» ἐνθα τὸ ἔχω καὶ ὡς ἐνεστῶς μελ-
λοντικῆς ἐγκλίσεως τῆς ὑποτακτικῆς καὶ ὡς ἐκ τοῦ μέλλοντικοῦ θὰ
ἐξαρκῶμενον, ἀνήκει προφανῶς εἰς τὸ μέλλον. Οὕτω δὴ καὶ οἱ ἐξ οὗτοι
χρόνοι εἶναι πάντες ἐνεστῶτες, τρεῖς μὲν τῆς ἐνεργείας, τοσοῦτοι δὲ
τοῦ ἀποτελέσματος· καὶ τούτων πάλιν οἱ μὲν δύο γράφω καὶ γέ-
γραφα ἐν τῷ παρόντι νοούμενοι, οἱ δὲ ἄλλοι δύο ἔγραφον καὶ ἐ-
γεγράφειν ἐν τῷ παρελθυθότι, οἱ δὲ τελευταῖοι ἔσομαι γρά-
φω καὶ ἔσομαι γεγράφως ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐν τῷ προτεθέντι
διαγράμματι τὸ «ἔσομαι γράφων» ἀποδίδεται ἀκριβῶς διὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς
«θὰ γράψω», διότι ἡ μὲν συνέχεια τῆς ἐνεργείας σημαίνεται ἐπ' ἴσης
καὶ διὰ τοῦ γράφω καὶ διὰ τοῦ γράφω, τὸ δὲ μέλλοντικόν τμήμα,
εἰς ὃ ἀνάγονται, ἐμφαίνεται ὁμοίως καὶ διὰ τοῦ ἔσομαι καὶ διὰ τοῦ
θὰ. Ἀλλὰ πρὸς τὸ γράψω τῶν ἀρχαίων κακῶς ἐξελήφθη μέχρι τοῦδε
ὡς ἀντιστοιχοῦν τὸ καθ' ἡμᾶς θὰ γράψω. Καὶ ἀληθῶς τὸ ἐκ τοῦ θὰ
ἐξαρκῶμενον γράψω εἶναι ἄοριστος τῆς ὑποτακτικῆς, δι' οὗ ἡ ἐνέρ-
γεια, καθ' ὅσον παρίσταται ὡς δύναμις ὑπάρχουσα καὶ δὴ καὶ ἐλλόγως
προσδοκώμενη, ἀνήκει μὲν εἰς τὸ μέλλοντικόν τμήμα, νοεῖται δὲ οἷον
ὡς ἀρξομένη, οἷα σημαίνεται διὰ τοῦ μέλλοντος τῆς ὀριστικῆς, ἀλλ'
ὡς περανθεῖσα. Δι' ὃ, σκοπούμενων τῶν δύο τῆς ἐνεργείας ἀκρων, ὁ
μὲν ἀρχαῖος μέλλων γράψω ἀγγέλλει ὡς μέλλουσιν τὴν ἀρχὴν
αὐτῆς καὶ σιωπᾷ ὥς περ συνεπόμενον τὸ μέλλον πέρας· ὁ δὲ ἡμέτερος
χρόνος θὰ γράψω μνησκει ὡς μέλλον τὸ πέρας διὰ τοῦ ὑποτακτικοῦ
ἄοριστου γράψω, οὐδὲν λέγοντος περὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν ὡς μέλλουσιν
σημαίνει διὰ τοῦ θὰ. Ὁ μὲν δηλοῖ ὅτι «ἀρξομαι τῆς γραφῆς, ἣ δὴ
καὶ ἔσται περανθεῖσα» ὁ δὲ, ὅτι «ἔσται περανθεῖσα ἡ γραφή, ἣς δὴ
καὶ ἀρξομαι». Ὡστε προφανῶς τὸ «θὰ γράψω» ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς
πρὸς τὸ ἀρχαῖον «ἔσομαι γράψας», ὡς τὸ «θὰ γράψω» πρὸς τὸ «ἔσο-
μαι γράφων» καὶ τὸ «θὰ ἔχω γραμμένον» πρὸς τὸ «ἔσομαι γεγράφως».
Καὶ ὁληθῶς ἐπ' ἀμφοτέροισι τὸ μὲν γράψω καὶ τὸ γράψας ἐκφέ-
ρουν τὴν ἐνέργειαν ὡς περανθεῖσαν, τὸ δὲ θὰ καὶ τὸ ἔσομαι ὡς
ἐν τῷ μέλλοντι νοουμένην. Ἐντεῦθεν κατ' ἀνάγκην ἀγόμεθα εἰς τὸ πα-
ράδοξον μὲν ἴσως οὐχὶ δὲ καὶ παράλογον συμπέρασμα, ὅτι ἐν τῇ καθ'
ἡμᾶς ἑλληνικῇ γλώσσῃ οὐδεὶς ὑπάρχει μέλλων οἷος ὁ ἐν
τῇ ἀρχαίᾳ πρῶτος καὶ δεύτερος καλούμενος ὑπὸ
τῶν γραμματικῶν. Κατὰ τὸν Οἰκονομίδη, τοῦ Κορνήτῃ τὸ «θέλω

γράφειν» ἐκφέρει μὲν ὡς ἀρξομένην ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἐνέργειαν καθάπερ καὶ τὸ ἀρχαῖον «γράφω», ἀλλὰ τὸ γράφειν» ἀντὶ τοῦ «γράφαι» εἶναι ἔλως παρὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς νῦν γλώσσης, ἥτις ἀρίστον ἀπαιτεῖ καὶ οὐχὶ μέλλοντα. Δι' ὃ καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Κοραῆς οὐδέποτε ἔγραψε «θέλω λήψεσθαι» ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ συνηθείᾳ «θὰ λάβω», καὶ «θέλω ἔψεσθαι» ἢ «ἐλεύσεσθαι» ἀντὶ τοῦ «θὰ ἰδῶ» ἢ «θὰ ἔλθω». Οἱ δὲ μόνω τῷ τελικῷ ν ἀπαρεσκόμενοι καὶ ἄνευ τούτου ἐκφέροντες τὸν χρόνον «θέλω γράψαι» φαίνονται οὔτε τὴν ἄτοπον χρῆσιν τοῦ μέλλοντος συνιδόντες, οὔτε τὸ ἀσυνεπὲς τοῦ πράγματος ἐν τῇ ἀποβολῇ καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ ἀρίστου, οἷον «θέλω ἰδεῖν». Τὸ δὲ παρὰ πολλοῖς τῶν λογίων ἐν χρήσει «θέλω γράψῃ» ὡς ἐκ τοῦ «θέλω γράψαι» σώζει μὲν τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρίστου, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο οὐδὲν πλεονεκτεῖ τοῦ «θὰ γράψω». Ὡς δὲ τὸ «γράφω» τῶν ἀρχαίων, δι' οὗ ὡς ἀρξομένη ἐν τῷ μέλλοντι παρίσταται ἡ ἐνέργεια, οὕτω καὶ τὸ «ἐμελλον γράφειν», δι' οὗ ὡς τοιαύτη παρίσταται ἐν τῷ παρεληλυθότι, δὲν ἔχει ἀντιστοιχόν χρόνον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ· διότι τὸ «ἐμελλον» ἢ «ἐμελλον νὰ γράψω» ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὸ ἀρχαῖον «ἐμελλον γράψαι».

Ἄλλὰ τὸ περὶ μελλοντικῶν τύπων ζήτημα διατελεῖ ἔτι ὃν ἐκκρεμές, παρὰ πᾶσαν τὴν περὶ τοῦτο σπουδὴν, ἐπασχολεῖ δὲ ἐνίοτε τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους. Ὁ ἐν τῷ Ἀθῆναι πανεπιστημίῳ ἐλλογίμος καθηγητὴς καὶ ἄριστος γλωσσολόγος Κ. Χατζιδάκης διὰ πολλῶν καὶ σπουδαίων διατριβῶν ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ λεγόμενοι ἀπαρεμφατικοὶ τύποι τῆς καθωμιλημένης εἶναι ὑποτακτικαί· δὲν ἡρμήνευσεν ὁμως τὴν τοῦ ν ὑπαρξίν ἐν τοῖς παλαιότεροις μνημείοις. Ὡσαύτως ἐδίδαξε μὲν ὅτι τὸ θ ἐ λ ε ι ὕ ν α συνεχόπη εἰς θ ἐ λ ε ι ν ἄ, τοῦτο δὲ εἰς θ ε ν ἄ καὶ θ ἄ· ἀλλὰ τὸ θ ἄ τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ παλαιότερᾳ τῆς Ἀλώσεως φιλολογίᾳ, ἐπομένως δὲν ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν πέμπτον καὶ δέκατον αἰῶνα. Ἀντιφρονούντα ἔσχεν ὁ Κ. Χατζιδάκης τὸν γερμανὸν διδάκτορα Κ. Foy, ὅστις τῇ βοηθείᾳ τῶν διαφόρων μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων διαλεκτικῶν κειμένων, ἐπειράθη νὰ ἀνταποδείξῃ ὅτι ἐν τῇ γνωστῇ περιφράσει τοῦ μέλλοντος κατὰ τὸν τύπον «θέλω γράψαι» τὸ δεύτερον συστατικὸν πραγματικῶς ὡς ἀπαρέμφατον πρέπει νὰ θεωρηθῇ συμφώνως πρὸς τὴν παλαιὰν θεωρίαν, καὶ οὐχὶ ὡς ὑποτακτικὴ. Κατὰ τὸν Κ. Χατζιδάκην, ἀπαρεμφατικοὶ τύποι ἢ ἀπαρεμφατικά λείψανα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ τῇ δημώδει, ἀπαρалаλάτως

ὅπως οὔτε δοτικῆς, οὔτε εὐκτικῆς, οὔτε ἀπλοῦ μέλλοντος λεί-
ψανα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ γραφομένῃ φερόμενοι τύποι «γράφη, γράφη,
γραφθῆ» ἐν τε τῷ περιφραστικῷ μέλλοντι καὶ ἐν τῇ δυνητικῇ δύνανται
ἢ μάλλον κατὰ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν ὀφείλουσι (λέγει ὁ Κ. Χατζι-
δάκης) νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς μέλη τοῦ διπλῆν τὴν δῆλωσιν τοῦ προσώ-
που ἐκφράζοντος καὶ πλησιεστέρου ἡμῖν κατὰ τοὺς χρόνους τύπου «θέλω
(νὰ) γράψω» «θέλεις (νὰ) γράψῃς» «θέλει (νὰ) γράψῃ» «θέλου (νὰ)
γράψουν», καὶ δὴ καὶ νὰ γράφονται διὰ τοῦ η, ἄλλως τε καὶ ἂν οὐ
μόνη ἢ διὰ τοῦ η γραφὴ ἐρμηνεύει πάσας τὰς φθογγικὰς καὶ τονικὰς
δυσκολίας. Τούναντίον, ὁ Κ. Foy διατείνεται ὅτι οὐδαμοῦ τῶν πρὸ τοῦ
16 αἰῶνος πηγῶν ἀνεκάλυψε τὸν τύπον «θέλω γράψω» ἐν ᾧ ὁ ἄλλος
«θέλω γράψει» εἶναι γενικὸς, καὶ ὅτι ὁ μέλλων μετὰ τοῦ ἀπαρεμφάτου
εἶσθε ἦτο εἰσέτι περὶ τὸ 1600 καὶ μετέπειτα ἐν χρήσει. «Ἄφ' οὗ
ὅμως καὶ ὁ τύπος «θέλω γράψει» εὐχρηστεῖ ἐπ' ἴσης, τότε πῶς νὰ μὴ
ἦναι πάλιν ἀπαρέμφατον τὸ «γράψει» ἂν οὐ μάλιστα ἦτο εἰσέτι κατὰ
τὸν 16 αἰῶνα ἀπαρέμφατον, ὁμολογοῦντος καὶ τοῦ Κ. Χατζιδάκη; Καί
ὡς πρὸς τὴν γραφομένην γλῶσσαν εὐρίσκωμεν ὅτι καὶ πρὶν τοῦ 1600
καὶ ἔπειτα ἐπικρατεῖ ὁ τύπος «θέλει γράψει» καὶ ἀπαντᾷ ἐξακολουθη-
τικῶς καὶ κατὰ τὸν 17 καὶ κατὰ τὸν 18 καὶ τὸν 19 αἰῶνα· τίς δ' ὁ
πιστεύων ὅτι τὸ «γράψει» τοῦ ἐνὸς αἰῶνος εἶναι ὅλως διόλου ἄλλο
πλάσμα ἢ τὸ «γράψει» τοῦ προηγούμενου αἰῶνος; Καταλήγει δὲ ὁ Κ.
Foy εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ποιήσει φερόμενοι
τύποι εἰς εἰν (γράφειν, γράψειν, στείλειν, εἰπεῖν, μαθεῖν κλ.) εἶναι
ἀπαρεμφατικοί, τὸ δὲ ληκτικὸν αὐτῶν ν εἶναι ἀρχικόν· ἐκ τούτων δὲ
ἐγένοντο οἱ νεώτεροι εἰς εἰ. Ὁ Κοραῆς, ὡς εἴπομεν προοιμαζόμενοι,
ἐπλανήθη ἐκλαβὼν τὸ «θέλω πράξει» μέλλοντα, ἐν ᾧ προφανῶς καὶ
ἀνγκραίως εἶναι ἀόριστος. Ἀλλ' ἂν οὐ ἡ μὲν ἀρχαία συντάσσει τὸ θέλω
πρὸς ἐνεστώτα καὶ ἀόριστον ἀπαρέμφατον, ἐν δὲ τῇ μεταγενεστέρᾳ βυ-
ζαντιακῇ φιλολογίᾳ ἀπαντῶσιν οἱ μέλλοντικοί τύποι μετὰ τοῦ ν, δὲν
βλέπομεν τίς ὁ ἐπεὶ γων λόγος πρὸς τελείαν κατὰ λυσιν τῆς παραδόσεως.
Διὰ τί ὁ ἀπαρεμφατικὸς ἀόριστος, ὁ ἔχων ὅπως δὴ ποτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν
λόγον τῆς παραδόσεως, πρέπει νὰ μετατραπῇ εἰς ὑποτακτικὴν; Ὁ Κο-
ραῆς τοῦλάχιστον ἐφιλοτιμήθη νὰ σώσῃ τὸ ἀπαρέμφατον ἵνα ἀποδείξῃ
εὐπρόσωπον τὴν κοινὴν γλῶσσαν, οἱ δὲ πρὸς ἐκείνον ἀντιδοξοῦντες ἰσχυ-
ρίζονται ὅτι ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀπέβαλε τέλεον τὸ ἀπαρέμφατον, καθ'
ὅσον ὅτι συνήθως ὑπολαμβάνεται ἀπαρέμφατον εἶναι κατ' αὐτοὺς καθαρὰ
ὑποτακτικὴ.

*

Ἡ ἀλλοίωσις, ἵνα μὴ εἰπωμεν ἡ καταστροφή τῆς καλλιτεχνότητος καὶ ἐλλογωτάτης τῶν γλώσσων χρονολογείται οὐχὶ ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἢ τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἀπονεκρώσεως τοῦ αὐθιγάρχου τῶν Ἑλλήνων πολιτικοῦ βίου. Ὅπως ἡ καθόλου ἐνόησις τοῦ ἔθνους συνεκρατεῖτο καὶ διεσώζετο ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν φύλων, οὕτω καὶ τῆς γλώσσης ἡ ἐνόησις ἀνεξωπυρεῖτο καὶ καθίστατο γόνιμος ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν διαλέκτων. Ἀμα ἐξέλιπεν ὁ φυλετικὸς βίος, καὶ συνεξέλιπεν ὁ βίος ὁ διαλεκτικὸς, ὁ δὲ ἐπεληθὼν ἐντεῦθεν ἰσόπεδος ἐξομαλισμὸς, ῥιζόθεν ἀναστατώσας σύμπαν τὸ ἑλληνικόν, ἐνέβαλε τοῖς πᾶσι νέας ὅλως κοινωνικὰς ῥοπὰς, χρεῖας νέας, νέους τρόπους διανοήσεως, συμμέτρους καὶ ἀναλόγους πρὸς τὴν γενομένην ἐξαλλογήν. Ὁ τέως ἄρρηκτος καὶ ἐν ἑναρμονίᾳ παρὰλληλῇ ἀνεληγχοῖς πολιτικὸς καὶ φιλολογικὸς τῶν Ἑλλήνων βίος διεσπάρθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, σκοπούμενης μόνον τῆς γλώσσης, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε ὁ ἑλληνισμὸς ὑπέστη τοιαύτην ἀλλοίωσιν οἶαν ἐν τῷ χρονικῷ διαλείμματι, τῷ μεταξὺ Ξενοφῶντος καὶ Πολυβίου· λέγοντες δὲ ἑλληνισμὸν, νοοῦμεν προδήλως τὴν ὁρθὴν καὶ ἀδιάπτωτον χρῆσιν τῆς ἀττικῆς γλώσσης. Ἐντὸς ἑκατὸν πενήκοντα ἐνιαυτῶν, τὸ θεσπεσιώτατον ἀλλὰ καὶ μυστηριωδέστατον τῶν Ἀθηναίων ἀριστούργημα, ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἐξεφαυλίσθη καὶ ἐκηβδιλεύθη, γενομένη κοινὴ γραφομένη γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, ἀποβαλοῦσα μὲν τὸ ἀρχαῖον ἀνεπιτήδευτον καὶ παρθενικὸν κάλλος, περιβαλομένη δὲ τὸν πρόσθετον κόσμον καὶ πλοῦτον παντοίων ἀλλοτριῶν καὶ τέως ἀσυνήθων λέξεων, φράσεων καὶ συντάξεων ἐκ τῶν κατὰ τόπους καθωμικημένων διαλέκτων. Μετὰ τῆς ἐλευθερίας ἀπώλεσεν ἡ Ἑλλάς καὶ τὴν γυνσίαν καὶ ἀκραιφνὴ τῆς φωνῆς συνεῖδησιν· τὸ ποσὸν ἠϋξήθη, ἀλλὰ τὸ ποῖον ἐνοθεύθη. Πρῶτος δὲ εἰσηγητῆς καὶ λογοτέχνης τῆς κοινῆς ταύτης γλώσσης, δηλαδὴ τῆς παραπεποιημένης καὶ ἐταιρικῶς πεπλουτισμένης καὶ κεκομμωμένης ἀττικῆς, εἶναι ὁ μέγας ἱστορικὸς Πολύβιος. Παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ συγγραφεὶ εὐρηνται τοσαῦτα «ἄπαξ λεγόμενα» ὅσα παρὰ Πολυβίῳ· τούτων δὲ τῶν «ἄπαξ λεγομένων» ἡ πληθὺς ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν σχηματισμῶν· αὐτόθι εὐρίσκεις ἀναβιώσκοντα τὸν παρὰ τοῖς Ἰωσι πεζογράφους πρῶτον ἀόριστον «εἶπα» ἀντὶ τοῦ παρ' Ἀττικοῖς δευτέρου «εἶπον»· ἀπαντᾷ ἀναμιξ «ἱερέας» καὶ «ἱερεῖς» «υἱούς» καὶ «υἱεῖς» «ἰππείας» καὶ «ἰππεῖς», «νῆας» καὶ «ναῦς», «βασιλέας» καὶ «βασιλεῖς», «δεικνύνων» καὶ «δεικνύς», «δεικνύναι» καὶ «δεικνύειν», «δμνύναι» καὶ «δμνύειν»,

«ίστάνειν» καὶ «ίστάναι», «ἔφην» καὶ «ἔφησα». «παραπλησίους» δυνά-
μεις» καὶ «παραπλησίαις ἐλπίσι», «στάδια» καὶ «σταδίους», «λάθρα»
καὶ «λαθραίως», «ἄρτι» καὶ «ἄρτίως», «ἔλεος» (ἄρσενικῶς καὶ θηλυ-
κῶς), «πέζος» καὶ «πεζικός», «δῶδεκα» καὶ «δεκαδύο», «τετταραεκαί-
δεκα» καὶ «δεκατέσσαρες», «πρέσβεις» καὶ «πρεσβευταί», «ἤμελλε»
καὶ «ἔμελλε», «πιεζόμενος» καὶ «πιεζόμενος», «τελείως» καὶ «τε-
λέως», «μεγαλείως» καὶ «μεγάλως», «ἀντιπέρας» καὶ «ἀντιπέραν».
Πλεῖστα δὲ τῶν παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς συγγραφεῦσιν ἁπλῶν ῥημάτων
εὐρύνονται παρὰ Πολυβίῳ ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν ἐννοίᾳ σύνθετα μετὰ μιᾶς
ἢ πλείονων προθέσεων. Τὸ παρὰ Πλάτωνι «θηριῶν», καὶ τὸ παρὰ
Ξενοφῶντι «ἀριππεύειν» ἀπαντῶσι παρὰ Πολυβίῳ «ἀποθηριῶν» καὶ
«ἀριππαίεσθαι»· τὰ παρ' Ἀττικοῖς «δοξάζειν» «κακὰδοκεῖν» «μαρτυρεῖν»
«κολυμβᾶν» «πατεῖν» «ὀδεύειν» «ἀποστέλλειν» «κλείειν» «κλίνειν»
«ἀγωνιᾶν» «δᾶκνειν» «ζηλοτυποῦν» «λωβᾶσθαι» «σαλεύειν» «δαπανᾶν»
«δεσμεύειν» «κυβεύειν» «σιωπᾶσθαι» «ἀπορεῖν» «ἡχρεῖν» «παρρησι-
άζεσθαι» «ἀσκεῖν» «ὀρμεῖν» «ἐρεῖδεσθαι» «κεφαλαίου» ἢ «κεφαλαί-
ου» «ἐπικυλίινθεῖν» «ἐπισκοτεῖν» «ἡσυχάζειν» κλ. ἀραιροῦντα τὸν
ἁπλοῦν καὶ ἀπερίττον αὐτῶν τύπον, ἐγένοντο «ἀντιδοξάζειν» «ἀποκακὰ-
δοκεῖν» «ἀπομαρτυρεῖν» «διχολομβᾶν» «διαπατεῖν» «διοδεύειν» «δια-
ποστέλλειν» «διακλείειν» «διακλίνειν» «διαγωνιᾶν» «διαδᾶκνειν» «δια-
ζηλοτυπεῖσθαι» «διαλωβᾶσθαι» «διασαλεύειν» «ἐκδαπανᾶν» «ἐκδεσμεύ-
ειν» «ἐκκυβεύειν» «ἐκσιωπᾶσθαι» «ἐξκαπορεῖν» «ἐξηχρεῖν» «ἐμπαρρη-
σιάζεσθαι» «ἐνασκεῖν» «ἐνερμεῖν» «ἐναπερεῖδεσθαι» «ἐπικεφαλαίου»
«ἐπικυλίειν» «ἐπισκοτίζειν» «καθησυχάζειν» κλ. Αἱ λέξεις, ὅσας αὐτὸς
ὁ Πολύβιος κατεσκεύασεν ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, παρέλαβεν ἐκ τῆς συ-
νηθείας, εἶναι ἀναριθμητοί, αἱ πλεῖστα δὲ τῶν λέξεων τούτων, ἄγνωστοι
ἴσως εἰς τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς, εἶναι νῦν οὐσία ἀνακρίματος τῆς
ἐλληνικῆς γλώσσης. Τὰ ῥήματα «εὐθνατέω» (ἀντὶ τοῦ παρ' Ἀττικοῖς
«καλῶς θανεῖν»), «ἐπικεφαλαίωμα» «θαλασσοεργέω» «κακοπραγμονέω»
«πελεκίζω» «ἀναστωρεύω» «ψυχομαχέω» «βίαιουμαχέω» «ταχυπλόεω»
«φιληκοέω» «γεφυροποιέω» «δογματοποιέω» «προξινικέω» «ἐλληνο-
κοπέω» «διερμηνεύω» «διακατέχω» «διεξάγω» «μεθερμηνεύω» «παρα-
δειγματίζω» «παραιοπῶ» «προσοικειόμα» «προσεπάγω» «συγκατα-
νεύω» «ὕπομειδεῖω» καὶ μυρία ἄλλα· πρὸς δὲ τούτοις τὰ ὀνόματα, ἐπί-
θετα καὶ ἐπιρρήματα, «ἀντιπολιτεία» «πολισμάτιον» (ἀντὶ τοῦ «πολίτ-
ιον» παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει) «προτέρημα» «ἐκλογισμός»

«συγκύρησις» «φιλελεύθερος» «ὑπερβολικός» (ἀντὶ τοῦ παρ' Ἀττικοῖς «περισσός» καὶ «ὑπέρμετρος») «ὑπερπετής» «κατάφοβος» «δυσπροσόριστος» «ἐργωνία» «φυγοπονία» «ἀσχεψία» «ἀχρηγήσις» «ψυχομαχία» «καινοποιία» «φιλοδοξία» «διαβούλιον» «ἀνακλητήριον» «κακεντρέχεια» «νουνέχεια» «ἐπάρκεια» «ἀλυσιτέλεια» «ἐξερκισμός» «παραδειγματισμός» «φερέκακος» «γραμματοφόρος» «γυναικόθυμος» «λιμόψωρος» «κηδεμονικός» «ἀσάλευτος» «ἐπιστήμωσις» «συστάδην» «ἀνυπονοήτως» «καθηλόντως» «συνθηματικῶς» «κατατεθαρρηκότης» «παρηλλαχμένως» «τετολμηκότης», ἀλλὰ τί πρῶτον, τί ὕστατον νὰ καταλέξωμεν; — ταῦτα πάντα εἰσῆχθησαν ὑπὸ τοῦ Πολυβίου εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης· ἐὰν δὲ παρὰ τοῖς ἀκίβδηλοις ὑπάρχωσιν ἀποτεθησαυρισμένα καὶ οὐκ ὀλίγα ἀδόκιμα νομίσματα, τοῦτο οὐδαμῶς ἐλαττοῖ τὴν ἀνυπολόγιστον ἀξίαν τῆς πολυτίμου παρακαταθήκης. Ὁ Πολύβιος παρήλλαξε προσέτι ἢ διεπλάτυνε τὴν ἔννοιαν πολλῶν λέξεων (πρβλ. «περιπέτεια» «ἀπόρημα» «πιθανότης» «ἀλλοίωσις»), παρέλαβε δὲ ἐκ τῶν παλαιότερων ποιητῶν (Ὀμήρου, Ἡσιόδου, Στασίνου, Ἐπιχάρμου, Πινδάρου, Εὐριπίδου) πλείστας ὅσας τέως ἀσυνήθεις καὶ ἀχρήστους καταστάσας λέξεις καὶ φράσεις, ὡς γνήσιος δὲ Στωικός φιλόσοφος οὐδαμῶς ὠλιγώρησε καὶ εἰς τὰς γραμματικὰς τῆς Στωῆς θεωρίας. Ἐκκαινοτόμησε πολλὰ καὶ περὶ τὴν σύνταξιν, πολλαχοῦ γράφας «διότι» ἀντὶ τοῦ «ὅτι» καὶ τὰν ἀπάλιν, «καθότι» ἀντὶ τοῦ «διότι», «ἵνα» ἀντὶ τοῦ «ὅπως» («φροντίζειν ἵνα» ἀντὶ τοῦ παρ' Ἀττικοῖς «φροντίζειν ὅπως», «προνοεῖν ἵνα» ἀντὶ τοῦ «προνοεῖν ὅπως»), χρηστὰς ἐνισχυοῦ τῇ «ἵνα» ἔνθα οἱ Ἀττικοὶ ἐχρῶντο ἀπαρεμφαιτικῇ συντάξει (καὶ ἐντεῦθεν ἡ βαθμιαία τοῦ ἀπαρεμφαιτοῦ ἔκλειψις), νεωτερίσας περὶ τὴν χρῆσιν τῶν μορίων, μεταποιήσας εἰς ἀμετάβατα πολλὰ παρ' Ἀττικοῖς ῥήματα μεταβατικά, συγγέας ἐνιαχοῦ χρόνους καὶ ἐγκλίσεις, ἀνταλλάξας δὲ πολλῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν ὀνομάτων τὸ γένος («ὁ κόγχοις» παρ' Ἀττικοῖς, «ἡ κόγχοις» παρὰ Πολυβίῳ, «ὁ ὕπερος» παρ' Ἡροδότῳ καὶ Πλάτωνι, «τὸ ὕπερον» παρὰ Πολυβίῳ, «τὸ λῦμα» παρ' Ἀττικοῖς, «ἡ λύμη» παρὰ Πολυβίῳ, αὐτόθεν δὲ ἴσως χρονολογεῖται καὶ «ἡ λέμβος» ἀντὶ τοῦ «ὁ λέμβος» εἰ καὶ ὁ Μεγαλοπολίτης ἱστορικός γράφει τὸ ὄνομα ἀρσενικῶς).

Ἐνεκα τῆς ἐπικοινωνίας Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων εἰσεχώρησαν τότε εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τινες λατινισμοί· διότι αἱ ἱστορίαι τοῦ Πολυβίου περιέχουσιν, ἑλληνικοῖς γράμμασι, πολλὰς λατινικὰς λέξεις καὶ δὴ καὶ λατινισμοὺς, ἐξ οὗ εὐλόγως δυνατόν νὰ ῥηθῇ ὅτι οὐ μόνον

οἱ νενικημένοι "Ελληνες ἐξημέρωσαν τὸν ἐκ Λατίου ἄγριον δορικτήτορα ἀλλὰ καὶ οἱ νικήσαντες τοὺς "Ελληνας Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν ἐν σμικρῷ βεβαίως τῷ μέτρῳ νὰ ἐκλατινίσωσι τὸν ἐλληνισμόν. Τὸ «θρίαμβον ἄγειν» ὑπομνήσκει τὴν λατινικὴν φράσιν triumphum agere, τὸ «θριαμβεύειν ἀπὸ τινος»=triumphare de aliquo, τὸ «ὑπ' ἐξουσίαν ἄγειν» (κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς «ὑπ' ἐαυτῷ ποιεῖσθαι»)=sub potestatem (ἢ sub imperium) alicujus redigere. Τὸ ἀττικὸν «ἐχθραν ποιεῖσθαι» «ἐχθραν συμβάλλειν» «ἐχθραν συνάπτειν» ἐτράπη εἰς τὸ «ἀναλαμβάνειν ἐχθραν» κατὰ τὸ λατινικὸν suscipere inimicitias· ἀντὶ τοῦ «πόλεμον αἶρεσθαι» ἢ «ἐκφέρειν» τῶν Ἀττικῶν, ἔγραφον, κατὰ τοὺς λατίνους (ὅπως γράφομεν καὶ σήμερον) «ἀναλαμβάνειν πόλεμον»· τὸ «εἰς συμμαχίαν προσλαμβάνειν τινὰ ἢ προσδέχεσθαι»=in societatem aliquem assumere· «πίπτειν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν»=cadere sub imperium alicujus· «συγκταβαίνειν εἰς κίνδυνον ἢ κρίσιν»=descendere in certamen, in belli periculum ἐν ᾧ παρὰ Θουκυδίδῃ καὶ Ξενοφῶντι εὐρηται «ιέναι εἰς πόλεμον» «ἐκστρατεύεσθαι»· «ἐκβαίνειν ἐκ τοῦ πολέμου»=excedere bello· «ποιεῖσθαι φυγὴν παραπλήσιον ἀποχώρησιν»=fugae similem protectionem facere· «συνωμοσίαν ποιεῖσθαι»=conjuracionem facere (παρ' Ἡροδότῳ «συνωμοσία συγχροτουμένη») παρὰ Πλάτῳ «συνωμοσίας συνάζομεν»). Ἀντὶ τοῦ «στρατοπεδεύειν» ἢ «στρατόπεδον ποιεῖσθαι, τάττεσθαι, συνίστασθαι» εὐρηται ἐν τῷ Πολυβίῳ «τιθέναι τὰς στρατοπεδείας» κατὰ τὴν λατινικὴν φράσιν castra ponere· «ἐνέδρας τιθέναι»=insidias ponere· τὸ «πόλεμον καταλύειν» ἢ «πολέμου ποιεῖσθαι τὴν διάλυσιν» μετεποιήθη εἰς «πόλεμον ἀποτίθεσθαι»=bellum deponere· «ἀποφέρειν τι πρὸς τινὰ»=deferre aliquid ad aliquem· «βλάβην ἐπιφέρειν τινί»=detrimentum afferre alicui· «παραδίδόναι εἰς φυλακὴν»=in custodiam tradere. Ἀντὶ τοῦ «σκέπην παρέχειν» ἢ «ἐν σκέπῃ εἶναι τινος» ἔγραφον «σκέπειν ἀπὸ τινος»=tutari ab aliqua re· «κινδυνεύειν τῷ βίῳ»=vita periclitari· «ὄρμην ποιεῖσθαι εἰς τι»=impetum facere in aliquid· «εἰς τὴν φιλίαν προσδέχεσθαι»=recipere in amicitiam· «λαβὼν οὖρον ἄνεμον»=ventum secundum nactus· «πίπτειν ταῖς ἐλπίσι»=spe labi· «ἀπελπίζειν»=desperare (ἀντὶ τοῦ «ἀπογινώσκειν»)· «συγκινεῖν»=commovere· «εἰς γνώσιν ἔρχεσθαι»=in cognitionem alicujus rei venire· «εἰς μνήμην ἄγειν»=in memoriam deducere· «ποταμὸς φέρεται» (ἀντὶ «ρεῖ») κατὰ τὸ λατινικὸν flumen fertur· «καιροῦ δοθέντος»=tempore dato· «πρωτοπορεῖα»=primum agmen· «σήμαιοφόρος»=signifer, Σύμπασαι σχεδὸν

αἱ φράσεις αὗται καὶ λέξεις εἶναι πεπλασμένοι κατὰ τὸ λατινικὸν πρό-
τυπον. Ἄλλ' ἐπιλείψει ἡμᾶς ὁ χρόνος, ἀπαριθμοῦντας τὰς πολλὰς καὶ
παντοίας ἀλλοιώσεις, ὅσας ἔπαθεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἅμα τῇ ἀπο-
νεκρώσει τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ γερμανοὶ λόγιοι
Καίλκερ, Μολλεγγχάουερ, Γέτσελερ, Κρέψ καὶ ἄλλοι συνέταξαν περὶ
τοῦ οὐ ἐκτενεῖς διατριβάς, ἀπλοῦν δὲ σκελετωδὲς ἀπάνθισμα εἶναι τὰ
ἀνωτέρω παρατεθειμένα. Ἰδίως ὁ βαυαρὸς καθηγητὴς Κρέψ, ὁ ἀκριβώ-
σας τὴν χρῆσιν τῶν προθέσεων παρὰ τῷ Πολυβίῳ, παρατίθεται ἐντεῦθεν
πεντεκαίδεκα χωρία, ἐν οἷς ἡ περὶ συντάσσεται ὅτε μὲν πρὸς γενικὴν,
ὅτε δὲ πρὸς αἰτιατικὴν, ἀπλῶς χάριν ποικιλίας καὶ χωρὶς τῆς ἐλαχί-
στης διαφορᾶς περὶ τὴν ἔννοιαν. Σὺν τῇ πολιτικῇ τῆς Ἑλλάδος παρακμῇ,
ἡ γλῶσσα ὑπέστη ῥιζικὴν ἀνατροπὴν· οἱ αὐστηροὶ κανόνες τοῦ λογικῶς
διακεκριμένου παλαιότερου ἑλληνισμοῦ ἐξασθενεῦνται καὶ παραλύονται.
Καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Κρέψ (*Zur Rection der Casus in der
späterer Historischen Graecität*, 1887) ἡ δοτικὴ καὶ ἡ γενικὴ πτώσις
παραγκωνίζονται ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ὑπὸ τῆς αἰτιατικῆς ἐπὶ τοσοῦ-
τον, ὥστε ἡ δοτικὴ περιέπεσεν ἤδη εἰς ἀνίατον φθίσιν. Πολλὰ ἐκ τῶν
ῥημάτων, ὅσα συνετάσσοντο πρότερον πρὸς γενικὴν καὶ πρὸς δοτικὴν,
φέρονται ἔκτοτε πρὸς αἰτιατικὴν· ἵνα δὲ τᾶλλα παραλίπωμεν, μνημο-
νεύομεν μόνον τὸ «ἐντρέπεσθαι» (ἀντὶ τοῦ «αἰδεῖσθαι», «εὐλαβεῖσθαι»)
ὑπερ παρὰ μὲν τοῖς δοκίμοις εὑρηται συντασσόμενον πρὸς γενικὴν, παρὰ
δὲ τῷ Πολυβίῳ καὶ πρὸς αἰτιατικὴν, αὕτη δὲ ἡ νεόπλαστος ἢ ἴσως
καθωμίλημένη σύνταξις, ὑποσκελίσασα τὴν παλαιάν, ἐπεκράτησε μέχρι
τῆς σήμερον καὶ ἐν τῷ κοινῷ ἰδιώματι.

Ὁ φαινόμενος πλουτισμὸς εἶναι πολλάκις αὐτόχρημα πτωχεῖα τῆς
γλώσσης. Ἡ ἀρχαία ἀπλότης καὶ ἡ κατὰ πάντα ἔλλογος δικασεὺς τῆς
ἑλληνικῆς φωνῆς, ὑποδοῦσαι εἰς πολυσύνθετον καὶ πολυποικίλον κυκλώνα,
ἡφάνισθησαν διὰ παντός. Ἡ κοινὴ γλῶσσα προσηρμόσθη ἔκτοτε πρὸς
τὰς διανοητικὰς τοῦ ἔθνους χρεῖας καὶ ἐγένετο τὸ κοινὸν πάντων τῶν
Ἑλλήνων ἀγαθόν. Μετ' ὀλίγον τὸ χριστιανικὸν ὀρθόσκευμα ἐπήνεγκε πάλιν
εἰς τὸ λεκτικὸν καὶ πραγματικὸν τῆς κοινῆς γλώσσης νέας καὶ τε-
ραστίους ἀλλοιώσεις, ἐπὶ τέλους δὲ αἱ ἀλλεπάλληλοι βαρβάρων ἐθνῶν
ἐπιδρομαὶ καὶ δυναστεῖαι· τοσοῦτον ἐρῥάκωσαν τῶν γλωσσῶν τὴν βασιλίδαν
ὥστε οἱ ἀπόγονοι τοῦ εὐγενεστάτου καὶ μεγαλοφυεστάτου τῶν ἐθνῶν κα-
τηγγέλησαν καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὑπελήφθησαν ἀπάντων τῶν ἄλλων
ἀνθρώπων οἱ βαρβαροφρονότατοι. Γερμανὸς τις ἱστορικὸς λέγει πού ὅτι ἡ

ἐλληνικὴ γλῶσσα δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ χωρὶς ἔθνους ἑλληνικοῦ, δύναται μάλιστα αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἢ θειοτάτη αὕτη γλῶσσα νὰ καταστῇ καὶ τελεσιουργὸς ἐθνότητος ἥτοι ἐθνοπλαστικὴ· ἀλλὰ εἶναι ἀναντιρρήτου, ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὑπῆρξεν ὁ ἱσχυρότατος μοχλὸς, δι' οὗ διεσώθη ἐκ τῆς πανωλεθρίας τῶν Ἑλλήνων ἡ ἑθνικὴ συνείδησις. Τοῦτου ἕνεκεν οἱ ἀγῶνες περὶ τῆς καθάρσεως καὶ ἀνορθώσεως τῆς πατρίδος φωνῆς συμπύκνουν ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἐγκυμονοῦνται οἱ ἀγῶνες οἱ περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ γένους ἀναστάσεως. Ὁ μὲν Κοραῖς μετὰ συνέσεως καὶ καλῶς λελογισμένης ἀρχεβουλίας ἐπέλαβετο τοῦ ἔργου, ὑποδείξας καὶ τὴν μέθοδον καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔδει νὰ ἀποτελεσθῇ τοιαύτη ἐπανόρθωσις οἷα ἀφισταμένη τῶν ἄκρων καὶ τὴν μέσσην ὀρθοτομοῦσα ὁδὸν, νὰ παράσχω ἔπειτα τὸ ἐνδότεμον εἰς τὴν κατὰ μικρὸν διὰ τῆς κοινῆς τῶν λογίων ἀνδρῶν ἐργασίας ἔμπροσθεν ἀνάπλαισιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδιώματος. Ὅπως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναστῇ ὁ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος, οὕτως ἀδύνατος ἀποβλεπεί καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φωνῆς ἡ ἀνάστασις. Αἱ ὑπὸ τοῦ χρόνου, τῶν περιστάσεων καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἰδεῶν γινόμεναι μεγάλοι μεταβολαὶ εἰς τὸ λεκτικὸν καὶ προσημασιολογικὸν τῆς γλώσσης οὕτε ἐξοφανίζονται πλέον, οὕτε πρέπον εἶναι ἀλλ' οὐδὲ σύμφoron νὰ ἐξοφληθῶσιν. Ἡ ἐπὶ Πολουβίου ἐξαλλοιωθεῖσα γλῶσσα εἶναι ἐπὶ τέλους ἡ ζῦμη νέου καὶ ἀλλοῦ φουράκματος, ὅπερ, παρὰ πάντα τὰ κατὰ αὐτοῦ καὶ τὰ χείματα, παρὰ πᾶσαν τὴν εἴτε κακὸρρύθμιον εἴτε ἀτεχνον εἴτε πολυποικίλον αὐτοῦ ζύμωσιν, εἶναι τῶν πολλῶν καὶ παραδόξων τοῦ ἔθνους περιπετειῶν τὸ κατόπτρον. Ἀλλ' αἱ παραινήσεις καὶ νοουθεσίαι τοῦ Κοραῖ δὲν ἔτυχον δυστυχῶς φιλοκαλῶν καὶ φιλοτίμων ζηλωτῶν. Ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ὡς ἄλλοτε δύο αἵρέσεις, ἡ τῶν χυδαίστων καὶ ἡ τῶν καθαριστῶν, εἰ καὶ ἐκείνη μὲν εἶναι πολλῶν ὀλιγαριθμοτέρη καὶ ἀσημοτέρη ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κοραῖ, αὕτη δὲ ὑποδιήρηται εἰς διαφόρους μερίδας, αἵτινες οὐδαμῶς ἐπηρεαζόμεναι τῆς ἀρχαίας φωνῆς τὴν ἀναβίωσιν, ἐρίζουσιν πρὸς ἀλλήλας καὶ διίστανται ἐπὶ μερικῶν ζητημάτων, ἀναγομένων εἰς τὴν εἰδοποίησιν τῆς ἀπλᾶς εἰσέτι γραφομένης γλώσσης. Οἱ χυδαῖσται ἐν τῷ ὑπερμέτρῳ αὐτῶν ζήλῳ πρὸς ἀλύψωσιν τοῦ καθωμίλημένου ἰδιώματος εἰς γραπτὸν λόγον, γίνονται ἐπιλήθμονες πολλῶν καὶ ἀναμφισβητήτων ἀληθειῶν· ἐν πρώτοις, οὐδεὶς λαὸς, ὅσον καὶ αἱ ὑποτεθῇ ἐξημερωμένος καὶ πεπαιδευμένος, γράφει τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον λαλεῖ αὐτὴν, ἔπειτα πᾶσα γραφομένη γλῶσσα εἶναι

μέχρι τινός καὶ δεόν νὰ ᾔηται τεχνικὴ ἀπαραλλάκτως ὅπως πᾶσα λαλουμένη εἶναι καὶ πρέπει νὰ ᾔηται φυσικὴ. Ἄλλ' οὐδαμῶς σκοπούμενης τῆς καθόλου ταύτης ἀρχῆς, οὐδεμίᾳ ὑπῆρξε πώποτε παρ' Ἑλλησιν οὔτε ὑπάρχει ἐνιαίᾳ χυδαία γλῶσσα· ὅ,τι δὲ καλεῖται νῦν «χυδαία γλῶσσα» εἶναι κρᾶμα διαφόρων τοπικῶν διαλέκτων, ὅλως ἀκατεργάστων καὶ ἐνδεεστάτων πάντων τῶν ἀπαιτούμενων ἀξιώσεων πρὸς συγκρότησιν γραπτοῦ λόγου, συμμέτρου πρὸς τὰς διανοητικὰς χρεῖας. Αἱ τοπικαὶ αὗται διάλεκτοι ἀρμόζουσι μὲν κάλλιστα εἰς σύνταξιν παραμυθίων καὶ δημοτικῶν ᾠμάτων ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπιτήδεια εἰς κατασκευὴν φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἔργων. Ἡ ἐλληνικὴ νομοθεσία λ. χ. εἶναι ἄρα γε δυνατόν νὰ παραφρασθῇ εἰς μίαν τινὰ τῶν δημωδῶν διαλέκτων; Οἱ γράφοντες σήμερον τὴν λαλουμένην φωνὴν καὶ πειρώμενοι νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι τὸ κοινὸν τοῦτο ἀλλ' οὐδαμῶς ἐνιαῖον ἰδίωμα δύναται κάλλιστα νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ὑπόδειγμα ζωντανῆς καὶ πλουσίας γραφομένης γλώσσης, περιπίπτουσι λειηθότως εἰς ἀλλόκοτον καὶ οἰκτρὸν ἀμάρτημα· διότι δὲν γράφουσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν χυδαίαν (ἥτις ἀδύνατον νὰ γραφῇ ὁμοιομόρφως) ἀλλ' ἐκχυδαίζουν αὐτὴν τὴν γραφομένην γλῶσσαν. Ὁ ἀπαιδευτὸς ὄχλος ἀγνοεῖ βεβηλῶς τὰς λέξεις «πληροφορία» «ἀποθαρρύνω» «ἀπόπειρα» «περαιτέρω» κ.λ.· ὅτε δὲ ὁ ἐκ Κεφαλληνίας εὐστομος στιχουργὸς καὶ τῆς λαλουμένης γλώσσης ἐραστὴς, Κ. Λασκαράτος ἔγραψε πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐφημερίδα «Ἀκρόπολιν» «σὰς δίνω τὰς πληροφορίας τούτες, διὰ νὰ μὴ τυχὼν ἀποθαρρυνθῇτε καὶ ἐγκαταλείψετε καὶ περαιτέρω ἀπόπειρες ἂν ἡ πρώτη δὲν ἐπιτύχῃ — ὅτε ἔγραψε ταῦτα ὁ κατὰ τὰ ἄλλα εὐφύεστατος ἀνὴρ ἐνόμιζεν ὅτι ἔγραψε δῆθεν τὴν χυδαίαν, τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ἐξεχυδαίωσε τὴν ἐν χρῇσει καθαρεύουσαν. Οἱ χυδαῖσται ἐλέγχονται, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν, αὐτοκατάκριτοι, ἐπιτηδεύοντες λέξεις καὶ ὅρους ὅλως ἀγνώστους ἢ ἀνυπόστατους εἰς τὸν λαόν, καθ' ὃν χρόνον σπουδάζουσιν ὅπως ἀποδείξωσι τὸ δῆθεν καθωμιλημένον ἰδίωμα πρότυπον γραφομένης γλώσσης. Ἀλλὰ τί κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν λαλουμένην φωνήν, αἱ εἰς τὸ «Ταξιῖδι» τοῦ φιλοπάτριδος καὶ εὐπαιδευτοῦ καθηγητοῦ Κ. Ψυχάρη ἀπαντῶσαι φράσεις «ἄρτὰ τὰ λόγια θὰ μᾶς βγάλουν καμιὰ καινούριζ ἐτεροδοξίαν» — «τώρα θὰ διῆς τί συνέπειες μπορεῖ νάχῃ τὸ σύστημα τοῦ δασκάλου μου» — «μ' ἄφτο τὸ σύστημα μπορεῖς νὰ πῆς κακοθήσεις» — «ἡ φωνολογία μας σήμερον δὲν παραδέχεται» — «ἀρχαῖοι τύποι δὲν εἶναι· ὁ λαὸς τοὺς εἶχε κληρονομήσει κατεφτείας» — «μισοδημοτικούς

τύπους ἔχει κάθε γλῶσσα» — « ἔτσι καταπατοῦν τοὺς φωνολογικοὺς νόμους » — « ὁ Περικλέας, ἀληθινὸς πατέρας τῆς δημογορικῆς τέχνης, μ' ἔνα του λόγου κόρωνε τὸ λαὸν » — « ποίους ἐνόησε καλῆτερα ποῦ ἡ ἐνέργεια εἶναι ὁ γενικὸς νόμος τοῦ κόμου » ; — « ἐμεῖς ἔχουμε σκοποὺς πραχτικoύς· μπορεί ἡ γλωσσολογία νάχη δίκαιο ». Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ἀποσπασμάτων, ἅτινα θὰ ἡδυνάμεθα νὰ πολλαπλασιάσωμεν ἐπ' ἄπειρον, πείθεται πᾶς ἕκαστος φηλασητῶς ὅτι πρόκειται οὐχί περὶ γραφῆς τοῦ χυδαίου ιδιώματος ὅπερ κατὰ διάφορον τρόπον διατελεῖ ἀπανταχοῦ λαλούμενον, ἀλλὰ περὶ ἐκχυδαίσεως τῆς γραφομένης γλώσσης· καὶ τοῦτο εἶναι τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀλλόκοτον ὅσῳ αἱ μὲν λέξεις τῆς καθαρευούσης, αἱ ἀπανθρώπως ἐκχυδαϊζόμεναι ἢ ἀαλλοιώτως ἐκ τῆς χύτρας τῶν λογίων μετακινούμεναι, ἀποβαίνουσιν αὐτόγρημα σιβύλλαιοι χρησμοὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν λαόν, αἱ δὲ χυδαῖαι καὶ καθημαχζευμέναι λέξεις καὶ τύποι, ὧν γίνεται χρῆσις, εἶναι κατὰ μέγιστον μέρος ἰδιαιτέρων· κτῆμα τοπικῆς τινοῦς διλέκτου, ἐκ τῶν πολλῶν ἐκείνων καὶ ποικίλων, ὅσαι συναπαρτιζοῦσιν τὸν πολυσχῆμονα καὶ πολυσχιδῆ τῆς χυδαίης κέντρωμα. Τὸ δόγμα τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ψυχάρη ὅτι ὁ γραφὼν ἐν τῷ καθωμίλημένῳ ιδιώματι (δηλ. ἐν πολυμόρφῳ) καὶ οὐχί ὁμοειδεῖ (ιδιώματι) δυνατόν νὰ ποιῆται χρῆσιν ἀρχαίων ἐλληνικῶν λέξεων, ὅσας στερεῖται τούτων ἡ κοινὴ γλῶσσα, οὐδαμῶς ἐγχαῖρει ἐνταῦθα· ἀπάξει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀναλογίαν, ἥτις εἶναι ἡ κρατούσα ἐν τῇ γλώσσῃ ἀρχὴ Ἐφαρμοζομένης τῆς θεωρίας ταύτης, ὁ γραπτὸς λόγος θὰ προσελάμβανε τύπον μιζοβάρβαρον, οὕτω δὲ θὰ ἐνεκαινίζετο πάλιν τὸ μακαρονικὸν ὕψος, ὅπερ ἐστηλίτευσαν καὶ κατέλυσαν οἱ περὶ τὸν Κοραῆν. Διὰ τῆς συγκράσεως ἀρχαίων καὶ χυδαίων λέξεων καὶ τύπων, ἡ νῦν γραφομένη γλῶσσα θὰ ὑπεδύετο καταγέλαστον σχῆμα Ἀρλεκίνου, καὶ θὰ ἦτο παρεμφερὲς πρὸς βιβλίον τετυπωμένον μὲν διὰ τύπων φύρδην μίγδην, μεγάλων τε καὶ μικρῶν, παλαιῶν τε καὶ νέων, διαφόρου εἶδους καὶ διαφόρου κατασκευῆς, χωρὶς φιλοκαλίας καὶ χωρὶς συμμετρίας, ἐμποιοῦν δὲ φόβον καὶ κόρον καὶ εἰς τὸν ἀνεκτικώτατον τῶν φιλαναγνώστων.

Ἄερα λοιπὸν θέρουσιν οἱ ὁπαδοὶ τῆς « ὀχλοκρατικῆς μερίδος » ὡς ἀποκαλεῖ ὁ Κοραῆς τοὺς χυδαῖπτάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀντίπαλοι τούτων, οἱ ἐπὶ Κοραῆ μὲν σφόδρα ἀρχαίζοντες καὶ ἐλληνίζοντες, νῦν δὲ περὶ τὴν λέξιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν δῆθεν καθαρκεύοντες ἕκαστος κατ' ἴδιον τρόπον, εἶναι ὑπάτιοι τῆς αὐτῆς, ἴσως δὲ καὶ μείζονος βλάβης· διότι τὸ

κατακόρως ἀκυρολογεῖν εἶναι κακὸν κινδυνωδέστερον τῆς χυδαιολογίας. Ὅταν ἄνθρωποι ἀφιλόκαλοι, ἀφιλόλογοι, ἐλαχίστην δὲ ἡ μετρίαν ἔχοντες εἴδησιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ὅλως δὲ ἀβασεῖς τῆς λατινίδος καὶ ἄλλων γλώσσων, ἀπώνονται ἀλαζονικῶς τῆς διορθώσεως τῆς γλώσσης καὶ πλαστοουργῶσιν ἴδιον λεκτικὸν χρακτῆρα, ἐξ οὗ δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι τῆς πολλαπλῆς αὐτῶν ἀγραμματούς, οὐχὶ δὲ καὶ γραμματικῆς κανόνες, τότε δὴ τότε θὰ συμβῇ τὸ αὐτὸ ὡς ἂν εἰ τὸ ἐπιτήδευμα δοκίμων ἀνδριαντοποιῶν ἀνελάμβανον βάναιους καὶ τῆς τέχνης ἀπειροὶ κοροπλάθοι. Τοιοῦτοι εἶναι κατ' ἐξοχὴν οἱ πλείους τῶν μεταφραζόντων ἄρθρα καὶ δι-ατριβάς ξένων ἐφημερίδων, μυθιστορίας καὶ ἄλλα ξένα πονήματα. Πρὸς τὸν διδάσκαλον Κ. Βαρδαλάχην, ὅστις ἠσχολεῖτο περὶ τὴν μετάφρασιν τῆς Κύρου Παιδείας τοῦ Ξενοφῶντος, ἔγραψεν ὁ Κοραῖς τῇ 24 ἰουνίου 1814. «Ἡ γλώσσά μας δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς κατάστασιν νὰ βοηθήσῃ τὸν μεταφραστὴν ὡς βοηθοῦσι τὰ καλὰ ἐργαλεῖα τοὺς παντὸς εἶδους νε-γρίτας. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅχι τὸ νὰ μὴ μεταφράζωμεν, ἐπειδὴ ἐκρί-θησαν ἀναγκαῖαι αἱ μεταφράσεις· ἀλλὰ, μεταφράζοντες νὰ ἤμεθα πλη-ροσορημένοι, ὅτι ἔχομεν δύο κόπους, ἀντὶ ἐνός, καὶ κατὰ ταύτην τὴν πληροφορίαν νὰ γυμνάζωμεν τὰς δυνάμεις μας. Εἰς τὰ ἔχοντα γλώσσαν σταθεράν καὶ κεκανονισμένην ἔθνη ὁ μεταφραστὴς δὲν ἔχει ἄλλο χρέος πλὴν τὸ νὰ μεταφράσῃ πιστῶς καὶ ὅσον εἶναι δυνατόν κομψῶς τὰς ἐν-νοίας τοῦ μεταφραζομένου συγγραφέως. Ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ταλαιπώρους ὅστις ἀναλαμβάνει βάρος μεταφραστοῦ, φορτίζεται· βάρος διπλοῦν νὰ ἐκφράσῃ πιστῶς τὰς ἐννοίας, καὶ νὰ ξέῃ, ν' ἀκονίζῃ καὶ νὰ μετακονίζῃ πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμὴν, εἰς πᾶσαν περίοδον καὶ φράσιν, ἐνταυτῷ καὶ τὸ ἐργαλεῖόν του, διὰ νὰ τὸ καταστήσῃ ἱκανὸν εἰς τὴν ἔκφρασιν ταύτην. Ἄν δὲν τὸ ξέσῃ, γίνεται χυδαία καὶ ἀηδὴς ἡ μετάφρασίς του· ἂν τὸ ξέσῃ ὑπέρμετρα, γίνεται ἀκατάληπτος εἰς τοὺς χυδαίους, διὰ τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐπαγγέλλεται ὅτι μεταφράζει. Εἶναι καὶ ἄλλο ἄξιον προσοχῆς πολλῆς· τὸ ξέσμα τοῦτο δὲν περιορίζεται εἰς λέξεων ἢ φράσεων δι-ορθώσεις μόνας, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν σύνθεσιν καὶ συναρμογὴν τοῦ ὅρους. Πόσῃ δυνάμει ἔχει ἡ σύνθεσις, τὸ ἐδείξεν ὁ θαυμαστὸς κριτικὸς Διονύ-σιος, παραβάλλων αὐτὴν εὐφυσέστατα μὲ τὴν μαχηκὴν τῆς Ἀθηνᾶς ῥά-βδον. Ἡ αὕτη λέξις, κατὰ τὸν τόπον, ὅπου εὕρισκεται εἰς τὴν φράσιν ἢ περίοδον, προξένει διάφορα ἀποτελέσματα εἰς τὴν ἀκοήν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Ὅταν κατέχη τὸν ἴδιον αὐτῆς καὶ πρέποντα τόπον, τὴν μὲν γυ-μνασμένην ἀκοήν εὐφραίνει, τὴν ἀγύμναστον δὲ καὶ ἄμουστον πρῶτον μὲν

ἐκπλήττει, ἔπειτα δὲ κινεῖ εἰς θαυμασμόν, καὶ τελευταῖον εἰς μίμησιν, μητέρα καλὴν δύο τέκνων, τῆς διορθώσεως τῆς τέχνης καὶ τῆς διορθώσεως τῶν κεφαλῶν τοῦ λαοῦ τοῦ ἔθνους. Ἡ εἰς ἀλλήλας ἀντενέργεια γλώσσης καὶ ἐννοίας δὲν εἶναι νέον ἀκουσμα διὰ τῆς, καὶ ἀν' ἀπορῆτις ἀκόμη ὅτι ὁ κακὰ γράφων καὶ κακὰ συλλογίζεται, καθὼς πάλιν ὁ κακὰ συλλογίζομενος κακὰ γράφει, ὥς στρέψη τοῦς ὀφθαλμοῦς εἰς τοὺς σχολαστικούς μας». "Ὅσα ἔγραψεν ὁ Κοραῖς πρὸς τὸν Βαρθολαίχον ἰσχύουσι πληρέστατα εἶτι καὶ σήμερον, διότι ἡ ἑκτοτε γενομένη τοῦ γραπτῶν λόγου διαμόρφωσις οὔτε ἐλλόγως οὔτε ὀρθοεπῶς ἐγένετο. Πρὸ ὀδυνηκόντα καὶ περὶ πλεόν ἐνιαυτῶν προεῖδεν ὁ Κοραῖς τὴν ἀθρόαν εἰς τὴν γλῶσσαν ἐπιδρομὴν ξενικῶν φράσεων καὶ συντάξεων· «καὶ μεταφράσεις ἀφανίζουσι τὴν ταλαίπωρον γλῶσσαν (ἔλεγε περίλυπος τῇ 8 μαΐου 1805)· les Italismes et les Gallicismes nous assiègent et nous étouffent». Καὶ τῷ ὅτι οἱ γαλλισμοὶ, οἱ ἰταλισμοὶ καὶ γερμανισμοὶ τοσοῦτον παρέφθιραν καὶ οὕτως εἶπεῖν ἐστραγγάλισαν τὴν γλῶσσαν, ὥστε, γράφοντες οἱ πλείστοι, συντάσσομεν τὰς προτάσεις καὶ περιόδους κατὰ τὴν γερμανικὴν, γαλλικὴν ἢ ἰταλικὴν, ἥκιστα δὲ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν σύνταξιν. Τίς πταίει; Ἀπαντες βεβαίως πταίομεν ὑπ' ἀνάγκης ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἐξ ἀλογιστίας. Ὁ Ἕλλην εἶναι τὸ μιμητικώτατον τῶν ζώων, ἀλλὰ πολλάκις καθίσταται ἀλόγιστος ἐν τῇ μιμήσει του, καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν ἐπὶ τέλους ἂν ἐξ ἀπειρίας ἢ ἐκ κουφότητος ἔπιε καὶ πίνει τὴν τρύγα μᾶλλον ἢ τὸν ἄδολον οἶνον τοῦ ἀσπερίου πολιτισμοῦ. Κυρίως εἶπεῖν δὲν εἴμεθα εἰσέτι ἔθνος διανοητικῶς αὐτόνομον, διότι ἐξαρτώμεθα ἐν παντὶ ἐκ τοῦ ὑπερτέρου κράτους τῶν περωτισμένων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν· μιμούμεθα καὶ πιθηκίζομεν πάντα τὰ κοινωνικὰ καὶ ἄλλα ἔθιμα τῶν περωτισμένων εὐρωπαϊκῶν, ἐξ ἀνάγκης δὲ γινόμεθα ἅπλοὶ τούτων δορυφόροι, θητῶν δίκην προσαρμύζοντες τὴν διάνοιαν ἡμῶν εἰς τοὺς τρόπους, τὰ ἥθη καὶ τὰ φρονήματα τῶν ἐν ταῖς ἐπιστήμασι καὶ ταῖς τέχναις εὐδοκίμουτων ἐθνῶν. Ἡ διανοητικὴ αὕτη ἐξάρτησις ἀδεξιῶς ρυθμιζομένη, ἐπενήργησε καὶ ἐπενεργεῖ νοσερῶς εἰς τὴν κοινωνικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῶν Ἑλλήνων διάπλασιν. Παρῆλθον ἀνεπιστρεπτὲι οἱ χρόνοι, ὅποτε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐμεγαλοῦργει ἐν τῇ αὐτοκρείᾳ του καὶ, ὥς ἀνυπερβλήτος τεχνίτης, ἡρχιτεκτὸναι τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φωτισμοῦ τὰ θεμέλια. Ἡ νῦν βουλικὴ, ἐπιπόλαιος καὶ ἀλόγιστος ζήλωσις πάντων σχεδὸν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιτηδευμάτων καὶ ἐθισμῶν, μετὰ ψευδοῦς προαγομένη φιλοτιμίας καὶ φιλαυτίας διὰ τὴν ἑλλειψὶν ἠθικῆς ἀγωγῆς,

εἶναι τὸ κυριώτατον αἷτιον τῆς πολιτικῆς, ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καθόλου συμφορῆσεως, καὶ φλεγμονῆς ὑφ' ἧς πάσχει καὶ ταλαιπωρεῖται καὶ παραφέρεται ὡς πλοῖον ἀνερμάτιστον, ὃ ἐλληνικὸς ἐθνισμός. Καὶ ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ πλημμυρὴς αὕτη διχάσις, ἐφ' ὅσον δὲν ὀρίζονται, οὐδὲ πηγύονται εἰς στερεὰν μάζαν τὰ ἀσταθῆ, μετέωρα καὶ ὑδαρῆ στοιχεῖα τοῦ ἐλληνικοῦ βίου, ἡ γλῶσσα ἡ ἐλληνικὴ θὰ ᾔηται καὶ θὰ μένη πάντοτε ἀμόρφωτος, ἀσχημάτιστος, ἀσύστατος καὶ πικρακεκομμένη, ὅπως καὶ τῶν νῦν Ἑλλήνων ὁ νοῦς. Ἀλλ' ἵνα μὴ ὑποπτεύῃ τις ὅτι ἐπαγόμεθα γενικὰς αἰτιάσεις ἄνευ ἀποδείξεων, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προσεπικρατύνωμεν τὰ εἰρημένα διὰ τῆς παραθέσεως ὀλίγων παραδειγμάτων, ἐξ ὧν, ἡλίους φαινότατον θὰ γίνῃ ἐμφανὲς ὅτι ἡ διαφθορά τῆς γλώσσης εἶναι κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Κοραΐ, κακὸν συνακλόουον εἰς τὴν φθορὰν τῆς διανοίας, ὅτι ὁ κακῶς καὶ μωρῶς σκεπτόμενος κακῶς καὶ μωρῶς γράφει καὶ ὅτι καθόλου εἰπεῖν ὁ γραπτὸς λόγος εἶναι ἐκάστοτε πιστὸν ἀπεικόνισμα τοῦ λόγου τοῦ ἐνδιαιθέτου. Ἡ μὲν ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα, λογικῶς καλλιτεχνηθεῖσα, πρόκειται τοῖς πᾶσιν ἀνέφικτον ἀρχέτυπον τῆς στενῆς καὶ ἑναρμονίου τῶν νοητῶν καὶ τῶν λεκτῶν συναφείας· τούναντίον ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ, ἀφθεῖσα, ὡς κτῆμα ἀδέσποτον, εἰς τὴν αὐθαίρετον ἡγεμονίαν ἡμιπαιδευτῶν δημοσιογράφων καὶ οὐχ ἡττον ἡμιπαιδευτῶν διδασκάλων, κατέστη αὐτόχρομα παρωδία τῆς τελειότητος τῶν γλωσσῶν — τῆς γλώσσης ἐκείνης, περὶ ἧς λέγει ὁ ἄγγλος Φάβερ, ὅτι εἶναι τὸ μάλιστα ἀξιοθαύμαστον ἀπάντων τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ τῶν δημιουργημάτων.

Ὁ δημοσιογράφος, ὁ κατ' ἀλήθειαν καὶ οὐχὶ «καλῶν ὀνομάτων καὶ προσχημάτων μεστός» δημοσιογράφος ἔχει μεῖζονα ἢ ὁ καθηγητὴς ἐπιστημότητα, διότι οὗτος μὲν διδάσκει ὠρισμένον ἀριθμὸν ἀκροατῶν, ἐκεῖνος δὲ διδάσκει καὶ φωτίζει ὅλον τὸ ἔθνος, τούτου δ' ἕνεκα ὑπέχει μεῖζονας εὐθύνas. Δυστυχῶς ἡ ἐλληνικὴ δημοσιογραφία κατέστη κατὰ μέγα μέρος μοχλὸς παραλύσεως μᾶλλον ἢ ἡθοποιίας, ψευδοπαιδείας μᾶλλον ἢ ἀληθοῦς φωτισμοῦ. Οἱ παρ' ἡμῖν δημοσιογράφοι (ὀλιγίστων ἐξαίρουμένων), ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι πάσης ἐφημερίδος ἡ κυρία ἐντολὴ εἶναι χρηματιστικὴ, ἀπομιμῶνται οὐχὶ τὰς σπουδαίας καὶ σώφρονas ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἐφημερίδας, ἀλλὰ τὰ ἀγυρτικά καὶ συρφετώδη ἐκείνα φύλλα, ὅσα διὰ παντοίων πολυθρόων καὶ μικροπρεπῶν δηλοποιήσεων καὶ κοινῶν διατριβῶν προσπαθοῦσι νὰ σαργνεύσωσι τὴν φιλόκανον καὶ πολυπράγμονα τοῦ πλῆθους κουφότητα. Ἡ ἐν

Παρισίους «Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων», ὁ «Καίρος», ἡ ἐν Βερολίνῳ «Ἐθνικὴ Ἐφημερίς», ἡ ἐν Ῥώμῃ «Γνώμη» καὶ ἡ ἐν Μεδιολάνῳ «Καρτερία», ἀληθῆ πρότυπα ὑγιоῦς καὶ νηφαλιоῦ δημοσιογραφίας — οὐδαμῶς ἐξάπτουσι τὸν μιμητικὸν ζῆλον τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ ἐφημεριδογράφων· οἱ πλείστοι ἀπομιμοῦνται μᾶλλον καὶ ζηλοῦσι τὴν πεπατημένην εὐφυίαν καὶ τὰ κακότεχνα καρυκεύματα τοῦ «Φιγαρώ» καὶ ἐτέρων φύλλων, εἰς ὧν τὴν ἀνάγνωσιν ἐντροφῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀφιλομαθεῖς, ἀφιλόπονοι καὶ νωχελεῖς τὴν ψυχὴν ἄνθρωποι. Ὁ μέγας Καβούρ ἔλεγεν ὅτι ὁ λαὸς, ὁ προωρισμένος νὰ ἐπιτελέσῃ μεγάλην πολιτικὴν ἐντολήν, δεόν νὰ ἔχῃ δημοσιογραφίαν, ἰσχυράν μὲν καὶ ἀδράν· τὸν νοῦν καὶ τὸ ἦθος, ὑπείκουσαν δὲ εὐφροσύνας εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς συνέσεως καὶ ἀφιλοκερδῶς λειτουργοῦσαν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ· τούτου ἕνεκεν οἱ συντάχται τῶν ἐν Πεδεμοντιῳ ἐφημερίδων ἀπεδείχθησαν ἐπιφανέστατοι πολιτικοί, ἐγένοντο δὲ ὑπουργοὶ καὶ πρωθυπουργοί, καὶ ἤρίστευσαν ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ θαυμαστῇ ἐκείνῃ κινήσει, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἰταλίας ἐνότητα. Τοῦναντίον ὁ ἑλλην δημοσιογράφος ἐπαγγέλλεται ἀρχὰς πάντῃ διαφόρους· κύριον τούτου μέλημα εἶναι νὰ πωλήσῃ ὅσον ἔνεστι πλείονα ἀντίτυπα, διότι ἀπὸρεῖ χρημάτων· νομίζει δὲ ὅτι ἡ δημοσιογραφία, ὡς βιοποριστικὸν ἐπιτήδευμα, εἶναι ἥκιστα μὲν ὑπόχρεως νὰ σώζῃ ἐκάστοτε τοὺς αὐστηροὺς τῆς εὐπρεπείας τύπους, πάντῃ δὲ ἐλευθέρᾳ νὰ θορυβῇ μεγαλοφώνως, νὰ μεγαλοφρονῇ κενσοφρῶς καὶ νὰ λεπτουργῇ, πρὸς δελεασμὸν τῶν συνδρομητῶν, παντὸς εἶδους μεθοδεύματα καὶ τεχνάσματα, ἔστω καὶ ζωγραφίας, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἔντως γελωτοποιῶς τῶν εἰκονιζομένων παράστασις. Παιδείας καὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς μαθήσεως οὐδεμία ὑπάρχει χρεῖα· πᾶς ὁ προστυχὼν ἀναλφάβητος ἢ ἡμιμαθὴς δύναται νὰ αὐτοσχεδιάζῃ ἑαυτὸν εἰς ἐφημεριδογράφον, νὰ συντάσσῃ ἄρθρα τετριμμένης γλῆφουρας καὶ ἀμφιβόλου συνέσεως, νὰ κρίνῃ αὐθεντικῶς περὶ οἰασδήποτε ὑποθέσεως, νὰ ἀποφαίνεται γνώμην περὶ τῆς γλώσσης, νὰ ἀναβιβάζῃ τὰς πυγολαμπίδας εἰς τὰ τηλεφανῆ τοῦ οὐρανοῦ ἄστρα, νὰ χορηγῇ θαψιλῶς δίπλωμα σοφίας εἰς ἀσφόρους τε καὶ ἡμισόφους φίλους, νὰ πλέκῃ ἐναλλάξ, κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον, στεφάνους ἄμα καὶ βρόχους· οὕτω δὲ νὰ ἀπατᾷ καὶ νὰ φενακίζῃ ἑαυτὸν μὲν ἐκ προνοίας, τοὺς δὲ ἀναγνώστας ἐκ πονηρίας καὶ κακοηθείας. Ἐν τοιοῦτῳ σχολείῳ διδασκόμενος ὁ λαὸς τὴν ἀκοσμίαν, τὴν ἀναίσχυντιάν, τὴν ψευδοπαιδείαν καὶ τὴν διαστροφήν τῆς ἰδίας φωνῆς καὶ πρὸς πάσας τὰς κακίας

μετὰ
ἀφροσύνας
χρῆσιν

ἐπιζόμενος, ἀποτίθεται βαθμηδὸν τὰ ἀρχαιοπαράδοτα ἥθη, ἅτινα ὑπῆρξαν ἡ ἀγαθὴ καὶ ἱερὰ αὐτοῦ ἀγκυρα. "Ὅστις διεξέρχεται μετὰ προσοχῆς τὰ πολιτικά καὶ φιλολογικὰ ἄρθρα καὶ τὰς ἄλλας τῶν πλείστων ἐλληνικῶν ἐφημερίδων διατριβάς, ῥαδίως κατανοεῖ τὴν ὁσημέραι αὐξοῦσαν νόθευσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ ἀντιλήψεων καὶ τὴν συνεπομένην νόθευσιν τοῦ γραφικοῦ τῆς γλώσσης χαρακτῆρος. Ἐντεῦθεν προσγίνεται εἰς τὴν ταλαίπωρον γλώσσαν κάκωσις ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μείζων ἢ ὅση ἐκ τοῦ ἀδιαλλάκτου καὶ ἀκρίτου πολέμου τῶν χυδαῖστων καὶ τῶν ἀρχαϊζόντων. Εἰς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων, μεταγράφομεν ἐκ δύο ἢ τριῶν ἐφημερίδων (τῶν ἀρίστων ἐν Ἀθῆναις) μικρά τινα δείγματα. Ἀφ' οὗτου ἐξέλιπε τὸ κλεινὸν τῶν Ὀμηρίδων γένος, οὐδαίς ἐπεφάνη στιγχυρὸς εὐφορώτερος τοῦ Κ. Σουρῆ. Παρά τινι μουσοτραφεῖ δεσποίνῃ τῶν Ἀθηνῶν γίνεται ἐσπερινὴ συναναστροφή, ἐνθα προσέρχεται τῶν λογίων τὸ ἄκρον ἄωτον, ἐν οἷς καὶ ὁ Κ. Σουρῆς, ὅστις χωρὶς ἀμφιβολίας ὑπερῃκόντισε πάντας. Ἡ τὰ τῆς φιλολογικῆς ταύτης πανηγύρεως καθ' ἕκαστα ἀφηγουμένη ἐφημερίς δὲν ἀρκεῖται εἰς τοὺς συνήθεις καὶ τετριμμένους ἐπαίνους, ἀλλὰ θέλουσα διὰ καινῆς τιнос φράσεως νὰ προσάψῃ ἐπικὸν ὕψος εἰς τὸν πρωταγωνιστήσαντα, λέγει ὅτι ὁ Κ. Σουρῆς κατέκτησε τὴν ἐσπέραν! Ἡ κατάκτησις αὕτη καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι ἀδύνατος· ὅπως ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐκυρίευσεν τῆς Ἀσίας, ἡδύνατο καὶ ὁ Κ. Σουρῆς νὰ κυριεύσῃ τῆς ἐσπέρας χώρας· ἀλλὰ τοιοῦτό τι δὲν διενεόηθη ὁ ἀθηναῖος δημοσιογράφος· ἤθελε μόνον νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Κ. Σουρῆς ἡρίστανεν ἢ ἐπρωταγωνίστησε κατὰ τὴν ἐσπερινὴν ἐκείνην δι᾿ ἁλεξιν, ἐνόμισεν δὲ ὅτι καλλιπρεπέστερον ἅμα καὶ μεγαλοπρεπέστερον δὲν ἡδύνατο νὰ παραστήσῃ τὸ πρᾶγμα ἢ εἰσάγων τὸν Κ. Σουρῆν ὡς κατὰ κτητὴν τῆς ἐσπέρας! Οἱ ὀρθῶς σκεπτόμενοι γελῶσι βεβαίως ἐπὶ τῇ φράσει ταύτῃ· ἀλλ' οἱ ἀντλοῦντες τὴν σοφίαν τῶν ἐκ τῶν ἐφημερίδων, κινδυνεύουσι νὰ εἴπωσιν αὐρίον, κατὰ μίμησιν τοῦ διδασκάλου, ὅτι ὁ θεῖνα ἱερεὺς «κατέκτησε τὸν ἐσπερινὸν ἢ τὸν ὄρθρον» ἐὰν τυχὸν συναρπασθῶσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς καλλιφωνίας τοῦ ἱερέως ὅπως ὁ συντάκτης τῆς προμνημονευομένης ἐφημερίδος ἐκ τῆς εὐμούσου τοῦ Κ. Σουρῆ μολπῆς. Ἐτέρα ἐφημερίς πραγματεύεται τὴν τελευταίαν τοῦ διαδόχου τοῦ αὐστρουγγρικοῦ θρόνου, ἀρχιδουκὸς Ῥοδόλφου, ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ, ὧδέ πως ἀρχομένου. «Μία τῶν συμπαθεστέρων μορφῶν, μία τῶν γνησιωτέρων ἐκπροσωπήσεων τῆς ἐκλαϊκείσεως τοῦ μοναρχικοῦ πνεύματος κατὰ τὸν αἰῶνα ἡμῶν ἔπαυσε τὸ ζῆν προχθές». Εἶναι ταῦτα ἐλληνικά ἢ αἰθιοπικά; Ὁ Götthe

ἔλεγεν «ὅπου ἑλλείπουσιν αἱ ἰδέαι, ἐκεῖ ἐκφύονται περιτταὶ λέξεις». Δὲν ἠδύνατο ἄρα γὰρ νὰ ἐκφράσῃ ὁ ἀρθρογράφος ὅπως οὖν σαφέστερον καὶ ἑλληνικώτερον τῆς ὑπερνεφέλου καὶ δυσκαταλήπτου ψυχολογίας τοῦ τὰ ὁρήματα; Ἀλλ' ἡ ψυχολογικὴ αὐτοῦ σύγκρισις διαφαίνεται καὶ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ. «Ὁ ἔθνικὸς ἐγωϊσμὸς εἶνε ὁ ὑψηλότερος ὅλων τῶν ἄλλων ἐγωϊσμῶν, ὡς ὁ ἀνθρώπινος ἐγωϊσμὸς εἶναι ἡ ὑψίστη ἑξαρσις τῆς ψυχικῆς ἀξιοπρεπειᾶς». Τὸ κακὸν τῶν λέξεων ἀμύλλεται ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις γραμμαῖς πρὸς τὸ βλάστημον τῶν ἐννοιῶν. Φιλαυτος ἡ ἐγωϊστῆς (κατὰ τὸ γαλλικὸν *egoiste*, διότι παραλαμβάνομεν ὡς ἑλληνικὰς τὰς παρὰ τοῖς ξένοις ἑλληνοφρονεῖς ἡ πεπηρωμένας ἑλληνικὰς λέξεις) εἶναι καὶ λέγεται ὁ τὰ πάντα χάριν ἑαυτοῦ πράττων. Δὲν ἐξετάζομεν ἂν ἡ φιλαυτία (ὁ ἐγωϊσμὸς) εἶναι ἀρετὴ ἢ κακία; ἂν ὁμως ἀληθεύει: ὅτι ὁ ἐγωϊσμὸς εἶναι ἡ ὑψίστη ἑξαρσις τῆς ψυχικῆς ἀξιοπρεπειᾶς, τί ἄρα σημαίνει τότε τὸ γινῶθαι σαυτὸν; Ὁ ἀφελὴς ἀναγνώστης, ὁ ἐν εἴδει ἀξιωμάτων, τοιοῦτους διεξερχόμενος καθ' ἡμέραν παρὰ τὴν λέξιν καὶ ἔξω τῆς λέξεως παραλογισμούς, δὲν ἔρχεται ἄρα γε εἰς κίνδυνον νὰ στέρξῃ, ὡς ἀκαταμάχητον ἀληθεύειν, ὅτι ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἰδιωφελεία εἶναι ἀρεταὶ ἐκ τῶν ἐπιζηλουτάτων; Ἡ στρεβλώσις τῆς γλώσσης εἶναι, ὡς εἶπεν ὁ Κραῖσ, καὶ πρὸ τοῦ Κοραΐ ὁ θεὸς Πλάτων, ἀχώριστος ἀπὸ τῆς στρεβλώσεως τοῦ λογικοῦ. Κατὰ τοὺς γάμους τῆς βασιλοπαιδὸς Ἀλεξάνδρας ἐν Πετρούπολει, ἔγραψεν ἐκ τῶν λογίων συνεργατῶν ἐφημερίδος, ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένης. «Τὸ μαιδίωμα τῆς (τῆς ῥωσίδος) μεγάλης δουκίσσης Ἐλισάβετ) πληροῖ τὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ ὁ ἀργυρόχρος γέλως τῆς ἡγεῖ ὡς μυστηριώδης τόνος μουσικῆς. . . . Ἡ συμπαθὴς μορφή τῆς Αὐτοκρατορίδας ἐμπνέει ἡδὺν σεβασμὸν· διὰ τὴν καλαισθητικὴν κομψότητά της δὲν ἔχει ἢ νὰ ῥίψῃ τις ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἰοχρόου ἐσθῆτός της διὰ νὰ ἐννοήσῃ κτλ.» Ἀλλὰ πάντες γινώσκουσιν ὅτι τὸ μαιδίωμα οὐδεμίαν ἔχει οὔτε πληρωτικὴν οὔτε κενωτικὴν δύναμιν, ὅτι ὑπάρχει ἀργυρόχρος θρόνος ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ γέλως ἀργυρόχρος, ὅτι ὁ σεβασμὸς οὔτε ἡ δὺς λέγεται οὔτε ἀλγεῖν δες, καὶ ὅτι ἡ δὺς κατ' ἐπαναλήψιν παράλογος τῆς προθέσεως διὰ χρήσις οὐδεμίαν περιποιεῖ κομψότητα οὔτε εἰς τὰς φράσεις οὔτε εἰς τὰς ἑρμαφροδίτους ἐννοίας τοῦ ἐπιστολογράφου. Οὐ μόνον ἐκ Πετρούπολεως ἀλλὰ καὶ ἐκ Παρισίων ἐπιστέλλοντες βλάπτουσι καὶ ἀδικοῦσι τὸν ὀρθὸν λόγον οὐδὲν ἥτιον ἢ τὴν τάλαιναν γλώσσαν. «Ὁλος οὗτος ὁ ἀνεμοστρόβιλος (ἔγραφεν ἕτερος συνεργατῆς κατὰ

τὴν ἑναρξιν τῆς ἐν Παρισίοις Παγκοσμίου Ἐκθέσεως) ἀπροξένει αἰσθημα καταπληξέως καὶ στάσιν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἐκμηδενισμόν, ἕως οὗ προχωρούσης ὁλονέν τῆς ὥρας καὶ χορτασθέντων τῶν ἀπλήστων ὀφθαλμῶν ἐκ τῶν ἐντυπώσεων, ἤλθε καὶ ἡ σειρά τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ στομάχου. . . Πῶς θὰ φάγουν 200 χιλιάδες ἄνθρωποι ἐντὸς 60 ἐδωδιμοποικιλοβρωματοπωλείων. . . οἱ κόσμοι τῶν τετζερέδων καὶ τῆς κνίσσης, ἡ πεπολιτισμένη λεηλασία τῶν ἐξευγενισμένων ὀρδῶν. . . ἡ ἐπιδημία τῆς διαρπαγῆς ἐξηκολούθει καὶ τὰ κρούσματα συνέβηνον ἄφθονα· οὐρανομήκης καλαισθησία. . . ἡ ἀντίθεσις ἦν ἐξόχως ὠραία καὶ ἐπιβάλλουσα, διότι τὰ ὕδατα ἐχρωματίζοντο διὰ τῶν γλυκυτέρων ἀποχρώσεων πάντων τῶν χρωμάτων». Εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ ταῦτα γράφων ἔπασχε «στάσιν ἐγκεφάλου καὶ ἐκμηδενισμόν»· ἀλλὰ πιθανώτερον ὅτι ἐφόρει τὸν ἐγκέφαλον ἐν ταῖς πτέρναις. Οἱ φιλοσοφοῦντες περὶ τῆς ἐπίδοσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἃς περαβάλωσι ταῦτα πρὸς τὰς ὑπὸ ἄλλων λογίων Ἑλλήνων περὶ τῆς Βιενναίης Ἐκθέσεως τῷ 1873 συνταχθεῖσας πραγματείας, ἐκ τῆς ἀντιπραθείσεως δὲ τούτης θὰ ἴδωσιν ἂν ἡ ἐντὸς ἐκκαίδεκα ἐνιαυτῶν κατὰ τὸ ποῖον ἐπίδοσις ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν ὕλικήν καὶ κατὰ τὸ ποσὸν αὐξησιν τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας.

Βεβαίως οἱ συντάκται τῶν ἐφημερίδων ἀκουσίως καθίστανται εθορεῖς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἐναγκασμένοι νὰ συντάσσωσιν ἢ νὰ μεταφράζωσιν ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς πικτοῖα ἄρθρα, μετὰ πολλῆς δὲ ἐργαζόμενοι σπουδῆς καὶ τάχους, νύκτωρ δὲ καὶ μεθ' ἡμέραν ὑπὸ τῶν τυποθετῶν διωκόμενοι, ἀποροῦσι καὶ τοῦ ἀναγκαιῶς χρόνου πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν γεγραμμένων. Ἐρμηνεύουσι δουλικῶς τὰ ἀλλότρια, κατὰ τὴν ἀλλοτριάν σύνταξιν ἐν ᾗ ταῦτα εἶναι γεγραμμένα· μεταφράζουσι δι' ἐλληνικῶν λέξεων τὰς γαλλικὰς ἢ γερμανικὰς προτάσεις, ἀκολουθοῦντες, νοεῖται οἷοθεν, κατόπιν τῆς γαλλικῆς ἢ γερμανικῆς ὑφῆς τοῦ λόγου· οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἀπαιτήσῃ τις παρὰ τῶν βεβιασμένων τούτων δορυφόρων τοῦ ξένου ἰδιώματος κώλων συμμετρίαν καὶ εὐσυνόπτους περιόδους, πολλῇ δ' ἤττον κτένισμα καὶ βοστρύχιμα τῶν ἐλληνιστῶν μεταφραζομένων κατ' ἄλογον μᾶλλον τριβὴν ἢ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐλληνικῆς συντάξεως. Μεταφράζοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ λέξιν, εἰσάγουσι λεληθότως εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν προτάσεις οὕτως εἰπεῖν μονογράμμους καὶ διγράμμους, ἐπαναλήψεις ὑποκειμένων ἢ ἀντικειμένων προηγουμένης προτάσεως, ἀηδιστατοὺς λόγους

υποθετικούς καὶ ἄλλα τέρατα, ἰδιόζοντα ἢ περιποιούντα κόσμον εἰς τὰς νεωτέρας γλώσσας, ὅπως δὲ τῆς ἐλληνικῆς ἀλλότρια. Τοιοῦτω τρόπῳ ὁ γραπτὸς λόγος προσέλαβεν ἐξ ἀνάγκης οὔτε δυνατόν ἦτο νὰ μὴ προσλάβῃ χαρακτηριστὰ ἔθνη ἀλλοῖον τῆς παλαιᾶς, καὶ προστηρέσθῃ εἰς τοὺς συντακτικούς κανόνες τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἰδιωμάτων. Τὰ ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς ἐφημερίσιν ἄρθρα εἶναι κατὰ τε τὸ εἶδος καὶ τὴν σύνταξιν φραγκικῆς ὅπως θημιουργίας. Τὸ λεκτικὸν τοῦ Πολυβίου περιλαμβάνει, ὡς εἴπομεν, καὶ τινὰς σποράδην λατινισμούς· τούναντιόν, τῆς νῦν γλώσσης τὸ λεκτικὸν καὶ τὸ πραγματικὸν εἶναι μέχρι μυελοῦ καὶ ὀστέων διεσθαρμμένα ὑπὸ τῶν γαλλισμῶν, ἰταλισμῶν καὶ γερμανισμῶν, οἵτινες σωρηδὸν εἰσεκώμασαν εἰς αὐτήν. Σήμερον ἐλλήνίζομεν γαλλίζοντες, ἰταλίζοντες ἢ γερμανίζοντες. Ἀνὰ πᾶσαν στήλην, ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν γραμμὴν οἷαςδὴποτε ἐφημερίδος ἅπαντες κατὰ κόρον λέξεις, φράσεις καὶ προτάσεις ἀκατάληπτους καὶ παρεμφερεῖς πρὸς τραγελάφους καὶ κενταύρους. «Ἡ τελικὴ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων τῆς νέας ὀργανικῆς τάξεως (γράφει τις τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων δημοσιογράφων) δύναται νὰ συντελεσθῇ τόσον ταχέως ὥστε ἡ ζωσα γενεὰ μόλις νὰ δύναται ν' ἀναπνεύσῃ». Ἕνα νοήση τις τὴν κακόζηλον ταύτην πρότασιν, θέον νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτὴν κατὰ ῥήμα εἰς τὴν γαλλικὴν ἢ τὴν ἀγγλικήν. «Ἡ Ροσσὼν (γράφει ὁ αὐτὸς φιλόσοφος) εἶναι θαυμαστὴ μεγαλοῦ πόλιν· ἐν τῇ ἐστὶα ταύτῃ τοῦ ἀγνωστικισμοῦ καὶ τῆς δυσπιστίας ἐνεφανίσθη πυράδοξος δοξασία, ἡ δοξασία τῆς διὰ πίστεως θεραπείας». — «Ἡ ἀνθρωπίνη πρόοδος ἀναχωρεῖ ἐξ αὐθεντίας ἐν τῇ παρελθόντι, χωρεῖ δι' αὐτομισμού ἐν τῇ παρόντι καὶ τείνει εἰς ἀδελφότητα ἐν τῇ μέλλοντι». Πρὸς ἐξηγήσιν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, οὕτως πως ἐξηγγελημένων, ἀπαιτοῦνται ἀληθῶς Δῆλιοι κολυμβηταί· βεβαίως ἢ περικαλλῆς λέξις «ἀγνωστικισμός» καταμηνύει μεγάλην πλαστουργικὴν δεινότητα, ἀλλὰ καὶ τὸ «ἡ ἀνθρωπίνη πρόοδος ἀναχωρεῖ» (ἀντί τοῦ «ὀρμαῖται») εἶναι, νομίζομεν, ὅπως παράλογον, διότι ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ τὸ ἀναχωρεῖν=χωρεῖν πρὸς τὸ σημεῖον, ὅθεν τις ὠρμήθη, ἐπιστρέφειν, ἐπανακάμπτειν, ἐν δὲ τῇ συνηθείᾳ θελοῖ ἀπερχεσθαι. Ἄλλῃ πάλιν ἐφημερίδι ἔγραφε κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ βασιλέως Γεωργίου. «Ὁ λαὸς καὶ ὁ βασιλεὺς ἔσχον στιγμὰς συγκινήσεως, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἐποχὴν εἰς τὸν βίον τῶν ἐθνῶν». Αἱ φράσεις αὗται εἶναι ὅπως ἀνελληνιστοί· κατὰ λέξιν ὁμοῦ μεταφραζόμεναι εἰς τὴν γαλλικὴν, ὅς εἶχον ἄριστα. Θέλων τις τῶν προεξάρχοντων ἐν Ἀθήναις

*

ἐφημεριδογράφων νὰ ἐπαινέσῃ ἄρθρον ξένης τινὸς ἐφημερίδος, ἐπιτηδεύει ἐνίοτε τοὺς ἐπαίνους εἰς χαρακτηριστὸν λόγον τοσοῦτον ἀνώμαλον καὶ ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον μεμαγειρευμένον ὥστε ὁ ἀναγνώστης ἐκὼν ἄκων καταλαμβάνεται ὑπὸ ναυτίας. «Τῆς τελευταίας «Ἐφημερίδος τῶν Ἑλλήνων» τὸ ἄρθρον εἶναι οὕτω στιβαρῶς γεγραμμένον καὶ δι' ἐπιχειρημάτων συσαστικῆς στερεότητος, ὥστε ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ ἐφ' ἡμῶν ἐντύπωσις τοῦ ὑπῆρξεν ἐκτάκτου πειστικότητος». Δὲν εἶναι ταῦτα ἀποστάλαγμα ἀπέπτου καὶ ἀπειρονάλου κρίσεως; Πολλὰκις ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις κατ' ἐπίφασιν μὲν καλλωπίζεται, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν καθίσταται μᾶλλον καταγέλαστος διὰ τῆς παρεμβολῆς ἀρχαϊκῶν λέξεων καὶ φράσεων. «Λαμπρά ἐρωταίφια ἐγένοντο καθ' ὅλην τὴν ἐσπέραν κατὰ μέλος τοῦ Σηκουάνα· τὰ πυροτεχνήματα, τὰ ριπθέντα τὸ ἐσπέρας, ἔληξαν διὰ φωταγῆσεως τοῦ πύργου "Αἶψα, τοῦ θ' ὅπερ (δὲν ἤρκει μόνον τὸ ὅπερ!) ἐξήγειρε τὸν γενικὸν θαυμασμόν». Τῇ 20 ἰουλίου ἡ ἐν Παρισίοις ἐφημερίς Temps ἔγραφε πρὸς τοῖς ἄλλοις, Tout Hellène a deux hommes en lui; le héros, le poète, et l'autre, Achille et Ulysse· τοῦτο δὲ μετεφράσθη ἐν Ἀθήναις «ἐν παντὶ Ἕλληγι υπάρχουν δύο ἄνθρωποι ὁ ἥρωας, ὁ ποιητὴς καὶ θετικιστὴς· ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ὀδυσσεύς». Ἐνταῦθα ἡ γαλλικὴ πρότασις ἡρμηνεύθη μωρῶς καὶ κακοζήλως, χάριν δὲ ποικιλίης προσετέθη ἡ ὅλως περιττὴ καὶ νεόπεπτος λέξις Θετικιστής! Ἐτέρω πάλιν ἐφημερίς, ἀγνοοῦσα ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ ὑπάρχει ἐναποτεταμειυμένος ἀνεξάντλητος ἐσμός ἀποφθεγμάτων καὶ γυναικῶν, ἔνθα λαμβάνουσι παντοῖα διδάγματα βιοτικῆς σοφίας, νομίζει μὲν ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ παραφράσῃ ἕνα τούτων πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀκανθολογεῖ δὲ ἐκ τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων σκέψεις καὶ γνώμας, τὰς πλείστας ἀναρμόστους πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Ἕλληνος, ἀβελτέρως συνειλεγμέναις καὶ οὐχ ἥττον ἀβελτέρως ἐξηλληνισμέναις. Τί σημαίνει λ. χ. τὸ «ὅλαι αἱ ὥραι τῆς ζωῆς πληγώνουν καὶ ἡ τελευταία φονεύει»; τί τὸ «χρῆμα εἶναι πεζότατον καὶ ὅμως εἶναι τὸ καλλίτερον μέσον πρὸς καταπολέμησιν τῆς πεζότητος τοῦ βίου»; Τί σημαίνει τὸ «εἰς τὸ βάθος παντὸς παρὰφρονος πρέπει νὰ εἶνε πάντοτε ἕνας καλὸς ἄνθρωπος» καὶ τί τὸ «ἡ σκέψις τὰ πάντα παρχμυθεῖ καὶ ἐκ πάντων θεραπεύει»; Ἡμεῖς καθορῶμεν ἐν τοῖς γυναικοῖς τούτοις τὴν ἀσκεψίαν τοῦ ἐρανιστοῦ, ὅστις λησμονήσας ὅτι ἡ ἀρχαία καὶ ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ συντάσσουσι τὸ θεραπεύω πρὸς αἰτιατικὴν, ἐδημιούργησεν αὐθαιρέτως φραγκικὴν σύνταξιν, κατὰ τὸ γαλλικὸν guérit de tout.

"Ὅσοι μᾶλλον διαδίδονται καὶ ἀναγινώσκονται αἱ ἐφημερίδες το-
σούτοι μείζων καὶ ὁ κίνδυνος τῆς στρεβλώσεως τῆς γλώσσης· διότι οἱ
ἀναγνῶσται, οἰκειούμενοι τὰς λέξεις καὶ φράσεις τῶν ἐφημερίδων, κα-
θίστανται ἀπροβουλεύτως καὶ ὑπὸ συνηθείας συναίτιοι τῆς ὑπὸ τῶν ἐφη-
μεριδογράφων ἀκουσίως καὶ ἐξ ἀτελοῦς μελέτης παραλλάξεως τοῦ γρα-
φομένου λόγου. Οἱ δὲ καθηγηταὶ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, οἱ ὡς
ἀνώτατοι διδάσκαλοι, καὶ θὴ καὶ ὡς τῶν διδασκάλων τὸ ἀνθεμον, κα-
θῆκον ἔχοντες νὰ ρυθμίσωσι ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον καὶ ὀρθοεπέστερον
τὰ τῆς γλώσσης, καὶ νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἡμᾶς τοὺς
σφαλλομένους, ἐλάχιστα μὲν οἱ πλείστοι φροντίζουσι περὶ τῆς διορθώ-
σεως τοῦ κακοῦ, ἐνίοι δὲ τούτων βαρβαρίζουσι, σολοικίζουσι καὶ καθό-
λου εἰπεῖν ἀπειροκάλως καὶ ἀμούσως ἐλληνίζουσιν, οὐδεμίαν καταλεί-
ποντες μιμήσεως ἔφειν εἰς τοὺς φιλογραμμάτους. Ἔχομεν πρὸ ὀρθολο-
γικῶν ἀξιολογώτατον βιβλίον «τὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς πεντηκονταετη-
ρίδος τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἐκδιδόμενα ψήφῳ μὲν τῆς Ἀκαδη-
μαϊκῆς Συγκλήτου, ἐπιμελεῖα δὲ Γεωργίου Καραμήτσου πρυτάνεως», τε-
τυπωμένον ἐν Ἀθήναις τῷ 1888. Αἱ αὐτῶσι περιεχόμεναι πρωτότυποι
διατριβαὶ εἶναι ἐμβριθέσταται, ἀλλὰ δὲν φέρουσιν ἄπασα τὴν σφαγήδα
τῆς πρωτοτυπίας· ἰδίως αἱ δύο τελευταῖαι, αἱ ἀπὸ τῆς 340 μέχρι τῆς
476 σελίδος, ἔχουσι πάμπολλα τὰ τρωτά. Ὁ καθηγητὴς, ὁ γράψας τὴν
περὶ οἰκονομικῆς ἐπιστήμης μελέτην, ἄρχεται ὧδε πως. «Ἡ ἐν τῷ ἡθικῷ
ἢ φυσικῷ κόσμῳ ἐμφάνις φαινομένων προκαλεῖ πάντοτε τὴν
γένεσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης παρὰ λαῶν, ἐν τῷ πνεύματι τοῦ
ὁποίου ἐνυπάρχει ἐπιστημονικὴ διάθεσις». Ἡ πρότασις αὕτη εἶναι γερ-
μανικὴ ἢ γαλλικὴ μᾶλλον ἢ ἐλληνικὴ, ἀπόδειξις δὲ τὸ «ἐμφάνις τῶν
φαινομένων» — κατὰ λέξιν μετὰφρασις τῆς γερμανικῆς φράσεως «Erschei-
nung der Phänomene». Ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ χεῖρον εἶναι τὸ λεκτικὸν
τῆς τελευταίας μελέτης (ἀτέχνως ἐκ παντοίων ὠνθυλευμένης πηγῶν)
ἐνθα ἀπαντῶσιν ἐν προομίῳ κακόζηλοι λέξεις, ξενικαὶ συντάξεις, συνε-
στραμμένα προτάσεις, ἀδικήντοι ἔννοιαι, ἀντάξιαι ἴσως κουρολόγου καὶ
δαιμονώντος ἐφημεριδογράφου, οὐδεμίαν δὲ περιποιούσαι δόξαν πρὸς κα-
θηγητὴν τοῦ ἀνωτάτου τῆς Ἑλλάδος παιδευτηρίου. Παρὰτιθέμεθα μικρὸν
τι ἀνθολόγιον ἐκ τῆς καλλιτέχνου ταύτης μελέτης. «Τὴν πείραν τῶν
αἰώνων, ἡ ἄγνοια τῆς ὁποίας ἔσται ἀείποτε ἡ πτέρνα
τοῦ πολιτικοῦ δίσκου, ἔσον οὗτος καὶ ἂν τυγχάνῃ πεπρωτισμένος ὑπὸ
τῆς ὑψίστης διαλεκτικῆς... κτλ.». — «Τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶχεν

ἀπολέσει τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ». — «Ἡ ἱστορία δὲν χρησιμεύει τοῖς ἀνθρώποις ἢ μόνον καθ' ὅσον δοῦνται τὰ δεδομένα αὐτῆς νὰ χρησιμοποιήσωσι πρὸς τὴν ἀνατρεπτικὴν ἐργασίαν, ἣν ἐπιδιώκει ἡ ἀνακατασκευατικὴ αὐτῶν ῥοπή». — «Το ἔθνος ἔσχεν ἀπάσας τὰς φάσεις τῆς ἐξελιξέως τῆς πολιτείας». — «Ἡ ἐλαχίστη ἐπισκόπησις τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως» — «Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν νέων πολιτειακῶν θεσμῶν ὁ ἐλληνικὸς κόσμος ἔσχε τὴν ἑκτακτον ἐκείνην πνευματικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάγκην, ἣν μέχρι τῆς σήμερον θαυμάζομεν, καὶ εἰς τὴν ὀφείλομεν ἐν τῶν λαμπροτάτων φαινομένων τῆς ἱστορίας». Ἀλλὰ παραλείποντες τὴν ζοφερὰν ταύτην μελέτην, θέοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη οὐδαμῶς συνίσταται εἰς τὸ ἐγκωμιάζειν καὶ ἐκθειάζειν καθ' ἑκάστην μακρικῶς τὸν ἐλληνισμόν, ὃν οὐδεὶς φέγει· οὐχὶ κενόσπουδως ἐξυμνοῦντες ἀλλ' ἄθρομβως μελετῶντες τὸν ἐλληνισμόν, ὡφελούμεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα. Καὶ ἐνταῦθα δὲν πρέπει νὰ παρέλθωμεν ἀμνημόνευτον τὴν περὶ τοῦ σθένους τοῦ ἐλληνισμοῦ δημοσίαν διέλεξιν τοῦ κατὰ τὰλλα εὐπαίδευτου καὶ πολυπείρου διπλωμάτου Κ. Κλέωνος Ῥαγκαβῆ, ὅστις, πρὸς ἀπόδειξιν «τῆς σθεναρᾶς τοῦ ἐλληνισμοῦ ζωτικότητος» ἐπεκαλέσατο μάρτυρας τὸν ἐν Αὐλίδι τῆς Μικρασίας γεννηθέντα Ἡσίοδον, τὸν κράτιστον τῶν λυρικῶν Θεόκριτον, τοὺς κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνας τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Κορινθίων ἀνάγκησιν τοῦ φραγκοκρατομένου Βυζαντίου! Δὲν ἀρκεῖ ὅτι παραμορφῶται ἡ ἐλληνικὴ ἱστορία, φιλολογία καὶ γεωγραφία· τινὲς τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου φωρῶνται· τοσούτον ἀνελεήμονες τῆς σαφηνείας διώκται, ὥστε οὐδὲ τῆς ἀναπνοῆς τῶν ταλαιπώρων ἀνχνιστῶν φείδονται· προκαλοῦμεν οἰονόηποτε φιλόμουστον ἄνδρα νὰ διεξιέλθῃ ἀπόνως τὴν ἐπομένην μακρὰν καὶ δυσπαρακλόυθητον λόγου περίοδον ἐκ προσφάτου πονήματος καθηγητοῦ εὐφραδῶς καὶ τῶν Μουσῶν τροφίμου. «Ἐάν, ἀφ' οὗ κακῇ μοίρᾳ ἡ τύχη τῆς σημερινῆς γλώσσης τοῦ ἔθνους ἐξηρτήθη ἀμετακλήτως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν γραμμάτων ἔχει ἢ τοὐλάχιστον ὀφείλει νὰ ἔχῃ παρ' ἡμῖν ἥμιστά μὲν ὃν καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι σκοπὸν, μάλιστά δὲ τὸν τῆς διαμορφώσεως τῆς σημερινῆς γλώσσης, ἡ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν διδασκαλίᾳ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐφαρμογὴ κριτικῆς, ἐπιδιωκούσης τὸν ἕτερον μόνον τῶν δύο σκοπῶν, καὶ τοῦτον ἐκλειστικότητα ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ οὕτως, ὥστε ἡ κριτικὴ νὰ καταντήσῃ διὰ τοὺς

ξένους ὅλως σχολαία καὶ καθαρῶς θεωρητικὴ ἐνασχόλησις, οὐδόλως λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐτέρου σκοποῦ, τοῦ ἀσυγκρίτως δι' ἡμᾶς σπουδαιότερου καὶ γενικωτέρου, ἐμελλε ν' ἀποβῇ καὶ ἀπέβη πράγματι καταστρεπτικὴ ἐθνικῶς καὶ ὁλεθρία». Ἐτερος πάλιν καθηγητῆς, ἄρχεται ὡδέ πως τῆς μελέτης αὐτοῦ περὶ τοῦ πνεύματος τῆς θρησκείας, «Ἐάν ἐπιλαμβάνομαι νῦν ὁμιλήσω πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πνεύματος τῆς θρησκείας, τοῦτο πράττω, διότι πέποιθα ὅτι ἂν σήμερον καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ πολλοὶ ἴστανται μακρὰν τῆς θρησκείας, καὶ ἡ θέλουσι νῦν ἀγνοῶσιν αὐτὴν ἢ περιφρονητικῶς ὁμιλοῦσι περὶ αὐτῆς, τοῦτο προέβχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀγνοοῦσι τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἤτοι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς, ἐκλαβάνοντες τοὺς τύπους αὐτῆς ὡς τὴν οὐσίαν τῆς». Ἐκ τῆς τερατώδους ταύτης περιόδου γίνεται ὁ λόγος ὅτι ὁ καθηγητῆς ἀγνοεῖ ὅλως τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης, ὅπερ ἐπὶ τέλους οὐδαμῶς ἀπᾶδει ἀλλ' εἶναι μάλιστα μέγιστον καὶ ἰσχυρότατον βοήθημα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πνεύματος τῆς θρησκείας. Ὁ λόγος οὐδεμίαν παρέχει αἴσθησιν εἰς τοὺς ἀκροαμένους ὅταν ἦναι πλημμυρῶς καὶ ἀμελῶς συντεταγμένος. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες περὶ πλείστου ἐποιοῦντο τὴν σύνθεσιν· «πολλὴ ἦν πρόνοια τῆς συνθέσεως· καὶ οὔτε τὰ ὀνόματα τοῖς ὀνόμασιν, οὔτε τὰ κῶλα τῆς κώλοισ, οὔτε τὰς περιόδους ἀλλήλῃς εἰκῇ συνάπτειν ὥντο δεῖν· τέχνη δέ τις ἦν παρ' αὐτοῖς καὶ θεωρημῆτα, οἷς χρώμενοι συνετίθισαν εἶν». Οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ σοφώτερον πάντων τῶν ἄλλων διδάσκοντες καὶ γράφοντες, πρέπει νὰ γράφωσιν ὅπως οὖν σαφέστερον, ὀρθοπέστερον καὶ καλλιπέστερον, παρέχοντες ἑαυτοὺς ὑπόδειγμα λεκτικῆς καὶ γραμμικῆς ἀκριβείας. Ἰδίως ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ μεγάλη εἶναι ἡ τῆς συνθέσεως δύναμις· ὀρθὰ δόγματα ἀκόμψως καὶ βαναύτως ἐκφραζόμενα, ἀποβάλλουσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν χρησιμότητα· ἀνεπιστάτως καὶ ὡς ἔτυχε ῥιπτομένη ἡ λέξις, προσάπολλουσι καὶ τὸ διανοία χρήσιμον· οὐδὲν γὰρ ὀφέλος διανοίας ἐστὶ χρηστῆς, εἰ μὴ τις αὐτῇ κόσμον ἀποδώσει καλῆς ὀνομασίας».

Πηγὴ πάντων τούτων τῶν δεινῶν εἶναι ἡ πρὸς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ὀλιγορία· ἡ γραφομένη γλώσσα ἀδύνατον νὰ συνταχθῇ καὶ νὰ ἀκριβοθῇ χωρὶς τῆς μελέτης καὶ γνώσεως τῆς παλαιᾶς φωνῆς, πρὸς ἣν διάγει ἀδικοπᾶτως συνημμένη. Ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι ὅλως ἐξηλλοιωμένη ὅπως καὶ ἡ διάνοια ἡμῶν, οὐδεὶς ἀρνεῖται· ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἀκολουθεῖ ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα ἐξαλλαγὴ πρέπει νὰ

ὑποβλήθη καὶ εἰς παντελῇ νόθευσιν. Παρεισάγοντες σποραδικοὺς ἀττικοὺς τύπους καὶ λέξεις, ἀποδεικνύομεν τὴν γραφομένην γλῶσσαν ἔτι ἀκαλλεστέραν καὶ γελοιωτέραν, οὕτω δὲ μιμούμεθα τὸν εἰπόντα «πρόσεχε μὴ σταῆξῃ ἢ οὐρά του» καθ' ἣν χρόνου στιγμὴν ἐξεβάρλαιοτο ἐκ πίθου ἑλαίου ὁ αὐτόθι ἀποπνιγὴς ποντικός. Ὀλίγοι ἀδάμαντες προσηρμοσμένοι εἰς δυσμορφον καὶ ῥακοφορεῖν γύναιον καθιστῶσιν ἐμφανεστέραν τὴν ἀθλιότητα τοῦ θεάματος. Ἀλλὰ τίς ἐπὶ τέλους ἀπήτησε νὰ γράφωμεν κατὰ τὰς ἀττικὰς ἐπιγραφὰς «αἰετός» ἀντὶ τοῦ «ἀετός», «ἡμερίσιος» ἀντὶ τοῦ «ἡμερήσιος», «οἰκτεῖρω» ἀντὶ τοῦ «οἰκτεῖρω», «σημεῖα» ἀντὶ τοῦ «σημαῖα», «Τροζήν» ἀντὶ τοῦ «Τροϊζήν», «γυμνασιάρχης» ἀντὶ τοῦ «γυμνασιάρχης», «δοκῶπους» ἀντὶ τοῦ «δοκῶπους», «πεντέπους» ἀντὶ τοῦ «πεντάπους»; Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐπεχειρεῖ τις νὰ ἐγκαινίσῃ εἰς τὸν γραφόμενον λόγον ἀσυνήθεις ἀττικὰς ἢ ὑπερηττικισμένας λέξεις καὶ τύπους, πᾶς ὁρθῶς σκεπτόμενος ὅλ' ἐπανελαμβάνει πρὸς τὸν φιλάττικον νεωτεριστὴν τοὺς εὐστόχους τοῦ Πλουτάρχου λόγους, «ἔμοι δ' ὅλως μὲν ἡ περὶ λέξιν ἁμίλλα καὶ ζηλοτυπία πρὸς ἑτέρους μικροπραπεῖς φαίνεται καὶ σοριστικόν· ἂν δὲ πρὸς τὰ ἁμίμητα γίγνηται, καὶ τελείως ἀναίσθητον». Ἐκ τῶν λογίων ὅσοι διέλαβον περὶ τῆς διορθώσεως τῆς νῦν γραφομένης γλώσσης, ἰδικιτέρας μνείας ἄξιος εἶναι ὁ καθηγητὴς Κ. Κόντος, οὗ αἱ «Γλωσσικαὶ Παρατηρήσεις» παρέσχον ἀφορμὴν πολλῶν ἀντιρρήσεων καὶ λογομαχιῶν. Ὁ Κ. Κόντος, κηρύττων μεγαλοφώνως ὅτι οὐδεὶς τῶν νέων Ἑλλήνων οὔτε πλείονα τοῦ αὐδίου Κοραῆ οὔτε καλλίονα ἐδίδασκεν, ἀγωνίζεται· «ὑπὲρ τῆς ἀστείας καὶ φιλολόγου συνηθείας». Ἡμεῖς ἀσπαζόμεθα καθόλου τὰς τρεῖς θεμελιώδεις τοῦ Κ. Κόντου ἀρχάς, συναθροῦσας πρὸς τὰς ὑπερήσεις τοῦ Κοραῆ· α') ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν νὰ μεταβρῦθιμιζωνται οἱ τῆς καθωμιλημένης λαλιᾶς τύποι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων φωνῆς· β') ὅτι οἱ λόγιοι, καταφρονούντες λέξεων καλλίστων σωζομένων ἐν τῇ ἰδιωτικῇ φωνῇ, κακῶς πράττουσι παραλκμυβάνοντες ἄλλας δῆθεν ἑλληνικωτέρας καὶ κομψοτέρας, οὐδαμῶς εὐρισκομένας παρὰ τοῖς δοκίμοις συγγραφεῦσι· γ') ὅτι πολλῶ καλλίον εἶναι νὰ στέργῃ τις τὰ κοινολεκτούμενα ἢ σπουδαίων περὶ τὰ χερσιέστατα νὰ στολίζει δεινότητά. Ὡστε, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ καθηγητοῦ, τὸ «ἀφανίζω» εἶναι ὁρθότερον τοῦ «ἐξοτιῶ», τὸ «διαφορά» ὁρθότερον τοῦ δῆθεν ἑλληνικώτατα κατεσκευασμένου «δινεξίς», τὰ καθωμιλημένα «εἰσοδιζέω» καὶ «ἐξοδιζέω» ὁρθότερα τῶν ἀποβλήτων καὶ ἀσυστάτων «εἰσοδεύω» καὶ «ἐξοδεύω», τὸ τῆς συνηθείας

«ὀλίγον ἔλειψε νὰ πνιγῇ ὁ ἄνθρωπος» ὁρθότερον προσηνεγμένον καὶ συντεταγμένον τοῦ σχολαστικοῦ «παρ' ὀλίγον νὰ πνιγῇ ὁ ἄνθρωπος», τὸ «ἐγγίζω τὸ ζήτημα» βέλτιον τοῦ «θίγω τὸ ζήτημα», τὸ «κάμνω λόγον» καὶ τὸ «ἔκκμα λόγον» ἑλληνικώτερα καὶ ὁρθότερα τοῦ «ποιῶ λόγον» καὶ ἐποίησα λόγον». Ἡ χρῆσις κοινολεγτομένων καὶ πεπατημένων λέξεων εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ προτιμότερα τῆς χρήσεως λέξεων ἀκόμψων καὶ ἀδοκίμων, ἐχρυσῶν ἑλληνικῶν χροῶν ἀλλ' ἤκιστα ἑλληνικῶν. Ἡ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν δημοσιογράφων φερομένη σύζευξις τῶν μορίων ἄμα καὶ ὡς εἶναι ἐκ τῶν μερίστων τραυμάτων ὅσα ἔλαβεν ἡ γραφομένη γλῶσσα ὑπὸ τοῦ σχολαίτισμο τῶν κ.α.θ.α.ρ.ε.υ.ό.ν.τ.ω.ν. Ὁ γράφας τὸν Ὑφευδαττικισμοῦ Ἐλεγχον, αἰτιάται τὸν Κ. Κόντον, ὡς ἀποδοκιμάσαντα δογματικῶς τὸ ἄμα ὡς, οὐδαμῶς δὲ δικαιολογήσαντα καὶ ἐρμηνεύσαντα τὴν ἀποδοκιμασίαν του. Νομίζομεν ὅτι ῥαδίως δύναται τις νὰ ἐξελέγξῃ τὸ διμορφον τοῦτο γέννημα τῆς ἀπυνδακώτου κεφαλῆς ἀγνοοῦμεν καὶ ἡμεῖς τίνας σχολαστικοῦ· διότι τὸ ἄμα ὡς, ὅπως ἀλλότριον καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, εἶναι ἐκ τῶν προσφάτων τοῦ «λογοπατισμοῦ» ἁθλιῶν. Το «ἄμα ὡς» (ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ «εὐθύς ὡς» ἢ τοῦ «ἄμα—καί») εἶναι παρὰλογον· τὸ μόριον ὡς, συντασσόμενον μεθ' ὀριστικῆς ἐγκλίσεως ἐπὶ χρονικῆς σημασίας δηλοῖ πρᾶξιν συντελεσθεῖσαν ἢ ὅπωςδὴποτε συντελεσμένην· τὰ μόρια εὐθύς ὡς συνεκφέρονται, ὅταν σημαίνωνται δύο πρᾶξεις, ἡ μὲν ἀναγκαιῶς προγενεστέρα, ἡ δὲ ἀναγκαιῶς ἐπιγενεστέρα· καὶ τῇ μὲν προγενεστέρα συνάπτεται τὸ ὡς, τῇ δὲ ἐπιγενεστέρα τὸ εὐθύς· ὥστε οἶκον φανερόν ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ συνεκφορὰ τῶν μορίων ἄμα ὡς, καθ' ὅσον τὸ ἄμα δηλοῦν πᾶντοτε τὸ σύγχρονον τείνει ἐμφανῶς εἰς ἀντίρρουν τοῦ διὰ τοῦ ὡς σημαινομένου προγενεστέρου. Κυρίως εἰπεῖν, τὸ ἄμα ὑπονοεῖ τὴν χρονικὴν ἐνότητα δύο διαφόρων ἐνεργειῶν, ἀπαιτεῖ δηλαδή τὴν ἑννοίαν τοῦ οἰονεῖ ταῦτοχρόνου, ἐν ᾗ τὸ ὡς εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἑτερόχρονον· ἄρα ἡ συνένωσις τοῦ ἄμα καὶ τοῦ ὡς εἶναι αὐτόχρημα τραγέλαφος, διότι τὸ σύγχρονον καὶ τὸ σχετικῶς ἑτερόχρονον οὐδεμίαν ἐπιδέχονται σύζευξιν· τὸ ἄμα ὡς εἶναι γελοῖον, ὅπως γελοῖα ὅλ' ἦτο ἡ συνεκφορὰ τοῦ ἄμα ἀφ' οὗ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῇ. Δυσὶν θάτερον ὑπολείπεται ἐντεῦθεν, ἡ τὸ εὐθύς μετὰ τοῦ ὡς ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἄμα ἄνευ τοῦ ὡς. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει γαλλικοῦ μυθιστορήματος, ἀνέγνωμεν τὴν φράσιν «ἄμα ὡς τὴν εἶδεν ὁ Ῥίσελρ, διηυθύνθη παραχρῆμα πρὸς αὐτήν, ὑπεχρέωσε δὲ

τὴν Σιδωνίαν νὰ καθήσῃ πλησίον τῆς· ἂν ἀντὶ τοῦ «ἄμα ὡς τὴν εἶδεν ὁ Ῥίσλερ, διηυθύνθη» ἐγράφετο «ἄμα τὴν εἶδεν ὁ Ῥίσλερ καὶ διη-
 θύνθη»· ἂν ἐπ' ἴσης ἀντὶ τοῦ «καθήσῃ» ἐγράφετο «καθίσῃ» ἢ ὅλη πρό-
 ταις θὰ εἶχεν ἀπλούτερον καὶ ἐλληνικώτερον τύπον χωρὶς τινος βλάβης
 τῆς σαφηνείας. Ἐτέρα οὐχ ἦττον κακόζηλος καὶ διάστροφος ἐκφορὰ εἶναι
 ἢ τοῦ «κἄν τε — κἄν τε» (ἀντὶ τοῦ «ἄν τε — ἄν τε») ἔνθα ἡ σύνδεσις
 γίνεται παραλόγως διὰ διττοῦ ζεύγους συνδέσμων. Περαισιάζοντες ἐκ
 τῆς ἀρχαίας γλώσσης λέξεις καὶ φράσεις δὲν πρέπει νὰ ἐκφείρωμεν αὐ-
 τὰς κατὰ βάρβαρον τύπον· εἰ δὲ μὴ μυριάκις αἰρετώτερα αἰ κοινὰ καὶ
 δημώδεις. Ἄλλ' ὁ Κ. Κέντος ὁρθῶς διδάσκων ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν
 «ἐδραῖος βίος» καὶ οὐχὶ «καθεστηκώς βίος» «ἐλέγχει ἄγνωστον» καὶ οὐχὶ
 «προδίδει ἄγνωστον» «περαιῶν τὸν λόγον» καὶ οὐχὶ «περαιῶ τὸν λόγον»
 «οὔρον» οὐχὶ «οὔρος» «φιλόβιβλος» οὐχὶ «βιβλιόφιλος» «ἀπέθανε» οὐχὶ
 «ἀπεβίωσε», βλίνει ἐνιχυρὸ προσωτέρω τοῦ δέοντος· οὐδὲν βλάπτει ἂν αἱ
 παραδεδομένα λέξεις «Ἀκαδημία» καὶ «Βυζαντινός» μείνωσιν ἐν χρήσει
 ἀντὶ τοῦ «Ἀκαδημεια» καὶ τοῦ «Βυζαντινός» ἀφ' οὗ ἐκείνη μὲν εὐρηται
 παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἀρχαίων ἀντιγράφων, τὸ δὲ
 «Βυζαντινός» κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι ὁρθότερον τοῦ «Βυζαντινός». Καὶ
 τὸ «ὁ λέμβος» (ὅπερ εὐρηται ἀρσενικῶς παρὰ τοῖς δοκίμοις καὶ τοῖς
 πλείστοις τοῦ παρχαλιζόντος ἐλληνισμοῦ συγγραφεύσι) δὲν εἶναι δυνατόν
 νὰ ἐπικρατήσῃ πάλιν ἐν τῇ γλώσσῃ, ἥτις ἐκφέρει τὸ ὄνομα θηλυκῶς.
 Ἡ λέμβος ἀπεντὶ ἡδὴ κατὰ γένος θηλυκὸν παρὰ τῷ σχολιαστῇ τοῦ
 Ἀριστοφάνους καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι Μεγαλὴ τοῦ Ἀχομινάτου. Ἀφ'
 οὗ δὲ, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἱ Ἴωνες ἔλεγον «δρεπάνη» καὶ «ἀστρα-
 γάλη» ἀντὶ τοῦ «δρέπανον» καὶ «ἀστράγαλος», οἱ Ἀττικοὶ «ἡ στά-
 μνος» «ἡ βῶλος» «ἡ θόλος» «ἡ φύλλα» «ὁ λιμός» οἱ δὲ Πελοπον-
 νῆσιοι καὶ ἰδίως οἱ Δωριεῖς «ὁ στάμνος» «ὁ βῶλος», «ὁ θόλος» «ὁ
 φύλλος» «ὁ λιμός»· ἀφ' οὗ ἀπὸ τῶν χρόνων ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ
 φάρυξ φέρεται ἀρσενικῶς ὡς ὁ λάρυξ, ὁ δὲ ῥύπος ἐγένετο
 «τὸ ῥύπον» καὶ «τὸ ῥύπος» ἢ δὲ «ῥοίον» κατέστη καὶ αὕτη ἀρσενική
 ὡς ὁ «κόρις» — τί παρὰ τοῦτον ἂν «ὁ λέμβος» ἀπηνήθη καὶ οὗτος τὸ
 ἴδιον γένος, καὶ ἐγένετο ἀπὸ ἄρρενος θήλυς, χαρίζομενος ἴσως εἰς τὴν
 δημώδη θήλειαν φελοῦσαν καὶ τὴν ἐπ' ἴσης θήλειαν βάρκαν·
 Αἱ νεώτεροι γλώσσαι βρῖθουσι τοιοῦτων καὶ παραπλησίων ἐναλλαγῶν
 γένους· λ. γ. οἱ Ἰταλοὶ ἔτρεψαν τὸ θηλυκὸν tavolo εἰς τὸ ἀρσενικόν
 tavolo, μάτην δὲ θὰ ζητήσῃ τις τὸ tavolo εἰς τὰ λεξικά τῆς ἰταλικῆς

γλώσσης. Οὕτω παρ' ἡμῖν μὲν ἡ λέξις ἀπὸ ἀρσενικοῦ γένους μετέπεσεν εἰς θηλυκόν, παρὰ δὲ τοῖς Ἰταλοῖς ἡ τ ρ ά π ε ζ α ἀπὸ θηλυκοῦ ἐγένετο ὄνομα ἀρσενικόν!

Ἄ ῥ γλώσσα, λέγει ὁ πατριάρχης τῆς γερμανικῆς γλωσσολογίας, Ἰάκωβος Γρίμ, δὲν γεννᾶται οὔτε μορφοῦται ἐκ τοῦ παρχηρήμα· ἐν τῇ κατασκευῇ αὐτῆς ὁμοιάζει ἡ γλώσσα πρὸς οἰκοδόμημα πολύμορφον καὶ πολυποίκilon, οὐδένα μὲν παριστῶν ἴδιον ῥυθμόν ἀλλὰ κατειργασμένον κατὰ πάντας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν διαφορῶν χρόνων ῥυθμούς καὶ ἔχον ἐπομένως ὕψιν ψηφοθετήματος». Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα καὶ μάλιστα ἡ γραφομένη ἔπαθε πλείστας καὶ μεγίστας ἀλλοιώσεις, ἄλλως τε καὶ διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἀναλλοίωτος ἐν μέσῳ τοσούτων καὶ τηλικούτων περιπετειῶν καὶ καταστροφῶν, αἵτινες παρήλλαξαν καὶ τὸν νοῦν καὶ τοὺς τρόπους τῶν Ἑλλήνων. Παραβαλλομένη πρὸς τὰς γλώσσας τῶν νῦν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ἔχει δεινотάτας ἐλλείψεις καὶ παντοῖα ἁμαρτία, ἀλλὰ πλεονεκτητεῖ καὶ περὶ πολλὰ, ἐπὶ πᾶσι δὲ περὶ τοῦτο, ὅτι εἶναι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐλευθέρα ξενικῶν λέξεων, ὧν γέμουσιν αἱ ἄλλαι γλώσσαι. Ἐντὸς πεντήκοντα ἐνιαυτῶν, ἡ γραφομένη γλώσσα ἀπέβληε σχεδὸν τέλεον τὸ «όπου», τὸ «ἀγκαλὰ», τὸ «μολόντοῦτο», τὸ «μολαταῦτα» καὶ πλῆθος ἄλλων ξενισμῶν, ὧν τὴν ἀποβολὴν καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς ἐνόμιζε δυσκατόρθωτον. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀποβολὴ ἔπρεπε νὰ ἀποτελεσθῇ οὐχὶ ἀθ. ὡς ἀλλ. ἐκ προσαγωγῆς καὶ κατὰ μικρὸν καὶ μετὰ μεϊζονος περισκέψεως, διότι ἅπασαι ἀνεξαιρέτως αἱ εἰς τὴν γλῶσσαν παρεισαχθεῖσαι ξενικαὶ λέξεις δὲν εἶναι ἄξιαι προγραφῆς· ἔχομεν δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἵτινες, παραλαμβάνοντες ὀθνεῖας λέξεις, διεσκεύαζον καὶ ἐπεξεργάζοντο αὐτάς ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, παρὰ πάντα τὰ παθήματα καὶ παρὰ πάντας τοὺς ὀλέθρους διέσωσε τὴν ἰδίαν γλῶσσαν (ὁ λόγος περὶ ἀπλῆς διασώσεως καὶ οὐχὶ περὶ ἀναπτύξεως καὶ μεταρρυθμίσεως) ἀκριφνέστερον ἢ πᾶς ἄλλος εὐρωπαϊκὸς λαός. Ὁ νῦν λόγιος Ἑλλήν οὐδαμῶς χρῆζει ἐξηγητοῦ ὅπως νοήσῃ κατὰ μέγα μέρος τὰ ποιήματα τῶν Βυζαντινῶν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἵνα μὴ εἴπωμεν τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος. Τίς ὅμως ἄγγλος λόγιος, μὴ ἐγκύψας πρότερον ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μελέτην τῆς σαξονικῆς, δύναται νὰ κατανοήσῃ σήμερον τὰ χρονικά καὶ τοὺς νόμους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλφρέδου; Τίς δὲ πεπαιδευμένος γερμανὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ νοήσῃ, χωρὶς προηγουμένης διδασκαλίας, τὴν ἐποποιίαν τῶν Νιβελούγγων; Τίς πάλιν

λόγιος Ἰταλὸς δύναται νὰ παρακολουθήσῃ εἰς τὰ ἔγνη τῆς ἰδίας γλώσσης ἐπέκεινα τῶν χρόνων τοῦ Δάντου; Ὑπέρτατος τῆς γλώσσης νομοθέτης εἶναι τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἡ διόρθωσις καὶ ἡ μετακόμησις τοῦ γραφμένου ἰδιώματος εἶναι ἔργον τῶν ἐνδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἡ μεταρρύθμισις τῆς γερμανικῆς γλώσσης ἄρχεται κυρίως εἰπεῖν ἀπὸ τοῦ Λέσιγκ, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος κλασικὸς συγγραφεὺς τῆς Γερμανίας· πρὸ τοῦ Λέσιγκ ἐπρωταγωνίστησεν ὁ Λούθηρος· ἀλλ' οἱ θυμωζοντες τὴν νῦν διάπλασιν τῆς γερμανικῆς γλώσσης, ὤφειλον νὰ ἐνθυμηθῶσιν ὅτι ἐπὶ τῆς 17 καὶ 18 ἑκατονταετηρίδος, οἱ Γερμανοὶ εὐπατρίδαι καὶ λόγοιοι ἐλάλουν λατινιστὶ καὶ γαλλιστὶ, εἰς μόνους δὲ τοὺς ὑπηρέτας αὐτῶν ἀπέτεινον τὸν λόγον γερμανιστὶ. Ὁ μέγας Φριδερίκος ἔγραφε γαλλιστὶ διότι ἡ γερμανικὴ ἦτο εἰσέτι ἀτελής καὶ ἀκατέργαστος, ἐνησιμένιζε δὲ ἀπομιμνόμενος μᾶλλον τὸν λεκτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Διδερότου ἢ τὸν τῶν συγχρόνων ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι σοφῶν συγγραφέων Χάλλερ, Γότσεδ καὶ Ράβενερ. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀληθῇ τις τὴν γερμανικὴν καὶ νὰ μὴ παρενείρῃ ἀνὰ πᾶσαν φράσιν λέξεις γαλλικὰς. Αὐτὸς ὁ Λέσιγκ ὁμολογεῖ μετὰ παύρησίας, ὅτι γράφων ἐν πεζῷ λόγῳ ἐκοπία πλείοτερον ἢ στιχοιργῶν. Οὐδεὶς δὲ θὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Λέσιγκ τὸ ἀθάνατον αὐτοῦ ἀριστούργημα, τὸν «Λαοκόωντα», διενεόθη κατὰ πρῶτον νὰ συντάξῃ γαλλιστὶ, εἶτα δὲ μετέγνων εἰπὼν τοῦςδε τοὺς ἀξιωμαγματευτοὺς λόγους «νομίζω ὅτι μεγαλοφυῆς τις συγγραφεὺς δύναται νὰ παράσχω εἰς τὴν ὅπωςδὴποτε ἔχουσιν πάτριον φωνὴν οἰονδῆποτε ἂν θελήσῃ τύπον». Καὶ ὅτως ὁ Λέσιγκ ἀπεδείχθη μεγαλοφυῆς γλωσσοπλάστης. Πρὸ 130 ἑνιαιυτῶν, ἡ γλῶσσα τῆς γερμανικῆς ποιήσεως καὶ πεζογραφίας εἶχε ἡλισχροτάτον μὲν ἀριθμὸν λέξεων, ὅλως δὲ ἀτελεστάτην συντακτικὴν κατασκευὴν· κλειῖσθεῖσα ὀλίγῳ ὕστερον ὑπὸ περικλεσεστάτων συγγραφέων καὶ φιλοσόφων, ἐγένετο ἔκτοτε γλῶσσα κλασικὴ, εὐποροῦσα νῦν 216.000 λέξεων, ἐν ᾧ ἡ μὲν γαλλικὴ δὲν ἔχει οὔτε τὸ ἥμισυ, ἡ δὲ ἀγγλικὴ ὀλίγῳ πλέον τοῦ ἡμίσεος. Ὁ λεξικὸς οὗτος πλοῦτος αὐξάνεται ὁσημέραι, διὰ τὸ εὐτροφον καὶ εὐσύνθετον τῶν λέξεων· ἐκ μόνης τῆς λέξεως Land εὗρηται ἐν τῇ γερμανικῇ συνθεσιμῇ ὑπὲρ τὰς 700 λέξεις, ἐκ τῆς Krieg, 615, καὶ ἐκ τῆς Hand, 613 κλ. Ἀλλ' ὡς εἶπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἡ περὶ τὰς λέξεις εὐπορία δὲν εἶναι πάντοτε ἐναργής ἀπόδειξις ὅτι εὐρωστεῖ καθ' ὅλα ὁ λεγόμενος «γλωσσικὸς βίος». Ἐν πρώτοις, ἡ γερμανικὴ ἔχει πολλῶν ὀλιγωτέρως ἢ ἡ γαλλικὴ ῥίζας καὶ θέματα, ἔπειτα βρίθει ἀπείρων (δεκακισμυρίων ὡς

ἐγγιστα) ξενικῶν ὀνομάτων, πρὸς ὧν τὸν ἐξοστρακισμὸν ἐκθύμως ἀλλὰ μάτην ἀγωνίζονται νῦν οἱ γερμανοὶ λόγιοι. Ὁ Goethe καὶ ὁ Schiller, οἱ δύο ἀληθῶς διδάσκαλοι καὶ τελεσιουργοὶ τοῦ καθαρῆς λόγου, ποιοῦνται κατὰ κόρον χρῆσιν ἀλλοτρίων λέξεων· ἰδίως τὰ ἐν τῇ πεζῇ λόγῳ συγγράμματα τοῦ Schiller, εἶναι ὑπέρμεστα γαλλικῶν φράσεων. Πάμπολλαι ἐλληνικαὶ λέξεις, βερβερικῶς ἠκρωτηριασμέναι καὶ διεστραμμέναι, ἐπολιτογραφήθησαν πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν· πολλὰς δὲ τῶν λέξεων τούτων, εἰς τὸν ἀρχικὸν καὶ γνήσιον αὐτῶν τύπον μετακοσμοῦντες, θυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν. Οἱ φιλότιμοι Γερμανοὶ, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὴν ἀπὸ τῶν ξενισμῶν κάθαρσιν τῆς ἰδίας γλώσσης, συνεκρότησαν ἀπανταχοῦ μεγάλας καὶ μικρὰς ἐταιρεῖας, ὧν προεξίρχει ὁ Σύλλωρος πρὸς κάθαρσιν τοῦ γραφομένου ἰδιώματος, ἔχων ὑπὲρ τοὺς πεντακισχίλιους ἐταίρους, ἐκδίδων δὲ καὶ περιοδικὸν σύγγραμμα. Ἀλλὰ, μήπως, καὶ ἐλευθερουμένη τοῦ ζυγοῦ τῶν ξενισμῶν, ἡ γερμανικὴ γλῶσσα, δὲν ἔχει εἰσέτι πάμπολλα ἐλλείμματα; Ὁ διάσημος ἀρχαιολόγος Ἀδόλφος Τρενδэлеμβουργ (υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου τῆς φιλοσοφίας καθηγητοῦ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου) ἔγραψε τῇ 7 ἰουνίου 1888 ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κολωνίας» ὅτι προξενεῖ σκάνδαλον ὁ τρόπος, δι' οὗ ἐνιοὶ τῶν καθηγητῶν, δημοσιογράφων καὶ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων λυμαίνονται καὶ κακοῦσι τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. «Τὸ λεγόμενον (προσεπάγεται) ὅτι ἡ γερμανικὴ εἶναι γλῶσσα δυσμαθὲς ἀποβλέπει οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀλλοδαπούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς Γερμανούς. Οὐδεὶς ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἀναμφισβήτητος κανὼν ὅτι τοῦτο καὶ οὐχὶ ἐκείνο εἶναι τὸ ὀρθόν. Οἱ πλείστοι τῶν λογίων ἀκολουθοῦσιν εἰς τὴν ἰδίαν ἑκαστος γνώμην, οὐδεμίαν ἀποδεχόμενοι αὐθεντίαν· ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείους τῶν συγγραφέων φιλοτιμοῦνται νὰ γράψωσιν ἰδιούτως μᾶλλον ἢ ὀρθοεπῶς, ἔπεται προδήλως ὅτι καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ἐστερημένη τῆς κανονικῆς ἐκείνης εὐρυθμίας, ἥτις ἐπικρατεῖ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασιν». Ἀλλὰ μήπως ἔχουσι κάλλιον καὶ αἱ ἄλλαι γλῶσσαι αἱ κατ' ἐπίφασιν μείζονος μετέχουσαι τελειότητος; Ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα, ἥς ἡ ῥύθμις ἀρχεῖται ἀπὸ τοῦ Chaucer καὶ τοῦ Wycliff, εἶναι, ὡς γνωστὸν, κρᾶμα δύο πάντη διαφόρων στοιχείων· καθ' ἑκάστην ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς περιοδικοῖς καὶ ἄλλοις ἐν Λονδίῳ συγγράμμασιν ἔντονοι νοθεύσεις πρὸς τοὺς διαστρέφοντας τὴν γλῶσσαν τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Μίλτωνος καὶ τοῦ Μακώλεϋ. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ γαλλικὴ διάκειται βέλτιον τῶν ἄλλων;

«Ἡ γραμματικὴ (λέγει γὰρ ἄλλος συγγραφεὺς ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ νεω-
τάτων) οὐδεμιᾶς τυγχάνει· εὐλαβεῖς οὔτε ἐν ταῖς ἐφημερίσιν οὔτε ἐν
ταῖς βουλαῖς· οἱ βουλευγόροι μετέρχονται ἀθρόως λέξεις καινὰς καὶ
πρακτικὸν διδασκάλους καὶ φράσεις ὅλως κακοζήλους· καὶ τῶν ὑπουργῶν
καὶ ὑπαλλήλων ἡ πεζογραφία εἶναι πλήρης ἀλλοκοτίων λέξεων». «Ἀλ-
λοτε ὁ Λαμεναὶ ἐστηλότευσε σφοδρότατα τοὺς λυμεῶνας τοῦ γραφομένου
γαλλικοῦ ἰδιώματος «Αἱ γλώσσαι (ἔγραφε) ὑπόκεινται ἐνίοτε, ὅπως
αἱ κοινωνοί, εἰς θανατηφόρα νοσήματα· ἡ διαθερὰ τῆς γλώσσης εἶναι
τεκμήριον ἀσφαλέστατον διανοητικῆς καὶ ψυχικῆς διαθερᾶς. Σήμερον
οὐδεὶς πλέον ἐπίσταται ἀκριβῶς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν· οὐδεὶς γράφει
αὐτὴν ὀρθοεπῶς καὶ ἀπταιστώς· παρατεινόμενον τοῦ κακοῦ, ἡ περικαλ-
λὴς αὕτη γλῶσσα θὰ καταστῇ αὐτόχρημα παραγλώσσημα (jargon). Αἱ
ἐφημερίδες καὶ ἡ βουλὴ συνετέλεσαν ἰδίως εἰς τὴν διαστροφὴν τῆς γλῶσ-
σης· οὐχ ἦττον δὲ τούτων συνήργησαν καὶ τινες συμμορίαι ἀσχημῶν στι-
χοῦργων καὶ πεζογράφων, οἵτινες, μεστοὶ οἰήσεως καὶ ἀλαζονείας, ἦλθον
ἵνα ἐκτινάξωσι τὴν μοῖραν καὶ τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ μεγαλο-
πρεποῦς τούτου ἰδιώματος, καθ' ὃν τρόπον ἄλλοι ἐπαίτῃ· θὰ ἐξετίνασσον
τὰ ῥυπαρὰ αὐτῶν ῥάκη ἐπὶ τοῦ τάπητος λαμπροῦ ἀνακτόρου». Ἀλλὰ
καὶ ἡ γραφεμένη ἰταλικὴ γλῶσσα τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ χεῖρωνα πάσχει,
ταῦτα δὲ τὰ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἔχοντα νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς μᾶλλον
εὐέλπιδας πρὸς τὴν διασκευὴν τῆς κακῶς γραφομένης ἑλληνικῆς. Με-
γάλοι μὲν αἱ ὑπάρχουσαι ἐλλείψεις καὶ ἀνωμαλῖαι, ἀλλὰ μείζονα καὶ
τὰ πλεονεκτήματα ὧν εὐποροῦμεν ἐν παραθέσει πρὸς τὰ ἄλλα εὐρω-
παῖκά ἰδιώματα. Τὸ μέγιστον δὲ πάντων τούτων τῶν πλεονεκτημάτων
εἶναι ὅτι πρὸς ἀνθρώπων τῆς νῦν φωνῆς, ἔχομεν πρόχειρον ἀέναον πα-
λαιὰν πηγὴν, πορίζουσαν ἡμῖν θαυμάσιον καὶ γόνιμον οὐσίαν καὶ ὄλβον
ζωοπάροχον. Ἀλλὰ τὸ ἀντίλημμα δέον νὰ γίνηται μετὰ σωφροσύνης, ἐγκρα-
τείας καὶ ἐνδελεχοῦς μελέτης· διότι πρόκειται οὐχὶ περὶ ἐξαναστάσεως
τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀλλὰ περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς ἐξηλλοιωμένης
νεωτέρας, ἣν θυνάμεθα καὶ νὰ πλουτίσωμεν χωρὶς πολλῶν ξενισμῶν
καὶ νὰ καλλύνωμεν ὅσον ἐνεστὶν αὐτοτελῶς, τῇ βοήθειᾳ καὶ οὐχὶ τῇ
παντελεῖ στρεβλώσει καὶ παραποιήσει τοῦ τιμαλφεστάτου προγονικοῦ
θησαυρίσματος.

Δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι ἡ διὰ πλάσις τῆς γραφομένης γλῶσ-
σης δέον νὰ συντελεσθῇ καθ' ἣν ὑπέδειξεν ὁ Κοραῆς ὑγιᾶ καὶ συνετὴν
μέθοδον, ἣν καὶ ἐνέκριναν οἱ πλείστοι καὶ συνετώτατοι τῶν καθ' ἡμᾶς

λογίων. Ἄν αἱ εἰσηγήσεις τοῦ Κοραῆ, ζῶντος εἰσέτι τοῦ ἀνδρός, παρέσχον αἰτίαν ἀντιλογίων, τὸ πταίσμα ἀπόκειται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ὑπερβολικὴν καὶ εὐερέριστον τῶν ἀντιπάλων φιλαυτίαν. Ὁ ἐκ τῶν κορυφαίων ἀνταγωνιστῶν, Νεόφυτος Δούκας ἦτο ἀνὴρ ἥμισυ φιλεριεὶς καὶ φιλόμαχος, εἶχε δὲ φιλοπατρίαν καὶ ἀρετὴν οὐχὶ ἐλάσσονα τῆς τοῦ Κοραῆ. Ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Βλαχίᾳ διδάσκων, ἐν Βιέννῃ ἱερατεύων, ὑπῆρξεν ὁ Δούκας ἐκ τῶν λογάδων ἀνδρῶν, ὅσοι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοὺς ζοφεροὺς μετὰ θαυμαστῆς ἀφιλοκερδεΐας καὶ μετ' ἐνθέου ζήλου καὶ δὴ καὶ μετὰ κινδύνου τῆς ἰδίας ζωῆς ἐγένοντο πολλαχῶς χρήσιμοι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Παντοῖα καὶ πᾶμπολλα εἶναι τὰ βιβλία, ὅσα συνέγραψεν, ἰδίῳ ἀναλώματι ἐτύπωσε καὶ διωρεᾶν τὰ πλεῖστα τοῖς φιλογραμμάτοις διένειμεν ὁ φιλοπονώτατος καὶ ἀληθῶς χαλκέντερος Δούκας. Πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐξέδωκεν ἐν Βιέννῃ ἀπὸ τοῦ 1805 μέχρι τοῦ 1815, τὰς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου εἰς δέκα τόμους μετὰ παραφράσεως καὶ σημειώσεων, τοῦ Ἀρρίανου τὰ σωζόμενα εἰς τόμους ἐπτὰ, Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου τοὺς ὀρθοῶντα λόγους εἰς τόμους τρεῖς, Μαξίμου τοῦ Τυρίου τὰς διαλέξεις, τοὺς Ἀττικούς Ῥήτορας εἰς τόμους δέκα, τὸν Ἀπολλόδορον καὶ Παλίστατον, τοῦ Ἡρώδιανου τὰς ἱστορίας τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας, Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ τοὺς διαλόγους, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλα καινωτελῆ πονήματα, δύο ἢ τρεῖς ἑλληνικὰς Γραμματικάς, Παιδαγωγίας καὶ Λεξικά. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ Δούκας ἀπεδείχθη ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ πρῶτος τῶν ἑλληνίδων μουσῶν ἱερομύστης, ὁ πρῶτος τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων διδάσκαλος, ἐκδούς μετὰ παραφράσεως τὸν Ὅμηρον, τοὺς τρεῖς τραγικούς, τὸν Ἀριστοφάνην καὶ τὸν Θεόκριτον. Ἀδελφὴς εὐρωπαϊκῶν γλώσσων, καὶ ἄμοιρος ὅλως τῶν ἐροδίων, ἔσων χρῆζει ὁ ἔμπειρος καὶ θριμύς τὸν νοῦν κριτικὸς, ὁ Νεόφυτος Δούκας βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκίμησῃ ὡς ὁ Κοραῆς· εἶχεν ὅμως σπανίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τριβὴν καὶ ἐμπειρίαν, ἂν δὲ πολλαχοῦ φάυλως ἡρμήνευσε καὶ οὐχ ἥττον φάυλως καὶ ἀχαρίτως παρέφρασε τὸ νόημα τοῦ δεινοῦ ποιητοῦ καὶ συγγραφέως, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ συμπεράνῃ τις ἐντεῦθεν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ σοφοῦ, φιλοπατρίδος καὶ ἐναρέτου κληρικοῦ εἶναι ἄξια περιτρονήσεως. Ἄν ὁ Κοραῆς ἐπρόντιζεν ἐξ ἀρχῆς νὰ θεραπεύσῃ ὅπως οὖν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Νεοφύτου Δούκα, εὐδαίμῃ ἀμτιβολία ὅτι ὁ φύσει καλὸς καὶ γαθὸς αὗτος Ἡπειρώτης θὰ ἀπεδεικνύετο ἐνθερμότατος φίλος καὶ θαυμαστῆς τοῦ Νέου φιλόλογου, ὃν ἄλλως

οὐδέποτε ἐπικύατο τιμῶν, ἔτι καὶ ὁπότε διέσυρε τῶν Κοραϊστῶν τὰ δόγματα. Κατ' οὐσίαν ὁ Δούκας συνεφώνει πρὸς τὸν Κοραῆν ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων ὅσα ἀπέβλεπον πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ γένους ἀνέξουσιν. Ἐταλάνιζεν ὁ Κοραῆς τοῦ κλήρου τὴν ἀπαίδευσίν· αὐτὸ τοῦτο ἔπραττε καὶ ὁ Δούκας, ὅστις μάλιστα μετὰ μείζονος ἔστιν ὅτε τραχύτητος ἐκήρυττε τῷ 1814 ὅτι οἱ μύσται τοῦ λόγου καὶ διδάσκαλοι τῆς θρησκείας καὶ ἠθικῆς ἦσαν ἅπαντες ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι, οὐδεὶς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπετέλει ἀμέμπτως τὸ χρέος τοῦ ἱερέως. Οὐδεὶς ἄλλος περιέγραψεν ἐν ἀρχαῖζούτῃ λέξει ευφραδέστερον τοῦ Δούκα τὴν τότε ἐπικρατούσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καχεξίαν. «Τοσοῦτον γὰρ ἡ ἀρχαία παράδοσις συνεχύθη ταῖς καταχρήσεσιν, ὥστε, εἴ τις τῶν ἱερῶν πατέρων τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἑκατονταετηρίδος τῶν νεκρῶν ἀνασταίῃ, οὐδ' ἂν ἐπιγινώσκει ῥαδίως τὴν νῦν Ἐκκλησίαν· τοσοῦτον ταῖς καταχρήσεσι καταπέπτωκεν... Οἱ ὁδηγοὶ τοῦ λογικοῦ ποιμνίου εἰσὶν ὀργίλοι, πληκται, ἀλαζόνες, βραεῖς, δεσπόται· ἄλλ' οὐ πατέρες· λησταί, ἀλλ' οὐ ποιμένες· φιλάργυροι, ἀμαθεῖς. Τίς γὰρ αὐτῶν ὥρθη πώποτε κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον; Τίς δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθυσεν ὑπὲρ τῶν προβάτων; Τίς δὲ τὸ πλανώμενον κατὰ μίμησιν τοῦ Δεσπότη ἐπ' ὧμων ἀναλαβὼν, εἰς τὴν μάνδραν εἰσῆγαγε; Τί γὰρ ἂν ἀγαθὸν πράττειεν οἱ τὸν μὲν τῆς αἰρέσεως καὶ ἐκλογῆς τῆς Ἐκκλησίας νόμον, ὥσπερ ἐν θεάτροις ὑποκρινόμενοι, μεδίμνοις δ' ὅλοις χρυσοῦ τοὺς θρόνους σιμωνιακῶς ἐξωνοῦμενοι;» Ἀλλ' αὖτις πάλιν ὁ φιλογενὴς διδάσκαλος οἰκτεῖρει τὴν παντεχρόθι ἐπιπολάζουσαν κακοήθειαν. «Ὁ λαὸς ἀπαίδευτος, οἱ ἱερεῖς ἀμαθεῖς, ἡ ἐκκλησία οἶκος ἐμπορίου, οἱ Ἐπίσκοποι τὴν πύλην ταύτης ἡγνόνησαν, ἄλλοθεν τὴν εἴσοδον ἑαυτοῖς ἐξωνοῦμενοι· ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον ἔσται· θυμίσμα, βδελυγμία μοι ἐστί· νηστεῖαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἐορτάς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. Τὸ Εὐαγγέλιον ἀργεῖ· ἡ πονηρία τιμᾶται· τὸ πάθος ἀνθεῖ· ἡ ἀρετὴ ἐμαράνθη· εἴ τι σεμνὸν, εἴ τι δίκαιον, εἴ τι ὅσιον, εἴ τι ἀγνόν, εἴ τι προσφιλές, εἴ τι εὐφημον, πάντα ἀπονενέχρωται καὶ πεπάτῃται· καὶ ἡ πίστις ἡ ἀπλὴ καὶ ἀμώμητος καὶ ἀγία μετέβαλεν ἥδη εἰς μύθους γραϊδίῳ καὶ γεροντίῳ δεισιδαιμόνων». Ὡς ὁ Κοραῆς, προσεδόκα καὶ ὁ Δούκας τοῦ ζόφου τὴν διαλυσιν ἐκ μόνης τῆς φωταγωγούσης φιλοσοφίας. «Ἡ φιλοσοφία (ἔλεγεν) εἶναι τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, μήτηρ τῶν ἀρετῶν, ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τέχνη πασῶν τῶν τεχνῶν, δῶρον Θεοῦ, ἀνωθεν καταβάσα πρὸς ὁδηγίαν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ καλὸν, πηγὴ εὐνομίας καὶ πρόξενος

τῆς εὐτυχίας καὶ δόξης τῶν ἐθνῶν». Ἐπὶ τέλους ὁ Δούκας, ὡς καὶ ὁ Κοραῆς, ἠγωνίζετο καὶ πάντα ἐκίνει· λήθον πρὸς σύστασιν σχολείων, ὡς ἀριδύλως μαρτυροῦσιν αἱ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, Μετσοβίτας, Ζαγορίτας καὶ ἄλλους ἐπιστολαὶ του.

Τὸ κύριον αἵτιον τῆς ἐρίδος Κοραῆ καὶ Δούκα ἦτο ὡς εἴπομεν ἡ ἐν τοῖς στέρνοις παντός Ἑλλήνος ἀδρῶς καὶ ὑπερφιλότημως ἐμφωλεύουσα φιλαυτία. Ἡ Ἀμα ἐλθὼν εἰς Βιένναν κατὰ τὸ 1803 ἔτος (γράφει ὁ Δούκας) πολὺν ἔφερον τὸν σοφὸν τοῦτον ἄνδρα ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἐλλογιμῶν διατριβαῖς, εἰδὼς ἅμα μετὰ τοῦ φιλογενεοῦς καὶ τὴν ἐν λόγοις αὐτοῦ ἐπίδοσιν· οἷς ἀπόνκειται, ὡς εἶκος, παρὰ τῶν φιλοκάλων δικαιοτάτον δῶρον ὁ ἔπαινος· εἶτα κατ' ὀλίγον ἐκδοὺς τὸν Θεουκυδίδην οὕτως ὡς εἶχον ἐν τῷ τότε θυνάμειος, καὶ ἰδέας μάλιστα ἀμυδρὰς ὡς ἐν ἀρχῇ περὶ γλώσσης, ἔστειλα εἰς Παρίσιον σώματα ὀλίγα τινὰ Θεουκυδίδου τοῖς ἐκεῖτε (!) βιβλιοπώλαις· καὶ οἱ Γάλλοι οἱ τῆς ἡμετέρας γλώσσης εἰδήμονες ὥρμησαν ἱκανῶς εἰς τὴν βίβλον· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀκούω ὅτι ἀνὴρ τις σοφὸς, ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς παραφράσεως ταύτης, ἀπεκρίθη, ὅτι εἶναι μηχανορηνικὴ καὶ ἀθλία· καὶ ἐμὲ οὐκ εἰς μικρὰν ἀπορίαν τὸ πρᾶγμα ἐκίνησεν· ἔπειτα δὲ συνεννοήσας ὅτι δὲν ἠκολούθησα τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τινος ἀπορίας πρὸς τὸν γάλλον μεταφραστὴν τοῦ Θεουκυδίδου ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, ἦλθον μικρὸν εἰς ὑποψίαν τοῦ πάθους ἐντεῦθεν. Ἐπειτα δὲ ἐξέδωκε καὶ τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης· καὶ ἡμεῖς δεξιόμενοι, ἅπαντες συνεχάρημεν καὶ διὰ τοῦ βιβλίου τὴν ἐκδοσιν καὶ διὰ τὴν τῶν ἄλλων συγγραφέων ὑπόσχεσιν· ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ ἀντεῖπαμέν τι, ὡς εἶκος, πρὸς τὰ κατὰ τῶν γραμματικῶν παρ' αὐτοῦ ἐκτετοξευμένα ἀδίκως καὶ ἀμαθῶς πολυλογία... Ἐβιάσθη δὲ νὰ κάμω ἐπὶ κρίσιν τῶν Αὐτοσχεδίων αὐτοῦ Στοχασμῶν, καὶ τὰ μὲν καλὰ καὶ ἄξια λόγου ἐπήνεσα, ὡς εἶκος, τὰ δὲ σφαλερὰ καὶ ἀλλόκοτα ἐξήλεγξα ὡς κωκόδοξα ἀληθῶς. Ἀλλ' ἐντεῦθεν ὀργὴ καὶ θυμὸς ἐπ' ἐμὲ, καὶ ὁμιλος ὅλων ἀνδρῶν ἀνωνύμων ὑπὸ προεστᾶτη τῷ καλῷ Ἀλεξάνδρῳ Βασιλείῳ, ἐκβαλκεύσαντες εὐσὶ σαβοῖ, ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ· καὶ πάντα ἦν ἐγὼ τὰ κακὰ, ἀμαθής, ἀγράμματος, ἀναλφάβητος, ἀσυλλαβίστος... καὶ αὕτη ἡ πρώτη διαφορὰ πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ τῶν σεμνῶν αὐτοῦ ἀνωνύμων, καὶ ὁ ἀκήρυκτος πόλεμος μέχρι τούδε· ἡ δὲ κρυπτὴ αἰτία καὶ μὴ φαινομένη ἀληθῶς τὸ ἀντίζηλον». Ὁ κατὰ τὰ ἄλλα ἀπειροκακὸς Δούκας ἤσθάνετο μικρὰν τινα καὶ ὁπωσοῦν συγγνωστὴν πρὸς τὸν Κοραῆν ζηλοτυπίαν, διότι κατὰ

τὴν παροιμίαν «καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει». Ἐπειτα αὐτὸς ὁ Δούκας ἐν τῇ προτεθειμένῃ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Ἡρωδιανοῦ διατριβῇ (κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1813) ὁμολογεῖ μετὰ παύσεως ὅτι ἔχει τι συμφέρον καὶ τὸ ἀντιζηλῶν εἰς τοῦ βίου τὰ πράγματα καὶ συντελεῖ οὐ μικρὸν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν γραμμάτων. «Ἐντεῦθεν ἄρα καὶ τέχναις καὶ ἐπιστήμασι οὐκ ὀλίγη προσεγίνετο αὐξήσις· καθότι ἡ τῶν ἀντιζηλουμένων ὑπεροχὴ οὐ συγχωρεῖ ὕπνον εἰς τὴν σιλοτιμίαν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ διεγείρει διηνεκῶς τὰς ψυχὰς αὐτῶν πρὸς τῶν ἰδίων φιλοτεχνημάτων τὴν τελειότητα· καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἐφιέμενος νὰ παρευδοκιμήσῃ τὸν ἕτερον τῇ ἰδίᾳ ὑπεροχῇ, ἐπιμένει διηνεκῶς εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ κεκυρῶς, μέχρις ἂν φθάσῃ τὸ τέλειον. Ἐπαληθεύει δέ μοι τὸν λόγον εἰς τοῦτο τὸ περὶ Θεμιστοκλέους ὁρυλούμενον «οὐκ ἔχμε καθεύδειν τοῦ Μιλτιάδου τὸ τρόπαιον». Χάρης δὲ τῇ πανσόφῳ σοφίᾳ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ὅτι ἐνῆκε τοιοῦτον κέντρον εἰς τὴν ἀνθρώπινον φύσιν καὶ ἐναύσματα πρὸς βελτίωσιν· ἄλλως δὲ, ἦσαν ἅπαντα ἀκαλλιέργητα καὶ αὐτοσχέδια παντάπασιν τῶν ἀνθρώπων τὰ ἔργα. Ταύτην δὲ τὴν φιλοτιμίαν, ὡς φαίνεται, ἀεωσίωσε νῦν ὁ καιρὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας μᾶλλον πρὸς μόνον τῆς γλώσσης τὴν καλλιέργειαν». Ἀλλ' ὁ Νεόφυτος Δούκας δὲν ἦτο τοσοῦτον ὑπερφίλατος ὥστε νὰ μὴ ἐπιγινώσκῃ τὴν ὑπέροχον τοῦ Κοραῆ παιδείαν, ὃν πλέον ἢ ἅπαξ ἀποκαλεῖ «σοφώτατον τοῦ γένους», «σοφὸν τῆς γλώσσης παρατηρητὴν» καὶ «τὰ πρῶτα φέροντα τὸ γε νῦν ἔχον ἐν λόγοις». Ὁ Κοραῆς ἦτο τῷ ὄντι πολυμαθέστατος, ἀλλὰ «δὲν ἔπαται ἐκ τούτου (κατὰ τὸν Δούκαν) νὰ ἀποδώσωμεν αὐτῷ καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν σοφίαν αὐτοῦ παρομαρτεῖ μωρία· ἀφέντες λοιπὸν τὸ χαμερπὲς καὶ ὑπόδουλον τοῦτο φρόνημα, ἀναζητοῦμεν τὸ πατρῷον καλὸν, τὸ σοφόν, τὸ πρέπον, τὸ ἐνδοξόν· καὶ μὴ ῥιψοκινδυνεύωμεν τὴν δόξαν τοῦ γένους εἰς ἐνὸς ἀνδρὸς μόνον γνῶμην, ὑπεροχὴν μὲν ἀναντιρρόητως ἐν ἅπασιν ἔχοντος, οὐκ οἶδα δὲ ὥπως ἐξ ἀλάστορος τύχης μικροψύχως περὶ τούτου φιλοσοφῆσαντος». Ὁ εὐαίσθητος καὶ φιλελεύθερος κληρικὸς δὲν δύναται νὰ ὑπομείνῃ τὰς παρὰ τοῦ Κοραῆ ἀλλεπαλλήλους ἐπιτιμήσεις, ὅτι εἶναι ἀντιφιλόσοφος καὶ σχολαστικὸς. «Εἰ ὁ Θουκυδίδης μου (ἀποκρίνεται) περιέχει ἀντιφιλοσοφίαν, καὶ ἐντεῦθεν διαφθείρει τοὺς νέους, δειξάτω ὁ σοφὸς Κοραῆς, καὶ ἡμεῖς παραδώσωμεν αὐτὸν τῷ πυρὶ παρανάλωμα. Ἀλλ' ἐφεξῆς πόθεν ἐπισυνάπτει μοι ὁ ἀνὴρ τὸ «ἀντιφιλόσοφος» τοῦτο; καὶ πόθεν ἐγὼ δεικνύομαι τῆς φιλοσοφίας πολέμιος, ὁ πολλοὺς κόπους ὑπομείνας καὶ πόνους

πονήσας καὶ ἰδρωτάς κενώσας ὑπὲρ φιλοσοφίας ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ παραδείγματι;» Περιέπων ἐπὶ πᾶσι τοῦ γένους τὴν τιμὴν ὁ Δούκας οὐδαμῶς μνησικαχεῖ, ἀλλὰ χαίρει· μάλιστα ἐπὶ ταῖς εὐρηματικαῖς ὧν ἀπολαύει ὁ Κοραῆς. «Ἐπειδὴ (λέγει) αἱ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις τιμαὶ τῶν πεπαιδευμένων, Ἑλλήνων ἀναφέρονται εἰς ἅπαν τὸ γένος, δεῖλομεν ἅπαντες νὰ συγχαίρωμεν, καθὼς καὶ συνεχάρημεν ἅπαντες πολλὰκις τιμωμένῳ τῷ Κοραῇ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸ γένος τιμὴν». Ἐπὶ τέλους τί κακὸν ἐποίησεν ὁ ταλαίπωρος Δούκας; «Πρὸς δὲ τὸν ταλαίπωρον Δούκαν διὰ τί αὐτῷ τοσούτον τὸ πάθος ἐντέθηκε; καὶ ἐντεῦθεν ἐγὼ ὑποκριτὴς καὶ Σκύθης, καὶ ἐχθρὸς τοῦ γένους καὶ σχολαστικὸς ἀποδόκιμος καὶ ἀντιφιλόσοφος πανταχοῦ ἐν τοῖς λόγοις». Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι ὁ Δούκας, ἤλεγξε πολλὰκις δημοσίᾳ τοὺς περὶ τὸν Κοραῆν, ἀποκαλέσας τοῦτον μὲν ἐπὶ τὸ γελοιότερον τρακαριστάρχη (ἀρχηγὸν δηλαδὴ τῶν τρακαριστῶν), ἐκείνους δὲ στηλιτεύσας πολλὰχοῦ τῶν ἰδίων ἐκδόσεων, καταγγέλλας δὲ ὡς πάντα παρὰ βλῶπα τὸ «ἐντάμα» καὶ τὸ «ἀποῦ» τὰ ἀπαρέμματα «γενὴν» καὶ «ἀναβῆν» κτλ. τῆς «κοραϊκῆς αἰρέσεως». Βεβαίως οὐδεμίαν ἀποπνέουσι φιλοφροσύνην τὰ κατὰ τῶν Κοραϊστῶν γεγραμμένα ἐν ταῖς δυοῖ διατριβαῖς, ταῖς ἐπισυνημμέναις εἰς τοὺς διαλόγους Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ. «Πάντα γὰρ πάντως ἐξαλλοιοῦν καὶ διαστρέφειν πειρῶνται (οἱ περὶ τὸν Κοραῆν), τὰ μὲν συνθεσμικῆς συντάξεως ἑλληνικῆς καὶ φύσει δεόμενα, παρὰ φύσιν καὶ ἀξυμφύλως προσφέροντες· τὰ δὲ μεμερισμένα εἰς θέσεις ἰδίαις, ἄλλοσε πη παραλόγως καὶ ἀηδῶς ἐκτοπίζοντες, οὐσιαστικὰ τε καὶ ἐπίθετα ἄλλοτ' ἄλλως ἀντικαθιστῶντες καὶ ἐπιρρήματα εἰς οὐκ ἐπιβállουσιν θέσιν παρεκτιθέντες· καὶ τὰ μὲν συντεθειμένα καθῶς, καθῶς διαλύοντες, τὰ δὲ ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώνων διακεκριμένα εὐλόγως, παραλόγως αὖ συντιθέντες· καὶ ὅλως ἐν τῷ νωωτερίζειν αὐτῶν ἢ σοφία· ὥστ' ἂν εἴη οὐθὲν, περὶ ὃ μὴ παρνεμοῖεν οἱ ἄνθρωποι· πολλήν γὰρ πεποιθῆσθαι σπουδὴν δοκοῦσιν εἰσαγαγεῖν ὑπὲρ λόγου παράλυτον, μισοσόλοικον, ἔκρυλον, ἔξεδρον καὶ ὅλως τῇ τε συνηθείᾳ ἀπαῖδον, οὐδὲ τῇ ἀρχαίᾳ συνᾶδον, ἀλλ' ἄλλοτ' ἄλλως ἐκχυμαίνον ἐκτόπως, καὶ διαρρήγγυνον πανταχοῦ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὧτα· ὃ καὶ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ λογίους πρῶην, εὐπω πάνυ πρῶην Κωμωδίαν κατ' αὐτῶν ἐκδοῦναι ἠνάγκασεν».

Ἡ ἔρις ἔλαβεν ὀλίγῳ ὕστερον χαρακτῆρα μᾶλλον κακότροπον ἰδίως ἔνεκα τῆς ὑβριστικῆς καὶ ὑψηλόφρονος συμπεριφορᾶς τῶν φίλων καὶ ἐταίρων τοῦ Δούκα, ὧν προεξήρχεν ὁ ἐκ Θεσσαλίας Στέφανος

*

Κομμητᾶς, ἑλληνιστῆς ἐκ τῶν μετριωτάτων, ἀλλὰ διδάσκαλος ἐργα-
 τικός καὶ συγγραφεὺς πρακτικῆς γραμματικῆς καὶ πολυτόμου ἐγκυ-
 κλοπαιδείας. Κατὰ τὸν Κομμητᾶν, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία ὅτι ὁ
 Δούκας ἦτο φιλόλογος πολλῶ τοῦ Κοραῖ ὑπέρτερος καὶ ἐθνωφελέστε-
 ρος. Τοῦτο ἐναργῶς ἀποδεικνύει ἡ παράθεσις Δούκα καὶ Κοραῖ, κρι-
 τήριον δὲ τῆς ἀντιπαράβολῆς ἐκατέρων τὰ συγγράμματα. Ὁ Κομμητᾶς
 ἐφιλοτέχνησε τὴν σύγκρισιν ταύτην μετὰ πολλοῦ τοῦ στόμφου, λόγῳ
 μὲν ἐπιστελλῶν πρὸς τὸν Δούκαν, ἔργῳ δὲ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Κο-
 ραῖν, ὡς εἶπεν τῆς ἐριδος πρωταίτιον. «Ἐπειδὴ, ὦ σοφώτατε, εἰς του-
 τὸν τὸν ἀγῶνα ἐκὼν προὐκαλέσω, μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲν πάθης
 ἢν τι ἀκούσης καὶ ἀληθές, τὰληθές ἐν ἅπασιν ἐμοῦ τῶν ἡδέων ἐπίπρο-
 σθεν ποιουμένου· ἀλλ' εὐμενῶς δεῖξαι καὶ κατὰ φιλόσοφον τὴν παρά-
 θεσιν τῶν σοὶ καὶ τῷ Δούκᾳ πρὸς τὴν τοῦ γένους φιλοπονηθέντων βελ-
 τίωσιν, καὶ τὴν κρίσιν τούτων, οἷασούν ἀπηλλαγμένους φιλαυτίας, ποιή-
 σεας. Ὅσα μὲν οὖν, καὶ ὅπως πρῶην ἐκατέρῳ βεβίωται, σοὶ μὲν τὸν
 ἐμπορικὸν βίον μετερχομένῳ ἢ οὐκ οἶδα ὅ,τι πράττοντι, ἐκείνῳ δὲ τὴν
 ἑλληνικὴν παιδείαν διδάσκοντι τοὺς ὁμογενεῖς, ταῦθ' ἐκὼν παραλείψω·
 ἃ δὲ μετ' ἐκεῖν' ἀμφοτέροις εἰς τὴν τῶν συγγραφέων ἔκδοσιν ἐκπεπό-
 νηται, ἐν οἷς καὶ μᾶλλον ἀμφισβητεῖς τοῦ βραβείου, ταῦτα, παράλληλα
 θέντες, ἐξετάσωμεν, ὡς ἡξιώσας, ἐντεῦθεν ἀρξάμενοι. Σὺ μὲν γὰρ με-
 ταφράσας τὸν Βεκκαρίαν, τύποις ἐξέδωκας, σύγγραμμα τῷ ὄντι ὑψίστου
 μὲν καὶ τοῖς ἐν τέλει, ὡς ἂν εἴποι τις, ἀναγκαῖον, οὐ παντὶ δὲ βατὸν,
 οὐδ' αὐτοῖς τοῖς μετρίως πεπαιδευμένοις· ὁ δὲ Δούκας γραμματικὴν ἐκ
 πολλῆς μεταβολῆς τῆς συνήθους καχεξίας ἐξέδωκεν, ἐπίτομον μὲν εἰς
 τὰ μάλιστα, εὐστόχως δὲ ὑπενόησεν τὴν πρὸς τὸ τέλος ὁδὸν, τῶν
 περιττῶν ἐκείνων, καθάπερ τὴν τοῦ Αὐγείου κόπρον, εὐτυχῶς ἐκκαθά-
 ρας· δῆλον δ' ἐκείθεν ταύτης τὸ ὄφελος· τρεῖς γὰρ ἀνὰ δισχιλίαις ἐκδοὺς
 ἐν ὀκτὼ ἔτεσι, πάσας, ὀλίγων θεουσῶν, διενείματο. Καὶ σὺ μὲν τὰ ἐ-
 ρωτικά Ἑλαιοδωροῦ, δίδτομον βιβλίον, ἐκδοῦναι προσέλιου, ὡς ἂν ἐκείθεν
 οὐκ οἶδ' ὅποιον τιν' ὠφέλειαν ἢ τῶν Ἑλλήνων νεολαία ἀρύσαστο. Δούκας
 δὲ τὸν τῶν συγγραφέων θειότατον παραφράσας καὶ πολλοῖς ὑποσημει-
 ωμασι τάσατῃ τοῦ κειμένου διαλευκάνας καὶ τᾶλλα τῇ τῶν πινάκων
 χορηγίᾳ διασαφίσας ἐν δέκα τόμοις ἐξέδωκεν· ἐξ οὗ ἐν τε τῇ Ἑλλή-
 νων φωνῇ καὶ τῇ ἱστορίᾳ καὶ πράγμασι πολιτικοῖς πολλὴ τοῖς ἐντυγ-
 χάνουσιν ἐστὶν ἡ ἐπίδοσις. Σὺ μὲν Αἰλιανοῦ αὐθις ἱστορίαν καὶ τοὺς ἄλ-
 λους αὐτόθι, ὡς Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης μονότομον,

οὐδὲ γοῦν τὸ φρασιολογικὸν αὐτῶν συνεκδοῦς λεξικὸν πρὸς χειραγωγίαν τῶν φιλολόγων· ἐκεῖνος δὲ τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν τοῦ Εὐτροπίου, παράφρασιν παραθέμενος, καὶ ἕτερον ἄντ' ἄριστα βοηθήματα, ἐξέδωκε διτομον, καὶ πρὸς τούτῳ τὸν τῶν χρόνων χεῖμαρρον (δηλ. πῖνακα τῆς γενικῆς ἱστορίας). Σὺ, Ἰσοκράτην ἔπειτα διτομον, τὸν Ἀττικῶν μὲν συγγραφέων τὸν ἄριστον, ἐν πολλοῖς δὲ τότε κείμενον ἀρχαγματικῶς, ὡς ἄλλοις δεδήλωται, παραινήσας καὶ τὰ ἀσαφῆ αὐτοῖς τὰ πλείω καταλιπὼν· ἐκεῖνος δὲ, Ἀῤῥιανοῦ τὰ σωζόμενα, ὑποσημειώσσει πλείσταις, καὶ παραφράσει τῆς ἱστορίας, καὶ πινάκων ἕν τε γεωγραφίας καὶ τακτικῆς ἀφθονίαν, μετὰ πολλοῦ πόνου τὰ διεσπαρμένα συνάψας εἰς ἓν, ἐπιτάτομον βίβλον ἐξέδωκε. Καὶ σὺ μὲν Πολυαῖνου τὰ στρατηγήματα· ἐκεῖνος δὲ Μάξιμον τὸν Τύριον ἐξεπόνησε. Σὺ, Αἴσωπον· ἐκεῖνος Δίωνα τὸν Χρυσόστομον τρίτομον, καὶ πρὸς τούτῳ Ἀπολλόδιωρον σὺν τοῖς ἄλλοις τοῖς τῆς αὐτῆς ἐχομένοις ἰδέας. Καὶ σὺ μὲν νῦν ἐν τῷ πέμπτῳ εἴ τοῦ Πλουτάρχου· ἐκεῖνος δὲ τοὺς τε ῥήτορας τῶν Ἀθηναίων ἐς δεκάτομον βίβλον ἐξέδωκε σὺν τοῖς πῖναξιν· εἰθ' Ἡρωδιανόν, καὶ πάλιν Παιδαγωγίαν ἐν τρισὶ τομιδαίοις, τοῖς τῶν γραμμάτων ἀρχομένοις τῶν παιδίων ἔργον οὐ πᾶν ἀξυντελές. Ταῦτα μὲν καὶ τοσαῦτα τὰ ἐκδοθέντα παρ' ἑκατέρου οὕτως ἀπλῶς παραβάλλεσθαι· ἐν δὲ τοῖς ὑπομνηματισμοῖς αὐτοῖς σοὶ μὲν ἔξω τοῦ προκειμένου τὰ πλείστα φιλολογικώτερον ἐκπεπόνηται, καὶ αἱ πλείους, ἵνα μὴ εἴπω καὶ πᾶσαι τῶν φράσεων αἱ δυσερμηνευτοί, ἀνερμηνευτοί ἀπελείφθησαν· τῷ δὲ Δούκῃ οὐκ οἶδ' εἴτι πῃ ἔλαθεν, ὃ μὴ ἔτυχεν οἰαστοῦν ἀναπτύξεως· καὶ ταῦτα πάντα μάλισθ' ὑπὸ τὸ κείμενον ὑποτίθεται, πρόχειρος χορηγία τῷ νῷ καὶ τῇ ὄψει. Εἰ δέ σοι καὶ φυλλάδιόν τι κατ' ἀνδρὸς σοφοῦ (ὃ αὐθαδὲς Κομμητᾶς ὑπαινίσσεται τὴν Ἀδελφικὴν Διδασκαλίαν τοῦ Κοραῆ), σοφῶς τὴν τοῦ ἔθνους ἡσυχίαν ἐν πολιτικοῖς θορύβοις οἰκονομοῦντος, συγγέγραπται, καὶ ἐκεῖνος ἐκπεπόνηται ἕτερον, τὴν τῶν γυμνασίων πραγματευόμενον διακόσμησιν... Σὺ μὲν γὰρ πολλὴν καταφορὰν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα προτάξας ἐν τῷ Προδρόμῳ γραμματικῶν, οὐδεμίαν οὐδενὶ περιφρονήσεως ὑπερβολὴν καταλέλοιπας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν καταφρονηθέντων, οὐκ εὐκαταφρονήτως, οὐδ' ἀφιλοσόφως, ὡς ἂν εἴποι τις, ἀπαντήσας, ἀπέλυσεν, οἷμά γε, τοὺς γραμματικούς εὐφῶς ἀκαίρου συκοφαντίας, καί σε ἐπὶ τὸ σωφρονέστερον ἐπανήγαγε, πολλῶν ἐτῶν ἡθροισμένην φιλοσοφίαν ἀφιλόσοφον ἀποδείξας· καὶ τοὺς Ἑλληνας ὑποσεσαλευμένους ἤδη, ἐξ ὑπαρχῆς τοῖς λόγοις

ἐσθίριζε καὶ τὸ μόνον πατρῶον ἀγαθὸν εὐστόχως διέσωσε, πολλῇ γὰρ τέχνῃ σου τοὺς πολλοὺς διασθείραντος ὡς ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ πάρεστι παντὶ τῷ ἐπιστήσαντι συνιδεῖν». Τοιαύτας καὶ ἄλλας κακοπλάστους ἐβλοκρασίας κατασκευάζον τότε ἐναντίον τοῦ Κοραῆ ἀμβλυωποῦντες πρὸς τὰ δεινὰ τοῦ γένους ἀδολέσχαι σχολαστικοὶ καὶ παράφοροι διδάσκαλοι, ἀσυνέτως σκαλεύοντες τῆς διανοίας τὸ πῦρ καθ' ἣν χρόνου στιγμὴν ἢ ὑπεραλγοῦσα καὶ εἰς φοβερὸν ἀγῶνα παρασκευαζομένη πατρίς ἐποιεῖτο ἔκκλησιν ἐπὶ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν σύμπραξιν πάντων αὐτῆς τῶν τέκνων, καὶ μάλιστα τῶν πεπαιδευμένων.

Ἄλλ' ἡ ἀντιθεσις Κοραῆ καὶ Δούκα εἶχε μέχρι τινὸς μείζονα ἔμφασιν ἢ ὑπόστασιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Δούκας ἤθελε πρῶτιστα μὲν καὶ μάλιστα «καλὰ γραμματικὰ» εἶτα δὲ τὰς «ἐπιστήμας»· κατὰ τὸν Κοραῆν, τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἢ νεκρογεγραμμένης ἡτορ ἀδύνατος· ὁ δὲ Δούκας ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα διαφωτισθεῖσα ἠσθένησε, καὶ διὰ ταῦτα δεῖται μὲν ἱατροῦ, δεῖται δὲ θεραπείας, καὶ τὸ μέγιστον, ἀποχῆς τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ βασκάνων· «ταῦτα γὰρ προσεγενεχίων εὐγνωμόνως τὰ φάρμακα, ὡς εἶκος υἱὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν μητρὶ φιλοστόργῳ, ἔξεις τὴν τε νεκράν μετ' αὐτοῦ ζῶσαν, καὶ αὐτὸν Ἀπόστολον παραδόξως θαυματουργήσαντα· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἐν τῷ βίῳ οὐδὲν, ὃ οὐκ ἂν τῇ ἀνθρώπου ἐπιμελείᾳ, εἴ γε μόνον διοπτρευθεῖη, ἀλώσιμον γένοιτο». Αἱ «ἐκτετακτικαὶ» μᾶλλον ἢ λογικαὶ αὐταὶ τοῦ ἀπλοῦς Δούκα ἀντιρρήσεις δὲν εἶναι ἀξίαι νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς φιλοσόφους καὶ τῆς ἀληθοῦς παιδείας προσδοποιοτικὰς τοῦ Κοραῆ θεωρίας. Ἀλλαχοῦ πάλιν διδάσκει ὁ Δούκας ἐπὶ τὸ ἀρελότερον. «Διόρθωσιν γλώσσης ζητεῖς; ἐλθέ εἰς τὴν μητέρα ὅθεν ἐξέπεσε· λάβε τοὺς κανόνας ἐκεῖθεν, καὶ ὦθει τὸν πέτρον πρὸς ταύτην τὴν σπάρταν, καὶ ἔξεις ἐν ὀλίγῳ τὴν τῆς γλώσσης διόρθωσιν». Ἀλλὰ διὰ τοιούτων καὶ παραπλησίων θεωρητικῶν συνταγῶν δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ κατορθωθῇ τῆς ἀσθενούσης γλώσσης ἡ ἴασις· τοῦναντίον μάλιστα ἐδεινούτο ἡ πᾶλη τῶν τριῶν μερίδων (Μακαρονιστῶν, Κοραϊστῶν ἢ Τρακαριστῶν κατὰ Δούκαν καὶ χυδαϊστῶν) εἰς ἃς ἦσαν τότε διηρημένοι οἱ τοῦ γένους ἐλλόγιμοι. Ἀδικεῖ ὅμως τὸν Δούκαν ὁ λέγων ὅτι ἐνόμιζε ραδίως κατορθωτὴν τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης· διότι, ἐκ διαλειμμάτων ἐρεκτικώτερον ἀποφαινόμενος, φέρει εἰς τὸ μέσον δοξὰς, αἵτινες δὲν ἀφίστανται πᾶν πολὺ τῶν περὶ βαθμιαίας τελειώσεως τῆς γλώσσης διδασκαλιῶν τοῦ Κοραῆ. Ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τοὺς διαλόγους Αἰσχίνου τοῦ Σωκρατικοῦ συγγραφέα οὐδὲ πως τὰς

περὶ τῆς γραφομένης γλώσσης ιδέας του. «Νὰ φυλάζωμεν τοὺς τύπους ἀπαρallaκτους ἐκ τῆς ἀρχαίας, νὰ λαμβάνωμεν ἐκεῖθεν κατ' ὄλιγον τὰ ἐλλιπῆ, νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ ξένα καὶ ἀλλόκοτα ἰδιώματα καὶ ὀνόματα, καὶ ἐτι μᾶλλον τὰ ἄξια κωμωδίας παραμορφώτατα· καὶ τέλος νὰ ἐκκινῶμεν καὶ τὴν συμπλοκὴν καὶ σύνταξιν πρὸς τὸ τελειότερον κατ' ὄλιγον· νὰ συνεθίζωνται οἱ νέοι ἐν τοῖς Σχολείοις νὰ ὁμιλῶσιν ἑλληνιστὶ, πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα, οἷον ἱμάτιον, χιτῶν, πῖλος, ὑπόδημα, ἀναξυρίς, περισκελὶς καὶ τὰ τοιαῦτα· εἴτα δὲ καὶ ἐν τῇ συντάξει, διδάσκειν παρὰ σοῦ (οὐχὶ ἀπὸ σέ) ἤκουσα τινὸς ἢ παρὰ τινος λέγοντος ταῦτα, ἐπιμελοῦμαι τῶν μαθημάτων κτλ· τὰ τοιαῦτα κομματικὰ, ἔπειτα οἱ εὐδοκίμουντες χωρήτωσαν καὶ εἰς τὰ συνηθέστερα. Ἄλλως δὲ μόνον διὰ τῆς γραφίδος οὐδὲ αὐτὸ τὸ ὅποιον ζητεῖτε κατορθωθήσεται· γράψον μυριάκις τὸ χύτρα, δὲν θέλεις θυνηθῇ νὰ ἐκριζώσῃς τὸ ἐμπεπηγμένον βιβλίον σου καὶ· ἐκ δὲ τῆς ὁμιλίας κατορθωθήσεται· ὥστε καὶ τῆς νῦν συνηθείας ἐκ τούτου μάλιστα ἡ διόρθωσις εὐέλπιδ· Πρὸς δὲ τούτοις νὰ γράφωμεν εἰς τὴν νῦν ὁμιλουμένην καὶ νὰ μεταφράζωμεν μὲ σαφῆνειαν ἱστορίας, μυθιστορίας, παιδαγωγίας, οἰκονομίας, ἐκ πάσης ὕλης καὶ τάξεως βιβλίων· εἰ δὲ τις ἐθέλει καὶ θύναται νὰ γράψῃ καὶ ἀμικτως ἑλληνιστὶ βιβλίον φιλόσοφον ἢ ἄλλο τι ἐκ τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἀνώτερον τῆς ἔξεως τῶν πολλῶν, γραψάτω καὶ ἐπαινείσθω μάλιστα διὰ τοῦτο· οὕτω, οἶμαι, καὶ ἡ μάθησις τῆς ἀρχαίας μᾶλλον εὐοδοθήσεται, καὶ ἡ διόρθωσις τῆς παρούσης κατορθωθήσεται. Τούτων δὲ οὕτω ἔξ ἡμῶν γενομένων καὶ προωδοποιημένων. (γρ. προωδοποιημένων) οἱ μεθ' ἡμᾶς βουλευσονται ἀμεινον περὶ τε ἐαυτῶν, καὶ τῆς ἐποχῆς καὶ τύχης τῆς γλώσσης. Συμφέρι νὰ πλησιάζωμεν εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὅτι Ἑλληνες ἐσμὲν· καὶ οὐδεὶς ἀρκεῖται τοῦτο τὸ προτέρημα ἀφ' ἡμῶν· συμφέρι, λέγω, νὰ πλησιάζωμεν πρὸς ἐκείνους κατὰ τε τὰ ἄλλα, καὶ μάλιστα εἰς τὴν γλῶσσαν. Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι καὶ ὁ Δούκας, καὶ ὁ Κοραῆς, τὴν αὐτὴν ὥς ἔγγιστα ἐβάδισαν ὁδόν, ὁ μὲν μετὰ μείζονος, ὁ δὲ μετὰ ἐλάσσονος δημιουργοῦ νοῦ πρωτοτυπίας, σὺν ταύτῃ καὶ μόνῃ τῇ διαφορᾷ ὅτι ὁ Δούκας, καθ' ὑπερβολὴν φιλότιμος ὢν, δὲν ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι βαίνει ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ πολλῷ σφωτέρου ἀντιτέχνου του· ἄλλως δὲ, ὁ Δούκας, γράψας τὰ πλεῖστα τῶν πονημάτων αὐτοῦ ἐν ἀρχαϊκῇ ἑλληνικῇ, δὲν ἤτο, ὡς ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, καταφρονήτης τῆς δημώδους φωνῆς, ἀλλὰ τὸναντίον παρῆγει πᾶσι νὰ

σπουδάζωσι περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἡγούμενος τὴν σπουδὴν ταύτην ὡς τὸ ἀνυσιμώτατον τῶν παιδευμάτων πρὸς διαρρύθμισιν τῆς καθωμιλημένης. Ὡς φιλόλογος καὶ κριτικὸς οὐδεμίαν ἐπιδέχεται σύγκρισιν πρὸς τὸν Κοραῆν· ἀλλ' ὡς διδάσκαλος καὶ γραμματικὸς ἦτο ὁμολογουμένως ἄξιος πάσης τιμῆς. ὠρέλησε δὲ οὐ μικρὸν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἡ «κατ' ἐπιτομὴν γραμματικὴ Τερψιθέα» ἦν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐν Βιέννῃ τῷ 1804, ἀφιερῶσας «εἰς τὸν σοφολογιώτατον διδάσκαλον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ἡγεμονικοῦ γυμνασίου, Λάμπρον Φωτιάδην» εἶναι ἡ πρώτη σπουδαία ἑλληνικὴ γραμματικὴ, ἐξ ὧν ἐτυπώθησαν ἀρχομένης τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος· ἐν αὐτῇ περιέχονται αἱ γραμματικαὶ θεωρίαι τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου· «ἰδοῦ, (γράφει ὁ Δούκας ἐν τῇ ἀναθέσει), ἄς περ, ἀκήκοα παρὰ σοῦ φωνάς, ἀποδίδωμι, τῶν σῶν πόνων ὅσιν ἐπικαρπίαν, τὴν Γραμματικὴν ταυτηνί, καθάπερ σφαῖραν ἀντανακλωμένην ἐπὶ τὸν βαλόντα, σοὶ ἀναθέμενος». Ἡ «Τερψιθέα» ἀντιπαραβαλλομένη πρὸς τὰς νῦν γραμματικὰς, ἐλέγχεται βεβαίως ἥμισυ εὐμέθοδος, διὰ τὸ ἔωλον πολλῶν θεωριῶν καὶ διότι εἶναι συντεταγμένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ. Ἀλλ' ὁ Δούκας, καλῶς μελετήσας τοὺς ἀρχαίους γραμματικούς, ποιεῖται χρῆσιν τῶν ὑπὸ τῆς γραμματικῆς παραδόσεως καθιερωμένων τεχνικῶν ὧν, ἐν ᾧ οἱ σὺντάσσοντες νῦν ἑλληνικὰς γραμματικὰς, περὶ πᾶν ἄλλο διατρίβοντες ἢ περὶ τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν γραμματικῶν, ἀπειροὶ δὲ ὄντες τῶν τεχνικῶν ὧν, μεταφράζουσι πιθήκων δίκην καὶ κακοζήλως τὰς ἑλληνικὰς γραμματικὰς τοῦ Κρυγέρου, τοῦ Κουρτίου, καὶ τοῦ Κοχ, προστιθέντες εἰς τὸ ἀκαλλῆς τῆς λέξεως καὶ τὴν περὶ τὸ πραγματικὸν ἀσάφειαν. Πρὸς σύνταξιν τῆς Τερψιθέας ὑπέστη ὁ ἀτυχὴς Δούκας ἡρακλείδους πόνους, ὧν ἀποδείξεις αἱ πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου ἀπαντῶσαι νόστιμοι παρεκβάσεις. Οὕτω, λόγου χάριν, πολλὰ καὶ ἐπιμόχθως γράψας περὶ τοῦ δυνητικοῦ ἂν, παρενείρει ὁ Δούκας, ὥς περ τῶν δυσφορήτων αὐτοῦ κόπων ἀναψυχὴν, τὰς περιπαθεῖς τὰςδε λέξεις. «ὦ Ἑλλάς! ὦ φιλάττη πατρίς, ἀδελφοί καὶ συμπολιταί! δυστυχεῖς καὶ πτωχοὶ καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης οὐκ ἄξιοι! μέχρι τίνος ἡμεῖς δυστυχεῖς, καὶ περὶ γυμνάς λέξεις εὐπτόητοι, καὶ σοφὸς παρ' ἡμῖν ὁ πολλοὺς ἐν ἑαυτῷ συρφετοὺς συνειλεγμένος κανόνων καὶ ῥηματίων; οὐκ ἀνανήψομεν; οὐ γενησόμεθα ἑαυτῶν; οὐ μεταμαθησόμεθα ὅψε γοῦν ποτε τὴν ἀπάτην, εἰς ἣν εὐρωτιώμεν αἰεὶ, ἀπὸ γε τῶν ὁμόρων ἔθνων τὸ παραδεδειγμα ἔχοντες; ὦ πρὸς Θεοῦ! πόθ' ἡμῖν ἔσοιτο ἀπὸ τῆς ληθαργίας αὐτῆς ἀνανήψαντας, εὐέλπιδας

αὐτὸς ὁ Δούκας
ἡ ἀρχαία ἑλληνική
γράφει

ἐπὶ τὴν θέσποιναν ἀπιθεῖν φιλοσοφίαν;» Αἴτιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου εἶναι, κατὰ τὸν Δούκαν, οἱ πολλοὶ καὶ μάταιοι κανόνες «ἢ πολυκάνων κατάρα, ἐξ ἧς ὡς περὶ πᾶσαν σοφίαν ἐξακρύσσεται προσδοκῶντες, λανθάνομεν γε ἡμᾶς αὐτοὺς ἀντικρυς Θεορῶνται γινόμενοι, πολλὰ μὲν ἀγορεύοντες, ὀλίγα δὲ κατορθοῦντες, πάντοι νῆ Δι' ἀκανθῶδει καὶ ὕλομανούσῃ ὑπὸ τῶν ματαίων ἐκείνων κανόνων καὶ λεκτικῶν τεχνυδρίων, καὶ ὅλως τετρακυλισμένη χρώμενοι τῇ ὁδῷ. Ἀλλὰ γενώμεθα ἡμῶν αὐτῶν· παύσωμεν περιττῶς τε καὶ ἐπιβλαβῶς κανόνας ἐώλους τε καὶ ἀξυντελεῖς διὰ βίου ἐξονυχίζοντες· ἐγκύψωμεν τοῖς συγγραφεύσι». Μετὰ τὴν ματαίαν δὲ ταύτην παρέκβασιν ἀναλαβὼν ὁ Δούκας νέας δυνάμεις, πραγματεύεται ἀγογγύστως «περὶ τῶν τοῦ πλαγιασμοῦ ἀνορθωτικῶν μορίων» !!

Φύλαξ καὶ θεράπων τῶν παραδεδομένων παιδευμάτων οὐχὶ δὲ καὶ καινῶν δοξαστῶν εἰσηγητῆς, ἐθελόπονος ἐργάτης ἀλλ' οὐχὶ τεχνίτης αὐτόνομος, ὑπὸ τὸ κράτος διάγων τῆς πέδης τοῦ παρελθόντος, ἧς ἡσθάνετο μὲν τὰ ὀδυνηρὰ σφίγματα ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ διαρρήξῃ τοὺς σιδηροῦς κρίκους, ἐλευθέριος, ἐνάρτεος καὶ φιλόπατρις διδασκαλὸς ἀλλ' ἄμοιρος πάσης ἀρχιεβούλου εἰσηγήσεως, ὁ Νεόφυτος Δούκας δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ τέμῃ νέας ὁδοὺς, ἐσπούδασεν ὅμως νὰ ἀνασκευάσῃ ἐν παρόδῳ καὶ οὐχὶ ἀλόγως τινὰς τῶν θεωριῶν τοῦ Κοραΐ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ εὐδαμῶς θὰ ἐκπλαγῇ ὁ ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐνίοτε καὶ τῆς μετρίας διανοίας ὁ ὀφθαλμὸς δύναται νὰ διακρίνῃ τὰς μικρὰς παρεκκλίσεις εἰς ἃς ὑποπίπτουσιν ἀνεπαισθήτως αἱ μεγάλαι διάνοιαι ἐν τῷ μεταστίῳ αὐτῶν πτερώματι. Ἐν τῇ διατριβῇ περὶ τῆς λαλουμένης γλώσσης (1814) ὁ Δούκας ἐποίησατο πρῶτος πολλὰς καὶ ὀρθὰς ἐνστάσεις εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραΐ γραφέντα περὶ τῶν μελλοντικῶν τύπων τῆς καθωμισλημένης. «Περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος (λέγει πρὸς τοὺς Κοραϊστὰς) τὸν ὅποιον εἰσπαχόντες, αἰσχύνεσθε ἤδη νὰ τὸν ἀγήσετε, τί ἂν εἴπομεν περὶ τούτου; ... Το «θέλω γράψῃ» ὧ ἄνδρες, ἐὰν ἦτε φιλόσοφοι καὶ ἄνθρωποι λογικοί, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικοί, δὲν εἶναι ἀπαρέμμετον, ὡς ὑπολαμβάνετε, ἀλλ' ὑποτακτικὸν προφανὺς· ἄρα γε δὲν τὸ βλέπετε; τὸ βλέπετε, ἀλλὰ προσποιεῖσθε· πρῶτον τὸ «θέλω» φυσικῶς φέρεται πρὸς ἐνεστώτα καὶ ἀόριστον κατὰ τὸ πολλὰκις καὶ ἅπαξ ἐν χρειᾷ· σεῖς δὲ, ὧ ἄνδρες, ὑπερβάντες τῆς γλώσσης τὴν φύσιν, ἀποδίδετε αὐτὸ ἀντιφιλοσόφως καὶ πρὸς τρίτον, τὸν μέλλοντα· ὅπερ ἐστὶν ἀπαράδεκτον ἐν τῷ λόγῳ· δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν τοῦ ἀορίστου δευτέρου,

τὰ ὅποια ἔχουσι μάλιστα ἐναργῆ τὴν διαφορὰν ἐν τῷ ὑποτακτικῷ. Ἐπειδὴ καθὼς λέγομεν, ἔρχομαι, ἐλεύσομαι, θέλω ἔλθῃ, οὕτω καὶ γράφω, γράψω, θέλω γράψῃ· καὶ καθὼς μένω, μενῶ, θέλω μείνῃ· καὶ σπείρω, σπερῶ, θέλω σπείρῃ· οὕτω καὶ ῥάπτω, ῥάψω, θέλω ῥάψῃ, καὶ εὐρήσω, θέλω εὐρῇ· πάντα δηλονότι συμπτῶνως πρὸς ὑποτακτικὸν φυσικῶς. Ἐπειτα, ἐὰν ᾦτον Μέλλων, ἀνάγκη ᾦν νὰ τρέχῃ καὶ ἐν τοῖς παθητικοῖς ἢ γλῶσσα πρὸς μέλλοντα· ἀλλ' οὐδαμοῦ κατ' οὐδένα τρόπον δέχεται τοῦτο, ἀλλὰ τρέχει· πάλιν ὁμοίως πρὸς τὸν ἀόριστον, οἶον, θέλω φάγῃ, θέλω φαγῶθῃ· θέλω πῖν, πιωθῃ· θέλω διδάξῃ, θέλω διδαχθῇ. Ἐχεις ἐνταυθα ἀποχρῶντα λόγον πρὸς ἀντιλογίαν; οὐχί. Δῆλον δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ ἐκ τοῦ, εἶχα διδάξῃ, εἶχα διδαχθῇ, εἶχα πορευθῇ, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. Ἀλλὰ σεῖς, ὦ ἄνδρες, ἐξηπατήθητε ἐκ τῆς συμπτώσεως τῶν τριῶν στοιχείων τοῦ μέλλοντος σ, ξ, ψ, τὰ ὅποια εἰσὶ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῷ ὑποτακτικῷ ἀορίστῳ. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ λάβητε εἰς ἀπόδειξιν καὶ τὰ Ἀμετάβρολα μάλιστα λ, μ, ν, ρ, ἐξ ὧν διακρίνεται ἡ διαφορὰ ἐκατέρων· καὶ προσέτι νὰ στοχασθῇτε τὰ ἐκ τοῦ δευτέρου ἀορίστου ὑποτασσόμενα· οἶον, θέλω μείνῃ, σπείρῃ, ψάλῃ· καὶ θέλω φάγῃ, πῖν, βάλῃ, λάβῃ, ἄπειρα τὰ τοιαῦτα· τῶν ὁποίων δὲν ἡμπορεῖτε νὰ προφασισθῇτε εὐλόγως, ὅτι ἡ κατὰχρησις ἀνεβίβασε τὸν τόνον μὲ τὸν καιρὸν, καθὼς κατεβίβασε τῶν δύο ἐκείνων, θέλω ἰδῇ καὶ θέλω εἰπῇ ἐξ ἀποκοπῆς, θέλω δῇ (ἢ βαρβαρικώτερον θέλω δγῇ) καὶ θέλω πῇ. Οὕτως ἔχει ταῦτα, ὦ ἄνδρες· καί μοι χαρίσασθε τοῦτο πιστεύσαντες, χωρὶς νὰ ζαλιζήτε τὸν ἐγκέφαλόν σας, ζητοῦντες σοφίσματα· τὸ δὲ γράφειν ἔτι, θέλω φάγειν, θέλω πίνειν, θέλω ἔλθειν, θέλω εὐρεῖν, διδάξειν, φανερωθῇν, ῥευστωθῇν, ἀναβῇν, γενῇν ἢ γενεῖν ἢ γένειν ἢ γίνειν, αἰσχύνῃ καὶ ὄνειδος τοῖς τε ἐφευρηκόσι τοῖς τε θεξαμένοις . . . Ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ συνταχθῇ, φησὶ, πρῶτον μὲ τρίτον πρόσωπον, θέλω (ἵνα) ἔλθῃ; καὶ ποῖος νὰ ἔλθῃ, ὅταν ἐγὼ περὶ ἐμαυτοῦ λέγω τοῦτο; Ἀλλ' αὕτη ἐστὶ θεωρία σχολαστικὴ καὶ μωρὰ· ἐπειδὴ ὁ ἵνα οὕτω προστιθέμενος περιττῶς, ἀφαιρεῖ σοι τὴν φύσιν τοῦ Μέλλλοντος, καὶ εἰς προαίρεσιν μεταβάλλει τοῦ λόγου τὴν ἔννοιαν. Ἄφες λοιπὸν τὴν παραδοξὸν ταύτην ἱκανοποιήσιν καὶ θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα ἀπλῶς καὶ δικαίως, ὡς ἐστὶν ἐν τῇ φύσει· εἰδὲ καὶ ἀφεύκτως ζητεῖς τῆς παραθεορίας τὴν ἀρχήν, ἃν μοι πιστεύῃς, ἴσως ἔχει οὕτως. Ἡ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων ἐξελίπε, τὰ βιβλία ἔλειψαν, ἡ ἀνάγνωσις ἔπαυσεν, ὁ κάλαμος ἐνεκρώθη, ὁ λαὸς ἐβαρβαρώθη, τὰ πάντα ἀφείλεν ἡ τύχη, ὁ χρόνος· τότε ἀγράμματοι ὄντες οἱ ἄνθρωποι, ὠμίλουν ἔπως

ἐδύναντο, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς καὶ κανόνων ὁρμώμενοι· ἔθεν δυσκολευόμενοι νὰ εὕρωσι τὸ ἐλεῦσθαι, ἔλεγον, μέλλω ἵνα ἔλθω· κατὰ δὲ τοῦτο, καὶ θέλω νὰ ἔλθω· εἶτα θέλα ἔλθω (ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐν Ἰωαννίνοις), ἔπειτα θὲ νὰ ἔλθω· καὶ ὕστερον θὰ ἔλθω· μετὰ δὲ τούτους πάλιν οἱ τὸ καθαρώτερον τῆς γλώσσης διώκοντες, ἀνεπλήρωσαν εἰς τὸ θέλω ἔλθω, θέλεις ἔλθῃς, θέλει ἔλθῃ· ἀλλ' ἵνα μὴ δύο ῥήματα δυσχερῶς καὶ μάτην μεταβάλλωνται κατὰ πάντα τὰ πρόσωπα, ἀτήκην τὸ δεύτερον εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον ἁγλίτον. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ παρ' ὑμῶν ἄλλως ἄλλοτε διορθούμενον καὶ φθειρόμενον. Πιστεύεις μοι νῦν; πιστεύω». Πρὸς δόξαν τοῦ σεβασμίου Ἑπειρώτου πρέπει τελευταῖον νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ ὑποκώφως ἅμα τῇ ἐκδόσει τοῦ «Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀρξαμένη ἔρις διήρκεσε κατὰ διαλείμματα καὶ ἐν παρέργῳ ἐπὶ τινα ἔτη, εἶτα δὲ, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑπενέδωκεν εἰς ἄρρηκτόν τινα ἀμοιβαίαν τῶν ἐριζόντων εὐλάβειαν. Ὁ μὲν Κοραῆς ἐνόησεν ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Δούκα οὐδεμία ἐλάνθανεν ἐχθρα, τοῦτο δὲ ἐγένετο φανερόν καὶ ἐπὶ τῆς τελευταῖας τοῦ Κοραῆ, ὃν οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἐθρήνησεν, οὔτε ἐνεκωμίασεν μετὰ μείζονος ἢ ὁ Δούκας εἰλικρινείας καὶ θαυμασμοῦ, ἀνακηρύξας αὐτὸν πάντων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σοφώτατον καὶ ἔτερον Σωκράτην.

Πολλῶ τοῦ Δούκα ὑποδεέστερος κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν ἦτο ὁ τοῦ Κοραῆ ἀμείλικτος ἐχθρὸς, Παναγιωτάκης καρχαλιάρης Κόδρικας, πρῶν «μέγας γραμματικὸς τῆς αὐθεντίας Βλαχίας καὶ τῆς Δραγουμανίας τοῦ Βασιλικοῦ Στόλου». Γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις, ὑπερμεσοῦσης τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ἐκατονταετηρίδος, ὁ Κόδρικας ἐξεπαιδεύθη τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶτα δὲ ἐν Βουκουρεστίῳ, σχολαρχοῦντος τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου. Ἀνεψιὸς μητροῦθεν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Παρθενίου, συνησθάνετο τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν του ὡς ἂν ἦτο γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Θηρέως καὶ τοῦ Κόδρου. Ὁ Δικαίαρχος λέγει πού «εἰλικρινεῖς Ἀθηναῖοι μεγάλόψυχοι»· ἀλλ' ὁ εὐπατρίδης Ἀθηναῖος Κόδρικας καίπερ καυχώμενος ἐπὶ γένους λαμπρότητι, σπανίως μὲν ἐφάνη μεγάλόψυχος, συχνὰ δὲ πυκνὰ ἐφωράθη μικρόψυχος καὶ μικρολόγος, καὶ ὅλως ἄγευστος τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐπιεικείας ἐκείνης ἐφ' ἣ διέπρεπον οἱ πάλαι Ἀθηναῖοι. Μεστὸς «πνεύματος» ἀλλ' ἀλαζών καὶ πεφουσημένος τὰς φρένας, ἐγένετο πρόξενος μεγάλου θορύβου, ἐπέδειξε δὲ διὰ τῆς φιλοταράχου συμπεριφορᾶς του ἀληθῆς τὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ῥηθὲν περὶ τῶν Ἀθηναίων «ὥστε, εἴ τις αὐτοὺς ξυνελὼν φαίη πεφυκέναι ἐπὶ τῷ

μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἔαν, ὁρθῶς ἂν εἴποι». Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνεφορήθη τῶν κατὰ τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν, αἵτινες συνιστῶσι τῆς ζηλωτῆς εὐγενείας τὸ δόπτυχον· ἐλθὼν εἰς συνάφειαν πρὸς «εὐγενεῖς», «ιεράρχας» καὶ «ἄρχοντας» συνέλαβεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διάπυρον ἀπέχθειαν κατὰ παντὸς κοινοῦ καὶ ἀσήμερον τὸ γένος ἀνθρώπου, διεΐλε δὲ τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν εἰς δύο τάξεις, τὴν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῶν χυδαίων· καὶ ἐκείνην μὲν ἀπῆρτιζον οἱ ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν Ἀθήναις γεννηθέντες, πρὸς δὲ τούτοις πάντες οἱ ὑπἄλληλοι τῆς Πύλης, τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ αὐθεντῶν· ταύτην δὲ, πάντες οἱ ἄλλοι, ὅσοι μὴ ἠτύχησαν νὰ γεννηθῶσιν ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ νὰ θητεύσωσι παρ' Ἐπισκόποις καὶ Αὐθένταις. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς καθ' ἡμᾶς ἑκατονταετηρίδος ὁ Κοδρικᾶς ἀπεδήμησεν εἰς Γαλλίαν ὡς ἀκόλουθος πρεσβείας ὁθωμανικῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἴτε ἀπολυθεὶς εἴτε ἀπολιπὼν αὐθορμήτως τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν, κατεστάθη διερμηνευτὴς τῆς καθωμισμένης ἑλληνικῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας. Εὐφυῆς, εὐθυμὸς, ὁμιλητικὸς, φιλοπράγμων, περὶ πολλὰ καὶ ἐπιπολῆς λόγιος, ἐντριβέστατος δὲ περὶ τὴν γαλλικὴν, ἐγένετο εὐπρόσδεκτος εἰς πάσας τὰς φιλολογικὰς διαλέξεις. «Ἐν ταῖς συναναστροφαῖς τῶν Παρισίων (λέγει ὁ Brunet de Presle) ἡ εὐφυῆς καὶ δριμύτης καλὴ τοῦ ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀληθὴ Ἀθηναῖον». Ἄλλος δὲ σφόδρ Γαλάτης, ὁ Boissonade, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Κοδρικᾶς θὰ ἔφερε δόξαν καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας· M. Codrica qui, né dans l'Athènes moderne, eût par l'élégance de son esprit et la politesse de son goût, fait honneur à l'ancienne Athènes. Ἄλλος πάλιν Γαλάτης, ὁ Mondry Beaudoin, ἐκδούς τῷ 1883 λατινιστὶ πραγματεῖαν περὶ τοῦ Κοραῆ, ἐγκωμιάζει τὸν Κοδρικᾶν ὡς ἄνδρα πολυμαθέστατον καὶ κράτιστον ἑλληνιστὴν, κατὰ τὴν γνώμην δὲ τινῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κοραῆ ἀγγινούτερον· vir erat doctissimus, liberalibus sententiis ornatus, peritissimus linguae graecae, quem monnulli ingenio praestantiores Korai habent Ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες ἔτι τοῦ Κοδρικᾶ ἡ ἀγγίνισια, παραβαλλομένη πρὸς τοῦ Κοραῆ τὰς ἀγαθὰς φρένας, ἐλέγχεται οὐσα κουφόνοια. Ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Κοδρικᾶς ἦσαν δύο φύσεις, ὅπως ἀντίθετοι ἑλληῖλαις, ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ συμφωνοῦσαι, ἔτι ἂν ἐκεῖνος κατέτριψε ὅλον τὸν βίον ἀποσκοπῶν εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀγαθόν, καὶ ὁ Κοδρικᾶς, ἔστω καὶ ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἰδίων προλήψεων, ἐσπούδασε νὰ φανῇ ὠφέλιμος πρὸς τὴν πατρίδα διὰ

φιλολογικῶν καὶ πολιτικῶν συγγραμμάτων, ὧν ἡ ἀξία εἶναι μὲν ἀμφίλογος, ἀλλὰ μαρτυρεῖ ἐνιαχοῦ τὴν φιλογενῆ τοῦ γραψάντος προαίρεσιν. Τὸ πρῶτον τοῦ Κοδρικᾶ φιλολογικὸν ἔργον εἶναι ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταφράσεις τοῦ πολυκρότου τοῦ Fontenelle πονήματος *Entretiens sur la pluralité des mondes*, ἐκδοθεῖσα ἐν Βιέννῃ τῷ 1794. Τὸ ὕψος τῆς μεταφράσεως εἶναι ἀκομψὸν καὶ ἀκαλλές καὶ ὅθι καὶ μισοβάρβαρον. Ὁ Κοδρικᾶς ἔγραψε τὴν ἑλληνικὴν καθ' ὃν τρόπον ἅπαντες σχεδὸν οἱ σύγχρονοι λόγιοι· δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ κατακριθῇ ὅτι ἦτο ἐκ τῶν πολλῶν ναρθηκοφόρων καθ' ἣν χρόνου σιτημὴν ἐλίγοι ὑπῆρχον Βάκχοι. Τὸν Κοραῆν ἐσκυδαλίσεν, οὐχὶ τοσοῦτον ἡ μισοβάρβαρος τοῦ βιβλίου μετάφρασις ὅσον ἡ δουλοπρεπὴς αὐτοῦ ἐπιγραφή καὶ ἀφιέρωσις. Ὁ Κοδρικᾶς ὤφειλε πολλὰ πρὸς τὸν φιλόμουσον ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ἰωάννην Σούτσον, οὗ ἔχρημάτισε γραμματικὸς (1783) καὶ οὗ τῇ εἰσηγήσει ἐπεχείρησε τὴν μετάφρασιν. Ἡ ἐπιγραφή καὶ ἡ ἀνάθεσις αὐτῇ θὰ ἐγίνοντο εὐπρεπῶς, ἂν ὁ Κοδρικᾶς εἶχεν οἶον ὁ Κοραῆς ἦθος ψυχῆς. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς καὶ τῶν εὐγενῶν ὑπέρθερμος θιασώτης Κοδρικᾶς ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐπιγραφή καὶ ἡ ἀνάθεσις τοῦ βιβλίου ἔδει νὰ λεπτοურγηθῶσι κατὰ τὰς προεφωνήσεις τῶν δούλων Ἀθηναίων πρὸς τινὰς ῥωμαίους αὐτοκράτορας. Ἀντὶ λακωνικῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς ἐπιγραφῆς ἐπέθηκεν ὁ Ἀθηναῖος ἐρμηνευτὴς τόνδε τὸν τίτλον. «Ὁμιλίαι περὶ πληθύος κόσμων τοῦ Κυρίου »Φοντενέλ, τοῦ ἐκ τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς τε κυρίως Γαλλικῆς, τῆς τῶν »Ἐπιστημῶν, τῆς τῶν Ἐγκυκλίων μαθημάτων, τῆς ἐν Λόνδρᾳ, τῆς »ἐν Νανσί, τῆς ἐν Βερολίνῳ καὶ τῆς ἐν Ρώμῃ, μεταφρασθεῖσαι »ἀπὸ τῆς γαλλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀπλὴν Ῥωμαϊκὴν »γλῶσσαν, καὶ ὑποσημειωθεῖσαι παρὰ Παναγιωτῆν Καγκελλαρίου Κο- »δρικᾶ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν, διὰ προσταγῆς τοῦ ὑψηλοτάτου, εὐσεβεστάτου »αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος μεγαλοπρεπεστάτου πάσης Μολδοβλαχίας, κυ- »ρίου Ἰωάννου, Μιχαήλ, Κωνσταντ. Σούτζου Βοεβώδα· τύποις ἐκδο- »θεῖσαι ἤδη τὸ πρῶτον διὰ δαπάνης τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος, ἐπὶ τρίτης »τοῦ Ὑψους του ἡγεμονείας, τὸ πρῶτον ἤδη ἐν Μολδαυίᾳ εὐδαιμόνως »ἡγεμονεύοντος, οὗ τῷ ὕψει καὶ ὑποκλινῶς ἀφιερώθησαν. Ἐν Βιέννῃ »1794. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βεντότη». Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθοφορήσῃ ὁ εἰς τὴν θαλικὴν γῆν ἀντὶ τοσοῦτον καὶ τηλι- »κούτων πόνων φυτευθεὶς ἑλληνισμός, ἀφ' οὗ οἱ μὲν ἡγεμόνες ἐθήρυσαν τὴν πολυτελεῆ μᾶλλον ἐπίδειξιν ἢ τὴν οὐσίαν, οἱ δὲ λόγιοι προέεμ- »πον εἰς τὸ κοινὸν τὰ φιλολογικὰ αὐτῶν ἔργα διὰ τοιούτων κολακικῶν καὶ ἀπρεπῶν προοιμίων;

Ἀπαξ μόνον, κατὰ τὸ 1804, ἔτυχε νὰ ἔλθῃ ὁ Κοδρικᾶς εἰς προσωπικὴν πρὸς τὸν Κοραῆν συνάφειαν, ἀλλ' ἡ πρώτη ἄμικ καὶ τελευταία αὐτῇ ἔντευξις ἦτο ἡ βαλβίς τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἐχθρας. Ὁ μὲν Κοραῆς ἀπέφυγε τοῦ Κοδρικᾶ τὴν γνώρισιν, ἄλλως τε καὶ διότι ἦτο σφόδρα προκατειλημμένος ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ προμνημονευθέντος βιβλίου· ὁ δὲ Κοδρικᾶς, διατρίβων ἤδη ἐν Παρισίοις καὶ ἀκούων ὑπὸ πάντων ἐπαινούμενον τὸν σοφὸν Χίον, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἄνδρα. Τὰ κατὰ τὴν συνάντησιν διηγεῖται ἑλληνίζων που καὶ χυδαῖζων, σολοικίζων τε καὶ βαρβαρίζων αὐτὸς ὁ Κοδρικᾶς, ἀθλον μεθ' ἐπόσης φιλαλληθείας καὶ ἀκριβείας ἀλλὰ βεβαίως μετὰ πολλῆς τῆς αὐθαθείας καὶ ἐμπαθείας. «Ὅταν ὁ Κοδρικᾶς (λέγει αὐτὸς οὗτος περὶ ἑαυτοῦ), ὕστερον ἀπὸ πέντε χρόνους τῆς εἰς τὸ Παρίσι διατριβῆς του, ἀπήντησε διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ Κεραμικὸν τοῦ Παρισίου, ἦτοι εἰς Τουλιερίας, τὸν Φιλόσοφον (πρὸς ἔντευξιν τοῦ ὁποίου κατὰ ζήτησιν τοῦ Κοδρικᾶ, φίλος τις τῶν εὐκλεεστέρων σοφῶν τῆς Εὐρώπης τὸν ὠδήγησεν) ὁ Κοδρικᾶς, κατὰ τὴν ἐν τῷ πολιτεύματι συνηθισμένην εὐπροσηγορίαν, εἶπε πρὸς τὸν Φιλόσοφον «χαίρομαι, σοφολογιώτατε, ὅπου ἀξιώθηκα νὰ κάμω προσωπικῶς τὴν γνωρῆμίαν σας, τὴν ὁποίαν πρὸ τοσούτου καιροῦ ἐπιθυμοῦσκα». Ἀπόρησεν ὁ Κοδρικᾶς βλέπωντας τὸν φιλόσοφον ὅτι κατηφίασεν, ὡς ἀγανακτισμένος, χωρὶς νὰ προσφέρῃ οὐδὲ λέξιν πρὸς ἀπόκρισιν· μὴν ἠμπορῶντας ὁμως νὰ ἐννοήσῃ τὸ αἷτιον, ἐξηκολούθησε μὲ τὴν αὐτὴν εὐπροσηγορίαν, ζητῶν ἀδειν παρὰ τοῦ Φιλοσόφου νὰ ὑπάγῃ καὶ εἰς τὸ κατάλυμά του πρὸς χαιρετισμόν. Ἐφ' ᾧ ὁ Φιλόσοφος ἀπεκρίθη «ἐγὼ εἶμαι πάντοτε εἰς τὴν κατοικίαν μου, καὶ ὅποιος ἀγαπᾷ ἐμπορεῖ νὰ μὲ ἐνταμώσῃ». Αὐτῆς τῆς ἐπὶ ποδὸς ὁμιλίας διακλυθείσης, τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ δὲν ἔλειψεν ὁ Κοδρικᾶς νὰ ὑπάγῃ εἰς χαιρετισμόν τοῦ Φιλοσόφου. Ἀλλὰ ποία ἐστάθη ἡ ἀπορία του ὅταν ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Φιλοσόφου τὴν ἐξηγήσιν τῆς χθεσινῆς κατηφείας του! Βεβαίότατα κανένας ἄνθρωπος, μὲ ἀνθρώπους συζήσας, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἰδεασθῇ! Ἄς ἀφίσταμεν αὐτὸν τὸν ἴδιον νὰ τὴν κάμῃ! Μετὰ τὸν πρῶτον λοιπὸν συνήθη χαιρετισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεκρίθη μὲ μεγάλην ψυχρότητα, καταχέρισεν ὁ Φιλόσοφος νὰ λέγῃ πρὸς τὸν Κοδρικᾶν. «Ἄν δὲν ἐντρεπόμενη χθὲς τὸν τίμιον ἄνθρωπον μὲ τὸν ὁποῖον ἤσουν συναδευμένος ἤθελα σὲ ὑβρίσῃ (τότε δὲν ἔξυρεν ἀκόμη ὁ Φιλόσοφος ὅτι πρέπει νὰ λέγωμεν «ἤθελα σὲ ὑβρίσειν») διὰ τὴν ὁποίαν ἐδείξεις ἀλαζωνείαν λέγωντας ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμεις νὰ κάμης

τὴν γνωρὴμίαν μου, τὸ ὅποιον θέλει· νὰ εἰπῇ ὅτι ἐγὼ εἶμαι κατώτερός σου, καὶ εἶχα χρέος νὰ ὑπάγω πρῶτος εἰς σέ, ἐγὼ ἀνάμεσα σοῦ καὶ ἐμοῦ δὲν γνωρίζω ἄλλην καμμίαν διαφορὰν παρὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἐγὼ εἶμαι παρὰ σέ πλεόν ἡλικιωμένος». Αὐτὴν τὴν τεραστίαν ἐξηγήσιν τὴν ἐπρόφερεν ὁ Φιλόσοφος, μὲ τόσον θυμὸν, ὥστε ἐβιάσθη ὁ Κοδρικᾶς νὰ τῷ εἰπῇ. — «Βῆξάσας, Σοφολογιώτατε, ὅτι εἶσαι εἰς τὴν κατοικίαν σου καὶ ἐγὼ ἦλθα πρὸς χαιρετῆσμόν σου». Ταῦτα ἀπηγορεύμενος ὁ Κοδρικᾶς προστίθισιν ὅτι «τὸ κύριον αἴτιον τῆς τότε μεγάλης ὀργῆς τοῦ Κοραῆ, ἦτο κυρίως καὶ ἐξαιρέτως ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀναφανείσα ἐκδοσις τῶν περὶ τῆς Κοινῆς Διαλέκτου Παρατηρήσεων τοῦ Κοδρικᾶ, καθ' ὅτι τότε προσφάτως εἶχεν ἐκδοθῇ ἡ τοῦ Βεκκαρία μετάφρασις, καὶ ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἀνέφερε τὸ ὕψος τοῦ Κοραῆ ὡς παραδειγματικόν, εἰς καιρὸν ὅπου ἀνέφερε τὸ ὕψος τοῦ Μηνιάτη». Ἄν ὁ Κοραῆς ἐφέρετο ἀνέκαθεν μετὰ μειζονος ἀνοχῆς πρὸς τὸν Ἀθηναῖον εὐπατριδὴν, ἴσως θὰ ἀπετρέπετο ἡ ὑστερον δεινωθεῖσα καὶ αὐτὸν τὸν Κοραῆν ἐνδομύχως λυπήσασα ἔρις· ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι ὁ Κοδρικᾶς ἦτο φύσει φιλόνομος, ἐν ἐπιγνώσει δὲ ἐξετράχυνε τὸν Κοραῆν διὰ προπετιῶν καὶ ὑβριστικῶν ἀποκρίσεων. Κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν συνδιάλεξιν (ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἀκριβῶς διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὴν ὁ καγκελλάριος Παναγιωτάκης), ὁ Κοραῆς εἶπε πρὸς τὸν Κοδρικᾶν. «Σεῖς εἶσθε οἱ μεγαλήτεροι ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος. — Διατί; ἡρώτησε μὲ ἀπαρίαν ὁ Κοδρικᾶς. — Διότι ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν σας νὰ ὀνομασθῇτε ἄρχοντες, μ' ὅλον ὅτι εἶσθε δούλοι, καὶ δούλων χειρότεροι, συνεργεῖτε εἰς τὴν δουλείαν τῆς Ἑλλάδος. — Καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάμωμεν; — Νὰ γίνητε γεωργοί, βακάλιδες. — Ἄλλ' ἂν ἡμεῖς, σοφολογιώτατε, ἐγινώμεθα γεωργοὶ ἢ Πακκαλιδες, ἡ Σοφολογιότης σου ἔπρεπε νὰ μείνης Μυλωνᾶς ἢ Κηπουρὸς, καθ' ὅτι κανένας δὲν ἤθελεν ἔχει χρεῖαν τῆς φιλοσοφίας σου». Ὁ Κοδρικᾶς καταγγέλλει τὸν Κοραῆν ὡς μὴ αἰδεσθέντα νὰ ὀνομάσῃ βάρβαρον τὸν εὐφραδέστατον Μηνιάτην, εἶτα δὲ προσθέντα μετὰ βαρβαρικῆς ἀναίδείας, «καθὼς καὶ σὺ λέγωντας περὶ Πληθὺς Κόσμων εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Φοντανέλου, ὡς νὰ μὴ ἦτον ἐλληνικὸν νὰ εἰπῇς περὶ πλῆθους κόσμων. — «Δὲν ἡμποροῦσα (ἀπεκρίνατο ὁ Κοδρικᾶς) νὰ εἴπω περὶ πλῆθους κόσμων, καθ' ὅτι εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν Εὐγενῶν ἡ λέξις Πληθὺς συνηθίζεται ἐπὶ τοῦ ὄχλου. Ὅθεν Πληθὺς λέγοντες οἱ εὐγενεῖς ἐννοοῦν τὸν ὄχλον, τὸν χυδὴν λαόν·

ὥστε ἂν ἔλεγα περὶ πλῆθους κόσμων ἤθελαν ἐκλάβῃ ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ ὄχλου, περὶ τοῦ χύδην λαοῦ τῶν ἀγνωρίστων κόσμων, καὶ ὄχι περὶ τῆς φιλοσοφικῆς ὑποθέσεως τῆς Πληθύσεως τῶν Κόσμων, τὴν ὁποίαν ὑποθέτει ὁ Φοντενέλ». — Αὐτὴ ἡ ἀπόκρισις ἔφερε τὸν Φιλόσοφον εἰς τόσον θυμὸν, ὥστε ὅπως ἔξω φρενῶν ἀνταπεκρίθη. «Καλὲ τί μοῦ λέγεις; καὶ δὲν λέγομεν πληθὺς πεπώνια; πληθὺς ἀγγούρια;» — Ὁ Κοδρικᾶς ὑπομειδιᾷ τὸν ἀπελογηθῆ. «Δὲν ἰξεύρω ἂν τὸ λέγετε ἡ Σοφολογιστὴς σας... ἰξεύρω ὅτι τὰς τοιαύτας ἐκφράσεις τὰς συνηθίζουσιν οἱ χυδαῖοι, ἐγὼ ὅμως δὲν ἔγραψα μῆτε πρὸς χυδαίους, μῆτε διὰ χυδαίους». Ὁ διάλογος εὖτος τεκμηριοῖ τὴν μεγάλην τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Κοδρικᾶ ἀντίθεσιν· ἀλλ' ὁ τῶν εὐγενῶν συνήγορος καὶ ὑπέρμαχος ἡγνός· βεβαίως ὅτι παρὰ πολλοῖς τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀπαντᾷ τὸ «πληθὺς» ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας καὶ τὸ «πληθός» = ὄχλος. Παρ' Ὁμήρῳ λ. χ. οὐ ἡ εὐγένεια εἰς οὐδένα ὑπόκειται ἐνδοιασμόν, τὸ «πληθὺς» σημαίνει κατ' ἐξοχὴν τὸν λαόν κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἀρχόντων. Ἄν δὲ τὸ «πληθός» κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν εὐγενῶν, δηλοῖ τὸν ὄχλον, τὸ «πληθός τῆς ψυχῆς» καὶ τὸ «πληθός τοῦ στρατοῦ» ἔδει τότε νὰ ἐρμηνευθῶσι κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, «ὁ ὄχλος τῆς ψυχῆς», «ὁ ὄχλος τοῦ στρατοῦ». Ἐπὶ τέλους, ἐάν τε «πληθός» ἐάν τε «πληθὺς» εἴπη τις, οὔτε τοὺς εὐγενεῖς ἀδικεῖ οὔτε τοὺς δημότας, διότι τὸ «πληθός» ἔχει πρὸς τὸ «πλήθω» ὡς τὸ «πληθὺς» πρὸς τὸ «πληθύνω» καὶ «πληθύνω», ὅπερ ταυτόν.

Ὁ πρῶτος κερπὸς τῶν ἐν Γαλλίᾳ φιλολογικῶν τοῦ Κοδρικᾶ μελετῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1804 ἐκδοθεῖσα πραγματεία περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς, πρὸς ἀνασκευὴν τῶν γραφέντων ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Βοναμύ. Τὸ προοίμιον τῆς πραγματείας ταύτης εἶναι ἀξιόλογον. «Ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς (λέγει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ὁ Κοδρικᾶς) ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἔσας ὑποκείμενον τοῦ θαυμασμοῦ τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης λαῶν· ἡ Ἑλλὰς ἡ νεωτέρα οὐδένα μὲν διεγείρει θαυμασμόν, ἐπισπᾷται ὅμως τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ τῶν περιηγητῶν τὴν περιεργίαν· τούτων πάλιν, ἄλλοι μὲν, ζηλωταὶ ὄντες τῆς ἀρχαίας τῆς Ἑλλάδος εὐκλείας, διατρέβουσι μόνον περὶ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅπως δὲ ὀλιγωροῦσι τῶν αὐτῶν οἰκούντων· ἄλλοι δὲ, ἄδικοι ὅμως καὶ προκατελιημμένοι ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτῶν, διορῶσιν ἐν τοῖς ἀπογόνους τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν, πυγμαίους διεφθαρμένους καὶ λελωβημένους ὑπὸ τῆς δουλείας, ἀνταξίους δὲ τῆς ἀκηδείας καὶ

τῆς καταφρονήσεως παντὸς εὐπαιδευτοῦ ἀνθρώπου. Ὀλίγιστοι εἶναι οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς, πρὸς οὓς ὀφείλει χάριτας ἡ Ἑλλάς διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν διαθέσιν καὶ τὴν φιλοδίκαιον συμπεριφορὰν. Οἱ ἀνεπισκεῖς οὗτοι κατῆγοροι προσάπτουσιν εἰς ἕλον τὸ ἔθνος τὰ ὑπάρχοντα σποράδην κακὰ, διατεινόμενοι ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι βαρβαρωτέρα τῆς Σιβηρίας καὶ ἀπαιδευτοτέρα τῆς Μαυριτανίας, καὶ ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶναι κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἔθιμα καὶ αὐτῶν τῶν Τατάρων χεῖρονες. Πασῶν δὲ τῶν φιλολογικῶν τούτων φαντασιοκοπιῶν προέχουσιν αἱ «Φιλοσοφικαὶ Ζητήσεις» τοῦ K. de Pauw κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ψευδολογιῶν καὶ τῶν ὕβρεων ἐναντίον δυστυχοῦς λαοῦ, ἐν ᾧ συγγραφεὺς οὐδέποτε ἐγνώρισε». Βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι αἱ ἀκριτομυθίαι τοῦ περιβοήτου Παυίου ἐτάραξαν καὶ τὸν Κοδρικᾶν οὐχ ἥττον ἢ τὸν Κοραῆν· ἀλλὰ τὴν κυρίαν ἀπορμήν εἰς σύνταξιν τῆς προκειμένης διατριβῆς παρέσχε πρὸς τὸν Κοδρικᾶν ἡ ὑπὸ τοῦ Βοναμὺ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπυγραύων ἀνάγνωσις ὑπομνήματος, περιέχοντος πολλὰς καὶ τερατιώδεις κρίσεις περὶ τῆς καθωμιλημένης ἑλληνικῆς. Ὁ Βοναμὺ ἐβουλεύθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γαλλικὴ γλῶσσα, ἅμα τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν Φράγκων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰσῆχθη εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ «εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος»· ἡ γλῶσσα δὲ ἡ γαλλικὴ, οὐ μόνον παρέμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον δεσπόζουσα, ἀλλὰ καὶ ἐπενήργησεν οὐ μικρὸν εἰς τὴν θημώδη ἑλληνικὴν, ἔνθα εὗρηται πολλαὶ φραγκικαὶ λέξεις καὶ φράσεις. Ἐντεῦθεν συμπεραίνει ὁ γάλλος ἀκαδημαϊκὸς ὅτι ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ κατεσκευάσθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς. Ὁ ἐπιφανέστατος περιηγητὴς καὶ τῶν Ἑλλήνων φίλος, κόμης Choiseul-Gouffier, ὑπέδειξε πρῶτος τῷ Κοδρικᾶ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Βοναμὺ· ἡ ἐπίκρισις τοῦ λογίου Ἀθηναίου ἐμελλε νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὸ περὶ Ἑλλάδος πόνημα τοῦ «νεοῦ πολίτου τῶν Ἀθηνῶν» M. Guys, ὁπότε τοῦ θανάτου τὸ δρέπανον ἔκοψε τὴν πολυτιμον ζωὴν τοῦ γενναίου ἐκείνου φίλλου. Ἡ ἐπίκρισις κατεχωρίσθη εἰς τὸ τότε πρωτεύον περιοδικὸν σύγγραμμα Magasin Encyclopédique, ἀνετυπώθη δὲ τῷ 1813 ἐν Λυψίᾳ, τύποις Breitkopf & Haertel. Ὁ Κοδρικᾶς ἐξετάζει, πρῶτον ἂν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν γαλλικὴν ἢ τὴν ἰταλικὴν, ἢ κατ' ἀμφοτέρας ὁμοῦ· δεύτερον, ἂν ἀπαντῶσιν ἐν τῇ καθωμιλημένῃ λέξεις καὶ φράσεις γαλλικαὶ καὶ ἰταλικά καὶ τρίτον, ἂν τὰ παρὰ τοῦ Βοναμὺ φερόμενα παραδείγματα εἶναι ἀκαταμάχτητα τεμῆρια τῆς κοινῆς γλώσσης Γάλλων καὶ Ἑλλήνων.

Παρατηρήτέον ἐνθάδε ὅτι συγχρόνως σχεδὸν τῷ Κοδρικᾷ ἀνεσκέυασε τὰ τοῦ Βοναμὺ ὁ περίφημος Βιλλοιτῶν ἐν τῷ 38 τόμῳ τῶν ὑπομνημάτων τῆς Ἀκαδημίας. Κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἡ ἑλληνικὴ συνίστατο κατ' ἀρχὰς ἐκ τεσσάρων κυρίων διαλέκτων, ὧν ἐκάστη κατ' ἰδίαν ἐλαλείτο ὑπὸ ἰδιαιτέρου λαοῦ. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων διαλέκτων, συλλήβδην λαμβανομένων, συνέστη πέμπτη διάλεκτος, ἡ λεγομένη κοινὴ ἢ. Ἐκαστὴ πάλιν τῶν τεσσάρων πρώτων διαλέκτων εἶχε γυδαῖα ἰδιώματα· καὶ ὅντως, ὁ λεμβουῦχος τῆς Κω δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λαλήσῃ τὴν ἰωνικὴν τοσοῦτον ὀρθοεπῶς ὥς ὁ Ἱπποκράτης, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν Σπάρτῃ Εἰλωταί μετήρχοντο τὰς αὐτάς φράσεις ὥς καὶ ὁ Λυκούργος. Ἡ κοινὴ διάλεκτος, συνεινούσα ἐν ἑαυτῇ, πᾶσαν τὴν φιλοκαλίαν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἄλλων τεσσάρων, ὑπέστη χρόνου προϊόντος θεινὰς φθοράς καὶ μετέπεσεν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀναλόγως πρὸς τὴν βαθμιαίαν τοῦ λαοῦ πνευματικὴν κατάπτωσιν. Ἡ νεωτέρα κοινὴ καὶ ἀπλῆ διάλεκτος (grec moderne) οὕσα οἶονεὶ καινός τις τύπος τῆς παλαιᾶς κοινῆς διαλέκτου, οὔτε ἐκ στιγμιαίας ἐπαναστάσεως προήλθεν, οὔτε ἐδημιουργήθη προβουλευμένη τινὶ ἐργασίᾳ. Εἶναι κατασκευάσμα πολλῶν αἰῶνων καὶ πολλῶν ἐπαναστάσεων. Συγχωνευθεῖσα ὕστερον πρὸς τὰ βαρβαρικά ἰδιώματα, τὰ διασπαρέντα εἰς τὰς χώρας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἐγέννησε τὴν θημῶδη φωνήν, ἣν καλοῦμεν μιζοβάρβαρον γλῶσσαν· αὕτη δὲ πάλιν, παντοίας παθεύσα ἀλλοιώσεις, διηρέθη εἰς τοσαῦτα κατ' ἰδίαν παραγλωσσημάτα (jargons) ὅσαι καὶ αἱ χώραι, ἐν αἷς λαλεῖται. Τὴν μιζοβάρβαρον ταύτην γλῶσσαν (langue gréco-barbare) διακρίει ὁ Κοδρικᾶς εἰς τριακκίδεκα κυριώτατα ἰδιώματα, ὑποδιαιρούμενα καὶ ταῦτα εἰς ἄπειρον παραγλωσσημάτων πλῆθύν. Τὰ κυριώτατα δὲ ἰδιώματα εἶναι, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, 1) τὸ τῶν Τραπεζουντιῶν, 2) τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν, 3) τῶν Νικομηθεῶν, 4) τῶν Μακεδόνων, 5) τῶν Θεσσαλῶν, 6) τῶν Ἀττικῶν, 7) τῶν Λακωνίων, 8) τῶν Ἐπτανήσιων, 9) τῶν Αἰγαιοπελαγιτῶν, 10) τῶν Χίων, 11) τῶν Κρητῶν, 12) τῶν Ῥοδίων, 13) τῶν Κυπρίων. Πλὴν τῶν ἐπαρχικῶν τούτων ἰδιωμάτων, ἡ καθόλου γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, δηλ. ἡ γλῶσσα ἣν λαλεῖ καὶ γράφει ἡ ὕγιως φρονοῦσα μερίς τοῦ ἔθνους, σώζει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν τύπον τῆς κοινῆς ἀπλῆς διαλέκτου. Ἡ γλῶσσα δὲ αὕτη ἔχει, κατὰ Κοδρικᾶν, τρεῖς λεκτικoὺς χαρακτῆρας· 1) τὸ ὑψηλὸν ἐκκλησιαστικὸν ὕφος, ἐλάχιστα διαφέρον τῆς ἀρχαίας φωνῆς καθ' ὃν τρόπον ἐγράφετο αὕτη ἐπὶ τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων· 2) τὸ πολιτικόν

ὕψος, ᾧ περ χρῶνται οἱ Ἕλληνες τὸ γένος ὑπάλληλοι τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις καὶ ταῖς διαλέξεσι, καὶ ὅπερ εἶναι ἀναμεμιγμένον πολλαῖς καὶ παντοίαις γαλλικαῖς, ἰταλικαῖς καὶ τουρκικαῖς φράσεσι καὶ λέξεσι· 3) τὸ ἐμπορικὸν ὕψος, ὅπερ, καθ' ὅσον ἀνάγεται εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, συνίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ λέξεων ἰταλικῶν· 4) τὸ φιλολογικὸν ὕψος, τὸ συγκείμενον ἐξ ἀρχαίων ὄρων καὶ ἐκφράσεων κατὰ τὸν τύπον τῆς νεωτέρας διαλέκτου. Τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην τοῦ λόγου ὕψην προσπαθεῖ ἡ ὕψις τοῦ ἔθνους μερὶς νὰ καθάρῃ τῶν παρεισάκτων βαρβάρων λέξεων, ἀνάγκουσα αὐτήν, ἐφ' ὅσον δυνατόν, εἰς τὴν καλλονήν τῆς παλαιᾶς μητρὸς· αὕτη δὲ καὶ μόνη ἡ γλῶσσα συναπαρτιζέει τὴν ἀληθῆ νεωτέραν ἑλληνικὴν, διότι εἶναι ὀρθοεπὴς καὶ διότι ἔχεται τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς κοινῆς διαλέκτου. Ὡστε, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἡ ἀληθὴς νεωτέρα ἑλληνικὴ εἶναι ἐκείνη ἡ γλῶσσα, ἥτις, ἔχουσα τὸν τύπον τῆς κοινῆς ἀπλῆς διαλέκτου, φυλάττουσα δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς κοινῆς, συνδιαφυλάττει καὶ τὸν χαρακτῆρα, ἀποστέρουσα πᾶσαν ξενικὴν φράσιν. Πᾶν ἰδίωμα, φέρον μὲν τὸ ὄνομα τῆς κοινῆς γλώσσης ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν χαρακτῆρα τὸν ὑποτετυπωμένον ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἔρισμῳ, δεόν νὰ ὑποληφθῇ ἰδιαιτέρον παραγλώσσημα, ἐπομένως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς γενικὸν παρᾶδειγμα. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς γραφομένης γλώσσης ἀπόκειται μόνον εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν ἀνδρῶν, ὧν τὸ κοινὸν ὕψος καθορίζει τοὺς χαρακτῆρας τῆς καθόλου γλώσσης. Χωρὶς παιδεύσεως, χωρὶς φιλολογικῶν παρορμήσεων, καὶ χωρὶς τυπογραφείων, δὲν ἀποδεικνύονται κλασικοὶ συγγραφεῖς. Τίς δὲ ὁ ἀγνοῶν ὅτι πάντων τούτων τῶν ἀγαθῶν εἶναι εἰσέτι ὀλιγὸς ἔρημοι οἱ Ἕλληνες; Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι παρ' Ἑλλήσιν ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ὧν τὰ πονήματα, ἐξεταζόμενα κατὰ λεκτικὴν ἔννοιαν, εἶναι ἄξια νὰ προσαγορευθῶσι κλασικά. Μνημονεύει ἐπὶ πᾶσιν ὁ Κοδρικᾶς τὰ ἀνέκδοτα συγγράμματα τοῦ αὐθέντου Καρχιᾶ ὡς ἀρχέτυπα ὀρθοεποῦς καὶ γλαφυρᾶς λέξεως, τὰς Ἑγκυκλίους ἐπιστολάς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ, τὰ διάφορα συντάγματα τοῦ μελιγλώσσου Κριτίου, «ἐνδόξου συγγραφέως τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς», τὸ ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας ἀναλῶμασι τοῦ αὐθέντου Μαυροκορδάτου τυπωθὲν τρίγλωσσον λεξικόν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ λεξικοῦ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, καὶ τὰς Διδαχὰς τοῦ ἐπισκόπου Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων, Μηηνάτου. Ὁ ἐκ Κερκύρας (γρ. Κεφαλληνίας) περιώνυμος

*

οὗτος ἱεροκῆρυξ ἐκήρυττε τὸν θεῖον λόγον ἐν τῇ κοινῇ τοῦ ἔθνους λαλιᾷ μετὰ πάσης ὁρθότητος καὶ ἀκριβοῦς ἡμολογίας. Οὐδεμία λοιπὸν ὑφίσταται ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα προσδιωρίσθη, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν τῇ τῶν ἡγεμόνων Μολδοβλαχίας. Ὁ Βοναμὺ παρετήρησε πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τῶν τότε χρόνων ἐλάλουν γλῶσσαν διεφθαρμένην καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀδιανόητον πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ὁ Κοδρικᾶς ὅτι ἡ φωνὴ τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἡ ἑλασσον πάντων τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων διεφθαρμένη καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄστει τῆς Παλλάδος ἐλαλεῖτο γλῶσσα, ἧς ὁ λεκτικὸς τύπος ἦτο ἑλληνικώτερος καὶ παλαιότερος ἢ πανταχοῦ ἄλλοι τῆς Ἑλλάδος. Περὶ δὲ τῆς χρήσεως φραγκικῶν καὶ ἰδίως ἰταλικῶν λέξεων, ἀντιλέγει ὁ Κοδρικᾶς ὅτι ἐνταῦθα τῶν βῆθεν ἰταλικῶν φράσεων εἶναι παλαιόταται ἑλληνικαί. Οἱ νεώτεροι Ἑλληνες, προσεπάγεται, μεταχειρίζονται συνήθως τὴν λέξιν καλὰ ἐν ᾗ ἐννοῖα καὶ οἱ Γάλλοι τὸ *heureusement* λέγουσι «καλὰ καὶ τὸ ἐκατάλαβες» *«heureusement que tu l'a compris»* ἡ ἑκφρασις δὲ αὕτη δὲν εἶναι τι ξένον. Ὁ Δημοσθένης λέγει πού τῶν Ὀλυμπιακῶν «καλῶς ἂν ἔπραξαν Ὀλύμπιοι μὴ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν Λασθένεις πιστεύσαντες». Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἰταλικοῦ *benchè*, καὶ τοῦ γαλλικοῦ *bien que*, οἱ νεώτεροι Ἑλληνες μετέρχονται τὴν φράσιν ἀγκαλὰ καί. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἀγκαλὰ καὶ οὕτε παρὰ τὸ *benchè* τῶν Ἰταλῶν οὕτε παρὰ τὸ *bien que* τῶν Γάλλων παραγένετο· ἀλλ' εἶναι, κατὰ Κοδρικᾶν, πιστὴ παράφρασις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ εὖ τ' ἂν, εἰς ὃ ἀνάγονται αἱ οἰκεῖαι ἰταλικά καὶ γαλλικά φράσεις. Τὸ εὖ ἐν τῇ ἐκδοχῇ τοῦ *bien* ἐξαγγέλλεται ἐκάστοτε ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ διὰ τοῦ καλὰ· τὸ μόριον τε ἀναπληροῦται διὰ τοῦ καί, τὸ δὲ καί καὶ τὸ τε εἶναι ἐκ τῶν λεγομένων παραπληρωματικῶν· ὥστε τὸ «ἂν καλὰ καί» οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κατὰ λέξιν μετάφρασις τοῦ εὖ τ' ἂν!! Ἐν τέλει ὁ Κοδρικᾶς ἐπικαλεῖται εὐγλώττως τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν μεθ' ὑποκαρδίου ἐνθουσιασμοῦ μνημονεύων τῆς πατρίδος. «Ἐπικαλοῦμαι τὴν φιλόφροναν ὑμῶν ἐπιείκειαν ἐπ' ἀγαθῷ ἔθνους, πρὸς ὃ ἡ Εὐρώπη ὀφείλει τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἡμερώσεως αὐτῆς καὶ τῆς παιδείας. Καταπεπονημένος ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐξεστηκώς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ ὁ ἄλλοτε τοσοῦτον εὐκλεὲς λαὸς οὗτος μικρὰς μόνον χρήζει παρορμήσεως καὶ ἐπικουρίας, ὅπως θεραπεύσῃ τὰ γράμματα καὶ ἐπαναγάγῃ τὰς Μούσας εἰς τὴν ἀρχαίαν κοιτίδα· τότε δὴ τότε, ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ,

προσλαμβάνουσα τὸ θέληγτρον καὶ τὸ σθένος ὧν εἶναι δεκτική, θὰ ἀποβῇ τοσοῦτον περικαλλὲς ὅσον ἡ γλῶσσα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Δημοσθένους».

Ὁ ἐπίλογος οὗτος οὐδεμίαν ἐπιδέχεται σύγκρισιν πρὸς τὸν λαμπρὸν καὶ κατασκευαστικὸν τοῦ Κοραῖ ἐπίλογον ἐν τῇ «Ἑπομνήματι περὶ τῆς νῦν καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι». ἐκδηλοῖ ὁμοίως τὴν φιλόπατριν τοῦ Κοδρικᾶ γνώμην, εἰ καὶ ὅλη ἡ φιλολογικὴ τοῦ Ἀθηναίου εὐπατρίδου διατριβὴ καταμηνύει ὡς μὴ ὥφειλε μικρὰν περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπιστήμην. Ἡ διαίρεσις τῆς καθωμλημένης εἰς τρεῖςκαίδεκα διαλέκτους εἶναι τοσοῦτον αὐθαίρετος καὶ μωρὰ ὅσον καὶ ἡ διάκρισις τῆς γραφομένης εἰς τέσσαρας χαρακτῆρας. Οὐδὲν ἦντιον ἀπτήρικτα ἐν πολλοῖς εἶναι ὅσα λεπτολογεῖ περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ διαπλάσεως τῆς κσινης διαλέκτου. Ἀλλ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τοῦ Ἀθηναίου φιλόλογου διατρανοῦται ἰδίως ἐνθα λέγει ὅτι καὶ ἐν Κῷ λεμβούχοι δὲν ἦτο δυνατόν νά λαλῶσι τὴν ἰωνικὴν τοσοῦτον ὀρθοεπῶς ὡς ὁ Ἱπποκράτης» ἀγνοῶν ὅπως ἐπὶ οἱ Κῶοι ἦσαν Δωριεῖς τὸ γένος καὶ ὅτι Δωριεῖς ἐπ' ἴσης ἦσαν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἱπποκράτης, εἰ καὶ ἔγραψαν ἰωνιστί, ἐνεκα τῆς προγενεστέρας διπλάσεως τῆς ἰωνικῆς λογογραφίας. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Κοδρικᾶ ὅτι τὰ «ἀγκυλὰ» εἶναι κατὰ λέξιν παράφρασις τοῦ ἀρχαίου «εὐτ' ἄν» ἔχει τι τερατώδες. Τὸ χρονικὸν μόριον «εὐτε» καὶ τὸ καθωμλημένον «ἀγκυλὰ» εἶναι ὅπως ἀσχετὰ ἀλλήλοις, μάτην δὲ ὁ Κοδρικᾶς ἐμόχθησε νά συναψῇ τὰ ἀσύναπτα. Τὸ «ἀγκυλὰ» εἶναι κατὰ λέξιν μετάφρασις οὐχὶ τοῦ *benche* ἀλλὰ τοῦ *sebbene*, ὡς ὀρθότατα παρετήρησε βραδύτερον καὶ αὐτός ὁ Κοραῖς. «Τὸ «ἀγκυλὰ ἔγραψα» ἢ «καλὰ καὶ ἔγραψα» εἶναι ἰταλισμὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξ ἀπροσεξίας ἔπεσαν πολλὰ καὶ οἱ ὄντως σοφοὶ μας. Ὁ Κοδρικᾶς νομίζει τὸ συναπτικὸν «ἀγκυλὰ καὶ» ἀληθῶς σημαντικὸν τοῦ χρονικοῦ ἐπιρρήματος τῶν παλαιῶν «εὐτ' ἄν» συνωνύμου τοῦ «ὅτ' ἄν» ἢ «ὅταν». Νομίζει ὅτι οἱ παλαιοὶ ἔλεγον ἀδιαφόρως «εἰ καὶ», «καίτοι ἄν», «εἰ καὶ μάλα», «εὐτ' ἄν». Νομίζει ὅτι ἀντὶ τούτων οἱ Λατίνοι (καὶ αὐτοὶ ἀδιαφόρως) ἔλεγον *etiamsi*, *quamvis*, *quando quidem*, *quam bene*. Νομίζει ὅτι ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο *quam bene*, ἐγεννήθη τῶν Ἱταλῶν τὸ *benche* καὶ τῶν Γάλλων τὸ *bien que*. Ἀλλὰ τὸ «εὐτ' ἄν» σημαίνει χρόνον, καὶ ποτε ὁμοίωσιν, ἢ παραβολήν, καὶ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὰ μόρια «εἰ καὶ» «καίτοι» «εἰ καὶ μάλα» τὰ ὅποια οἱ Ῥωμαῖοι ἐκφράζουσι διὰ τοῦ *etiamsi*, *quamvis*, καὶ ἄλλων τινῶν μορίων, ἀλλ' ὅχι διὰ τοῦ *quandoquidem*, τὸ ὁποῖον σημαίνει: «ἐπεὶ» «ἐπειδὴ» «ἐπ' αὐτῷ»

«ἐπειδὴν» καὶ σπανίως λαμβάνεται ὡς ἰσοδύναμον τοῦ «εὖτ' ἂν». οὕτε διὰ τοῦ quambene, τοῦ ὁποίου ἡ σημασία ἀναλογεῖ μὲ τὸ θαυμαστικὸν ἢ ἐπιτατικὸν «ὡς καλῶς». Ἰδρωτάς αἵματος ἐπεριχύθη ὁ σοφὸς Κοδρικᾶς νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι τὸ «ἂν καλὰ» δὲν κατὰγεται ἀπὸ τῶν Ἱταλῶν τὸ benchè. Ἄν ἐσυμβουλευέτο τὰ ἰταλικὰ λεξικά, καὶ τοὺς Ἱταλοὺς ἤθελ' ἐλευθερώσειν ἀπὸ τῆς διδαχῆς του, καὶ αὐτὸς, πολλὴν χρεῖαν ἔχων διδαχῆς, ἤθελε μᾶθῃν, ὅτι τὸ «ἀγαλὰ» ἢ «ἂν καλὰ» εἶναι κατὰ λέξιν μίμημα τοῦ sebbene ἢ se bene (ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἱταλοὶ δισσως τὸ γράφουσιν ὡς ἡμεῖς) καὶ τὸ sebbene τοῦτο εἶναι συνώνυμον τοῦ benchè». Ἀλλὰ καὶ ὅσα γράφει περὶ τῆς ἀνοθεύτου δῆθεν τῶν Ἀθηναίων φωνῆς ἐμπαίνουσι μεῖζονα στοργὴν πρὸς τὴν μητρίδα γῆν ἢ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Τῶν Ἀθηναίων ἡ ὀρθορῆμοςύνη, ἣν ἐγκωμιάζει ὁ σφόδρα ἀθηναΐζων Κοδρικᾶς, εἶναι λίαν ἀμφισβητήσιμος. Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλάς, πρωτονοτάριος καὶ ἑξαρχος τοῦ Πατριαρχείου, ἐπιστέλλων τῷ 1581 πρὸς τὸν γερμανὸν καθηγητὴν Κρούσιον, γράφει πρὸς τοὺς ἄλλους. «Καὶ τὸ δὴ χεῖριστον, τοὺς ποτὲ σοφωτάτους Ἀθηναίους εἰ ἤκουσας, θαυρῶν ἂν ἐγένου μεστός· ὅσον γὰρ ὑπερεπερίσσευσέ ποτε ἐν αὐτοῖς ἡ καθαρὰ καὶ ἄδολος καὶ Ἑλλήνων φωνή, τόσον ἡ βάρβαρος ἐπληθύνθη καὶ ἀκούεται ἕξοχα πάντων». Ἄλλος δὲ τοῦ Πατριαρχείου λειτουργός, Συμεὼν ὁ Καβάσιλας, ῥήτωρ καὶ μέγας ἐρμηνευτὴς τῶν θείων γραφῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐπιστέλλων καὶ οὗτος πρὸς τὸν Κρούσιον τῷ 1578 «περὶ δὲ τῶν διαλέκτων (προσεπάγεται) τί ἂν εἴποιμι, πολλῶν οὐσῶν καὶ διαφόρων, ὑπὲρ τὰς ἐβδόμηκοντα; Τούτων δ' ἀπασῶν ἡ τῶν Ἀθηναίων χειρίστη... οὕς οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες, καλῶς τὰ πολλὰ φθεγγόμενοι, βαρβάρους τοπαράπαν ἀποκεκλήκασι, τούτους βδελυττόμενοι». Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐκκαίδεκάτου αἰῶνος οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ παχυστομώτατοι καὶ τραχυστομώτατοι πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀπόδειξις ὅτι, ἀρχομένης τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκτονταετηρίδος, προσέλαβον αἴφνης τοσαύτην εὐστομίαν, ὅσην προσνέμει αὐτοῖς ὁ Κοδρικᾶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ πονήματα ὅσα καταλέγει ὁ Ἀθηναῖος φιλόλογος ὡς πρότυπα ἑλληνικῆς φράσεως, εἶναι ὅλως ἀνύπαρκτα ἢ ἀνέκδοτα, ἐμνημονεύθησαν δὲ μόνον λόγι φιλοφίλου ῥοπῆς, ἢ εἰς ἐνδειξιν εὐχαριστίας δι' ἣν ἀπέλαβεν ὁ Κοδρικᾶς εὖνοϊαν παρὰ πατριαρχῶν καὶ ἡγεμόνων. Αἱ ἀνυπέρβλητοι συγγραφαὶ τοῦ αὐθέντου Καρατζᾶ καὶ τοῦ ῥέκτου καὶ ὑπέρφρονος πατριαρχοῦ Σαμουὴλ διατελοῦσιν ἔτι καὶ νῦν ἀνέκδοτοι· περὶ δὲ τῶν ἐξόχων ἔργων τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου

Νικολάου Κριτίου, οὐδὲν ἄλλο γινώσκωμεν ἢ ὅτι συνέταξε βυζαντινῶ τρόπῳ μελέτας καὶ λόγους ἐγκωμιστικoὺς, ματέφρασε δὲ καὶ τὴν λογικὴν τοῦ Κορυθαλλεύου ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν κρατούντων, ἵσως ἵνα διδασχῶσιν αὐτόθεν οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι τοὺς κανόνας τοῦ διανοεῖσθαι. Ὁ Κοδρικᾶς, μεγαλύνας τοὺς μικροὺς καὶ ἀσήμεους, φανερώσας τοὺς ἀφανεῖς, εὐγενίσας τοὺς δυσγενεῖς, ὑμνήσας δὲ τοὺς φίλους καὶ προστάτας αὐτοῦ πατριάρχας, βοεβόδας καὶ ἐκκλησιάρχας, ἐπιφθόνως καὶ ἐκ προνοίας ἐσιώπησε περὶ τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐπρώτευσεν ἤδη παρὰ τοῖς Ἑλλήσι κατὰ τε τὴν μάθησιν, τὴν σεμνοπρέπειαν καὶ τὰς περὶ ἐθνικῆς ἀναπλάσεως ἐπόψεις, οὗ τὸ ὄνομα ἐφέρετο μετὰ θαυμασμοῦ ἀνὰ πάντων τὰ στόματα καὶ οὗ ὁ δευγράρος κίχλαμος ἐχάραττε τότε νέον καὶ ἀξιωμακτικόν λόγου χαρακτῆρα, ἅμα δὲ ἐπληττε εὐθαρσῶς τὰς τεταρχειουμένας παραδόσεις τοῦ σχολαστικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς δουλόφρονος εὐγενείας τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἀρχόντων.

Εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ πρὸς τὰς ὁργὰς δευρότους ἀνδρας συμβαίνει πολλάκις ὅ,τι καὶ εἰς τοὺς σφόδρα ἐρωτολήπτους· ἐλαχίστη καὶ οὐδαμινῇ αἰτία δύναται νὰ παρᾶσχῃ δικατριβὴν πρὸς ἀτελευτήτους λόγους καὶ ἐριστικὰς συζητήσεις. Ἡ μῆνις τοῦ Κοδρικᾶ, ἐπὶ πολλὰ ἔτη καιροσκοποῦσα, εὗρεν ἐπὶ τέλους ἣν ἐπόθει· διεξοδόν, θόντος εἰς τοῦτο ἀφορμὴν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ». Μετὰ περιπαθοῦς θυμηδίας μνημονεύομεν τῆς φιλολογικῆς ταύτης ἐφημερίδος, ἥτις ὑπῆρξεν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐκ τῶν κυριωτάτων σχολῶν τῆς πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀναγεννήσεως, καὶ ἀληθὲς σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδαξαν εἰς ἐπήκοον ὅλου τοῦ γένους οἱ ἐξοχώτατοι καὶ μάλιστα φιλοπάτριδες τῶν τότε λογίων. Ὅ,τι ἐλέγχθη περὶ τῆς γαλλικῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων» — le Journal des Débats a été plus qu'une organe; une institution· il a été surtout une école d'hommes d'Etat, politiques, diplomates financiers, — δυνατόν νὰ λεχθῇ μέχρι τινὸς εὐλόγως καὶ περὶ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ συσταθείσης φιλολογικῆς ἐφημερίδος, ἥτις ἐγένετο οὕτως εἰπεῖν τὸ τέμενος τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν, καθ' ὃν χρόνον αἱ ἑλληνίδες Μοῦσαι, φεύγουσαι τὸ πατριὸν ἔδαφος, ἐζήτησαν σωτηρίως καταφυγὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇ ξενιτεῖ ἀδημονούντων καὶ πενομένων λογίων Ἑλλήνων. Ἐν τῇ συμφορᾷ τοῦ ἔθνους, οἱ συντάττει καὶ συνεργάται τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἦσαν οἱ παρήγοροι, εὐπροαίρετοι καὶ μεγαλόφρονες τῶν δικαίων τοῦ γένους ὑπέρμαχοι· βίον ἀλήτην ἄγοντες, περίλυποι ἐπὶ τῇ ἀπατρίᾳ, αὐτόχρονα φυγάδες, ὑπέμειναν πάσας τὰς ταλαιπωρίας καὶ

πάσας τὰς στερήσεις καὶ πάντας τοὺς διωγμοὺς, μιᾶς καὶ μόνης ἐμφο-
ρούμενοι ἰδέας, νὰ ἀντακαλέσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ πά-
τριον φωνήν. Ἡ θαυμαστὴ αὐτῶν ἀφιλοκέρδεια καὶ ἐθελουσία ἤτο ἐνά-
μιλλος πρὸς τὸν διαπυρρον περὶ τὴν πατρίδα ἔρωτα, τῶν πλείστων δὲ
τούτων τὰ ὀνόματα εἶναι ἀνεξιτήλοις γράμμασι κεχαραγμένα ἐν ταῖς
δέλτοις τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας. Τῆς φάλαγγος τῶν ἀθανάτων
τούτων ἀθλητῶν προεξάρχει ὁ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἰδρυτῆς, Ἀνθιμος
Γαζῆς. Χρηματίσας ἐφημέριος τῶν ἐν Βιέννῃ Ἑλλήνων, ἀνὴρ φιλόπο-
λις καὶ μεγαλεπίβολος, συγγραφεὺς ἐθνωφελεστάτων πονημάτων καὶ
μάλιστα τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ»,
ὅστις πρὶν ἰδύσθαι τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» ἐμελέτησε καὶ ἐπεδίωξεν ἀτρύ-
ποις πόνοις ἀλλὰ μᾶτῃν τὴν σύστασιν Ἀκαδημίας ἐν Μητρίδι τῆς θεσ-
σαλικῆς Μαγνησίας, ἐκ τῶν ἀκονοτάτων καὶ φιλοκινδυνωτάτων μελῶν
τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀπολαύσας ἀμοιβῆς τῶν πρὸς
τὸ ἔθνος ὑπουργιῶν του ἢ ὅτι κατέστρεψε τὸν βίον πρὸ πεντήκοντα
καὶ περιπλέον ἐνιαυτῶν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἐλβεϊνότητι. Κατόπιν τοῦ
Γαζῆ ἔρχονται ὁ Θεόκλητος Φαρμακιδῆς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κοκκινά-
κης· ἐκεῖνος μὲν, διαπρέψας ἔπειτα ὡς συγγραφεὺς τοῦ «Συνοδικοῦ
Τόμου ἡ περὶ Ἀληθείας» πολλῶν δὲ πρότερον ὠφελήσας οὐ μικρὸν τὰ
ἐλληνικὰ γράμματα διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν τετρατόμων «Στοιχείων τῆς
Ἑλληνικῆς Γλώττης», καλῶς συναρμοσθέντων κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ
κλεινοῦ φιλολόγου Ἰκνωπίου, τελεσερόως δὲ ἀναπληρωσάντων τὴν πα-
λαιὰν καὶ ἀμέθοδον τοῦ Πατούτα ἐγκυκλοπαιδεΐαν. Ὁ δὲ Χρῖς Κοκκι-
νάκης, μεταφράσας καὶ ἐκδόους ἐν Βιέννῃ γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ δρά-
ματα, ἐποίησε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ ἐνυάλιον ἔργον «ὡς λιγερὸν καὶ κο-
πτερόν σπαθί μου», καταβάς δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέταξε τὰ πρῶτα
διδασκτικὰ βιβλία καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1831 ἐν Αἰγίνῃ. Οἱ τρεῖς οὗτοι
ἐκδότες τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τῆς ὑπάρ-
ξεως αὐτοῦ περίοδον, ἔσχον συνεργάτας καὶ συνεπικόρους τοὺς λογιω-
τάτους τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, ὧν ἔνιοι, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς
Ἑλλάδος, ἐπρωταγωνίστησαν ἐν ταῖς ἐπιστήμῃς καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ. Ὁ
Δημήτριος καὶ ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς, οἱ ἀδελφοὶ Καπετανάκη, ὁ ἐκ Κερ-
κύρας Ἀθανάσιος Πολίτης, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Μανουὴλ Βερ-
νάρδος, ὁ Χριστόδουλος Κλονάρης, ὁ Θεόδωρος Μανούσης, ὁ Νικόλαος
Πίγκολος, ὁ Ζηνόβιος Πῶπ, ὁ Πολυζῶης Κοντοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰ-
κονόμος, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος, ὁ Δημήτριος

Γορδελάς, ὁ Παναγιώτης Ῥόδιος, ὁ Γεώργιος Λατσάνης, ὁ Κωνσταντῖνος Ζωγράφος, ὁ Γεώργιος Γλαράκης, ὁ Στέφανος Καρλθεωδωρῆ, ὁ Εὐστάθιος Ἰωαννίδης — οἷα πλείους, οἷον ἀληθῶς ἐπίλεκτον τάγμα ἀκραδάντων τῆς ἑλληνικῆς παιδείας σύλων καὶ τῆς φιλογενείας λιγυφθόγγων κηρύκων! Ἀλλ' ὁ κατάλογος τῶν ἀειμνήστων τούτων ἀνδρῶν θὰ ἡλέγχετο παρ' ἁξίαν ἑλληνικῆς ἂν μὴ προσετίθεντο τὰ περιβλεπτα ὀνόματα δύο ἀνδρῶν, οἵτινες λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνήργησαν εἰς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» τὴν ἐπίδοσιν. Ὁ Στέφανος Κανέλος «χαριτωμένος νέος, τῶν Βυζαντινῶν τὸ καύχημα καὶ κλέος» ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σούτσος, ἦτο ἐκ τῶν δραστηριοτάτων καὶ πολυμαθεστάτων τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» συνεργῶν. Σπουδάζας περὶ τὴν ἱατρικὴν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βυρσβούργου, ἀπεδείχθη δόκιμος Ἀσκληπιάδης καὶ οὐχ ἦντον δόκιμος φιλόλογος. Αἱ ἐν τῇ «Λευκοθέα» τοῦ φιλέλληρος γερμανοῦ Ἰκεν (ἐν Λιψία ἐν δυσὶ τόμοις, 1827) κατακεχωρισμέναι ἐπιστολιμαῖαι διατριβαὶ τοῦ Κανέλου περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας εἶναι μεταλλεῖον πολυτίμων εἰδήσεων περὶ τῶν Ἑλλήνων, τῶν διαλαμψάντων ἐν τοῖς γράμμασιν ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας. Ἄμα καταρράγαιστος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Κανέλος, ληθθεὶς ὑπὸ μηχανικοῦ τῆς πατρίδος πόθου, κατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνθα ἐποίησε τὸν θούριον «τί καρτερεῖτε» συνέγραψε δὲ καὶ ἐξέδωκε χρησιμώτατον «βιβλιαράκι κατ' ἐρωταπόκρισιν περὶ διαφόρων ἀναγκαίων πραγμάτων»· ἀλλὰ βάσκανος μᾶρκα ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ζωῆς κατὰ τὸν φεβρουάριον τοῦ 1823 ἐν Κρήτῃ Συμμαθητῆς τοῦ Κανέλου ἐν Γερμανίᾳ, ἱατρὸς καὶ οὗτος ἄριστος, διαπρεπὴς φιλόλογος καὶ ἀκάματος συνεργάτης τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ὑπῆρξεν ὁ Ἀθανάσιος Βογορίδης, ἐκ τοῦ ἐπισήμου βουλγαρικοῦ οἴκου. Ὁ Ἀθανάσιος καὶ δύο ἄλλοι ἀδελφοὶ του (ὧν ὁ πρεσβύτερος, πρῶην καίμακχμης τῆς Μολδαβίας, ἐσφάγη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Σιλιστρία κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως) ἐδιδάχθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν τῷ Λυκείῳ τοῦ Βουκουρεστίου, οὗ πρόστατο τότε ὁ Λάμπρος Φωτιάδης. Τασοῦτον δὲ ἠδονόκησεν ὁ Ἀθανάσιος, ὥστε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ περικληοῦς ἀρχιδιδασκάλου, κατεστάθη ἐπὶ τινὰ χρόνον διδάχος τοῦ Λάμπρου, καὶ ἐδίδαξεν αὐτόθι τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, συγκαθηγητὴν ἔχων τὸν Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον. Ἐν ἔτει 1811 ἐπορεύθη εἰς Βιένναν, εἴτα δὲ εἰς Βυρσβούργον τῆς Βαυαρίας, ἐνθα τῷ 1816 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς· ὀλίγω ὕστερον ἐπανήλθεν εἰς Βιένναν, κατὰ τὸν αὐγούστον δὲ τοῦ 1819 ἀπεδμήσεν εἰς

Παρισίους, όπου ἐτελεύτησε κατὰ τὸν ὀκτώβριον τοῦ 1826. Αἱ φιλολογικαὶ κριτικαὶ καὶ ἄλλαι διατριβαὶ τοῦ Βογορίδου εἶναι ἀληθὲς κόσμημα τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ». Ἐμβριθὲς, πλήρης ἐλληνικῶν αἰσθημάτων, χρηστο-
ήθης, θυμιαστικὸς τοῦ Κοραῆ καὶ σφόδρα ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἀγαπώμενος, ὁ Ἀθανάσιος Βογορίδης ἐσεμνύνετο προσταγορέων ἑαυτὸν Ἑλληνα καὶ παλαίων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τότε τὰ διάφορα ἐν Τουρκίᾳ ὀρθό-
δοξα χριστιανικὰ ἔθνη ἔστεργον καὶ περιεῖπον τὰς ἐλληνικὰς παραδό-
σεις, πάντες δὲ οἱ Βούλγαροι, ὡς λέγει ἐν τῷ περὶ Μακεδονίας συγ-
γράμματι ὁ γάλλος Κουσινερὺ (πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ
κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκατονταετηρίδος) ἐνόμιζον ἑαυτοὺς
γνησίους Ἑλληνας!

Τὴν πρώτην νύξιν πρὸς σύστασιν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἔδωκεν ὁ
Κοραῆς ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τοὺς Παραλλήλους Βίους τοῦ Πλου-
τάρχου. Πρῶτος ὁ Κοραῆς προέτρεψε τὸν Ἀνθιμον Γαζῆν νὰ ἐπιλάβηται
τῆς ἐκδόσεως φιλολογικῆς ἐφημερίδος, προσωρισμένης νὰ συλλέγῃ ὅτι
χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον ἐκ τῶν γαλλικῶν, γερμανικῶν, ἀγγλικῶν καὶ
ἄλλων ἐφημερίδων «διὰ νὰ γένῃ ἐξ αὐτῶν ἀπάνθισμα κριτικὸν καὶ
ἀληθὲς μετακένωμα ἀπὸ τὰ σοφὰ καυκία τῶν Εὐρωπαϊκῶν εἰς τὰ ἀπαί-
δευτά μας καύκαλα». Πρὸς ἐκτέλεσιν, τῆς ἐθνωφελοῦς ταύτης ἐπιχειρή-
σεως προσήλθεν ἄρωγός καὶ ἡ ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1810 συσταθεῖσα
«Φιλολογικὴ Ἑταιρεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυκείου» ἱδρυμα φιλομουσοτάτου
καὶ φιλογενεστάτου ποιμενάρχου, τοῦ πρώην μητροπολίτου Ἀρτης εἶτα
δὲ Οὐγγροβλαχίας, Ἰγνατίου, τοῦ εὐγενοῦς καὶ σοφοῦ ἐκείνου ἱεράρχου,
οὗ τὸ ἀείμνηστον ὄνομα εὐγνωμόνως πάντοτε θὰ εὐλογῇται ὑπὸ τῶν
Ἑλλήνων. Ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἤρξατο ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς ἐκδίδων τῷ
1811 τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν»· μετὰ πάροδον δὲ τριῶν ἐνιαυτῶν ἡ ἐκδοσις
διεκόπη ἐπὶ ἓν καὶ περιπλέον ἔτος, εἶτα δὲ ἐπανελήφθη τῷ 1816, τοῦ
Φαρμακίδου καὶ τοῦ Κοκκινάκη ἀναλαβόντων τὴν σύνταξιν. Καὶ ὁ μὲν
Φαρμακίδης ἀπεδήμησεν ἐκ Βιέννης τῷ 1818, ὁ δὲ Κοκκινάκης, τῇ
βοηθείᾳ τοῦ Κοραῆ καὶ ἄλλων πολλῶν ἐταίρων, κατώρθωσε νὰ παρα-
τείνῃ εὐκλεῶς τὸν βίον τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς
ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Κοραῆς οὐ μόνον ἰδίας ἔφερε συμβολὰς τε
καὶ συμβουλὰς πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἀλλὰ καὶ, παρὰ τὴν
συνήθειαν αὐτοῦ, ἐπέστελλε γράμματα πρὸς πλουσίους καὶ ἰσχυροὺς Ἑλ-
ληνας, αἰτῶν πάντων τὸν ἔρανον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐφημερίδος. Ἀλλως δὲ,
ἡ ἐκδοσις τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἐγένετο καὶ κατὰ τοῦτο ὠφέλιμος, ὅτι

παρέσχεν ἐνδόσιμον εἰς ἔκδοσιν καὶ ἄλλων φιλολογικῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, τοῦ «Φιλολογικοῦ Τηλεγράφου» ὑπὸ Δημητρίου Ἀλεξανδριδου καὶ τῆς «Καλλιόπης» ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Σταγειρίτου, ὅστις, θιασώτης ὢν τῆς μερίδος τοῦ Κοδρικᾶ, ἐφιλοξένει τὰς διατριβάς τῶν ἀντιπάλων τῆς «κοραϊκῆς αἵρέσεως». Ὁ Κοραῆς ἠπίστατο ἄριστα ὅτι τὸ δημοσιογραφικὸν ἐπάγγελμα ἦτο καὶ πᾶν ὀχληρὸν καὶ πᾶν ἐπίπονον. «Τὸ ἔργον τῆς ἐφημεριδογραφίας (ἔγραφε τῇ 13 ἀπριλίου 1819 πρὸς τὸν Κοκκινάκην) εἶναι φίλε, ἔργον βαρὺ καὶ δυσβάστακτον. Εἰς ὅλους ἡμᾶς τοὺς νῦν ζῶντας Γραικοὺς (χωρὶς ἐξαίρεσιν καμμίαν) εἶναι ἔτι βαρύτερον· διότι αἱ δυνάμεις μας φυσικὰ εἶναι ἀκόμη νεαραί. Διὰ τοῦτο, φίλε, ὅλη σου ἡ φροντίς πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ τὴν αὐξήσειν τῶν δυνάμεων· καὶ τοῦτο γίνεται ὅχι τόσο διὰ τῆς συχνῆς ὅσον διὰ τῆς προσεκτικῆς ἀναγνώσεως καὶ γνώσεως τῶν προγονικῶν μας πλουσιῶν θησαυρῶν. Ἡ βελτίωσις τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» γίνεται μάλιστα ἐὰν προσέχετε νὰ οἰκιοποιήσῃτε συνεργάτας τοιούτους, ὅποιοι εἶναι ὁ Βογορίδης καὶ ὁ Κανέλος, καὶ νὰ μὴ δέχεσθε ἀνεξετάστως τὰς πεμπομένας διατριβάς. Ἐνθυμᾶσαι τῶν σχολαστικῶν τὰς φλυαρίας ὅσας ἐπερίκλειεν ὁ παλαιὸς Ἑρμῆς· ἔφθασαν ἔως καὶ εἰς τὰς κομψείας τῆς ἀναστρεφῆς τῶν προθέσεων («φιλολογίας πέρι»). Μὲ τοιοῦτον γραμματικὸν ὕψος ἔπρεπε καὶ ἡ λογικὴ των νὰ ᾔναι «ἄνου σκιᾶς πέρι». Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ παραινενικώτερον. «Χρέος ἔχω, φίλε, νὰ εἴπω καὶ πρὸς σὲ καὶ πρὸς τὸν πανοσιολογώτατον Θεόκλητον ποῖα εἶναι τὰ ἀληθῶς βλαπτικὰ τῆς ἐφημερίδος σας. Παρατηρῶ εἰς αὐτὴν, εἰς τὰ τελευταῖα μάλιστα τετράδια, μικρὰς διατριβάς ἀληθῶς σχολαστικὰς καὶ τὸ χειρότερον ἀνδραποδῶδεις, πεζὰς καὶ ἐμμέτρους. Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἀναγκάζεσθε νὰ τὰς βάλλετε διὰ τὸν φόβον τῶν στελλόντων αὐτάς, μὴ σὰς γένωσιν ἐχθροί. Ἀλλὰ, φίλοι, ὁ ὄριθμός τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ γινωσκόντων ἡυξήθη καὶ αὐξάνεται καθημέραν εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἂν ἀκολουθῆτε νὰ γεμίζετε τὸν Ἑρμῆν μὲ τὰς λογοδιαρροίας τῶν ζώντων σωματικῶς εἰς τὴν δεκάτην ἐνάτην καὶ νοερῶς εἰς τὴν τριεκαδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ὁ Ἑρμῆς σας, φίλοι, ἀποθνήσκει». Ἀλλ' ὁ Κοραῆς ὑπελάμβανεν ἀνέκαθεν τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» (οὐδαμῶς σκοπούμενων τῶν ἀτελειῶν καὶ ἑλλείψεων αὐτοῦ) ὄργανον συντελεστικώτατον εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. «Τὸ μέγα μέσον, ἦ, ἂν θέλῃς, ἡ μεγάλη κουάλα, ὁ «Δόγιος Ἑρμῆς» (ἔγραφε πρὸς τὸν Ρώταν) ἄρχισε νὰ λαμβάνῃ τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμουν μορφήν. Ὅσοι λοιπὸν ἀπὸ σᾶς ἐπιθυμεῖτε τὴν ἀναγέννησιν τῆς ταλαιπωροῦ

πατρίδος, πρέπει ὅχι μόνον νὰ μὴ ἐμποδίσετε τὴν παῦσιν τοῦ θεοῦ τούτου μέσου, ἀλλὰ νὰ συνδράμετε εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τελειοποίησιν αὐτοῦ. Ὀλίγας ἡμέρας ἔχω ἀκόμη νὰ ζήσω· ἔθεν παρακαλῶ μὲ δάκρυα (ὅχι διὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον μὴν ἀποτύχετε σεῖς τὸ ποθοῦμενον) καὶ σὲ καὶ τοὺς ὁμοίους, νὰ κρίνετε τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» ὡς τὸ μέγα σας κανόνιον, μὲ τοῦ ὁποίου τὰς φλόγας μέλλετε νὰ κατακαύσετε τὸ πολύμορφον καὶ πολυκέφαλον θηρίον τῆς ἀπαιδευσί-
 σιας. Ἀπὸ τὸ γυμνάσιον τῆς Χίου ἐλπίζω πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ, ὅχι μόνον διότι κυβερνᾶται ἀπὸ διδασκάλους σεφοὺς καὶ σωκρατικούς, ἀλλ' ὅτι καὶ κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ἐφυτεύθη εἰς πόλιν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔμαθον παίζοντες καὶ γελῶντες νὰ κατορθώσωσι τὰ σπουδαῖα. Οἱ ἀστεῖ-
 ὄτατοι Ἀθηναῖοι ἐλάμπρυναν τὴν Ἑλλάδα, ὅχι οἱ καυσοκαλυβῖται Λακεδαιμόνιοι». Ἰδίως περὶ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου εἶχεν ὁ Κοραῆς ἀγαθὴν ὑπόληψιν. «Φανέρωσέ του (ἔγραφε πρὸς τὸν Κοκκινάκην) τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὸ ἡλμπρόν του θῶρον, τὸ διὰ τοῦ Πικκόλου σταλθὲν εἰς ἐμὲ τῆς Ἰακωβικῆς χρηστομαθείας, καὶ μάλιστα ὅτι μὲ ἐτίμησε καὶ μὲ τὴν προσφώνησιν τοῦ τρίτου τόμου. Ὅχι διὰ τὴν προσ-
 φώνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἱερωτάτην ἀλήθειαν ὁμολογῶ καὶ κηρύττω, ὅτι ὠφελιμώτατον διὰ τοὺς νέους μας κόπον ἐκοπίασεν ὁ Θεόκλητος». Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἐκλήθη εἰς Κέρκυραν ὡς καθηγη-
 τῆς, «ἤθελε μὲ λυπήσει μεγάλως (ἔγραφε πρὸς τὸν Κοκκινάκην) ἂν ἐπέθετο ὁ Θεόκλητος ν' ἀφήσῃ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» ἔργον (κατὰ τὴν κρίσιν μου) ὠφελιμώτατον καὶ ἀναγκαϊότατον εἰς τὴν παροῦσάν μας κα-
 τάστασιν, δι' ἔργον ἄλλο, ἴσως οὔτε τόσο ἀναγκαῖον οὔτε τόσο ὠφε-
 λείας πρόξενον. Σημεῖον καὶ τοῦτο τῆς ἀτυχίας τοῦ γένους μας. Μὴν ἔχοντες πῶς νὰ θεραπεύσωμεν τὴν πτωχείαν μας, κόπτομεν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος τοῦ ἐνδύματος διὰ νὰ ἐμβαλῶσωμεν ἄλλο μέρος, καὶ ἐκφράττο-
 μεν μίαν τρύπαν τὸν χρειώδη της φραγμὸν διὰ νὰ φράξωμεν ἄλλην». Ἄλλοτε πάλιν γράφω πρὸς τὸν Κοκκινάκην, στηλιτεύει τοὺς ἐν Βυζαν-
 τίῳ σχολαστικούς. «Ἀκόμη κατὰ δυστυχίαν τὸ ταλαίπωρον γένος δὲν ἐλευθερώθη ἀπὸ δύο γένη ἀνθρώπων, ἧ (ἂν ἀγαπᾷς κάλλιον) ἀνθρω-
 πίσκων. Τὸ ἓν εἶναι οἱ σχολαστικοὶ μας ἀπλῶς, οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζουσι τοὺς σχολαστικούς τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τὸ ἄλλο περιέχονται, ὅσοι μετὰ τοῦ σχολαίσμου ἐγεννήθησαν καὶ Τσελεπῆ-
 δες. Τσελεπῆς στολισμένος μὲ καλὰ γραμμικὰ εἶναι ὅχι διπλοῦν ἀλλὰ μυριαπλοῦν κακόν. Πρέπει νὰ κατατροπώσετε τὰ τελευταῖα

σπαράγματα τοῦ ψυχορραγούντος θηρίου, τοῦ σχολαϊσμοῦ, ὅστις ἔχει τὰς ρίζας του κρυμμένας εἰς αὐτὸ τὸ Βυζάντιον καὶ ἐκείθεν ἀδόλως τρέφεται καὶ ζωογονεῖται». Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι οἱ ἐν Βυζαντίῳ διδάσκαλοι καὶ θεολόγοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι ἀδυσώπητοι ἀντίπαλοι τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν Κοραϊστῶν. Κατὰ τὸ τρίτον ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἔτος, ὁ βυζάντιος εὐπατρίδης Ἰάκωβος Ῥίξος ὁ Νερουλὸς ἐξέδωκε τὰ «Κορα-ιστικά ἢ διόρθωσιν τῆς Ῥωμᾶικης Γλώσσης, κωμωδίαν εἰς τρεῖς πράξεις διαιρημένην». Ἡ κωμωδία εἶναι, κατὰ μὲν τὸν Ἀριστοτέλην, «μίμησις φαυλοτέρων» κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους «μίμησις πράξεως ἰδιωτικῆς πεπλάσμενης, ἐπιτηδεύουσα τὸ γελοῖον πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἥθους». Ὁ μακαρίτης Ῥίξος ἐπεξεγράφησε κωμωδίαν, οὐδεμίαν ἔχουσαν οὔτε δραματικὴν πλοκὴν οὔτε οἰκονομίαν, οὔτε «κωμικὴν δύναμιν» οὔτε ἄλλας ἀρτυματικόν, γέμουσαν δὲ λοιδορίων καὶ κακομοῦσων σκωμμάτων, φερτικῶν παιγνίων καὶ κακοήθων βωμολογιῶν. Ἡθέλησε νὰ διακωμωδήσῃ τοὺς περὶ τὸν Κοραῆ καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς συντάκτας καὶ συνεργάτας τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», πρὸς τοῦτο δὲ ἔπλασεν αὐθαιρέτως καὶ σκανδαλωδῶς πλείστας ὅσας κοραϊκάς λέξεις καὶ φράσεις, ὅλως ἄλλοτρίας τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. Συγχωρεῖται μέχρι τινὸς εἰς τὸν κωμωδιογράφον νὰ δημιουργῇ κατὰ τὸ δοκοῦν λέξεις καὶ φράσεις, συμμέτρους πρὸς τὸν λεκτικὸν χαρακτῆρα τῶν κωμωδομένων προσώπων· ἀλλ' ὅταν, οὐδὲν φυλάττων μέτρον, ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ πιθανοῦ καὶ ἀληθοφανοῦς, φωρᾷται κωμωδῶν ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ τοὺς ἄλλους. Ὁ Ῥίξος ὁμολογεῖ ἐν τῇ προλόγῳ, ὅτι ἐπεχείρησε πολλὰς λέξεων μεταπλάσεις, κατὰ τὴν μέθοδον δῆθεν καὶ τὴν γραμμικτὴν ἀναλογίαν τῶν Κοραϊστῶν· προσεπάγεται δὲ ὅτι «αὐταῖς ταῖς λέξεσι, ὅπου αὐτὸς πλάττει κωμικῶς ἐδῶ, ἂν ἤθελε ταῖς γράψαι εἰς κῆμνίαν διατριβὴν του, σπουδάζωντας τάχα, ἤθελαν βεβαιότατα ταῖς ἀποδεχθεῖ οἱ γεννάδες, καὶ ἤθελαν τὸν συγκατατάξαι εἰς τὸν κατάλογον τῶν κατ' αὐτοὺς σοφῶν». Δὲν ἐκθεατρίζει μόνον τὸ «ἀπού», τὸ «ἐντάμα» καὶ τὰ «θέλω γραφθῆν, θέλω γενῆν» τοῦ Κοραῆ, ἀλλὰ κατασκευάζει πλῆθος ἄλλων φαντασιωδῶν λέξεων, φράσεων καὶ συντάξεων, ὥς διασύρει ὡς κοραϊκάς, ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν περὶ τὸν Κοραῆν ἐμελέτησε νὰ ἐπιτηδεύσῃ τοιαῦτα ἐξαμβλώματα. Χλευάζει ἐπὶ πᾶσι τὸν μητροπολίτην Ἰγνατίον ὡς ἀνάδοχον καὶ προστάτην τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» πολὺ δὲ μᾶλλον κατασκώπτει τοὺς ἐκδιδοντας τὴν καλὴν ταύτην «ἐφημερίδα τοῦ γένους». Τῶν χλευασμῶν δὲ τούτων ἡ ἀπειροκαλία εἶναι ἐφάμιλλος πρὸς τὴν

κακοήθειαν. Λέγει, π. χ. ὅτι, κατὰ τοὺς Κοραϊστὰς, «ἡ σούρδισις ἦτοι δι-
 ἀρροια εἶναι λέξις ἑλληνικωτάτη, καθ' ὅσον ἡ λεγομένη διὰρροια δὲν
 εἶναι ἄλλο παρὰ βαρβαρισμὸς καὶ σολοικισμὸς τῆς κοιλίας». ὅτι «ἡ
 τουρκικὴ λέξις «γκερίζι» εἶναι (κατὰ τοὺς Κοραϊστὰς) ἐπίσης ἑλλη-
 νική, διαφθαρείσα ἀπὸ τὴν λέξιν «ἐκρυσεῖον», σημαίνουσαν τὸν τόπον,
 διὰ τοῦ ὁποίου ἐξέρχονται αἱ κοπρίαι». ὅτι «καὶ ἡ τουρκικὴ λέξις
 «κενέφι» σημαίνουσα τὸν ἀπόπατον, εἶναι ἑλληνική· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀπό-
 πατος εἶναι τόπος κενὸς φωτὸς καὶ σκοτεινὸς ἐξεπίτηδες διὰ νὰ κρύ-
 πτεται ἡ ἀσχημοσύνη τῆς ἀφελωνικῆς ἐργασίας, ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν
 ἐκδοτῶν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» κενόφως». ὅτι, ἐπὶ τέλους, «τὰ φύλλα
 τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» χρησιμεύουν ὡς ἂν καθάρσιον ἢ ὡς ἂν ἐμετικόν,
 ἢ ὡς ἂν κλυστήριον ἢ ὡς ἂν κανθαρίδες, ἐπειδὴ τὰ φύλλα αὐτὰ εἶναι
 τραχέα καὶ ἀκανθωτά». Τοιαῦτα καὶ παραπλήσια σεμνολογεῖ περὶ τοῦ
 «Λογίου Ἑρμοῦ» ὁ εὐφάνταστος ἐκ Βυζαντίου κωμωδοποιὸς, σλαϊῶς καὶ
 δι' ἐπινουῶν ἀσεμνοτάτων κατασιλλαίνων τοὺς ἀριλοκερδῶς, σπουδαίως
 καὶ προθύμως ἐργαζομένους ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς τοῦ γένους προκοπῆς.
 Καὶ ὁ μὲν Ῥίξος φαίνεται ἐλθὼν ὀλίγω ὕστερον εἰς μετάνοιαν, ἀλλ' ὁ
 Κοραῆς δὲν ἐνόμισεν ἄδολον τοῦ κωμωδιογράφου τὴν μετάγνωσιν. «Τοῦ
 κωμωδοῦντός με Ποστελνίκου (ἔγραφε τῇ 11 ἰουνίου 1814 πρὸς τὸν
 Ἀλέξανδρον Βασιλείου) ἔκαμες καλὰ νὰ μᾶς φανερώσῃς τὸνομα· διότι
 κρατεῖ ἐπιστολὴν αὐτοῦ ὁ Βάμβας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ στό-
 ματος τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἐξάγων τσελεπῆς οὗτος μὲ ὕφονει εἰς
 τοὺς οὐρανοὺς. Δὲν αἰσθάνεται ὁ παχύδερμος μήτε τὸ αἰσχρὸν τῆς ἀν-
 τιφάσεως, μήτε ὅτι διδὲι ὅπλα εἰς τὸν Δούκαν καὶ τοὺς κατὰ τὸν Δού-
 καν. . . . Ἀλλὰ μὴ γίνωμαι κ' ἐγὼ παχύδερμος δαπανῶν τὸν πολύτι-
 μον καιρὸν εἰς τοιούτων ἀνθρωπίσκων μνήμην, εἰς τοὺς ὁποίους ἀρκεῖ
 νὰ εἴπῃ τις τὸ «βᾶλλ' εἰς κόρακας». Καὶ αὐθις. «Ἵσως νομίζεις εἰλι-
 κρινῇ τὴν μετάνοιαν τοῦ κωμωδῆσαντος ἡμᾶς· ἐγὼ, φίλε, τὴν ὑπολαμ-
 βάνω ἀποτελέσμα τῆς φυσικῆς εἰς τοιούτους θρασυδεΐας». Ἀλλὰ δι-
 καιον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Ῥίξος ἐν τῷ *Cours de Littérature
 Grecque Moderne* (1827), ὥσπερ μεταγνοὺς τὰ πρόσθεν γεγραμμένα,
 πραγματεύεται τὰ κατὰ τὸν Κοραῆν λίαν εὐφήμως, εἰ καὶ περιπίπτει
 πού εἰς χρονολογικὰ ἀμαρτήματα.

Μετὰ δωδεκάμηνον καὶ περιπλέον διακοπὴν, ἡ ἐκδοσις τοῦ «Λο-
 γίου Ἑρμοῦ» ἐπανελήφθη τῷ 1816 ὑπὸ Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ
 Κωνσταντίνου Κοκκινάκη, οἵτινες, προσδεόμενοι τῆς συμπράξεως τῶν

λογίων Ἑλλήνων, ἀπέστειλαν ἐγκύκλιον γράμμα, ἐξαιτούμενοι ἐνὸς ἐκάστου τὴν φιλολογικὴν ἀντίληψιν. Ἄλλ' οἱ νέοι τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» συντάχται μάτην ἤλπισαν ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν καὶ φιλογενῆ πάντων τῶν λογίων προαίρεσιν. Τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ ὁσημέραι μεγαλυνόμενον, ἐξέκαυσεν ἔτι μάλλον τὸν φθόνον τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, οἵτινες ἐκ παντὸς τρόπου καὶ πάσῃ μηχανῇ, ἐπειρῶντο νὰ δυσφημήσωσι τὸν ἄνδρα, πικτοίᾳς κατ' αὐτοῦ χαλκεύοντες καὶ διασπειροντες καταγγελίας καὶ διαβολάς. «Ὁ Κοραῆς ἦτο τῆς Ἐκκλησίας ὁ λυμεὼν, τῆς γλῶσσης ὁ φθορεὺς, τῶν πατροπαράδοτων ἀρχῶν ὁ καθαιρετής, τῆς εὐγενείας τοῦ ἔθνους ὁ βιάσκωνος θάϊμων· ἔργατα δὲ τοῦ Κοραῆ, φανερά τε καὶ ἀφανῆ, οἱ περὶ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» καταχθονιοὶ συγγραφεῖς καὶ διδάσκαλοι. Τοῦτου ἕνεκεν, ὁ Κοδρικᾶς, ἅμα λαβὼν τὸ προμνημονευθὲν ἐγκύκλιον γράμμα, ὅπερ εἰλικρινεῖ τῇ προθέσει ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν οἱ νέοι τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» συντάχται, συνέταξε μακρὰν καὶ ἀγέρωχον ἀπόκρισιν, ἣν, παρὰ τὰ παραγγέλματα τῆς εὐγενείας, ἐπέστειλεν ὁ εὐγενὴς Ἀθηναῖος ἀσφράγιστον πρὸς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν», ἐτύπωσε δὲ καὶ κατ' ἴδιαν καὶ διένειμεν ἐν Παρισίοις, πρὶν τυπωθῇ ἐν ταῖς στήλαις τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» καὶ τοῦτο νοεῖται οἰκοθεν πρὸς μείζονα δῆθεν τοῦ Κοραῆ ὕβριν. Ἡ ἔρις ἦτο κατ' ἐπίφασιν μὲν περὶ τῆς γλῶσσης, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀπέβλεπε μόνον εἰς προσωπικὰς μικροφιλοτιμίας, τῆς ἐριδος δὲ τὸ κύριον ὑπομῶχλιον ὑπῆρξεν ἀνέκχθεν ἡ διάθερμος τῶν παθῶν ἔξαψις. Ὁ Κοδρικᾶς, ἀποκρινόμενος τῇ πρώτῃ ἀπριλίου 1816 εἰς τὴν «προσωπικῶς ἐπισταλεῖσαν αὐτῷ ἐγκύκλιον εἴδησιν τῶν ἐλλογιμοτάτων (γράφει τρίς ἢ τετράκις «ἐλλογιμοτάτων» ἄγνοων ὅτι τὸ ἴωτα τῆς παραληγούσης εἶναι βραχὺ) νέων ἐκδοτῶν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», καλεῖ θαυμάσιον τὸν σκοπὸν καὶ ἀξιεπαινον τὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ζῆλον αὐτῶν. Θὰ ἐνόμιζε δῆθεν καύχημα ἑαυτοῦ ἂν ἠδύνατο νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς φιλολογικῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως· ἀλλὰ ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία του εἶναι μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀγαθῆς τοῦ ἀνδρὸς προαιρέσεως. «Ἄλλ' ἐγὼ ἤδη ἐγήρασα (λέγει)· καὶ ἐγήρασα μὲν ἐκ περιστάσεως εἰς τὴν ξενιτείαν· ἡ ξενιτεία ὅμως δὲν μὲ ἀπεξένωσεν, οὔτε θέλει ποτὲ μ' ἀποξενώσῃ, κατὰ διὰθεσιν, ἀπὸ τὴν φίλην πατρίδα μου· ὅθεν ὡς ἀδιακόπως συζῶν νοερώς μεταξὺ τῶν ἐκ νεότητος συνήθων καὶ οἰκείων ὁμογενῶν μου, εἶμαι, ἔτι μάλλον γηράσκων, π ρ ο σ τ ε τ η κ ὡ ς εἰς τὰ πατρῷα ἔθνη καὶ εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν μου». Οὐδὲν ἤττον ὅμως ὁ θύσερις ἀλλὰ φιλόπατρις γέρων, ὑποδύμενος

σχῆμα Νέστορος, «λαμβάνει τὸ θάρρος νὰ ἐκθέσῃ ἀπροσωπολήπτως μερικὰς ἰδέας προκαταρκτικὰς τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἐπιχειρήματος». Καὶ πρῶτον, «τὸ κύριον ἀπαιτούμενον μιᾶς δημοσίου ἐφημερίδος εἶναι (κατὰ τὸν Κοδρικᾶν) τὸ καθόλου ἐξευγενισμένον καὶ κοινῶς συνηθισμένον ὕφος τῆς διαλέκτου, καθ' ἣν ἡ ἐκθεσις γίνεται· ὁ συγγραφεὺς ἡ ἐκδότης ἐνὸς περιοδικοῦ συγγράμματος εἶναι πάνδημος συγγραφεὺς, καὶ, ὡς εἰπεῖν, γραμματικὸς τοῦ κοινοῦ τῆς ἐθνικῆς ὁμηγύρεως· ἀπαιτεῖται ἄρα ἀπαραιτήτως, καὶ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὴν ὁλοκληρίαν τοῦ γένους αὐθεντικῶς, τὸ νὰ εἶναι αἱ ἐκφράσεις τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ γραμματικοῦ κοιναί, εὐγενικαὶ καὶ καθιερωμέναι ἀπὸ τῶν εὐγενῶν χρησιν καὶ συνήθειαν. Αἱ χυδαῖκαὶ λέξεις, αἱ γλωσσηματικαὶ ἐκφράσεις, αἱ ἀλλόκοτοι καὶ ἀλλοπρόσαλλοι φράσεις εἶναι ἐγκλήματα οὐσιώδη, τὰ ὅποια καὶ ὡς ἐγκλήματα καθασιώσεως κατὰ τοῦ δημοσίου κράτους ἀσυμπαθῶς κατηγοροῦνται ὡς πρὸς ἓνα γραφεῖα δημόσιον (ὁ Κοδρικᾶς λέγων «γραφεῖα δημοσίον» νοεῖ τὸν νῦν λεγόμενον «δημοσιογράφον»). Καὶ τοῦ μὲν ἰδιαίτερου συγγραφέως, τὰ λάθη εἶναι σφάλματα ἀλλ' οὐχὶ ἐγκλήματα· τοῦ δὲ δημοσιογράφου τὰ ἁμαρτήματα εἶναι· αὐτόχρημα στᾶσις κατὰ τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος. «Ὁ δὲ δημόσιος γραφεὺς, ὅστις ἐπαγγελματικῶς ἐπαναλαμβάνει, ὡς ἐκ μέρους ὅλου τοῦ γένους, νὰ κρίνῃ τὰ τοῦ ἰδιαίτερου συγγραφέως σφάλματα, διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν κοινὴν παρακαταθήκην ἀλώβητον, ἂν εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος γλωσσηματικὸς, κακοεπὴς καὶ κακόζηλος, ἂν ὅλος θέν ἀνήκῃ εἰς τὴν ὁλοκληρίαν τοῦ γένους, ἀλλ' εἶναι κατ' ἐξαιρέσιν ἀφιερωμένος εἰς μίαν φατρίαν νεολογικῆς διδασκαλίας, αὐτὸς θέν σφάλλει πλέον καθ' ἑαυτοῦ, κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ὑβρίζει ὅλον τὸ γένος, καὶ ἀνυποστόλως κατὰ τῶν κοινῶς παραδεδεγμένων νόμων τῆς ἐθνικῆς διαλέκτου ὡς ἀνάρτης ἀντιφέρεται!». Ἡ ἀπ' ἀρχῆς ἐκδοσις τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἀπέτυχεν ἐξ ὁλοκληροῦ, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν. Διὰ τί; «Διότι τὸ ξενικὸν καὶ ἀλλόκοτον ὕφος τῆς ἐκθέσεως ἤτον, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην τοῦ γένους μας, ἔν ἀπὸ τὰ ἀηδέστερα ἐλαττώματα αὐτῆς τῆς φιλολογικῆς ἐφημερίδος, καθ' ἣν ὡς εἰς νέαν πυργοποιίαν, συνέχεεν ὁ θεὸς τὰς γλώσσας τῶν συνεργῶν». Τί ποιητέον λοιπόν; Ἡ θεραπεία εἶναι πρόχειρος καὶ εὐκολωτάτη· ἄς ἀποπτύσωσιν οἱ περὶ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» τὰς περὶ διορθώσεως τῆς γλώσσης ἀρχὰς τοῦ φατριάρχου Κοραῆ! «Ἀρκεῖ ὁ τῆς ἐφημερίδος ἐκδότης νὰ στοχασθῇ, ὅτι γράφει διὰ ὅλον ἐν γένει τὸ γένος, καὶ ὄχι διὰ μίαν

ἐλαχίστην μοῖραν αὐτονόμων διορθωτῶν, καὶ ἀκολούθως ὅτι χρεώσται νὰ γράψῃ κατὰ τὸ κοινῶς συνηθισμένον ὕψος τοῦ ἐπικρατεστέρου μέρους τῆς ἐθνικῆς ἱεραρχίας τοῦ γένους καὶ ἔχῃ κατὰ τὸ αὐθαίρετον καὶ γλωσσηματικὸν ὕψος δύο ἢ τριῶν γλωσσονόμων ἀτομικῶν». Ὁ Κοδρικᾶς ἀπαριθμεῖ διὰ μακρῶν τίνι τρόπῳ θὰ ἠδύναντο οἱ συντάκται τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» νὰ ἀνορθώσωσι τὸ ἀπονενεκρωμένον τῆς «ἐφημερίδος τοῦ γένους» ἀξίωμα. Δέον νὰ ἀποφεύγῃσι· 1) «ὅλας ἐκείνας τὰς παραλόγους καὶ γελοίας διορθώσεις τὰς ὁποίας αὐτόκλητοι νομοθέται (οἱ περὶ τὸν Κοραῆν) καὶ αὐτεπάγγελτοι καθηγηταὶ ἐτόλμησαν νὰ κάμουν εἰς τὰς πανδημίας συνηθισμένας ἐκφράσεις τῆς κοινῆς διαλέκτου τοῦ γένους μας· εἰς αὐτάς συμπεριλαμβάνονται ὅλα τὰ εὐφυῶς (ὑπὸ τοῦ Ῥίζου) διακωμωδηθέντα κορακιστικά, δηλαδὴ τὰ ἐ λ ἄ θ ι α, τὰ ἐ ξ ὕ θ ι α, τὰ ἐ ν τ ἄ μ α, τὰ ἐ γ ρ ῆ γ ο ρ α, τὰ ἐ μ π ο ρ ῶ, τὰ ἐ ξ ἑ ὕ ρ ω, καὶ ὅλα τὰ ἰ θ ι κ ἄ τ ω ν, τοσοῦτον μάλλον διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ ἰδικά μας, καθ' ὅσον ἀποσπασμένα κηκοζήλως ἀπὸ τὰ γραικοβαρβαρικά λεξικά τῶν συγγραφέων τῆς «Τουρκογραφίας» προβάλλονται ἤδη κακορέκτως ἐκ νέου ὡς νέαι διορθώσεις τῆς ἀρχαιστάτης διαλέκτου μας». Ἡδὴ ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ νοουητέσει διαφαίνεται τοῦ Κοδρικᾶ ἡ κουφόνοια, ἀγνοοῦντος ὅτι τὰ ὑποκοριστικά «ἐλάδιον» «ὀξείδιον» (καὶ οὐχὶ «ὀξύδιον»), «ὀμμάτιον» «ὀψάριον» κλ. εἶναι λέξεις ἐκπάλαι παραδεδομένα, ὧν ἔνικι ἀπαντῶσιν ἤδη παρὰ τοῖς ποιηταῖς τῆς μέσης καὶ νέας κωμωδίας καὶ παρὰ τοῖς παλαιῶς μαθηματικοῖς· ὅσα δὲ λέγει «περὶ τῶν γραικοβαρβαρικῶν λεξικῶν τῶν συγγραφέων τῆς Τουρκογραφίας» εἶναι ἄντικρυς γελοία, διότι ἡ Turcograecia τοῦ Κρουσίου δὲν περιέχει «γραικοβαρβαρικά λεξικά», οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Κοδρικᾶς ἐξ ἀμαθείας ὑπενόησεν ὅτι τὸ Glossarium Graecobarbarum τοῦ ὀλλανδοῦ Μεουρσίου (1614) καὶ ἡ Turcograecia τοῦ Κρουσίου (1584) εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα!! Δεύτερον, ὁ «Ἀόγιος Ἑρμῆς» πρέπει νὰ ἀποσκορακίσῃ «ὅλας ἐκείνας τὰς βαρβαρικῶς ἐξέλληνησμένας χυδαίολογίας, ἡ κατ' ἐγχώριον γλῶτταν ἰδιολογίας, εἰς τὰς ὁποίας συμπεριλαμβάνονται αἱ μαγειρικαὶ ἐκεῖναι ἐκφράσεις, καθὼς λόγου χάριν, τὰ παραγεμίσματα, τὰ μετὰ κενώματα (λέξεις τοῦ Κοραῆ), καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, τὰ ὁποῖα μακαρονικῆς χύτρας ἀπόζουσιν· ἐπίσης καὶ ὅλους ἐκεῖνους τοὺς ἐξέλληνησμένους χιωτισμοὺς, οἱ ὁποῖοι εἰς μὲν τὴν τετριμμένην οἰκιακὴν ὁμιλίαν προξενοῦν ἀπλῶς γέλωτα, εἰς δὲ τὴν σοβρὰν καὶ σπουδαιολογικὴν φράσιν προξενοῦν ἀηδίαν καὶ δυσάρεσκεϊαν·

οἱ Χῖοι ὁμολογουμένως εἶναι Ἑλλήνων ἀπόγονοι, καὶ ἀκολούθως ἡ ἐγ-
χώριος γλῶσσά των εἶναι φύσει ἐλληνική· ὅλοι ὁμῶς οἱ ἀπόγονοι τῶν
Ἑλλήνων δὲν εἶναι Χῖοι, μήτε ὅλη ἡ ἐθνική διάλεκτος εἶναι χιωτική·
ἡ ἐθνική κοινὴ διάλεκτος διὰ τοῦτο εἶναι, καὶ λέγεται κοινὴ, καθ' ὅτι
σύγκειται ἀπὸ λέξεις καὶ φράσεις ἀπολύτως κοινὰς, τὰς ὁποίας ἐπίσης
μεταχειρίζεται καὶ ὁ Χῖος, καὶ ὁ Σμυρναῖος, καὶ ὁ Κρητικὸς, καὶ ὁ
Κύπριος, καὶ ἐφεξῆς. Οἱ ἰδιαίτεροι ἄρα ἰδιοτισμοὶ μιᾶς ἐγγωρίου γλῶσ-
σης δὲν ἔχουν παντελῶς χώραν εἰς τὸ κοινὸν ὕψος τῆς ἐθνικῆς διαλέ-
κτου, δι' αὐτὸν τὸν ἀπλούστατον λόγον τοῦ ὅτι εἶναι κοινὸν καὶ ὅχι ἰδι-
αίτερον». Ἄλλ' εἰς τὸν γραφικὸν τοῦ Κοραῆ χαρακτῆρα ὀλίγιστοι εἰσέ-
φρησαν «χιωτισμοί»· καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ὅτι ὁ Κοραῆς μετῴθη
λέξεις τινὰς ἐπιχωριαζούσας παρὰ μόνοις τοῖς Χίοις, μήπως καὶ ἐν
τοῖς συγγράμμασι τοῦ ἀναμνηστοῦ τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, Λέσιγκ,
δὲν ἐπιπολάζουσι πάμπολλοι ἰδιοτισμοὶ συνήθεις μόνον ἐν Ἀμβούργῳ;
Κατὰ τρίτον λόγον ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» θέον νὰ ἀποκηρύξῃ, λέγει ὁ
Κοδρικᾶς, «ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἐκτρωματικὰς νεολογίας (ὁ ταλαίπωρος
Κοδρικᾶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ λέξις «νεολογία» εἶναι ἐλληνοφανὴς μᾶλλον ἢ
ἐλληνική!), αἱ ὁποῖαι ἀτεχνῶς (καὶ ἐνταῦθα συγχέει τὸ «ἀτεχνῶς»
πρὸς τὸ «ἀτέχνως»!) ἐτετρατουρήθησαν εἰς τὸ τῆς νέας γλωσσονομίας
γραφικοῦ βάρβαρον ἐργαστήριον· τοιαῦτα εἶναι, παραδείγματος χάριν, αἱ
«μυθιστορίαι» αἱ «φρασεολογίαι» τὰ «ἡτρία» καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα
τραγελαφικὰ ἐκτρώματα, τῶν ὁποίων μήτε ἡ μορφή, μήτε τὸ σχῆμα,
μήτε ἡ ἔννοια εἶναι ὀρθή ἢ προσφυῆς εἰς τὴν γλῶσσάν μας». Τέταρ-
τον... «ὅλην ἐκείνην τὴν δυσώδη βρωμολογίαν καὶ βωμολοχικὴν κα-
κολογίαν, τὴν ὁποίαν καὶ νὰ ἐκθέσω ἀηδιάζω· κἀνένας βέβαια δὲν
δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι τὸ κηρύκειον τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» εἶχε καταν-
τήσῃ εἰς τὰ χεῖρα τῶν συνεργῶν του, ἕνα βδελυρὸν βρωμοχουλάρων (ἐν-
θάδε ὁ σεμνὸς Κοδρικᾶς φωρᾷται ὡς αὐτὸς οὗτος βωμολόχος ἐν ᾧ
χρόνῳ καταγγέλλει τοὺς ἄλλους ἐπὶ βωμολοχίᾳ) μὲ τὸ ὅποιον ἀνα-
κινούντες ἀδιακόπως τοῦ Αὐγείου τὰς κόπρους, καὶ τὰ χιώτικα πηλὰ,
τὰ κατρακυλοῦσαν, κανθάρων δίκην, ἕως εἰς αὐτοὺς τοὺς κόλπους τοῦ
Διὸς ἐπὶ σκοπῇ τοῦ νὰ ἐξολοθρεύσουν τὴν ἀπογογίαν τῶν ἀετῶν,
οἱ ὁποῖοι ἔμαθάν νὰ πετοῦν ὑψηλὰ, χωρὶς νὰ φοβοῦν-
ται νὰ πέσουν· εἰς αὐτὴν τὴν βρωμολογίαν συμπεριλαμβάνονταί
ὅλοι ἐκεῖναι αἱ βωμολοχικαὶ κακολογίαι, ὡς ἡ τῶν λέξεων ἀ-
σωτία, ἡ λογοθεῖα ῥοιὰ καὶ τὸ πάντων αἰσχιστον, τὸ «πόρνος

Μουσῶν»· τῶν ὁποίων ἡ βλάβη καὶ κακοήθης χρῆσις οὔτε εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν εὐγενῶν οὔτε εἰς κἀνένα εἶδος γραφῆς ἐπιτρέπεται». Πέμπτον, ὅπερ καὶ οὐσιωδέστατον, «ὅλας ἐκείνας τὰς σχοινικάς μακροσχοινεῖς (τὸ «μακροσχοινεῖς» εἶναι κατασκευάσμα τοῦ Κοδρικᾶ) περιόδους, τὰς ἀναποδογυρισμένας καὶ ἀνεξαρτήτους φράσεις, καὶ τὰ ὡς ῥόδια πηδήματα ὑπερβατὰ σχήματα τὰ ὁποῖα μήτε ἡ κοινὴ χρῆσις μήτε ὁ φυσικὸς χαρακτήρ τῆς κοινῆς διχλέκτου ἀνέχεται· ἡ διχλέκτός μας εἶναι φύσει ἀπλή, εὐρυθμὸς καὶ εὐφραδής, ὅθεν καὶ φύσει ἀποτροπιάζεται κάθε σκολιὰν καὶ ἀνώμαλον κακεντρέχειαν» (ἀφ' οὗ ὑπάρχει «κακεντρέχεια ἀνώμαλος» βεβαίως θὰ ὑπάρχη, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, καὶ «κακεντρέχεια ὁμαλή»!). Ἄν οἱ περὶ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» θέλουσι νὰ εὐδοκίμησωσιν ἐπὶ σοφίᾳ ἐν πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν, ἅς ἀποτινάξωσι πάσας τοῦ Κοραῆ τὰς διδασκαλίας, αὐτοὶ συγγραφεὺς (λέγει ὁ Κοδρικᾶς) πρέπει νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸ πνεῦμά του ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπιβρόχην τῆς συστηματικῆς νεολογίας καὶ νὰ μιμηθῇ τὸ ὕφος τοῦ ἀειμνήστου Εὐγενεῖοι τοῦ Βουλγάρεως (ἡγνῶει ὁ Κοδρικᾶς ὅτι τὸ «Εὐγένειος» ὡς γενόμενον παρὰ τὸ «εὐγενής» δὲν δέχεται δίφθογγον, καὶ ὅτι τὸ «Εὐγένειος» σημαίνει τὸν ἔχοντα καλὰ γένεια). Ἡ, ἂν αὐτὸ ᾔθελε τὸν φανῇ πολλὰ ὑψηλὸν καὶ εἰς ἄκρον ἐπέξηργασμένον (καθὼς καὶ τῶντοι εἶναι) νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὸ ὕφος τῆς ῥητορικῆς τοῦ Σκούρου ἢ τέλος πάντων, ἐκ τοῦ προχείρου, τὸ ὕφος Ἀθανασίου τοῦ Σταγειρίτου (ἐχθροῦ τοῦ Κοραῆ), τοῦ ὁποῖα τὰ συγγράμματα ὡς νεωστὶ ἐκδοθέντα εἰς Βιένναν τῆς Ἀουστρίας, ἀναμφιβόλως τὰ ἔχει ἀνὰ χεῖρας καὶ φιλομαθής». Τί δὲ δεῖται κυρίως νὰ πράξῃ ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἵνα ἀποβῇ ἐφημερίς ἐθνικὴ; Ἡ ἐφημερίς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» (ἀποκρίνεται ὁ εὐγενὴς Ἀθηναῖος), διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἐφημερίς ἐθνικὴ, ἀναντιρρήτως πρέπει νὰ φανῇ συνθεμένη εἰς τὴν κοινὴν διχλέκτον κατὰ τὸ ἀνόθευτον καὶ συνηθισμένον ὕφος τοῦ ἐπικρατεστέρου μέρους τοῦ γένους μας. Μὴ δὲν θέλετε νὰ μεταχειρισθῆτε τὸ ὅ π ο ὕ, τὸ ὁποῖον καίτοι ἑλληνικώτατον καὶ ἀρχαϊκόν, εἶναι, δόγματι γλωσσονομικῶν, ἀφωρισμένον, ὡς ἰταλικόν; Τὸ ὅ π ο ὕ ἑλληνικώτατον! Τοῦτο τὸ ὅ π ο ὕ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ β π ο υ, ἐν τῇ ληγούσῃ τετονωμένον! Ἄἤμεις ὅλοι ἐν γένει ἀπὸ τὸν πρώτιστον μέχρι τοῦ ἑσχατοῦ, συνήθως τὸ μεταχειριζόμεθα καθὼς τὸ μεταχειρίσθη καὶ ὁ Ὅμηρος, καὶ ὁ Ἡσίοδος, καὶ ἄφεξῆς ὁ Πλούταρχος, καὶ ὁ Στράβων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου, τὸν ὁποῖον ἡ συνήθεια κατεβίβασεν. Ὁ ἐξοστρακισμὸς αὐτοῦ τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἑλληνισμοῦ

*

δὲν εἶναι τῆς τωρινῆς γλωσσονομίας κατόρθωμα. Ὁ ἐπιστήμων Μοισι-
 ὸδαξ Ἰώσηπος, εἰς ὅλην τὴν μπακκαλοφιλοσοφικὴν του ἀπολογίαν δὲν
 τὸ μετεχειρίσθη παντελῶς, καὶ ὅλοι οἱ εἰς Λιβούρνο καὶ Ἀμστερδαμ
 Γραικοὶ πραγματευταί, πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων, μὲ τὴν ὁλότητα τὸ
 ἀπέφθιψαν ἀπὸ τὰ τῆς ἐμπορικῆς κοινολογίας των γράμματα. Διὸ καὶ
 ἐπαναλέγω ὅτι τοῦτο παντελῶς δὲν πειράζει. Τὸ ὕψος τῆς ἐθνικῆς μας
 διαλέκτου δὲν συνίσταται κυρίως εἰς τὴν χρῆσιν ἢ ἀποβολὴν ἑνὸς μο-
 ρίου. Ἐν ᾧ ὅμως ἀποφεύγετε τὸ ὅ π ο ὕ ὡς ἀπωρισμένον καὶ μ' ἔλον
 ὅπου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ ὅ τ ι, εἰμὴ καθ' ὅτι τὸ μὲν ἔχει τὸ π ο υ τὸ
 δὲ τὸ τ ι, τριγενῶς ἐγκλινόμενον, πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ρυθμοῦ, μὴ
 λέγετε καὶ, μ' ὅ λ ο ν ὅ τ ι, τὸ ὅποσον εἶναι μία δουλοπρεπὴς μετά-
 φρασις λέξιν πρὸς λέξιν τοῦ con tutto εἰδ' ἰταλικοῦ, καὶ ἀκολούθως ὡς
 ἀσυνήθιστον καὶ εἰς τὴν παλαιάν καὶ εἰς τὴν νέαν τῶν Ἑλλήνων διά-
 λεκτον, δὲν εἶναι τελείως ὑποφερτόν. Ὡσαύτως καὶ τὸ «πλέον παρὰ»
 καὶ τὸ «ἄλλο παρὰ» καὶ ἄλλα μύρια ἐξελληνισμένα ἰταλικά χυδαίο-
 λογήματα τὰ ὅποια τιμῶντι εἶναι μακαρονισμοί, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ με-
 ταχειρισθῶμεν καὶ αὐτὸ τὸ φορτικὸν ξενολόγημα ὡς κανόνα τῆς γλώσ-
 σης μας». Κατὰ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην διδασκαλίαν τοῦ Κοδρικᾶ, τὸ
 «πηγὴ» καὶ «πυγὴ» εἶναι ἔν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, σὺν μόνῃ τῇ δια-
 φορᾷ ὅτι ἐκεῖνο μὲν γράφεται διὰ τοῦ ἦτα, τοῦτο δὲ διὰ τοῦ ὕ ψιλοῦ·
 ἐπ' ἴσης καὶ τὸ «κυφός» ἴσα δύναται καὶ τὸ «κωφός» καὶ ὁ «τρύ-
 γος» δὲν διαφέρει τοῦ «τράγος» ἢ κατὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν φωνηέντων!
 Μάτην ἐδίδασκεν Ἰωάννης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ τὰ τονικά γράψας πα-
 ραγγέλματα, ὅτι «τὸ ἐκάστη λέξει τὴν δέουσιν προσωδιαν τιθέναι συμ-
 πέρασμα σχεδὸν πάσης τῆς γραμματικῆς τυγχάνει μεθόδου». Ἄν τὸ
 «ὅπου» διαφέρει τοῦ «ὅπου» μόνον κατὰ τὴν τόνωσιν οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ
 τὴν σημασίαν, αὐτὸ τοῦτο πρέπει νὰ ῥηθῇ τότε περὶ τοῦ «γόνος» καὶ
 «γονός», τοῦ «ἄγανον» καὶ «ἄγανόν», τοῦ «τρόχος» καὶ «τροχός», τοῦ
 «οὔκου» καὶ «οὔκου» καὶ μυρίων ἄλλων, ὧν ἡ ἔννοια παραλλάσσει
 κατὰ τὴν παραλλαγὴν τῆς προσωδίας. Τὸ δὴ χειρίστον, ἀγνοεῖ ὅπως ὁ
 Κοδρικᾶς ὅτι τὸ «ἄλλο παρὰ» εἶναι φράσις οὐχὶ ἰταλικὴ ἀλλὰ γνη-
 σίως ἑλληνικὴ, μυριάκις δὲ εὐρηται παρὰ Πλάτωνι, Ξενοφῶντι καὶ τοῖς
 δοκίμοις συγγραφεῦσιν, ὡς δύναται πᾶς τις νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὰ λε-
 ξικά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Οὕτως δίδασκα καὶ χειραγωγήσας τοὺς συντάκτας τοῦ «Λογίου
 Ἑρμοῦ» ἐπὶ τὴν κατασκευὴν εὐγενοῦς λόγου ὕψης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς

τὴν ἄγροικον καὶ βάνανσον τοῦ Κοραῆ, λέξιν, ὁ Κοδρικᾶς ἐξετάζει τὸ δεύτερον «ἀπατιούμενον» πρὸς σύστασιν ἐθνικῆς ἐφημερίδος. «Αὐτὸ τὸ κατὰ δεύτερον μὲν λόγον, κατὰ πρώτιστον δὲ χρέος, ἀπατιούμενον εἰς τὰ δημόσια περιοδικὰ συγγράμματα εἶναι ἢ πρὸς τὴν κοινὴν δόξαν τοῦ γένους τελεία ἀφοσίωσις τοῦ ἐκδότη, καὶ ἢ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως ἄκρα φιλοτιμία καὶ μετὰ ζήλου προσπάθεια· διὰ τοῦτο χρειάζεται καὶ ὁ νοῦς του καὶ ἡ διάνοιά του καὶ ἡ γνώμη του καὶ ἡ γλῶσσά του νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἄκρον σέβας καὶ εὐλάβειαν διὰ τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν τῆς ὁλοκληρίας τοῦ γένους, εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀτομικῶς συμπεριλαμβάνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατ' ἐθνικὴν ὑπαλληλίαν ἐξήρτηται. Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀπαραίτητον χρέος πρὸς τὸ κοινόν, μὲ ἄκραν πίστιν ἀπαραβῆτως φυλάττεται ἀπὸ ὅλους τοὺς δημοσίους συγγραφεῖς τῶν πεπολιτευμένων ἔθνων, καὶ κἀνέας δὲν εἶδε ποτὲ μίαν ἐθνικὴν ἐφημερίδα νὰ δημοσιεύῃ ὕβρεις καὶ κατηγορίας κατὰ τῆς κοινῆς καταστάσεως τῆς ὁλοκληρίας τοῦ γένους, πρὸς ὃ ἀναφέρεται, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ προμηθεύσῃ κλέος καὶ ἑπαινον εἰς μίαν ἀτομικῶς ἐξηρημένην φατρίαν μὲ τὴν ὁποῖαν ἰδιαζόντως συνέχεται. Τῆς τοιαύτης κακοηθείας ὀδυνηρὰ παραδείγματα ἀνεφάνησαν μόνον εἰς τοὺς δυστήνους χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Φράντζιας μεταξὺ τῶν ἀνεφάλων δημογωγῶν τῆς ὀγκλοκρατικῆς ἀναρχίας». Ὁ Κοδρικᾶς καθάπτεται ἀρρήτως τοῦ Κοραῆ δι' ὅσα οὗτος ἔγραψεν αὐθαιρέτως δῆθεν καὶ ἐπὶ τὸ δημογωγικώτερον περὶ τῆς ὀδυνηρᾶς τοῦ γένους καταστάσεως. «Οἱ καθ' ἡμᾶς αὐτεπαγγέλτοι δημογωγοί, ὅμοιοι μὲ τὰς «δημοσίους μοιρολογήτρις» τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ καταβολῇ ὀβλοῦ κλαίου καὶ θρηνηλογοῦν τὰ τῶν ἄλλων δυστυχήματα, ἀδεῶς καὶ ἀνυποστόλως ἐκτραγωδοῦν «τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ γένους μας, τὴν κοινὴν ἀμάθειαν καὶ ἀποτύφλωσιν, τὸν βυθὸν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ βαρβαρότητος» ἀπὸ τὸν ὁποῖον προσπαθοῦν νὰ τὸ ἀνορθώσουν μὲ τὰς προσφευγὲς διατάξεις των, ὥσπν νὰ ᾔσαν μέσα εἰς ὅλον τὸ γένος αὐτοὶ μόνον ἐξ ἀποκαλύψεως θεόσοφοι». Σφόδρα σκανδαλίζεται ὁ Κοδρικᾶς, ἀναλογιζόμενος «ὅτι ἕνας ἀπλὸς ἄνθρωπος δογματίζει αὐτοδεδιότως, ὅτι τὸ κοινὸν τῆς ὁλοκληρίας ἑνὸς γένους, πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν ὑπαρξίν ἔχοντος, ἔχει χρέος νὰ ὑπακούῃ εἰς τὰς γνώμας καὶ συμβουλὰς δύο ἢ τριῶν αὐτονόμων ἀτομικῶν (!)· καὶ πῶς νὰ τοὺς γνωρίσῃ ὅτι εἶναι φιλόκαλοι ἐν ᾧ ἢ τοῦ καλοῦ διακρίσις δὲν ἔγινεν ἀκόμη γενική;» Ἐνταῦθα φιλοσοφεῖ ὁ Κοδρικᾶς μετὰ πλείστης ὁσμῆς κουφότητος. «Τὸ κοινὸν καλὸν καὶ συμφέρον ἑνὸς ἔθνους, ὡς

σχετικόν, δὲν διακρίνεται εἰμὴ δυνάμει τῶν κοινῶν νόμων, οἱ ὅποιοι παραστήνουν τὴν κοινὴν γνώμην τοῦ ἔθνους. «Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν» ἔλεγεν ὁ Ἀβδηρίτης φιλόσοφος. Νόμος δ' ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁμολογία κοινὴ πόλειως. Εἰς ποῖον ἄρα αὐτοδέσποτον κράτος ἐπιστηριζόμενος ἕνας ἰδιαίτερος ἄνθρωπος, ἤμπορεῖ νὰ τολμήσῃ νὰ ἀντειπῇ εἰς τὸν κοινὸν νόμον καὶ νὰ δογματίσῃ ὅτι τὸ κοινὸν ἔχει χρέος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς αὐθαιρέτους νόμους δύο ἢ τριῶν, ἢ καὶ θέκα ἀτομικῶν;» Ἡ δημαγωγικὴ τοῦ Κοραῆ φιλοσοφία ἀπειλεῖ τὰ πάντα νὰ κατεδαφίσῃ καὶ αὐτὴν τοῦ γένους τὴν εὐταξίαν! Ὁ δὲ «Λόγιος Ἑρμῆς» βορυσφόρος γενόμενος τῆς ἀνομίας καὶ ἀναρχίας, ἥς θιασάρχης εἶναι ὁ σοφὸς Χίος, ἀθετεῖ τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἐντολήν. «Ἡ ἐφημερίς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», αἰσθανομένη ὅτι τὸ κυρίως χαρακτηριστικὸν τῆς φιλογενεῖας καθὲς ὁμογενοῦς εἶναι ἡ ἀνεπιληπτος συναίσθησις τῆς ὑπερτάτης ἀξίας τοῦ γένους, ἂν ἤθελεν ἀποποιηθῇ ὅλας ἐκείνας τὰς δημαγωγικὰς Ἱερεμιάδας (τοῦτο τὸ κακόζηλον «Ἱερεμιάς» πρῶτος, νομίζομεν, ὁ Κοδρικᾶς εἰσῆγαγεν εἰς τὴν γραφομένην γλῶσσαν) ἃ ἀπορρίπτουσα ἀπὸ τοὺς ὤμους τῆς τὸ δυσβάστακτον φορτίον τοῦ νὰ εἶναι ἐφημερίς νομοθετικὴ, ἤθελε περιορίσῃ τὸν ζήλόν τῆς εἰς τὸ νὰ ἀποκατασταθῇ ἐφημερίς ἀπλῶς φιλολογικὴ· ἂν, τέλος πάντων, ἤθελε μιμηθῇ τὰς φιλολογικὰς ἐφημερίδας τῶν πεπολιτευμένων ἔθνων, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι καὶ τὸ ἔργον θέλει εὐδοκιμήσῃ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα θέλει ἀποβῇ ἡμοιοβαίως χρήσιμον καὶ ἐπωτελές». Ἀλλὰ ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» εἶναι προσκεκολλημένος εἰς τοῦ Κοραῆ τὴν αἵρεσιν, ταύτης δὲ τῆς αἵρέσεως αἱ κακοδοξίαι εἶναι ὁ μέγιστος κίνδυνος «τῆς ὁλομελείας τοῦ ἔθνους». Ἐπὶ πᾶσιν ἀδικοῖ, κατὰ Κοδρικᾶν, τὸ ἐλληνικὸν γένος ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ Κοραῆς ἔχει τὸ πρωτεῖον παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἑλλήσι λογίοις· τοιοῦτός τις ἰσχυρισμὸς ἀντιβαίνει «εἰς τὴν ὁλοκληρίαν τοῦ ἔθνους»!!! «Ἐνθυμιῶμαι ὅτι πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡδὴ χρόνων, ἕνας τῶν ἐν Παρισίῳ ἐλλήνιστῶν, ἐκδιδωντας εἰς μίαν ἐφημερίδα ἕν ἄρθρον περὶ τῆς τωρινῆς τῶν Γραικῶν καταστάσεως καὶ φιλοτιμούμενος νὰ ἐπαινέσῃ τὸν διδάσκαλον καὶ φίλον του Γραικόν, ἐξεστόμησε δημοσίως, ὅτι «μεταξὺ τῶν παλαιῶν καὶ νέων Ἑλλήνων δὲν ἐφάνη ποτὲ κανένας ἀξίος τοῦ νὰ συγκριθῇ κατὰ σοφίαν μετ' αὐτὸν τὸν σοφὸν ἄνδρα». Ἐρωτῶ λοιπὸν καθὲς ἀδιάφορον ὁμογενῆ νὰ μὲ εἰπῇ, ἂν αὐτὴ ἡ ἐκ μέρους ἐνὸς ξένου ὑπερβολὴ τοῦ ἐπαίνου αὐξήσῃ τὴν ἐκ μέρους τοῦ γένους μας ὑπόληψιν τοῦ ὑποκειμένου ἐκείνου, ἢ ἂν ἐσμίκρυνε τὴν ὑπόληψιν τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ

Εὐγενεΐου». Κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ὁ Κοραῆς δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀτενίσῃ πρὸς τὸ ἔκπαγλον ὕψος τῶν κατὰ τὴν παρελθούσαν καὶ προπαραλθούσαν ἑκατονταετηρίδα διαλαμφάντων σοφῶν Ἑλλήνων. «Δὲν ἰξεύρω (ὁ Κοδρικᾶς γράφει πάντοτε «ἰξεύρω»), ὁ δὲ Κοραῆς παίζων ἐρωτᾷ αὐτὸν ἂν καὶ τὸ «ἐξαδελφος» πρέπει νὰ γραφῇ «ἰξαδελφος») ἂν τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ σοφοὶ ἀναφύονται αὐθημερόν ὡς μανιτάρια. Ἰξεύρω ὅμως ὅτι ὁ παρελθὼν αἰὼν, εὐτυχῆς συνέχεια τοῦ παρελθόντος, καθ' ὃν κρείττονι εὐδοκίᾳ, συνέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, παρήγαγε πρὸς κοινὸν κλέος τοῦ γένους μας. Εὐγενεΐους, Θεοτόκας, καὶ Μπαλάνους διὰ τὴν φιλοσοφίαν, Μηλιάτας καὶ Σκούφους διὰ τὴν ῥητορικὴν, Νεοφύτους, Ἀνανίας, Δανιὴλ καὶ Λάμπρους διὰ τὴν φιλολογοίαν καὶ γραμματικὴν, Χρυσάνθους, Σαμουὴλ καὶ Ἐφραίμ πατριάρχας, Κριτίας, Φωτίους καὶ Σεργίους διὰ τὴν κοινὴν διάλεκτον· ἐν ᾧ ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐπλούτησεν εἰσέτι τὸ γένος μας μὲ κανένα ἐπιστημονικὸν ἢ φιλολογικὸν πρωτότυπον σύγγραμμα». Καλῶς θὰ πράξωσι λοιπὸν οἱ περὶ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» βάλλοντες ἐς κόρακας τὸν πατριάρχην Κοραῆν καὶ τοὺς Κοραΐτας, καὶ ἐγκολπούμενοι τὰς περὶ γλώσσης παραδόσεις τῶν πατριαρχῶν Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ καὶ Ἐφραίμ τοῦ Ἀθηναίου καὶ τῶν συγχρόνων μεγάλων διδασκάλων Φωτίου καὶ Σεργίου, ὧν ἀγριοῦνται δυστυχῶς καὶ ὁ βίος καὶ τὰ κλασικὰ συγγράμματα.

Ἡ ὥμῃ καὶ ἀτέρμητος τοῦ Κοδρικᾶ ὀργὴ οὐδαμῶς κατέπληξε τοὺς συντάκτας τοῦ «Λογίου Ἑρμού», γινώσκοντας ἥδη τὸ εὐερέθιστον καὶ φιλόκομπον τοῦ αὐτόχθονος Ἀθηναίου ἥθους. Ἐκριναν δὲ εὖλογον νὰ ἀνατυπώσωσιν ἰδιαιτέρως τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Κοδρικᾶ (τατυπωμένην ἤδη ἐν Παρισίοις) συνεπισυνάπτοντες καὶ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγραμμένων. Ὅσον ἡ ἀπόκρισις τοῦ Κοδρικᾶ εἶναι θρασεία ἄμα καὶ κενή, τοσοῦτον ἡ ἀνασκευὴ εἶναι κοσμία καὶ στιβαρά. «Ἐκαστον μέλος τινὸς ἔθνους (λέγουσιν ἐν προοιμίᾳ) ἔχει χρέος νὰ γράφῃ ἢ νὰ ὁμιλῇ διὰ νὰ καταλαμβάνεται ἀπ' ὅλον τὸ ἔθνος, ὅταν ἡ ὕλη τοῦ συγγράμματός του ἢ τῆς ὁμιλίας του ᾖ συνθεμένη ἀπὸ ἰδέας ἀναλόγους εἰς τὰς νοητικὰς δυνάμεις τοῦ Κοινοῦ· οὗτοι ἄρα οἱ γενικοὶ νόμοι· εἰς τοιαύτην περίπτωσηιν εἶναι ἀπαράβατοι· τοὺτους καὶ ὀνομάζομεν νόμους περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν· μερικoὺς, τοὺς περὶ τὰς λέξεις καὶ φράσεις καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου πάθη. Ὅταν λοιπὸν μέλος τι τοῦ ἔθνους, γράφον ἢ διαλεγόμενον μὲ πολλὰς ἢ ὀλίγας μεταβολὰς, καταλαμβάνεται

ἐνταύτῳ καὶ διορθῶναι καὶ τὴν γλῶσσάν του, τότε πλέον παραβιάτης τῶν νόμων δὲν λέγεται, ἀλλὰ σοφὸς νομοδιτάσκαλος. Διὰ τὴν θέσιν ὁ πολιτικός νομοθέτης ἀσφαλεῖς νόμους, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, πρέπει νὰ θεωρήσῃ πρότερον, ποῖαι εἶναι αἱ σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, καὶ ἐκ τούτων νὰ κατασκευάσῃ τὴν ἀσφάλειαν. Τὴν σοφὴν ταύτην συμβουλήν ἐπὶ τῶν πολιτειῶν τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶναι ἄτοπον νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ εἰς τὰς γλώσσας. Αἱ γλώσσαι εἶναι αἱ πολιτεῖαι· αἱ σωτηρίαι καὶ φθοραὶ εἶναι τὸ σωζόμενον κανονικὸν ἢ ἀκανόνιστον μέρος αὐτῶν, αἱ δὲ ἀσφαλίζει, ὁ καθ' ὅσον ἐνδέχεται ἐντελὴς αὐτῶν κανονισμός. Νομοθεταὶ τῶν πολιτειῶν ἔγιναν ἢ δι' ἐκλογῆς τῶν ἐθνῶν ἢ διὰ τῆς δυνάμεως. Νομοθεταὶ τῶν γλώσσων δὲν ὑπῆρξαν οὔτε ὑπάρχουσι· διότι ἔθνος τόσον μαρὸν ποτὲ δὲν ἐχρημάτισεν, ὥστε νὰ μείνῃ εὐχαριστημένον μὲ τὴν μέχρι τινὸς κατάστασιν τῶν λογικῶν του δυνάμεων καὶ τῆς γλώσσης, καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ διὰ νόμων πρὸς τοὺς ποιητὰς καὶ λογογράφους τὴν τῶν λόγων καὶ ἐννοιῶν ποίησιν. Ὁ Κ. Κοδρικᾶς φέρει μάρτυρα τῆς ὑπεροχῆς τῶν νόμων τῆς συνηθείας, τὸν ὅρισμόν τῆς λέξεως κατὰ τὸν Στρυερίτην φιλόσοφον «νόμος δ' ἐστὶν ὁμολογία κοινὴ πᾶσι» καὶ αὐτὸν ἀτελεῖ· διότι δὲν ἔκρινεν ἀρμόδιον εἰς τοὺς σκοποὺς του νὰ προσθέσῃ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ὁρισμοῦ «διὰ γραμμάτων προστάττων πῶς χρὴ πράττειν ἕκαστον». Ὅστις λάβῃ τὸν κόπον νὰ ἀνγνώσῃ τὸν φιλόσοφον κατ' ἀρχὰς τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον Πητορικῆς του θέλει πληροφορηθῇ ὅτι αὐτὸς ἐννοεῖ τοὺς κοινούς πολιτικούς νόμους· ὁ Κ. Κοδρικᾶς ὁμῶς ἐφαρμόζει τὸν ὅρισμόν καὶ εἰς τοὺς περὶ γλώσσης. Οἱ περὶ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» ὑπομνησκουσι τὸν Κοδρικᾶν ὅτι, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, μεγάλοι φιλόσοφοι, ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, ὡς αὐτόκλητοι νομοθέται, ἔπλασαν μετὰ κρίσεως καὶ τέχνης νέας λέξεις καὶ φράσεις εὐκαταλήπτους εἰς τὴν τότε ζῶσαν συνήθειαν· ἰδίως οἱ Στωικοὶ ἐδημιούργησαν πλείους λέξεις, τὸ «καθῆκον» τὸ «ἐνάρκτος» καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας. Ἀλλ' εἶναι ἄρα γε ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Κοδρικᾶ λέγόμενον ὅτι ὁ Κοραῆς παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον τῶν Ἑλλήνων ὡς ὑπέρτατος τῆς γλώσσης νομοθέτης; Τοῦ Κοραῆ τὰ πονήματα ῥητῶς ἀναιροῦσι τὴν ἄδικον ταύτην κατηγορίαν. Ὁ Κοραῆς γράφει μετὰ παρρησίας ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τὸν τρίτον τόμον τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου. «Τίποτε δὲν κιννοτομῶ· ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς κατὰ διαφόρους περιόδους μεταβολὰς αὐτῆς, ἄλλα ἐκλέγω ὡς καλὰ, ἄλλα ἀποβάλλω ἢ ὡς κακὰ ἢ ὡς ἀνάρκστα εἰς

τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Ἡ ἐκλογὴ καὶ χρῆσις ἐνδεχόμενον νὰ ᾖται σφαλμένη· ἀλλ' ἡ κρίσις μου δὲν εἶναι νόμος· ἄς τὴν ἀκούσῃ, ὅστις τὴν νομίζει ὀρθήν· ἄς τὴν ἀποβάλῃ ὅτινα δὲν ἀρέσκει». Καὶ πάλιν ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τὸν τέταρτον τόμον. «Πρέπει νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι εἴμεθα ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν, ὅσοι ζῶμεν τὴν ὥραν ταύτην, πρὸς τοὺς ἀκόμῃ ἀγεννήτους νομοθέτας τῆς γλώσσης, ὅ,τι εἶναι οἱ ῥιζοτόμοι καὶ φαρμακοπῶλαι πρὸς τοὺς ἰατροὺς, ὅ,τι πρὸς τοὺς ἀρχιτέκτονας οἱ ἐργάται... μ' ἐφάνη παράδοξον νὰ λαλῶμεν ὡς νομοθέται τῆς γλώσσης». Πρόδηλον ἐντεῦθεν ὅτι ἀδίκως καὶ παρ' ἄξιαν διεβλήθη ὁ Κοραῆς ὑπὸ τοῦ Κοδρικᾶ ὡς νεωτεροποῖς αἵρεσιάρχης, ἐν ᾗ τὸνναντίον ἦτο συντηρητῆς τῶν παραδεδομένων, ἐφ' ὅσον ταῦτα συνῆδον πρὸς τὰ ὀρθὰ καὶ δίκαια. Οἱ συντάκται τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» θριαμβικῶς ἀπολογοῦνται ὑπὲρ τοῦ Κοραῆ, ἀνασκευάζοντες πάσας τοῦ Κοδρικᾶ τὰς ἀλογίστους ἐπικρίσεις. Ἄν ἡ λέξις «λογοδιάρροια» ἦν μετῆλθέ που ὁ Κοραῆς ἀντιβάνει εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς γλωσσικῆς εὐγενείας, πολλῶ ἦτοον εὐγενεῖς εἶναι αἱ λέξεις «βρωμολογία» καὶ «βρωμοχουλίσκος» ὧν ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Κοδρικᾶς ἐν τῇ ἀλαζονικῇ ἀποκρίσει του. Ἀλλὰ τὸ κορυφαίωτον τῶν σφαλμάτων τοῦ Κοραῆ, εἶναι τὸ περὶ μελλοντικῶν τύπων, οὓς καὶ ὁ Κοδρικᾶς καὶ ἄλλοι πολλοὶ βδελύσσονται ὡς κάθαρμα καὶ περιέφημα. «Πρῶτον μὲν εἶναι ὁμολογούμενον (λέγουσιν οἱ συντάκται τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ») ὅτι εἶναι συνειθισμένοι ἀδιαφόρως εἰς τὴν καθωμίλημένην γλῶσσαν τοῦ κατὰ Κοδρικᾶν «ἐπικρατεστέρου μέρους» τοῦ ἔθνους (χωρὶς ὅμως τοῦ τελικοῦ ν) οἱ μέλλοντες «θέλω κάμειν» «θέλω εἰπεῖν» «θέλω εὑρεθῆν» καὶ ἀντιστρόφως «θέλουν κάμουν» ἢ «κάμουν» «θέλουν εἰποῦσιν ἢ εἰποῦν» «θέλουν εὑρεθοῦσιν ἢ εὑρεθοῦν» κτλ. Δεύτερον ὅτι ὁ ἀνωτέρω ἀντιστροφος σχηματισμὸς αὐτῶν ἐξωστραχίσθη ἀπὸ τοὺς γνησίους ὁπαδοὺς τοῦ Κοραῆ ὡς ἀδικαιολογητῶς ἀπὸ τὴν κοινὴν σχηματισθεῖς συνῆθειαν. Τρίτον· καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος τὸ ἀπαιτεῖ καὶ ἡ χρῆσις τῶν μελλόντων ἄλλων γλωσσῶν καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς («βούλομαι λέγειν» «μέλλει ἔργεσθαι, κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς») καὶ παραδείγματα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀναντιρρόητως ἐκεῖθεν ἐξέπασεν ὁ μέλλων οὗτος· ἐπομένως τελειώνει εἰς ἀπαρέμφατον. Ἡ μεγίστη λοιπὸν διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐπρόσθεσαν οἱ Κοραῖσται εἰς τὸ τέλος τῶν ἀπαρεμμάτων τὸ ν. Δὲν σὲ ἀρέσκει, Κύριε Κοδρικᾶ! ἀπόβαλέ το. Οἱ Κοραῖσται ἰδοὺ σὰς ἔδωκαν τοὺς λόγους τῶν διὰ τί τὸ ἐμεταχειρίσθησαν,

καί μέχρι τοῦ νῦν ἄλλοι μὲν καθόλου, ἄλλοι δ' ἐνίοτε τὸ μεταχειρίζον-
ται· πρῶτον, διὰ τὴν εὐφωνίαν (ὅταν ὁμῶς γίνεται ἁρμόδιος ἡ χρῆσις)·
δεύτερον, διότι τὸ ἐπρόφεραν ἀκόμη προχθές οἱ προπάτορές μας, ἃς ἦσαν
καὶ Κυπριῶται. ἀρκεῖ μόνον ὅτι ἦσαν καὶ ἔμειναν "Ἑλληνες, καὶ αὐτοί,
καὶ εἶχαν μέλλοντα ὅπως οὖν ἐντελέστερον, ὅχι δὲ τὸν ἐκλειγμένον καὶ
ἀτελεῖ «θέλω γράψῃ» τοῦ ὁποῖου τὸ τελικόν ἀπαρέμφατον γράψει
συμπίπτει χωρὶς τοῦ ν μὲ τὸ τρίτον πρόσωπον τοῦ ἐνικού ὀριστικοῦ μέλ-
λοντος». Καὶ ἡ περὶ τοῦ ὁποῦ ἀλλόκοτος τοῦ Κοδρικᾶ δόξα δὲν ἔλαθε
τῶν ἐλεγκτῶν αὐτοῦ τὴν ἐξουδένειαν. «'Ας μεταχειρίζεται ὁ Κ. Κο-
δρικᾶς τὸ ὁποῦ, τὸ ὁποῖον θέλει· νὰ μᾶς τὸ βαπτίσῃ ἑλληνικὸν δι'
αὐτὸν μόνον τὸν ἀπλούστατον λόγον, διότι, λέγει, ἀνεβίβασε τὸν
τόνον, τὸν ὁποῖον ἡ κοινὴ συνήθεια κατεβίβασε, χωρὶς
νὰ μᾶς ἀναφέρῃ τὰ χωρία τοῦ 'Ομήρου, τοῦ 'Ησιόδου, τοῦ Πλουτάρχου
καὶ τοῦ Στράβωνος, τὰ ὁποῖα παριστάνουσι τὸ παντοδύναμον τοῦτο καὶ
χαμιζιλέοντειον ὁποῦ, ἐκλαμβανόμενον ἀντὶ τοῦ ὅστις, ἦ τις, ὅ, τι,
οἷτινες, αἷτινες, ἄτινα, ἀντὶ τοῦ συνδέσμου ὅτι, καὶ ἀντὶ τῶν
ἐπιρρήματων ὅπου, ἄφ' οὗ, ὅτε, ὅταν, ὥστε κλ. πλουτίζων ἡμᾶς
μὲ μόνῃ τὴν νόστιμον καὶ ἀξιόπιστον εἴδησιν ὅτι ὁ πρῶτος ἐξοστρακι-
σμός του κατὰ γὰρ ἀπὸ 'Ιωσήπου καὶ ἀπὸ τοῦ Λιβόρνου καὶ 'Αμστελο-
δάμου. Ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγει ὁ Κ. Κοδρικᾶς, ἂν τὸ τοπικὸν ὅπου, τὸ τόσον
συνεθισμένον εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν «ἔρχομαι ὅπου ἀγαπᾶς»
ἦναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ὁποῦ, κατὰ ποῖον θύμα ἡ ἀχάριστος συνήθεια εἰς
μὲν τὸ τοπικὸν ὁποῦ ἐφύλαξε τὸν καταβιβασμὸν τοῦ τόνου, εἰς δὲ τὰ
ἀνωτέρω σημαινόμενα ἔφερε τὸν καταβιβασμὸν;» 'Η ἀναιρέσις αὕτη τῶν
'Ερμολογίων ἦτο προανάκρουσμα ἐτέρας ἰσχυροτέρας ἀνασκευῆς.

Τὸ κύριον πρόσωπον, περὶ οὗ συνήφθη ὁ ἀγὼν, ὁ Κοραῆς, δὲν
ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ σιγὴν ἐν μέσῳ τῆς πολυθορύβου πάλης, ἀλλὰ προ-
σῆλθε γενναῖος καὶ κρατερός ἐπίκουρος τοῦ «Λογίου 'Ερμού», δι' ἐπι-
στολιμαίας διατριβῆς, χρονολογουμένης ἀπὸ τῆς 5 Σεπτεμβρίου 1817,
ἀντὶ δὲ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς φερούσης τὸ ψευδώνυμον «Νικόλαος Γε-
ωργίου, Κύπριος». Εἴτε ἐκ σεμνοπρεποῦς ἀτολμίας εἴτε ἐνεκα ἄλλων
ἰδιαιτέρων λόγων, ὁ Κοραῆς ἐξέδωκε ψευδώνυμῳ ἢ ἀνώνυμῳ πάσας
τάς ἐριστικὰς ἢ ἐπικριτικὰς αὐτοῦ πραγματείας, εἰ καὶ ἐγίνωσκεν ἐκ
τοῦ προτέρου ὅτι καὶ τὸ ψευδώνυμον καὶ τὸ ἀνώνυμον δὲν ἦσαν ἱκανὰ
πρὸς ἀπόκρυψιν τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματος τοῦ συγγραφέως. Ὁ Κοραῆς ἐρωτᾷ
ἐν πρώτοις τὸν Κοδρικᾶν «τί νοεῖ, τί λέγει, ἢ τί γράφει ὅταν προτάσῃ

νά γράφωμεν «δι' ὅλον ἐν γένει τὸ γένος» ἢ «διὰ τὸ κοινόν τῆς ὁλοκληρίας τοῦ γένους». ἂν νοῇ ὅτι τὰ γραφόμενα πρέπει νὰ καταλαμβάνονται ἀπ' ὅλα χωρὶς ἐξαίρεσιν τὰ μέλη τοῦ γένους, κἀνείς δὲν ἔχει χρεῖαν ν' ἀκούσῃ τοιαύτην συμβουλὴν ἀπ' αὐτόν. Ὅτι δὲν εἶναι τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ Κοδρικᾶς, φαίνεται ἀπ' ἄλλην συμβουλὴν ἐναντίαν τῆς πρώτης· ἄφου ἐπαράγγειλε νὰ μεταχειρίζωμεθα φράσεις καὶ λέξεις, «τάς ὁποίας ἐπίσης μεταχειρίζεται καὶ ὁ Χίτος καὶ ὁ Σμυρναῖος καὶ ὁ Κρητικός καὶ ὁ Κύπριος» καταβαίνει αἰσινιδίως ἀπὸ τὴν ὁλοκληρίαν τοῦ γένους εἰς μέρος αὐτοῦ μικρόν καὶ ἐκθειάζει «τὸ συνηθισμένον ὕφος τοῦ ἐπικρατεστέρου μέρους τῆς ἐθνικῆς ἱεραρχίας τοῦ γένους, τὰς καθιερωμένας φράσεις ἀπὸ τὴν τῶν εὐγενῶν χρήσιν καὶ συνήθειαν». Ἐδῶ πλέον ὁ ἀναγνώστης ἀπορεῖ τί νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν σύμβουλόν του. Μέντωρ ἀτακτηρῆ, φρένας ἡλεῆ, ποῖον ἔειπες; Τόσον ἐξησθένησιν τοῦ φρονίμου Νέστορος αἱ φρένες ὥστε δὲν ἀναλογίζεται οὔτε τί συλλογίζεται, οὔτε τί γράφει! Οἱ φίλοι τοῦ χυδαῖσμοῦ μᾶς δείχνουσι μίαν κἂν ὅδον ὠρισμένην, φανεράν καὶ εὐκόλον εἰς ὅλους· αὐτὸς δὲ ἀντὶ μιᾶς μᾶς δείχνει μυρίας, ἢ μᾶλλον μὴ ἔχων νὰ δείξῃ τίποτε, μεταπηδᾷ ἀπὸ λεξειδίου εἰς λεξειδίον, ἀπὸ φρασείδιον εἰς φρασείδιον, καὶ στρέφει ἄνω καὶ κάτω τοὺς λόγους, ὡς ἀναγκάζονται νὰ τοὺς στρέψωσιν ὅσων ὁ κάλαμος δὲν χειραγωγεῖται ἀπὸ τὸν ἥσυχον λόγον, ἀλλὰ κυματίζεται ἀτάκτως ἀπὸ τὰ πάθη». Ὁ Κοδρικᾶς, προβάλλων παρὰδειγμα «τὸ ἐπικρατεστέρον μέρος τοῦ γένους» νοεῖ βεβαίως τοὺς ἐν Βυζαντίῳ· «ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Κοδρικᾶς ὁμολογεῖ καὶ κατακρίνει τὸν ποικιλόμορφον τρόπον τοῦ γράφειν τῶν ἐπικρατεστέρων τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὸ ὅποιον ἔβχλε προσιμίον καταρχὰς τῆς μεταφράσεως τοῦ περὶ πλήθους κόσμων τοῦ Φουτενέλλου (σελ. 21)· αὐτὸς εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιγραφὴν ἐκαταπάτησε τοὺς ὁποίους μᾶς δίδει νόμους περὶ γλώσσης, ἀντὶ τοῦ πλήθους γράφω» πλήθους, ἡγουν ἀντὶ λέξεως συνειθισμένης καὶ εἰς τὴν παλαιάν καὶ εἰς τὴν νέαν γλώσσαν, λέξιν παλαιάν, καὶ ταύτην εἰς τοὺς ποιητὰς συνηθεστέραν παρὰ εἰς τοὺς πεζογράφους». Ὁ Κοραῆς ἀποκρούει λογικῶς καὶ μετριοπαθῶς τὴν προσαρθεῖσαν αὐτῷ μομφήν, ὅτι ἄξιόν ἐαυτόν νὰ κατασταθῇ νομοθέτης τῆς γλώσσης. «Ὅταν ὁ λόγος ᾔνοι περὶ γλώσσης, ἥτις ἀρχίζει νὰ μορφώνεται, οὐδ' ἔχει ἀκόμη σταθεράν γραμματικὴν, ἐπειδὴ οὐδὲ συγγραφεῖς ἔχει ἀκόμη, ἀπὸ τῶν ὁποίων μόνον τὴν σύμπνευσιν γίνεται ἡ γραμματικὴ, κἀνείς, ἂν δὲν ἔχασε τὰς φρένας, οὐτ' αὐτὸς νὰ προβαλθῇ εὐτ' ἄλλον νὰ προβάλλῃ γλώσσης νομοθέτην, ἔχει

δικαίωμα. Τοιαύτη τοῦ ἐθνικοῦ προφορικοῦ λόγου κατάστασις παρομοιάζει κατάστασιν πολιτικῆς ἀναρχίας ἢ ἐμφυλίου πολέμου· μὲ ταύτην ὁμοίως τὴν διαφορὰν ὅτι αἱ πολιτικαὶ παρὰ καὶ, γεννώμεναι ἀπὸ τῶν πολιτῶν τὰ πάθη, ἀρχίζουσιν ἀπὸ λεπτῆς διχονοίας καὶ καταντῶσιν εἰς ὕβρεις, βίας, ἀδικίας καὶ τελευταῖον εἰς σφαγὰς· εἰς δὲ τὸν περὶ γλώσσης πόλεμον, οἱ πολεμισταὶ, ὄντες μέρος τι πολλὰ μικρὸν τοῦ ἔθνους, ἔχοντες (ἢ καὶ νομιζόμενοι ὅτι ἔχουν) καὶ παιδείαν καὶ ἀνατροφήν χρηστοτέραν, κινεῖνται εἰς τὸν πόλεμον μὲ μόναν τῆς λογικῆς τὰ ὄπλα διὰ μόνην τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας, καὶ σκοπὸν ἔχοντες μόνον τὴν ἀπόκτησιν αὐτῆς. Ἐάν τις ἀπὸ τοὺς πολεμοῦντας, λησμονήσας τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται τάξιν καὶ παιδείαν, λάβῃ ἀφορμὴν πολέμου τὰ πάθη του, καὶ σκοπῇ ὅχι νὰ κτυπήσῃ τὸ ψεῦδος ἀλλὰ νὰ πληγώσῃ τὸν (ὡς αὐτὸς νομίζει) ψευδόμενον, τοιοῦτον πολεμιστὴν, οἱ καλῶς ἀναθροχμμένοι ἄνδρες τὸν καταφρονεῖσιν ὡς ἄνθρωπον τῆς ἱερᾶς ἀληθείας λιποτάκτην, ὡς στρατιώτην συγχάζοντα τὰ καπηλεῖα πλέον ἢ τὸ στρατόπεδον. Πολλοὶ ὁρόμοι φέρουν εἰς τὸ ψεῦδος· μία εἶναι τῆς ἀληθείας ἡ ὁδός, ἀλλὰ δυσεύρετος. Ἐάν ὁ κατηγορούμενος ἀπὸ τὸν Κοδρικᾶν ἐφαντάζετο ὅτι τὴν εὗρηκε καὶ ἐβίαζε τοὺς ἄλλους εἰς αὐτήν· ἐάν ἐφθανεν εἰς τόσην ἀναισχυντίαν ἢ μάλλον ἀναισθησίαν, ὥστε νὰ περιορίσῃ μόνον εἰς ἑαυτὸν τὴν προσήκουσαν εἰς ὅλον τὸ γένος μόρφωσιν τῆς γλώσσης, δίκαιον ἦθελ' εἶσθαι νὰ ἐλεγχοθῇ ὡς πλανώμενος ἀλλ' ὅχι· καὶ νὰ ὑβρισθῇ· διότι ὁ κίνδυνος νὰ πλανήσῃ εἰς αὐτὸς ἔθνος ὁλόκληρον ἦτο τόσον μικρότερος, ὅσον τὸ μὲν ἔθνος ἐπλούτει ἀπὸ συγγραφέας ἄλλους ἀξιους μιμήσεως κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κατηγοροῦ, ὁ δὲ κατηγορούμενος ἦτο, κατὰ τὴν αὐτὴν κρίσιν, τοῦ χοροῦ ἐκείνου, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ ὁ πλέον ἀχρεῖος Θεορίτης εἶχε δίκαιον νὰ φωνάξῃ «τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, ὁ μὲν ἔτλης ἀντίος ἔλθειν;» Ὁ κατηγορούμενος ὁμοίως ὅχι μίαν φορὰν ἀλλὰ πολλάκις ἤλεγξε τοὺς νομοθετοῦντας αὐτογνωμόνως τὰ περὶ γλώσσης, κατέκρινε καὶ τὸν ἄκρον αὐτῆς ἐξελληνισμὸν ὡς ὀλιγαρχικόν, καὶ τὸν ὀλοτελῆ χυδαῖσμὸν ὡς ὀχλοκρατικόν, καὶ ἔκρινεν ὅτι ἡ μέση τούτων ὁδὸς ἦτο ἡ μόνη εὐθεῖα, ἡ μόνη ἱσνομικὴ ὁδός, ἱκανὴ νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλα τοῦ ἔθνους τὰ μέλη· καὶ μηδὲ τὴν ἀπλουστάτην ταύτην ὁδὸν τολμήσας οἴκοθεν νὰ φανερῶσῃ, ἔφερε μάρτυρα ἀρχαῖον κριτικὸν ἔνδοξον, τὸν Ἀλικαρνασσέα Διονύσιον. Διὰ τί; διότι σκοπὸν εἶχε ὅχι νὰ κατασταθῇ νομοθέτης γλώσσης (πρᾶγμα ἀδύνατον εἰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, καὶ εἶχε συμμυζευμένην εἰς τὴν κεφαλὴν του ἑκατὸν Νεστορίων φρόνησιν)

ἀλλὰ νὰ δώσῃ νύξιν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς νὰ φροντίσωσι τὴν κατὰ μικρὸν τελειοποιήσιν τῆς γλώσσης· νὰ ῥίψῃ μικρὸν σπórον ὅχι εἰς τὰς πετρωθείσας ἀπὸ παλαιᾶς προλήψεως τῶν σχολαστικῶν κεφαλὰς, ἀλλ' εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν νέων φιλομούσων ψυχὰς, οἱ ὅποιοι μόνοι εἶναι δυνατοὶ νὰ τὸν αὐξήσωσιν εἰς δένδρον μέγα. Καὶ ὅτι ὁ μικρὸς οὗτος σπóρος τελεσφορεῖ, τὸ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» εἰς τὸν ὅποιον ὅσας καταχωρίζετε τῶν ὁμογενῶν συνεισφορὰς, ἂν ὅχι ὅλα· ἐπίσης τῆς αὐτῆς ἀξίας, ἀποδείχνουν ὅμως ὅτι οἱ συνεισφέροντες, συμφωνοῦσιν εἰς ἓν τοῦτο, νὰ γράψωσι μὲ νοῦν, ἀκολουθοῦντες οὐχὶ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ λαμβάνοντας ἄλλος ἀπ' ἄλλον καὶ μιμούμενοι ἕαν εὕρωσιν ἄξιόν τι μιμήσεως, ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας του κρίσεως, τὸν αὐτὸν ἔχοντες ὅλοι σκοπὸν καὶ τὸν αὐτὸν ἀγωνιζόμενοι ἀγῶνα νὰ πατήσωσι τὴν μέσσην ὁδόν. Διότι καὶ αὐτῆς τῆς μέσης ὁδοῦ δὲν εἶναι τόσον εὐκόλος ἡ ἐπιτυχία, ὅσον εὐκόλος φαίνεται ἡ συμβουλή. Αὐτὸς ὁ συμβουλευσας τὴν μέσσην ὁδόν, ἐκρατήθη πάντοτε εἰς αὐτήν· αὐτὸς ὁ στηλιτεύσας τὸν μακρονισμόν, εὐτύχησε διόλου νὰ τὸν ἀποφύγῃ· Τόσον ἔχουσι καταρχὰς τῆς μορφώσεως αὐτῶν αἱ γλώσσαι τὴν δυσκολίαν, ὥστ' ὁ λόγος πρέπει νὰ ᾔηται περὶ τοῦ τίς ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων μιξοβαρβαρίζει, ὅχι περὶ τοῦ τίς ὀλίγελα καθαρεῖται ἀπὸ τοιαύτην ἄλογον σύγχυσιν τῶν παλαιῶν μὲ τὰ νέα, τὴν ὁποίαν μόνοι· οἱ ὀλίγοι ἀκόμη μένοντες σχολαστικοὶ ἐπαινοῦσι καὶ θαυμάζουσιν. Ὅστις ἀγαπᾷ νὰ καταλάβῃ τὸ ἀλλόλοστον ταύτης τῆς μίξεως, ἅς ἀναγνώσῃ τὴν ἄμουστον (ὑπὸ Κοδρικᾶ) μετάρρασιν τοῦ μουσικωτάτου συγγράμματος τοῦ Φοντενέλλου, καὶ ἐξαιρέτως τὸ ὅποιον ἔβαλ' εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς μεταφράσεως προοίμιον, γυμνὸν ἀπὸ γραμματικῆν σύνδεσιν καὶ γυμνότερον ἀκόμη ἀπὸ λογικὴν ἀκολουθίαν καὶ σύναψιν. «Ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, τὸ εὐγενέστατον ἐκεῖνο κλίμα, τὸ τεχνικώτατον οἶκημα καὶ πολυμαθέστατον ἔδαφος, ἀρ' οὗ ἄρχησε νὰ μεταπίπτῃ ἀπὸ τὴν προτέραν τῆς δόξαν καὶ «λαμπρότητα, προαισθημένη ἀπὸ τὸ πεπρωμένον τῶν ἐθνῶν ἢ μᾶλλον ἀπὸ τὴν συναρμονίαν τῶν περιστάσεων, τὸν τελευταῖόν της ὀλεθρον, ἄρχησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ χάνῃ μαζὺ μὲ τὴν ἔνδοξόν της ἐλευθερίαν καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰ ἥθη καὶ τὰ γράμματα καὶ σὺν πᾶσι «τούτοις τὴν παλαιάν ἐκείνης τῆς γλώσσης εὐγένειαν». Τοιοῦτον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ σπουδαζόντος νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν γλώσσαν εἰς τὴν παλαιάν της εὐγένειαν»!

Ὁ Κοδρικᾶς κατέκρινε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν Κοραῆν ὡς

«αὐτόνομον καὶ τυραννικὸν τῆς γλώσσης διορθωτὴν» ἐπαγόμενος παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Κοραῆς «μεταχειρίσθη γλωσσηματικὰς λέξεις καὶ φράσεις ἀντὶ τῶν πανδήμως συνηθισμένων καὶ εἰς ὅλην τὴν ὀλοκληρίαν τοῦ γένους γνωστῶν ἐκφράσεων». Ἀλλὰ κατὰ τὸν λατινικὸν λόγον *mutato nomine de te fabula narratur*. Οὐχὶ ὁ Κοραῆς ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κοδρικᾶς περιέπεσεν εἰς τὴν κατάχρησιν ταύτην, γράψας «προσ-τετηκῶς» ἀντὶ τοῦ «προσκολλημένος», «ἐπιτρέπεται» ἀντὶ τοῦ «συγ-χωρεῖται», «καίτοι» ἀντὶ τοῦ «ἂν καὶ», «ἀνέχεται» ἀντὶ τοῦ «ὑποφέ-ρει» κτλ. «Ἐρωτᾷται ὁ σοφὸς Κοδρικᾶς ἂν ἔχη σκοπὸν ν' ἀφήσῃ ὀρ-φανὴν καὶ μὲ τῆς γλώσσης τὴν λοιπὴν ὕλην ἀκοινώνητον τὴν μετοχὴν «προστετηκῶς» ἢ μέλλῃ, ἂν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ, νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὸ ῥῆμα καὶ τὰς διαφόρους ἐγκλίσεις καὶ χρόνους τοῦ ῥήματος; Ἐὰν τὸ πρῶτον, δὲν ἐνόησεν ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ νοήσῃ ὅτι τὸ κάλλος τῶν γλωσσῶν γεννᾶται μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀναλογικὴν παραγωγὴν καὶ γονι-μότητα τῶν λέξεων· καὶ γλώσσα γλώσσης σαφωτέρα δὲν κρίνεται παρὰ καθόσον εἶναι ἀναλογικωτέρα. Ἐὰν τὸ δεύτερον, τίνα χρεῖαν ἔχομεν ἀπὸ τόσα ἄγνωστα λεξεῖδια («προστήκομαι, ἐπροστήκόμην ἢ προσετή-κόμην, ἐπροστήχθην ἢ προσετήχθην» κτλ.) συνειθισμένην ἔχοντες τὴν ἀκοήν εἰς τοὺς γνωστοὺς σχηματισμοὺς τοῦ «προσκολλῶμαι» ῥήματος;» Ἐνθαδὲ ἀνατρέπει ὁ Κοραῆς καὶ ἕτερον τοῦ Κοδρικᾶ παρίχαλον ἰσχυ-ρισμὸν, ὅτι δῆθεν τὸ «ἀρχαλὰ» εἶναι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον «εὖτε», ἐν ᾧ προφανῶς ἐδημιουργήθη κατὰ τὸ Ἰταλικὸν *sebbene*. Ὁ μὲν Κοδρικᾶς εὐκλεεῖς ὀνομάζει τοὺς χρόνους ὅποτε ἤχησαν οἱ Νεόφυτοι, οἱ Ἀνα-νίαι, οἱ Δανιήλ, ἐν οἷς ἀκρίτως συγκαταλέγει καὶ τοὺς Λάμπρους. Ὁ δὲ Κοραῆς διδάσκει ὅτι ἐκ τῶν ἀναφερομένων περικληῶν γραμματικῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος οἱ πλεῖστοι εἰ μὴ ἅπαντες ἦσαν πάσης γραμματικῆς μεθόδου ἄμοιροι. «Τοῦ Ἀνανίου τὸ περὶ μορίων σύγγραμμα, δὲν εἶναι πρῶτον ἐπινόημα τοῦ Ἀνανίου· διακόσια σχεδὸν ἔτη πρὶ ἐκείνου ἐξέδωκε σύγγραμμα περὶ μορίων Γραικὸς τὸ γένος καὶ τὴν πατρίδα Κερκυραῖος, Ματθαῖος ὁ Δεβαρῆς, μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Λασκάρειος, ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις ἐσύναξε τὸν πολὺπονον καὶ πολὺ χρήσιμον πῖνακα τῶν εἰς τὸν Ὅμηρον παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου. Πρῶ-τος ὁ μακαρίτης Λάμπρος ἐσπούδασε νὰ ἐμβάσῃ εἰς τὸ σχολεῖόν του τὴν μεθοδικὴν τῆς Γραμματικῆς παράδοσιν». Δριμύτερον ἐπικρίνει τὰ περὶ τοῦ ὁποῦ. «Σχολαστικὸς μᾶς νομίζει, παντάπασιν ἀπείρους τῆς ἱστορίας τῶν διαφορῶν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐποχῶν, ὅταν τολμᾷ νὰ

μᾶς λέγῃ ὅτι τὸ ὁποῦ εἶναι «ἐλληνικώτατον καὶ ἀρχαϊκώτατον, εὐ-
ρισκόμενον καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ εἰς τὸν Ἡσίοδον καὶ ἐφεξῆς εἰς
τὸν Πλούταρχον καὶ εἰς τὸν Στράβωνα, μὲ μόνην τὴν διαφοράν τοῦ
ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόπου». Ὁ νεώτατος τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν μάθησιν
σπουδαστῆς τῶν σημερινῶν μας γυμνασίων δύναται νὰ ἀποκριθῇ πρὸς
τὸν γηραιὸν Νέστορα. «Ὁ λόγος, φρονιμώτατε Νέστορ, δὲν εἶναι περὶ
τῆς θέσεως τοῦ τόπου, οὐδ' ἂν ἡ λέξις εὐρίσκεται ἢ ὄχι εἰς τοὺς πα-
λαιούς· ἐπροςμένεμεν νὰ διδασκώμεν ἀπὸ τὴν σοφίαν σου, εἰς τίνα ση-
μασίαν τὴν ἐμεταχειρίζοντο ἐκεῖνοι, εἰς τίνα σήμερον ἡμεῖς. Εἰς ἐκεί-
νους ἐστήμαινε τόπον· εἰς ἡμᾶς καὶ τόπον καὶ χρόνον, καὶ ἀναφορικὴν
ἀντωνυμίαν καὶ τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας ὅλα τὰ γένη, ὅλους τοὺς
ἀριθμούς, ὅλας τὰς πτώσεις. Εἰς τῶν τόσων τούτων σημασιῶν τὸν ἀριθ-
μὸν ἂν προσθέσης ἀκόμη ὅτι ἐκπράττει καὶ τὰς διαφόρους σημασίας τοῦ
ὥστε, οὐδὲ σὺ θέλεις ἀρνηθῇν ὅτι τοιοῦτον πολὺμόρφον τέρας ὅσοι
πάσχουν νὰ μεταμορφώσωσιν εἰς ἀγγλικά τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἐπαθάν
τὴν μεταμόρφωσιν τῶν ἐταίρων τοῦ Ὀδυσσεύς. Περὶ τούτου εἶναι ὁ
λόγος καὶ τῆς πολυμόρφου ταύτης χρήσεως παρὰδείγματα ἀρχαῖα ἐχρε-
ώστεις νὰ μᾶς δεῖξης, ὅχι νὰ μᾶς λέγῃς ὅσα ἐξεύρομεν καλῆτερά σου....»
Καὶ ταῦτα μὲν ἤθελαν ἀποκριθῇν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι τῶν σημερινῶν
σχολείων μας μαθηταί· οἱ δὲ τούτων ἐμπειρότεροι προσθέτουσι καὶ ταῦτα.
Ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὁποῦ ἔχει ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε σημασίας·
ἐπειδὴ εἶναι πιθικώτατον ὅτι ἐπροσκολήθη εἰς τὴν γλῶσσαν μας ἀπὸ
τῶν Ἰταλῶν τὴν ἐπιμιξίαν, ἐνὸς ἢ γλῶσσα εἶναι ἀκόμη ἀμόρφωτος,
ὅστις ἀπὸ τοὺς λογίους τοῦ γένους τὸ παρκατεῖται, δὲν γίνεται γλώσσης
νομοθετῆς αὐτόνομος, ἀλλὰ μεταχειρίζεται τὸ κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς
σπουδαστάς τῆς γλώσσης ἰσονομικὸν δίκαιον. διὰ τὸ ὅποιον δὲν χρεω-
στεῖ νὰ δώσῃ λογαριασμὸν εἰς κανέναν». Ὁ Κοδρικῆς ἐφεξῆς καὶ πολλὰς
ἄλλας τοῦ Κοραῖ λέξεις καὶ φράσεις, λ. γ. τὴν «μυθιστορίαν» «φρα-
σεολογίαν» «ἀσωτίαν λέξεων» «λογοδιάρροϊαν» «παρὰγέμισμα» «μετα-
κένωμα» κλ. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ὁ Κοραῖς. «Τὸ «μυθιστορία» πι-
θανὸν ὅτι μέλλει νὰ μείνῃ εἰς τὴν γλῶσσαν· ἀλλ' ὅμως, καὶ ἂν δὲν
μείνῃ, οὔτε τῶν νῦν ζώντων, πλὴν τοῦ Κοδρικῆ, οὔτε τῶν μεταγενε-
στέρων κανεὶς θέλει τολμήσειν νὰ ἐλέγξῃ τὸν προκρίναντα λέξιν ἑλ-
ληνικὴν ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ῥομάντζο. Τίς εἶναι κατηγορίας ἀξιώ-
τερος, ὅστις σπουδάζει νὰ γεμίσῃ τὸ κενὸν τῆς γλώσσης, ἢ ὅστις ἀκρί-
τως καὶ χωρὶς ἀνάγκης τὴν παρὰγεμίζει μὲ λέξεις ἀσυνήθεις; Τὸ

«φρασεολογία» καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα εἶναι συνειθισμένη λέξις καὶ εἰς τὰ νέα λεξικά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκπαχωρίσθη. Ἐὰν ἡ ἀσωτία σημαίνῃ ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μέτρου δαπάνην χρημάτων εἰς μὴ πρέποντα πράγματα· ἐὰν ἡ δαπάνη μετατέρεται καὶ εἰς ἄλλα διάφορα πράγματα πολλά, καὶ μερικῶς εἰς τὰ λόγια, ὡς εἶναι ἡ συνήθης φράσις τῶν παικῶν «ἀναλίσκειν λόγους» καὶ ἡ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης «ἐξοδεύω τὰ λόγια μου», τί μᾶς ἐμποδίζει νὰ πλάσωμεν μεταφορὰν (καὶ μεταφορὰν κομψοτάτην), λέγοντες, ὅτι πᾶσχει λόγων ἀσωτίαν, ὅστις λαλῇ ἔξω τοῦ καιροῦ, ἔξω τοῦ μέτρου, ἔξω τοῦ πρᾶγματος, περὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ λόγος, χωρὶς νὰ συλλογίζεται τί λέγει; Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν κατάρτον λογοδιάρροϊαν, ἥτις ἐτάρχεε τόσον τὴν ὀξυτάτην ὁσφρησιν τοῦ Κ. Κοδρικᾶ· ἐπειδὴ μὲν τὴν ἀληθειαν ἡ ὁσμὴ τῆς εἶναι ἄλλου τινὸς, καὶ ὄχι ἑαυτοῦ ὁσμῇ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα τὴν ἐμεταχειρίσθησαν οἱ πρόγονοί μας· θέλοντες νὰ περιπαλίσωσι τοὺς ἀκρίτως λαλοῦντας ἢ γραφόντας ἐπαρρομοίαν εὐφυστάτα μὲ τῆς κοιλίας τὴν ἀσθένειαν, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ἡ διάρροια, τὴν ἀδυναμίαν τῆς κεφαλῆς, μητέρα τῆς φλυαρίας. Οἱ Γάλλοι δὲν ἐδίστασαν νὰ μιμηθῶσι τὴν ἑλληνικὴν μεταφορὰν, διότι ἀπὸ τῆς κοιλίας τὴν διάρροϊαν, flux de ventre, ἔπλασαν καὶ αὐτοὶ λογοδιάρροϊαν, flux de paroles. Οἱ Ἰσπανοὶ ὁμοίως λέγουσι, fluxo de vientre καὶ fluxo de palabras. Εἰς τοὺς ξένους συγχωρεῖται νὰ μεταφέρωσιν ὡς οἱ Ἕλληνες, καὶ τούτων οἱ ἀπόγονοι δὲν ἔχουσι τὴν αἰδῆαν νὰ μεταχειρισθῶσι μεταφορὰς εὐρισκομένας εἰς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς; Τὸ δὲ παραγέμισμα εἶναι λέξις τῆς γλώσσης μας ἢ δὲν εἶναι; Τὸ «παρὰ γέμιστον καλαμάριον» παραδείγματος χάριν, σημαίνει τὸ «τευθὲς σακτὴ» τῶν προγόνων μας ἢ ὄχι; Ἦ εἶναι ἄγνωστον εἰς τὸν Κοδρικᾶν, ὅτι εἰς τοὺς Γάλλους οὗτ' ἡ κυρία σημασία, un poulet farci «ὀρνίθιον παραγεμιστόν», ἔχει τι εὐτελές, καὶ ἡ μεταφορικὴ un pédant farci de Grec «σχολαστικὸς παραγεμισμένος μὲ λέξεις ἑλληνικάς» ἔγινε πολῦτιμος, ἐπειδὴ ἐσυνήργησεν (ὡς ἐλπίζεται νὰ συνεργήσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ παραγέμισμα) νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ γένος ἀπὸ τῶν σχολαστικῶν τὴν κακοήθη λογδιάρροϊαν. Ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ μετακενώματος. Τὸ «μετακενώ» εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ἦτο συνώνυμον τοῦ παλαιότερου «μετεράω ἢ μετὰ γίζω» ἢ δὲν ἦτο; Ἦ κυρία χρῆσις αὐτοῦ εἶχε τι εὐτελές; ἢ μεταφορικὴ τὸ ἐξευτέλιζε τάχα τόσον, ὥστε νὰ τὸ καταστήσῃ καὶ ἄστεμον».

Ἐπὶ πᾶσι σφοδρὰν ἐνεποίησε τῷ Κοραῖ ὀργήν ὁ παρὰ τοῦ Κοδρικᾶ ἐξευτελισμὸς τῶν συγχρόνων λογίων ἐν παρθέσει πρὸς τοὺς τῆς δεκτικαῖς καὶ ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. «Δὲν ἱξεύρω (γράφει ὁ Κοδρικᾶς) ἀν τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ σοφοὶ ἀναφύονται αὐθημερὸν ὡς μανιτάρια· ἱξεύρω ὅμως ὅτι ὁ παρελθὼν αἰὼν, εὐτυχῆς συνέχεια τοῦ προπαραελθόντος, καθ' ὃν κρείττονι εὐδοκίᾳ συνέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναγέννησις τῶν γραμματικῶν, παρήγαγε πρὸς κοινὸν κλέος τοῦ γένους μας Εὐγενεῖους, Θεοτόκας καὶ Μπαλάνους διὰ τὴν φιλοσοφίαν, Μηλιάτας καὶ Σκούρους διὰ τὴν ῥητορικὴν κλ. . . ἐν ᾧ ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐπλούτησεν εἰσέτι τὸ γένος μας μὲ κἀνέναν ἐπιστημονικὸν ἢ φιλολογικὸν πρωτότυπον σύγγραμμά». Ἐν πρώτοις ὁ Κοραῖς εὐτραπέλως ἐλέγχει τὴν διὰ τοῦ εἰ γράφην τοῦ Εὐγενείου. «Εὐγενεῖους ἤγουν τοὺς ἔχοντας καλὰ γένεια· ἀλλ' ὁ μακκρίτης Εὐγένιος δὲν ἐκαυχῆθη ποτὲ εἰς τὰ γένειά του· ἐξεναντίας ἤλεγξε τὴν ἀμαθίαν τοῦ περιβοήτου Νεοφύτου, διότι τὸν ἔγραφεν «Εὐγένειον» καὶ ὄχι «Εὐγένιον». Ἄς ἐξετάσῃ ὁ ἀγνωστὴς τὰς «Κριτικὰς Ἐπιστάσεις» τοῦ Εὐγενείου περὶ τῶν εἰς τὸν Θεόδωρον σχολίων τοῦ Νεοφύτου, ὅπου θέλει μάθειν πῶς ἔκρινεν ὁ Εὐγένιος τοῦ εὐκλεσεστάτου, κατὰ Κοδρικᾶν, Νεοφύτου καὶ τὴν γραμματικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἠθικὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Ἐτόλμησεν ὁ Νεόφυτος νὰ συκοφαντήσῃ τὸν Εὐγένιον, ὡς κακὸδοξον περὶ τὴν θρησκείαν, διότι ἐσοῦσθε νὰ κάμῃ γνωστὴν εἰς τὸ γένος τοῦ ὀρθότεραν Λογικὴν παρὰ τὰς παραδιδόμενας εἰς τὰ σχολεῖα. Ἀφοῦ ἔπλυνε καλὰ τὸν σχολαστικόν, συμπεραίνει κλαίῳ καὶ θρηνῶν τὸν θαυμαζόμενον ἀπὸ τὸν Κοδρικᾶν εὐκλεεστάτον αἰῶνα ὁ ἔχσας κατ' ἐκείνον Εὐγένιος. «Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν θαυμαστόν. Ἐκ τούτων ἡ νῦν εὐδοκιμεῖ σοφία· αὕτη νῦν ἡ Μοῦσα ἀνθεῖ. Ἐντεῦθεν οἱ πολλοὶ τὸ ἀριστεῖον ἔχουν πρὸ τῶν ἄλλων ἐν λόγοις ἐλπίζουσιν εἰ μόνον ἑτεροδιδασκαλίας καὶ κακοδοξίας τοὺς ἄλλους γράφοντες, θαυμαστοὶ τινες τὴν σοφίαν αὐτοί, ὡς ἄρα καὶ τῷ λόγῳ ζηλωταὶ αὐτοὶ εἶναι δόξουσιν». Ἐπειτα ὁ Κοραῖς προστίθισιν. «Ὁχι βέβαια· δὲν γεννῶνται σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ σοφοί, ὡς τὰ μανιτάρια· ἀλλὰ γίνονται τοιοῦτοι μὲ τὸν χρειάζομενον καιρὸν καὶ κόπον. Μὲ ταύτην ὅμως τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὴν ἄλλοτε γένεσιν αὐτῶν, ὅτι τότε καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ κόποι τῆς διατριβῆς τῶν νέων εἰς τὰ γυμνάσια ἦσαν ἐργασία δούλων μαστιζομένων ἀπὸ δούλους ἄλλους ἐργαζομένους, ἀληθινὴ πλινθουργία πολυχρόνιος· καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς καρποὶ

δλίγα τινὰ σχολαστικά μανιτάρια. Ἐάν τινες ἀπὸ τοὺς ἀμανίτας τούτους εὐτύχουν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς χρηστοὺς καρπούς, ἐχρεώσονται τὴν μεταβολὴν εἰς ἄλλα μαθήματα μεθοδικώτερα, ἀποκτηθέντα καὶ ταχύτερον καὶ ἀκοπώτερον εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰς Ἀκαδημίας· καὶ ἂν ἐπεθύμουν νὰ τὰ μεταδώσωσιν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, εὐρισκαν ἀντιπάλους τοὺς παλαιούς ἐργοδικώτας ἀμανίτας, οἱ ὅποιοι, διὰ φόβον μὴ παύσῃ ἡ τυραννικὴ των πλινθουργία, ἐπολέμουν τοὺς φέροντάς τι καλὸν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ὡς ἐχθροὺς τῆς θρησκείας, ὡς σκοπὸν ἔχοντας τὴν ἀναστάσι τῶν καθεστώτων. Τὴν σήμερον ἐξεναντίας αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ μεθοδικώτερα μαθήματα παραδίδονται εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἀνδρας Ἑλλήνας, ἀγαπητοὺς εἰς ὅλον τὸ γένος, μὲ κόπους καὶ χρόνους ὀλιγωτέρους καὶ καρποὺς πλειότερους καὶ γλυκυτέρους παρὰ τοῦ ἀμανίτου Κοδρικᾶ τὰ μανιτάρια. Σπουδάζει νὰ μᾶς πείσῃ, ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, «εὐτυχῇ συνέχισαν τοῦ παρελθόντος» συνέβη ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων. Εὐτυχῆς συνέχεια! Λέγε μᾶλλον «εὐτυχῆς ἀνομοιότης καὶ ἀπόσπασις ἀπ' ἐκείνου». Ἄλλ' ἔστω! ἄς δώσωμεν καὶ εἰς τὸν δέκατον ἑβδομον τὴν τιμὴν, ὅτι ἦτο κἄν ἐγγαστρωμένος, καὶ ἐκοιλιοπύνει τὸ γεννηθὲν ἢ ἀναγεννηθὲν εἰς τὸν δέκατον ὄγδον. Τί ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου; ὅτι τὸ γέννημα δὲν ἐξεπῆδησεν ἀπὸ τὸν αἰῶνα τέλειον, ὡς ἡ Ἀθηναῖα ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, ἀλλ' ἐσυλλήφθη καὶ ἐγεννήθη κατὰ τοὺς κοινούς τῆς φύσεως νόμους, ἔμβρυον πρῶτον, εἷτα βρέφος ἀσθενέστατον (ἀσθενέστατον καὶ κατὰ τὴν κρίσιν ἔτι τοῦ Κοδρικᾶ· εἰς τὰ προλεγόμενα, τὰ ὅποια ἔβαλεν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς μεταφράσεως τοῦ Φοντενέλλου (σ. 23) ἔλεγεν ὅτι τὸ γένος μας «προσφάτως ἐκκύπτει ἀπὸ τὴν πολυχρόνιόν του ὑπὸ δουλείας ἀμάθειαν» καὶ ἦτον ἔτος 1794, ὅταν τὸ ἔλεγε), ἔπειτα κατὰ μικρὸν ἤρχισε καὶ νὰ φωνῇ· ἀλλὰ ποῖας φωνᾶς· ἀναρθρα καὶ νηπιώδη ψελλίσματα, τὰ ὅποια ἔμελλεν ὁ χρόνος νὰ μορφώσῃ εἰς ἐνάρθρους ἀνθρωπίνους καὶ ἀνθρωπικὰς φωνάς. Τῆς μορφώσεως ταύτης μέγα μέρος χρωστέται εἰς τὸν παρόντα δέκατον ἑνατον αἰῶνα· ἡ μερὶς τοῦ εἰκοστοῦ θέλει εἶσθαι φυσικὰ μεγαλητέρα. Καθὼς τιμᾶται ὁ περασμένος διὰ τὴν ἀναγέννησιν, οὕτως εἶναι δίκαιον νὰ ἐπαινῆται ὁ παρὼν διὰ τὴν μόρφωσιν· καὶ ὅστις καταφρονεῖ τούτον διὰ νὰ ὑπερυψώσῃ ἐκεῖνον, ἂν δὲν κινῆται ἀπὸ βασκανίαν τῶν καλῶν, δείχνει κεφαλὴν ἀδύνατον νὰ συλλογίζεται. Προδῆλφω τῷ λόγῳ ὁ Κοδρικᾶς ἐμεγάλυνε τοὺς ἀνδρας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἵνα ἀμαυρώσῃ μόνου τοῦ ἀντιπάλου του τὴν

δόξαν. Καί εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ σοφοὶ δὲν βλαστάνουσιν αὐθημερὸν ὡς οἱ μύκητες, λέγει ὁρθότατα ὁ Κοδρικῆς· ἀλλὰ πῶς καὶ πόθεν ἀνεβλάστησεν, ἐρωτᾷ ὁ Κοραῆς, ὁ παραδόξος οὗτος διορθωτὴς τῆς γλώσσης ἀμνήτης; Πόθεν τὸ κύρος καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ; πῶς τολμᾷ δὲ νὰ ἐνθρονισθῇ κριτὴς καὶ δικαστὴς τῆς γλώσσης καὶ νὰ λέγῃ χωρὶς ἐντροπῆς εἰς τὸ γένος ὅτι γράφει πρὸς ὁδηγίαν τῶν Ἑλλήνων; Εἶναι ἄρα γε τοιαύτη καὶ τοσαύτη τοῦ ἀνδρός ἡ ἐπιστήμη ὥστε νὰ ἰδιοποιῇται ὑπερτέραν παντὸς ἄλλου αὐθεντίαν ἐν τοῖς φιλολογικαῖς μαθήμασι; «Τοιοῦτοι κόμποι καὶ τοιαῦται πτωχολαχονεῖαι (ἐπιλέγει ὁ Κοραῆς) δεῖχνουν ἄνθρωπον, ὅστις ἔχασεν ὅχι τὴν «ἀντεπιστρεπτικὴν τοῦ νοῦς δύναμιν» ὡς αὐτὸς ὀνομάζει τὴν Ἀνάσκειψιν, ἀλλὰ σύνολον αὐτοῦ τὸν νοῦν. Ἡθέλησεν ὁ Κοδρικῆς νὰ μεταφράσῃ τὴν γαλλικὴν λέξιν Réflexion, καὶ ἔδωκε τέσσαρας λέξεις εἰς γλῶσσαν, ἥτις ἔχει τὴν Σκέψιν, τὴν Ἀνάσκειψιν ἢ προσφεύστερον ἀκόμη τὸν Ἀναλογισμόν ἱκανὸν νὰ ἐξηγήσῃ τῶν Γάλλων τὴν Réflexion, καὶ τὸν ὅποιον οὐδ' οἱ ἀπαιδεῦτοι δυσκολεύονται νὰ καταλάβωσιν, ἐνθυμούμενοι τὰς γνωστὰς εἰς ὅλους χωρὶς ἐξαίρεσιν λέξεις Λογισμός, Ἀναλογισμός καὶ Συλλογισμός». Τοιαῦτα καὶ πλεονέκεια ἄλλα τοῦ Κοδρικῆ προφανῆ σφάλματα ἐλέγχει ὁ Κοραῆς, ἀποδεικνύων τὴν διακίεον κρίσιν καὶ τὴν ἐπιπόλαιον καὶ κούφην τοῦ φιλευγενούς Ἀθηναίου μᾶθησιν, προτρέπων δὲ τοὺς χρηστοὺς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» συντάκτας νὰ μὴ ἀποδυσπετήσωσι πρὸς ὃ ἀνέλαβον θεάρεστον καὶ ἐθνωφελὲς ἔργον, ἀλλὰ νὰ προβῶσιν θαρρῶκέως ἐπὶ τὰ πρόσω, παρ' οὐδὲν τιθέμενοι τὰς σχολαστικὰς τῶν τυχόντων φλυαρίας «Ἐὰν, ὡς ἤρχιστε, ἀκολουθῆτε τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ, κρίνοντες ἀδεκάστως τὰ γραπτά καὶ φιλανθρώπως τοὺς γράφοντας, ὅταν δὲν τὰ μολύνωσι μὲ τὰ πάθη των, ἑλπίς εἶναι νὰ φέρετε μετ' ὀλίγον καιρὸν εἰς αἴσθησιν καὶ τοὺς ἀλόγους ἡμῶν λογίους καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσετε νὰ βλαστημῶσι τὴν τύχην, ὅτι νέους ἔτι ὄντας, ἀντὶ νὰ τοὺς βάλλῃ εἰς τεχνίτου τινὸς ἐργαστήριον, τοὺς ἐκλείσεν εἰς τὸ θηρίστροφεῖον τῶν σχολαστικῶν».

Πειραθεὶς ὁ Κοδρικῆς νὰ ἀνασκευάσῃ, κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1817, τὴν συνετὴν τῶν συντακτῶν τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἀπολογίαν παρεξέκλινεν εἰς ὕβρεις, τὸ δὴ χεῖριστον δὲν ἠδέσθη νὰ υπογράψῃ τὴν ἀνασκευὴν ἐν ὀνόματι δῆθεν τῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Πίσσης ἐλλήνων φοιτητῶν· τὸ αὐθαίρετον τοῦτο τόλμημα ἐγένετο ὡς εἰκὸς πρόξενον δεινοῦ θορύβου, διότι οἱ αὐτόθι φοιτηταί, ὁπαδοὶ ὄντες τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῆ,

*

ἐξανέστησαν παραχρήμα κατὰ τῆς γενομένης ἐν ὀνόματι καὶ ἐξ ἀγνοίας αὐτῶν πλαστογραφίας, καὶ ἐπετίμησαν δημοσίᾳ τὸν Κοδρικᾶν ὡς παραχαρξάντα, ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ καὶ ἀρύνῃ, τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἐν Πίσῃ Ἑλλήνων. Τί παθὼν ἄρα γε τῶν «εὐγενικῶν ἡθῶν» καὶ τοῦ «εὐγενικοῦ πολιτεύματος» συνήγορος Κοδρικᾶς προέβη εἰς τοσοῦτον φανεράν ἀθέτησιν τῶν νενομισμένων κανόνων τῆς χρηστῆς ἀγωγῆς καὶ περιφορᾶς; Ἀρχεται δὲ ὑβρίζων θρασέως τοὺς συντάκτας τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», περὶ μὲν τοῦ Κοκκινάκη λέγων «καὶ κόρηρος ἐν λαχάνοις καὶ κορυδαλὸς ἐν πετεινοῖς καὶ Κοκκινάκης ἐν λογιγραφαῖς», τὸν δὲ Φαρμακίδην ἀποκαλῶν ἐπὶ τὸ εὐτελέστερον «ὑπερφημέριον τοῦ παρακλησίου» καὶ «ὑπερφημεριδογράφον τοῦ πανδοχείου», ἀμφοτέρους δὲ καταγγέλλων ὡς «μισθωτὰ μορμολύκεια, χρησιμεύοντα εἰς τοὺς ὀπισθεν τῆς σκηπῆς ὑποκριτάς». Αὐτοὶ μὲν εἶναι οἱ σκώληκες, τὸ μέγα δὲ θηρίον εἶναι ὁ Κοραῆς· «ἀπὸ τὴν τρύπαν τῆς φρικώδους αὐτῆς περιβολῆς φαίνεται ἐνίοτε ἡ ἄκρα τοῦ αὐτιοῦ τοῦ θηρίου· ἔθεν ἐλπίζόμενον εἶναι, ὅταν ἐκδυθῇ τὴν παρδαλὴν νά φανῇ καὶ αὐτὸ τὸ μέγιστον θηρίον, τὸ κατὰ φιλοσοφικὴν γενεαλογίαν καταγόμενον ἀπὸ τὸν κύνθαρων (ὁ Κοδρικᾶς ὑπανίσταται τὰ τοῦ Κοραῆ, ὅτι ὁ «γαϊδαρος» ἐγένετο παρὰ τὸ «κύνθαρως»)). Ἀνθρώπος εἴσει σεμνὸς καὶ εὐσταλῆς, οἷος ὁ Κοδρικᾶς, οὐδένα πώποτε βλάψας, πλείστους δὲ ὅσους εὐεργετήσας, «καταδικάσθη ἀδίκως καὶ παραλόγως εἰς τὸ νὰ ἀπολαύσῃ μὲ πολλὰ ἀκριβὴν πληρωμὴν τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ ἰδῇ ὅτι κάποιος Θεόκλητος καὶ κάποιος Κοκκινάκης τὸν καθυβρίζουν ἀναιδῶς». Πῶς ὤφειλε δὲ νὰ προσενεχθῇ; «Νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ὕβρεις τῶν; ἀλλ' αὐτὸ εἶναι μεγάλη τιμὴ ὡς πρὸς αὐτοὺς, καὶ μεγάλη ἀτιμία ὡς πρὸς ἐκείνους. Νὰ σιωπήσῃ; ἀλλ' αὐτοί, ὡς ἐξ ἐπαγγέλματος ἀναιδεῖς, ἔχουν νὰ ἐκλάβουν τὴν σιωπὴν τοῦ ὡς θρίαμβον τῆς φαρτίας τῶν, πρὸς ἐξουθέντην τῆς εὐκλεισετέρας μοίρας τῶν κατ' ἐκείνους λεγομένων Ἀντικορῶντων». Ἐπιχειρεῖ ἐπομένως ἐκ δευτέρου ὁ Κοδρικᾶς νὰ ὑπερασπίσῃ «τὴν κοινὴν τῶν Εὐγενῶν συνήθειαν» καὶ «τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν τῆς ὁλοκληρίας τοῦ γένους», νὰ συνυπερασπίσῃ δὲ καὶ ἑαυτὸν «συκοφαντούμενον ὡς συκοφάντην, καίτοι Ἀθηναῖον ὄντα» (τῇ ἀληθείᾳ ἀλλόκοτος φράσις!). Ἡ ἀνείρεσις τοῦ Κοδρικᾶ οὐδεμίαν ἔχει φιλολογικὴν ἀξίαν, διότι γέμει σολοικισμῶν καὶ βαρβαρισμῶν· περιέχει ἔμως πολλὰ νόστιμα σκαλαθύρματα· λ. χ. οἱ Ἑρμογράφοι ἔψεξαν τὸν Κοδρικᾶν ὡς γράψαντα πλεον ἢ ἄπαξ ἐπὶ τὸ ἀμαθέστερον «ἐναμβρύνομαι» ἀντὶ τοῦ «ἐναβρύνομαι»· οὗτος δὲ ἀποκρίνεται

χωρίς τῆς ἐλαχίστης ὑποστολῆς· «ἐγὼ λέγω «ἐναμβρόνομαι» ἀντὶ «ἐναμβρόνομαι» καθὼς καὶ οἱ ἀρχαιότεροι πρόγονοί μου ἔλεγον «ἀμρα-
σία» ἀντὶ «ἀφασία» καὶ «ἐρεμβος» ἀντὶ «ἐρεβος»! Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι
ὁ Κοραῆς εἶναι ἀντάρτης, φέρει ὁ Κοδρικᾶς τοὺς θε τοὺς λόγους.
«Ὅταν ἕνας ἰδιώτης, χωρίς πανδῆμως καθωμολογημένην ἐπαγγελίαν,
χωρίς κοινὴν ψῆφον τῆς ὕψους μοίρας τοῦ ἔθνους, ἤθελε τολμήσῃ νὰ
ἀθετήσῃ ἢ νὰ διασείσῃ τοὺς καθεστῶτας νόμους καὶ συνθηκὰς τοῦ ἔθνους,
αὐτὸν αὐτοὶ οἱ τοῦ πολιτεύματος νόμοι τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς ἀντάρτην
καὶ τὸν καταδικάζουν ὡς ὑπεύθυνον. Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν θεωρεῖται, πρὸς
ὅλον τὸ ἐν πολιτεύματι ἔθνος, ὡς παρὰ τῆς τῶν νόμων, καὶ κατὰ τὴν
διορθωμένην Γραικικὴν Γλῶσσαν, «ἄνθρωπος τῆς κρεμάθρας» ὀνομά-
ζεται, ὅπερ ἐκ δημοτικῆς συνθήκης «ἄνθρωπος τοῦ σχοινοῦ καὶ τοῦ
παλουκιοῦ», χυδαῖον ἔρμηνεύεται». Ὁ Κοραῆς «ὑπερεπῆδησεν ὀχλο-
κρατικῶς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς εὐταξίας» ἐπομένως εἶναι ἄξιος θα-
νατώσεως! Ὅλίγω ὁ ὕστερον, μεταμελόμενος ὁ Κοδρικᾶς διὰ τὸ τραγὸν
τῶν λείψεων προστίθουσιν ἐπὶ τὸ μετριοτερον. «Τέλος πάντων ἐνδέχεται
ὁ Σοφὸς ἐκεῖνος νὰ ἐλάνθασθῃ καὶ κατὰ τι ὡς ἄνθρωπος. Μήπως τὸ
κατὰ μέρος λάθος τοῦ ἀνθρώπου συνεφέλκει τὴν τελείαν καθάρεισιν τοῦ
Σοφοῦ; τὸ νὰ εἶναι κατὰ πάντα ἀλάνθαστος δὲν μᾶς φαίνεται νὰ τὸ
στέργῃ ὁ ἴδιος ὡς προσήκοντα ἔπαινον. Ἡμεῖς γνωρίζομεν ἀνθρώπους
πεπαιδευμένους καὶ κατὰ πάντα τῶντι σεβασμούς, οἱ ὅποιοι, καίτοι
προσωπικῶς φίλοι καὶ ἐπαίνεταί τοῦ Σοφοῦ ἐκεῖνου ἀνδρὸς, φίλοι ὁμῶς
ἐνταυτῷ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας, διακρίνουν ἀφιλοπροσώπως τὰ
λάθος του, καὶ ξεχωρίζουν τὰ καλὰ ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς διδασκαλίας του,
καὶ τὰ μὲν ἐπαινοῦν καὶ ἀποδέχονται, τὰ δὲ ἀποδοκιμάζουν καὶ ἀπο-
στρέφονται. Φίλος γὰρ Πλάτων, φιλότατη δὲ ἡ ἀλήθεια». Ἀλλὰ δὲν
ἐφύλαξε πανταχοῦ ὁ Κοδρικᾶς τὸ «χρυσὸν μέτρον», ἀποστρέφεται δὲ ἐπὶ
πᾶσι τὸν Κοραῆν ὡς κατατρονητὴν τῆς τάξεως τῶν Εὐγενῶν, οἵτι-
νες εἶναι ἡ μόνη τῆς «ἐλοκλήϊας τοῦ γένους καὶ τῆς γλώσσης» ἀγ-
κυρα. «Οἱ σοφοὶ τῆς γλώσσης μὲς διορθωταὶ (ἀναφωνεῖ) ἔφριξαν ἀκού-
οντες «ὕψος ἐξευγενισμένου» «φράσιν εὐγενικὴν» «χρῆσιν καὶ συνήθειαν
τῶν Εὐγενῶν» καὶ ὑποτασσόμενοι μήπως ὁ Κοδρικᾶς, λέγωντας Εὐ-
γενεῖς, ἔννοεῖ τὸν πρωτότερον τοῦ χωριοῦ του ἢ τὸν δημοθέροντα τῆς
χώρας του, ἐρωτῶσιν εἰρωνικῶς «καὶ ποίου τόπου ἢ ποίας πόλεως Εὐ-
γενεῖς ἔννοεῖ;» Ὡς πῶς ἀθλιότητος! Ὁ Κοδρικᾶς καὶ οἱ ἐμόφρονές του,
καθ' ὑπαλληλίαν συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἱεραρχίαν τοῦ

πολιτικοῦ συστήματος τοῦ γένους τῶν, γνωρίζουν κατὰ σχέσιν Εὐγενεῖς ἐκείνους, ὅπου ὅλον τὸ γένος τοιοῦτους γνωρίζει, καὶ ἐκείνους ἐν γένει ὡς προκρίτους τοῦ γένους εὐλαβοῦνται καὶ σέβονται. Ποίου τόπου εἶναι οἱ Μαυροκορδαίτοι, οἱ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, εὐτυχῶς συστήσαντες; Ποίου τόπου εὐγενεῖς εἶναι οἱ Γκιγκάδες, οἱ τὰς προόδους τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων εὐκλειῶς προστατεύσαντες; Ποίου τόπου εὐγενεῖς εἶναι οἱ Καρατζάδες, οἱ τὴν κοινὴν διζλεκτον ἀνθηρῶς ἐξευγενίσαντες; . . . Εἰς αὐτὴν τὴν πανέκλαμπρον σειρὰν τῶν Εὐγενῶν τοῦ γένους μας, ἃς συμπεριλάβουν οἱ Γυμνοσοφισταὶ ὅλους τοὺς μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸ ἱερατικὸν καὶ πολιτικὸν τάγμα διαπρέποντας Πατριάρχας, Ἀρχιερεῖς, Ἡγεμόνας, Ἀρχοντας, Διδασκάλους καὶ Γραμματεῖς, καὶ τότε θέλουν αἰσθανθῇ οἱ βάρβαροι ποίου τόπου καὶ ποίας πόλεως Εὐγενεῖς ἔννοεῖ ὁ Κοδρικῆς καὶ οἱ ὁμόφρονές του, καὶ ποίους, ὡς τοιοῦτους, εὐλαβεῖται καὶ σέβεται. Ἡ νομίζουν τάχα τὰ ἀνδράποδα ὅτι ἐξέλειψεν ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους εὐγένεια, διότι, κακῇ μοίρᾳ, ἐξεφύτρωσαν ἤδη ὡς μανιτάρια, ἀπὸ τὴν Κοραϊκὴν κόπρον τοῦ Αὐγείου, δύο ἢ τρεῖς πενηχρὰ ἀνθρωπάκια, τὰ ὅποια μὲ τὸ φαρμάκι τῆς αἰσχρολογίας τῶν δοκιμάζουν νὰ διαφθείρουν τὰ ὑγιῆ ἔθιμα τῆς εὐταξίας τοῦ γένους μας! Τὸ ἑλληνικὸν γένος, θείᾳ χάριτι, ὑπάρχει πραγματικῶς, καὶ ἡ πολιτικὴ του εὐκλεία, ἂν ἀπὸ καιρικῆς περιπετειᾶς ἐμαράνθη, δὲν ἐξηράνθη ὅμως, οὐδὲ ἐξέλειψεν. Ἄν τὸ πλῆθος τῶν χυδαίων ἠϋξήσῃ, τὸ τάγμα ὅμως τῶν εὐγενῶν δὲν ἀπεμαυρώθη. Ἄν μία σαθρὰ ὀχλαγωγικὴ φιλοσοφία (ἡ τοῦ Κοραῆ) πάσχη, πρὸς σύστασιν τῆς κυνικῆς κενοδοξίας της, νὰ ἐξευτελίσῃ τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῶν εὐπατρίδων, δὲν ἔπεται διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὅλοι, αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀγενῶς ἐξουθενούντες, νὰ ἐξουθενήσωμεν τὸ εὐκλέεστατον γένος μας! Κάθε ἔθνος ἐν πολιτεύματι σύγκειται, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἀπὸ διαφόρους τάξεις συμπολίτων ὁμογενῶν. Διακρίνονται ὅμως ἠθικῶς οἱ εὐγενεῖς ἀπὸ τοὺς χυδαίους, οἱ σπουδαῖοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, οἱ εὐπατρίδαι ἀπὸ τὸν ὄχλον. Μόνον μεταξὺ τῶν ἀγρίων καὶ ἀπολιτεῦτων ἔθνων δὲν ὑπάρχει οὔτε διακρίνεται καμμία ἠθικὴ ἢ πολιτικὴ κατὰ τάξιν διαφορά, καὶ αὐτὴν τὴν ἰσοτιμίαν ἐπαγγέλλονται οἱ Δημαγωγοὶ νὰ συστήσουν, πρὸς ἀναστάτῳσιν τῆς κοινῆς εὐταξίας. Τὸ ἑλληνικὸν γένος, τὸ ὅποιον, χάρις εἰς τὴν ἀκαρῶντον τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἑκκλησίαν ἐφύλαξε, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πικρὰν αἰχμαλωσίαν του, καὶ τὴν ἱερὰν πίστιν τῶν προγόνων του, καὶ τὴν γλυκυτάτην γλῶσσαν

τῶν προπατόρων του, δὲν ἔχασε τὴν πολιτικὴν του ὀλοκληρίαν, οὐδ' ἐστερήθη τὴν κατὰ τὰξιν ἠθικὴν του εὐγένειαν. Αὐτῶν λοιπὸν τῶν Εὐγενῶν τὴν πατροπαράδοτον ἠθικὴν διδάλεκτον ἀξιοῖ ὁ Κοδρικᾶς τοὺς γνησίους ὁμογενεῖς του νὰ διατηρήσουσιν ἀνόθευτον. Αὐτὴν τὴν εὐγενικὴν κοινὴν διδάλεκτον συμβουλεύει σεμνοπρεπῶς τοὺς χυδαίολόγους νὰ παύσωσι τοῦ νὰ διαρθεύουσι μὲ ξενολογικὰς διορθώσεις. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πείθεται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἐπαγγελλομένων, ὅτι ἀληθῆς εὐγενὴς λέγεται καὶ ὁμολογεῖται ὁ ἀγαθὴν (κατὰ Μένανδρον) κεκτημένος φύσιν. καὶ ἔληκε τὸ ξένος ἐξ Ἀθιόπων· πρὸς τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα μακρομένου λαλήματα ὁ Κοραῆς ὤφειλεν ἴσως νὰ σιωπήσῃ, μνημῶν τοῦ ἀρχαίου παροργισμοῦ «ὃ γὰρ σιωπῇ τοῖς σοφοῖς ἐστ' ἀπάντησις»· ἐνόμισεν ὅμως ἀντιγράψαι νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ αὐτοκλήτου τῆς «εὐγενικῆς διδάλεκτου» συνηγόρου, διότι ἐροβήθη ἴσως μήπως ἡ σιγὴ αὐτοῦ, καθιστώσα ἀτασθαλιώτερον τὸν ὕβριστήν, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ὕβριζομένου, ἀποδείξῃ ἀληθεύουσαν τὴν κοινὴν παροιμίαν «ὅστις δὲν λαλεῖ τὸν θάπτουσιν».

Εἰς τοῦ Κοραῆ τὴν ἐπίκρισιν ἀντέταξεν ὁ Κοδρικᾶς κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1818 ἀντεπίκρισιν ὡς ἔγγιστα ἑκατονταεσίδον, ἥτις εἶναι αὐτόχρημα εἰσαγγελία κατὰ τῶν πολιτικῶν, φιλοσοφικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν, ἀρχῶν, ὅσας ὁ Κοραῆς ἀνεκέρυξεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν Ἑλλήνων· τὴν προμνημονευθεῖσαν δὲ ἐπίκρισιν ὀνομάζει ὁ Κοδρικᾶς σατυρικὴν ἐπιστολήν, «διὰ τὴν διψύλλειαν τῆς ἀχρεολογίας καὶ τὰς χυδαίολογικὰς ὕβρεις καὶ ἐξουθενήσεις», τὸν συγγραφεὰ δὲ αὐτῆς καταγγέλλει ὡς ἄνθρωπον «λαοπλάνον» καὶ «ὑποκριτὴν». Ὁ μὲν Κοραῆς ἐνόμισεν ὅτι, ἀποκαλέσας ὁ Κοδρικᾶς «κορακιστικὰ» τὴν «κοραϊκὴν γλῶσσαν», παρωμοίασεν αὐτὸν τὸν Κοράην πρὸς κόρακα. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ὁ Καγκελλάριος ὅτι οὐδέποτε ἐμελέτησε τοιαύτην τινὰ παρωμοίωσιν. «Ἄς μάθῃ ὅτι περὶ ἡμῖν, εἰς τὴν οἰκιστικὴν φράσιν Κορακιστικὰ, λέγεται ἕνας τρόπος ὁμιλίας καθ' ὃν εἰς καθὲ συλλαβὴν τῶν λέξεων προστίθεται μία περιττὴ συλλαβὴ ἐκ συνθήκης· π. χ. διδομένης, κατὰ συνθήκην ἰδιαίτεράν, μιᾶς συλλαβῆς διὰ τοῦ κ στοιχείου συνθεμένης, ἡ λέξις Κόρακα, ἐκφέρεται Κο-κο-ρα-κα-κα-κα, ὅ ἐστι Κο-ρα-κα. Αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς ὁμιλίας, ἐπειδὴ διὰ χαριεντισμὸν τὸν μεταχειρίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὰ κορίτσια (ἦτοι αἱ μικραὶ κόραι) τὸν ὀνομάζομεν κοινῶς Κορακιστικὰ ἤτοι Κορασίων διάλεκτον. Κατὰ μεταφορὰν λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ πανδῆμως γνωστοῦ τρόπου

τῆς ἐξ ἰδιαιτέρας συνθήκης περιττοσυλλάβου διαλέκτου τῶν κορασίων, ὀνομάζομεν ὅλοι, ὅσοι τὴν ἐθνικὴν τοῦ γένους μας ἐμιλοῦμεν διάλεκτον, γλῶσσαν Κορακιστικὴν, ἣ καὶ ἀπλῶς Κορακιστικὰ, τὸ ἐκτρωματικὸν ἐκείνου ἰδιώμα, τὸ ὁποῖον, πρὸ ὀλίγων ἤδη χρόνων, ἐναντίον τῆς κοινῆς χρήσεως καὶ συνηθείας, αὐθιαιρέτως ἐδημιουργήθη, ὡς νεολογικῶς συνθεμένον ἀπὸ μακροσχοινεῖς καὶ περιττοσυλλάβους λέξεις, καθὼς π. χ. τὸ «ἐλάδιον», τὸ «ἔξυδιον», τὸ «ὀμματίον», τὸ «ὀψάριον» ἀντὶ τῶν πανδημῶς κατὰ τύπον ὠρικῶν συνηθισμένων «λάδι, ἔξυδι, μάτι, ψάρι», Ἀφ' οὗ λοιπὸν μάθη ὁ ἐτυμολόγος τὴν ἐν κοινῇ χρήσει σημασίαν τῆς λέξεως Κορακιστικὰ, ἃς ἐντραπῇ τὴν μακρικὴν αἰσχρολογίαν του καὶ ἃς αἰσθανθῇ ὅτι ἐπαγγέλλεται νὰ διορθώσῃ μίαν θημῶσιον ἐθνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν μήτε τὴν ἱεῖς μὴτε τὴν δυνάμιν τῆς αἰσθάνεται. Ὁ μὲν Κοραῆς εἶναι αἰρεσιάρχης καὶ στασιάρχος, ὁ δὲ Κοδρικᾶς ζηλωτὴς καὶ θεράπων τῶν Αὐθεντῶν καὶ τῶν Πατριαρχῶν. «Ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἐφκινάσθη οὔτε θέλει τολμήσῃ νὰ φαντασθῇ ποτὲ νὰ γίνῃ νομοθέτης τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, γένους ἀρχαιοτάτου καὶ εὐγενικοῦ, τὸ ὁποῖον μετὰ ζήλου συντηρεῖ καὶ φυλάττει τὰ πάτρια ἔθιμα καὶ καυχᾶται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν προπατόρων του. Ὁ Κοδρικᾶς σέβεται τοὺς κοινούς νόμους· εὐλαβεῖται τὴν κοινὴν συνήθειαν· δὲν ἰδεάσθη νὰ συνθέσῃ νέαν γλῶσσαν, οὔτε ὠνειρεῖται νὰ συστήσῃ αἵρεσιν παλιγγενεσίας. Ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἐτόλμησεν οὔτε θέλει ποτὲ τολμήσῃ νὰ καθυβρίσῃ ἀναιδῶς τοὺς ἱερωμένους, καὶ λαϊκοὺς, καὶ ἄρχοντας καὶ ἀρχιερεῖς διὰ νὰ τοὺς τρομάξῃ μὲ τὰς δημηγωγικὰς του κατηγορίας, ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς καθυποβάλλῃ εἰς δασμὸν χρηματικὸν πρὸς σύστασιν τῆς νέας παλιγγενεσίας. Δὲν ὑποκρίνεται οὔτε καταχρᾶται τὰ ἱερὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἢ πολιτικῆς ἱεραρχίας ὀνόματα· δὲν βλαστημεῖ κατ' αὐτῶν τῶν ἱερῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ποτὲ μὲν παραγγέλλων εἰς τοὺς πνευματικούς νὰ διδῶν εἰς τοὺς ἐξομολογουμένους κανόνα τῆς ἐξομολογήσεως, ὅχι νηστείας καὶ γονυκλισίας, ἀλλὰ τὴν χρηματικὴν δαπάνην τῆς ἐφημερίδος τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» διὰ νὰ ἔχῃ πρόχειρα μέσα τοῦ νὰ δημοσιεύῃ τὰ ὅργια τῆς νομοθεσίας του. Ὁ Κοδρικᾶς, καὶ μ' ὅλον ὅπου ἐχρημάτισε Γραμματικὸς (ἣ καθὼς λέγει περιγελαστικῶς ὁ ὑβριστὴς του εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἐπιστολῆς του, Γραμματεὺς) Ἠγεμόνων καὶ Πατριαρχῶν καὶ ἀκολούθως γνωρίζει καὶ τὴν τάξιν τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς καλῆτερα ἀπ' ἐκεῖνον ὅπου δὲν ἐστάθη οὗτ' Εὐταξίας, καὶ τὴν δυνάμιν τῶν ἐπικρατεστέρων τοῦ γένους μας, καλῆτερα ἀπ' ἐκεῖνον

όπου δὲν ἐχρημάτισεν οὐδὲ παιδαγωγός Εὐγενῶν, δὲν ἐτόλμησε ποτὲ οὔτε τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην νὰ συμβουλευθῇ πῶς νὰ μεταχειρίζεται μὲ δημοκρατικὴν ἱστορίαν τοὺς Πατριαρχικούς Γραμματικούς... Ποτὲ τέλος πάντων ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἐδογματίσας βλασφημῶς ὅτι «ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀδελφὴ τῆς θρησκείας» καὶ ὅτι «ἡ φιλοσοφία ἔχει δύναμιν ἰσότητος».» Πολλοὶ βεβαίως θὰ ἀπορήτῳσι διατί ὁ Κοδρικᾶς αἰτιᾶται πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν Κοραῆν, ὡς ὀνομάσαντα αὐτὸν γραμματέα ἐπὶ τὸ χλευαστικώτερον δῆθεν, ἐν ᾧ ὁ Κοδρικᾶς ἐσεμνύετο προσαγορευόμενος γραμματικός. Ὁ ἰδιοφυὴς νοῦς τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν σοφοῦ, κατάφορτος παντοίων καὶ ποικίλων προλήψεων, ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ἐπιτελῶν καθήκοντα γραμματέως, θὰ ἐκινδύνευε νὰ συμπερίληφθῇ εἰς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους τῶν Ἰουδαίων, ἢ εἰς τοὺς οὐλεμάδας τῶν Μωαμεθανῶν! Ἀλλὰ τὸ «γραμματεὺς» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «γραμματικός» ἀπαντᾷ πλεονάκις ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραῇ, εἶναι δὲ συνθέτερον ἢ τὸ «γραμματικός», ὅπερ τίθεται ἰδίως ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ grammaticus. Ὡστε ὁ Κοραῆς ἤκιστα ἐχλεύασεν, ἀλλὰ τοῦναντίον ὑπέδειξε τῷ Κοδρικᾶ ὅτι τὸ «γραμματεὺς» ἦτο προσφεέτερον τοῦ «γραμματικός». Ἀλλὰ καυχώμενος ὁ Κοδρικᾶς ὅτι γινώσκει κάλλιον τοῦ Κοραῆ καὶ τὴν τάξιν τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, σρόδρα δὲ παραφερόμενος ὑπὸ μωρᾶς ἀγανκτητέως καὶ ἐτι μωροτέρως ζηλοτυπίας, ἐξοκέλλει λεληθότως εἰς λάθη ἀσύγγνωστα. «Ἡ σοφολογίότης σου (γράφει ἐν τῷ ἐπιλόγῳ) δὲν ἔπαυσε ἐν διαστήματι δεκαπέντε ἡδὴ βλοκλήρων χρόνων, νὰ ἀνασκάπτῃς τυμβωρύχου δίκην τοὺς ὀσίους τάφους τῶν κοινῶν εὐεργέτων καὶ νὰ ἀνακινήσῃ τὴν ἡρε μούσαν κόνιν τῶν σεβασμίων πατέρων τοῦ γένους μας... Αὐτὸς ὁ ἱερός Κλήμης Ἀλεξανδρείας διέφυγε τάχα τὴν γλωσσολογίαν σου; Αὐτὸν τὸν πολυμαθέστατον Τζέτζην δὲν τὸν παρέστησας ἐσχάτως φλύαρον καὶ σχολαστικὸν διὰ νὰ ὑπερακτισθῇς τὴν ὑπόληψιν τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου;». Ὅτι ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς μεταμορφώθη ὑπὸ τοῦ Κοδρικᾶ εἰς πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, μικρὸν τὸ κακόν· ἀσυγκρίτω δὲ τῷ λόγῳ μείζον κακόν εἶναι ὅτι ὁ «πρώην Μέγας Γραμματικός» παρατίθεται ἐκ τῶν «Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν» τοῦ Κοραῆ πλήθος περικοπῶν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ἐκ Χίου «περιβόητος λαοπλάνος καὶ Νομοθέτης Παιδαγωγός» ἐσυκοφάντησε καὶ ἐξεφύλισε παρ' ἄξιον, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ γένους· 1) τοὺς Γραμματικούς· 2) τοὺς Συγγραφεῖς· 3) τοὺς Διδασκάλους· 4) τοὺς Ἀντιφιλοσόφους Χριστιανούς· 5) τὴν χριστιανικὴν Φιλοσοφίαν· 6)

τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ὀρησκίαν τῶν νέων Ἑλλήνων· 7) τοὺς Βασιλεῖς τοῦ Γένους· 8) τοὺς Βυζαντίους· 9) τοὺς Βοιωτοὺς· 10) τὰ Τοπικὰ Κοινὰ τῆς Ἑλλάδος· 11) τοὺς Ἱεροκήρυκας καὶ Πνευματικούς· 12) τοὺς Πλουσίους· 13) τοὺς Πατριάρχας καὶ Ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς εἰ μὴ ἤρκουν τὰ φοβερά ταῦτα ἐγκλήματα, κατηγορεῖται ὁ Κοραῖς ὡς ἀπείρως ὅλως ἔχων πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἣν αὐθαγέτως ἐπαγγέλλεται νὰ ἀνορθώσῃ, ὡς δημιουργῶν καινὰς λέξεις παρὰ τοὺς κανόνας τῆς συνθέσεως, ξενίζων δὲ καὶ ἀμαρτάνων περὶ τε τὴν φράσιν καὶ ἐρμηνείαν. Ἵνα μὴ ὑποτεθῇ δὲ ὅτι ἀορίστως καταγγέλλει τοῦ Κοραῖ τὴν ψευδοπαιδείαν καὶ τὸν μισοβάρβαρον λεκτικὸν χαρακτήρα, παρατίθεται ὁ Κοδρικᾶς ἐκ τῶν προλεγομένων εἰς τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου, τήνδε τὴν περικοπήν. «Ἐσπούδασα νὰ πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν σου, διὰ νὰ σὲ πληροφορήσω ὅτι μόνη ἡ πρὸς σέ μου φιλία μὲ παρακίνησε νὰ ἐπιχειρήσω ὅ,τι μήτε νὰ συλλογισθῇ αἱ παροῦσαι ἀσυχολίαι δὲν μ' ἐσυγχώρουν». Ἡ περικοπὴ αὕτη, παραβαλλομένη πρὸς τὸ λεκτικὸν τοῦ Κοδρικᾶ, οἷον διαφαίνεται ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ «περὶ πληθὺς κόσμου» εἶναι ἀνωτέρα πάσης ἐπικρίσεως· ἀλλ' ὁ Κοδρικᾶς εὕρισκε αὐτόθι τοσαῦτα σφάλματα ὅσαι αἱ λέξεις. Ἐν πρώτοις, τὸ «ἐσπούδασα» εἶναι λέξις ὅλως ἀδόκιμος καὶ βλάβητος. «Ἐσπούδασα ἀντὶ τοῦ ἐπροθυμήθην ἢ ἐσπεύσα μόνον παρὰ τοῖς μισοβάρβαροις εἶναι ἐν χρήσει (παρατηρεῖ ὁ Κοδρικᾶς)· κατὰ κοινὴν δὲ χρῆσιν καὶ συνήθειαν τῶν εὐγενῶν καὶ πεπαιδευμένων, τὸ «σπουδάζω» λέγεται μόνον ἐπὶ σπουδῆς γραμμάτων καὶ μαθημάτων· ὅθεν καὶ σπουδαῖοι οἱ πεπαιδευμένοι καὶ λόγιοι». Περὶεργον πῶς δὲν ἐπῆλθε τοῦλάχιστον εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ πρώην Γραμματικοῦ, ὅτι τὸ σπουδάζω καὶ τὸ σπεύδω εἶναι τῆς αὐτῆς ῥίζης καὶ τῆς αὐτῆς σχεδὸν σημασίας! — «Νὰ πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν σου» ἡ φράσις αὕτη εἶναι, κατὰ Κοδρικᾶν, κακοήθης καὶ ἄσεμνος· ἐπὶ γὰρ ἀσελγείας μόνον τίθεται· τὸ δὲ «νὰ πληρώσω» εἶναι «λέξις ἐμπορικὴ χρεωκόποις ἀνήκουσα». Ἀλλ' ἡ «ἐπιθυμία» δὲν σημαίνει μόνον ἀσελγῆ ὁρμήν· ἀποδεχόμενος δὲ ὅτι τὸ «νὰ πληρώσω» ἐμπρέπει εἰς τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς χρεωκόπους, εἶναι ἄρα γε δίκαιον καὶ εὐσεβὲς νὰ συγκρατᾷμεν εἰς τοὺς ἐμπόρους καὶ χρεωκόπους τὸν εἰπόντα «οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι»; Τὸ «ἡ πρὸς σέ μου φιλία» ὅπερ ἴσα δύναται καὶ τὸ «ἡ πρὸς σε εὐνοία καὶ ἀγάπη μου» εἶναι κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, φράσις παιδαγωγικὴ! Ἀ' ἡ γὰρ φιλία (ἐπιλέγει ὁ ἀτίθασος

σχολαστικός) εἶναι ἀντιδιδομένη διάθεσις, καὶ ἀκολούθως ἀμοιβαία ἡ σχέσις· ἡ τοιαύτη ἀνεπίστροφος φράσις εἰς τὸ ἡ γ ε μ ο ν ι κ ὸ ν μόνον ὕψος συνηθίζεται πρὸς τοὺς ὑποδεστέρους τοῦ ἡγεμόνος διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ γράφοντος· φίλος δὲ πρὸς φίλον ἠθικῶ τῷ λόγῳ νομίζεται ἰσότημος· γραικοβαρβαρίζει λοιπὸν ὁ τὰς τοιαύτας ἀνεπιστρόφως καταχρῶμενος φράσεις». — «Νὰ ἐπιχειρήσω ὅ,τι μήτε νὰ συλλογισθῶ αἱ παροῦσαι ἀσχολίαι δὲν μ' ἐσυγχώρουν». Καὶ τὴν φράσιν ταύτην ἐπικρίνων ἡ ὀρθότερον εἰπεῖν παρακρίνων καὶ παραδιδοῦν ὁ Κοδρινᾶς, ἰσχυρίζεται ὅτι ἀντὶ τοῦ «ἐπιχειρήσω» καὶ «συλλογισθῶ» ἔδει νὰ γραφῇ «ἐπιχειρισθῶ» καὶ «ἰδεασθῶ»!!! Τὸ «αἱ παροῦσαι ἀσχολίαι δὲν μ' ἐσυγχώρουν» εἶναι, κατὰ τὸν Κοδρινᾶν, σολοικισμός· «τὸ γὰρ παροῦσαι ἐνεστώτα χρόνον, ἐμφαίνει». Ἡγνῶει βεβαίως ὁ Ἀθηναῖος ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς προγόνοις αὐτοῦ δοκιμαίως συγγραφεῦσιν, οἱ κατ' ἐπίφασιν ἀναχρονισμοὶ εἶναι συνηθέστατοι· τὸ παροῦσαι = αἵτινες καὶ πρότερον παρήσαν καὶ νῦν πάρῃσι, τὸ δὲ συνεχώρουν εἶναι ἐπ' ἴσους ὀρθότατον διότι ἀναφέρεται εἰς τὸ παρωχημένον σημεῖον τοῦ χρόνου, ὅτε ἡ φιλία παρεκίνησε τὸν Κοραῆν νὰ ἐπιχειρήσῃ κτλ. Κατὰ τὸν Κοδρινᾶν, ὧδέ πως ἔπρεπε νὰ γραφῇ ἐπὶ τὸ εὐγενέστερον ἢ ἀνωτέρω παρατεθειμένη χυδαῖκή πρότασις. «Ἐπρωθυμοποιήθη νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐφεσίν σου διὰ νὰ σὲ πληροφωρῶ ὅτι μόνη ἡ μεταξὺ μας φιλία μὲ παρεκίνησε νὰ ἐπιχειρισθῶ πρᾶγμα, τὸ ὅποιον οὔτε νὰ ἰδεασθῶ μοι συγχωροῦν αἱ παροῦσαι μοι ἀσχολίαι»!!! Ἀλλ' αὖθις ὁ Κοδρινᾶς ἀναθεματίζει τὴν φράσιν τοῦ Κοραῆ «ἄλλο δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς (τοὺς ἡλιθίους) παρὰ τὴν μορφήν ἀνθρώπων» ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ «ἄλλο παρὰ» εἶναι Γραικοῖταλισμὸς κακόζηλος κατὰ τὸ altro che τῶν Ἰταλῶν ἢ autre que τῶν Φραντζέζων» ὅπως δὲ ἀγνοῶν ὅτι ἡ παρὰ εἶναι ἡ πρόθεσις τῆς παραθέσεως, τῆς προσεγγίσεως καὶ τῆς ἐξαιρέσεως καὶ ὅτι (ὡς εἴπομεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν) μυρία παραδείγματα τοῦ ἄλλο παρὰ εὐρηγται παρὰ Πλάτωνι, Ἀριστοφάνει καὶ Ξενοφῶντι.

Αἱ μέχρι τοῦδε λογομαχίαι ἦσαν μόνον διακροβολισμοί. Ὁ Κοδρινᾶς, μένεα πνέων, δὲν ἠρώκισθη εἰς μικρὰς διατριβὰς, ἀλλ' ἐποίησατο κατὰ τοῦ Κοραῆ κρατερὰν ἐκ τοῦ συστάδην ἐπιδρομὴν, συντάξας καὶ ἐκδοὺς ἐν Παρισίοις τῷ 1818 «φιλοτίμη» διαπάνη τῶν εὐγενῶν καὶ φιλογενῶν Κυρίων Ἀλεξ. Πατρινου καὶ Ἀδελφῶν Ποστολάκη. Μελέτην τῆς Κοινηῆς Ἑλληνικῆς Διαλέκτου, ἐκ τετρακοσίων ὡς ἔγιστα σελίδων, στρεφομένην δὲ ἄπασαν κατὰ τῆς «Κοραϊκῆς Αἰρέσεως»

καὶ ἰδίως κατὰ «τῶν Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν». Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι περιεργότατον, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους παρέχει ἐναργῆ καὶ ψηλαφητὴν εἰκόνα τῆς φιλολογικῆς καὶ κριτικῆς ἐνδείας τοῦ γράψαντος. Ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ σελίδι, εὐρηται ὡς πρόσωπον τοῦ ὅλου τηλαυγῆς ἡ ἐπομένη ἐπαφρόδιτος λόγου περίοδος. «Ὁμολογούμενον εἶναι ὅτι καθέννας ὅπου ἐπαναλαμβάνει, ἐπὶ ὁποίῳ δῆποτε σκοπῷ, τὸν κόπον τοῦ νὰ συνθέσῃ ἓνα σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον καὶ τὸ ἐκθέτει διὰ τοῦ τύπου εἰς τὴν κρίσιν τῶν ὁμογενῶν του, φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔπεται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι καὶ ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐκθεσις εἶναι ἀναγκαῖα, ἢ τοῦλάχιστον χρήσιμος πρὸς ἐκείνους, ὅπου ἀμοιβαίως ἤθελαν λάβῃ τὸν κόπον νὰ τὸ διαβάσσουν». Ὁ Κοδρικᾶς εἶναι ἄξιος κατακρίσεως διότι, ἐκ μωρᾶς πρὸς τὸν Κοραῆν ἀντενεργείας, οὐδεμίαν ἔσχεν ἐπιμέλειαν νὰ διαρρύθμισῃ ὁπωσοῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὸν λεκτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἔγραψε δὲ κατὰ τὸ 1819 ἀπαράλλακτως ὅπως ἔγραψε τῷ 1794. Τὸ ἑλληνικὸν γένος, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἐφύλαξε τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀκεραιότητα, διότι ἐφύλαξε τὴν γλῶσσαν τῶν προπατόρων του· ἄρα, ἡ συζήτησις περὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐθνικῆς διαλέκτου καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ φυσικοῦ αὐτῆς τύπου καὶ χαρακτῆρος, εἶναι οὐχὶ φιλολογικὴ ἢ γραμματικὴ ἀλλ' ἐθνικὴ συζήτησις, «πρόβλημα δημόσιον καὶ τῶν ἱερωτέρων τοῦ ἔθνους δικαιοματίων θεώρημα συστατικόν». Τὸ προσεφίλες τοῦ Κοδρικᾶ ἀξίωμα, ὅτι μόνοι οἱ εὐγενεῖς εἶναι τῆς κοινῆς γλώσσης οἱ ταμίαι καὶ φύλακες, καὶ αἱ διάκνοι συνθηματικαὶ φράσεις «ὀλοκληρία τοῦ ἔθνους», «πολιτικὴ εὐταξία» κλ. προρέουσιν ἐκ πάσης τῆς Μελέτης σελίδος. «Τὸ ἑλληνικὸν γένος ὑπέστη κατὰ διαφόρους καιροὺς πολυειδεῖς μεταρρυθμίσεις καὶ μεταβολὰς, δὲν ἔχασεν ὅμως ποτὲ τὴν ἐν τῷ πολιτεύματι ὁλομερῆ του ὑπόστασιν, μήτε τὴν τῆς ὀλοκληρίας του ἐθνικὴν ὑπαρξίν. Ἡ κοινὴ ἐθνικὴ διάλεκτος εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία κατὰ πατροπαράδοτον διαδοχὴν διασώθη ἕως εἰς ἡμᾶς ἀναλλοίωτος. Μέσα εἰς τὴν γενικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἀθλιότητα, ἡ Ἱερὰ Ἐκκλησία, τὸ κέντρον τῆς ὀλοκληρίας τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, διέσωσεν ὡς ἱερὰ κιβωτὸς καὶ τὰς πλάκας τῆς Διαθήκης τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κηρύγματος καὶ τὴν λυχνίαν τῆς οὐρανίου γλώσσης τῶν προπατόρων μας. Ἄν ἐνδέχεται εἰς μίαν ὁλοτελῆ καταστροφὴν, νὰ εὐρεθῇ τι πρὸς παρηγορίαν τοῦ γένους μας ἰδιώτερον καύχημα, τοῦτο ἐξάπαντος εἶναι ἡ ἀδιάσπαστος ἐκείνη χρυσὴ σείρα τῆς Φιλοσοφίας (!) ἡ ὁποία διικνεῖται ἀπὸ τὸν Ὅμηρον ἕως τὸν Εὐστάθιον, ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον ἕως τὸν Μελέτιον, ἀπὸ τὸν

Ἀριστοτέλην ἕως τὸν Κορυθαλέα, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἕως τὸν Εὐγένειον, ἀπὸ τὸν Δημοσθένην ἕως τὸν Μηνιάτην. Οἱ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διασωθέντες εὐγενεῖς μετεκρίσαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὸ φιλόξενον τῆς Ἰταλίας ἔδαφος. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν μερικά λείψανα τῶν εὐγενῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διασώθησαν καταφυγόντες εἰς τὴν Βλαχίαν. Καὶ χρεωστῇ ἡ αἰχμάλωτος Ἑλλάς εἰς τὴν πανέκλαμπρον γενεὰν τῶν Πραγκοβάνων τὴν περιθάλψιν καὶ προστασίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Αὐτοὺς τοὺς κοινούς εὐεργέτας τοῦ γένους μας κατασπαράττει ἀπανθρώπως ὁ τῶν Αὐτοσχεδίων Στοιχησμῶν αὐτεπάγγελτος νομοθέτης, κατακλύων ἀναιδῶς μὲ αἵσχιστα ἐπιθέτα τὰ ἱερά των ὀνόματα». Εἶναι ὅντως ἀλλόκοτος ἡ περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων θεωρία τοῦ Κοδρικᾶ. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν, πάντες ἐλάλουν χυδαῖστί· ἀλλὰ ἅμα συνέστησαν σχολεῖα καὶ «ἐξεχωρίσθη ἡ εὐγενικὴ φράσις ἀπὸ τὴν χυδαϊκὴν»!! Ἡ πρώτη ἐποχὴ τῆς «μεταγενεστέρας ἀνεγέρσεως τοῦ εἰς δουλείαν ἐκπεπτωκότος ἑλληνικοῦ γένους ἐστάθη εὐδαιμόνως περὶ τὰ τέλη τοῦ 16 αἰῶνος, ἐπὶ τοῦ αὐδιδίμου Παναγιωτᾶν καὶ ἔπειτα ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου». Δευτέρα ἐποχὴ «τῆς μεταγενεστέρας ἡθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ γένους μας, ἐστάθη ἡ τοῦ αἰμνήστου Εὐγενείου τοῦ Βουλγάρως σχολαρχία εἰς τὸ κοινὸν σχολεῖον τοῦ Ἀθῶνος». Ἐν τῷ μετοξὺ τούτῳ δηλ. ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Κοδρικᾶ, «ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους διὰλεκτος, ἀποτινάσσουσα ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν ἐπίεικτον βαρβαρικὸν χρωματισμὸν καὶ κατ' ἀναλογία τῆς ἐκτάσεως τῶν ἰδεῶν τῶν Σπουδαίων, ἐκτείνουσα τὴν ποικιλίαν τῶν εὐγενικῶν καὶ γνησίων ἐκφράσεων, ἔφθασε νὰ ἐπαναλάβῃ ἐν γένει τὸν φυσικὸν τῆς σχηματισμὸν κτλ.» Τοῦ θαύματος τούτου, δηλ. τῆς ἐπανόδου τῆς γλώσσης εἰς τὸν φυσικὸν αὐτῆς σχηματισμὸν, πρῶτιστοι ἐργάται καὶ ἱεροτελεσταὶ εἶναι ὁ πατριάρχης Σαμουὴλ Χαντζερῆς, ὁ εὐφραδέστατος Κριτίας, ὁ χρυσορρήμων Μηνιάτης, ὁ σοφώτατος Θεοτόκης, ὁ ὕψη πέτης Εὐγένειος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ αὐθέντης Νικόλαος Καρατζᾶς! Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν εὐκλεσεστάτων τούτων ἀνδρῶν ἐμελέτησε πώποτε νὰ «στήσῃ αἵρεσιν γλωσσονομίας» παρὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν καὶ συνήθειαν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον τὸ γένος προέκοπτεν ἐν μαθηταί, ἐβελτιοῦντο δὲ τὰ σχολεῖα καὶ «ἐμορφοῦτο τὸ σπουδαιολογικὸν ὕψος τῶν συγγραφέων» ἀνεπὶδρασαν αἵφνης, ὥσπερ ἐκ Τροφωνίου, «ἑνας δαιμόνιος, καθὼς οἱ φαρισαῖοι τοῦ τὸν ὀνομάζουσαν, φιλόσοφος, ὅστις, ὡς ἐκ Πυθαίου Τρίποδος χρησιμοδοτῶν,

κατετάραξε τὰ πνεύματα τῶν χυδαίων, καὶ ὄλην πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν τῶν πρωτοπείρων ἐφείλκυσε· ἀνεκλήρυξε δογματικῶς ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ γένους μας εἶναι διεφθαρμένη καὶ χρειάζεται καὶ θάρσιν καὶ διόρθωσιν. Δὲν εὐχαριστήθη εἰς τοῦτο ὁ δαιμόνιος. Ἀλλ' ἀπὸ χαμερπεῖς κολακείας ἐπαρθείς ἤρπασε τὸ κηρύκειον τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸ χέρι καὶ ὑπὸ τὸ τριβῶν εἰον μιᾶς Δημαγωγικῆς Φιλοσοφίας, τὴν ἐμφαντικὴν χλαμύδα μιᾶς αὐθαιρέτου Νομοθεσίας ἀναλίσθεις, ἐψηφίσθη αὐτοχειροτόνητος Κριτὴς καὶ αὐτεπάγγελτος ἀπεκατέστη Δικαστὴς ὄλων τῶν ἐθνικῶν τοῦ γένους μας· κατεχείρισε, καθὼς ὁ ἴδιος ἐξηγεῖται· Χιώτικα, ὅχι μόνον νὰ διορθώσῃ τὴν πατροπαράδοτον γλῶσσάν μας, ἀλλὰ νὰ μεταρρυθμίσῃ καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸ ἔθος καὶ τὴν τάξιν, καὶ ἠθικὴν κατάστασιν ὁλοκλήρου τοῦ γένους μας. Πολυμαθὴς τῶνόντι ὁ ἄνθρωπος καὶ διὰ τὴν πολυμαθειάν του σεβάσμιος, κακῇ ὁμῶς μοίρᾳ καθ' ἑξὶν φθονερὸς, καὶ δυσάρεστος καὶ ακόρεκτος φιλολόγος· Γεννημένος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ προγόνων Γραικοῦ, ἀναθραμμένος ὁμως ἐν ἄλλοδαπῇ ἐκ νεότητος δὲν ἠμπόρεσε, φυσικῶς τῷ λόγῳ, οὔτε ἰδεᾶν ἐξηκριβωμένην νὰ συλλάβῃ τοῦ κοινοῦ τύπου καὶ χαρακτῆρος τῆς ἐθνικῆς διαλέκτου μας, οὔτε ἔξιν νὰ λάβῃ τῆς ἀρμονικῆς στροφῆς καὶ φυσικῆς εὐρυθμίας τοῦ ἐξουγενισμένου ὅρου τῆς γλώσσας μας. Ἀνίδεος πάντῃ τῆς ἠθικῆς τοῦ γένους μας καταστάσεως, ἰδεάσθη οἰηματικῶς ὅτι τὸ ἐλληνικὸν γένος ἔναγχος προκύπτει ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς ἀπαιδευσίας καὶ βαρβαρότητος καὶ ὡς εἰσέτι ἀγροῖκον, ἄτακτον καὶ ἀκατάστατον δὲν ἔχει οὔτε ὑπαλληλίαν πολιτικὴν οὔτε σύστασιν ἠθικὴν, οὔτε τέλος πάντων, διάλεκτον ἐθνικὴν. Ὁθεν ὥσάν νὰ ἐδέχθη ἐξ ἀποκαλύψεως τὰς πλάκας τῆς Διαθήκης, ἐφαντάσθη ὅτι εἰς τὴν αὐθαίρετον Νομοθεσίαν του χρεωστοῦσιν ὅλοι ἐν γένει οἱ Ἕλληνες, ὡς βάρβαροι, νὰ κλίνουν καὶ νὰ ἐκφωνοῦν μὲ ἄκραν εὐλάβειαν τὸ αὐτὸς ἔφα».

Οὕτω πως χαρακτηρίζων τὸν ταλαίπωρον Κοραῆν, οὐδαμοῦ σχεδὸν ἀναφέρει αὐτὸν ὀνομασί. «Παραίτομαι (λέγει) νὰ ἀναφέρω ῥητικῶς τὸ ὄνομα ὅχι, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπὸ μίσους ἢ ἐξουθένησιν, ἀλλὰ μάλλον ἀπὸ σεμνοπρέπειαν καὶ σέβας τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι καθηκόντων· καθ' ἑνας μ' ὅλον τοῦτο βλέπει ὅτι ἐννοῶ τὸν Συγγραφέα τῶν ἐν διαστήματι δέκα ἀπεράντων χρόνων κακοσχέως σχεδισθέντων «Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν» μὲ τοὺς ὁποίους κακορέκτως ἐστόλισε τὴν σειρὰν τῆς μέχρι τοῦδε ἀτελεστάτης ἐκδόσεως μερικῶν παλαιῶν Συγγραφέων, τὴν ὁποίαν

ἐμφαντικῶς «Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην» ἐπέγραψεν». Ὁ Κοραῖς ὑβρίζει σύμπαν τὸ γένος, τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς Δημογέροντας, τὸ ἱερατεῖον, τοὺς εὐγενεῖς καὶ προὔχοντας, πειρώμενος νὰ ἀναστατώσῃ ἄρδην ὅλον τὸ ἑλληνικὸν διὰ τῶν ὑβριστικῶν βωμολογιῶν του. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ σιωπηλὸς ὡς Ἀρεοπαγίτης, ὁ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος ἄκρος ζηλωτῆς, ὁ πρῶν μέγας γραμματικὸς, Παναγιωτάκης Κοδρικᾶς, ὁ ἐξ Ἀθηνῶν; «Πῶς λοιπὸν νὰ ἀποσιωπήσωμεν τὴν πρὸς αἶσχος τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ μανιακὴν παραλογίαν τοῦ Νομοθέτου; Πλήρης εἰηματικῆς ἐξουθενήσεως ὁ Δημωγωγὸς ὑβρίζει ἀνυποστόλως ὅλον τὸ γένος, καὶ πρόσχημα μᾶς ὀχλαγωγικῆς μεταρρυθμίσεως μεταχειρίζεται τὴν μεταρρύθμισιν τῆς παιδείας καὶ γλώσσης τῶν νέων Ἑλλήνων. Κηρύττει ἐπὶ δημοσίου βήματος τὴν ἀποτέφλωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐξουθένησιν πορίζεται τὸν ἔπαινον τῆς νέας φωταγωγίας του». Εἶναι λοιπὸν ὁ Κοραῖς καταποντιστὴς τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῆς Ἑλλάδος, ἅπαντες δὲ οἱ εὐγενεῖς πρέπει νὰ πατάξωσι τὸν κακοῦργον, διότι «αἰσχρὸν ὄλεθρος τῆς Ἑλλάδος ὑβριζομένης, μηδεμίαν ποιήσασθαι κοινὴν τιμωρίαν». Ἡγέτης τῆς κατὰ τοῦ Κοραῖ ἔθνικῆς στρατείας ἀνηγορεύθη οἰκοθεν αὐτὸς ὁ Κοδρικᾶς. «Ὁ σκοπὸς τοῦ Διορθωτοῦ δὲν περιορίζεται εἰς τὸ νὰ μᾶς μάθῃ νὰ λέγωμεν «ἐξεύρω» καὶ ὄχι «ἰξεύρω», «ἐμπορῶ» καὶ ὄχι «ἡμπορῶ», «ἐντάμα» καὶ ὄχι «ἀντάμα»· οὐδ' εἰς τὸ νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι ὁ «Γαί-δαρος» παράγεται ἀπὸ τὸν «Κάνθαρον» καὶ ὁ «Βακχίλης» ἀπὸ τὸν «Βακαλάον»· ἀλλὰ διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς κοινῆς διαλέκτου ἀποτείνεται εἰς γενικὴν ἀναστάσιον τῶν καθεστώτων. Πρόκειται ἄρα περὶ τῶν κυριωτέρων ἐθίμων τοῦ γένους μας καὶ οὐχὶ ἀπλῶς περὶ δύο ἢ τριῶν Γραικοβαρβαρικῶν λεξιθεσιῶν. Ἐν τοσούτῳ, ἂν ἐγὼ προλαμβάνω νὰ σχίσω τὸ προσωπεῖον τῆς ὑποκρίσεως, διὰ νὰ παραστήσω γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ γένος μου, κἀνέας δὲν ἡμπορεῖ νὰ μ' ἐγκαλέσῃ προπέτειαν. Διπλὴν ἐφύλαξα τὴν τοῦ Πυθαγορικοῦ Νόμου σιωπὴν, καὶ ὄχι μόνον πέ ν τ ε ἀλλὰ θ έ κ α ὅ λ ω ν έ τ έ ω ν έ λ ά λ η σ α μ η - θ έ ν. Ἐπρόσμενα νὰ ἰδῶ τὸ τέλος τῶν ἀπεράντων «Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν». Τὸ εἶδα. Μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκστομήσω ἀνεκδοκίμως τὴν κρίσιν μου». Ἀφ' οὗ δὲ προσηλάχισεν ἀπειδῶς τὸν Κοραῖν, οἶονεὶ τὸν πηλὸν ἀπομάσσω τῇ εὐγενεῖ αὐτοῦ χειρὶ «ἔσχωρίζω τὸν ἄνθρωπον (λέγει) ἀπὸ τὸν συγγραφέα, τὸν σεβάσιμον γέροντα ἀπὸ τὸν νεολόγον αἵρεσιάρχην, καὶ τὸν ἐκδότην τῶν παλαιῶν συγγραφέων ἀπὸ τὸν

νομοθέτην τῶν νέων ἐκφράσεων· καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον, κατὰ τὸν ἐν τῷ πολιτεύματι νόμον, εὐλαβοῦμαι καὶ σέβομαι· τὸν δὲ νομοθέτην, ὡς θε-
μαγέτην, κατὰ λόγον κοινῶς ἠθικὸν μέτρομαι καὶ τὸ νεολογικόν του
σύστημα ὡς κοινοβλοβὲς ἀποστρέφωμαι». Τοῦτο δὲ τὸ «νεολογικόν» τοῦ
Κοραῆ σύστημα εἶναι αὐτόχρονον «αἵρεσις γλωσσονομική» οἱ δὲ «Αὐ-
τοσχέδιοι Στοιχασμοί», «κατὰ γραμματικὴν θεωρίαν καὶ τέχνην
παράλογοι, ἀντιβαίνουσιν εἰς τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα καὶ τύπον τῆς κοι-
νῆς διαλέκτου». Ἀλλὰ τί ἑλληνικὰ γινώσκει ὁ Κοραῆς; «Ὁ νομοθέ-
της μας, κακῇ τύχῃ, δὲν ἔμαθε τὴν πατρῴαν Διὰλεκτον εἰμὴ κατὰ τὸ
χωρικὸν ἰδίωμα τοῦ τόπου του· δὲν τὴν ἐγυμνάσθη εἰμὴ εἰς ξένους τό-
πους, μετὰ τῶν πηγαίνουσιν ἐκ τῶν παραβλαστῶν, καὶ τῶν παρεπιδή-
μων πραγματευτῶν». Καίπερ δὲ ἀμφισβητῶν ὁ Κοδρικᾶς τὴν περὶ τὸν
ἑλληνα λόγον ἐμπειρίαν τοῦ Κοραῆ, δὲν ὀκνεῖ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν κατὰ
τᾶλλα σοφίαν τοῦ ἀνδρός. «Κἀνέναντι δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι
κατὰ σπουδὴν καὶ μελέτην σοφός· κἀνέναντι ὅμως σώας ἔχων τὰς φρέ-
νας ἄνθρωπος, δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸν ὑποθέσῃ ἐνταυτῷ, ἐξ ἀποκαλύψεως
πάνσοφον καὶ μόνον ἐπὶ γῆς ἀλάνθαστον. Τὸ νὰ μὴν ἱεζύρῃ ἐντελῶς
μία κωσαν γλώσσαν, τὴν ὁποῖαν οὔτε ἐγυμνάσθη οὔτε ἐσυνήθισε, δὲν
εἶναι ἐλάττωμα τῆς σοφίας του. Ἢμπορεῖ νὰ εἶναι κατὰ θεωρίαν κάλ-
λιστος φιλόσοφος, καὶ ἐνταυτῷ νὰ εἶναι κατὰ πράξιν κάκιστος Γραμμα-
τικός, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καθ' ὃν ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἄριστος ἱατρός
καὶ ἐνταυτῷ ἀδόκιμος χειρουργός ἢ εὐφρέστατος φυσιολόγος καὶ ἅμα
παράφωνος μουσικός». Τῶν ἐλλειμμάτων τοῦ Κοραῆ τὸ μέριστον εἶναι
κατὰ Κοδρικᾶν «ὅτι ἡ ἀκοή αὐτοῦ ἦτο ἀσυνήθιστος εἰς τὴν εὐρυθμον
φράσιν τῶν ἐὺ γένων», ἐνόμισε δὲ «ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ Μισὲ Μπερνῆ
εἶναι ἡ γλώσσα ὅλου τοῦ γένους μας»· τούτων ἕνεκα «ποτὲ μὲν βαρ-
βαρίζει χυδαίολογικῶς διὰ νὰ μὴν ἑλληνίσῃ μακαρονικῶς, ποτὲ δὲ ἑλ-
ληνίζει ξενολογικῶς διὰ νὰ μὴ μακαρονίσῃ σπουδαιολογικῶς» (ὁ Κο-
δρικᾶς πρὸς τοῖς ἄλλοις χρήται τῷ «ξενολογεῖν» ἐν καινῇ ὁλῶς ἐν-
νοίᾳ, εἰ καὶ ἐκάστοτε στηλιτεύει τὸν Κοραῆν ὡς νεωτεριστὴν καὶ ἡγέ-
την τοῦ «νεολογικοῦ συστήματος»!). Ἡ δὲ νεόπετος λέξις «νεολογία»
σημαίνει, κατὰ Κοδρικᾶν, «ἐκείνην τὴν ἀηδεστάτην ξενολογίαν,
τὴν κακῶς ἡλὸν ἐπανάλειψιν τῶν κατηργημένων χυδαίων ἐκφράσεων
καὶ τὴν τερατώδη κατασκευὴν τῶν κακορέντως καὶ ξενολογικῶς
δημιουργημένων λέξεων, αἱ ὁποῖαι μῆτε εἰς τὸν τύπον τῆς παλαιᾶς
μῆτε εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς νέας διαλέκτου ἀρμόζουν». Ἡ αἵρεσις τοῦ

Κοραή είναι: «γλωσσονομική πυργοποιία, καθ' ἣν συνέχουν ὁ Θεὸς τὰς γλώσσας τῶν Δημιουργῶν καὶ διεμέρισε τὰ πνεύματα τῶν Νομοθετῶν». Ὁ Κοδρικᾶς ποιεῖται διαστολὴν καλλωπισμοῦ καὶ διορθώσεως τῆς γλώσσας. «Ἄς μὴ χαλάσωμεν τὴν πάτριον γλώσσάν μας ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ τὴν διορθώσωμεν· ἡ παρὰ συνήθειαν διορθωσις εἶναι παράλογος (ἀλλὰ τοῦτο πλέον ἢ ἅπαξ ἐκήρυξε διαρρήδην καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς!) Αἱ δοκοῦσαι ἀνωμαλίαι, τὰς ὁποίας ἀκρίτως ἐπιχειρίζονται πολλάκις νὰ διορθώσουν εἶναι τόσαι φυσικαὶ ἰδιότητες τῆς ἀρχαϊκῆς τῶν Ἑλλήνων φωνῆς, καθ' ἧς καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς κοινὴ διάλεκτος, γνησίως λαλουμένη καὶ γραφομένη εἶναι καὶ ὀρθοτάτη καὶ γλυκυτάτη καὶ εὐρυθμός». Καὶ ἐνταῦθα ὁ Κοδρικᾶς, ὑπὸ φοιβολήτου ἐμπεπαρωνημένος μανίας, ἐπιβαίνει γενναίως ἐπὶ τὸν περωτὸν Πήγασον, καὶ μεταμορφοῦται ἀπὸ πεζογράφου εἰς στιχουργόν, καὶ ἐξυμνεῖ τῆς τότε λαλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσας τὸ θεσπέσιον μεγαλεῖον διὰ τῶν ἐπομένων ἐξασκίων τὸ ὕψος καὶ τὴν ἐμμέλειαν τεσσάρων στίχων,

Ἡ γλώσσά μας εἶναι ἀπλῆ, εὐτροφη καὶ πλουσία.

Ἡ φράσις τῆς εἶναι γλυκερὰ, εὐρυθμός καὶ γνησία.

Μόν' οἱ Σοφοὶ φαντάζονται σφάλματα νὰ τῆς εὐρουν,

Καὶ πρὸς αὐτοὺς εἶναι πτωχὴ, γιὰτὶ δὲ τὴν ἰξεύρουν.

Τοιαύτην τινὰ ἐναρμόνιον στιχουργίαν δὲν θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ καλλιτεχνήσῃ ὁ «λαοπλάνος σοφιστῆς» καὶ «ἀπαταιλῶν ψευδογλωσσόφρος» ὁ λυμεὼν τῆς «πατρῴας καὶ ἐξευγενισμένης Διαλέκτου», ἧς τὴν «μεθοδικὴν ἀνάλυσιν θαρρῶς αἰῶς ἀνέλαβεν» ὁ καγκελάρης Κοδρικᾶς. Ἄς μὴ τολμήσῃ δὲ ὁ δημαγωγὸς Κοραῆς νὰ ἐπικρίνῃ τὴν νεστόρειον εὐγλωσσίαν τοῦ συγγραφέως τῆς Μελέτης, διότι τὸ λεκτικὸν τοῦ Κοδρικᾶ εἶναι καὶ ἀκριβερώς ἑλληνικὸν καὶ ἐκπρεπῶς ἀριστοκρατικόν. «Το ὕψος ὁποῦ μεταχειρίζομαι ἐκ νεότητος τὸ ἐδιδάχθηκα μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, καὶ ἐξ ἐπαγγελματοῦς τὸ ἐγυμνάσθηκα πανδημῶς μεταξὺ τῶν ἐγκρίτων τοῦ γένους μας. Αὐτὸ τὸ ὕψος ὡς οἰκεῖον ἐνασμενίζονται καὶ ὡς γνήσιον καὶ κοινὸν ὁμοφώνως ἀποδέχονται πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς, ἄρχοντες, κληρικοὶ, γραμματικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐμπορικοὶ. Ἄλλῃ ἢ γλώσσα τῶν καπῆλιων καὶ ἄλλῃ ἢ τῶν εὐγενῶν, ἄλλῃ ἢ τῶν σπουδαίων καὶ ἄλλῃ ἢ τῶν χυδαίων. Δὲν γράφω μήτε διὰ Γεωργίου, μήτε διὰ

Βακχάλιδες· γράφω ἀπλῶς διὰ Εὐγενεῖς καὶ πεπαιδευμένους· ἐπιθυμῶ οἱ γεωργοὶ νὰ καταγίνωνται εἰς τὴν Γερμανίαν· οἱ Βακχάλιδες εἰς τὴν Ὀψοπωλίαν· οἱ δὲ Εὐγενεῖς, καὶ κατὰ τάξιν καὶ κατ' ἀγωγὴν, νὰ ἐνασχολοῦνται, ὡς ἐξ ἐπαγγέλματος, εἰς τὴν Σπουδὴν καὶ Φιλολογίαν. Τότε εὐδαίμονεϊ ἔν ἔθνικόν πολιτεύμα ὅταν, κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα, «οἱ ἄρχοντες φιλοσοφοῦσιν ἢ οἱ φιλόσοφοι ἄρχουσιν»· ἡ μεγίστη δὲ ἐνὸς ἔθνους δυστυχία εἶναι τὸ νὰ χυδαῖζον οἱ φιλόσοφοι ἢ νὰ φιλοσοφοῦν οἱ χυδαῖοι». Ταῦτα πάντα εἶναι ἀξιόλογα· ἀλλ' εἰς ἐπίμετρον τῶν ὑπὸ τοῦ Κοδρικᾶ περιλοσοφημένων, δεόν νὰ περὶληφθῇ ὅτι τῆς χυδαϊκῆς φιλοσοφίας πολλῶν χειρῶν εἶναι ἡ χυδαϊότης τῶν νομιζομένων εὐγενῶν, ὅσοι συνιστῶσι τὴν ἐκλεκτὴν καὶ ὑπερτατικὴν τοῦ ἔθνους μερίδα· διότι ἀδύνατον οἱ δυσγενεῖς καὶ θῆτες (τὸ κατὰ Κοδρικᾶ «πληθους») νὰ ἐχωσιν αἰσχύνην καὶ δέος καὶ ὄρεξιν εὐταξίας, ἐπὶ τῶν οἱ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν εὐκοσμίαν δορυφοροῦντες εὐγενεῖς καταχλαμβάνονται ἐπ' αὐτοφῶρῳ πονηρεύμενοι καὶ ἀναίσχυντοῦντες.

Ἐὰν νῦν, παρερχόμενοι τὰς ἐν τῇ «Μελέτῃ» προσωπικὰς λοιδορίας, θελήσωμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν ὁρθῶς καὶ δικαίως τὴν λεκτικὴν καὶ πραγματικὴν τοῦ πονήματος ἀξίαν, θὰ εὕρωμεν ἀμύπολλα μὲν τὰ παράλογα καὶ ἐπιψογα, ὀλίγιστα δὲ τὰ καλὰ καὶ ἐπαινετὰ. Ἰδίως τὸ πραγματικὸν γέμει παντοίων τερατωδῶν καὶ διαστρόφων δοξασιῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, αἵτινες ἐλέγχουσι τὸν συγγραφέα ὅπως ἀνεπιστήμονα ὦν πραγματεύεται. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει διαλαμβάνει ὁ Κοδρικᾶς περὶ Πελασγῶν καὶ τῆς δυσεξερευνήτου γλώσσης αὐτῶν, ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ δευτέρου μέρους, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἐπικαλεῖται πάλιν μάρτυρα τὸν «ἱερὸν Κλήμεντα Ἀλεξανδρείας»· λαλεῖ περὶ Κρανταοῦ, Κέκροπος καὶ Κάδμου ὡς εἰ ἦτο σύγχρονος καὶ συνῆλιξ ἐκείνοις, ἰσχυρίζεται δὲ «ὅτι αἱ κυριώτεραι πρωτογενεῖς διαλέκτοι τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς ἦσαν δύο, ἡ δωρικὴ καὶ ἡ ἀρχαία ἀττικὴ!» Δικαιρεῖ αὐθιχεῖτως καὶ ἀκρίτως τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς πέντε περιόδους. «Ἡ πρώτη περίοδος ἀναμετρεῖται, καθ' ἱστορίαν φιλολογικὴν, ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Δευκαλίωνος ὅποτε ἐγεννήθη ἡ ἀττικὴ διάλεκτος!» Ἀνεκάλυψε δὲ οὐ μόνον τὰ γενέθλια τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσιν τῆς αἰολικῆς διαλέκτου ἐκ τῆς δωρικῆς, πλανηθεὶς ἐξ ἀκρίτων νύξεων παλαιῶν τινῶν γραμματικῶν. Περὶ τῆς παναρχαίας ἑλληνικῆς οὐδὲν γινώσκωμεν· ἀλλ' ὁ Κοδρικᾶς ἐπίσταται ὅτι «ἡ παναρχαία γλώσσα διηρέθη εἰς εὐγενικὴν

καὶ εἰς χυδαῖκην· καὶ ἡ μὲν, ὡς ἐξηκριβωμένη καὶ εὐρυθμος, ἀπεκτιέσθη ποιητικῇ, ἡ δὲ, ὡς ἀπλουστέρα καὶ ἀφελής, ἀπεφάνθη δημοτικῇ. Ὁ θεϊότατος τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς ποιητῆς εἶναι τῆς «ἐξευγενισμένης γλώσσης» ὁ ἱεροφάντης. «Ὁ θεόπνευστος Ὀμηρος μετεχειρίσθη πρῶτος τὴν εὐγενικὴν διάλεκτον, ξεχωρίσας τὰ κοινὰ τῆς γλώσσης ὀνόματα, ὧν τὰ μὲν κρείττονα εἰς τὴν διάλεκτον τῶν θεῶν, τὰ δὲ κοινότερα εἰς τὴν διάλεκτον τῶν ἀνθρώπων ἀπέδωκεν». Οὕτω λοιπόν, κατὰ τὴν ἀστειοτάτην τοῦ Κοδρικᾶ ἔκφρασιν, ὁ μὲν Ζεὺς ἡττίκιζε, ὁ δὲ Ἀπόλλων ἐδώριζε, καὶ ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τούτου ἄς διεξέλθῃ ὅσα γράφουσι Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος!! Εἰς τὴν πρώτην χρονικὴν ταύτην περίοδον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἤχημασαν, κατὰ Κοδρικᾶν, ὁ Αἰνός, ὁ Εὐμολπος, ὁ Ὀρφεὺς καὶ ὁ Μουσαῖος. «θεμελιωταὶ μιᾶς μυστηριώδους ἐταιρείας», στιχουργήσαντες δὲ «εἰς τὴν μικτὴν ἀρχαίαν αἰολοδοωρικὴν, ἡ ὁποία ἦτον ἡ κατ' ἐκεῖνο τὸ διάστημα τοῦ καιροῦ κοινὴ τῶν πρώτων Ἑλλήνων διάλεκτος». Ἰδοὺ λοιπόν καὶ ἄλλη ἐξαισία καὶ μοναδικὴ τοῦ Κοδρικᾶ ἀνακάλυψις, ὅτι τῶν πρώτων Ἑλλήνων κοινὴ διάλεκτος ἦτο ἡ αἰολοδοωρικῇ!! Ἡ δευτέρα περίοδος «διορίζεται ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Τρωάδος (1184) μέχρι τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος (594)». Ὁ Κοδρικᾶς, οὐδὲν πώποτε ὑγιᾶς διδασκόμενος περὶ τῆς ἀρχαίας Ἰᾶδος καὶ τῶν ἄλλων διαλέκτων, ἀναρρίπτει ἀποσθεγματικῶς γελοιοτάτην ὑπόθεσιν, ὅτι δηλαδὴ «ἡ ἀρχαία αἰτική διάλεκτος, ἐνωθεῖσα μὲ τὴν ἐλληνικὴν, παρήγαγε τὴν ἰωνικὴν». Τί δὲ συνέβη; «Τότε οἱ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι τὸ πάλαι αἰδοῖ ἦτο τραγουδισταὶ ἀπλῶς ὠνομαζόντο, ἐπωνομάσθησαν ῥαψωδοί· τότε δὲ ἀνεφάνησαν τὰ δύο οὐράνια τοῦ Ὀμήρου ποιήματα, πρωτότυπα δείγματα τοῦ πρώτου ἐξευγενισμοῦ τῆς κοινῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων». Ὁ Λυκοῦργος πρῶτος τὰ ἐσύναξε καὶ τὰ διέταξε (ὁ Κοδρικᾶς ἐλησημόνησε τὸν Πεισίστρατον!) Εἰς τὰ ποιήματα αὐτὰ εὐρίσκομεν καὶ ζῶντα καὶ ὑφιστάμενον πρωτογενὴ τύπον τῆς πατρῴας κοινῆς γλώσσης τοῦ γένους μας». Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Ἡσίοδος ἐγεννήθη ἐν Ἀσκραί τῆς Βοιωτίας, ἐνθα ὁ πατήρ αὐτοῦ μετόικησεν ἐκ τῆς Αἰολίδος Κώμης. Ὁ Κοδρικᾶς, διαστρέφων ὀνόματα καὶ πράγματα, γράφει περὶ ταύτου. «Δεύτερον πρωτότυπον ποίημα ἔχομεν τὸ τοῦ Ἡσιόδου, ὅστις ἐγεννήθη μὲν εἰς Κώμην τῆς Αἰολίδος, ἐπωνομάσθη δὲ Ἀσκραῖος, καθ' ὅτι διέτριψεν εἰς Ἀσκραίαν, πόλιν τῆς Βοιωτίας». Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους συμπίπτουσι, κατὰ Κοδρικᾶν, καὶ τοῦ

*

Ἐπιμενίδου τὰ συγγράμματα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ λυρική ποίησις, ἥς προεξήρχει· ἀπὸ ἐκ Σάρδεων λυρικός ποιητής Ἀλκμαίων καὶ ὁ ἐκ Μηλίου ἱστορικός Κάδμος!!! Τότε καὶ οἱ Πυθαγόρειοι «μετέφρασαν εἰς Ῥώμην τὴν αἰσλοδωρικὴν διάλεκτον, ἥτις διεκρίθη εἰς γλῶσσαν εὐγενικὴν, ἥτις ὠνομάσθη λατινική, καὶ δημοτικὴν, ἥτις ὡς χυδαία ῥωμαϊκὴ διεγνωρίσθη». Ἐνταῦθα καὶ οἱ ἀπ' ἄλλου χείλους φιλόλογοι οὖντες θὰ ταλανίσωσι βεβήλωσιν τὴν σχολαστικὴν καὶ φαντασιό- πληκτον τοῦ Κοδρικᾶ ἀκρισίαν.

Ἡ τρίτη περίοδος «διορίζεται χρονολογικῶς ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνα μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος». Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάλειμμα, «ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, διακριθεῖσα ἀπὸ τὴν χυδαίαν χρῆσιν τῶν λέξεων καὶ στροφῶν τῶν φράσεων, ἀπεκατέστη ἡ μόνη εὐγενική, ἡ μόνη σπουδαιολογικὴ τῶν Ἑλλήνων διάλεκτος· ἡ ἐξηκριβωμένη καὶ εὐρυθμὸς καὶ μετ' ἀσφάλειαν ἐπεξεργασμένη ἀττικὴ διάλεκτος ἦτον ἡ γλῶσσα τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ῥητόρων· ἡ δὲ διάλεκτος τῶν ποιητῶν ἦτον ἡ μεμιγμένη κοινὴ ἑλληνική, τῆς ὁποίας τὸ δημοτικώτερον ὕψος ἦτο ἡ σύμμικτος αἰσλοδωρικὴ». Ἀλλ' ἐκ τοιαύτης τινὸς μίξεως, συμμίξεως καὶ ἀναμίξεως παρήχθη κυκλῶν, φέρων εἰς σύγχυσιν καὶ ἔκστασιν φρενῶν καὶ αὐτὸν τὸν Κοδρικᾶν, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξάγει «Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνειον ἐποποιόν» καὶ «Εὐρήναν, τὴν Λαοβίαν ποιήτριαν!!!» Κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον «ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἕως τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου» ἐγένετο, λέγει ὁ Κοδρικᾶς, ἡ σύγκρασις τῆς νεωτέρας ἀττικῆς φράσεως μετ' τὴν Μακεδονικὴν, «ἐξ ἧς ἀνεφύη ἡ μεταγενεστέρα ἐκείνη ἀττικὴ διάλεκτος, ἥτις καὶ Ἀλεξανδρινὴ ἐπικλέγεται, καθὼς διδάσκουσι Θωμάς ὁ Μαρτίστρος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρείας». Προσέτι μανθάνομεν παρὰ τοῦ Κοδρικᾶ ὅτι «ἡ δωρικὴ διάλεκτος τοῦ Θεοκρίτου δὲν εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκείνη ἐποὶ μετεχειρίσθη ὁ Ὀρφεύς, ὁ τῶν ποιητῶν ἀρχαιοτάτος!» Κατὰ τὴν πέμπτην περίοδον, «ἀπὸ τὴν ἄλλωσιν τῆς Κορίνθου μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀκμαῖζει ἡ ῥωμαϊκὴ γλῶσσα, ἥτις εἶναι πρᾶγμα τῆς αἰσλοδωρικῆς». Ἡ δόξα τοῦ Κοδρικᾶ ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ἦτο τότε κοινὴ δόξα πάντων τῶν λογίων καὶ δὴ καὶ τοῦ Κορυθαίου. Τούτου ἕνεκα οὐδαμῶς εἶναι ἀξιόμειπτος ὁ ἀνὴρ· σφόδρα δὲ ἀξιόμειπτος καθίσταται διαστρέφων ἐξ ἀμαθίας τὰ ὀνόματα (λ. χ. «Σχομᾶτης Λουκιανός» «Φρόνιχος ὁ Ἀραψ»

κλ.) λέγων δὲ ἐν σελίδι 119 ὅτι «τὸ περὶ Συνδέσμων καὶ τὸ περὶ Ἐπιρρήματων Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου εὐρίσκονται χειρόγραφα εἰς τὴν ἐν Παρισίῳ Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην καὶ ἀπεικονίζονται φιλόκαλόν τινα καὶ φιλογενὴ ἐκδότῃ» ἐν ᾧ ἀμφότερα τὰ συντάγματα τοῦ περιπύστου γραμματικοῦ ἦσαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1816 ἐκδομένα ὑπὸ τοῦ Βεγκέρου ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῶν «Ἑλληνικῶν Ἀνεκδότων». Ἡ ἑκτὴ περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀρχεῖται, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τῆς Ἀλώσεως, ἡ δὲ ἐβδόμη καὶ τελευταία, ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ τοῦ Κοδρικᾶ. Πρὸς χαρκτηρισμὸν τῶν προτέρων περιόδων ἡρανίστατο πολλὰ ἐκ τῆς *Histoire abrégée de la littérature grecque* ὑπὸ Schoell (1813)· κατὰ τὴν ἔκθεσιν δὲ τῆς τελευταίας περιόδου ἀντέγραψε ἐπ' ἴσης πάμπολλα ἐκ τῆς προτεθειμένης μικρᾶς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν «Λογικὴν» Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως. Τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης θησαυρορύτατες ὑπῆρξαν, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, πρῶτιστα καὶ μάλιστα οἱ ἐν Βυζαντίῳ εὐπατρίδαι, οὐ μόνον οἱ ἄνδρες ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες. «Αἱ εὐγενεῖς ἀρχόντῃσσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν ἐφύλαττον συνήθως τὴν φυσικὴν ἐκείνην χάριν καὶ κομψότητα τῆς γλώσσης τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ Εὐριπίδου, ὅπερ καὶ πραγματικῶς τὸ βλέπομεν, ὕστερον ἀπὸ τῶσδε περιστάσεις, διαρκεῖν μέχρι τᾶς σήμερον». Πρὸς διαπίστωσιν τῆς καλιβόημοσύνης τῶν ἐν Βυζαντίῳ δεσποινῶν, ἀναφέρει ὁ Κοδρικᾶς «τὴν γλυκυτάτην ὁμιλίαν τῆς μικκρίτρας Κοκκῖνας Μαριώρας Ρίξου, καὶ τὴν φυσικὴν εὐφράδειαν τῆς Δόμνας Ζαφείρας Καρατζᾶ». Εἴτα δὲ ἐπανερχεται εἰς τὰ περὶ εὐγενικῆς γλώσσης. «Ἡ κοινὴ διχάλεκτος ἐκ πρώτης ἐνάφξεως ἦτον διηρημένη εἰς Εὐγενικὴν καὶ Χυδαϊκὴν· ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Αἰολικὴ ἦσαν δημοτικαί, ἡ δὲ Ἀττικὴ καὶ Ἰωνικὴ εὐγενικαί. Ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσιώδους διαφοράς ἀναγκασίως ἐπεται ἡ μὲν τῶν Εὐγενῶν διχάλεκτος, ὡς ἔντεχνος καὶ ἐμμέτρως ἐπιτηδευμένη νὰ ὑπόκηται εἰς ἀλλοίωσιν ἢ διαφθοράν· ἡ δὲ τοῦ λαοῦ, ὡς φυσικὴ καὶ ἀκατασκευαστος, συμμεταβάλλεται μὲν κατ' εἶδος μὲ τὰ πράγματα, διαμένει ὅμως οὐσιωδῶς ἀναλλοίωτος». Ποῖον δὲ εἶναι τὸ πρότυπον τῆς εὐγενικῆς γλώσσης; «Κατὰ τὴν ἄλωσιν ἔχομεν πρότυπον εὐγενικῆς μὲν γλώσσης (ἀποκρίνεται ὁ Κοδρικᾶς) τὸ Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆ, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰωνίαις νήσους· δημοτικῆς δὲ, τὴν ἐπιστολὴν τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν υἱῶν τοῦ ἐσχάτου τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτορος». Εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν πανωλεθρίαν

τοῦ 1453, ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνεβάλετο κατὰ Κοδρικᾶν, ὁ ἐξ Ἀπορήτων Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. «Ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος τὴν πολιτικὴν ἀνέγερσιν τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων κηδεμονικῶς ἐπρομήθευσε, προσκτιθράμενος τὸ τοπαρχικὸν ἀξίωμα τῆς ἡγεμονείας Οὐγγροβλαχίας, ἐφ' ᾧ ἀνηγορεύθη εὐκλεῶς παρὰ τῆς Βασιλείας ὁ κατ' ἀρετὴν καὶ σοφίαν ἰσότημος πανευκλεῆς υἱὸς του. ὅς ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου εἶχε διὰ βίου τὴν φιλοσοφίαν συμπάρειδρον. Ἀνέκυψε λοιπὸν διὰ τῶν βασιλικῶν αὐτῶν ἀξιομάτων τὸ αἰχμάλωτον γένος τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν τελεῖαν πτώσιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες οἱ ἕως τότε ἀπολύτως αἰχμάλωτοι παρὰ τῶν κρατούντων ἀνεγνωρίσθησαν». Αὕτη ἦτο, κατὰ Κοδρικᾶν, «ἡ πρώτη ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ γένους». Ἀπὸ τῶν «ἀθρόων» πηγῶν τοῦ αἰσιδίου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου πολλοὶ ἀπήντησαν ζωπάροχα νάματα ἐπιστημῶν, ἐν οἷς Βησσαρίων ὁ Μακρῆς, ὁ Ἰάκωβος Μάνος ὁ τῶν φιλοσόφων ὑπατος, Ἰερόθεος ὁ Βυζάντιος, Μελέτιος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Ἡρακλείας Καλλίνικος, Ἰερεμίας ὁ Κακαβάλας καὶ Ἀβράμιος, οἱ ἐκ Κρήτης, καὶ ἐπὶ πλῆσι Μηνιάτης ὁ ἐκ Κεφαλληνίας, ὁ τὴν ἀπλουστέραν ἑλληνικὴν διαλέκτον εἰς τὴν δημοσθενικὴν ἀνυψώσας εὐφράδειαν». Ἀλλὰ «νέον χρυσοῦν αἶμα τῆς ἡθικῆς τοῦ γένους ἀναγεννήσεως» ἐνεκαίνισεν ὁ μέγας Εὐγένιος, ἐπὶ τοῦ ὀκτωκαίδεκάτου αἰῶνος, ὁπότε «ἡ ἀπλουστέρη τεχνολογία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐχρηιάσθη (λέγει ὁ Κοδρικᾶς ἐν τῇ δυσκαταλήπτῳ καὶ ὑπερνεφελῶ φιλολογίᾳ του) νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἐπεξαργασίαν τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου συνθέσεως, καὶ ἡ τέχνη τῆς γραμματικῆς ἀπεκατέστη ἐξηκριβωμένη μέθοδος ἐπιστημονικῆ». Ἡ ἀναγέννησις προήχθη εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον ἐπὶ τοῦ μεγάλου Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ, «οὗ ἡ πατριαρχικὴ αὐλὴ ἀπέβη λαμπρὰ ἐστία τῶν ἐκκλησιαστικῶν φώτων» καὶ ἐπὶ τοῦ αὐθέντου Νικολάου τοῦ Καρατζᾶ «ὅστις καὶ ὡς μέγας Διερμηνευτὴς καὶ ὡς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς Περσίας, σύγγραμμα ἀξιοθαύμαστον, καὶ γραμματικὴν τῆς γαλλικῆς διαλέκτου, ἥτις καὶ μόνον ἐξεδόθη, τὰ δ' ἑλπίκα πονήματά του ἀπώλοντο· εἰς αὐτοῦ τοῦ φιλογενούς ἡγεμόνος τὴν ἀχάματον φιλοπονίαν καὶ ἀπέραντον πολυμάθειαν χρεωστεῖ τὸ γένος μας τὴν γνησίαν ἐπανόρθωσιν καὶ τὸν τέλειον ἐξευγενισμόν τοῦ ὑπὸ τὴν νεωτέραν δημοτικὴν φράσιν πολιτικοῦ ὕφους τῆς κοινῆς διαλέκτου!». Συνεργάται τοῦ «ῥητορικωτάτου» Σαμουήλ καὶ τοῦ αὐθέντου Καρατζᾶ, τοῦ «ἀνακαινίσαντος τὸ πολιτικὸν ὕψος τῆς

δημοτικῆς διαλέκτου» ὑπῆρξαν πρὸς τοὺς ἄλλους ὁ «εὐτραδέστατος» Κριτίας, ὁ διδάσκαλος τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς Σέργιος, ὁ γραμματικὸς Φώτιος, Γλακουμάκης ὁ Πρωτοψάλτης καὶ Ἀλέξανδρος ὁ ποστέλνικος τῆς αὐθεντείας Οὐγγροβλαχίας. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀπαράμιλλοι δημιουργοὶ τοῦ εὐγενικοῦ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ ὅρους, κατὰ τὸν καγκελάριον Κοδρικᾶν. Ὁ δὲ Κοραῆς, συγκρινόμενος πρὸς τοὺς καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸν Εὐγένιον, παρίσταται ὡς ἀφανὲς ζώοντιον ἐνώπιον ταύρου αἰθιοπικοῦ. «Ἡ ἀναλυτικὴ τοῦ καταλόγου τῶν πολυειδῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τοῦ εὐκλεοῦς Μουσηγέτου (τοῦ Εὐγενίου) ἀρκεῖ μόνη ὡς ὕλη εἰς τὸ νὰ συνθέσῃ τις ἓνα βιβλίον ὁλόκληρον ὠφέλιμωτερον βέβαια καὶ ἐνταυτῷ πολυτιμώτερον καὶ ὀγκωδέστερον ἀπ' ὅσον ἐνδέχεται νὰ συνθέσσουν, ἂν συναχθοῦν εἰς ἓν, ὅλα τὰ ὅσα ἐπὶ ζωῆς των συνέγραψαν μερικοὶ τινες μυσταγωγοί, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους, τὴν λεοντὴν τῆς φιλοσοφίας ἀφυῶς ἐνδουθύντες, ἐπίδεικτιοῦν ἀναισχύτως, εἰς τὰ ἐξαμβλώματα τῆς φαντασίας τῶν ἀγυρτικῶς ἐπαφρόμενοι». Ὁ Κοραῆς εἶναι, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ὑποδεέστερος πάντων τῶν λογίων τῆς ὀκτωκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἀληθινοὶ δὲ φωστῆρες Φώτιος ὁ γραμματικὸς, Γλακουμάκης ὁ πρωτοψάλτης, Κριτίας ὁ γλυκύτατος καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἄλλοι. Οὗτοι καὶ μόνοι εἶναι τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ ἀγλαίσματα, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ σποδὸς τε καὶ σκιά ἀνωφελής. «Δὲν ἔχομεν χρεῖαν κοσκινομαντείας (παρατηρεῖ εὐτραπέλως ὁ Κοραῆς) νὰ νοήσωμεν τὸν κοσκινοστῆν Κοδρικᾶν. Ἐβαλεν εἰς τὸ κόσκινόν του τοὺς ἐπικρατεστέρους τοῦ γένους· ἀλλὰ τοὺς ἐκοσκίνισε τόσο σφοδρᾶ, ὥστε, πλὴν τριῶν, καὶ τούτων ἄδιορίστων, ἐπέρασαν ὅλοι ἀπὸ τὰς τρύπας εἰς τὸν σωρὸν τῶν σκυβάλων». Ὁλῆς δὲ τῆς Μελέτης τὸ πόρισμα εἶναι ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δυνατόν νὰ διαιρεθῇ εἰς δωδεκα κεφαλαιώδεις διαλέκτους, καὶ οὐχὶ εἰς τρεῖςκαίδεκα, ὅπως αὐτὸς ὁ Κοδρικᾶς ἰσχυρίσατο ἐν ταῖς γαλλιστὶ συντεταγμέναις ὑπ' αὐτοῦ «Παρατηρήσεσιν» (ὁ Κοδρικᾶς λέγει: ὅτι ἡ γαλλικὴ διατριβὴ τοῦ ἐτυμώθη τῷ 1802, ἀλλ' ἐν τῇ κεφαλίδι αὐτῆς φέρεται ὡς ἔτος ἐκδόσεως τὸ δωδεκάτον τῆς Δημοκρατίας, τοιούτοις τὸ 1804). Ἐν μὲν ταῖς «Παρατηρήσεσιν» ὁ Κοδρικᾶς διέστειλε τὴν Θεσσαλικὴν διάλεκτον ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς· ἐν δὲ τῇ Μελέτῃ, συμπτύξας ἀμφοτέρους, ἐσχημάτισε «φουμελιώτικην» διάλεκτον, οὕτω δὲ αἱ πρώην τρεῖςκαίδεκα ἐγένοντο μόνον δύοδεκα. Ἀλλὰ πᾶς ἕκαστος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἀριθμῇ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰς ἑλληνικὰς διαλέκτους· ὁ δὲ διαλεκτολόγος Κοδρικᾶς, οὐδαμῶς ἀρκούμενος εἰς

φαντασιώδεις ἀριθμήσεις, εἰσάγει καὶ νέαν μέθοδον ὀρθογραφίας, ἀναιρούσαν πάντα τῶν γραμματικῶν τὰ παραγγέλματα. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ μαργαριτῶν, ὅσοι καθωραίζουσι τὸ ὀρθογραφικὸν τῆς Μελέτης ἔδαφος, εἶναι τὰ «ἐναμβρύνομαι» «ἀντυβρίζω» «ἐκφράττομαι» «Εὐγένειος» «ἀ-οιδήμος» «δημογέρτης» «κυλιώμενος» «ἐλεγκήσουν» «εὐφρονῶν» «Ζωύλος» «ἐπεξηρασμένον» «πειθανώτερον» «συκοφαντεία» «δημοκρατεία» «σεσαπωμένα» «σκώλυκες» «γαυριόντα» καὶ μυρία ἄλλα, τεκμηριούντα ὅτι ὁ Κοδρικᾶς ἦτο ἀδυνατώτατος εἰς τοὺς κανόνας τῆς προσωδίας καὶ ὀρθοεπείας.

Ἄλλ' ὅμως κατώρθωσεν ὁ φιλοπόροβος Ἀθηναῖος νὰ προξενήσῃ παρὰ τοῖς Ἑλλησι σφοδρὰν ἀνεμοζάλην, ἐξ ἧς παρεσύρθησαν πάντες οἱ διδάσκαλοι καὶ λόγιοι τῶν τότε χρόνων, σὺν τούτοις δὲ καὶ πάντες οἱ ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται. Τὸ «ζήτημα τῆς γλώσσης» ἦτο ὑποκείμενον καὶ κεφάλαιον πάντων τῶν ἄλλων ζητημάτων, ὅσα ἀπέβλεπον καθόλου εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀνάπλυσιν τοῦ γένους· ἡ γλώσσα, τὸ πιστότατον καὶ γνησιώτατον τοῦ ἐθνικοῦ βίου κάτοπτρον, ἦτο ἡ ἀγκυρὰ τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως καὶ τὸ βάθρον τῆς προσδοκωμένης πολιτικῆς παλιγγενεσίας τοῦ γένους. Πάντες λοιπὸν οἱ Ἑλληνες συνεζήτουν καὶ ἤριζον ἀμαθῶς οἱ πλείστοι καὶ ἐμπαθῶς περὶ τῆς γλώσσης, ἡ δὲ ἔρις, μετέχουσα οὐκ ὀλίγης τερθρείας, εἶχε τι παρεμφερὲς πρὸς ἔριν ἀνθρώπων, διαπληκτιζομένων προῶως περὶ τῆς ἔσθης διασκευῆς καὶ διακοσμῆσεως κτιρίου, οὕτω ἔξωθεν ἀνεγνηγερμένου. Πᾶς ἕκαστος, καὶ ὁ ἀσημύτατος τῶν ἐμ-πόρων καὶ τῶν ἐργαστηριαρχῶν ὁ ἀμαθέστατος, ἐνόμιζεν ἱερὸν καθήκον νὰ εἰσφέρει τὸν ἴδιον ἔρανον εἰς διαφώτισιν τοῦ «γλωσσικοῦ ζητήματος»· πρὸς τοῦτο δὲ οὐδεμιᾶς ἔχρηζε παιδεύσεως, διότι ὡς γνωστὸν, πᾶς Ἑλ-λην εἶναι φύσει λογιώτατος, ἀλλὰ καὶ ἂν μὴ ἦτο φύσει, μόνῃ ἡ περιφι-λυσία θὰ ἤρκει νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸν λογιώτατον, ὅπως ἀρκεῖ μόνῃ ἡ ἀχανέτης νὰ δημιουργήσῃ τὸν ποιητὴν, ὡς λέγει που ὁ Ίουβενά-λιος. Ἀφ' οὗ δὲ τῆς ἔριδος ἐκινώνησαν οἱ ἀφανέστατοι τῶν Ἑλλήνων, ἦτο δυνατόν νὰ μείνωσι ἀμέτοχοι αὐτῆς οἱ ἐπιφανέστατοι; Αὐτὸς ὁ Καποδίστριας φιλοσοφῶν περὶ τῆς γλώσσης ἔγραφε πρὸς τὸν Κοδρικᾶν. «Ἐγὼ δοξάζω ὅτι δὲν εἶναι αἱ λέξεις οὔτε αἱ φράσεις τῶν παλαιῶν συγγραφέων, αἱ ὁποῖα μᾶς δυσκολεύουσιν νὰ καταλάβωμεν τὰς ἐννοίας των. Ἀλλ' εἶναι αὐτὴ ἡ μεταβολὴ τῶν ἰδεῶν, αὐτὴ ἡ διαφορὰ τοῦ τρό-που τοῦ ἐννοεῖν, ἡ ὁποία μᾶς ἐμποδίζει νὰ συμπεριλάβωμεν τὴν αὐτὴν ἐννοιαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ συγγραφεὺς, κατὰ τὴν διαθέσιν

τῶν ἰδεῶν του, τὴν συνέλαβε, καὶ ἐκ τούτου προέρχεται καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ἐκφράσεως». Καὶ ὁ μὲν Καποδίστριας, ὡς συνετὸς πολιτικὸς, ἔγραψε μετὰ συστολῆς. Ὁ δὲ πατριάρχης Γρηγόριος, ἀποθήμενος πάντα ἐνδο-
ασμὸν, δημοσίᾳ ἀπεκήρυξε τοῦ ἁγίου Κοραῆ τὰς ἀρχάς. «Ὅτι εἰς κενὸν ἀπέβησαν (ἔγραψε τῷ 1820 πρὸς τὸν Κοδρικᾶν) αἱ περὶ γλώσσης δι-
δασκαλῖαι τῶν δημοσίων φιλοσοφούντων, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐπεχείρησαν νὰ πλέξωσι τὸ ἐξ ἄμμου σχοινίον, φανερόν· ἐπειδὴ χάριτι Θεοῦ Ἕλληνες, χρι-
στιανίζοντες, πρόμαχοι καὶ προασπισταὶ τῆς ἀληθείας δὲν ἐξέλιπον ἀπὸ τὸ Γένος, ὧν τὰ πρῶτα φέρουσιν τὴν ἐλλόγιμον αὐτῆς εὐγένειαν βλέπον-
τες, χαίρομεν χαρὰν ὑπερβαλλούσαν, ἐπυχόμενοι αὐτῇ θεόθεν μῆκος ζωῆς, ὑγίαν ἄσχαν καὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, ἵνα καὶ ἄλλας παραπλη-
σίας ὠφελείας τῷ Γένει συνεισφέρουσιν φιλοτίμως, ἔχῃ μὲν περὰ πᾶσι τοῖς τῶν καλῶν ἐρξασταῖς ἀθάνατον εὐκλειαν, τύχῃ δὲ καὶ τῶν οὐρανίων ἀντιδόσεων ἐν τῷ καιρῷ τῆς μετοχποδοσίας τῶν ἐργῶν». Ὁ πτωχὸς Κοραῆς, τεθλιμμένος ἤδη ἕνεκα τοῦ θανάτου τῶν ἀρίστων αὐτοῦ φίλων Στεφάνου Κλυεριοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου Βασιλείου, ὑπέστη ἐν ἀρχῇ σω-
κρατικῶς τὰς συκοφαντίας καὶ διαβολὰς τῶν ὑπεναντίων· ἀλλὰ μικρὸν ἔπειτα κατελήφθη ὑπὸ τῆς συμφορᾶς αὐτῷ ἀτολμίας καὶ ἀποδειλιχθεὶς, ἀμνηχανῶν τίνι τρόπῳ νὰ ἀντιπαλήσῃ πρὸς τὰς ἀφανεῖς τοῦ «Τουρ-
καθνηαίου» πλεκτάνας καὶ σκευωρίας. Ὁ Κοδρικᾶς ἀνέθηκε τὴν Με-
λέτην πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνάθεσις ἐγένετο ἴσως αὐτοβούλως, ἀγρήθη ὕστερον ἐκ πολλῶν ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ πάντων τῶν ἀντιτύπων. Μέγαν φόβον ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ φιλητύχου καὶ ἀθαρτοῦ Κοραῆ τὸ ἄκουσμά τῆς ἀναθέσεως. «Ὁ ἀδελ-
φοκτόνος Καὶν Κοδρικᾶς (ἔγραψεν ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Ῥώταν τῇ 31 δεκεμβρίου 1818) ζητεῖ ἐπιμόνως νὰ μὲ ἐξολοθρεύσῃ διὰ νὰ ἐλευθε-
ρωθῇ ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ νὰ μὲ βλέπῃ καὶ νὰ μὲ ἀκούῃ ζῶντα καὶ πατοῦντα τὴν γῆν. Ἐξέδωκε μακροῦ καὶ διεξοδικοῦ Λιβέλλου εἰς δύο τόμους τὸν πρῶτον, ἐπιγραφόμενον «Μελέτη τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου». Ὅλον τὸ σύγγραμμά καταγίνεται εἰς ἀναίρεσιν τῶν «Αὐτο-
σχεθίων Στοχασμῶν» ἀλλὰ ποῖαν ἀναίρεσιν; ὅποιαν φυσικὰ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ὅστις δι' ἀδυναμίαν νὰ μεταχειρισθῇ ξίφος, συνθέτει καὶ πλάττει τοὺς λόγους εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ ξίφους. Μὲ ὀνομάζει «ἀνάισχυντον δημεγέρτην» (ἢ, καθὼς αὐτὸς ἀμαθέστατα γράφει «δημογέρτην») «ἄγριον δημαγωγόν» «ὀχλαγωγόν λαοπλάνον»· ὅτι ὅσα γράφω δὲν ἀποβλέπουσι εἰς διόρθωσιν τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὅ

κρυπτός μου σκοπός είναι «ἵνα νὰ ἀνατρέψω ὅλα τὰ ἐκ προγόνων παραδεδομένα ἐκκλησιαστικά καὶ πολιτικά καθήκοντα». Ἐκκλησιαστικά!! ὁ ἄθεος συκοφάντης. Ταῦτα λέγει τὰ θεινὰ ἀποτελέσματα τῆς ὀχλαγωγικῆς μου διδασκαλίας τὰ ἐπρόβλεπε πρὸ πολλοῦ ἡ προνοητικὴ του φιλογένεια· ἀλλ' ἐπρόσμενε νὰ ἴδῃ ποῦ μέλλουν νὰ καταντήσωσι. Τώρα ὁμως ὅταν βλέπῃ τὴν προξενηθεῖσαν εἰς τὸ γένος βλάβην ἀπὸ τὴν δημεγεργικὴν μου διδασκαλίαν, φοβούμενος μήπως προξενηθῇ πλείοτέρα, λύει τὴν σιωπὴν εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς ὀλεθρίους σκοποὺς μου. Βλέπεις, φίλε, τὰ πάθη μου; αἰσθάνεσαι πόσῃν δυνάμει δοκιμάζω; Τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι προσφωνεῖ ὁ ἀνδροφόνος συκοφάντης τὸν κατακοπρισμένον του λίβελλον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον. Αἱ τοιαῦται προσφωνήσεις γίνονται, ἀφοῦ πρῶτον ζητηθῶσι καὶ συγχωρηθῶσιν ὡς χάρις ἀπὸ τὸ ἡγεμονικὸν πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον κατευθύνονται· καὶ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον αὐτὸς νὰ μὴ τὸ εἰσέρῃ. Ἄν ἐψωμοζήτησε λοιπὸν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν, πιθανώτατα ὅτι δὲν τὴν ἔλαβε πλὴν διὰ μέσου τοῦ Καποδίστρια, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ἐδῶ. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας, ἐὰν κρίνω ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔδειξ' εὐνοίαν εἰς ἐμέ, εὐρίσκόμενος ἐδῶ, δὲν ᾔθελε βέβαια μεσιτεύσειν εἰς χάριν τοῦ Κοδρικᾶ, ἂν ἐπρόβλεπεν ὅτι τὸ σύγγραμμα ἔμελλε νὰ ᾔναι λίβελλος (libelle diffamatoire), ὅστις ἀτιμάζει καὶ ἐμέ καὶ τὸν μεσίτην, καὶ πολὺ πλεόν τὸν ἡγεμόνα, εἰς τὸν ὁποῖον προσφωνεῖται. Φίλε Ῥώτα, εὐρίσκωμαι εἰς κίνδυνον οὐχὶ θανάτου, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ ὡς εὐτύχημά μου μέγα, ἀλλὰ παραλύσεως, ἀποπληξίας καὶ τοιαύτης ἄλλης παρὰ μυρίους θανάτους δεινότερας δυστυχίας. Βοήθητέ με ἂν ᾔναι δυνατόν νὰ μὲ βοηθήσῃς. Ποῦ εὐρίσκεται τὴν ὥραν ταύτην ὁ Καποδίστριας, δὲν εἰσέρω. Τοῦτο εἰσεύρω ὅτι οἱ ἡγεμόνες οὔτε καιρὸν οὔτε πολλὴν ὄρεξιν ἔχουν νὰ ἀναγινώσκωσι τὰ εἰς ἑαυτοὺς προσφωνούμενα καὶ μάλιστα τὰ γραμμένα εἰς ξένην γλῶσσαν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔχει παρὰ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ τοῦτο, νὰ ᾔναι μὲ ὑπερβολὴν μεγαλόδωρος. Εὐτελεῖ πολλὰκις βιβλίχρια ἀνταμείβει μὲ ταινίας (cordons de quelque ordre) ἢ μὲ δακτυλίους ἀδαμαντίνους. Καὶ ἔσο βέβαιος ὅτι ὁ ἀσεβέστατος συκοφάντης μου μὲ τοιαύτην ἐλπίδι ἔκαμε τὴν προσφωνήσιν, διὰ νὰ λαμπρύνῃ τὸν κατ' ἐμοῦ ὀρίαννον μὲ τὴν βασιλικὴν ἀμοιβήν, τὴν ὁποίαν δὲν θέλει ἀμειλῆσαι νὰ κηρύξῃ καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τοῦτο λοιπὸν, ἂν ᾔναι δυνατόν, πρέπει νὰ ἐμποδίσωμεν. Ἀλλὰ μὲ τίνα τρόπον; Ἀσπασε ἀπὸ μέρους μου τὸν φίλον Μουστοζύδην, καὶ, ἂν τὸ κρίνης εὐλογον, κοινωνησέ

του (μέ μυστικὸν ὁμῶς τρόπον) τὰ γραφόμενα, καὶ παρακάλεσέ τον νὰ γράψῃ χωρὶς ἀναβολὴν πρὸς τὸν Καποδίστριαν, τὴν γενομένην εἰς ἐμέ ἀδικίαν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ, ἂν ἦναι καιρὸς ἀκόμη, νὰ μὴ γίνῃ φρικτοτέρα μετὰ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ Αὐτοκράτορος. Εἶναι δεῖνόν, εἶναι ἀνυπόφορον νὰ θριαμβεύσῃ τὸ τουρκικὸν ἀνδράποδον κατ' ἀνδρὸς, ὅστις ἄλλην δεσποτεῖαν δὲν ἠθέλητε ποτὲ νὰ δεχθῇ παρὰ τὴν δεσποτεῖαν τῶν νόμων. Κατὰ τοὺς νόμους, ἡ μόνη φράσις ἐστὶ ἀποβλέπω εἰς τὸ «νὰ ἀνατρέψω ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ καθήκοντα» μετὰ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν σύρω εἰς τὸ δικαστήριον ὡς συκοφάντην. Ἀλλὰ, φίλε, συλλογίσου, ποῖαν καὶ πόσῃν κατασχύνῃ θέλει προξενήσῃν τὸ νὰ χριστολογῶνται δύο Γραικοὶ εἰς τὰ δικαστήρια». Πρὸς δὲ τὸν Βλαστόν ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῇ 1 Ἰανουαρίου 1819. «Βλέπεις «ποῖος σκόλοψ τῇ σαρκί, Ἀγγέλως Σατάν» μ' ἐπροσκόλληθη εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. Ἄν κρίνῃς εὖλογον νὰ γράψῃς αὐτόθεν καὶ σὺ πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἰταλίστῃ ἢ γαλλιστῃ (ἔχι γραικιστῃ) τόσον μόνον, νὰ ἐμποδισθῇ πρὸς καιρὸν ἢ παρὰ τοῦ Ἠγεμόνος ἐνδεχομένη ἀμοιβή, ἕως νὰ ἐξετασθῇ ἂν ἀληθῶς καταγίνομαι εἰς τὸ ν' ἀνατρέψω τὴν ἱεράν μας θρησκείαν. Καλὸν ἦτο νὰ δώσῃς καὶ τὴν εἴδησιν πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ ἐπιτρόπους καὶ πρὸς τὸν Κοκκινάκη· ἴσως ἐκεῖνοι ἔχουσι δραστηκωτέρους τρόπους ἄλλους νὰ ἐμποδίσωσι τὸν θρίαμβον τοῦ ἀνδράποδου, trop bas pour avoir des égaux, trop vain pour se passer d' un maitre». Ὁ Ἀδύγιος Ἑρμῆς ἐπέκρινε τότε διὰ μακρῶν καὶ ἰσχυρῶς τὴν Μελέρτην τοῦ Κοδρικᾶ, ἡ ἐπίκρισις δὲ ἦτο ἔργον τοῦ Κανέλου καὶ τοῦ Βογορίδου. «Τὸν ἄθλιον Τουρκοκόρχορον (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν Κοκκινάκη) ἐκορχορίσετε τόσον σφοδρὰ, ὥστε δὲν πιστεύω ὅτι θέλει πλέον γρύξειν». Εἵπομεν ὅτι ἡ Μελέρτη ἐτυπώθη ἀναλώμασιν Ἀλεξάνδρου Πατρινοῦ καὶ Ἀδελφῶν Ποστολάκ. Ὁ Πατρινὸς ἦτο καὶ τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Κοδρικᾶ, φίλος καὶ συνήθης, ἀλλ' ἡ πρὸς τοῦτον εὐνοία ἦτο πολλῶν εὐλικρινεστέρα τῆς μετ' ἐκείνου συνηθείας. Ἀμα τῇ ἐκδόσει τῆς Μελέρτης ἔγραψεν ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν Πατρινόν. «Ἐὰν προβλέπων ὅτι ἐμελλε νὰ ἐξερᾷ κατ' ἐμοῦ τόσον φρικτὰς συκοφαντίας, τὸν ἔδωκες τὰ χρειζόμενα ἔπλα διὰ νὰ σφάξῃ ἐβδόμηκονταετὴ γέροντα, ἄλλο δὲν μένει εἰς ἐμέ παρὰ νὰ κλαίω τὴν τύχην μου, ὅτι ἐσῆκωσε κατὰ τῆς κεφαλῆς μου καὶ αὐτοὺς μου τοὺς φίλους· ἐπειδὴ εἰς τὸν κατάλογον τῶν φίλων σὲ εἶχα γραμμένον. Ἐὰν ἐξ ἐναντίας σὲ ἠπάτησεν ὁ δόλιος συκοφάντης καὶ σ' ἔκαμε μὴ θέλοντα συνεργὸν τῆς ἀδικίας του, εἰς

τοιούτην περίστασιν, ποῖον εἶναι τὸ χρέος σου δὲν ἔχεις χρεῖαν νὰ τὸ μάθῃς ἀπ' ἐμέ. Ὁ συντομώτερος ὁμῶς τρόπος νὰ ἀθωωθῇς ἀπὸ τὴν μετὰ τὴν τῆς συκοφαντίας καὶ νὰ παρηγορήσῃς τὸν συκοφαντούμενον ἐμέ, εἶναι νὰ ἀναγγεῖλῃς εἰς τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν» (ὡς ἔπραξαν οἱ ὁμογενεῖς σπουδασταὶ τῆς Πίσης) ὅτι μὲ ἀγανάκτησιν μεγάλην ἴδες τὸ ὄνομά σου εἰς κεφαλὴν λιβελλοῦ· τοῦτο προσμένω ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην σου». Ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη τοῦ Πατρὶνοῦ δὲν ἤξιωσε νὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς προσδοκίας τοῦ τιμίου Κοραῆ. Ὁ πανοῦργος πραγματευτῆς, ἅμα κομισάμενος τοῦ Κοραῆ τὸ γράμμα, παρέδωκεν εἰς τοὺς φίλους τοῦ Κοδρικᾶ, εἴτινες κατεχώρισαν αὐτὸ εἰς τὴν «Καλλιόπην» συγχρόνως δὲ ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν Κοραῆν ὅτι «ἤθελ' εἶσθαι ἀνόητος ἂν ἐμμεῖτο τοὺς ὁμογενεῖς σπουδαστὰς τῆς Πίσης». Ἐντεῦθεν ἐδεινωθῇ ὁ ψυχικός τοῦ Κοραῆ σῆλος, οὗ ἕνεκα ἐδέησε νὰ ἀναβληθῇ ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἡ ἔκδοσις τοῦ τετάρτου τόμου τοῦ Στράβωνος. Ἀλλ' εἰς τοῦτο πταίει ὁπωσοῦν καὶ τὸ πρὸς πάντα τὰ λυπηρὰ καὶ χαλεπὰ ἐπεισόδια σφόδρα εὐπτόητον τοῦ γηραιοῦ ἀνδρός, εὗ ἡ φαντασία μετέβαλεν ἐνίοτε εἰς παράβολα καὶ φθοροποικὰ κινδυνεύματα καὶ ἀτυχήματα καὶ τὰς ἀσυνεστάτας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου περιπετείας.

A quelque chose malheur est bon, λέγουσιν οἱ ἄλλοι· τὸ ῥητὸν τοῦτο ἀπεδείχθη ἀληθέστατον ἐν τῇ ἀτερπεῖ ἑριδι Κοραῆ καὶ Κοδρικᾶ, ἥτις ἐγένετο παραίτιος καὶ ἀγαθοῦ ἀποτελέσματος· διότι, ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς ὁ Κοραῆς συνέγραψε τὴν λαμπρὰν καὶ ἀξιολόγητον «αὐτοσχέδιον διατριβὴν περὶ τοῦ περιβοήτου δόγματος τῶν σκεπτικῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφιστῶν, νόμῳ καλῶν, νόμῳ κακῶν». Ἡ διατριβὴ αὕτη, ἐκ σελίδων 116, συνταχθεῖσα τῷ 1818, ἐτυπώθη κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1819 ἐν Λιψίᾳ ὑπὸ τῷ ψευδεῖ ὀνόματι «Στεφάνου Παντοζῆ», εἶναι δὲ ὁμολογουμένως ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ Κοραῆ συνταγμάτων. Ὁ Κοδρικᾶς, ἀποκρινόμενος εἰς τοὺς Ἑρμογράφους, ἐπήνεσε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ δόγμα «νόμῳ καλῶν, νόμῳ κακῶν» ἀποδοὺς αὐτὸ εἰς τὸν Δημόκριτον. Ὁ Κοραῆς τοῦναντίον ἀποδεικνύει ὅτι τὸ «νόμῳ καλῶν, νόμῳ κακῶν» εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἀσεβές καὶ ὀλέθριον δόγμα, πρὸς ὃ διὰ παντός τοῦ βίου ἠγαντιοῦτο καὶ ἀντέλεγεν ὁ Σωκράτης· ὅτι εἶναι ἐπινόημα οὐχὶ τοῦ Δημοκρίτου, ἀλλὰ τῶν Σοφιστῶν καὶ τῶν Σκεπτικῶν φιλοσόφων, παρωδησάντων ἄλλο προγενέστερον ἀπόφθεγμα τοῦ ἐξ Ἀβδήρων σοφοῦ· τελευταῖον ὅτι ἀντίκειται πρὸς τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν καὶ τὸ χριστιανικὸν θρησκευμα. Τῆς ἀνασκευῆς προτέτακται

σύνομος ἐρμηνεία τοῦ νόμου, ὃν ὁ Κοδρικᾶς παρενόησε καὶ παρηρημέ-
νευσεν. Ὁ Δημόκριτος ἐδίδαξεν οὐχὶ τὸ «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν»
ἀλλὰ τὸ «νόμῳ γλυκῷ, νόμῳ πικρόν». Πρὸς ὀρθὴν τῆς διαφορᾶς κατὰ-
ληψιν σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὴν αἵρεσιν τοῦ Δημοκρίτου, αἱ αἰσθήσεις
δὲν ὑπάρχουσιν ἀπλανές τῆς ἀληθείας κριτήριον διὰ τὸν ἀπλὸν λόγον,
ὅτι οἱ ἄνθρωποι διαφωνοῦσιν ἀλλήλοις ἐν τῇ κρίσει τῶν αἰσθητῶν. Τὸ
δόγμα τοῦτο, εἴτε ὀρθὸν εἴτε μὴ, προσήρμοσεν ὁ Δημόκριτος ἀείποτε
εἰς τὰ αἰσθητά, οὐδέποτε δὲ εἰς τὰ ἡθικά, ἅτινα ὑπέταξεν εἰς ἀλλοῖον
κριτήριον, τὸν νοῦν. Παλαιοὶ φιλόσοφοι καὶ νέοι ἐδέξαντο ἅπαντες
νόμους φυσικοὺς, ἐξ ὧν ἀναγκαιῶς συμπεραίνεται, ὅτι κλοπή, ἀρπαγή,
ὑβρις, φόνος κλ. νομίζονται καὶ λέγονται πράξεις ἀδικοὶ οὐχὶ διότι ὡς
τοιαύτας κρίνουσιν αὐτάς καὶ κολᾷουσιν οἱ πολιτικοὶ νόμοι, ἀλλὰ πολλῶ
πρότερον, διότι ἀθετοῦσι τὸ φυσικὸν δίκαιον, τὸν ἄγραφον τῆς φύσεως
νόμον, τὸν λέγοντα «ὅ σύ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης». Τοῦτον δὲ τὸν
θεόσδοτον καὶ σωτήριον τῆς φύσεως νόμον, ὃ ὁ Σωκράτης ἐκάλει θεϊ-
ον, ἠρνήθησαν πρῶτοι οἱ Σοφισταί, ἀντειπόντες, ὅτι τὰ δίκαια καὶ τὰ
ἀδίκια ἐκλήθησαν οὕτως οὐχὶ ὡς ὄντα φύσει τοιαύτα, ἀλλ' ὡς προστα-
σόμενα ἢ ἀπαγορευόμενα ὑπὸ γραπτῶν ἢ ἀγράφων νόμων πολιτικῶν.
Ἦλθον ἔπειτα οἱ Σκεπτικοὶ φιλόσοφοι καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐμπεδώσωσι
τῶν Σοφιστῶν τοὺς λήρους, διδάξαντας ὅτι «οὐδὲν ἐστὶν οὔτε καλόν,
οὔτε αἰσχρὸν, οὔτε δίκαιον, οὔτε ἀδίκον· νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοὺς
ἀνθρώπους πράττειν». Ταῦτα ἐξετάζει καθόλου ὁ Κοραῆς, ἀναιρῶν τὴν
φαύλην τῶν Σοφιστῶν καὶ Πυρρῶνείων διδασκαλίαν, καὶ διὰ μακρῶν
ἀναπτύσεων καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ δόγματος καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἐ-
λεγχάντων αὐτὸ, ὅπως πείσῃ πάντας ὅτι ἕνεκα τῆς πονηρᾶς ἐκείνης
ἀρχῆς ἀπώλετο ἡ Ἑλλάς, οὐδὲ ὑπάρχει δυνατόν νὰ σωθῇ ποτε, ἐὰν
μὴ συνειδῇ ἕκαστος ὅτι ἡ σωτηρία αὐτῆς ἐξήρτηται ἐκ φρονημάτων
παντάπασι ἐναντίων τῇ τοῦ «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν». Ὁ Κωνσταν-
τῖνος Ἀσώπιος γράφει ἐν τοῖς «Σουτσειοῖς» περὶ τῆς διατριβῆς ταύτης
τοῦ Κοραῆ. «Βουτερβέκιος, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν Γοτίγγη, ἀνὴρ
σοφὸς καὶ πολὺγλωσσος, ἐσπούδαζε καὶ τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν
μετὰ τινος τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων τότε ὁμογενῶν. Ἀναγινώσκων δὲ μετ'
αὐτοῦ τὴν ῥηθείαν διατριβὴν, ἠρώτησε πῶς τις ὁ συγγραφεὺς, ἀκούσας
δὲ ὅτι ἦτον ἔμπορος, ἠπόρησε· καὶ ἐπὶ δευτέρως δὲ καὶ τρίτης ἐρω-
τήσεως τὴν αὐτὴν λαβὼν ἀποκρίσιν, εἶπεν ὅτι οἱ Γερμανοὶ δὲν ἔχουσιν
οὐδὲ τρεῖς τοιοῦτους ἔμπορους, οἷος ὁ Ἑλλήν Πανταχῆς. Προχωρήσας

δὲ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ πάλιν ἐρωτήσας, ἐπιμένοντος τοῦ ὁμογενοῦς εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε γνώμην, ἐξεφώνησε· «προχθὲς εἶπον δι' ἐντροπὴν ὅτι οὐδὲ τρεῖς ἔμποροι καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν εὐρίσκονται τοιοῦτοι· ἀλλὰ τῶρα ἀναγκάζομαι νὰ ὁμολογήσω ὅτι οὐχὶ ἔμπορος οὐδεὶς τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ προθέσεως λογίων ὀλίγοι ἤθελαν συγγράψαι οὕτως». «Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κατὰ τὰ ἄλλα ἀφίλατος Κοραῆς δὲν ὤκνησε νὰ καθομολογήσῃ τὸ χρησίμον τοῦ μικροῦ τούτου ἔργου. «Αὐτὸ ἔγινε συγγραμμάτων ἀληθῶς ὠφελιμώτατον (ἔγραφε πρὸς τὸν Ῥώταν)· ἡ ὕλη του εἶναι θαυμαστή, ἐπειδὴ συνηθροίσθη ὅλη σχεδὸν ἀπὸ παλαιούς καὶ νέους καὶ τ' ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα φιλοσόφους, καὶ ἀναγκαῖα νὰ γένῃ γνωστὴ εἰς τὴν παρούσαν τοῦ γένους κατάστασιν, εἰς τὸ ὅποιον, καθὼς εἰς ὅλα τὰ δουλωμένα ἔθνη, βασιλεύει τὸ ἄνομον (νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν). Νοεῖται ὅτι εἶναι τῶν θεωριῶν ὅσας ἐκ τοῦ προχείρου καὶ διὰ βραχείων ἐξετάζει ὁ Κοραῆς, διελευκάνθησαν κάλλιον ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων συγγραφέων· λ. χ. τὰ παρὰ Πλάτωνι περὶ τοῦ δόγματος τοῦ Πρωταγόρου «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος» ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Κοραῆ λίαν ἀτελῶς· εἰδικώτερον δὲ, ἐκτενέστερον καὶ ἐμβριθέστερον διέλαβον περὶ τούτων οἱ γερμανοὶ Νάτορπ, Χάλπρας καὶ Σέλιγερ (1889). Ὅπωςδὲποτε, ἡ τοῦ Κοραῆ διατριβὴ εἶναι τὸ διαρκέστατον τῶν μνημοσύνων, ὅσα κατέλειπε ὁ βαρὺς ἀγὼν τοῦ Χίου φιλολόγου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Καγκελάριου. Βεβίως, τοῦ Κωδρικᾶ ἡ φιλολογικὴ παιδευσίς οὐδεμίαν εἶχεν εὐρωστίαν, ὅλη δὲ αὐτοῦ ἡ μάθησις ἦτο βεβιασμένη εἰς τὰ θολερὰ καὶ πηλῶδη, τενάγη σχολαστικῆς παραδόσεως, ἥτις, ὡςπερ νάρκη κατέχουσα ὅλου τοῦ ἔθνους τὰ μέλη, ἤγε προφανῶς εἰς διανοητικὴν ἀπολίθωσιν. Ἡ τυρλὴ τοῦ παρελθόντος λατρεῖα καὶ ἡ ἀθικτος τῶν ἀπονενεχρωμένων τύπων διαφύλαξις ἦσαν ἀκαταμάχητον ἐμπόδιον πρὸς βελτίονα τοῦ παρόντος μεταφύθιμους καὶ σκοπιμωτέραν τοῦ μέλλοντος προπαρασκευήν· πᾶς δὲ εἰσηγητὴς εὐθετωτέρως τινὸς διατάξεως τῶν κακῶς ἐχόντων ἐδυσφημεῖτο ὡς κακώτερος ταραχοποιὸς καὶ κατεδιώκετο ἀμειλίκτως ὡς πρωτουργὸς ἐθνοβλαβοῦς αἰρέσεως· καὶ ἐπίβουλος ἀντροπεὺς τῶν πολιτικῶν, ἡθικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους αἱ φλόγες τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, κατακαύσασαι τὰ προσωπικὰ πάθη, τὰς βασκανίας, τὰς μικροφιλοτιμίας, τὰς μνησικακίας καὶ τὰς ἄλλας διχονοίας, ἀνεπύρωσαν πάντων τὰς ψυχὰς εἰς μάλαρὰν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος φιλοτιμίαν, ἐκ τῆς αἰθάλης δὲ τῶν ἀποτετεφρωμένων ἤδη πλῶν

ἐξέθρε κεκαθαρμένη ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ πυρὸς, ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων. Ἄμα καταβράχυνσεν τῆς μεγάλης ἐθνικῆς κινήσεως, ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» οἱ δὲ συντάττει καὶ πλείστοι τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ ἔδραμον παραχρῆμα εἰς τὴν πατριὸν γῆν ἵνα καὶ ἔργῳ συντελέσωσι πρὸς τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰ ἔτη λόγῳ προσπόνησαν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐν τοῖς τεύχεσσι τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι τοῦ 1821 ὑπάρχουσι κατακεχωρισμένοι διάφοροι ἐπιστολιμαῖαι διατριβαὶ καὶ κριτικαὶ ἐπιστάσεις τοῦ Κοραῆ (φέρουσαι ἐν τέλει ἀνθ' ὑπογραφῆς τὰ γράμματα I K), αἵτινες ἐλάμπρυναν κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς ὑπάρξεώς του χρόνους τὸ ἐθνωφελέστατον ἐκεῖνο περιοδικὸν πῶνημα. Ἀλλὰ θὰ ἠδικοῦμεν τὰ μέγιστα τὸν μακαρίτην Κοδρικᾶν, ἂν ἐλέγομεν ὅτι ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ αὐτοῦ ὡμοῖαζε πρὸς τὸν ἔρωτα τῶν μνηστευταμένων τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀρισταίδου καὶ τοῦ Λυσάνθρου. Ἡ καρδία τοῦ ἀθυρογλώττου Ἀθηναίου ἦτο μάλα εὐπρόσιτος εἰς πάντα τῆς φιλοπατρίας τὰ γενναῖα ὀρμήματα. Ὅτε ἐξεδόθη ἡ βίβλος τοῦ περιβοήτου Βαρθολέου, ὁ Κοδρικᾶς ἐν τοῖς πρώτοις ἐφιλοτιμήθη νὰ ἀνασκευάσῃ γαλλιστὶ τὰς ἐπιβόλους κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὕβρεις τοῦ ἀριλανθρόπου γερμανοῦ περιηγητοῦ, ἐν τῇ ἀναίρεσει δὲ ἐκείνη ἀναφέρεται εὐθέως καὶ τοῦ Κοραῆ τὸ ὄνομα. Πρὶν ἀποδημήσῃ εἰς Γαλλίαν, διετέλεσεν ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Κοδρικᾶς «γραμματικὸς τῆς Δραγομηνίας τοῦ Βασιλικοῦ Στόλου» ὅτε, (ὡς αὐτὸς αὐτὸς ἱστορεῖ) «δὲν ἐδίστασε νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰ δεσμὰ, ἐκούσιως αὐτομολῶν εἰς εἰρκτὴν, διὰ νὰ λυτρώσῃ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοὺς ἐν εἰρκτῇ σφραλισθέντας ἐπιτρόπους τῶν τοπικῶν τῆς Χίου δικαιομάτων». Ὑστερον δὲ, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, διατρίβων ὁ Κοδρικᾶς ἐν Παρισίοις πολλαχῶς ἐγένετο ὡρῆλιμος καὶ ὑπηρετικὸς εἰς τὴν περὶ τῶν ὅλων ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Κατὰ τὰ ἔτη 1822, 1824, 1826 συνέταξε καὶ ἐξέδωκε γαλλιστὶ ἐπιστολιμαῖκας διατριβάς περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν αἷς ἀπολογεῖται εὐγλώττως καὶ διαθέρμως ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, περιπαθῶς ἐπικαλούμενος τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης τὴν ἀντίληψιν. Ὁ χρόνος, τὰ ἔθνη καὶ τὰ τῆς πατρίδος παθήματα καὶ ἡ προοῦσης τῆς ἡλικίας μειζων συναίσθησις τῆς τῶν ἐγκοσμίων ματαιότητος, ὑπεκέρασαν ἢ ἀπῆλειψαν βαθυμῆδὸν ἀπὸ τῆς καρδίας τῶν ἀντιπάλων τὰς πλείστας τοῦ παλαιοῦ μίσους πικρότητας· ὁ δὲ Κοραῆς, ἀναγγέλλων κατ' ἰανουάριον τοῦ 1828 πρὸς τὸν φίλον του Ῥώταν, τοῦ Κοδρικᾶ τὸν θάνατον, οἰκτερεῖ περιλύπως τὸ

ἐπίκληρον τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, παρχιθέμενος τοὺς πολυθρυλήτους στί-
χους, οὓς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Καποδίστριον ὀλίγω τι πρότερον ἔκρινε
πρόσφορον νὰ ἀνιμνήσῃ.

Τροχὸς ἄρματός γὰρ οἷα,
Βίοςτος τρέχει κυλισθείς·
ὀλίγη δὲ κεισόμεθα
κόνις, ὁστέων λυθέντων.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ.	Στιχ.	ἀντὶ	γραπτέον
18	34	φωβῶνται	φοβῶνται
24	1	ἐν οἰῶν	ἐννοιῶν
56	1	ῆς	ῆς
59	2	μεταδίξεται	μεταδίδεται
68	3	τῷ	τῷ
74	8	αὐτῆς	αὐτῆς τῆς
84	20	περσόμενος	ποιούμενος
89	23	εἰ σιν	εἰσιν
107	11	γενόμενο	γενόμενοι
109	8	προγόνας	προγόνους
121	35	περοδικον	περιοδικὸν
125	15	Ἄμοιρος	Ἄμοιρος
130	3	ῆν	ῆν
136	16	μετριοφροσύνην	μετριοφροσύνης
136	25	Ἄτωνίνου	Ἀντωνίνου
138	16	τοῖς	τοῖς
141	2	αὐτὸς	αὐτὸς
157	15	ὑποδεέστερος	ὑποδεέστερος
157	27	προβάσκα να	προβασκάνια
163	22	esrèce	esrèce
168	4	το αὐτα	τοιαῦτα
168	32	ἑλληγνικοῖς	ἑλληγνικοῖς
172	23	σχοινοκεφάλου	σχινοκεφάλου
220	23	ἀρχήσωμεν	ἀρχίσωμεν
231	8	μεεαρρυθμίσεις	μεταρρυθμίσεις

Σελ.	Στιχ.	ἀντί	γραπτέον
232	29	τὴν ὀριστικῇ	τῇ ὀριστικῇ
271	7	ὅσο	ὅσοι
271	8	ἀφιλοκερδείας	ἀφιλοκερδείας
271	24	παραφράσεως	παραφράσεως ἢ ἐρμηνειῶν
271	25	Ἀριστοφάνην	τὸν Ἀριστοφάνην, τὸν Πίνδαρον
277	22	ἀνερμηνευτο	ἀνερμηνευτοί
279	33	πολλῶ	πολλῶ
281	23	πτερώματι	πτερυγίσματι
297	23	Κρήτη	Κρήτη
297	19	ἐποίησε	διέσπειρε τὸν ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα
299	2	Φιλολογικοῦ	Ἑλληνικοῦ
299	34	κουάλα	κουτάλα
338	17	ἐκτιμῶμεν	ἐκτιμῶμεν
341	9	μέχρι	μέχρι
341	20	τάς	τῆς
343	6	συγκρινόμενος	συγκρινόμενος
351	6	τεύχεσ	τεύχεσι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ.

[illegible]

900
ΑΔ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

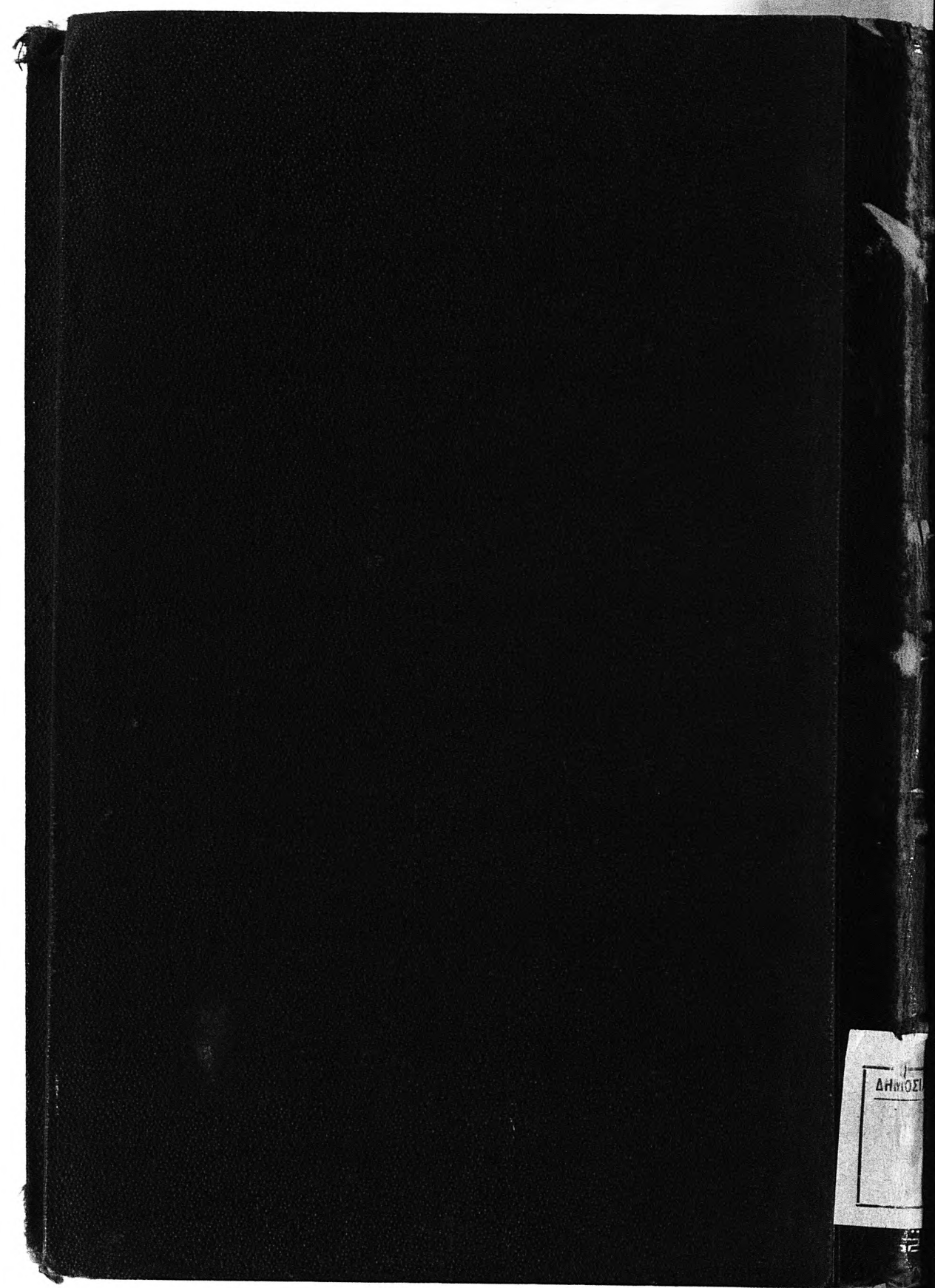
αριθ. χρ. 954I

Ημερομηνία
επιστροφής

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας